Переплетная
Г. В.
Кузнецова
въ Астрахани

II 4/32

ՏԵՍՈՒԹՒՒՆ

ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԱՑ

ՅԱՐՇՈՒՆՔ ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՑ

2004

3006 ն
137-Ա2

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԱՑ

ԻՆՔՆՈՒՆԱՅ ՍՈՒՐԲ ԳՐՈՑ

Բացատրեալ ըստ ուղղափառական դաւանութեանց՝ եկեղեցւոյն Առաքելական Ս. Գրոց Աստուածաբան, և Ընդհանրական Եկեղեցի Մխիթարեանց։

Տպագրեալ յաջողութեամբ Աստուծոյ Բարեպաշտի ուրուն։

34172-572

ՀԱՏՈՐ Բ.

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՎԱՆՍ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

1824. ՀԱՄԻԳ.

225

Եւ ասաց նոցա՝ Երթայք յաշխարհս զամենայն
քարոզեցեք զաւետարանն զամենայն արարածոց։

ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆԱՑ

ԻՆՉՈՒՆՉ ՍԻՐ ԳՐՈՑ

ԳԻՐՔ ԱՌԱՋԻՆ

ԳԼ. Ա.

Յոխանէսի Աւետարանի, Յիսուսի, և Յիսուսի ծնունդ Լուսոյ, այսինքն Լոյսն էր ճշմարիտ, և Լուսաւորիչն Աշխարհի։

Ա սխնան հին օրինացն մնվսխի՝ որպէս միակ նպատակ՝ երեսոր օրէնքն բնի. վասն որոյ այլ չսփ և խաբէր ընդ հին կտակարանն, զորոյ զպատմակսն սուտաւեմն պարզարանակաչ՝ ամենք յառաջ՝ ի լոյս ընծայեցաք, և ընդ նորն՝ զարմ այժմ բուռն հարեալ և մեր ամբ, որչափ և զանազանութիւն ընդ միջոց և ընդ վախնան, կամ՝ ընդ օրինակ ստուերապէր, և ընդ Հշմարտութեն իրական. զի հինն էր ստուերք և նմանութեն, իսկ նորս իսկութեն նորին. առաջինն ընդունարան խոստմանն ոչ վասն գալրս տեսն փրկչի, և երկրորդս Աւետարան՝ այսինքն պարտունակող զաւետիս կատարման ուսեալին խոստմանն՝ եկաւորութեն բանին յաշխարհ։ Ա սան որոյ և չորեքին աւետարանիչք՝ զերազոյնք ի պաշտամանն սրբազան մատենագրութեն քան զամենայն մարգարէս առաջինս, սիրոյն առնեն բանից իւրեանց՝

աւետիս մեզ տալով վասն լսման մեծի խորհրդոյս, այսինքն մարդանալոյ որդւոյն իւր։ Զատիկս զբան մարմնոյ ազգաբանութիւնն նախակարգեալ օրինակ զայս։ * Կիրք ծնողացն յոմի քան զոմի որդւոյ դաւթի որդւոյ աբրահամու ||, մեկն աւետարանել և գնծութիւն ծնիցելոյն 'ի կուսէ 'ի դստերէն դաւթի՝ բան կանխաձայնութիւն եսայեայ, թէ նա ինքն է անուանմբ և արդեամբք էմմանուէլ. այսինքն ընդ մեզ ած. որ է ասել՝ բանն ած ներմարդացեալ։ Զարկս աւգ բանիս զայս ամենայն նշանակեալ 'ի զլուխ մատեանին, * Զկիրքն աւետարանի յոմի քան զոմի որդւոյ ||, անցանել 'ի պատմութիւն կարապետի նորա, այսինքն մկրտչին յովհաննու՝ որ պատրաստեաց զաշխարհ յընդառնելուն փրկչին եկեալոյ։ Զ ուրեան անդատին 'ի ծնողենէ կարապետին հիմն արկեալ բանիցն՝ զհետ բերել զծնունդ փրկչին 'ի կուսէն Մարիամայն բանիւք, յայտ առնելով զլինել յոմի որդի բարձրելոյ հօր անժամանակ՝ եկեալ 'ի լինել որդի մարդոյ։ Զակ որդին որոտման ածաբան աւետարանիչն յովհաննէս՝ սկիզբն զնէ գրոյն անդատին յանժամանակ յաւիտենից, այսինքն յանակզբնական և յանեղական ծնողենէ բանին բան ածութիւն առ 'ի հօրէ, * Զ սկզբանէ էր բանն ||. և ինքն զի ժամանակի ծնունդ նորա մարմնով 'ի կուսէն, ասելով. * և բանն մարմին եղև ||, և այլն։

Զարդ քանզի բարձրագոյն և արհեղ աւետարանութիւն յովհաննու՝ 'ի հիմանց անտի քաջ տիրապետել զհրաշափառ խորհուրդ փրկութեան մերոյ, զհետ կարգի բանից նորա ընթացուցք և մեք 'ի պարզաբանել զիսկութիւն աւետարանին, երկրորդելով զպանծալին բան՝ որ հաւատոյ մերոյ՝ ընդդէմ հրեից և հեթանոսաց. որ ունի այսպէս։

* Լ սկզբանէ էր բանն, և բանն էր առ Աստծ. և Աստծ էր բանն. նա էր ի սկզբանէ առ Աստծ։ (յովհ. ա. 1. 2.)

Պատմէ հին կտակարանացն սկսանի ի սկիզբն ժամանակի. * Լ սկզբանէ արար Աստծ զերկինս և զերկիր։ (Ծնող. ա. 1.) իսկ պատմէ նոր կտակարանացս սկսանի նոտա, որ էր յառաջ քան զամենայն ժամանակ. * Լ սկզբանէ էր բանն։ Լայն սկսանի յարարչութենէ աշխարհի. այս սկսանի յանակզնական արարչէն աշխարհի. վասն զի բանն Աստծ՝ որ է նոյն ինքն Լոգոս Տէր մերոյ՝ ի յաւիտենից է անէզսական Ծնողդ ի յաւիտեանական ի հօրէ։ Զոր-ժամ սիրելիքդ սկսան լինել, նա ինքն բանն էր արարչակից ընդ հօր և ընդ հոգւոյն Սրբոյ՝ որպէս և էանկից նոցին, վասն որոյ էր յառաջ քան զամենայն արարածս երևելիս և անտեսանելիս։ Լոր յառաջ քան զամենայն յաւիտեանս, թեզ թէ նոտա քան զամենայն իրական և մնաւոր ժամանակ։ Օ ի և ոչ Աստծ հայր կանխէ քան զարդի. միայն Արդին այ ունի յաւէժարար զնգաւորն իւր ի հօրէ. և այս է պատճառն, զի հայրն ասի և է առաջին անձն Սրբոյ Երրորդութենէ. իսկ որդին երկրորդ անձն՝ կարգաւ ծագման, և ոչ ժամանակի. վասն զի Աստծային էութենն հօր չէր հնար երբեք չհաղորդել համարձակից որդւոյ իւրում։

Պիտեմք, զի ասէ հայրն յաւիտենական բերանով զաւթի, * Արդի իմ ես գուս. ես այսօր ծնայ զքեզ։ (սաղմ. բ). բայց այսրն այ ոչ ցուցանէ զժամանակ, այլ զանժամանակ մշանջենաւորութիւն։ Լայսրն մարդկան՝ և ամենայն յաջորդական և փոփոխական էակաց զանազանի ի վաղուէ և յերեկէ. այլ այսրն այ է մի անբաժանելի յաւիտենականութիւն։ Լայց և ի մերս այսրէ անբնդհատ հաղորդի որդւոյն ի հօրէն այ էութիւն Աստծային՝ որպէս հաղորդէր յառաջ քան զլինել աստեղաց. ըստ այմմ, * Յառաջ քան

զարուսեակ ծնայ զքեզ։ և յայտնեսցի և սոդոմ-
դէր, որպէս և էր միշտ հաղորդեալ։ Ասասել մեր՝
թէ բանն յաւիտենական ունի կամ կարաւ զնա-
գաւնիւբ 'ի հօրէ՝ այլ, թերի գասնի բացատրութիւն
առ ազգասուէ բառից. զի չունիմք բառ՝ որ ինքնին
միայն նշանակիցէ բովանդակ զնեբկայ զանցեալ և
գասագայ միով անշարժելի և անբաժանելի յարա-
կայութիւն։ Յանծայնին կարգի ամենայն առնելութիւն
— 'ի Դերբ՝ է ինայուն. ոչ երբէք սկսանի, և ոչ էր-
բէք կարէ վախճան առնուլ։ Բնել 'ի ներբուստ
փոփոխելի, անկատարութիւն է. վասն զի այնպիսին
կարէր կարուանել, կամ ստանալ զկատարելութիւն
ինչ. վասն որոյ ոչ էա լինէր ամենատարի, և ամե-
նայն իրօք կատարեալ բարի, ուստի և ոչ ՝ած. զի
անպակասն և էական է՝ այ լինել Ծայրագոյն կատա-
բեալ։

Զգա յասել աւետարանչին, * 'ի սկզբանէ էր
բանն։ տայ իմանալ զյաւիտենականութիւն բանին
՝այ։ Ասասէն, * բանն էր առ ՝ած։ ցուցանել զանձնա-
ւորական զանազանութիւն յայ հօրէ։ Ասասէն * ՝ած
էր բանն։ յայտնել զհաւասարութիւն և զհամագոյ-
թիւն նորա ընդ հօր. որ և միանականութիւն ծնողի և
ծնիցելոյ՝ 'ի միում անբաժանելի ՝ածութիւն։ Զանն
՝ած ասի և է ծնեալ 'ի հօրէ, ոչ ըստ անկատար
եղանակի, որով այլ կենդանիք հաղորդին ծնողաց
իւրեանց զնմանութիւն ինչ բնութեան իւրեանց՝ իրօք
զանազանեալ 'ի բնութիւն նոցա. այլ Ծայրագոյն կա-
տարեալ եղանակաւ հաղորդէ ՝ածորդւոյն յիւրմէ
ծնելոյ զմի և զնոյն բնութաւորութիւն։ Այս ունկ-
նելի յանհասանելի ծնունդ ոչ ինդրի օգնութիւն արգ-
զանդի, կամ ծոցոյ մօր։ Զայն որոյ յորժամ բա-
թեռնութիւն 'ի դր գիրս, * Հարգանաք յառաջ բան
զարուսեակ ծնայ զքեզ։ (տաղ. ՀԺԹ.) և * Զիա-
ծինն որ է 'ի ծոց հօր։ (յովհ. ՝ա. 18.) իսկ արգ-
զանդ և ծոց հօր՝ փոխաբերութիւն բնծայելով՝ այ զայն՝
որ տիրապէս ասի զմարդ. առ 'ի տալ մեզ 'ի միտ
առնուլ, թէ յանծայնին ծնողական զոյ հայրն անմայր՝
իսմանալի ծնողէանէ, ըստ օրինակի ինն ծնանելոյ

մեռաց մերոց զբան ներբին, և եւ զերազոյն և ան-
համեմատ օրինակաւ անձնատուութեան։ Օ ի Հայրն յա-
ւիտենական խմնալով զինքն բռնանգակապէս՝ յա-
ռաջ բերել զիւր բանն էակատ ի բնել, այսինքն զոր-
դին միածին՝ որ է կենդանի պատկեր հօր այլ։ Ի-
որպէս բան մեր կամ պատկեր, զոր յիմնալ անդ
զգոլ մեր՝ արտագրեալ ի մեզ, և նոցին Հանդերձ
զմեզ. զի զոյով մեր անկատար և սահմանաւոր՝ ոչ
է մեր միշտ ի ներգործութեան խմնալոյ զմեզ. և ոչ
այնմ ներբին ըմբռնեմն մերում հաղորդեմք զգոյա-
ցութիւն մեր, և. գյարատեպաւթիւն։ Ուստի այն ներբին
պատկեր մեր, զոր մեք կերպարանեմք զմենք՝ է պատ-
կեր ոչ հարկաւոր, ոչ զոյացական, ոչ միայնոյն՝ այլ
պատահական և անցաւոր։ Իսկ բանն ամ է ներբին
խկութիւն մեռոյ հօր այլ։ և ամենայն որ ինչ
ներբին է նորա, ոչ զանազանի ի նմանէ բնութիւն,
ուստի և է յարակայ, Անթակայացեալ, և հանու-
զոյական, որ վասն անսահման կատարելութեան և
բնչնաւորութեան խմացական ակզբանն յարմ էլանել,
հարկաւ միշտ և անսպառ ծագէ ի նմանէ։ Իսկ ելա-
նելոյ յիմնցութենէ հօրն, առնու բնաւորապէս հա-
զորդութիւն զնոյն խմացութենն. բայց ոչ առնու զհայ-
բութիւն, այլ կայ միայ միշտ որդի ծոցածին։

Իսկ հայրն և որդի միով ներգործական բղխմամբ
կամ փչմամբ յառաջ բերեն ի ներբուստ զերբորդ
անձն սրբ երբորդութիւն, որ կոչի Հոգի՝ բղխումն ան-
սպառ։ Ա ստ զի հայրն ամ յանսահմանս կատարեալ
հաստոցմամբ խմնալով զանձն և զկութիւն իւր, հարկաւ
սիրէ զինքն անսահման կատարեալ սիրով։ Իսկ
սիրապէս խմնալով, կամ խկապէս տեսանելով
յորդին ծոցածին զնոյն զիւր էութիւն, և զիւր կենդ-
անի պատկեր հանդոյական, հարկաւ սիրէ զնա
նոմին խկ անբաւելի սիրով, որով սիրէ զինքնութիւն
իւր։ Ի զինքն և որդին խմնալով հաւասարապէս
զանսահման կատարելութիւն զիւրն և զհօրն, նոյն
օրինակ սիրէ զինքն և զհայրն յանսահմանս կատա-
րեալ սիրով։ Այս հարկաւորութիւն սիրոյ ոչ է նշան
անկատարութիւն. զի ոչ կայ յառաջ ի բարձրագոյն

զօրութիւն, որ կապեսցէ զնոցանչին կամս, այլ ի ծայրագոյն կատարելութիւն։ Լուս այսպէս հայր և որդի յանառհմանս իմանալով զմիմեանս և սիրելով, յաւաղ բերեն ներքսապէս զերրորդ անձն որպէս երրորդութիւն. հաղորդելով նմա զմի և զնոյն նոցանչին էութիւնն, ոչ եւս հաղորդելի երբէք այլուստ, զի ի նմ եղելի բովանդակապէս. զի որպէս որդի է եղբ մնայ նոցանչութիւն, նոյնպէս և հոգին՝ եղբ կամայ նոցանչութիւն. նմին իբրև ոչ կարել լինել յոչ այլ անձն՝ բայց յերիս անձանց։ Օ այս երրորդ անձն կոչեմք Հոգի Սրբ. ուստ՝ ի Որմէ որ մեզի և պարզ յայտնեսայ մեզ զնա որպէս էակից և համագոյ իւր և հօր իւրոյ՝ յասելն * Ա՝կիրատեցէք զնոսա յանուն հօր, և որդւոյ, և հոգւոյն սրբոյ ։

Նուանս հոգի՝ որ՝ առեալ որպէս կրկին բառ ուրոյն ուրոյն, այսինքն Հոգի և Սրբ, բացարձակ կոչմամբ հաստատակ է և հօր և որդւոյ. զի և նորա էապէս Հոգի էն, և ամենեւին՝ որ. այլ բառ որում մի բառ առեալ՝ առնչական կոչմամբ իրրև փչումն կամ բրդխումն կրաւորական, է յատուկ անուն միայն երրորդ անձին սրբոյ երրորդութիւն։ Հոգին՝ որ յանցայնոյ զիրս կոչի և սէր. յայտագոյց թէ նա է յոգ սիրոյն որով անձինք՝ սրբոյ երրորդութեան սիրեն զմիմեանս։

Այս է ծանօթութիւն զոր տայ անծարանութիւն վասն անբաժանելի և միանական՝ որ երրորդութիւն. որում և վասն խորհրդոյ մարդեղութեան բանին, այսինքն երկրորդ անձին, որ միայն մարմնացաւ. այն խակ է անձնաւորութիւն քսի յոր՝ ան մերոյ, զոր զեղեցիկ յայտնաբանեաց անծարան առեւտրանին ասելով, * Ի՝ սկզբանէ էր, և էր առ ած, ։ մինչև էր երեւեալ յաշխարհի՝ առեալ զմերս մարդկային մարմին։

ԳԼ. Բ.

Լսան ես զայս որոմ արարիլ ազխարհի, և ընդանարար, և շատագոյն մարդկան։

* Յամենայն ինչ նոսիս եղև ։

Զոմն և չլինէր մեր երբէք առեալ ինչ մի բարի, կամ անկալեալ բարւոյ իմիք յաճախին անձնէ։ Զնոսին նոսն մերոյ, սակայն և այնպէս պարտապան էաք պաշտել զնա խորին խոնարհութիւն, և սիրել յամենայն սրտէ և յամենայն զօրութենէ։ զի ըստ ինքեան էր միշտ և է և եղիցի Զ յաւիտենական, անսահման, անչափ, ամենակալ, ապէնիազ ամենատէր։ Որչափ և խորագոյն լինիցի մերս խոնարհական յարգութիւն առ բանն ՅԱ, ոչ երբէք ունի գալ ի համեմատութիւն ընդ նորա մեծութենն։ Զի որչափ հրաբորբոք իցէ սէր մեր առ նա, ոչ երբէք կարասցուք սիրել զնա ըստ արժանեաց նորա գերազանցութենն։ Օ՛ թէպէտև զշնորհաւորութիւնքն մեր չկարեմք երբէք հատուցանել արժանապէս յաղագս այնչափ բարեաց զոր արար մեզ։ այլ սակայն և ա՛ մեծագոյն ունիմք պատճառս պաշտելոյ և սիրելոյ զնա վասն այնր որ է ինքն յինքեան, քան վասն այնր զոր արար մեզ։ վասն զի միշտ յանսահմանս բարձրագոյն է գոլն իւր յինքեան, քան զամենայն գործս զոր արար արտաքոյ իւր։

Զայլ զի նեղբին գոլ բանին բարձր է յոյժ, և անհաս մերում խնայութենէ ընկղմելոյ ՚ի մարմնի և ՚ի զգայիս, զոր առետարանին առաջի գնել մեզ զայլ ինն պատճառս պաշտելոյ զնա և սիրելոյ յամենայն սրտէ։ և այն է արարչագործութիւն աշխարհի։ յարուցմ լուսափայլ երևի ամենակարողութենն նորա, և անսահման իմաստութենն, և անչափ մարդասիրութենն

և բարութիւն նորա։ * Լամենայն ինչ ասել նոցա եղև. և առանց նորա եղև և ոչինչ՝ որ ինչ եղևն։ Լամենայն որ ինչ պահել զմեզ, մուցանել, զուարճացուցանել, և ծառայել մեզ, զբովանդակն նոցա խոստովանիցիք։ Արարիչն մեր և Հոգի, և կեանք՝ առ հասարակ նորա են բարեբարութիւնք։ Լու երկինք և երկիր, և որ ինչ ի նոսա երևելի և անտեսանելի արարածք՝ ամենայն նորա են գործք։ Լու զի բառդ աստուծոյ յուծանին գիրս երբեմն ոչ նշանակել զբացարձակ ընդհանրականութիւն առանց և ոչ միոյ իմիք ի բաց մնալոց, այլ միայն զմեծ մասն բազմութիւն, աւետարանիչն կամեցեալ ցուցանել թէ ասա բառդ աստուծոյ խմանի բուսա ամենայն ընդարձակութիւն իւրում՝ յաւելու, * Առանց նորա եղև և ոչ ինչ՝ որ ինչ եղևն։

Յածեալ զԲՀՔանց ով դու՝ խորհրդով ընդ ամենայն արարածս որ են յաշխարհի, սկսեալ ի բարձրագոյն սերովբէիցդ, մինչև ցյետին չքոտի կենդանիս երկրի, ամենայն նորա առատ ամենակարողութիւն է գործ. զի * Առանց նոցն եղև և ոչ ինչ՝ որ ինչ եղևն։ Լամենայն արարաւ էակսն բանիւն սոյ, ոչ իբր գործեաւ, զոր ի վար արկեալ իցէ հայրն յաւիտենական, կամ իբրև պաշտօնեիս, որում՝ հայր պատուիրեալ իցէ, այլ տիրաբար և ինքնիշխանաբար՝ որպէս իսկակիցդ և արարչակիցդ հօր և հոգւոյն։ Լսակ թէ աւետարանիչն յիշատակէ սատ զբանն ասեմ միայն, ոչ որպէս թէ նա միայն արարեալ իցէ զաշխարհ, այլ զի ակիզբն առնէ աւետարանին իւրոյ ի բանէն սոյ՝ որ մարդացաւ, վասն որոյ և զնորա մեծութիւն առաջի դնէ, որպէս հաւատար հօր իւրոյ և հոգւոյն։ Լորպէս և կանխաւ ասաց, * Լանէր էր առ ասեմ։ առանց յիշելոյ զՀոգին որ. և զինչ ուսեալ, * Լոչաւ (այսինքն բանիս) կեանք էր։ առանց յիշատակելոյ զՀայրն և զՀոգին. զի թէպէտև Հմարիա է՝ թէ նաև Հոգին որ է առ ասեմ՝ և ասեմ, և կեանքն էր նաև հարբ և Հոգւով սրբով, բայց աւետարանիչն յայսմ վայրի ուսեալ իւր յառաջագիր կէտ միայն զբանն ասեմ զերկրորդ անձն սրբոյ երրորդութիւն։ Յասելն՝ ամենայն

ինչ նոմա՛ եղև, կամ՝ բան այլ լեզուաց՝ * ի՛ ձեռն նորա եղև ||, չիք հարկ խնդրել՝ թէ առ իմ՞ չասաց աւետարանիչն, ի նմանէ եղև. վասն զի ասասանոր երկքին հոլովքն զնոյն նշանակութիւն ունին։ Բ՝ առ ծն. գ. ։ . յասել եւայի * Սատայայ մարդ ||, կամ՝ բան այլոց՝ * ի՛ ձեռն այ ||, նոյն է թէ ասէր, յայ։ Արդեւ և առակ. ՚ը. ։ 6. * Հնձ թագաւորը թագաւորեն ||. այսինքն յինէն ունին զթագաւորութիւն։

Լակ յասելն, նոմա՛, կամ՝ ի նմա՝ կեանք էր, խմասան է։ Լանն՝ ի յաւիտենից էր ամ՝ կենդանի, մանաւանդ թէ էապէս կեանք և առիւ մարմնաւոր և հոգեւոր կենաց։ Օ՛ ամենայն որ ինչ կենդանի է, և որ ինչ կարէ ունել զկենդանութիւն, ի յաւիտենից կենդանի էր ի նմա և նոմա. որպէս շնորհածն ի միտս Հարտարապետին յառաջ քան զշինել զնա իրօք։ Լաց՝ ի բնական կենդանութիւն էր ի բանն ամ զերազանցապէս և հոգեւորական կեանք հնարեաց և փառաց. որ յեաց ի ժամանակի հաղորդեցաւ հրեշտակաց և մարդկան։ Զնա և ա՛ յիշատակի ասա պատճառն արդիւնաւորիչ ամենայն հնարեաց և փառաց. որ եղև վարքն, և չարչարանքն, և մահն։ Ինի. բան որում յարդ իրացս յանահմանս բարձրացաւ ի բանէն ամ անդամք միաւորելոյ ընդ մարդկային բնութիւն։ վասն զի ցայս վայր խօսի՝ որ աւետարանիչն զբանէն ամ մնացեալ յառաջ քան զերկրագելի մարդեղութիւն նորա։ և ասայ մեզ խմանալ, թէ կեանք հնարեաց հաղորդեալ ի ժամանակի, ի յաւիտենից էր ի բանն ամ։ ի նմանէ հրեշտակք բարիք և չարք ը բնական կենաց՝ ընկալան և զգեբրնականն։ չար հրեշտակք զայն հնարն, որում եղեն՝ որ յառաջնում վայրկենի դոյութեան իւրեանց։ այլ անհաւատարիմ գտեալ ամենայն առաջնոյ սրբութեան հնարն, և հպարտութեամբ ընդդեմ կացեալ ներգործականին, անկան ի կորուստն յաւիտենից։ Լոյսն բարի հրեշտակք ընդ բնական կենաց ընկալան և զգեբրնականն։ այսինքն զարբաբար հնարն յարում առեղծան, և զներգործականն

յառաջնում վայրկենին անդ լինելու թէ իւրանց 'ի բանին ոչ. այլ հաւատարիմ գտեալ առաջնոյն, և բարիոք 'ի կիր արկեալ զերկրորդն, կացին մնացին անխախտելի 'ի սրբութիւն, և ստացան զբանական կեանս յաւիտենից։ Վասն որոյ և զհրեշտակաց՝ ասէ կաղինոս՝ մարթի է ասել Հնմարտութեամբ զասացեալն առաքելոյն, * Շնորհօք նորա էք փրկեալք 'ի ձեռն հաւատոցն. և այս ոչ 'ի ձենջ այլ ոչ պարգև է... զի մի որ պարծեսցի ॥. (Եփես. Բ. 8)։ Վասն զի և ոչ երջանիկ հոգիքն այն կարեն պարծիլ, որպէս թէ բնական զօրութիւն իւրանց գոյութեանն արքայութիւնն ստացեալ իցեն։ Այլ զի իրի զբեր՝ զբեր փարեցեալ աշակերտ՝ զբեր օգստոնեսի (առաստասեան. գիրք. Բ. գլ. Դ)։ * Ի՞նչ է յերկոսին ('ի հրեշտակ և 'ի մարդ) գործ շնորհաց. 'ի սա՝ զի յաւիրցէ, 'ի նա՝ զի մի անկցի. 'ի նմա՝ զի մի վիրաւորեսցի, 'ի սմա՝ զի առաջնացի. 'ի սմանէ զակարութիւն եբարձ, զնա ոչ եմոզ տկարանալ. նմա կերակուր, սմա զեզ ॥։

Այս ասացին կեանք ապաքէն և յաւաղ քան զմարդանալ բանին ոչ՝ 'ի սկզբանէ անտի էր 'ի բանին, և էր աղբիւր շնորհաց. * 'ի նմա կեանք էր ॥. բայց այս կեանքս չէր ծանօթ մարդկան. այլ էր՝ որպէս կարդ է բանիցս ասել՝ ծածկեալ առ հօր. և յետոյ յայտնեցաւ աշխարհի, յորժամ հնազդեցաւ մարդեղութիւն բանին ոչ. ըստ այնմ, * Պատմեմք ձեզ զյաւիտենական կենացն, որ էր առ հօր, և երևեցաւ մեզ ॥. (ա. յովհ. ա. 2։) Օ՛ թէ կենդանի բնակիչք երկրի վայելէին 'ի վասնին շնորհաց նորին կենաց, այլ անծանօթ էր նոցա, թէ 'ի բանին ոչ էր աղբիւր կենաց, այսինքն թէ *նոքա կամ 'ի նմա կեանք էր ॥։

* Այս կեանքն էր լոյս մարդկան ॥։ Վասն ոչ որպէս էասպէս կեանք է, և տուիչ բնական և գերբնական կենաց, նոյնպէս և լոյս է ոչ միայն յիւրում ոչ ասելիս թէ, այլև 'ի մարդեղութեանն լուսաւորել և ուղղել զկենաս և զգնացս մեր 'ի ձեռն նոյնոյ ծածկեալ շնորհաց, որ է լոյս գերբնական, զի կեցցուք

յաւիտեան։ Հոգեւորական կեանքը մեր ի՞նմա է պա-
պէն ի զաղափար մեր. օրինակք նորա լոյս են պայ-
ծառ. ի ցուցանել թէ զինչ պարտիմք առնել, եթէ
կամիմք կեալ ընդ նմա։ Պարգեւաւորութիւնքը նորա
լոյս են, որք յայտնեն և ցուցանեն մեզ զնմանապարհ
հասանելոյ ի կեանս։ Լոյս ոչ ծածկին լոյս ոչ սկսաւ
ցոլանալ միայն զինի մարդեղութիւն. և ոչ վերջացաւ
ի ցոլանալոյ ի մեկնիլ նորա հանրաբնմամբ յերկիրս։
Յամենայն ժամանակս ցոլացաւ և ցոլանայ ի խա-
ւարի մարդկային ազգութիւն։ Մինչք ընկալան զնա
և լուսաւորեցան։ Լոյսիսի եղէն ի հին օրէնս որ
նահատակեաք, և մարգարէք. որք ունելով զնանսութիւն
բանին յաւիտենականի, կեաք պայծառ, և կեաք
ընդ աղօտ, հաւատացին ի նա, և սիրեցին զնա։
Լոյսն պայծառազոյն յայտնեցաւ մեզ. վասն որոյ
մեք առաւել պարտական եմք զայրգ նորա Ճանա-
չելոյ և պաշտել և սիրել զնա։ Քէք՝ ասեմ մինչեանք
նորայ սնանի ի նոր օրէնս՝ ժողովուրդ քրիստոնէից,
ժողովուրդ ընտրեալ, որոց յուշ առնէ առաքեալն՝
ասելով, * Լրբեանն եկիք խառաբ, որդ լոյս եք ի տէր։
(Եփես. Ե. Ց։) Հնեմանաբ, հրէայք, հրեւտիկաբ
փարեալն ի լուսոյ. զի թէպէտև * Լոյս ի խաւարի
անդ լուսաւորէ ։, այլ նորա ընդգրեմ եղանեն՝ գոր-
ծակցութեամբ խաւարասէր դիւաց՝ խաւարին ամենայն
մնալութիւն յարուցանելով, ի մթացուցանել զնա.
սակայն ի զուր. զի նա փայլէ և փայլեսցէ. և ոչ
գայցի երբէք զօրութիւն բաւական ի խաւարեցուցա-
նել զնա, և այս է ասելն. * Լոյս խաւարն նմա ոչ եղև
հատու ։։

* Լոյսն այր մի առաքեալ յԱստ, անուն նմա յով-
հաննէս։ Սա եկն ի վկայութիւն, զի վկայեսցէ վասն
լուսոյն ։։ Ի՞նչ կարապետն յովհաննէս, որ յետոյ կո-
չեցաւ մկրտիչ, ի մկրտելոյ նորա զՔրիստոս, և գծաղ-
մանէն յայսպէսարարութիւն, այր մեծ և արանչելի, Ան
խաչեալ ամենայն ձրիւբ իւրումն առաքելուն կամ
հրեշտակութիւն ոչ միայն կարեւորաբար այլև պատշաճաւ
կանաբ, թէպէտև էր յարգանդի արքեալ, անմեղ՝
միանգամայն և ապաշխարող նախանձաւոր փառասէր

ՈՅ, և սրանչելապէս լուսաւորեալ յայր, և վկայ հաւատարիմ գալատեան մեսիային, բայց ոչ էր այնպիսի ոք՝ որ կարիցէ տալ ուժեր զերբնական շնորհս։ Ուսաւորեալ էր, այլ ոչ էր լոյս. նմանեալ գոգոնս գլեռոց լերանց, յորս արեգակն ձգէ, զհաւասարութիւրս յառաջ քան զելանել իւր ըստ բոլորին ի վեր քան զկիսագունեան. որք լուսաւորեալ՝ ցուցանեն զլոյս, և վկայեն թէ, ահա ծագէ, կամ ծագեալ է արեգակն, բայց ինքնանք ոչ արեգակն են, և ոչ լոյս։ Յովհաննէս լուսաւորեալ յայծմէն Հաւատոյ թից, ցուցանէր զլոյսն ուծային արեգական՝ վկայելով զգալուստ նորա. և բանիւ և վարուք քարոզէր, զի ամենեքին բանայցեն զաչս անսանել զնա, և հաւատալ հաստատութեամբ զգալուստ երկնաւոր մեսիային։ * Ահա եկն ի վկայութիւն զի վկայեսցէ վասն լուսոյն, զի ամենեքին հաւատասցեն նովաւ։ Ահա զի * Ոչ։ էր նա լոյս. այլ (միայն վկայ,) զի վկայեսցէ վասն լուսոյն։ Իսկ վկայութիւն նորա թէպէտև զօրաւոր էր՝ ունելով յանձին զամենայն նշանս առ յայ առաքման ի վեր քան զամենայն մարգարէս, բայց առ ի հաւատալ ժողովրդեան քարոզութիւն նորա ի վերկութիւն իւրեանց, կարեւոր էր նոցա ուծային շնորհս. հարկ էր ասեմ, զի լուսաւորեսցին ի բան իսկ ի լուսոյ անտի, յորմէ և ի նոյն ինքն ի յովհաննէս ցուցանային Հաւատոյիքս։ Ան զի բանն ուծ միայն էր լոյս Աստուածիս՝ լուսաւոր ամենայն արդեաց մարդկան. վասն որոյ յարի, * Էր լոյսն Աստուածիս, որ լուսաւոր առնէ զամենայն մարդ որ գալոց է յաշխարհս։ Ի կոչել անդ աւետարանչին զբանն ուծ ըստ Աստուածոյ, մի անկցի ի միտս ախմարաց՝ կարծել զնա հանգոյն նեւթական լուսոյն, զոր աչքս տեսանեմք. քանզի զգալիս այս լոյս է արարած բանին ՈՅ, և ոչ ինքն բանն. ուստի լուսաւորէ միայն զաչս մարմնոյ, այլ ոչ զհոգի և զմիտս և զսիրտ։ Իսկ բանն ուծ է, լոյս էական ի հօրէն լուսոյ, արեգակն արդարութեան, և լոյս Աստուածութեան. որ հոգեպէս լուսաւորէ զամենեսին, թէպէտ ոչ ամենեքին լուսաւորին. ոչ առ պակասութեան լուսոյն, այլ զի ընդդէմ դառնան

լուսոյն. որպէս արեգական լուսաւորել, զամենայն մարդ-
մին, այլ որ փակել զպատուհանն ընդդէմ նորա, ոչ
լուսաւորի, զի ոչ կամի։

ԳԼ. Գ.

Օ չարդ բան ած անձանէն էր սլխարէն յաւուրն
ՅԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ մարդեղութենին։

*Պաշխարհն էր. և աշխարհն նոսա։ Եղև, և
աշխարհն զնա ոչ ծանեաւ։

Բանն ած ըստ որում մի էութիւն ընդ հօր և ընդ
հոգւոյն տրէ, անդամին իակ 'ի սկզբանէ, արարչութիւն
աշխարհի՝ յաշխարհն էր. զի նա ինքն ընդ հօր և
ընդ հոգւոյն տրէ արար զաշխարհ, և պահպանէ զնա։
Բայլ յարէ ասելասարանին, * Եւ աշխարհ զնա ոչ
ծանեաւ։ Բայց բան ասացեալ զանէն այ իբրև
զերկրորդ անձնէ տրէ երրորդութեան՝ և որպէս լոկ
պատմութիւն, քան յանդիմանութի։ Բանզի աշխարհ
չունէր կարողութիւն ինքնին ճանաչելոյ զբանն ած՝
որպէս միածին Ծառնդ հօր 'ի յաւիտենից՝ առանց
ածային յայտնութիւն. և ած ոչ յայտնեաց պարզա-
բար ամենեցուն զայս խորհուրդ յառաջ քան զմար-
դանալ բանին. ուստի և աշխարհ չէր պարտական
ճանաչել զբանն իբր անձն զանազանեալ 'ի հօրէ
իւրմէ։

Իրիւք և ի ճանապարհօր բնական տրամաբա-
նութիւն մարթի և հասանել 'ի ծանօթութիւն անծանօթի
իրաց. այսինքն կամ 'ի ծանուցեալ պատճառէն ի-
մաստասիրելով զգործն անծանօթի. կամ 'ի ծանու-
ցեալ գործոյն զպատճառն անծանօթի. և կամ բազ-
դատութիւն նմանութեան։ Օ խորհուրդ տրէ երրորդու-
թեան չէ մարթի ճանաչել 'ի պատճառէն. զի չէր նորա
պատճառ։ Ոչ 'ի գործոց իրաց. զի արարչութիւն աշ-

3006 12 9417-57

խաբէին թէպէտ և գործ երից ոճաւոր ամանոց, այլ
բան որում երբեքին են մի միայն ոճ. և ոչ ՝ի որում
ամանիւք զանազանեալք. և չիք յամենայն արարածս
գոյացութիւն ինչ յերիս ենթակայութիւնս կայացեալ։
Ուստի արարածք թէպէտ և յայտնի առաջնորդեն
՝ի ծանօթութիւն միոյ ոչ արարչի, բայց ոչ որպէս յե-
րիս անձինս ենթակայացեալս։ Լաւ ոչ իսկ ճանաչաւոր-
հաս բազդատութիւն հնար և գալ ՝ի ծանօթութիւն
երրորդութեան. վասն զի լուսնիսն տեսակ այնպիսի՝
յորմէ առնուցուն նմանութիւն ինչ ՝ի բազդատու-
թիւն, եթէ ոչ կանխեսցէ հաւատ հանդերձ յայտնու-
թիւն խիր։

Ի հին կտակարանս սիրելոց ոճ լոյս բազում
վասն անհասանելի խորհրդոյս. բայց յառաջ քան
զծանօթութիւնս զոր յայտնեաց մեզ Որդի ՝ի ձեռն ա-
ւետարանչաց և առաքելոց՝ չէր քաւական այն լոյս
առ այն բաւականդոյն խնացուն։ Լակ ՝ի գնել այսր՝
պարզ և յայտնի խնամանք և զատուցեալսն ՝ի հնութիւն.
զոլորիտակ ունիմք առ Եսայեայ, * Օ ազգատոհմն
նորա, (կամ որպէս ընթերցուս լատինն, զնոմանց
նորա) ո՞ պատմեսցէ։ Լաւ (տարբ. ՀՇ.) * Բաց
տէր ցաւր իմ նիստ ընդ ազգի իմմի։ Լաւ թէ՝
* Յառաջ քան զարգանակ ծնոյ զբնէզ։ ՝ի գիրս
ծնեն. ա. * Բացուք մարդ բան պատկերի մե-
զում և բան նմանութեան։ ՝Ի վկայութենէ ասաի խնա-
նամբ ազգատոհմ իմն ոճած, կամ ծնունդ անզգաս-
մելի. զի այլ անձնաւորութիւն է նոն, որ խօսի առ
հայր՝ բան գաւթի. և յայլեւայլ անձանց միջի է խորհ-
հուրդն կիր փոփոխ յորդորն վասն առնելոյ զմարդ։
Բայերին այս ձեւ բանից ցուցանեն զանազանութիւն
իրակոն, և բազմաբարութիւն անձանց. զի ծնողն
իշխապէս զանազանի ՝ի ծնելոյն, և խօսողն ՝ի նմանել
առ որ խօսի։ Դարձեալ յասելն, * Բաց հոր ցաւր
իմ։, որպէս ասացն նախնեաց և առ որ ասի՝ չկարէ
լինել մարդ կամ հրեշտակ. քանզի ոչ մարդ, և ոչ
հրեշտակ կոչ հոր գաւթի. և յորդորումն այն, Բաց-
ցուք, ոչ առ հրեշտակս կոչ, և ոչ առ այլ ինչ արա-
րած, զի ոչ հրեշտակ, և ոչ այլ ինչ արարած կա-

բոզ էր խորհրդակից կամ գործակից լինել ից ի սակցմանել զմարդ։ Այլա ուրեմն զայս իրական զանազանութիւն անձանց չէ մարթի խնդրել արտաքոյ ից, այլ ի նմին իսկ յանձութեան, և այն՝ առանց իրիք նշանի բազմաձևութեան. վասն զի բազմազակ ոմանք ասացուն՝ որ զիրք յամենայն ի բանս զմի միայն ոճ քարոզեն։ Իսկ թէ բազմութիւն անձանց ի միում ոճութեան ոչ առկայի, և ոչ պակաս է քան զերիս, յայտ առնէ սաղմոսն էլ։ * Զանիւ ոն երկինք հաստատեցան, և հոգւով բերանոց նորա ամենայն զօրութիւնք նոցա։ Զանիւ ասէ. այն է որդին ից. Զերան, այն է հայր. և Հոգւոյն, այն է հոգի նոր։

Զայդ՝ որպէս ասացի, զայսպիսի խորհրդածութիւնս դիւրաւ առնեսցի մեզ ի բանս յայտնի, որպէս և յայլ սոցին նմանս բանս հին կտակարանաց, քան զ բուսի ունիմք հաւատով զծանութիւն խորհրդոյ զայ երրորդութեան յայտնեալ ի Քրիստոս մերմէ։ Այլա եթէ չուներաք զայս յայտնութիւն, անմարթ էր մեզ զայսոսիկ խնամատարել։ Այլ թէ այս Աստուածութեան երրորդութիւն անձանց ի միում ոճութեան նախ առաջին անգամ ի Քրիստոս յայտնեցաւ, ուստի՝ ապա ի հայրապետին յասելն անդ. * Օ ոճ ոչ որ ետես երբէք, բայց միածինն որդի, որ է ի ծոց հօր, նա պատմեաց։ (յովհ. ա. 18.) Օ նոյն ասէ և ինքն Քրիստոս փրկիչն մեր. * Ոչ որ Ճանաչէ զորդի՝ եթէ ոչ հայր. և ոչ զհայր որ Ճանաչէ՝ եթէ ոչ որդի. և ում որդին կամիցի յայտնել։ (մատթ. ժա. 27.)

Զայս վասն այսորիկ կանխեցաք ասացաք, թէ այն բան աստուածանչին՝ * Զաշխարհի էր, և աշխարհ նովաւ եղև, և աշխարհ զնա ոչ ծանեաւ։ վերաբերեալ առ բանն ոճ, իբրև առ երկրորդ անձն սրբոյ երրորդութեան, է որպէս պատմութիւն, և ոչ կշռաւոր բանք. զի գնա չուներք աշխարհ այնչափ լոյս առ ի կարող լինելոյ ի ծանօթութիւն այմմ անհասանելի խորհրդոյն ժամանել։ Այլ կշռաւորքանք մեծ է, մանաւանդ թէ և յայտնի զատապարտութիւն աշխարհի՝ հայեցեալ ի բանն իբրև ոճ, որ ի ժամանակի եկեալ յայտնեաց աշխարհի զոճութիւն իւր ոճագործ նշա-

նօք. բան որում և բան աւետարանին առա յաւէտ
զնՅՈՒԼԻՆ ակնարկել, բան զանՀաւատութիւն. զի ոչ
ծանեաւ զնա իբրև ՅԱ։ Լչխարհ ասէլով առա ոչ
իմանին ամենայն մարդիկ աշխարհի. վասն զի բա-
զումք ոչ միայն յլինաբէաւ ժողովրդեան, այլև յաշ-
խարհս նմանօգք մեկրիսեգեկի և յորայ ծանեան
զՀմարիան ՅԱ, և պաշտեցին, և սիրեցին զնա. այլ
իմանի այն առաւել բազմութիւն, որք ոչ ծանեան,
և ոչ պաշտեցին զնա։ Սորա անպատասխանի էն.
քանզի ամենայն մարդ բանաւոր միշտ կարօղ էր և
միշտ պարտական Հանդուցելոյ և պաշտելոյ զՅԱ՝ ա-
ռանց զիտելոյ զբան Հայրութիւն և որդիութիւն և Հո-
գիութիւն։ Շ առա է Հայել յերկինս և յերկիր՝ առ'ի
Հանդուցել թէ՝ գոյ մի գերագոյն էակ արարիչ և պահ-
պանիչ Հրաշակերտ տիեզերացս. * Լրկինք պատմեն
զփառս ՅՈՒ. և զարարածս ձեռաց նորա պատմէ Հա-
տատութիւն։ (սաղմ. ՃԺ. 2։) Ֆարարածոց առաջ-
նորդիմբ Հանդուցել զարարիչն։ * Լ։ մեծութիւն է 'ի
գեղեցկութիւն՝ արարածոց՝ բան նմին Համեմատութիւն
և արարչագործն նոցա երևի։ (իմաստ. ԺԳ. 5։)
Ֆիրաց մեզ երևելեաց՝ ածիմբ առ մի ՅԱ, զոր ոչ
տեսանեմք։ * Օ'ի աներևոյթք նորա 'ի սկզբան-
էն աշխարհի արարածովքս իմացեալ տեսանին։
(Հռովմ. ա. 20։) Լյթէ, գոյցի մարդ այնչափ թանձ-
բամիտ, զի 'ի յայանի գործոց ոչ գիտիցէ Հանդուցել
զարարչաՀաւն Հարկաւոր, սակայն և նա անպատաս-
խանի լինիր ոչ Հանդուցելով, ոչ պաշտելով և ոչ սի-
րելով զՅԱ։ Պատուիրանք երկուց տախտակացն
օրինաց գրեալ էն յՅՈՒ 'ի սիրտս ամենայն մարդոյ։
Ամենչափ թանձրամիտ որ իցէ և անուսումն, սակայն
գիտէ՝ թէ արՀամարՀել զՅՈՒ, զնՅՈՒ, ՀՅԱ, գողանալ,
սպանանել է չար. վասն զի այս ՀՅՈՒՄԱՐՏԻՆՔ յՅՈՒ
տպաւորեալ էն 'ի սիրտս ամենեցուն. տպա և ա-
ռաւել Հարկ է թէ իցէ տպացեալ 'ի սիրտ ամենե-
ցուն առաջինն, մեծն, և բնականն քան զամենայն
պատուիրանս, որպիսի է Հանդուցել, պաշտել, և սի-
րել զգերագոյն էն զՅՈՒ։ ԼՅՈՒՆՔ և կռապաշտք էն
յՄՈՒՍԷ՝ լոկ առ չարաւէ իւրեանց, և ոչ առ անյայտ-

թելի ազխատութեան. զի շատ է թէ ոչ խնայցուն զա-
կանջս առ ձայն իւրեանց խղճի մտաց. անտի ուսա-
նին բան բաւականին՝ թէ կայ յաշխարհի մի ուժու-
թիւն արարիչ ամենայն արարածոց։ Օ այս կամուտ
չար անզիտութիւն կշտամբէ աւետարանիչն յասելն,
* Յաշխարհի էր ... և աշխարհ գնա ոչ ծանեաւ ||.
զի ոչ կամեցաւ Հանդիպել։ Այս թէ զինքդ այս ան-
Հանդիպութիւն ծանրագոյնս գտատարար առնել զայ-
նոսիկ, որ ոչ կամեցան Հանդիպել զուժութեան որդւոյ
նաև յետ գալոյ նորա յաշխարհի և մարդանալոյ,
յաջողագոյն լաւ էս խնայցիս։

ԳԼ. ԳՌ.

Օ ՀԻՆԳ ԾԱՆՈՒՈՒՆ ՈՒՆԷՐ ԾՈՂՔՈՒՐԴ ԷՐԳՈՅԵՑՈՒ ՀԻՈՐԴԴՈՅ
ՄԱՐԴԷՑՈՒԹԻՆ ՅԱՌԱՋ ՀԱՆ ԱՄԱՐԻՆԱԼ ԲԱՆԻՆ։

* Գիւրան նկն. և իւրքն զնա ոչ ընկալան ||։ (Յովհ.
ա. 11։)

Ամենայն աշխարհ այ էր. զի նա արար զնա, նա
պահէր, նա վարէր, և ուղղէր, և տիրէր նմա։
Ամն որոյ և յոր կողմն և կամեցեալ էր գալ ինքն
նել յերկինից, միշտ 'ի տեղի իւր գայր և յիւր սեպ-
հական տացուած։ Սակայն և այնպէս ընտրեաց
առանձինն զհրեայսդան, և զժողովուրդն երբայա-
կան իրբև երկիր և ժողովուրդ իւր յատէս սեպհա-
կան։ Օ ի 'ի հանդիպէն ժողովրդոց աշխարհի զնա ըն-
տրեաց, և առանձին խնամ կալաւ 'ի վերայ նորա։
Հազմարիւնակ յայտնեցաւ արարչամբ նոսխահաւ
նոցա. և էաւ նմա մարգարէական ազգ տեսանել ըզ-
մեծահրաշ արանելիս այ մարդացելոյ. տեսուն թիւն
որ եղից զսիրտ որ ծերունւոյն ուրախութիւն։ * Ար-
բահամ հայր ձեր ցանկացաւ տեսանել զօր իմ, և
տես և ուրախ եղև ||. (Յովհ. ը. 56։) Կոստացաւ

յարենէ նորա առնուլ մարմին, և 'ի զաւակէ նորա ծնանիլ. ուստի և 'ի զաւակէ նորա օրհնիլ ամենայն ազգաց. * Լիւ օրհնեսցին 'ի զաւակի քում ամենայն ազգք երկրի։ (Ծնն. իգ. 18.) Զորս ինչ և առ խաղաղակ որդի նոյն զնոյն խոստանի. զոր ասա հաստատեաց և առ որդի սորին՝ այսինքն առ յակոբ, որ կոչեցաւ իսրայել. յորմէ և առնին իսրայելի։ Զնոյն հաստատեաց նոյն բազում մասամբք և բազում օրինակօք համօրէն երբայական ժողովրդեան 'ի ձեռն մարգարէից, սկսեալ 'ի մանչեան՝ մինչև ցվերջին մարգարէ. որք մանրաբանեալ խօսեցան վասն գալստեան, և ընթացից կենաց այ մարգացելոյ, վասն արանչելեաց զոր արար, վասն չարչարանաց և մահու նորա, վասն թաղմանն և յարութեանն, և վասն նոցա ապավայելուչ փառաւոր համբարձմանն նորա, և վասն դատաստանն իշխանութեանն։

Լիւ զինչ ասեմ մարգարէք, ուր բովանդակ անցք և պատմութիւք հին կտակարանին ազգի ազգի օրինակօք, և նմանութիւքք որպէս մատամբք ցուցանեն զԼոյն բանն մարմնացեալ։ Հաւուր յարեամ ազատ մեզաս, որում 'ի մահ մատանեաց զամենայն սերունդս իւր, յայտնեաց նմա թէ 'ի զաւակէ նոյ Տեառն նորոգիլ և փրկիլ մարդկան, և Քաղաքիլ գլխով աստանդիլ։ * Լդեպ ասէ թէ ասեմ 'ի մէջ քո և 'ի մէջ կնոջդ. և 'ի մէջ զաւակի քոյ և 'ի մէջ զաւակի դորա։ (Ծնն. գ. 15.) Զգամ և եւս հաստատացին յոյժ փրկիչ 'ի մարմնէ. և այս ծանաթութիւն անց առանդութիւն 'ի հրոյ յորդիս. և զի 'ի զօրանալ անհաստատութեան յաւաղ քան զՔրիստոսէ՝ այս առանդութիւն երբայք 'ի մատացուն խոպառ, նորոգեաց նոյն զայն խոստումն առ աբրահամ, և առ այլ նահապետս, և մարգարէս։ Զ գիրս Ծնողաց 'ի բաց թողու մանչեա զբնութիւ զայլ ամենայն ազգաբանութիւն յաւաղ և զկնոջ Քրիստոսէ. բայց զկարգ նախնեացն Զիսուսի ճշգիւ արձանագրէ։ Զորս եղեն նախանկար օրինակ երևելիքն յարդարոց։ Զբէլ սպանեալ յեղբօրէն։ Զոյ՝ որ իւրով փայտիւ ապրեցոյց զազգ մարդկան։ Զանանիա որ եղեալ զժա-

զովարդն 'ի գերութենէ. Եկաւ որ եմոյծ զնոսա յերկիր աւետեաց. Դարձեալ բազմայաղթ. Սաղմոսն խնդասուն. Սամուէլ հեզ. և միանգամայն աստղ, ամենայն նահապետք, որք միանգամ ցուցին յանձինս ինչ ինչ յառաջիւրութեանց կամ 'ի գործոց հանդերձելոյ փրկչին, դատաւորին դատաւորաց, թագաւորին թագաւորաց, քահանային քահանայից և քահանայապետին քահանայապետաց։ Եւ զի զոր բա էր օրինակ օձն պղնձի կանգնեալ յանապատի 'ի վերայ փայտի։ Դ,որա էր օրինակ 'ի խորհուրդ հաւ զարդութեան մանաւանդ յանապատի։ Դ,ի հանուն ասացից՝ ամենայն կատարողութիւնք և զոհք հին օրինաց զնա նախանշարկին, և զնորոգութիւնս առ 'ի նմանէ հաստատեալս, և զեկեղեցի առ 'ի նմանէ հիմնեալ։

Դ,ի որպէս զի ժողովուրդն ուսանիցի 'ի միտ առնուլ զգերագոյն բարերարութիւն փրկութեան իւրոյ, թէպէտ եւ յանձամբ 'ի դառն գերութենէ անկանիլ ներցոյ։ Դ,ի զի պատրաստեսցի ընդունել զնա, չարքհարիւր ամաւք յառաջ քան զգալուստս նորա Ծանոյց 'ի ձեռն դանիելի զժամանակ իւրոյ գալստեան, միանգամայն և զսուն յորում ապանցի, և զվախճանն վասն որոյ մեռանիցի. որ էր արդարութեան մարգկան, և փրկութեան 'ի մեզաց. * Դ,ի վախճանել մեզաց, 'ի հրել անօրէնութենէ, և 'ի ջնջել անիրաւութենէ, և բերել անպարշտութեան, և 'ի գալ յաւիտենական արդարութեան ‖. (դան. թ. 24.)

Դ,ա ամենայն և այլ այսպիսի ծանութիւնք կային յանծայնի գիրս. որ թէպէտ ոչ էին այնպէս բաց ցայտայտ ժողովրդեան երբայեցւոց՝ որպէս մեզ լուսաւորելոցս զինի գալստեան Դ,ին, բայց հարք պարտապան էին ուսուցանել որդւոց. և ուսիցէք պարտական էին ուսանել 'ի վարդապետացն օրինաց. և ամենեքին յառաջ քան զայսոսիկ քանին մարդս ցերկոսպարտական էին հաւատալ ասծայնին հաւատամքն հանդերձեալ է ծնանել 'ի մէջ նոցա օձեալն ոչ առաքեալ բան անուամբ խոստմանն ոչ 'ի զաւակէ, որբարեանու և դաւթի՝ 'ի փրկել զնոսա 'ի մեզաց.

և թէ օձեան այն որ է մեսխա կամ քիւ, էր որդի
նոյ, և ՈՒՇ մարդացեալ, որում այնչափ անձկութիւնք
ապառնէին։ Լաւ զկնի ծնունդեան Նոյի ամենեքին պարտ-
ական էին Ճանաչել և ընդունել զնա իբրև խոս-
տացեալ և ակնկալեալ մեսիա։ Բայց այս պարտ-
ական չ՝ մերձենակ հայկը առ ամենեսին 'ի միում ժամա-
նակի. այլ իւրաքանչիւր յայնժամ պարտական էր
Ճանաչել զնա իբրև մեսիա, յորժամ բան բաւական
նոին տեսանէր 'ի նմա զնշանս՝ զոր մարգարէք յաճ-
ախին յայտնուել էառուն զնմանել, և զուծանին սրան-
չելիս զոր գործէր։ Որպէս և եղև իսկ. զի ոչ տա-
կաւ ծանեան և երկիր պագին նմա, բայց մեծագոյն
մասն՝ մանաւանդ թէ լրումն ժողովոյ ազգին ոչ կա-
մեցան Ճանաչել և ընդունել զնա։ Մինչ իբրև ասէ,
* Հիւրն եկն, և իւրքն զնա ոչ ընկալան ։

Զի՞ երևեաւ ասիցէ որ, թէ հրեայքդ զբանս մարգա-
բէից, յորս մեծամեծս և փառաւորս խօսին զնմանէ,
իբրև զմեծագոյն և զամենայացեալ թագաւորն, որում
ամենայն ազգք և ազգիք երկիրպագանիցին։ մարմ-
նապէս և բան աշխարհի խմանալին։ Լաւ տեսեալ
զՆա 'ի մէջ իւրեանց աղքատ, խոնարհ, հեզ, և չար-
չարեալ և խաչեալ, եղեն 'ի մոռ թէ չէ նա մեսիայն
խոստացեալն յոյ. վասն այնորիկ ոչ ընկալան զնա։
Բայց այդ մոլորութիւն ոչ ազատէ զնասս 'ի դատա-
պարտութիւն. զի մարգարէքդ որք զփառաւորս խոսե-
ցան, նոքին խոսեցան և զխոնարհականս զնմանէ. նա՝
յաճախագոյն քան զփառաւորսն, զխոնարհականս
խոսեցան։ զորս ոչք իւրեանց տեսին բան ամենայն
պարագայից անսխալ Հոգւոյն Հոգւոյ 'ի վերայ Նոյի։
Դիւրին էր նոցա 'ի միտ առնուլ, թէ որպէս այսո-
քիկ, նոյնպէս և փառաւորքն անսխալ կատարեսցին
զնոսն հանդերձեալս նորա յերկինս։ Կարելին 'ի միտ
առնուլ, թէ ոչ միանգամ, այլև միաւորագամ հան-
դերձեալ էր մեսիայն գալ յաշխարհս. յառաջնումն
իբրև փրկիչ՝ ազատել զաշխարհ 'ի մեղաց, և յիշ-
խանութենէ սատանայի. յերկրորդումն իբրև դատա-
ւոր՝ դատել զաշխարհ, և 'ի տիեզերական հրապա-
բակի դատապարտել զմեղաւորս։ Լաւ թէպէտ մի-

թէն խօսելան մարգարէք, յայլ տեղիս, այնպէս յայտնի խօսին, զի չնայ ինչ մեռելոցն։ * Համբաւ ձէք իշխանաւ զգրուանս ձեր ի վերս (գալ. հոգեւոր), համբարձցին դրունքք յաւիտենից, և մտցէ թագաւոր փառաց։ այդ հրաման համբառնալոյ դրանց յաւիտենից՝ ասայ ի միս առնուլ, թէ այս թագաւոր փառաց ոչ մնասցէ ի ժամանակեան թագաւորութիւն, այլ ի թագաւորութիւնն յաւիտենական։ * Ո՞վ է սա թագաւոր փառաց։ Պատասխանի։ * Տէր հզօր զօրութիւն իւրով, տէր հզօր ի պատերազմի։ Համբարձէք դռներս։ Ո՞վ է սա թագաւոր փառաց։ Պատասխանի։ * Տէր զօրութեաց ... սա ինքն է թագաւոր փառաց։ (տաղ. իգ.) Արդեաք էր տարակուսիլ, թէ որ այն պատերազմ իցէ՝ յորում մեսիայն հզօր և յաղթող եղև. բայց երկրորդ հարցանելոն թէն նայնհետայն ասայ խմանալ, թէ խօսի անդ ըստ հոգեւորական պատերազմն ընդդէմ սատանայի և ընդդէմ մեղաց. ի տալ պատասխանի թէ սա ինքն է թագաւորն հզօր և յաղթող, որ արար յաղթութիւն ոչ բազմութիւն զօրաց, այլ իւրով հզօր զօրութիւն այսինքն իւրով առաքինական գործովք, և չարչարանաւք և մահուամբ։ Վասն այսր յաւիտենական թագաւորութիւն մեսիային որպէս դաւիթ, նոյն օրինակ և այլ մարգարէք խօսին ի բազում տեղիս, մանաւանդ Եսայի մարգարէ։ Իսկ թէ մեսիայն ոչ էր փրկիչ զերբայական ժողովուրդն ի տարկութիւն հաւմանցեցուց, և այլոց ազգաց, բացայայտ նախապատմեալ էր հրեշտակն գաբրիէլի. և ոչ այնչափ միայն, այլև վասն անդարձ մեղաց նոցա հանդերձեալ էր ճաշ ի բաց ընկենուլ զնոսա. և զերուսաղէմ մայրաքաղաքն նոցա, և զտաճարն թողուլ ի պղծութիւն և յապականութիւն մինչև ի կատարած աշխարհի։ * Ասաղարն և արքութիւն ապականեսցին առաջնորդաւն հանդերձ որ գայցէ ... և ի վախճան պատերազմին հանուսուելոյ կարգեսցէ զաւրս կանուխ ... Լաւ ի վերայ տաճարին պղծութիւն ուերածոյն կայցէ. և մինչև ի վախճան ժամանակի կատարած տայցէ ի վերայ աւերածի։ (դան. թ.)

Լ. յաղթիկ և որ այլ ևս մարդաբէութիւնք ոչինչ մը թիւնք յինքեանս՝ ևս առաւել պայծառանային 'ի կենդանի բարբառոյ Աստի փրկչին մերոյ, որ մեկնեալ գնայաս, և տայր ուղիղ 'ի միտ առնուլ այնպիսիկ, որք մնալիցին առ նա։

Լակ ասել՝ թէ հրեայք 'ի պատճառս սխալ խմբնալոյ զբանս ինչ մարդաբէից՝ ոչ ընկալան զԼիս, ամենևին փայլատար է. և այս յայտ անալի է, զի 'ի բազմազակ աւետարանի ոչ գտանեմք՝ թէ երբէք զաղքատութիւն և զանարդ կենաս նորա 'ի դէմս ածեալ իցեն նմա։ Գտանեմք գառն գառն նախատինս՝ դժոգակ զոպարութիւնս. գտանեմք չարաժողովս, և խորհուրդս սպանութեան. բայց ոչ գտանեմք սատակեալ յուսիքն, սա ոչ է ինքնիրա մեսիա, զի աղքատ է. կամ զի ոչ թագաւորել, և ոչ ազատել զերուսաղէմ յիշխանութենէ հռովմայեցւոց։ Ա. գտանեմք թէ որ երբէք սատակեալ իցէ նմա, եթէ ինքնիրա մեսիայն ես խոստացեալ մեզ, ուր էն զորք քո, ուր քո սիմոն. ուր թշնամիք հարուածեալք 'ի քէն. ուր քո փառք։ Այսպէս նայայն կուրութիւն էր յամենութիւն կամաց, քան թէ ոգիութիւն մտաց։ Լիսաք և մարդութիւնք զինեցին զնոսա ընդդէմ Յիսի. նախանձ, ամբարտաւանութիւն, ագահութիւն, շահասիրութիւն, մարմնասիրութիւն։ Այս և այլ սոցին սակի սխալք եղեն ինքնիրա պատճառ, զի հրեայք ընտրեալք 'ի ժողովուրդ՝ ոչ կամեցան ճանաչել զնոր մարդացեալ 'ի մէջ նոցա, ընտանութիւնք ընդ նոսա կեցեալ, և ընդ նոսա շրջեալ՝ բան կանխառնիսելոյ մարգարէից։ Ոչն ինչ զարմանք ցնամիլ բարիոք մտաք 'ի հաւատս դալ՝ սիրտ, որ կամի զլաք գործել. զի անկարանայ բարեկամ լինել ինքնիրա հաւատոյ, որ միանգամ թշնամին է ինքնիրա առաքինութեան։

Լակ որոց ընկալանն զնա՝ հրեից և հեթանոսաց, խմբ հաւատալով 'ի նա, և միրաելով 'ի նորա միրութիւն, և պաշտելով և սիրելով զնա, եւ իշխանութիւն որդիս ՝՝՝ լինել։ Այս իշխանութիւն է արքաքար ընդունն, որ է հաղորդութիւն ածելոյն

բնութիւն յորում առեղծաւ մարդն առաջին. և կոչեաց անուանելով որով զրկեցաւ ինքն, և զրկեաց զհամբերն ծնունդս իւր յորդեգրութիւն այ, և յանմեղայն իրաւանց ժառանգութիւն յաւիտենից կենաց։ Զանազն ոճ առեալ զմարդկային բնութիւն, որով և եղև մարդ Հշմարտագոյն՝ որ միանգամայն և՛ ոճ Հշմարիտ, և խոսիւ և մարհամբ իւրով վերՀարեալ Հոգիս ոճային արդարութիւն. առացաւ վերջապէս վասն մարդկան զայն առաջին իրաւունս որդեգրութիւն։ և ասաց զայն * որոց հաւատացին յանուն նորա։ Թէ նա է Հշմարիտ մեծին խոստացեալ յորմէնս ոճ և մարդ կատարեալ՝ եկեալ 'ի փրկութիւն մարդկան. և այսպէս հաստատելով ապաշխարեսցին և սիրեսցին զնա յամենայն սենեակ։ * Ասէր ոչ յարենէ, և ոչ 'ի կամաց մարմնոյ, և ոչ 'ի կամաց առն, այլ յայ ծնան։ Զայս իրաւունս որդեգրութիւն այ ոչ լինին ստանալ ըստ մարմնոյ բնական ծնունդեամբ. զի որպէս կենանքն և իրաւունքն զոր ստանամք՝ է զկիր բնական և ոճային, նոյնպէս և ծնունդն է զկերպնական. որ է ըստ առաքելոյ, *՝Լուրոգել Հոգւոյն մեռաց. և զկենալ զնոր մարդն որ ըստ այ Հաստատեալ է արդարութիւն և սրբութիւն։ (Եփես. գ. 24.)

* Լու բանն մարմին եղև։ Լուաց Թէ բանն յիւրոն եկն, և իւրքն զնա ոչ ընկալան. յաւելու այժմ ուսուցանել՝ Թէ զիարդ եկն, այսինքն զի մարմնացաւ ամենազորին, յիւր ոճային անձն առնելով և զմարդկային բնութիւն ծնունդեամբ 'ի նոր կուսէն, և այսպէս լինելով Հշմարիտ մարդ յաղագէ երբայեցւոց 'ի զաւակէ աբրահամու նախահաւատ նոցա, և դաւթի թագաւորի։ Զայս վայր 'ի բանից որդւոյն որոնման. յայսմ հետէ ժամ է ձառել հանդիսաւորութիւն լրոյց աւետարանչաց։

ԳԻՐՔ ԵՐԿՐՈՐԴ

Յուսոյ-մեր սրբազան գոհի եւ ի դրոյ Յիսուսի Քրիստոսի. Եւ Յովհաննու հիւրընկալ. Եւ խորհրդոյ որ հոյլն յերկրպագութեան մարդեղութենի մերոյ։

ԳԼ. Բ.

Յաղագս ոմանց Աստ եւ ի դրոյ Յիսուսի։

* Լաւ ինքն Յիսուս էր ասաց իրրեւ երեսնից սկսեալ՝ որոց որպէս կարծէր որդի յոսեփայ որ հիզեայն, որ մատաթիայն, որ զեւեայն, ‖ ԼՃ. (զուկ. գ. 23. մինչեւ ցկատարած գլխոյն։)

Արդենայր ժամանակն, յորում՝ ըստ հաճոյից կատարեալ պարտ էր լրանալ վճռոյն սահմանելոյ ի յաւիտենից ի գաղտնեան ուծային խորհրդոյ՝ վասն մարդեղութեան բանին։ Զէր պարտ միածնի հօրն երկնաւորի՝ լինել որդի հօր երկրաւորի։ բայց պարտ էր՝ զի լիցի Աշխարհապէս ի զաւակի հաստատակաց հօրն ազգատոհմ։ Ա ասն այսորիկ չէր արժան որ մարմնոյն Աստի յաւ գոյից գոյանալ, կամ յայլ նիւթոյ առեղծանիլ, այլ յարենէ, որ յագամոյ անցեալ էր ի զաւակս նորա։ Այնմ իրի պատշաճ էր, զի ըստ անօրինելոյ ուծային խնամատարն՝ որ մարմնոյն այն կազմեալի յարենէ, Աշխարհիս մեր ի ջնջելոյ ի նախաժամանակեն։ Զայս ի սկզբան անդ արարչութեան արքարշի զնիկոյց ուծ ազգատոհմ, յորժամ յայտնելում նմա զգալոց մեսիայն, Այլոյ յիշեաց՝ անհայոյ։ յասել ցոնէն, * Լրգից թշնամուն ի մէջ

քս և 'ի մէջ կնոջդ, և 'ի մէջ զաւակի քոյ, և 'ի մէջ զաւակի զոյսս. նա սպասեսցէ քում գլխոյդ։ (ԵՒ այլ թարգմանութիւն, նա խորտակեսցէ զգլուխ քոյ)։ (Ծնն. Գ. 15.) Օ այս նախասղեկոյց ՅԱԾ և բերան նով եսայեալ, յորմէ զարձուցեալ մարգարէին զբան իւր առ առնն դաւթի, բացայայտ ասաց, թէ ՅԱԾ որ հանդերձեալ էր ծնանիլ 'ի մէջ մարդկան, ծնցի 'ի կոյս մօրէ. * Զայս կոյս յղասցի և ծնցի որդի, և կոչեսցեն զանուն նորա Էմմանուէլ։ այս ինքն ընդ մեզ ՅԱԾ. (Եսայ. Է. 14)։ Զոր և ապարդ էր մեր մեսիային լինել 'ի զաւակէ աբրահամու, և 'ի զաւակէ դաւթի, վասն զի աբրահամու և դաւթի յայտնապէս խոստացեալ էր ՅԱԾ, թէ միսիայն լինիցի 'ի զաւակէ նոցա։ Զբրահամու՝ յասէին. (Զնեսցին 'ի զաւակի քում ամենայն ազգք երկրի։ (Ծնն. ԻԲ. 18.) Զակ դաւթի՝ յասէին. * Զ։ պատգամ արարեալ քո նստուցից յաթոռ քո։

Զայս Զ այսպէս մարգարէանէց՝ ընտրեաց ՅԱԾ 'ի զաւակէ աբրահամու և դաւթի կոյս օրիորդ մի, և պատրաստեաց զնա առ այն բարձրագոյն պաշտօն՝ Հոգացուցանելով համօրէն ընտրեալ և պարգևօք որք յանկարարք էին կուսի ընտրելոյ և սահմանելոյ 'ի մայրութիւն մարդացեալ բանին։ Զայս հրաշալի կոյս էր Զաբիամ անուն՝ դուստր Զնոայի և Զոակիմայ, որ կային և Հեղի. որոյ ցուցցուք ստորև. զորոյ զարգարանութիւնն զայս օրինակ կարգէ՝ որ զուկաս յերրորդ գլուխ իւրումն աւետարանի. * Զ։ ինքն ԶՅ էր ամսոյ իրրև երեսնից սկսեալ, որոց որպէս կարծէր որդի յովսեփայ. որ Հեղէայն։, ուր մերս ընթերցուած յաւելուածով ունի, որ յակովբայն. որ չէր 'ի սովորական յոյնն, և ոչ 'ի լատինն. և չէր իսկ հարկաւոր. զի զուկաս ասա կարգէ զազգաբանութիւն ԶՅի 'ի մեր կոյսմանէ. և զի չէր սովորութիւն զնայնն դասել 'ի կարգ ազգաբանութիւն, 'ի յոմ. 'ի վեր գնոյ առ Հեղի հաւ նորա, այսինքն առ հայրն կուսին մարիամու։ Օ նոյն առնէ և 'ի մէջ բոլոսոյ որդւոյ սաղմանի, և յեսայեայ հօր դաւթի. թողեալ զանմիջական ծնունդս որ 'ի մէջ նոցա. որպէս ցու-

ցաք զայս 'ի պատմութիւն հին կտակարանաց։ Զ. յս երկու բացայայտ ապացոյցք հաւանելի ցուցանեն, թէ 'ի սմին ազգաբանութեան և յայլ տեղիս միջին ծնունդք ինչ իցեն 'ի բաց թողեալ. ուստի թէպէտ և 'ի գիրս՝ եօթանասուն և չորս ծնունդս կամ ազգս եւեթ յանուանեալ նշանակեալ գտանեմք յաղագս մինչև 'ի կոյսն մարիամ, բայց ստոյգ չէ մարթ հաստատել թէ ստոյգ եւեթ լցացան բառասուն և աւելի և ս գարք, այսինքն ամբ աւելի քան զչորս հազար, որք անցին յաղագս մինչև 'ի կոյսն Մարիամ։

Սաղաթիել և զօրաբաբել յիշատակեալք յայսմ ազգաբանութեանս ոչ են նոքա, զորս յիշատակեմ թէ. որպէս քաջայայտ է 'ի բնագրէ անտի։ Օ՛ի սաղաթիէլն մատթէոսի՝ էր որդի յեքոնիայ, և զօրաբաբէլ թոռն յեքոնիայ. * Եկեքոնիա ծնաւ զՍաղաթիէլ. սաղաթիէլ ծնաւ զզօրաբաբէլ ։ (մատթ. ա. 12։) Իսկ սաղաթիէլն զուկասու՝ էր որդի Ներէայ, և զօրաբաբէլ թոռն Նէրէայ։ Այլ չէ մարթի ասել թէ մի և նոյն անձն կալէր յեքոնիաս և Նէրէաս. ապա թէ ոչ՝ հարկ էր ասել առանց ինչ վիճանս, թէ ամենայն նախնիք նոցա միմեանց 'ի դատ ելեալ երկուս անուանս ունէին. և թէ սաղամոն՝ յորմէ ի ինքանէ յեքոնիա, և նաթան՝ յորմէ ի ինքանէ Նէրէաս՝ իցեն մի և նոյն անձն. ուր հաւատառաւ զիտեմք, զի են երկու եղբարք համանունքը որդիք զաւթի 'ի բերաբաբէայ։

Բացաւք թէ այս ազգաբանութիւն Եղիա՝ է 'ի մոր կողմանէ կուսին մարիամա. ուստի և ասայ մեզ իսկ նաև զՀամարիա և զիրական նախնիս Եղիա, զոր ցուցցուք առաջնոր։ Այսր՝ հաւատի է թէ յովսէփ էր Համարիա որդի յակովբայ, և ոչ Հեղեայ. * Յակոբ ծնաւ զյովսէփ ։ Յայսմ միաբան են համարիկն հարք և մեկնիչք. ապա յովսէփ ոչ էր ծնողեամբ որդի Հեղեայ։ Այլ՝ թէ Հեղի էր օրինական հայր յովսեփայ. բայց յամենայն ուծայնն գիրս ուր բազում են ազգաբանութիւնք՝ չունիմք օրինակ և ոչ մի, թէ ազգաբանեացի ոք ինքանէ յօրինական հօրէ. այլ միշտ 'ի հարազատ բնական հօրէ, յորմէ ծնաւ։ Զ.

պատճառն է. վասն զի դիտաւորութեան ազգաբանութեանէ՝ տալ ծանօթութիւն կարգի այնց նախնեաց, ընդ որս արիւն հաւուց անցանէ 'ի թոռունս. իսկ արիւնն՝ 'ի բնական հօրն անցանէ, և ոչ յօրինական նէն։ Այլ որ ասէ թէ զուկա գրեաց զազգաբանութեան հեղեայ իբրև օրինական հօր յովսեփայ, չունի հաւատս 'ի նոր գրոց։ Եւ ընդ հակառակն՝ որ զոր ասէ, թէ յովսեփեմ կոչէր և հեղի, և յայն բան, զ՝ հեղեայ՝ յատաբերականն յատաբերէ զՅՀ, որպէս թոռն հեղեայ այսինքն յովսեփեմայ, (՝ի մէջ փակագծի դնելով զմիջանկեալ բանն, որոց որպէս կարծէր որդի յովսեփայ), ոչինչ արտաքոյ ոմոյ՝ որ գրոց բարբառի. որպէս դիւրին է ամենեցուն ասանել՝ 'ի հին կտակարանս։

Հաստատութեան ընծայել բանիցս այն, զի Լուկան խօսի ասա սկզբնաբար վասն ՅՀ-ի. և հարենոյն և ենթ նշանակելով զնոսանե լինել կարծեցեալ որդի յովսեփայ, ապա շարադրել զբովանդակ ազգաբանութիւնն ցաւամ և ցնծ։ Զո՞ւ ինչ պիտի էր այսչափ երկարաբանուլ, որովհետև յայտնի նշանակի թէ յովսեփ ոչ էր Աշնարիա հայր ՅՀ-ի։ Այլ ոչ վայրապար ապար զայն. զի հարկաւոր էր ցուցանել զՀնշնարիա ազգաբանութեան ՅՀ-ի։ Ամենեքեան գիտեին, զի մեսիայն հանդերձեալ էր լինել 'ի զաւակէ դաւթի. և զի յաւետարանէն մատթէոսի, որպէս ունիմք ասանել յետոյ՝ գժուարին է քաղել զայդ Հնդիս, ահա զուկաս Հնդրտիս զայն յայտ առնէ։

Այնոյն ևթէ որ կամիցի ընթեռնուլ և խմանալ զյովսեփ որդի հեղեայ՝ բան մտաց օգուտ ինոսի, հաւանելի է և այն։ Զանգի սքն օգուտ. (՝ի գիրս խնդրոց. ՇԵ. գլ. Ե. հատ. Դ.) ուսուցանէ, թէ առ՝ 'ի մեկնել զայս բան, պարտ է զմտաւ ածել զամենայն եղանակս կամ սեռս՝ որով որ ասի որդի. և ինքն դնէ երիս. որդի արեան, որդի օրինական, որդի որդեգրական. յորս այլք յաւելուն և զլորբորդն՝ որ է որդի խնամութեան։ Օ՝ի առաջ է առաջաբանս. * Ամենայն արեանառաւ ազգականք կնոջ՝ խնամի են առն. և նոյն է առաջին արենակցութեան

և սատիճան իմաստնոյ։ Այսոր մարիամ էր գուսաց հեղեալ բան սրեան. ապա յոսեփ լինէր որդի նոր բին հեղեալ 'ի ձեռն իմաստնոյն՝ ոչ լուցելոյ, այլ 'ի ձեռն ձշմարիտ պատկի, որում և էր փեսայ նորա։ Աստի գՀետ գայ, զի ՅՀ կուսեցի միանգամայն որդի յոսեփայ, քան որում զի մայրն ՅՀի կին էր յոսեփայ, բայց անփորձ 'ի նմանէ. և միանգամայն կուսեցի ՅՀ որդի հեղեալ, քան որում մայրն ՅՀի էր գուսաց հեղեալ։ Այս քան վարգապետութեան օգուտսինսի, եթէ ընթեռնուցումք ՅՀ որդի հեղեալ, այսինքն թոռն. և եթէ յոսեփ որդի հեղեալ, այսինքն փեսայ, երկոքին ևս 'ի նոյն իմաստ յանկին։

Այլ բանադակ գԺուարութիւն ունայ 'ի ցուցանել թէ հեղի և յոսակիմ իցեն մի և նոյն անձն. զոր կարիցես այսպէս ձեռնարկել ցուցանել ասելով։ Հեղի զարսի իսաքար՝ և հայր կուսին մարիամու, հաւ ՅՀի, աներ յոսեփայ. որպէս ցուցաք։ Պիտանի և յաւանդութեան եկեղեցւոյ, զի հայր կուսին մարիամու, հաւ ՅՀի, աներ յոսեփայ՝ յոսակիմ կոչիւր. ապա հեղի նոյն և ընդ յոսակիմ (որպէս թէ հղիակիմ)։ Այսպէսին և գեղեան կուսեցաւ և յերրորդայ, և ազարիա արքայ յուդայ կուսեցաւ և ոգիա. և եթէ չգիտիցեմք ևս թէ յինչ պատճառս փոխեցին զանուանս իւրեանց, բայց հաւատամք՝ զի երկուանուամբ կոչեցան։ Լիտոդեալ և զայլ պիտակս մեկնութեանս հարց և վարդապետաց առաջնոց վասն ազգին իրաց, յառաջիկայն մատիցուք։

ԳԼ. Բ.

Հրամանք, և ծառայք Խոսքին Աստուծոյ մեր բանին մարմնացելոյ։

* Լուսաւորչի անուն կուսին Աստուծամայրի։

Հասարակ աւանդութիւն է եկեղեցւոյ, թէ կոյսն Մարիամ Ծնող յանուէ ծնողաց ի յոգեկիրակի և յանիծակ ի ծերութիւն հասակի նոյ. և թէ էր միամօր դուստր և ժառանգ նոյ. ուստի՝ հրեշտակի յղացեալ, և նորին բանիւ եղեւն նմա անուն Աստուածամայրի։ Այս իբր հաւանելի են յոյժ, զի թէ կան յոգեպէն սասա և այլք այսպիսի փառաց պատուական յառաջ քան զծնունդ իւրեանց, ապա բանիւ առաւել նա, որ ի յաւիտենից ընտրեալ էր ի մայրութիւն բանին նոյ։ Այլոց աւետարանիչք միա եղեալ միայն վասն Աստի գրել, ասկաւ և միայն կարեւոր ինչ իրս գրեցին վասն մեր նորա։ Ի ժամանակս Հերոդեմոսի յաճելր ի ձեռս ոմանց գիրք մակագրեալ * Յաղագս ծագման կուսին։ զոր նա ի կարգ անմատեր գրուածոց դասէ։ Ոչ հարք ծաղկալից յորմնեցին գերաշնորհեալ գովեստիւք կուսին զգրուածս իւրեանց՝ մեծամեծս և հրաշափառս խոսելով վասն առաքինութեանց նորա, և գերազանց հնարհաց. բայց զվարուց նորա չեռուն մեզ մանրապատում ծանօթութիւն։ Ի ծաբանք շատ հմտարին քաղել յոգեպէն գրոց ըստ հինգեկան և ելեմ բանս քաջիկ տրամաբանութիւն. զոր օրինակ թէ գերեալ մանիկ կոյսն եղև ազատ ի ըսկզբնական մեղաց նախահօրն, զոր յառաջնում վայրկենի անդ անարատ յղանէ իւրոյ։ և Հոգեացաւ համարեն հնարհօք գերբնականաւոր, որք բան նախակարգութիւն ուծայնն խմաստութեան ի վայրկենի անտի վայել և յանկաւոր եղեն նմա։ Այնպէս խմաստասի-

ընն, թէ յարգանդի անդ մտրն բացան միտք նորա, և թէ յայնմ վիճակի եղև ոչ միայն սիրելի ոչ, այլև ջերմ սիրող նորա. և անտի սկսան ընթացք գործնական կատարելութեաց նորա և արդեանց յայնպիսի գերասարէնան բարձրութեան, առ որ ոչ զգացեալ ի սոյն եղև ժամուն ի վերջին կատարելուն իւրում։

Ծնողքն անարատ կուսին ևն յովակիմ և աննա. այսպէս աւանդեն միաբան նախնի հարքն. և զինի նոցա այսպէս հաստատեն ամենայն վարդապետք. զարմի չեղև երբեք հակառակութեան։ Լն որք զարբուտիին աննա ասեն քոյր յակովբայ հօր սրբոյ յովսեփայ. բան բանի ասցու՝ մարիամ և հօրաքեւ դուստր յովսեփայ։ Պատենագիրքն որք զայս ասեն, չեն այնչափ հին առ վաւերական առնել զայս մասն պատմուն։ Բայց մեք ունիմք այսմ (ասել կաղինոս) զայլ հին առաւել հաստատուն։ Յովանդակ որ գիրն և ամենայն հարք միաբան հաստատեն լինել։ Բնի բան մարմնոյ յարենի թագաւորաց. իսկ այս ոչ է ի կողմանէ նախնեաց յովակիմայ հօր կուսին մարիամու. զի նախնիքն նորա ի նախնեաց յորդւոյ դաւթի, ոչ էին ի թագաւորական գծէ. ապա է ի կողմանէ նախնեաց աննայի մօր կուսին մարիամու, որք ազիւղ ի նշանեն ընդ գիծ սաղոմանի։ Եւ ուրեք բնաւ գասանեմք ունել կուսին մարիամու եղբարս. որ հարք և մնատենագիրքն հնագոյնք միշտ ենթադրեն զնա միամօր դուստր, և մի միայն ժառանգ. ապա բան օրինաց պարտ էր կուսին լինել առն, որ կողմնակի գծիս ի ցեղ առաւել մերձաւոր նմա։ Բակ յովսեփ ընդ գիծ յովակիմայ հօր կուսին էլանելով ցգաւթի, ազգականութիւնն հեռանայ ցութ դարս և առաւել։ Բպան ազգականութիւնն մերձաւոր ծագէր ի կնոջէ. և կարի հաստատելի է թէ յանոյն։ Պատ թէ՝ ոս ի նշանելով զազգաբանութիւն ընդ գաւթի և ընդ սաղոմն մինչև ցյովսեփ, ոչ ցուցանի թէ ուրոյ յարաբերութիւն կամ առնչութիւն զայ հաստատի առ Յս։ Պազգնատաս, և այլ էրեւելի նոր մեկնիչք ասեն թէ ոչ ցուցանի, մի՝ զի ոչ զոյր ասելութիւն մուծանել ուղղակի զկանայս ի կարգ ազգաբանու-

թեն. և երկրորդ՝ զի յայնժամ այնպէս յայտնի էր առնելութիւն, զի հրէայք կարէին գիտել զազգաբանութիւն Հայի, զիտելով զազգաբանուն յոխտեփայ. և զանազան զմայրն կուսին մարիամա Ճանաչէին լինել քոյր յակովբայ հօր յոխտեփայ։

Պատեհ ասել թէ՝ ի գերութենէ բարեբաստաց մինչև՝ ի Աշ եղեն ազգք չորեքտասանք. և իցուցանէ զնոսա՝ ի յակովբայ և՝ ի յոխտեփայ՝ ի Աշ. որ եղև չորեքտասանեորդն։ Այսպէս այնչափ մերձաւոր ազգականութիւն զոյր ը յոխտեփ և ընդ մարիամ, զի ազգաբանութիւն միոյն ասէն յանդիսանն ցուցանէր զթիւ նախնեաց ազգաբանութիւն միւսոյն։ Հայկոր էր երկոտասանեորդ ազգ, կամ ծառնդ. եթէ, ասնա քոյր էր նոցա, և նա լինէր երկոտասանեորդ ազգ։ Հոխտեփ երեքտասանեորդ, եթէ մարիամ էր գուսաբը հօրաքեռ նոցա, նոյնպէս և ինքն մարիամ էր ազգ երեքտասանեորդ. որում յայտնի զհետ զայ Աշի լինել ազգ չորեքտասանեորդ։ Այդ՝ թէպէտ չունչիցեմք յայտնի նշանակել՝ ի որ զիրս, և առ նախնի որ հայրս, կուսին մարիամա և զշէն յոխտեփայ լինել զաւակ եղբօր և քեռ, ասկայն և այնպէս հաւանելի է յոյժ այս կարծիք. վասն զի գատնեմք զայն ամենայնիս հանճարոյն այնմ զոր ունիմք՝ ի որ զիրս, և առ որ հայրս։

Լակ թէ՝ որ կոյսն իցէ և՝ ի քահանայական զարմէ միջնորդութիւն կնոջ մատաթեայ հաւուն իւրոյ, կամ զեւեայ նախարհաւուն իւրոյ, և կամ այլոց ազգաց՝ ի նախնեաց իւրոյ, ոչ է անհաւատալի. վասն զի յաՀախ եղեն ամուսնութիւնք՝ ի մէջ ցեղի քահանայից, և ցեղին յուդայ։ Արեսիայն չեղև երբէք խառնուցեալ՝ ի քահանայական ցեղէ. գիտեմք զի դաւիթ ասէ թէ լինելոց է քահանայ, բայց ՝ի կարգին մելքիսեդեկի. * Դու ես քահանայ յաւիտեան ՝ի կարգի մելքիսեդեկի ||. իբր ասել, լինելոց է քահանայ ոչ սերնդեամբ՝ ի զաւակէ ահարոնի, այլ ՀՀծայնին նախակարգութիւն։ Քահանայական իշխանութիւնն ոչ անցանէր՝ ի կնոջէ ոչ յայրն, և ոչ յորդիս. բայց բերէր պատիւ մեծ ազգականութեան. և յոյժ հաւա-

նելի է նաև բան բանից հարց սիրց, թէ 'ի պարծա-
նաց ասոյ չէր անհնար ազնուական տոհմ մեր փրրկ-
չին մերոյ։ Կիսեմք զի եղիսաբեթ ազգական էր
կուսին մարիամու. * Ա՛յնա եղիսաբեթ ազգական
քո ։ բայց արենակցութեանմբ, թէ խնամութիւն, և
յորմէ՞ ասոյ հնանի, անտոյգ է։ Հաւասոյ է՝ զի
եղիսաբեթ էր յազգէ քահանայից * 'Ի գաւառաց
հարանի ։ իսկ կոյս մարիամ 'ի ցեղէն յուդայ։
Հաւասոյ է և այս, թէ ազգականութիւնն ծագէր
միջնորդութիւն հնոյ յազգէ քահանայից, զոր որ 'ի
նախահաւուց կուսին, կամ նախահաւուց յոսեփայ
առեալ իցէ 'ի հնութիւն։ Ամենք որոց զհետ երթայ
կուռնելիս ալաբիտէ երևելի մեկնիչ, և մեկնորիս,
և այլք, ասեն թէ եղիսաբեթ էր դուստր Ամիայ
քեռ. Ա՛նեսցի մեր կուսին մարիամու. բան ասցս մա-
բիամ և եղիսաբեթ լինին քերց դստերք առաջին ա-
սիէնանի ազգականութիւն։ Օ՜նցին հաստատէ և մերս
մոխս խորհնացի 'ի թուղթն առ ասէակ արծրունի։

Կաղինս երկու ինչ ըզեմ գնե այսմ կարծեաց։
Ա՛ի՝ զի ասէ՝ թէ սովորական է 'ի լեզու երբայա-
կան զայսպիսի մերձաւոր ազգականս՝ եղբարս և քոյր
անուանել. ոչ յակոբ և յուդա այլովքն հանդերձ
եղբարք նոն կոչին. և մարիամ կղեոփայ քոյր ասի
մեր նոն։ Թէպէտ և երկրորդ ասոիէանի ազգական
էին։ Ա՛ռդ եթէ այսպէս մերձաւոր ազգական էր ե-
զիսաբեթ մարիամու, հրեշտակն որ 'ի լեզու եբ-
բայական խօսէր, ունէր արդեաք ասել, * Ա՛յնա եղի-
սաբեթ քոյր քո ։ նմանապէս և զյովհաննէս մկրտիչ
ուրեք ընթեռնումք յաւետարանի կոչել եղբայր
նոն։ Ա՛յրկրորդ՝ զի այսչափ մերձաւորութիւնն ազգակա-
նութիւն, ոչ սակաւ նուազեցուցանէր զզորուն վկայ-
ութիւնն յովհաննու զ՚նոսն։ Ա՛յս առաւել հեռի էր
ազգականութիւնն. զոր կաղինս ցհինգերորդ ասոիէ-
անի հեռացուցանի։ Ամենայն այս պատճառս նորա
թերեն ինչ են, ուստի և անբաւականութիւն զեմ հա-
ւանական ինչ կարծիս հիմնել. ապա ինչ անսալ
առաջնոյն։

ԳԼ. Գ.

Ընթացուն 'ի տանէն Խուսի Արքմա։ Լայ զոսկ Նոր ընդ սէրն Հոգվեթոյ։

* Լուսաբերացաւ գաբրիել հրեշտակ յայր 'ի քաղաք մի գալիլեացւոց, որում անուն էր Նազարէթ, առկոյս խոսեցեալ առն, որում անուն էր յովսէփ 'ի տանէ դաւթի. և անուն կուսին Մարիամ։ (զուկ. ա. 26. 27.)

Այսմ մարիամ մանուկ երկրամեան ընծայեցաւ 'ի ծառայս իւրոց 'ի տաճարն։ Ունելիք զայսմանէ ծանօթանալի ինչ յաւելագրանի. բայց հասեալ կայ այս առ մեզ 'ի նախնեաց իբրև աւանդութիւն, և ընկալեալ յեկեղեցւոյ, որ և յանմեանն նոցեմբերի կատարել զաղանտիրութիւն նորա։ Երկիրն որ վասն ընծայելոյ ոչն զանդրանիկս, էր միայն վասն արուի, և ոչ վասն իգի, թէև անդրանիկ կամ նախածնուդ իցէ. բայց թոյլ տուեալ էր բարեպաշտութիւն ծնողաց ինքնայօժար ընծայել նաև զդուստր։ 'Ի մեջ շրջապատ պարսպաց տաճարին գոյր առանձին շինուած մի 'ի ձև մենարանի, ուր մեկուսանային բարեպաշտ կանայք, որք սրտիւ ծառայէին նմա, և զորոյ ձեռաց իւրեանց ծառայէին տաճարի ոչն։ և դասաւորակէին աղջկունս, որք կային անդ բան իմիք իբրև ընդ փականաց. ոչ քաղէն ամենք և յերկրորդ գրոց մակարայեցւոց. (գլ. գ. 19.) ուր ասի. * Լուրգէլակունք կուսանաց 'ի կուսաստանաց անուն 'ի գրբուանս և 'ի պարիսպս ընթանային. և կէսք ել պատուհանս արտաքս կարկառէին։ Այսն առաւելապէս ցուցանել և զուկաս (գլ. ա.) յասէն վասն անոնց մարգարէի, թէ * Ել մեկներ 'ի տաճարէն, այլ պահէր և աղօթիւք պաշտէր զցայգ և զցերեկ։

Լ՝ոգ յանձնեցաւ ի Ծնողաց և երջանիկ մնասցէ կոյսն մարիամ. ուր մեծացաւ, միանգամ ևս ի հաւակ ամուսնութեան։ Լսա ունեաց ընդ այն ժամանակս մեռանն Ծնողք նորա. և մարիամ մնաց անդ ըստ խնամակալութեան քահանայից։

Լրեալ թէ չէր արժան խօսել ընդ կուսին բանս վասն ամուսնութեան. զի նա ոչ հասարակ կարծեաց հարց, և համբերն ուղղափառ վարդապետաց, նուիրեալ էր զանձն այ բոլորապատուղ պատարագ ուխտս, կամ բացարձակ յառաջադրութեամբ մնանկնաւոր կուսութեան. վասն որոյ թէպէտ թէ եդ օրէնս անձին մի բնաւ երբէք ուրեք մատուցանել բանից ամուսնութեան։ Լայց ասէ որ յամենայնի առանձին խնամոյ առաջնորդէր նոսա, և կամէր զի լինիցի առն, լուսաւորեաց զնա չհրաժարիլ անտի։ Լսէ հասանելի է յոյժ, թէ ի ձեռն գաբրիել հրեշտակապետին յայտնեաց նմա զայս կամն իւր։ Լակ թէ գաբրիել հրեշտակապետն նաև յառաջ քան զուսեալ նոսա զմարգելոյն թանին բանին՝ բազում անգամ երևեալ իցէ նմա, և յայտնեալ զանազան խորհուրդս ընդ որս և զայս կամն այ, զի սրբին արամաբանութեամբ քաղի յաւուրսարանէն։

Զարժամ երեր առ կոյսն զդերարհարաշ պատգամ ընտրութեամբ նորա ի մայրութեան բանին այ, ասէ զի զիրն թէ խառնեցաւ մարիամ, խորհելով ընդ միտս, թէ ուր և յինչ հայի այն նորարհարաշ ողջոյն. * Լսէ նա ընդ բանն խառնեցաւ, և խորհէր ընդ միտս թէ որպիսի ինչ իցէ ողջոյնս այս։ (զուկ. ա. 29։) Լսէ խառնեցաւ ի տեսանել զհրեշտակն, ոչ ի լսել զխօսիլ նորա. ապա սովորեալ էր տեսանել զնա, և լսել զբարբառս նորա. այլ խառնեցաւ միայն ընդ այն անտեսանելի ողջունարութեամբ. ապա այն ևս թէ նոր ինչ երևեցաւ նմա։ Լսէ չասաց նմա հրեշտակն ես եմ գաբրիել, որպէս առ զաքարիա. և ոչ կոյսն եհարց նմա, թէ ով իցէ։ Լայլ յառաջնմն մնասցէր զնա. զի և այլ անգամ տեսեալ էր զնա, և խօսեալ ընդ նմա։ Լայլ ևս առաւել հասանելի է, թէ հրեշտակն յայտնեալ իցէ նմա զկամն այ վասն

բանի ամուսնութիւն։ Գիւրին էր նոյ զայս յաժարութիւն կուսութիւն՝ որ մեծ ինչ էր և նմա միայնոյ անպէտ կան՝ ապրել և 'ի սիրա յոյսեփայ. և յայտնել զայն մարիամա. թէ այրն այն լինելոց էր պահապան, և ոչ եղծիչ կուսական մարդութիւն նորա։ Օ այս հաւատութիւն ունելով կուսին, եւ հաւատութիւնն իւրումն հարատեւութիւն։

Զի՞նչ որ կոյսն էր Հնմարիա ամուսին յոսեփայ, և թէ յամուսնանէ անդ պահեցաւ անարատ իւրն կուսական ամբողջութիւն՝ է 'ի հաւատոց։ Լայեէ խօսին աւետարանիչք. և զհետ նոցա միաբան՝ որ հարք, և ընդ հանուր՝ որ եկեղեցի։ Զի պատին ԷՒ յոսեփայ եղև հրապարակաւ՝ ցուցանի անդ խմագարձ տրամնբանութիւն. քանզի զայն պահանջէր պատիւ կուսին։ Լաւ թէ պատին եղև յառաջ քան զիջանել բանին յարգանդ կուսին քաղի 'ի նոյն պատճառաւ, զի այսպէս անկ էր պատուոյ նորա. եւ առաւել՝ զի այսպէս գտանեմք առ ոչին զուսիայ, յասել նոր թէ զաբրիել հրեշտակն առաքեցաւ * առ կոյս խօսեցեալ առն ||. այսինքն պատկեալ ընդ առն. այսպէս խմանան ոճարանք գրեթէ առ հաւատակ, որպէս և՝ որ հարք 'ի նոյն միտս կոչեն զյոսեփ խօսնայր կուսին։ Լա զի և ինքն մարիամ ասց մեզ իմանալ թէ պատկեալ էր, բայց պահելով զկուսութիւն, յասել ցհրեշտակն * Օ այր ոչ գիտեմ ||, յայտ է թէ ոչ զամար որ այր, այլև զուն զիւր այր։ Լակ այն զի բազումք 'ի սոցա հարց, մնատանդ յուսաց և մերոց խորհին հարմացեալ կամ կին առել զմարիամ՝, և զյոսեփ նորա այր կամ փեսայ, է լոկ առ 'ի հեռացուցանել 'ի նոցանէ զամենայն կարծիս առագաստի ամուսնութիւն. ապա թէ ոչ՝ անեղկմիտ խաստովանին զնա Հնմարիամայէս պատկեալ. յայտնի ունելով յաւետարանի. * Յոսեփ որդի դաւթի մի երկնչիր առնուլ առ քեզ զմարիամ կին քո ||. (մատթ. ա. 20։)

ԳԼ. Գ.

ԱՐ ՅՈՎՍԵՓ ԽՈՍԱՅԻ ԽՈՍԻՆ ԱՌԻՍՈՆ։

* Գ.ԻՐՔ ՃՇՆԴԵԱՆ ՅՈՒՆԻ ՎՐՆԻ ՈՐԴՈՅ ԴԱՒԹԻ, ՈՐԴՈՅ ԱՐԲԱՀԱՄԱՆ ‖ ԼԵ։

Բանն ԼՃ թէպէտ կամեցաւ ասա՝ ի յերկրի Ճնանել՝ ի կոյս մօրէ, սակայն և այսպէս պատշաճ՝ էր բան կարգի ՅՃծային խնամատեմ՝ կոյս մօր նորա ունել այր փեսայացեալ օրինաւ առ՝ ի չատ պատ-Ճառս թիւր կարծեաց աշխարհի, որ ոչ կարէր հաս-տատ լինել անհամանելի խորհրդոյն։ Լաւ և կամ-ցեալ՝ ՅՆն մերոյ ՅՈՒՆԻ տալ յայտնի նշանս լինել-լոյ իւրոյ Հնմարիտ մարդ, առանց ձեռնարկելոյ՝ ի հրաշս, պատշաճ՝ էր ունել նմա զոր իրրև հայր պաշտպան և խնամող մանկութեան իւրոյ. այլ և հո-գաբարձու կոյս մօրն միանգամայն և հովանի գաղտ-նախորհուրդ կուսութեան նորա. և այս պատճառն չէր անկ այլում, եթէ ոչ այնպիսում առն՝ որ իցէ փե-սայացեալ ՅԾամանցն. որպէս կամեցաւ պատուել զկու-սութիւն միանգամայն և զամուսնութիւն. զկուսութիւն՝ Ճնանելով՝ ի կոյս մօրէ, և զամուսնութիւն՝ Ճնանելով՝ ի մօրէ, որ ունիցի իւր այր խօսկցեալ։

Նաբրեանն յայս կուսական փեսայութիւն էր արդ-արն՝ ի մէջ արդարոց աշն ՅՈՎՍԷՓ՝ բան արհեստի և կենաց վիճակի աղքատ հիւսն, այլ՝ ի բարձրա-գոյն տոհմէ և՝ ի թագաւորական արմատէ։ Յաբրա-համէ մինչև՝ ի Դաւթի նոյն նախնիք են ՅՈՎՍԷՓայ և կուսին Աստուծոյ։ Ի դաւթէ Ճնան սաղոմոն և նաթան։ Ի նաթանայ իջանէ որպէս տեսաք՝ ազգ աջն յովակիմայ հօր կուսին Աստուծոյ։ Ի սաղոմո-նէ որպէս ունիմք առ մատթէոսի՝ Ճնաւ բոբովամ՝. Ի բոբովամայ՝ աբիա. յաբիայ՝ ասայ. յասայայ՝ յովասափատ, և այլ և թագաւորք յուդայ, մինչև

'ի յԵբրայեցիս, որ գէրի վարեցաւ Հանդերձ Ժողովրդեամբն 'ի բաբիլոն։ Լայս 'ի յԵբրայեցի Ցեռաւ առաքելիէլ. 'ի սաղաթիէլէ զօրաբաբէլ, և սերունդք նորա մինչև ցմատեան եղիազարեան. յորմէ Ցեռաւ յակովբ, և 'ի յակովբայ յովսէփ՝ այրն Մարիամայ կուսի, յորմէ՝ այսինքն 'ի կուսէ Ցեռաւ Յիսուս, որ անուանեցաւ Քրիստոս։

Յայսմ ազգաբանութեանս աւետարանիչն մեռածէ զԺողովուրդ Եբրայեցւոց, որ ունէր զաբրահամ իրբև իւր սկզբնական արմատ, յերիս վիճակս այսինքն նախ քան զԹագաւորս, 'ի ժամանակս Թագաւորաց, և զկնի Թագաւորաց. և բաշխէ զնա յերիս դասս, Թուելով յիւրաքանչիւր դաս չորեքտասան ազգ կամ Ցեռնդ. սկիզբն արարեալ 'ի կրաւորական Ցենդենէ արբահամու որդւոյ Թարայի քաղդեացւոյ 'ի Ցենդոց եբերայ սեռական։ ա. Աբրահամ. բ. Իսահակ. գ. Յակոբ. դ. Յուդա. ե. Աղբարք նոր. զ. Աբրոն. է. Ամրամ. ը. Աքինադաբ. թ. Ամասան. ժ. Սաղմոն. ժա. Բոոս. ժբ. Յովբէթ. ժգ. Յեսսէ. ժդ. Դաւիթ. որոյ կրաւորական Ցենդեամբ լրանայ առաջին դասն։ Աբկրորդն սկսանի 'ի սաղոմոնէ՝ որ է առաջին Թագաւոր Ժողովրդեան Ծիրանածին, իսմն Ցենեալ 'ի դաւթէ Թագաւորէ. ուստի 'ի Հաշիւ արկանի այսպէս. ա. Սաղոմոն. բ. Ռոբովամ. գ. Աբիա. դ. Ասա. ե. Յոսափատ. զ. Յովրամ. է. Ոզիա. ը. Յովաթամ. թ. Աքազ. ժ. Եզեկիա. ժա. Մանասէ. ժբ. Ամոն. ժգ. Յոսիա. ժդ. Յեքոնիա՝ փոխանուն Թագաւորաց։ Աբ զի յեքոնիա էր վերջին 'ի կարգս Թագաւորաց. և մերկացեալ 'ի Թագաւորութենէ գերի վարեցաւ 'ի բաբիլոն. վասն որոյ 'ի նմանէ կրկին եւս սկսանի երրորդ դասն՝ որ զկնի Թագաւորաց այսպէս. ա. Յեքոնիա. բ. Սաղաթիէլ. գ. Զօրաբաբէլ. դ. Աբիուդ. ե. Աբրակիմ. զ. Ազովր. է. Սադովկ. ը. Աքին. թ. Աբիուդ. ժ. Աբիսաբար. ժա. Մատթան. ժբ. Յակոբ. ժգ. Յովսէփ. ժդ. Նա ինքն Մարիամ՝ որ գիրացեալն Յովսէփայ Յ՚Ս՚Ս Ցերն մեր միածին Աստուծոյ Մշ և որդի կուսին Մարիամու։

Լ.Թէ Ինչմարիա է վերոյիշեալ կարծիքն, թէ որ Ինչա մայր կուսին Աբրահամու իցէ, բայր յա-կոմբայ Հօր յոմսեփայ, մնաթէսա սոմին ազգաբա-նութիւն, պարզ և յայտնի ասէ զԻՆ առ ոմսոսկ, առ որս ծնոսթ էր յայտնեալ ազգակցութիւնն նա-խահայրց և նախամարդց փրկչին, թէ ԻՆ էր որդի Աբրահամայ կուսին, և Աբրահամ դուստր անուանի և յոմսակիմայ ինքեալց ի տանէ գաւթի։ Օ ազգաբա-նութիւնն յոմսակիմայ նշանակէ զնա զուկաս. իսկ զազգաբանութիւն անուանի ասա նշանակէ զնա մատ-թէէս, և երկոքին միանան ի Աբրահամ. և Աբ-րահամու աւարտեն ի ԻՆ։ Վասզի այս է պատ-ճառն, յոյր սակս զնա մատթէէս բան յաճախ սոմ-բութիւն երբայեցւոց՝ որք մանկարբին զգիրս ի սկզբ-նաւորութիւն իւրեանց, եզ մանկարիս աւետարանի իւրոյ։ * Գիրքն ծնունդեան ԻՆի Քրիստի։

Լ.Յ.Քանզի ի որ զրոց ոչ բան բառականին քաղի մեծաւոր ազգակցութիւն արեան կուսին Աբրահա-մու ընդ ՀՅոմսեփայ, մի զնոսոսկ զայր և այլ պատ-ճառ մանկարբէլոյ զգիրն մատթէէսի զաւետարանն իւր * Գիրքն ծնունդեան ԻՆի Քրիստի։ այն իսկ է յայտ-նել նորա զՀնչմարիա ծնունդն կուսական ի 18 հա-մարն, ուր ասէ. * Եւ ԻՆի Քրիստի ծնունդն էր այս-պէս. խոսեցեալ զմայրն նորա մարիամ յոմսեփայ, մինչչև եկեալ առ միմեանս՝ գտաւ յղացեալ ի հոգ-ւոյն սրբի։ Եւ շաղկապդ Ե՝ ունի զզօրութիւն սկզբնաւորականին որդ, կամ էոյզ որդ, էոյ։ իբրզ ասել, ցայս վայր առաջի եղի զազգաբանութիւն յոմսեփայ փեսայի մարն ԻՆի. ապա եթէ կամիք գիտել՝ թէ որպէս ծնաւ ԻՆ, որդ գիտասջիք, զի հոգին որ ի կուսական մարուր արենէ մարն առեղծ զնոր մարմին փրկչին՝ առանց գործակցութեան յոմսեփայ։ Լ.Յ.Ի զի յայտնի լինիցի, թէ ԻՆ տակաւին ի մոր-ամնի Համարեցաւ ի տեղի հօր ունել զյոմսեփ զայրն մարեանայ, ուր յանէն էաւ լինել ի հոգի՝ որ-զի մարդոյ հոգեղինի, ահա եղի ձեր առաջի զազ-գաբանութիւն յոմսեփայ, որ այն իսկ է և ազգաբա-նութիւն կուսին։ Լ.Զդ ի տեսանել ձեր զյոմսեփ ինքա-

նել 'ի նահապետաց և յայնչափ թագաւորաց, որ-
պէս 'ի միտ առնուք ինքնին զարմանալութիւն ազ-
գին և զարմին, նոյնպէս և զայն 'ի միտ առէք, թէ
յոսէփ թէպէտ և յայսպիսի պանծալի ազգատոհ-
մէ էր, այլ անկցորդ է բնաւին 'ի զործակցութենէ
ծնանդեան Հոգի. որ եղև պարզապէս գործ հոգւոյն
սրբոյ յարգանդի կուսին. այս է ասելն. * Լու Հոգի
Պրնի ծնունդն էր այսպէս ||, եմ։

Լուսաբանիչն 'ի սկզբան անդ ասէ զՀՃ որդի
Դաւթի և Լբրահամու. զի առ նմա մանաւանդ եղա-
նակաւ եղև խոստումն մեսիային 'ի զաւակէ նոցին
ծնանիլ։ 'Ի միասին դնէ զերկու եղբարս զփարէս և
զզարա. զի երկուքեակ ծնան. և երկոքին են ժա-
ղամուրդ երբայեցւոց. ոչ այսպէս դնէ զյակոբ և
զեսաւ, թէպէտ երկուքեակ էին. զի եսաւ և սե-
բուեղ նոքա օտարացաւ յերբայական կամ յիսրայէ-
լեան ժողովրդենէ։ Հիշատակէ զեղբարս յուդայ,
* Հակոբ ծնաւ զյուդա և զեղբարս նմա ||. որպէս և
զեղբարս յերբնիայ, * Հովսիա ծնաւ զերբնիա և
զեղբարս նմա ||. այլ ոչ այսպէս յիշէ զեղբարս այլոց
յանուանէ նշանակելոց յայսմ ազգաբանութիւն։ Լու-
այս ոչ առանց խորհրդոյ. զի առաջինքն արդեամբք
յիշատակին, վասն զի էին երևելի նահապետք և
հարք համարին խրայէլեան ժողովրդեան։ Իսկ յե-
տինքք յիշատակին ցաւակցաբար, զի կցորդ եղեն
թշուառութեան և գերութեան յերբնիայ։ Լն որք հա-
մարին, թէ այս յերբնիա, զորմէ ասէ մատթէոս,
* Հովսիա ծնաւ զերբնիա ||, իցէ յոսակիմ արքայ.
մի՝ զի յոսակիմ էր Հնմանատակս որդի յոսիայ,
իսկ յերբնիա էր թառն. և միւս ևս՝ զի յերբնիա
անդրանիին լերևի ասեն ունել եղբարս. որպիսեան
'ի գիրս թագաւորաց, և մեսցորդաց ոչ յիշատակին
եղբարքն յերբնիայ. և երբորդ՝ զի փոխանակ նոցա
կացուցաւ թագաւոր յուդայ՝ մատթանիա հօրեղ-
բայրն նոցա. ուր պատշաճագոյն մնրթի էր կացուցա-
նել զմի յեղբարց նոցա, եթէ էին նոքա եղբարքն։
Լայլ այս կարծիքս հատանել առանց հարկի զչիշեալս
ասել կարգ ծնողաբանութեան։ Լնթէ ասիցեմք՝ յոս-

սիա Ծնաւ զյովակիմ, և յաւելցուցէ՝ թէ յԵբոնիա Ծնաւ զասղաթիել. զօրութիւն զբոյն ոչ խնայէ թէ զինչ յաթաբերութիւն ունիցի յԵբոնիա ընդ յովակիմայ և ընդ յովսիայ։ Լաւ ասելով՝ թէ յովսիա միջնորդութիւն կէ՛ի ձեռն յովակիմայ որդւոյ իւրոյ Ծնաւ զյեբոնիա, և յեբոնիա Ծնաւ զասղաթիել, ազգաբանութիւնն մեայ շղթայաւոր։ Լ՝թէ եղբարք նորա ոչ յիշատակին յայլ զիրս, չէ փոյթ. զի և ոչ է նոր մեր յիշատակել՝ի միում մասին ածային զրոց զայն, որ լուեալ է յայլում մասին։ Լաւ ահա՝ի զիրս չորրորդ թագաւորաց նշանակին ընդհանրական անուամբ իշխանաց. * Լաւ եղ յովակիմ (որ այն ինքն է յեբոնիա) արքայ յուդայ առ աբքայն բաբելացւոց՝ ինքն և Ծառայք իւր, և մայրն իւր և իշխանք իւր։ (գ. թագ. իգ. 12։) Լակ թէ մատնանիս հօրեղբայրն նորա, (որ առ մեզ դնի որդի նորա) եդաւ փոխանակ նորա թագաւոր՝ ոչ ցուցանէ՝ թէ չկային նորա եղբարք, այլ ցուցանէ թէ ոչ եղբարքն, այլ հօրեղբայրն նորա եղեալ շնորհս առաջի նարուբդոնոսորայ։

Հայսմ Ծնունդաբանութեանն փրկչին հինգ կանայք յիշատակին յանուանէ. Թամամար, Ռահաբ, Հռութ, Աստուծոյ կին ուրիայ, և կոյսն տիրամայրն Մարիամ. զի հնգեքին եւս այլեւայլ օրինակաւ ունին ընտրութիւն և որոշումն յամենայն ազգէ կանանց։ Մարիամ միակ ազատնին և կատարեալն, յորում աքանչելիւք Մինակորոդին միացաւ մայրութիւն ընդ կուսութեան. Ռահաբ և Հռութ՝ որք՝ի հեթանոսութենէ անցին յօրէնս երբայեցւոց, և վիճակեցան՝ի կնութիւն երկուց իշխանաց՝ի ցեղէն յուդայ։ Թամամար նա յուդայի յանցաւոր, այլ խորհրդաւոր՝ի ծնողեան երկուորեկաց։ Աստուծոյ կին՝ որ՝ի յղանալ զառաջնոյն, այլ զմնի տիկին օրինաւոր. զի՝ի յղանալ զառ զամնն՝ մեռեալ էր ուրիա. և ինքն էր օրինաւոր կին դաւթի։ Արդ աւետարանիչն յիշէ զչորս կանայսն՝ որք առ ժամանակ մի եղեն մեղաւորք, տալով մեզ՝ի միտ առնուլ՝ թէ Ամենեքեան մեր ոչ զարշի՝ի մեղաւորաց զգաստացելոց, մինչև տալ յիշա-

տակել 'ի կարգս նախնեաց իւրոց զկնայս մեղա-
ւորս. Հաճեցաւ ասել Հիրամիմոս Ծնանիլ 'ի նախա-
մարց մեղաւորաց նա՝ որ եկն յաշխարհ 'ի Ջնջել զզ-
մեղս աշխարհի։

Ի նմին ազգաբանութեան 'ի բաց թողեալ լինին
ամենք 'ի նախնեաց յեսայեայ, որպէս և զոչբ թագա-
ւորք։ Նուազանք նախնեացն յեսայեայ ոչ յիշատակ-
եալոց ասա, անծանօթ են մեզ. զի ոչ գտանեմք զնո-
'ի որ գիրս։ Զի ինչ մեծ, թէ 'ի մեծամեծ և 'ի
գժոգակ պատերազմունս և յաւարառութիս եբ-
բայական ժողովրդեանն անհետ եղեալ իցեն արձա-
նագրութիք քանի մի առհվից և տանց. և չիցէ կա-
մեցեալ ձեռ յեսայ յայտնել զայն սրբազան գրոց,
երբ չկայր ինչ հարկ. զի 'ի հաւուց 'ի Թոռունս ան-
ցանելով անգամ պարի կարգ սերնդոց որդւոցն։
Զուցէ և այնպիսիք ամենք եին, որք չեին 'ի պատիւ
իւրեանց յետնորդաց։ Թագաւորք ոչ յիշատա-
կեալք սասանաբ՝ են Զբաղիա որդի յովրամայ, Ոզ-
վաս որդի որոգիայ, Յոթամա որդի յովրամայ և Հայր
ոզիայ. և Յոյակիմ որդի յոթամայ և Հայր ազբա-
նիայ։ Այս սովորութեամ ածային գրոց՝ այսմիջն յաղ-
գաբանութիս անդ անցանել 'ի Հաւուց 'ի Թոռունս՝
զանց առնելով զամենեքին անմիջական ծնողքն՝ և
քաղաքացս ամենեցուն, որք ունիցին գեղեցիկ փոքր ինչ
տեղեկութեամբ զրոց. բայց չէ այնպէս հաւատոյ
պատճառն այդպիսի զանցառութեան։ Զ կարծիս այ-
լոց մարթի և տեսանել 'ի գիրս նոցա. մեր սաս նշա-
նակեմք միայն զկարծիս կեսարիայի կաղենոսի, որ
ասէ. որոգիա, յովաս, ամասիա, և յովաքիմ կամ
յոյակիմ եղեն թագաւորք առաջեալք յեբրայա-
կան ժողովրդենէ քան զամենայն թագաւորս նոցա։
Զոր որոգիա՝ որ էր արդէն այր անօրէն և անզգամ՝
յանէլաս առաջութիւն ժողովրդեանն 'ի պատճառս
զօրաղիայ վատանաւն մեր իւրոյ՝ տիրապէս մոլեգին
գազանի 'ի մէջ ազգի կանանց. որ 'ի վերայ դիա-
կանց իւրոյին թռուանց յիւրմի կոտորելոց եղ զա-
թոռ թագաւորութեան իւրոյ՝ որ ոչն անկանէր նոսա.
և այնպէս յետ զամս վեց բռնակալելոյ 'ի վերայ ժո-

զավրդեան՝ հուսկ ուրեմն անարգանաց հանեալ 'ի տաճարէն, յարաչաւ ապատաւ 'ի յատմանէ ժողովրդեան։ Հոսա և անասիա այնպէս ասելի է։ զի սպասան 'ի բուն իսկ հպատակաց իւրեանց, որք մնագիւր տանէին զլուծ իւրեանց թագաւորաց։ Լ՝ուելութիւն ամբոխին ընդդէմ յոսա կիսոյ այնպէս բորբոքեալ էր, զի յետ սպանմանն յառաջաց, և թաղեալ լինելոյ յիւրոց մերձաւորաց հանին 'ի գերեզմանէ, զի նորա, և ընկեցին 'ի գաշտ 'ի կերակուր շանց և ագռաւաց։ Լ՝այլ 'ի թագաւորաց անգութութիւն և ամբարիշտ կամ՝ ջնջեալ էին ապարիսարութիւն զանգիտութիւն և զամբարշտութիւն իւրեանց, կամ այլովք արքայավայել գործովք մեղմացուցին զատելութիւն. ուստի անուն նոցա ոչ մնաց 'ի յիշատակ անիծից առ ժողովուրդ իւրեանց։ Լ՝այլ արդեաւ, յոսա, ամասիա, և յոսիկիմ ասելի եղեն 'ի կեանս, 'ի մահու, և յետ մահու. վասն որոյ էր որք ասին թէպէտ անուանք նոցա մնացին արձանագրեալ 'ի կանոնական գիրս, այլ ջնջեցան 'ի կարգէ և 'ի վաւերական արձանագրութիւն թագաւորաց, որ պահեալ կայր 'ի տաճարն։ Լ՝ոչ մեն մնասիաս այսմ մնասնեի գոգցես զհետ գնաց. և ոչ յաւել զչարեսին անուանս որք ոչ էին 'ի պատիւ, այլ յանարգանս և 'ի նուաստութիւն ազգաբանութեանն։ Լ՝պա ուրեմն յասել աւետարանչին. * Լ՝ոգ ամենայն ազգք յաբրահամի մինչև 'ի դաւիթ՝ ազգ չորեքտասանք. և 'ի դաւիթ մինչև 'ի գերութիւն բաբելացւոց ազգք չորեքտասանք. և 'ի գերութիւն բաբելացւոց մինչև 'ի Լ՝Ն ազգք չորեքտասանք ||. չեն նորա կամք ասել՝ թէ իրաք էին միայն չորեքտասան ազգք. այլ թէ, նշանակեալ էին 'ի վաւերական գիւանի տաճարին՝ զոր մարթի էր ուսանել և իցէ, յանկն արկանել, էին յերիս հանգիստ ազգս որոշեալ, այսինքն յերիցս՝ չորեքտասան, ընդ ամենայն քառասուն և երկու։ ||ւր 'ի դէպ է ասել զայսանէն առաջ, թէ պարտք են՝ մարդոյ, որպէս և մատնագրի չասել երբէք սուտ, բայց ասել զամենայն ճշմարիտն՝ ոչ միշտ պարտք են. այլ զայն ճշմարտութիւն միայն՝ որ ասելի է։

Լ. յս ազգատոհմ է սքին յոմսեփայ. ուր՝ ը որում յաձախ պատահել, պայծառութիւն հարստութեան ոչ հանիմանել զպայծառութիւն տանին։ Լանդի սկսեալ 'ի բազմամեան ձախողութենց տանին իւրոց, յոմսեփ յիշխանական կարգէ՝ էջ 'ի կարգ նուաստ արհեստաւորաց, որ գործով ձեռաց իւրոց հոյթհոյթելոց զաղքատութիւն զկենաս իւր։ Լայց ոչ ոչ հայի 'ի հարբութիւնն ոսկւոյ և արծաթոյ, այլ 'ի հարստութիւնս առաքինութենց. և յայտ այնչափ հարուստ էր յոմսեփ, զի ոչ զոյր յաշխարհի այր հաւասար նմա. և կարի խակ քաջ. զի զնա կամեցաւ ոչոչգին ընտրել 'ի փեսայ մօր իւրոյ, և հայր անուանէ կարգալ զնա։ Սովին ընտրութիւն յոմսեփ կարգեցաւ 'ի պաշտօն գեղարդոյն կարգի քան զամենայն կարգս որք են յեկեղեցւոջ զինի ոչ ոչոչանոր. այսինքն առ այն կարգ՝ որ ունի զյարաբերութիւն ինն առ փրկական մեծութիւնն որդւոյն ոչ, կամ առ անձնեւորական միաւորութիւն բանին։ Լուսոյ ունիմք և զայն 'ի միտ առնուլ, թէ յոմսեփ զոլով մերձաւոր քան զամենայն սնս առ մարիամ, և առ Յոգ, եղև հպատակ առ նմա և 'ի արբուն քան զամենեսին. բան նմին և 'ի փոխս առաւել մերձաւորագոյն Ճանալի։

ԳԼ. Լ.

Յոգ-ի Յիսուս Կուրանէին և Անդրէ։

* Լբ. եղև յաւուրս Հերովդի արքայի Հրէաստանի քահանայ ոմն անուն զաքարիա 'ի դասակարգէ աբիայ. և կին նորա 'ի դստերաց ահարոնի. և անուն նորա եղիսաբեթ ‖ ՚ա. (զուկ. ա. 5. մինչև 26. համար)։

Զատաւորքն աշխարհի Հանդերձեալք երթալ 'ի քաղաք ուրեք տէրութեան իւրեանց՝ առաքին նախնեաց տուրհանդակս՝ ապրդ առնել զպաշտաս նոցա,

և կարգել և յարդարել զամենայն իրս ըստ արժանւոյն։ Օ այս օրինակ և բանն ոՀ թագաւորն թագաւորաց՝ կամեցեալ առնել զմուտ իւր յաշխարՀ, բազում դարուք յառաջ առաքեաց ընդ ժամանակս ժամանակս մարգարէս քարոզել աշխարՀի զՀանդէսն ՀաՀել գալուստ իւր։ Հուսկ յետոյ՝ իբրև եՀաս ժամանակն սահմանեալ՝ ի յաւիտենից, առաքեաց զվերջին զիւր անմիջական կարապետս, որ քարոզեաց եՀել եկեալ Հասեալ է, զոր և մատամբ ցոյց։ և ահա կարապետս այս նորահրաշ՝ եղև յոլՀանէս մկրտիչն։ Օ այնու ժամանակաւ՝ ի հրեայսն յերկրին յուդայ թագաւորեր Հերովդէս ասկազնացի, ոչ յազգէն յուդայ, և ոչ ընտրեալ՝ ի նմանէ. այլ բռնի ապրդեալ, և կացուցեալ՝ ի հռովմայեցւոց ի վերայ Հրէից, այն է մանկակոտորն Հերովդէս, որպէս տեսցի՝ ի կարգս։ ՎՀինչ զի յաւուրսն յայսոսիկ խոստաւորեալ էր ցերն յուդայ՝ ի սեպՀական պետականութեանէ իւրմէ. ոչ գոյր նորա առանձին Հրամանատարութիւն, ոչ իշխանութիւն երկրի իւրոյ, և ոչ իշխան յազգի իւրմէ, կամ զեՀ՝ ի նմանէ ընտրեալ, և կամ ինքնակամ ընկալեալ՝ ի գլուխ և յառաջնորդ իւր։ Ասաւոր ըստ Հաշակեալ մարգարէութեանն յակովբայ ամենեքեան կարօղ էին՝ ի միտ առնուլ՝ թէ եկեալ Հասեալ է ժամանակ գալստեան մեսիային։

Դաւիթ՝ ի ժամանակի անդ իւրում զատոյց զքահանայս զորդիս ահարոնի՝ ի քան և լորս գաստ կարգութիւս, կամ՝ ի խումբս գաստց. ապատաւորել կարգաւ շաբաթ՝ ի շաբաթէ՝ ի խորանին վկայութիւն։ Յուրաքանչիւր գաստակարգութիւն ունէր զամն գլուխ և իշխան, յորմէ առնոյր զանուն։ Լրդ էին աւուրքն, յորս կարգ այնր շաբաթական ապատաւորութիւն հասեալ էր քահանայից՝ ի գաստակարգութիւն արիայ. ՝ի նմին գասի էր քահանայ ոմն անուն զարաքիա. և էր նորա կին՝ ի գաստերայ ահարոնի կոչեցեալ եղիսաբեթ։ Լրկոքին իբրև զոյգ մի անմեղ ազաւնեաց՝ էին արդարք առաջի նայ, հաւատարիմ պատուիրանապահք օրինաց նորա։ Կեանքն

նոցա ոչ և անարատ. քաղաքավարուն նոցա քաղցր, համբոյր և մարդասէր, որով որպէս առաջի աչ, նոյնպէս և առաջի մարդկան անարատ էին, անբամբասելի և յարգոյ և սիրելի։ Մեր մի միայն պակաս էր նոցա, զի ոչ գոյր նոցա որդեակ՝ թոգուլ նմա ժառանգութեան զառաքելուն իւրեանց, և ոչ յուսային ունել երբեք. զի եղիսաբեթ ամուլ էր, և երկոքին անցեալ էին զաւուրքս իւրեանց։

Վասն այսր շարաթական պաշտաման ուղղեալ 'ի նոսա յայս նուագ եկ զաբարիայի. զի որովհետև յիւրաքանչիւր դասակարգութեան քահանայք բազում էին, զի մի վեճ և շփոթումն ծագեսցի 'ի նոսա, վճռակա մատնեին 'ի գործ պաշտաման իւրեանց։ Լուգ՝ 'ի միում յաւուրց անուն, յորս զաքարիա պաշտէր 'ի տաճարին՝ յայտնի մատնին, որ կոչէր Սրբութիւն, զի էր սեղան խնկոցն, և մատուցանէր խունկն նոսա, և բազմութեան ժողովրդեան կային արտաքոյ Սրբութեան 'ի գալիթ անդր՝ յաղօթս, և ահա յանկարծ ելն հրեշտակ զաքարիա 'ի ներքս անդ զՀրեշտակ նոն ամենակալի 'ի մարդկային կերպարանս, զի կայր ընդաջմէ սեղանոյ խնկոցն։ Լուգ տեսիլ երևեաց նորա, և դիտակ մարելոյ, և տարաղ զեղեցիկ, անուշակ, և սիրելի, յանքան յինքեանս ելս բնաւ ահ արկու. բայց և ասէրս զիրն, թէ * խռովեցաւ զաքարիա՝ իբրև հաւատ. և անկաւ ահ 'ի վերայ նորա։ Յանկարծ երևումն նոր և անտեսեալ առաքկայի՝ մանաւանդ երկնային զուարթնոց, արշաւք և ընտանի օրինակաւ ձևացոյց, ամբոխելով զբանն, ոչ թոգաւ ժամանակ տրամաբանութեան, և մանայլ իմն արկանելով զաչօք, ոչ թոգաւ պարզ հայել և մանր զննել զառարկայն. և այնպէս յապշութեան ըմբռնեալ, տիրեալ ներքին տատանութեան, և զանձնային կենդանական ոգիս ձգէ 'ի սիրտն. յորմէ արտաքին ըզգայարանք անգործ մնան։ Այլն իրի զաքարիա 'ի տեսութենէ անտի նոսա խռովեցաւ ամբոխեցաւ, և ամբոխումն այն նոյնհետայն յերկիւղ փոխեցաւ։ Բայց հրեշտակն անդէն քաջալերեաց զնա ասելով, մի երկնչիր զաքարիա, զի աղօթք քո լսելի եղեն. և

եղիսաբեթ կին քո մեղի քեզ ասեմ. և կոչեսցես զանուն նորա յովհաննէս։ Եւ ասեսն մեծ եղիցի առաջաւորեալ քո և գինովեալ. բայց ոչ դու միայն խնդասցես, այլև բազումք ընդ քեզ գինովցին 'ի ծնանելն նորա։ Եւ 'ի զաւակ քո եղիցի մեծ առաջի տեառն. գինեաւ և օղի մի արբցի երբեք։ ուխտաւոր ոգի. և հոգւով սրբով լցցի անդաստին յորովայնէ մաւր իւրոյ։ Եւ 'ի շատ հասեալ՝ զբազումս յորդւոցն իսրայէլի դարձուսցէ ապաշխարութիւն առ Տէր Աստուծոյ։ և եղիցի յառաջընթաց կարապետ զաւրաւորութեան նմա յերկիրս. և քարոզեսցէ զնա հոգւով և զօրութիւն եղիսիայի, երբեք զնա անուանեսցեն կշռամբեալով զմեզ և զաւար մոլորեալս։ Եւ դարձուսցէ քարոզութիւն իւրով բազում զկիրծուածն մտեալ 'ի ժողովրդեան 'ի սկսեալս մոլորութեանց։ և միացուցանել զսիրտս հարց ընդ որդեաց, և զսիրտս որդւոց ընդ սրտից հարց 'ի մի հաւատս։ և զանհնազանդս ածել յիմաստութիւն 'ի հաւատալ զայն, յորմէ զուրկ են անհաւատք, և յարդարս միայն գոռանալ։ Եւ այսպէս յանձնեցին նմա պատրաստեալ և յարդարեալ զժողովուրդն առընդունելութիւն։

Խոստմանէն հրեշտակին էին իրք մեծամեծք, մանաւանդ լինել զաւակի յամուլ և 'ի ծերացեալ ծնողաց. այլ ոչ կարի զմեծարանս, զի կային այնմ նախընթաց օրինակք։ Եւ։ Իբրեւ էր զարարիոյ հաւատալ թէ մեսիայն հանդերձեալ էր 'ի կոյս մարմնի ծնանել, լսելով զայդ 'ի մարգարէից. ապա չէր պարտ նմա երկիւղալ թէ կարասցեն մեսիային կարի ծնանիլ յամուլ մարմնի։ երկրորդն արանելի էին. այլ անլուր արանելի 'ի կուսէ ծնանիլ, քան յամուլ և 'ի ծերացեալ մարմնի։ Եւ եւ խոստանայր հրեշտակին զաւակ լցեալ հոգւով և զօրութիւն եղիսիայի։ զայս եւ կարէր հեշտեալ հաւատալ զարարիոյ, զի սեալով 'ի մարգարէութիւն մարգարէից, թէ յառաջ քան զաշխարհ զարարեալ մեսիային 'ի զաստուածն, զայրն և զկին զարձուցանել զմեզ զաւրս յարարչութիւն։ (մաղաք. գ. 5.) Եւ ասեն որոյ կարէր և զայն զիւրաքանչիւր հաւատալ, թէ նոյնպէս յառաջ քան զիսնարչ

և քաղցր զայուստ մեսիայի՝ ի փրկութիւն զայցկ այլ-
որ յատաջընթաց նոսին նոսխանձաւորութիւն՝ ի գար-
ձուցանել զմեզաւորս։ Եւ որ մեծն է, խոստանայր
հրեշտակն՝ թէ մանուկն լցցի հոգւով սրբով յորովայ-
նի մոր իւրոյ։ Այս կը առանել զժուարահաստատ.
զի ոչ զոյր այսմ օրինակ յուծային գիրս։ Երեմիա
արբեցաւ յարբանդի մոր իւրոյ. բայց լինել լի հոգ-
ւով սրբով՝ ի լեզու ոնծային գրոյն՝ ցուցանելը թէ մի
առանել. զի նշանակեր այնր լիութիւն ընարհաց զե-
զանիլ յարտաբին նշանս զգալիս քարոզութիւն կամ
լեզուախօսութիւն, կամ արանելագործութիւն, և կամ
այլոց իմիք. որով այլք ծանիցեն, թէ այն գործք,
կամ նշանք ոչ կարին այլուստ լինել, եթէ ոչ յոյ
միայնոյ։ Եւ զժուարին կը՝ ի միտ առնուլ թէ զի-
արդ հնար իցէ մանկան փակելոյ յարգանդի մոր
զմի՝ ի նշանաց առաջ առնել։

Սակայն զարարիս առանել զժուարահաստատ և-
բևեցայց զանձն թէ կարիցէ ուստել արդի, քան ընդ
հրաշալիս զոր լսեր զմանկանէն։ Եւ եռ պատասխան
նի հրեշտակին գրեալն անհաստատութիւն, բայց և ոչ
պատասխանական հաստատով անաստ բանից նոր։ Եւ
թէ գիտացիցէ՝ ասէ ցհրեշտակն, թէ Ինչարիս իցէ
այդ զոր ասեագ. զի եռ ծեր եմ, և կին իմ ամուլ
է և անցեալ զաւուրքս իւրեալք։ Այս հարցուած
թեքահաստատ անզատաստութիւն ինն էր անձին, որ խա-
սէր. զի նա այնպիսի հանգամանաք երևեցաւ, որով
չէր պարտ սեռողին և լսողին երկուանալ ընդ Ինչ-
մարտութիւն բանից նորա։ Այլք յայլ գիտաւծս
ինդրել՝ ինդրեցին նշանս՝ ի հաստատութիւն Ինչմար-
տութիւն պատգամացն. բայց ինդրեցին զայն կամ՝ ի
քաջալերութիւն անձանց առ ձեռնարկութիւն ինչ գործ-
ուարին, կի՞ ի խրախուսել զանկերս՝ ի գործ ծանր,
կամ առ ուսանելոյ զնշանակն ձեռնտուութ լինելոյ
՝ի գործն. և կամ յարժամ խօսեին մարգարէք, և
ոչ հրեշտակք, առ՝ ի կարօտ լինելոյ որոշել արդեաք
որպէս մարգարէ՞ խօսեին յուծային յայտնութենէն,
եթէ իրբև լակ մարդ մարգկօրէն խոհեմութիւ։ Որ
ծերութիւն չունէր հինն կասկածիլ զանձնէ՝ որ խո-

սեր, թէ գուցէ այլ որ իցէ, և ոչ հրեշտակ։ Զկիր մեռեալ նորա 'ի սրբութիւն մեղք որպէս մարդ բանաւորով իւր մուտս ընդ գու�. այլ յանկարծակի երևմամբ արձանացեալ ընդ աչքմէ սեղանոյն։ Լանջն ներ բոլանդակ որ էին, և հանճարոյն ուծայնին յայտնութեանց։ Լա նման և նոյնն լինել երկնաւոր՝ ծանուցանել նեղով նման թէ աղօթք նորա լսելի եղեն, որով երբեմն և սակաւ խնդրեալ էր, որպէս գուցէ և յայնժամ խնդրէր յոյր որդի. զոր ոչ կարէր հրեշտակն գիտել, եթէ ոչ 'ի յայտնութենէն այր։ զի այն նեղբին աղօթքն որոմ ներ այր միայնոյ յայտնի էին։ Լայս այս եւեթ բաւական էր տալ նման 'ի միտ առնուլ թէ յոյր էր առաքեալ այն պատգամաւոր, որում յայտնեաց ուծ զաղօթս նորա։

Լաղագուն չէն հաւան ընդ կարծիս, թէ զաբարիա նաև յայնմ պահու խնդրեալ իցէ յոյր որդի. որպէս թէ անտեղի ինն իցէ քահանայի 'ի հասարակաց պաշտաման հանդիսաւոր խնկարկու թեամբ՝ վասն իւրումն առանձնական բարեաց աղօթս մատուցանել այր։ Լաև թէ՝ այն զորմի չէր յոյս ստանալոյ, ոչ խնդրի. արդ ծերութիւնն ոչ էս ակն ունէր որդւոյ. ապա ոչ էս խնդրէր, և եթէ խնդրեալ էր, արդապատն արդէն հաստատացեալ էր բանից հրեշտակին որ խոստանայր նման որդի։ Լաև էս է ասեն՝ գնել, թէ աղօթք զաբարիայ էին՝ յայնժամ վասն գալստեան մեսիային. և հրեշտակն յայտագոյց այսմ՝ թէ լսելի եղեն աղօթք նի, խոստացաւ նման զկարապետն մեսիային։

Լայս մեկնութիւն էս է ընդունելի. մինչ զի թերևս առանել հանճարոյն իցէ բնագրի աւետարանին՝ զերկաբանութիւր բանս հաստատել. այսինքն թէ զարբրիա մատուցեալ իցէ աղօթս՝ և վասն գալստեան մեսիային՝ 'ի բարի հասարակաց ամենայն աշխարհի, և՝ վասն ստանալոյ որդի յիւր առանձնական բարի։ Լայց առաջին մեկնութիւնն է առաւել անժխտելի. քանզի ասէր, * լսելի եղեն աղօթք քո, և կին քո եղիսաբեթ ծնցի քեզ որդի։ ասոյ խմանալ զայս պատճառ հետևողական, * Ա՝ զ այնուրիկ կին քո։ որ այն իսկ էր հին և նոր հայցուածն զաբարիայի

առանձնական։ Բանդի հայցել զգալուստ մեսիային՝ էր հասարակաց հայցուած համօրէն բազմութեան. և չէր անկ զկատարումն մեծի խորհրդոյն ընծայել միայն աղօթից զաբարիայի. ուր և այլ բարեպաշտք բազումք և մեր խնդրեին զայն։ Զի և այն անվայել քահանայի՝ այսինքն ի հասարակաց պաշտաման իւրոյ ապաստաւորուն խնդրել ինչ յոյ յիւր առանձնական օգուտ և ի բարի։ Թայլ տուեալ էր այս քահանայապետին նաև յայնժամ, մինչ տանէր ի նեբրս ի Սրբութիւն Սրբութեանց զարիւն զոհից։ * Լոյս բաւական, (լատ. և խնդրեսցէ՝) վասն իւր, և վասն տան իւրոյ, և վասն ամենայն ժողովրդեան որդւոց իսրայէլի։ (զեւտ. ԺԶ. 17։) Բայց եւ առաւել թոյլ տուեալ էր այն այլոց հասարակ քահանայից։ Եւ այժմ ի նոր օրէնս, քահանայքն ի մեռուցանել զանհաւատ խորհուրդ մարմնոյ և արեան ի բարի հասարակաց ամենայն աշխարհի, զոլութիւն առնէն հայցուածս առ ոմն և մի իւրեանց առանձնական բարւոյ։ Օ աբարիս ոչ եւս ակնուեր որդւոյ՝ ի բնուէ։ բայց էր անդրան ի հնարհաց աբանելեաց։

Իսկ թէ չհաւատաց վաղվաղակի հրեշտակին, այդ իսկ է ապացոյց ջերմ փարեալանաց ունելոյ որդի։ Եւ շատացաւ յուսով, զհաւատուն խնդրէր. ուստի ոչ ասաց՝ թէ անկարելի է այդ հնարհ, այլ խնդրեաց նշան, որով կարիցէ վստահանալ ի վերայ աբանելեանցն։ Բայց միայն էր անպատուութիւնն՝ զոր եցոյց հրեշտակին. որպէս թէ չէր բաւական նոքայն եւեթ վկայութիւն հաւատի առնել գնա ի վերայ ճշմարտութեան։ Եւ ի դէմս ած նմա հրեշտակն, թէ երիտասարդ ընդ կարողաւն է ընդ բարուն՝ ոչ. կամ ոչ հաւատաց բանից նոցա. զի և շատաց իսկ հրեշտակն՝ * Բայցէս ասէ նոր ॥. այլ միայն յանդիմանեաց, զի ոչ հաւատաց բանից իւրոց * փոխանակ զի ոչ հաւատացեր ասէ բանից իմոց ॥։ Շատ ասէ քեզ գիտել՝ ասէ, զի ես եմ գաբրիել մի յայնցանէ, որք կան առաջ ջի սեթոսոյն ոյ. և առաքեցայ խօսել ընդ քեզ, և աւետարանել քեզ։ Բայց որովհետև ոչ հաւատացեր բանից իմոց, և նշան խնդրեցեր. ահա այս քեզ

նշան, զի եղիցիս համբ, և մի կարասցես խօսել, մինչ-
չև ցօրն յորում լինիցի զոր ետն ասացի, և բովան-
դակ կատարեսցի անվրէպ յիւրում ժամանակի՝ զայս
ասացեալ՝ եղև անեղեւոյն։ Յայնժամ զաքարիա
յաղաւթէ հաբեալ լցաւ ամենայն խառն ընդ ցին
ծուլթէ. ամենայն զի համբ էր. և ցնծութիւն զի հա-
ւատեցաւ լինել հայր այնպիսի հրաշալի որդւոյ,
վասն որոյ և յաղաղէր եւանել 'ի տաճարէն. և
բազմութիւն ժողովրդեան որք արտաքոյ մնային էլա-
նելոյ նոցա, զարմանային ընդ այնչափ երկար յա-
մել նոր, ոչ կարելով գուշակել զպատճառն։ Լ՚զգա-
ուք ուրեմն եւ 'ի տաճարէն, և նշանացի խօսելով՝
արձակեաց զնա, զի կայր պատգամեալ։ Ապա ամե-
նեքին խնդացան՝ թէ հրաշական տեսիլ ինչ էտես։

Լ՚ազգաւքն համարին, թէ 'ի վերայ համբուլթեան
յաւելաւ և խլուլթէ ականջաց. հիմնեալ յոյն, զոր
ընթեռնուն յետոյ, թէ 'ի լինել բանի վասն ան-
ուանադրուլթէ նորածին մանկանն, նշանացի հար-
ցին զզարքարիա, այնպէս՝ որպէս սովորուլ է խօսիլ
ի խուլս։ * Լ՚ինարկէն հօրն նոր թէ զի՞նչ կամիցի
կոչել զնա։ Լ՚յս կարծիք ոչինչ ընդդիմանլթէ բէ-
բէ. բայց կարմնաս չկամի առնուլ յանձն ասելով.
հետուլթիդ ոչ է հաւատի. զի բնական է ակնարա-
կուլթէ խնդացուցանել ինչ այնմ՝ որ միայն նշանացի
խօսի, թէպէտ և քաջ լսիցէ. և յայնմանէ՝ զի յայն-
ժամ ակնարկուլթէ խնդրեցին զկամն նորա խնդալ,
չէհետև ասէ՝ թէ և ձայնիս չիցեն հարցեալ։ Լ՚զա-
բէլն և յանցանքաբ ծերանալոյն թէթեւ ինչ էր, յոյր
սակս համբուլթէ պատժեցաւ 'ի հրեշտակէն. և նա-
դիրն այլ ինչ ոչ ասէ. ապա և մեզ չէ պարտ ծանե-
բուցուցանել զպատիժն՝ յաւելեալ 'ի վերայ և ըզ-
խլուլթէ։

Լ՚երբև կատարեցան տասնմեակ աւուրքն պաշտա-
մանն զաքարիայ, գնաց 'ի տուն իւր. և զինքն աւուրց
ինչ յդացաւ եղիսաբեթ։ Ա՚նեծ էր ցնծութիւն նորա.
քանզի ամլուլթիւն 'ի կանայս եբրայեցւոց 'ի նախու
տեսս էր. զի որովհետև գլխաւոր վախճան ամուս-
նուլթէ էր որդէծնուլթիւն, ամենեքին ամաչէին ընդ

անզաւակութեան խրախոյս։ Լ՚ծ խոստացեալ էր զա-
ւակս՝ որոց ձշմարտութիւն ծառայէին նմա։ * Ա՚ՀԵ եղե-
ցի անաբիտ և ամուլ յերկրի քոյում։ (Ելից։ ԻԳ։
26։) *( )ԵՐՀՆԵԱԼ լիցիս զու քան զաղգս ամենայն, մի
լիցի ի քեզ ամուլ և անծնանող։ (Բ։ օրին։ Է։
14։) Ա՚ՀԱ այսորիկ անզաւակին մեզաւոր համարեալ
էր՝ որպէս անարժան օրհնութեանց այս։ Պիտանին
ամենեքին թէ տարբայի, և աննայի մեր տամուկլի
նոր կանանց պարգևեալ էր ուծ զաւակ սրանչելեաց.
վասն որոյ զանիւթին հանարեին ոչ այնչափ բնական
պակասութեն խառնուածոց մարմնոյ, որչափ պտղաբե-
բարոյական ինչ մեղաց։ Չնծայր եղեսաբեթ՝ տե-
սեալ, զի հաձեցաւ ուծ քաղցրութիւն հայել ի նա, և
բառնալ զկարծեցեալ նախատինս նորա ի մարդ-
կանէ։ բայց և այնպէս յոյսիս մեծի ցնծութեն բնա-
կան ինն ամենի պաշարեր զնա։ ամուլեր երևել պա-
ռաւ և յոյժ։ և լինել նշաւակ մատամբ ցուցանելի,
թէպէտ ի պատիւ և ի գովութեն իւր։ Ամին իրի
թարուցաներ զանձն ի տան իւրում։ և որչափ հր-
նոր էր՝ ծածկեր զյղութեն յայց մարդկան։ ըշ-
տուն իւր արար անձին տեղի թագաւորաց զամիս
հինգ։ Լ՚ՍԼ ի սիրոյն ամենան վեցերորդի յայտնե-
ցաւ ի նոյն իսկ ի հրեշտակէ, որ խոստացաւ նմա որ-
դի։ որպէս ասեմք յառաջիկայդ տեսանել։

ԳԼ։ Զ։

Լ՚ԵՐՈՒՆ հրեշտակին առ Հոյն Ա՚բրամ։

Յամենանն վեցերորդի յետ յղութեն եղիսաբեթի,
այն ամ է արարչութեն աշխարհի ՅԱ հաշուին կազմեալ
6099։ և ՅԱ այլոց 3999։ առաքեցաւ յայց գաբրիել
հրեշտակապետն առ կոյս մարիամ՝ նորատապակ
հարսն յովսեփայ, ի յաւիտենից սահմանեալ ի կու-
սակալն մայրութեն մարդեղութեն բանին այս։ Զան-
զի և ի ձահ էր ուծային նախախնամութեն, որ քաղց-

բուն թնտաղ զամենայն արարածս, յառաջ քան զկատարումն այսր մեծի խորհրդոյ՝ հրաւէր արձակել առ մայրն բնութեալ յայն զերազոյն ոճայնին ազգակցութիւն, և առնուլ զնորին հաստատութիւն։ Օրօրինակ ոչ զոր ի բանաւորաց ձգէ ոճ յիւր ոճայնին բարեկամութիւն ի ձեռն հնորհաց, թէպէտ և զօրաւոր իցեն հնորհքն, եթէ նա ոչ լիցի գործակից հաւատութիւն իւրոց կամաց։ Այսպէս և սատ կամք եղեն ոճայնին քաղցր նախախնամութեան ոչ սաձնել զմարիամ ի մայրն ոճորդւոյն իւրոյ ըստ մարմնոյ, առանց նորին հաստատութեան կամաց։ Այլապէս թէ ոչ զիարդ էր զերանելոյն կուսին տեսանել զանձն մայրն, առանց դիտելոյ ոչ զդիարդն յղութիւն, և ոչ զիսկութիւն որդւոյ ծնելոյ։

Այարի վայելչական էր և էր կուսին բնութեալ յոճս մայրութիւն ունել զայս յայսոսիկ անմիջապէս յայսոսիկ յերկինս հրեշտակք վերագոյն դասուց յոյլ անմիջապէս առնուն զոյս, և ապա ծառայեն զայն կարգաւ ի սաորին դասս։ Այլ զի կայսն մարիամ զեռևս ի վիճակ սատի կենաց էր, և տակաւին ոչ էր ներգործութիւն մայրն բանին այ, ոչ կամէր ոճ եւանել ի սովորական կարգէ իւրոյ նախախնամութեան. յորում լուսաւորն զմարդիկ ի ձեռն մարդոյ, կամ հրեշտակի։ Այլ զի առ այս զերազոյն պատգամաւորութիւն ոչ զոյր մարդ արժանաւոր ի վերայ երկրի, ապա ի դէպ էր զհրեշտակ ի կիր արկանել և ի նոցանէ՝ զգերազոյնն ի բարձրագոյն բահանայապետութեաց։ Այլոյ յաւելու կաղինաս, թէ չեղեն կամք երկնից արբային խոխանել զկարգ իւրոյ արքունեաց։ Հրեշտակք երկուց սաորին դասուց կարգեալ են առ առաքմանս ի պահպանութիւն մարդկան, և ի յայսմանէ նոցա զիտն, և զանառաքութիւնս այ։ Զմենեքարդ դասէ առաքին վասն սաորին զօրծոց. իսկ յաթեքարդէ վասն զօրծոց բարձրագունից. յայսմ ութեքարդ դասէ ասէ, ընտրեաց ոճ զմի յիշխանաց նորա զդարբիել հրեշտակապետն ի պատգամաւոր վասն իրաց որք հային ի մարդ եղութիւն բանին այ։ Իսկ այլք յեն վերագոյն դասուց ասեն լի-

հել զգաբրիել, որպէս երկրորդ զկնի միքայէլի երկ-
նից զրաւարն։ Եւ յԱրք զգաբրիել համարին անուա-
նեալ զամիրոյն զանդն զգաբրիելեանց։ Եւ ի վեց ամ-
սոր յառաջ աւետեաց զգաբրիելի, որպէս տեսաք
ի վերոյ՝ զծնունդ յովհաննու միրոյն, յայտնելով
նմա՝ թէ նա լինելոց է նախընթաց կարգաւորա մար-
գարէլոց բանին։ Եւ յորոց հարիւր յիսուն և չորս
ամսոր յառաջ՝ յայտնեաց զանոնելի զժամանակն,
յորում՝ Եւ ունէր հանդիսանալ իշխան և փրկիչ
ժողովրդեան. որպէս և զժամանակն մեռանելոյ նոր-
բա։ Զոյնոյնպէս և առա՝ առ բնաբերեալ աւետել
կուսին զարանելարշաչ յղութիւն ածելին։ * Զ-
յամենայն վերոյիշեալ առաքեցեալ զգաբրիել հրեշ-
տակ յոյ ։ ։

Զոր էր հզանակ այսր առաքման հրեշտակի. որ
էթէ յայլ նուազս երևեցեալ ամենց ամենց ի կերբ-
պարանս մարմնաւորաց՝ զի լիցի տեսանելի զգալի ա-
չաց, յայս նուազ այնպէս տեսանելի եղև կուսին,
մինչև ընդ աւետարանն տալ և զայն խմանալ՝ թէ ա-
հա և տէրն իմ և ամենայն հոգեղինաց՝ ոչ լոկ զկեր-
պարան մարդոյ ունի զվերուլ, այլև Հնմարտապէս
մարմնանալ և մարդանալ յարենել տեսարան կուսիդ,
և որդին ոչ Հնմարիա՝ լինել Հնմարիա որդի մարդոյ
և անտեսանելին աչաց՝ լինել տեսանելի ի մարդ-
կային մարմնի։ Եւ ասի ածամարն՝ որ հանդերձեալ
էր յղանալ զնոր ոչ միայն հոգեւորապէս ի միտս և
ի հոգի, այլ նաև մարմնապէս ի ծոց իւր, ի հնոյ
էր զի հրեշտակն այսպիսի պատգամաւորութեամբ՝ ան-
յայտնի ցուցցէ զինչն ոչ միայն տեսութեամբ մտաց նո-
բա, այլև զգալի տեսութեամբ աչաց նորա. զի յորժամ
ծանօթութեամբք յոր արտարին զգայարանք տեսութեամբ
և լոյսդ՝ որք են առաջին ատիճանք ընդ որս առաք-
կայք հասանեն ի մարդկային ծանօթութիւն, միաբա-
նին ընդ երևակայութեան և ընդ մտաց, առաւել
Հնդրիա են և անվասանգ յամենայն պատրանաց։

Եւ թէ յիրաւի զգաբրիել հրեշտակապետն էին
առ կոյսն ի կատարեալ ձև կերպարանաց մարդ ոչ,
յայտնապէս ասի մեզ խմանալ աւետարանին. զի

ձ։ ասէ, թէ Երեւցաւ, և մեռելոցն եղև. այլ թէ
եկն՝ և գնաց. * Եւ եկեալ առ նա, և գնաց ի նմա-
նել հրեշտակն։ Այս բայք ցուցանեն զյաջողական
շարժումն մարդկային եղանակաւ. ուստի չի հաւա-
նելի այն՝ զոր խորհին ոմանք, թէ հրեշտակն ընդ
պատուհանն մտեալ իցէ, և ընդ այն եղեալ. զի այս
ոչ է բնական նշանակութիւն բայիցս * գալ (կամ որ-
պէս ունի լատինն՝ մտանել) և գնալ։ զի զգործն
արարեալ մարդկային ձեւով մարդկային եղանակաւ
պարտ է խմանալ. որ է մտանել և ելանել ընդ
դուռն. նմանապէս և նեկարիչք առաւել անասն իբ-
ևանց գծագրութիւնք ի ձեւացուցանել զուարթութեան,
քան Հնութեան առաջիկայ պատմութեանն,
նեկարելով զաւետաբերն գաբրիել յօդս, և ասել ի
նեբրայ ասից նորա, որ ոչ է գալ և մտանել բան
մարդկան սովորութեան. լաւ էր նեկարել զնա
խոնարհ և հանեալ ձեւով առաջի Մագուհէլայն իւ-
րոյ։ Այլ՝ եկեալ առ նա հրեշտակն, ողջոյն եւ ա-
սելով * Աւրհնեալ լիր բերկրեալդ տէր ընդ քեզ։
ուր յոյն բնագիրն փոխանակ բառիդ բերկրեալ,
ունի տէրէսիէնիէ. որ է հանդիսայն իբր շնորհաւոր
բեալ, կամ շնորհազարդեալ, շնորհալի և բերկ-
բեալ, յընդունելութիւն կացմելոյ ի բառէս խարիս,
որ է շնորհք. կամ խարս, բերկրութիւն. զոր լատինն
բացատրել, * լի շնորհք։ (զուսկ. ա. 28.)

Այս ողջունարարութիւն էր ամենայարմար պա-
տրաստութիւն առ պատգամն հրեշտակութեան, և քաջ
յայտարար՝ թէ բերկ աւետիս մեծի ուրախութեան։
Ի բանեղծակ հին կտակարանս հազիւ ուրեք գտա-
նեմք թէ հրեշտակք ընդ մարդկան խօսելով ողջոյն
տուեալ իցեն ումեք։ Լուսնցան ընդ աբրահամու,
ընդ զովայ, ընդ ագարայ, ընդ յակովբայ, ընդ
մանոխի, ընդ յեսուայ, ընդ գանիելի և ընդ մար-
գարէից. բայց ոչ գտանեմք թէ ողջոյն տուեալ իցեն
նոցա. գուցէ մի միայն օրինակ զոր գտանեմք՝ իցէ
նշանակեալն ի գիրս գատաւորաց. ուր հրեշտակն
ողջոյն էր գեդէանի, յորժամ էբեր նմա պատուէր
ելանել ի մարտ ընդդէմ այլազգեաց, խոստանա-

լով նմա զլաղթութիւն։ Իսկ ասէին՝ թերկրեալ կամ
շարժելի, և կարի խարշդաւոր։ * Անմարտանի շարժ-
հար լի, ասէ հերետիկոս, վասն զի այլոց մասն մասն
պարգևէ։ իսկ ի մարիամ զինքն բոլոր զնդու լրումն
շարժեալ։ (հերետ. Նեստ. ի վերափոխ՝)։ Լմին ձայնեա-
կիցս և ամբոխաս։ * Կարի իսկ քաջ սա միայն լի
շարժիր ասի, որ միայն սատանայ զշարժին որում այլ
ոչ որ ելբ արժանացեալ, իբր զի ազգիւքն շարժեալ
լցցի ի նմա։ (ամիր. ի զուկ. գիրք Ե. գլ. 3)։ Լ ի
շարժիր ասի կոյսն, քան թէ լի հոգւով սրբով։ քան-
զի ի լեզու որ գրոց՝ լիութիւն հոգւով սրբով սովո-
բարար իմանի հաղորդութիւն ձրի պարգևաց, որպէս
լեզուախօսութիւն, մարգարէութիւն, օրհնեալագոր-
ծութիւն։ ուր լիութիւն շարժեալ որ առնէ հանդէպ ոչ,
ապա իմանալ առաւել ինչ։ զի ցուցանէ զհոգին որ
թնակեալ ի հոգին։ Լ։ յս բարբառ հրեշտակին առ
մարիամ՝ որում ասէր շարժելոյ զնա գալ, էր նաև
պատրաստել զկոյսն, զի մի ի կարի ինն հիսունն
ամբառնեսցի, յորժամ լսիցէ զբան պատգամն վասն
ոնծանելութեան, առ որ պատրաստեր զնա լիութիւն
շարժեալ։ Իսկ յասէին * Տեր ընդ քեզ։, ոչ կարմ
ասել թէ բանն ոնծ արդէն էր մարդացեալ ի նմա։
վասն զի լեալոց յաւել ապառնի * Լինիցի յղացիս։
այլ զոյն ասելով պատրաստեր զնա լերկնանալ ի
լսել զաւաջակութիւնն բարձրագոյն քան զամենայն
մարդկային կարողութիւն, վասնայցեալ թէ ոչ էր
ինքն միայն, այլ թէ ընդ նմա է ամենակարողն։ Լ։
մնոյն լիութիւն շարժեալ զոր կանխաւ ունէր կոյսն,
չէր բաւական հասուցանել զնա յահաւոր պաշտօն
անդր՝ ուր հրեշտակն հրաւիրեր։ զի առ այն կարեւոր
էր շարժիր յայլում գերագոյն կարգի կոչեցեալ շարժիր
ոնծանելութեան։

Յաւել հրեշտակն, * Օրհնեալ դու ի կանայս։։
այս հատուած բանի չէր ի հայուն։ քայց մեծն կո-
բիւն աշակերտ Հրոց Թարգմանչաց մերոց ի վարս
սրբոյ մարգարէի ի մէջ բերեալ հրեշտակին զոր
Տիրամայրն ի գալիլեայ՝ օրհնեալ ի կանայս։ յոր-
մէ երևի թէ զկնի առ նորին ժամանակաւ զոր յա-

բինակս ինչ։ Եւ զի օրհնութիւն կամ եբանութիւն կանանց բան արամ կին՝ է ի զաւակս, վասն որոյ յասել հրեշտակին զնա օրհնեալ ի կանայս, եւ նը-շան իմն նմա, թէ պատգամաւոր թիւն իւր զաւակ կէր նմա լինել մայրս որդւոյ. բայց այնպիսի զաւակ, մինչև նոխա լինել եբանելի մարմն քան զամենայն կանայս աշխարհի։ Եւ ահա առ ունելոյ նմա զայնպիսի որդի՝ հարկ էր, զի տէր լիցի ընդ նմա նոր-օրինակ ներկայութիւն. և առ ի լինել արժանաւոր ամամ, պատրաստ էր լինել լի հնարքով։ Այս ուրեմն՝ յասելն ուրախ լեր, հրաւիրեր զնա ի ցնծութիւն. յասելն բերկրեալ կամ լի հնարքով, եցոյց թէ էր արժանի. յասելն տէր ընդ քեզ, նշանակեաց թէ էր ի մերձաւոր պատրաստութիւն. և յասելն՝ օրհ-նեալ ի կանայս, եցոյց թէ ընտրեալ է լինել մայր գերերջանիկ քան զամենայն մարս արք եղեն, և արք լինելոց են յարիարդի։ Ի լսել մարիամու զայս ոգ-ջոյն անթարգմանելի՝ խռովեցաւ, այլ թէ խռովու-թիւնն այն չեղև ի տեսութենէ հրեշտակին, յուցանել բանիւ ուեւտարանչին որ ասէ * Եւ նա ընդ բանսն խռովեցաւ ։ Խռովեցաւ՝ լեռ ողջունին. ապա չէր խռովեալ ի տեսանելն զհրեշտակն՝ վասն որոյ ոչ է հարց, և ոչ մտայոյզ եղև ի խորհել թէ ովք լցէ սա. ուր ելեալ չնմանաչէր զնա, բնապէս այս ունէր լի-նել առաջին մտախոհութիւն նորա, թէ ովք լցէ սա՝ որ այսպէս խօսի առ իս։ Այս ուրեմն հաւատոյ ծանեալ զնա, թէ բարի հրեշտակ էր. և զայն եւ՝ թէ էր նա ինքն հրեշտակապետն գաբրիէլ։ Սակ յա-սել՝ ոչն ամբոխիսի և այլոց ամենց ի հարց թէ երկեալ կամ խորհեցաւ մարիամ ի տեսանել զհրեշ-տակն ի կերպ առն, է լոկ բարձրագոյն տեսութիւնն առ ի տալ խրատ կուսանաց երկնչել և հեռանալ յարանց անծանօթից։

Այս խռովութիւն մարիամու ոչ եղև յանկար-ծական հիացումն ինչ որ ամբոխեալ լցէ զնոքին ոգիս նորա առանց տալոյ տեղի խորհելոյ։ այլ եղև մտածութիւն կատարեալ խորհրդածութի, յորում զանազան առաջնութիւնս երևեցոյց. զհամեստու-

թիւն կատական, զարիութիւն, և զհաղիտութիւն։
* Խրատիցուս (ասէ բեռնարգոս) այլ ոչ չիմանիցուս։
Խրատիցուս և ոչ խոսեցուս։ այլ խորհիր ընդ միտս
թէ որպիսի ինչ իցէ ողջոյնս այս։ Խրատիւն՝ կատական
հանեսուութիւն էր։ իսկ անչափութիւն կայ արիութիւն։ որ
պէս և լաւէն և ընդ միտս խորհէն՝ խոհեմութիւն։
(բեռն։ Նտա։ ՁԻ։) Ի։ Նոյն միտս և ազատութեացին ա-
սէ։ * Ողջոյս և ասէն ոմանք, երանելի կոյսն սոփ-
բեալ ի տեսանել հրեշտակս, ոչ խռովեցաւ ընդ
տեսութիւն հրեշտակին։ այլ զարմացաւ ընդ այն
որ տեսցաւ նոցա ի հրեշտակէն՝ զի ոչ խորհիր զանձ-
նէ, այնչափ մեծամեծս։ ուստի և ասեսարանիչն ոչ
ասաց՝ թէ խռովեցաւ ընդ տեսութիւն հրեշտակին,
այլ ընդ բանս նորա։ (մատն։ ՁԻ։ խնդ։ Շ։ պրակ։
ՁԻ։) * Լոյս նա ընդ բանսն խռովեցաւ, և խորհիր
ընդ միտս թէ որպիսի ինչ իցէ ողջոյնս այս։ Ի։ ը-
նդ-ամենայն և ի հանեսաւ շաւաղդուութիւն երեսաց կուսին
ծանեալ հրեշտակին զիսուսութիւն ազգոյ նորա։ ա-
սաց ցնա, * Մի երկնչիր մարիամ, զի գտեր շնորհս
յոյ։ և ահա յղասցիր, և ծնցես որդի։ և կոչեսցես
զանուն նորա Հիսուս։ Լաւ եղիցի մեծ, և որդի բարձ-
բելոյ կոչեսցի։ և տացէ նմա տէր աստուած զաթոռ
թագաւորութեան հօր նորա, և թագաւորեսցէ ի վերայ տանն յա-
կոբայ ի յաւիտեան։ և թագաւորութեան նորա
վախճան մի լիցի։ Ասաց՝ յղասցիր։ կամ որ նայեր
ի աշխիցիր յարգանդէ։ զի ի միտ առցէ մարիամ, թէ
ոչ խօսի վասն այլաբանական ինչ կամ հոգեւոր յղու-
թեան։ այլ յաղագս բնական և իրական յղութեան։
որոյ ինքն լինիցի Աշխարհիս Այլ բանին այս բան
մարմնոյ։ Ասդին քո ասէ * որդի այս կոչեսցի։ Ա։
նոր ինչ տացաւ թէ որդիութեանն այս, և ոչ լոկ ա-
նուանմբ կոչեսցի որդի այս։ այլ զի իրաք նա ինքն և
վասնիին որդին այս, վասն այնորիկ այնպէս կոչեսցի։
Այսչափ էր՝ թէ ասէր, որ էն ի բնէ որդի այս, նոյն է-
դիցի և որդի կոչիս։ յերկինս անուանեալ, և յերկրի
անհայոյ։ Ասեալ և յասելն, նոյնի յանձնան զաւթի
և թագաւորեսցէ յաւիտեան, բացայայտ ցուցանել
հրեշտակն՝ թէ ոչ խօսի վասն սոսկ երկրաւոր

և ժամանակեայ թագաւորութեան, այլ զերկուսորեանն
և զյաւիտենականին. վասն որոյ և զգանիլեանսն
առաջ երկրորդեաց, թէ թագաւորութեան նորա ոչ
եղիցի վախճան։

ԳԼ. Լ.

Լսեան աչք Էլիանի յոգեանդ Իսայեայ, և առեալ հարցն։

Կայսն մեծաբեամ՝ ուսեալ մեսամբ ի հրեշտակէն
զիարդ հարդ սուրբ ասեսաւոր բանիցն բան առացելոցս, Հա-
ւատաց բանից նորա. և հանդարտեցաւ խռովութեան
սրտի նոցա։ Կայր մեայր և այլ իմն կարեւոր գործաւ-
րութիւն լուծանելի։ Օ ի կայսն անտարատ հաւատաւոր
էր զանձն այ միանգամեսաւոր կուսութեան. և թէպէտ
գոյր նորա այր՝ այսմեանն ոչն յոմանէ, բայց և նա միա-
բան և միակամ էր ընդ նմա անդատին ի հարատեւութե-
սեան՝ և ի փեսայութեան՝ ի նոցն կուսակսն յաւա-
ջադրութիւն։ Վասն որոյ և ի հաւակեալ
մարգարէսեանն եսայեայ, թէ կայսն ընտրեալ ի
մայրութիւն արդեսն այ՝ յղասցի և մեսցի. և կու-
սութիւն իւր մեասցէ անխախտելի։ Կայր էր սու-
կաւին քաջ գիտակ, թէ զիարդ լինիցի այն կուսա-
կան աբանելահրաշ յղութիւն. և զի էր գործ, որում
հնար անել էր անել լինել գործակից, հարկաւոր էր
ուսանել և զոյն ի հրեշտակէն, առ պատրաստակամ
հնազանդութեան կատարելոյ զկամն այ։ Ա՝ ասե ամեն-
ըին ի Հարց ցհրեշտակն, * Օ խարդ լինիցի ինձ այդ,
քանզի զայր ոչ գիտեմ։ Յե հրեշտակն ասէ. * Հո-
գին սրբ եկեսցէ ի քեզ, և զօրութիւն բարձրելոյն
հովանի լիցի ի վերս քո. քանզի և որ ծնանելոյն է,
ի քէն՝ սրբ է, և որդի այ կոչեսցի։ Իրբ ասել, ցան-
կաս գիտել՝ թէ զիարդ լինիցիս կոյս և մայր, ահա
ցուցանեմ քեզ։ Լինիցիս մայր, զի հոգին սրբ իւրով
ամենազօր կարողութեամբ կարդեսցէ, զանեսցին յար-
գանդի քում. և զա մեասակարարեսցես զարքուն քո

առ այն կարգմանիթիւն. և այսպէս գործակցելով քոյ-
ոյզ արեամբն և գոյացութիւն՝ որպէս մայր հարազատ
անհամեմատ զաւակիդ, մնացեալ անտապան 'ի կա-
ուելոյ. վասն զի ոչ ինչ լինիցի անդ գործակցութիւն
առն, այլ միայն զօրութիւն բարձրելոյն. որ հրամանի
լեցի 'ի վերայ քո, պատիւլով զքեզ, զի 'ի մատանա-
բարել առ հրաշալի յղութիւնն զմարդ արիւն քո
ոչ ինչ զգայցես 'ի քեզ, որ սառանումն բերիցէ անա-
զան մարդ կուսանդ։ Այսն զի որդին որ ծնա-
նելոյն է 'ի քէն, որ է, և որդի այ կոչեսցի. զի որդ-
ւոյ բարձրելոյ առ 'ի լինել և որդի մարդոյ՝ այսպէ-
սի վայելէ ծնանիլ գերահրաշ։

Այսմիկոբ քաջայայտ տայ խմանալ հրեշտակն
զկրկին բնութիւն զմարդկային և զանծային միաւո-
րեալ 'ի մի անձն բանին մարմնացելոյ. յայտնի ծագի
հաղորդութիւն յատակութեանց. զի զոբոբիանակ ասէ
անձ ազայացեալ, ծնեալ, խանձարրատաեալ, չարչ-
չարեալ, մեռեալ, զի այս ամենայն Հմմարիա է բան
մարդկութեան միաւորելոյ ընդ բանին այ, նոյնաբի-
նակ որդի մարիամա կուսին կոչի որդի այ, զի Հրշ-
մարտարեալս է անձն բանին այ՝ ընդ որում միաւո-
րեալ է մարդկութիւնն։ Հաղագս այսր կուսական
յղութեան խօսի և մատթէոս, յասելն. * Լ։ Հայ
Ինչի ծնունդն էր այսպէս. խօսակցեալ զմայր նորա
մարիամ յոսեփու, մինչև եկեալ առ միմեանս,
գտաւ յղացեալ 'ի հոգւոյն սրբոյ։ Լատգ Գ։ Լ։
Գ։ — Գիմանս, նշանակէին թէ չէր եղեալ գործ ա-
մուսնական. և չէ իսկ մարթի հիւանդացուցանել, թէ
յետոյ եղեալ իցէ. վասն զի կամիր ասէ տարանչիւն էր
ուսուցանել թէ ծնունդ Հայի եղև 'ի կոյս մարի, գոր-
ծակցութիւն հոգւոյն սրբոյ. և զայս նշանակեաց ասելով
մինչև եկեալ առ միմեանս։ Իսկ թէ յետ այնորիկ
մարիամ ունայ միւս կոյս, ոչ էր առանձագիր նեսի
խօսել յայտնատ զայնմանէ՝ զի ինքնին իսկ յայտնի
էր ամենայն խնամատուն բանիւ. զոր և յայտագրոյս
հաստատի կացոյց ուծանիլն և առաջնորդական առանձ-
թիւն անեղիրայ ընկալեալ 'ի կամաւորիկ եկեղեցի,
անընդհատ եկեալ 'ի հոգւոյ սրբոյ, և հոտառ-

ուսալ ի ժողովոց. զի և մասն հաւատոց։ Իսկ բաւական ի հոգւոյն սէր ի բնաբանի անդ ոչ նշանակին զհոգին որ լինել իբրու հայր Աստի. զի առ ի լինել հայր, հարկ է յիւրմէ գոյացուցեալ հաղորդել որդւոյն. իսկ հոգին որ ոչ հաղորդեաց ինչ յիւրմէ գոյացուցեալ ա մենաւոր մարմնոյն Աստի։ Այլ զայս միայն նշանակին, թէ կազմուեալ մարմնոյ միածնին եղև զորդի հոգւոյն որոյ որպէս ամենաբուեաւ Ճարտարապետի։ Իսկ թէ աւետարանիչք զհոգին որ միայն յիշին չէ մարթ անել հետեւեցուցանել թէ ի մարդեղութեան բանին չուներին մասն երեք անձինք որոյ երրորդութեան. զի զորդ — հաւասարակ են երից անձանց. այլ զորօրինակ՝ որ ինչ միանգամ ցուցանեն զկարողութիւն, և զանուանական նախախնամութիւն, ընծային հօր այլ. և որ ինչ զմտաւորութիւն, ընծային որդւոյ, նոյնպէս և որ ցուցանեն զշնորհաբաշխութիւն և զբնութիւնս որոյ ընծային հոգւոյն որոյ. վասն այսորիկ ասէ, Հոգին որ եկեսցէ ի քեզ. և թէ՝ զասա յղացեալ ի հոգւոյն որոյ։

Հրեշտակն ուսուցեալ մարիամու զեղանակ կուսական յղութիւն, և առաւել ևս հաստատել կամեցեալ զհաստատմութիւն բանիդ իւրոց, տայ նմա և զայլ անակնուանելի նշան՝ ասասել և յայլում ի նմին ժամանակի զորդ ամենակարողութիւն ոչ. ասէ. ահա եղիսաբեթ ազգական քո՝ թէպէտ կրկնապատիկ ամաւ՝ բնութիւնք և հասակաւ, սակայն և այնպէս այս վեցերորդ ամիս է՝ զի յղի է. * Օ՛ի ոչ ակարասցի առ յոյ ամենայն բան։ Օ՛այս ասացեալ լռեաց հրեշտակն. իսկ մարիամ յամենայն անձնէ և յամենայն սրտէ խոնարհեալ առաքի՝ այ, ասաց * Ահաւասիկ կամ աղախին տն, եղիցի ինձ ըստ բանի քում։ Զասել կուսին զայս, և ել մեկնել հրեշտակին, ի նմին վայրկենի էջ միածինն յաթոռոյ անարատ կուսին. ուր զորութիւնք հոգւոյն որոյ կազմեցաւ ի մարմնոյ արենէ նորա մարմնոյն Աստի ել ամենայն զորձարանաց նոցին հետայն լինել ընդունակ հոգւոյ. որ և այն ի նմին վայրկենի ստեղծաւ, և միացուցաւ ընդ մարմնոյն որ է ասել, թէ նա ինքն

ծոցածին բանն հոյլական էառ և միացոյց ընծային անձին իւրում զմարմնին և զհոգին զայն՝ Հնմարիա, իրական, ներքին, և զոյացական միաւորութիւն։ Լոյս այսպէս որդին այլ եղև Հնմարիա որդի մարդոյ, զի ի ներքուստ միաւորեալ յանձն իւր զմարդկային բնութիւն։ Լոյս կոյսն մարիամ եղև Հնմարիա մայրն այլ որ և ընծային, զի որդին ծնեալ ի նմանէ և ընծ։ Ղանին զոր ասել ընդ ամենայնին նեստորի նզովելոյ, թէ զիարդ ընծային կոչի, երբ ոչ ծնաւ զընծութիւն։ զի ծնունդն եղերի յանձն, որ էր ընծ. թագ զի և ոչ զոր ի մարդ ծնանի զհոգի մարդոյ, որ անմիջապէս յայլ ստեղծանի. ապայն է Հնմարիա մայրն զաւակին՝ մայրն, որ ծնանի զմարմին նորա։ Լակ ասել աւետարանչին * Լանին մարմին եղև ||, փոխանակ ասելոյ մարդ եղև, է, ոմ երբայական, և ձև բանի յաճախեալ յընծային գիրս, կամել զմարդն մարմին՝ խելամաւորեմ ձևալ զմանն փոխանակ բուլրին առեալ։

Իր միանգամ գէթ ի հարեւանցի ածիցէ զմտաւ զարարագայս մեծի խորհրդոյս, ի միտ առցէ, թէ ըստ նոսին ասելոյ աւետարանչին, * Լանին մարմին եղև և բնակեաց ի մեզ ||, քանի իրաւամբք յաւել, * Լոյս աւետաւ զփառս նորա, զփառս իբրև զմիածնի առ ի հօրէ լի շնորհք և Հնմարտութ ||։ Լոյս փառք միշտ զուգընթաց եղև Որդոյն նոր մերոյ ի յզուարթմանն ցանկ նորա, և զյաւելեալն ի ցնծութիւնն նորա յերկինս։ փառն զի միշտ երևեցան ի նմա հրաշալի փառ նշանք ածուեալսն իւրոյ։ և միշտ առատաձիգ եղև առ ամենեսին ի լիութենէ անտի անապատ շնորհաց իւրոյ։ և ի նմա լրացան ամենայն Հնմարտութիւք, որպէս նոսիանդանակեցին զնա պատգամք մարգարէից, և ամենայն ձևք և օրինակք նոսին նոհշակուսոց, և գոյից և պղծակիզաց։ Տեսա։ ոչ կամի ասել, թէ ինքն այսոր իւրովք տեսեալ իցէ, զամենայն, այլ թէ զարգասն եառս։ և զամենայնն, այնպէս հաւատաւ է, որպէս թէ այսոր տեսեալ իցէ։ * Զ փառս իբրև զմիածնի առ ի հօրէ ||։ Էիբեն սատ ոչ յուցանել, ոչ նուազուցանել և ոչ նմանուցանել։ այլ

զնոյնութիւն և զպատշաճողութիւն. իբր ասել՝ անաբ զիրաւս նորա որպէս տիրապէս փառք ածողաց. կամ փառք մարդեղական միայնոյ միածնի հօր այլ, և ոչ այլում։ Ապա փառք ոչ էր լոկ արտաքին էութեան, այլ իրական՝ լի շնորհաւ և ճշմարտութիւն. որ լուսափայլ երևի ի սիրելեանն, յորում պարհեաց նորա, յորում պարհեաց դշուք ածողացուցչ՝ զի պատգամաւորն էր հրեշտակապէս. մայրն՝ կոյս. մարմինն էնթարացեալ ի հոգւոյն Սրբոյ. և ինքն որդի հօր այլ՝ մարդ եղեալ, և ոչ թողեալ զոյն՝ որ էին ի յաւիտենից՝ այսինքն ածն. և մայրն՝ Աստուածն։

ԳԼ. Ը.

Կոչն Մարիամ յոյլ եղեալ Աստուածածնի։

* Հարուցեալ մարիամ յաւուրսն յայնոսիկ գնաց ի լեռնակողմն փութապէս ի քաղաքն Յուդայ ॥. եւ. (զուգ. ա. 39. մինչև 57. հմմտ.)

Իբրև յղացաւ կոյսն մարիամ զրանն ածն ի մարմնի, փութացաւ երթալ յայցելութիւն եղիսաբեթի իւրումն մերձաւոր ազգականի, որ վեց ամսով յառաջ էր յղացեալ զիարապետն յովհաննէս, որ պէս յայտնեցաւ նմա ի հրեշտակէն։ Երթայ ոչ իբր երկնչեալ ի բանս հրեշտակին առ ի սատակել զճշմարտութիւն իրացն, այլ վարեալ ի մեծութենէ սիրոյն և յառաւելութենէ ցնծութեանն որոյն անդամբ էրեն առ էրեն խնդակից լինել ընդ նմա յազգս մեծարգոյ շնորհի, որում օրհնեցաւ նա ի նմանէ։ Կամ՝ մնասուանդ գնաց վարեալ յուծողչայն՝ զոր կրէր ի ծոց իւր. որ կամիր անպատին յարգանդի մարն որբել զիարատեան իւր։ Ել կամեցոյց զկոյս մատաղամայրն երկրաբութիւն ՀնամատարՀին. որ որպէս ցուցանել Հնչ բանագոյն երկրագրութիւն Տի-

բնեալսի՝ ի նոգաբնեմն մինչև ի բերբան, ուր բան ա-
ռաւել հաւանելի կարծեաց բնակիր զարարիա, և
երբեմն հարիւր աշխարհագրական մղոն։ Եւ ոչ երբ-
ասեմն զժուարագոյն լուսանկարմանց զարբեր-
ցոյց զնա։ Սմանք յառաջ բերին ասա առանձնա-
կան յայտանուն ինչ. յորս ասի թէ կոյսն մարիամ
տարեալ ի հրեշտակաց՝ ի միում աւուր զՆաթեաց
զայն Ճանապարհ, զոր հասարակ Ճանապարհորդք
յաւուրս վեց հազիւ կատարին։ Յլ ուսուցանեն
ասել, պարզարար, զնաց ի լուսանկարին փաթմայ.
այսինքն անցագաղ և անցանաղ առանց տարոյ ինչ
նշան այգպիսի արանելեաց։ Յանուանարանական
պատմութեան արժան լինել գիւրաբար առանձնական
յայտանեաց. որք երբեմն են ըստ բարեպաշտ և յար-
մարեալ մտածութիւնք, քան թէ վաւերական յայտ-
նութիւնք։

Սակ թէ ընդ կուսին մարիամու ուղեկից լեալ էր
և յոսէփ այր նորա, թէպէտև չտեսանի յաւետա-
բանն, բայց բան ուղիղ արամարանութեամբ ի գրեալ ի գր-
կանարան։ Սի՛ ուսուցանիցէ զարով հանճարաւոր-
բան՝ լաւ զարարամ պարագայս, որք գիւրաբաց քարոզին
ի բնութեամբ զարծոյն։ ԶՍերբ Ճանապարհ պարկեշտասուն
հարեաս կուսի սնեալի երիտասարդ Ճանապարհ հասանել
միայն։ Եւ որ հայր զգոյր և խաղեմամիտ թեալ սայր
զայն զաւակ իւրում։ Սի՛ որ այր նեարկր զայն նորոգ
հարսին իւրում. և ոչ որ օրիորդ հանճարակրան
յանձն առնայր զայն։ Զարժամ որ գիրն ոչ ասէ,
թէ ընդ ուր զնաց կոյսն մարիամ, ապա մեզ ի միտ
առնուլ թէ զնաց ընդ խանառն իւրում։ Սի՛ յիշել
զյոսէփ՝ ասէ կարիցես, զի ի միտ առցուք, թէ ըստ
Ճանապարհն առնելիս երկարին, այլ զայցելութիւնն
առնելոյ միայն մարիամ։ Սարեն ի տուն զարարիայ,
և բան ասում բերել, սուրբ թիւնն՝ մանուանոյ յա-
բեալոյ, այրն զառաջինն մատուս յայտանակոյ յայ-
ցելոյն առն. և կինն ի նեարկր ի սենեկի յայցելոյն նոյ։
Սուն այսարիկ չեն ինչ զարմանք չքեր յոսէփայ
զառանձին ուշանարարութիւն և զիսանակցութիւն
մարիամու ընդ եղբարեմի. վասն որոյ և անծանօթ

մեայր տակաւին խորհրդոյ ածամայրութեանն հաստին իւրոյ։

Զարիամ խանարհեալ ետ ողջոյն Եղիսաբեթի. և ի նմին ժամու ամենակալն որ էր ի ծոց նորա, սրբեաց զկարապետն իւր, որ նոյնգուռնակ էր յարգանդի մօր իւրոյ. երաց զմիտս նորա, ընդունաց զսիրտս նորա. ետ նմա զսրբարար շնորհս. պարգևեաց և զներգործականն. և թէպէտ ոչ երևեցոյց զանձն նմա, բայց զգացոյց տիրաբար թէ անդ է յանդիմանն նորա. և մանկիկին յուսմանեալս ետ նշան, զոր ի նմին վիճակի կարէր տալ առ ի Զաքարիայէ զաւրն իւր՝ զգալի շարժմամբ խոյանալոյ ցնծութեանն։ Զուտաի և Եղիսաբեթի մայր մանկանն ի նմին ժամու լցան հոգւով սրբով. և լուսաւորեցան Զաքարիայ զեկեղեցն առ նա. յարմէ ի հիացումն ընկղմեալ՝ ի ձայն բարձր աղաղակեաց, և ասէ. օրհնեալ ես դու ի կանայս, և օրհնեալ է պտուղ որովայնի քո։ Զուտաի է ինձ այս, զի եկեսցէ մայր տէրն իմ առ ես։ Զաքարիայ զի ասա մերձ է տէրն իմ, և դու ես տիրամայրն, այսինքն ածածին։ Զաքարիայ և մանուկս յարմէ՝ ի խմբեմ. զի հաղիւ թէ ետես ձայն քո յաղկանջս իմ, խաղաց ցնծալով յորովայնի իմում։ Երանելի է քեզ որ հաւատացեր յայտնութեանն նոցա, թէ ի քեզ եղիցի կատարումն ասացելոցն քեզ ի նոցանէ։ որպէս և ետս հաւատացի այցելութեանն նոցա՝ որ առ իս։

Զարիամ հանուրս լուութիւն ունէին դներ բանին և զիսաբեթի. և իբրև ետես զնա իրազգած մեծի խորհրդոյն երևելի նշանաւք, ապա և ինքն զամենայն մեծամեծս և զարանելիս զոր խօսեցաւ առ նա Եղիսաբեթ նոցա՝ սիրելով, սկսաւ մեծացուցանել զնոսա, օրհնել և գոհանալ ի նեարին խորհրդոյ սքանչ. ասէ և փրկիչ և աղբիւր ամենայն բարութեան իւրոյ խոստմանելով զնա։ Զանարատակս ասէ, յայտնի հետ գաղուց ի գաս երանելոցն ինձ ամենայն ազգք և ազինք, ոչ իբր թէ ես ինքնին իցեմ ինչ, այլ զի ասէ հանձեցու հայել և բարձրացուցանել զնուաստութիւն իմ. նա ինքն հղօրն ի բարձրա-

ցուցանել անդ զիա՝ կամեցաւ տալ ցուցակ ինչ սան-
դակարգութեան իւրոյ. ընդ նմին երևեցուցեալ յիս
զարբութիւն իւր՝ որով փառաւորի անուն Նորա. և
զազգութիւն՝ զոր արար յամենայն ժամանակս ազ-
գաց յազգս որոց երկնչին 'ի նմանէ։ Զ. յս զորձ է
սեպհական հղօր բազկի ոնն ցրուել զամբարտաւան
խորհուրդս հպարտաց. քակել զարձրամիտ թագա-
ւորս յահեռաց. և բարձրացուցանել զխոնարհս և
զնուաստս յաչս անձանց. ընուլ հարստութեն 'ի ծոց
ազքատաց, և ունայն արձակել զմեծատունս ամ-
բարտաւանս։ Զ. յսպէս արար ոնձ ժողովրդեան իւ-
րում խրայելի յայսմ վերջին ժամանակի, յորում
անկեալ նուաստացեալ էր յոյժ, պաշտպանելով
նմա, առեալ զնա 'ի վերայ բազկաց իւրոց որպէս
հայր զորդի. և արար նմա ազգութիւն որպէս խոս-
տացաւ հարց մերոց առաջնոց՝ աբրահամու, և զա-
ւակի նորա յաւիտեան։

Զ. յսորիկ եղէն առաջին և գլխաւոր զրուցատու-
թիւք 'ի մէջ կուսին մարիամու և եղիսաբեթի. զը-
բոյդք արդարև ոնձայինք, բան որում վայել էր էր
կոցուն նոցա, որք այլ և այլ օրինակաւ ընդունարան
եղեն այ. եղիսաբեթ հոգւով ևեթ, իսկ մարիամ
հոգեպէս և մարմնապէս։ Զկաց յետ այսորիկ մա-
րիամ ընդ եղիսաբեթի ամիսս իրբև երիս. և ապա
դարձաւ 'ի տուն իւր 'ի Նազարեթ։

ԳԼ. ԼԹ.

Խոստանի Յովսեփ ընդ յղորդի խոսին Աբրահամ։ Լսոսեալ ի հրեշտակէն զխորհուրդն՝ գոհանայ ընդ Աբրահամ ի նազարէն։

*Խոսեցեալ զմայրն նոցա Աբրահամ՝ յոսկեփոս մինչև եկեալ առ միմեանս գոսաս յղացեալ ի հոգ. ևոյն ոգի ։ (մատթ. ա. 18։)

*Լս. եկաց մարիամ առ նմա իբրև ասիսս երթս՝ և դարձաւ ի տուն իւր ։ (զուկ. ա. 56։)

Որդ այն եռամեան ժամանակս ի յայտ եկն կուսական յղութիւն մարիամու. երևելի ազգ ամենեցուն։ Լայց ոչ տայր զարմանս ինչ. քանզի երկոսաբեմ գիտեր յուծային յայտանելիս լինել այնոր պատերազի յղութիւն՝ ի հոգւոյն ոգի. իսկ այլք ոչոց անծանեալ էր խորհուրդն, հասանելիս լինել պատգ օրինաւոր ամուսնանալիս մարիամու ընդ յովսեփայ։ Լոցց յովսեփ որ գիտէր զանձն անկցորդ ամենեւ ինչ ոչիսի յղութիւն, խառնիցաւ յոյժ։ Ալ իշխէր ի թիւր կասկածանս ինչ բերել զանձրաւ ապաւնոյ զանապատս հարսնի իւրմի, գիտելով զպանծալի հասանաւսի և զարքունի կուսին. բայց յայլմի կողմանէ, նշանն յայտնի յղաւ, որոյ խորհուրդն անյայտ էր նմի, թանէր բրանդաղանալ գնա ի ձախող դատաղութիւն։ Յայսպիսի հակառակ խորհրդոց յուզմանս ծփեալ, ոչ ասկաս ուուրս եկաց մնաց ի տատատանութիւն առանց ի մի կամ ի միս կողմն որոշելոյ զմիտս իւր. անհնարին թանէր նմա այնպիսի հրաշալի կուսի զիջանիլ ի թերեն ինչ մեղս անդամ, թանզ թէ յայնպիսի ծանանուն. բայց նոյնաբնակ անհնարին թանէր առանց կցորդութիւն առն՝ լինել յղութիւն։ վասն որոյ վարանեալ ի մտի, և ոչ կարէր երթալ դատանել, թէ

զուցէ կայցէ անդ զաղանի ինչ պատճառս, զոր ինքն ոչ գիտէ։

Լ՚զարթէն յանէկ էր այլ զարդարեալ ամենայն առաքինութիւնքն, զոր աւետարանին միով բառիւ յայտ առնէ, կոչելով զնա արդար։ * Լ՚չէ յանէկ այլ նոցա քանզի արդար էր։ ուր բառդ Լ՚զարդ, բաց ՚ի մնամուտ առաքինութենէ արդարութիւն՝ նշանակէ զարդութիւն հանրական, յորում պարփակին ամենայն առաքինութիւնքն։ Լ՚չ յիրարս՝ յայս իսկ գիտցուած զանազան առաքինութիւս յանձին երևեցոյց. զարատ կատանս, զանէր, զդիւթէն, զմնարարութիւն և զիսնիմութիւն։ Լ՚ամ՝ հաստատեալ ՚ի մտի իւրում ցիսոսիլ ինչ բնաւ ընդ ումեք, յորմէ մարթի իցէ միշտ ինչ հատանել կուսին։ * Լ՚և կամիր առակել զնա։ այսինքն յայտնի առնել, յատուանս զատուածոց հանելով, կամ ինքնին կշտամբելով, կամ զեթ արտաքին նշան ինն գժգոհութիւն ցուցանելով նմա։ մինչ զի հարցանել ինչ անգամ զանմանել ոչ իշխէր, առ՚ի չատ պատճառս ազգեցոյց կուռապան հանելու։ Լ՚ոկրատ՝ եդ ՚ի մտի պատճառատուր թողուլ զնա մեկնել յիւրմէ, և երթալ ՚ի տուն ծնողացն. այս է ասելն։ * Լ՚ստրհեցաւ լռելեայն արձակել զնա։ հեռանալով ՚ի նմանէ ամենիսին պատրուակս, զի ամենեքին անցեալ ինամոցն զիտաւորութիւնն իւր, և մի կարիցէ ոք յայտնանել առեղի կուսածատոց ինչ առնուլ զկալանն։ Լ՚թէ ասկարին ՚ի տունն զարարեալ էին, որպէս կարծէ կաղինոս, մարթի էր յանէկ թողուլ զկոյսն անդ առ երիտասարդն ազգական նոցա ընդ պատրուակաւ յոյսն թէն, որում ծանր էր յղի զոյն երկար և լեռնային Ճանապարհ հետի կատարել։ և ինքն միայն գնանալ ՚ի տուն իւր մասն իւրոց առանին գործառնութեանց։ Լ՚սկ եթէ ՚ի նոգարանէն էին ՚ի տուն իւրեանց, թէև և չլինէր մարթի յղել զնա ՚ի տուն ծնողացն, կարէր ինքն յանէկ հեռանալ ՚ի տանէ իւրմէ, պատճառելով թէ կոչեցեալ է ուրեք ՚ի գործ արհեստին իւրոց։ Լ՚այ է լռելեայն արձակել. ապա թէ ոչ եթէ գիր ապահարզանի տուեալ էր նմա, և այնպէս արձա-

կենալ, որպէս թէ զժառանգն կայցէ ընդ ինքն և ընդ հարսն իւր, ոչ փոքր կասկած առեալ էր այլոց, և բացեալ զբերանս ամենեցուն խօսել զանպատեհս զանարատս կուսին, զոր ինքն ոչ կամէր։ Մանաւանդ սատ ի մեջ բերին ի յայտառութիւն ըրիգեատայի, թէ յոմանէ յառաջագոյն տեղեակ էր խորհրդոյն, զոր կոյսն մարիամ յայտնեալ էր նմա. և թէ առաջիկայ գոսա, յորժամ եղիսաբեթ յաղջատեղին՝ մայրն տան իւրոյ կոչեաց զկոյսն։ Ա ասն որոյ այն որոշումն յոմանէ փոյ հեռանալ ի կուսէն՝ ոչ էր վասն թիւր ինչ կասկածանաց, այլ առ խորին խնամարհութեան հոգւոյ իւրոյ, անարժան հանդիսելով զանձն բնակել ի միասին ընդ այնպիսի գերարհրաշ մարդ և որդւոյ։ Բայց աւետարանիչն այլագոյ վկայէ. որում չէ արժան բռնական մեկնութիւն տալ առ անասելոյ այնպիսի առանձնական յայտնութեանց։

Յոմանէ այսպիսի խորհրդով՝ մինչդեռ ի նեղջիոյ ընկղմէր, երևեցաւ նմա հրեշտակն տան՝ թէ, սկսա յերարգի, բայց այնպիսի նշանաբ, զի ոչ եթող նմա տեղի երկուսանաց ի իրական երևումն իւր. և բաղալերեաց զնա ի բնկնել առանաւ կամ պարել առ իւր զկինն իւր զմարիամ կոյս, քանզի մանուկն յղացեալ յարամայեն նորա՝ զորձ է սուրբ հոգւոյն սրբոյ ծնցի մարիամ կուսութիւն զմիածին իւր զյիսուս։ և դու սուրբ կոչեացես զնա Յիսուս, որ թարգմանի փրկիչ. զնա զի նա փրկեսցէ զժողովուրդ իւր ի մեղաց։ Ասելով փրկեսցէ ի մեղաց, ասայ խմանալ թէ մանուկն է միանգամայն աստ և մարդ. զի թէ չլինէր մարդ, չկարէր ծնանիլ ի մարդ և թէ չէր աստ, չկարէր փրկել ի մեղաց։ Ա. ասաց հրեշտակն, թէ Նա փրկեսցէ զժողովուրդն խորհրդոյն, այլ զժողովուրդ իւր. քանզի ամենայն հաւատացեալք յորմէ ազգէ և խղճի՝ ժողովուրդ Աստի Նոյնի էին։ Նասել աւետարանչին ասասնոր * Ինչպէս եկեալ առ միմեանս։ և թէ * Ա. դիտեր զնա մինչև ծնանի զորդին իւր զանդրանիկ։ չէ մարթի որպէս կանխանշանակեցաք՝ հիանալ զանանիկ թէ զկնի ծնանելոյն դիտաց զնա։ Ա զի ասկերերան զՏանաւանն խնա-

տասիրեալ տասի՛ ի մեծէ առ փոքր ձեռնարկելով։ Զի թէ կոյս էր մարիամ յառաջ քան զծնունդն, և՛ ի ծնունդեան, և ապա առաւել կոյս էր զկնի ծնունդեան. որ գիրն ցայն յայտնէ ասա, զոր առաւել դժուարին էր հաւատալ. և որպէս ոչ զոյր օրինակ յաշխարհի, լինել մայրն՝ միանգամայն և կոյս. և եթող զայն, զոր դիւրին էր խնդասիրելոյ. թէ որ մայրն եղեալ էր, անմարթ էր նմա զկնի լինել մայրն լակոյ մարգարէութեան որոյ եկեղեցի՝ որ լուսաւորեալ ի հոգւոյն՝ ասէ՝ միշտ անեղիկոյս կալաւ, թէ գերամարդաբար կատարեալ մարիամաւ ոչ երբէք արատացաւ նաև զկնի ծնունդեան ուծարգելոյն իւրոյ։ Զարքին և յասել զրոց վասն մեզ գրոցդ, * Զի մեզ գրոցդ զատեր սատանայ ոչ եղև որդի մինչև ցոր մահուան իւրոյ։ (Ը. Թագ. Ը. 23.) ասէնայն որ քաջ խմեսոյ թէ և ապառաւել ոչ եղև զկնի մահուան։ Զի՛ ի ծն. (Ը. 7.) * Զի անդրէն, ոչ զարձաւ ազգաւն մինչև ցցամարիլ ջրոյն յերկրի։ խմի՛, և ապառաւել ոչ զարձաւ յետ ցամաքելոյն։ Զայս ոմ խասից լի է ի՝ որ գիրս. և զիՀՆ ասեմ ի՝ որ գիրս, ուր և ի հասարակ խօսս մարգկան յոմանս էն նմանեսի ձեր բանից. որպէս և յայտ է։

Զոգ զարթուցեալ յամենփայ ի քնոյ, արար որպէս հրամայեաց նմա հրեշտակն տեռ, * և առ յինքն զկինն իւր։ Զայս բառս բան կարծեալ կարելոյ, որ գնել թէ յամենփ և մարիամ էին յանժամ ի տունն զարարիայ, բան գրոյն և բան բնական տեսութեան մեկնին այսպէս։ Յամենփ որ յառաջ քան զգայանալն թէ հրեշտակին եղեալ էր ի մեռ գառնալ ի տուն իւր և թողուլ անդ զմարիամ. յետ յայտնալն թէ հրեշտակին, առ և զմարիամ զկինն իւր, և ած զնա ընդ իւր ի նազարէթ։ Զակ որք գնեն զայս ասմնայն եղեալ ի նազարէթ, զբառդ * առ յինքն զկինն իւր։, մեկնեն պահեալ առ իւր։ Թող զոր ասանք յառաջնոց խնդացան, թէ ցայն վայր էր խաւեցեալ ելեթ, և ապա պատկեցաւ, և էառ ի տունն իւր։

Զի՝ որ համարին թէ կոյսն մարիամ եկաց ընդ եղիսաբեթի ի տունն զարարիայ մինչև ցծնունդ յամ-

հանեալ. զի ոչ վասն այլ ինչ պատճառի ասէն այս-
չափ երկար յամենայն անդ, եթէ ոչ՝ ի տեսանել զԳ-
կարապետն իւրում ՅԾորդանայն. մինչդեռ ի՝ ի
ապաստարել Եղիսաբեթի յայնմ կարգս ժամանա-
դակի. և ի իցէ կին ասէն յայնպիսի հարկաւոր պա-
տագայս ծնայր անդ, ապա և առաւել մանրիւամ՝, որ
լի էր սիրով ընկերին։ Լ.այլք ընդ հակառակն՝ իրա-
ւամբք անպատեհ համարին կուսական համեստութեան
և պարկեշտութեան կանանց հանդերձք կալ և ապաստա-
րել կնոջ ծնանելոյն. այն ապաստարութիւն առա-
ւել յանկարծ է կանանց՝ որք ընդ այն փոքր ան-
ցեալ էին. և զիարն փոքրիւ թէ զիսրդ արժան իցէ
ծառայել յայնպիսում հարկաւոր ժամանակի։ Լ.և
և անգէպ էր ասէն առանձնասիրութեան կալ
անդ յայնպիսում ժամանակի, յորում՝ ի պատ-
հառս ծնանելոյն յանձինսն էլ և մեծ բազմութեան.
ամենեք ի ապաստարութիւն, կենաց ի խնդակցութիւն.
թող զայն՝ զի ի պատմել առաւարանելն մեծի զպա-
տագայս ծնանելոյն յայնմանէ, բնաւ ոչ յիշել զմա-
րիամ՝. յորմէ երբեմն ոչ էր նստանդ։ Լ.այս անպատ-
հառ և ուղղակի բան գրոյն խմանալ պարտ է զբան
առաւարանելն. որ յետ պատմելոյ զդարձ մարիամայն
ի տուն իւր՝ ապա սկսանի պատմել զծնունդն յայ-
հանեալ։

ԳԼ. ԺԸ.

Ոնոնդ յանձնեալ գրոցն. և ուսանելիս որ էին ի ձեռն
շրջան նորա։

Լ.Եղիսաբեթի լցան ժամանակք ծնանելոյ.
և ծնաւ որդի։ (զուկ. ա. 57. մինչև
ցվերջ գլխոյն։)

Լ.Ոչ որ սրանչելիօք արար յայտնալ Եղիսաբեթի
ի ծերութեան իւրում՝, և սրանչելիօք յառաջ քան
զժամանակն պարզ և հաց մանկանն զարարար ընդ-

ոչ կամեցաւ նոր աթանչելոյ կանխել կամ յապաղել զՏնաւնդն, քան զառ յիւրմի սահմանեալ ինքնաբեր ժամանակ մարդկոյին Տնեղեան։ Այս է ասելն, և եղիսաբեթի լցան ժամանակք Տնտնելոյ։ և Տնաւ արդի։ Ապաշաւելի հնչեցաւ լուր աթանչելի Տնընդեանն 'ի ջրշակայ սահմանս։ և զի զաբարիա և եղիսաբեթ ընդհանրապէս սիրելի էին, հաստատակայ եղև խնդութիւն ընդ այնպիսի բարեբաստութիւն եղեալ 'ի Տերանէ։ Ամենեքեան խնդային, զի մեծ ազգաբաստութիւն իւր ընդ եղիսաբեթի։ և կաւարեցաւ կանխատացութիւն հրեշտակին, թէ * բազումք 'ի Տնեղեան նոցա խնդասցին։ Այսպէս զի պի այնմ, որ զիտակ սիրելի ընծայեցուցանել զանձն։ իւրաքանչիւր իրրև իւր հատարի գլաջղութիւն սիրեցելոյն 'ի նմանել։ յանձի տեղի տրամանութիւն և գաւառութիւն նոսանանս, ուր անկեղծ սէրն ընտ զարբանն ցնծութիւն։ Հաստել և զայն, զի թէ խնդացիս, բազումք Տնեղեամբ նոցա խնդասցին, յայտ առնել զգաղաշան կարապետին՝ որ որպէս արտաքսակ զուշակ եղև. Ծագման արեգականն արդարութիւն։

Հաւաք ումեքրարդի ազգատոհմի նոցա և բարեկամք նկին թլփատել զմանուկն։ Ամն թլփատութիւն ոչ գոյր յարենս սահմանեալ որոշ տեղի. ուստի որք ասին թէ մանկունք երբայեցւոց 'ի Ժողովրդանոցս նոցա թլփատէին, կարծեմ թէ և ոչ մի օրէնսակ ունին յիմծայնին գրոց։ Հոգեմանելս թլփատեցաւ 'ի սուն. որ յայտ անտի է՝ զի 'ի թլփատութիւն նոցա յաւուր ութերորդի՝ անդ ներկայ էր և մարդն. ուր բան օրինաց հրամայեալ էր մեր Տնեղականին նոսին 'ի սուն տուրս երեսուն և երիս՝ յետ Տնընդեանն ուստեր. և տուրս վաթսուն յետ Տնտնելոյ զուսեր։ Ամենեքեան էր առ երբայեցիս 'ի Ժամանակի թլփատութիւն գնել անուն մանկանց. արդ բարեկամք և ազգականք զարարիայ կամէին կոչել զնա յանուն հօր իւրոյ՝ զարարիա. որպէս տարբերի իւրք անուն կոչեաց զմիանոր որդի իւր։ Ամարդ՝ որ սիրելի է, ցանկալի առնել և զանուն իւր. իսկ զարարիա այնչափ սիրելի էր, զի ամենեքին որք անդն կային,

կամիցին յանէժամանել զանուն նորա յորդին, մանաւանդ յետ սեռանելոյ զՀայրն Համբարեալ։ Բայց եղիսաբեթ մայր մանկանն Հակառակ եկաց այնմ 'ի զարմացումն ամենեցուն. ոչ ասէ, ոչ. այլ կուչացի յաւՀանելս։ Զատ իմն թուեցաւ ամենեցուն, զի մայրն պատուական ոչ թողաւ նորոգել 'ի մանուին նորածին զանուն ծերունի Հօրն. և առաւել նոր թուեցաւ, զի 'ի բովանդակ ազգատոհմին չիր ոչ զոյր որ անուն կուչացի յաւՀանիցէս։ Բայց սովորութեամբ պատի յամենայն ազգս առ 'ի յիշատակ նորոգել զանուն առաջնոյ. թող զի երբայեցիք 'ի Հնումն գնեին անուն 'ի նշանաւոր գիպուածոց։

Բայց թէ զիարդ եղիսաբեթ պնդէր, զի յաւՀանելս կուչացի, երևի կամ յանմիջական յայտնութենէն ոչ ուսեալ. և կամ թէ զարարիս Հաղորդեաց նմա զայտնութիւն եղեալ առ նա 'ի Հրեշտակէն, ոչ լեզուաւ, զի ոչ կարէր խօսիլ, այլ գրեաւ։ Բանզի կարի Հաւանելի է, թէ գրեալ իցէ զարարիայ զանցս, որք անցին ընդ նա 'ի տաճարն, և ցուցեալ եղիսաբեթի. վասն այնորիկ այնչափ պնդեաց նա զանուն իւր, մինչև Հարկ եղև նշանացի Հարցանել զՀայրն, թէ զինչ կամիցի կոչել զնա. իսկ նա խնդրեաց տախտակ, գրեաց, և ասէ. * յաւՀանիցէս է անուն զորա։ Եւ ահա զայգ ընդ կատարման գրոյն, վերջ եղև զատաժոյն որ սակս չընծայելոյ պատրաստական հաւատս բանից Հրեշտակին. զի նոքա ժամայն արձակեցան լեզուն. և առաջին բարբառն զոր արձակեաց, բան ասնոյ զայգ ընդ տալոյ զանուն որդւոյն, որ եղև ձայն բարբառոյ՝ քարոզ բանին ոչ, եղև օրհնել և գովել զնոյն։ Զարմացան ամենեքին սեռանելով, զի գրեր զանուն յաւՀանիցս. այլ առաւելապէս Հիացան 'ի սեռանել զանկարծ բացումն բերանոյ գրողին և 'ի լսել բարբառիլ մարգարէութեանս լեզուին, որ փոքր մի յառաջ չէր կարող բառ մի յօգել։ Բանզի լցեալ զարարիայ Հոգւովն Աստուծոյ, սկսաւ նա իմն ցնծութիւն, և մարգարէական գուշակութիւն օրհնել զնոյն և գոՀանալ զնմանէ։ Բայց ոչ սարսռ նիւթ գոՀութիւն իւրոյ զմանուկն պարգևեալ նմա 'ի

ՀՈՒՄ. այլ խորհուրդ նորա և սիրա ի բարձրագոյն խորհուրդս ամբարձին զնա, մինչև որպէս թէ մեռա ցեալ զլինել իւր հայրս, ոչ առ որդին իւր յուժգնեալս, այլ առ Աստուծոյ զոսաւորն բարբարս վա ռեալ սրտի իւրոյ ասելով, * Քրիստոսեալ տէր ասծ իս բոլորելի, զի յայց եղ մեզ, և արար փրկութիւն ժողովրդեան իւրոյ։ Ա Երին լուսով լուսաւորեալ զոր ծերունւոյն, (Թող և զոր լուաւ արդեօք յերկնաբնակ թիւ ի խոյտալ մանկանն յորովայնի նորա) Ծանեաւ զկատարումն մարգեղութեան բանին սոյ. զոր և ար Ժամեացաւ ի տան իւրում ունել ընդ կոյս մեր նորա ամիսս իբրև երիս։ Լոյս զի հաւատայր սուրգութեան թէ փրկիչն, որ մնաց էր ի ծնանելոյ ունի փրկել զՀաւատացեալս իւր ի ծառայութենէ մեղայ, բստ ոնոյ մարգարէից իբրև եղեալ պատմէ՝ զոր ընդ Հաւ գի նելոյց էր։ Լոյցոյց մեծագոյն խնդութեան վասն այսր հաւատակաց բարութեան, բան վասն ամենայն իւրոց առանձին բարեաց. նմին իբրև յառաջ քան զգաշնեալ զնեալ վասն պարգևելոյ նոսա որդի՝ զաշնեալ զնեալն, զի եւ փրկիչ աշխարհի։ * Օրհ յայց եղ մեզ, և արար փրկութիւն ժողովրդեան իւրում։

Լոյս զի մի որ ի պարզամիտ լսողաց անտի մոլորեսցի, կարծելով թէ անուամբ փրկչի զորդին իւր կոչել Հանեալս կոչիցի, վաղվաղակի մեկնի զբան իւր՝ թէ վասն այլոյ խօսի, որ ի ցեղէ և ի տանէ դաւթի, յորմէ Հանգերձեալ էր ծնանիլ մեծախաղ։ Քրիստոսեալ նոր ասէ, զի յարոյց եզ ջիւր փրկութի՝ այսմիջոց զօրութեան փրկարար կամ զօրաւոր փրկագործ մեզ ի տան դաւթի ծառայի իւրոյ։ Հարկէս խօսեցաւ բերանով սրբոյ՝ որ յաւետնից մարգարէք նորա էին։ Լոյս այն՝ փրկութիւն տիեզերական և Հանրական ի թշնամեաց մերոց, և ի ձեռաց ամենայն ատելեաց մերոց։ Լոյս զի յայտնի լիցի, թէ թշնամիքն այն, զորոց զուգաբան ընդ մարգարէս խօսէր ինքն զարբրիա, ոչ են Հռոմայեցիք, կամ որ այլ եւս ինքնակոր ազգեր, այլ զեր, և մեզ։ և փրկութիւն զոր մեզ խօսէին, ոչ էր երկրաւոր և ժամանակաւոր, այլ յաւիտենական, յաւել՝ թէ այս փրկութիւն է զորմ

ազգումեմ՝ այլ հաղորդեալ և նախահայր յառաջագոյն վարեցանելոց. զոր ոչ ևս կարէին չարչարել ի թշնամեաց և յիշխանութենէ երևելոց. որպէս նոքա զարդեցան և առ յաղագս եկելոց, զոր անեալ զգոր ծագրութիւն ազգումեմ՝ յիշեցէն զուխտն որ և անեղծանելի, զոր ուխտեաց ընդ առ հայրն։ Լ. յն ուխտ էր երդումն՝ զոր երդուաւ ընդ աբրահամու տալ գիրկուն։ * Լ.ունել ազգումն ի ընդ հարս մեր, և յիշել (այսինքն յիշելով) զուխտն իւր որ։ Օ էր. դումն, զոր երդմամբ ուխտեաց աբրահամու հօր մերոյ տալ մեզ։ Լ.ա զի մի որ ի բանից ասասն առ. ցէ, ասա հեռաւութիւն, թէ կարիցէ վարել կենաց բան հաճոյից, և յեաց մնանել յերկինս լակ ի ձեռն արդեանց փրկչին, յարել զկնի՝ թէ փրկիչ առաւ մեզ, զի մի երկիցուք թէ թշնամիք մեր անարգանք զօրանայցեն ի վերայ մեր, երբ չիք մեր զօրութիւն յաղթելոց նոցա. զի տայ մեզ փրկիչն կարողութիւն յաղթել նոցա, միայն թէ մեք ի վար արկցուք զայն կարողութիւն. և փրկեալքս ի նմանել պարտականացուք զնա արդարութիւն և արդարութիւն, որ չիցէ լակ առ երեսս և առ այս մարդկան, այլ իցէ Աստուածն արդարութիւն և արդարութիւն առաջի նորա։ * Լ.ուանց երկիւղի, ի ձեռաց թշնամեաց մերոց փրկեալք. պարտեալ զնա արդարութիւն և արդարութիւն առաջի նորա։ և այս յա. ստնեալն ի կենաց մեր. զի մի լիցի մեզ երբեք զառ. նացուցանել զնոյն մեղք, և լինել նոցա թշնամի և ոչ առ վայրկեան մի ժամանակի. * զամենայն աւուրս կենաց մերոց։

Զնա այսպէս օրհնելոյ զնոյն և գոհանալոյ զնմա. նի, զանա տալոյ զնա՝ Լ.ոյ փրկիչ աշխարհի, զառնոյ առ արդեն իւր յուշանելոյ, և թէպէտ մնանակ էր նա ուխտեալ և եկեալ. սակայն ըստ կարծեաց կապլ. նասի՝ ընդունակ խնդանալոյ՝ առանց խօսելոյ. զի յայ. տանգի մոռն բացան միաբ նորա ի ժամանն ազգումեալ. լոյ կուսին մարիամու զմայրն նորա. և հաստատելի և ասէ՝ թէ այն պարգև յեաց ոչ բարձաւ ի նմանել։ Լ.ոյ՝ խօսելով զաբարիայ առ մնանէին՝ ասել. և զա. ամ մանակ եղիցիս մարգարէ բարձրելոյն. զի յա.

ուսքնացեալ քան զՀանդիսաւոր երևումն նորա, և քարոզութիւն բազմ պատրաստացեալ զՀանապարհ նորա։ Տացեալ ժողովրդեան զդիտութիւն փրկութեան՝ որ մնասու դուրս կայ ի թողութիւն մեղաց նոցա. Թողութիւն և փրկութիւն որ գայցէ մեզ ի գթոյ ողորմութեան այ մերոյ. յորմէ շարժեալ այց արար մեզ իբրև արեգակն ծագեալ ի բարձանց լուսաւորել զպտակի որք եղին ի խաւարի և ի սաստիս մահու. և ուղղել զգնացս մեր ի Հանապարհս խաղաղութեան. որպէս բազմիք զայս ամենայն նախատեսանէին և մարգարէք։

Մինչև ուրք անդ եին ի տանն զաբարիսայ, կային հիացեալ ընդ այնչափ սքանչելիս զոր տեսանէին, և զոր լսէին։ Մինչև տեսանէին ի վերայ մանկանն զառաւաւիրք, զամենազօր և զսիրազգաւն ձեռն այ. և մեծամեծս զուշակէին զմնանել, յաւելով զՀանդերձեալսն անտի զոր տեսանէին. և ասէին զարմացմամբ խօսելով ընդ միմեանս, Եթէ, այժմ այսչափ և այսպիսի է մանուկդ, զի՞նչ ապա լինելոց է յետոյ մեծացի։ Մինչև տարհիսն ի մանի զոր տեսին և զոր լուան. և պատմէին զիրսն սաստգութիւն որոց և պատարհիսն. որով և ծաւալեցաւ լուրն ոչ միայն ի մերձակայ տարմանս, այլ և յամենայն քաղաքս և յաւանս որք եին ընդ ամենայն լեռնակոյսն Հրէաստանի՝ խնամ յուգայաստանի։ Եւ եղև առ ի վերայ ամենեցուն որ լսէին զայս ամենայն. առ ասել զյարգսիան ներքին ասասուն խնն, որ ծառանի ի Հոգիս մեր ի տեսութիւն մեծամեծ գործելեաց. որպէս եղև ասա։ Կին միշտ ասելոյ յոյսցեալ և եղեալ մայր ի ծերութիւն իւրում։ Հանապարհ յանկարծ Հանդիպեցեալ։ Նուն եղեալ յուծային յայտնութիւն։ Ուծանն լեզուն Հոգի ի գլեն զանուն որդւոյն։ Հանկարծ զգնեալ նորա զՀոգի մոր գարձութիւն։ Եւ այս ամենայն իբրև ի միտ ժամանակի, և ի նմին ասեն եղեալ՝ եին գրանելիք, որք վաղվաղակի ոտեցան ի բերանս ամենեցուն Հանդերձ զարմացմամբ և խնդութիւն խառն ընդ գՀութիւն վերատաբելոյ առ ուծ արՀոգին պատկառանաք։

Ինքնայոյզ մանկութիւն կարապետութիւն յոր ըստ օրէնս մանկանն՝ արդեամբք հանձնառս գոսն զեղեցիկ սկզբնաւորութիւնն. զի յանձն մանկանն մարմնով, միշտ առաւելապէս ամենայն հոգւով. և էր յանապատս, մինչև եհաս ժամանակ կարգեալ 'ի նոնէ վասն երևելոյ ցանկելոյ նորս զանձն իւր որպէս արքայական մարգարէ, և լանելի առանելոյ զջերմ քարոզութիւն իւր խրատելոյ 'Լիկեփորս ասէ, թէ յոյժ անուն ա-թուատուն ամենեան տարեալ եղև 'ի մարդն յանապատս, և անդ մնաց և պարհեցաւ 'ի հրեշտակէ նոնս։ Կեղբենոս երկրաստան առաքէ զնոս յանապատս, ոյլք հնդանեան։ Լսակ թէ առ իսկ? եղև երթալ նորս յանապատս, նոքն պետրոս ազերբանդրայի, և ոյլք յետ նորս ասեն, թէ եղեալեթ փախոյց զմանուէն յանապատս յերեսաց որոյ մանկակատար հիւրոյնէ. զի թէպէտև կատարուն մանկանց եղև միոյն 'ի բեթղեհեմ և 'ի սահմանս նորա, այլ զի յերկրին յուգայ հաշակեալ էր հրաշալի ծնունդ յոյժանուս, բնաւորապէս երկիւղ լինելք ծնողացն, թէ մի արդեաք և 'ի խեղիր զաւակի իւրեանց եղցի, բռնատուն։ Լինելի ինչ հաւանական կարծիս քան զայդ ոչ որ գտանել, բաց յանտարակուսելի ճշմարտուէ, զի ուժ խարհրդով կարգաւորեաց զառաքաւն նորս յանապատս լինել և է պատճառաց, որպէս զի բան ժամանակին յանապատսն անսաի եկեալ, երբև մարգարէ և առաքեալ ոչ՝ ճշնոզական վարուք աւ-ժանահաւատ քարոզ միածնին։

ԳԻՐՔ ԵՐԿՐՈՐԴ

Դ. ծննդեան Յն գլուխ ի խորհրդոյն Յովհաննու Աւետեաց։

ԳԼ. Ա.

Ծնունդ Տեառն հոգ Յն ՝Ի։

* Լա՛ւ եղև ընդ աւուրսն ընդ ամենայն և զգուանն յոգոստոս կայսրէ, աշխարհագրիլ զամենայն ընդ ամենայն տիեզերս, ՝Ի։
* Լա՛ւ Տեառ զոգին իւր զանդրանիկ, և պատեաց ՝Ի խանձարուրս ՝Ի։ (զուկ. բ. ։)

Զամենայն պատգամաւորքն առ Տեառնդ փրկչին սահմանեալք ՝Ի յաւիտենից յուծային խնամս մեր ՝Ի լինել ՝Ի սորին յայս երկիր, նոքա լրացեալ։ Ծնեալ էր յառաջնեմեաց կարապետ նորա, վկայեալ բազում նշանաւոր զանազանեալս յառաջ քան զծնունդն, և ՝Ի Տնդեան. յորոց ամենեքին կարելին Հանուցեալ զնա առ մեծ ինչ կարգեալ ՝Ի նոսին. զոր ինչ զի յնոցա յոգեաւոր մատամբ ցուցանիցի և ասիցի, ահա ասի է մեսիան խոստացեալ, մի որ էր կուսանայցի ՝Ի Հնոցանէ բանիցն նորա. այլ ամենեքին ընկալցին զվկայութիւն նորա իբրև պատգամ նոյ։

Գուսանքն Յոգաւորքն բարձեալ էր ՝Ի յուզոյն. և Հանելն Յոգովարդ երթայցուցայ էր նուա Ձեալ ընդ իշխանութիւն Հաստատեցուցայ, ունելով ՝Ի վերայ իւրեանց սատարողն Յոգաւոր զՀրեշտակն

սակաղնեայն կացուցեալ 'ի հռովմայ։ Հանրական խաղաղութիւն և հանգարտութիւն էր ոչ միայն 'ի Տիւրատան և յամենայն տարածմանս շուրջ գնալս, այլև յամենայն աշխարհ։ ուստի ընդ այլ մարգարէութիւնս որք կատարեցան, կատարեալ յայտժամ և մարգարէութիւնն Եսայեայ, որ ասէ. « Զուրեցէն զուռսերս իւրեանց 'ի խոփս, և զսուրս իւրեանց 'ի մանգաղս. և ոչ առնուցու ազգ յազգէ վերայ սուր. և ոչ ևս ուսանիցին տալ պատերազմ։ (Եսայ. Բ. Դ.) Այս հանրական խաղաղութիւն էր վերջին պատրաստութիւն առ Յիսուս մեսիային, առ որ այլ ինչ ոչ մնայր, բայց միայն կուսին մարիամու երթալ 'ի բեթղեհէմ. ուր ըստ պատգամաց մարգարէից սահմանեալ էր լինել կուսական Յիսուսդ ածարդ։

Յայնմ նախախնամութիւնն, որ ուղղէ և կարգէ զամենայն առ վախճանս կարի այլազանս, քան առ որս ուղղէն մարդիկ, կարգեաց զի օգստոս կայսր ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ, այսինքն ընդ այն ժամանակս՝ յորում Յիսուս յայտնեալս միլրտիս, հանդէպ հրաման աշխարհագիր առնել ընդ ամենայն տէրս տէրութեան հռովմայեցւոց. որով պատուիրէր ամենեցուն տալ գրել զանուանս իւրեանց բոլոր բնիկ քաղաքին, ցեղի և վիճակի 'ի ձեռն պաշտօնեից առանձին կարգելոց։ Ել վասն հոգաս կայսրն 'ի հերոդէս՝ զայս գործ նմա յանձնել, զի հակառակ էր նորա ազանձեանն շահասիրութեան այս գործ, որ զամենայն գլխահարկս և զայլ իրական տուրս իւրոց հնազանդելոց 'ի հռովմ առ կայսր գարձուցանել։ Յայտնի էր զի թագաւորքն ոչ վայրապար խնդրեն զիտել զթիւ հանդերց ժողովրդեան ընդ ձեռամբ իւրեանց եղելոց, այլ առ 'ի հանել զգլխահարկս. և զիտել թէ օրէնք մարդիկ կայցեն 'ի տերութեան իւրեանց, զորս մարթի իցէ կարգել 'ի զինուորութիւն 'ի ժամանակի պատերազմի։ և կամէր հերոդէս այնուհետև հանարել զամենայն ժողովուրդ իւր, և զամենայն հարկս և զտուրս որ 'ի թագաւորութենէն նորա անցանել՝ 'ի հռովմ՝ իբր բաշնալ 'ի նմանէ։

Ալ ասն այսորիկ այն պարտուն յանձնեսցու կիւրեղեղոյ, այն է, զուարթութիւն հաւատոյցն զատաւոր, յեր-կրին սասրուց իրրև փոխարարայ արեւելից։

Այս աշխարհապրութիւն ի նեղքս փակէր և զՀրեսաս-ասն, այսինքն զերկիրն յուզայ, զի այր իւրաքան-չիւր սասցն անձամբ զանուն իւր, ոչ ի քաղաքին՝ ուր բնակէր, կամ ուր ինքն ծնեալն էր, այլ ի քա-զաքն անդ՝ ուստի էր ծագումն ասն և ապրատանի իւրոյ. և զի կոյսն մարիամ և յովսէփ էին ի տա-նէ, զաւթի բեթղեհէմացւոյ, անդր եկին տալ զրել զանուն իւրեանց. և նոքին հնազանդութիւն խոստա-վանել զանձինս հպատակս հաւատոյցուց տէրութեան։ Այսպէս հրամանն երկրաւոր թագաւորին ած զամ-բիամ ծառայել անդ, ուր կամէր թէ ծնցի նա ինքն թագաւորն երկնաւոր։ Անմեղ պակասէին ոչ այլ բիւր եղանակք ածել ի բեթղեհէմ զնծանողքն ընդ ոծծարգելոյն. սակայն կամէ եղէն նոցա զոյս հրա-մանն ի զորձ արկանել, որպէս զի օրինակ փրկչին կանխեսցի, քան զվարդապետութիւնն՝ զոր յետոյ ա-ւանդեսոյ ի ձեռն առաքելոյն իւրոյ պօղոսի, հնա-զանդ լինել նաև իշխանաց և տերանց մարմնաւո-րաց՝ յիրս որ ոչն են հակառակ ոծծայնի հրամանաց։ * Այնինչն անձն որ ընդ իշխանութիւն իցէ՝ ի հնա-զանդութիւն կացցէ. քանզի ոչ ուստեր է իշխանու-թիւն, եթէ ոչ յոյ. և որ ինն՝ յոյ կարգեալ են։ Այսուհետև որ հակառակ կայ իշխանութեան, այ հրամանին հակառակ կայ. և որք հակառակն կան՝ անձանց դատաստանս ընդունին։ (հռով. ԺԳ. 1. 2.)

Իրրև եհաս ի բեթղեհէմ մարիամ ընդ յովսէ-փայ, լցան ինանանեայ ժամանակ յղութեան նորա. և ծնաւ զորդին իւր զյոյ, որ է անդրանիկ ամենայն արարածոց։ Ոչ ազեայ արեգակն արդարութեան որպէս լոյս արփիւռայլ ընդ բիւրեղ անապական։ Այ լոյս ընծայեցաւ աղայացեալն ոծծ ի կուսական արգանդէ՝ պահելով անխախտելի զմինչ կուսութիւն մնան, որպէս ունէր զմինչ յառնել և ի կոյս գերեզ-մանել, ինքեալ. կամ որպէս եմուտ ի վերնատունն

յետ յարութեան զրօքն փակելովք զքանդելաշարաշափանցութեամբ։ Ելեալն անդ պէտք ազնուականի։ զի առանց երկանց անցաւ և անեղծ անարատութիւն Ցեռ զորդին իւր։ զոր անդրանիկ կոչէ առաջնորդն, ոչ որպէս թէ յետ այնորիկ և զայլ որդի Ցեռաւ իցէ։ այլ թէ յառաջ քան զնա չեղև նմա այլ որդի։ ուստի և յն ի նորա նախածին և միածին միամիտ և միակ զաւակ, ոչ յառաջ և ոչ յետոյ ունելով զայլ որդի։ Ցիածային գիրս և միամիտ որդիք կոչին անդրանիկ։ ըստ այսմ յորժամ եհար ամ * զամենայն անդրանիկս յերկրին եգիպտացւոց ||, բոզուեալք ի մեռելոց անսի եին առաջնածին և միամիտ, և ի հրամայել զի ամենայն անդրանիկք ընծայեսցին նմա ի տաճարն, ոչ մեծին Ցեռգին Ցեռանիլ և զերկրորդ որդի, զի առաջինն անդրանիկ ասիցի։ այլ զնի քառատուն ուսուցն ընծայեին՝ առանց դիտելոյ թէ Ցեռանիցի և երկրորդ որդի։ Բայց պէտս այժմ ի մերոյս ժամանակի յորմէնս և ի կատարս անդրանիկ կոչին նաև միամիտ որդիք, որոց չեղև երբեք ոչ եղբայր և ոչ քոյր։ Բայց ի Ճանաբիս և բնական մեկնութիւն ուսուցանին։ վասն զի ի հաւատոց է թէ կայսն մանրիամ որպէս կոյս էր յառաջ քան զծնունդն և ի ծնեալն որդւոյն, նոյն օրինակ մնաց կոյս մնաց նաև զնի ծնեալ նոյն։

Հանդերձ այսու ամենայնիւ երևի թէ և այլ միտս կամի զուգաս մեզ ընծայեցուցանել անդրանիկ ասելով զնոյս։ զոր և մատթէաս ի կիր արկանէ յաւելն։ * մինչև Ցեռաւ զորդին իւր զանդրանիկ։ որով թուի թէ զայն ասենարկէն, զոր յառաջ և զնի զանամանութիւն յիածային գիրս կոչել զԲնդ անդրանիկ ամենայն արարածոց։ Պօղոս զրելով առ կորնթացիս։ (ա. 15.) ասէ զնոնի * ||ը ի պատկեր անտեսանելի՝ թէն ոչ անդրանիկ ամենայն արարածոց ||։ Բոլոր։ (ասեա. ա.) * Ի լրանալ անսի նորա մեր ամենայնքին առաջ։ || Բ։ յառակ։ (ը. 22.) * Ցեռ առաքաւ զիս ի սկիզբն Ճանապարհաց իւրոց ի գործս իւր։ յառաջ քան զյաւիտեանս հաստատեաց զիս։ Ի սկզբանէ յառաջ քան զերկիրս առանել, և նախ

բան զանգուածս զործել։ Մինչ պատրաստէր զերկինս ընդ նմա էր։ Եւ ես էի զոր սիրէր զամենայն պատրաստութեան արարածոց 'ի միտս իւր։ Եւ թէ զարդ Աստուծոյ է անդրանիկ ամենայն արարածոց, մեկնեալ Պօղոս 'ի Թուղթն որ առ Կողոսայեսս։ Զեռ ասելոյ թէ նա է անդրանիկ ամենայն արարածոց. յարէ անմիջապէս * Օր նոցա հաստատեցան ամենայն որ ինչ յերկինս և որ ինչ յերկրի. որ երևին, և որ ոչ երևին, եթէ աթոռք, եթէ տէրութիւնք, եթէ պետութիւնք, եթէ իշխանութիւնք, ամենայն ինչ նոցա և 'ի նոցն հաստատեցաւ։ Եւ նա է յառաջ քան զամենայն. և ամենայն ինչ նոցա ունկաց բանեղակ. և նա է զլուխ մարմնոյ եկեղեցւոյ. որ է սկիզբն՝ անդրանիկ 'ի մեռելոց. զի եղիցի ինքն յամենայնի յառաջագոյն։ Օր 'ի նմա հաճեցաւ ամենայն լրումն ծածութեան բնակել. և նոցա հաշտեցուցանել զամենայն 'ի նոցն, արար խաղաղութիւն արեամբ խաչին իւրոյ, որ ինչ յերկրի և որ ինչ յերկինս։ (կողոս. ա. ։ 16։) Որ խօսի զանն բանին մարմնացելոյ 'ի փրկութիւն մեր. որպէս և կանխաասացեալ էր, * Որով ունիմք զփրկութիւն արեամբն նորա, և զթողութիւն մեղաց մարմնով նորա։ Եւ կոչէ զնա առաջնեայն անդրանիկ ամենայն արարածոց երևելեաց և անտեսելեաց, հրեշտակաց և մարդկան. զի ամենեքեան եղեն 'ի նմա և 'ի նմանէ. և ինքն է յառաջ քան զամենայն. և ամենեքեան կան զանն նորա. և ինքն է զլուխ մարմնոյ եկեղեցւոյ, և է սկիզբն փրկութեան. առաջին նախաաւշմանեալ որ ունի զառաջին տեղին 'ի վերայ ամենեցուն։ Եւ թէ հաճեցաւ ամենայն լրումն ընդարձակ և փառաց. և 'ի ձեռն արեան նորա հնազոյ 'ի վերայ խաչին՝ հաշտեցի աշխարհս ամենայն. և 'ի նմանէ և յարդեանց արեան նորա ունիցին զթողութիւն այսինքն զնորոգութիւն զփրկութիւն յանէնից ամենայն խնացական և բանաւոր արարածք որ յերկինս, և որ յերկրի։

Այլ է ուրեմն 'ի բանից առաքելոյն, թէ Աստ

ոչն մեր կոչի անդրանիկ, ել որպէս թէ մարդկու-
թիւն նորա եղեալ իցէ յաշխարհի յառաջ քան
զայլ ամենայն արարածս, այն՝ որ յետ բազում դա-
բաց աշխարհի ծնաւ ի յերկրի. և ոչ լոկ վասն գէ-
բազանցութեան նորա ի վերայ ամենայն արարածոց.
զի ինչպէս իսկ յայտ է թէ ոչ ինչ արարած կարէ
հաւասարիլ արարչի մարդացելոյ. այլ զի առաջին
է ի կարգի արդիւնական պատճառի. քան զայլ
զայլ ամենայն արարածս՝ զոր կամեցաւ առնել նոցա,
վասն արդեանց Վանի կամեցաւ. նոյնպէս առաջին է
և ի գծի կարգմանն. քան զայլ զայլ ամենայն ստա-
բածք կամեցեալք յոչ՝ կարգեալ են ի փառս և ի
գերազանցութիւն Վանի։ Լայտարար ինչ յիշատակեալ
յաղագս անդրանկութեան Վանի նոն մերոյ, զորմի ա-
նիս տեսանել ընդարձակ ի մեկն. Լաղաս. դարձ-
ցուք անդրէն ի կարգ աւետարանական պատմու-
թեան։

Իրրև ծնաւ մանուկն յս, մարիամ մայրն նոր պա-
տեաց զնա ի խանձարուրս։ Վասն զի ոչ ունէր՝ յորժամ եկ ի նազարէթեայ, եթէ մերձ է ծնանել
զորդին։ Վասն զի քան մարգարէական պատգա-
մաց ի բեթղեհեմ հանդերձեալ էր ծնանիլ ուսորդին իւր։ Վասն այսորիկ մայրենի նախատաւս խնա-
մարարքն առնեալ էր ընդ իւր զկարեւոր հանդերձս
ի պատել զմանուկն ի ցրտաշունչ ձմերայնի եղա-
նակի։ Լ՝ զի յայրի անասնոց ծնաւ, ուր ոչ զայլ
այլ ինչ յարմարաւոր տեղի ի հանգիստ նորածին
մանկանն, բայց միայն մուր, անդ հարկեցաւ հան-
գուցանել զնա ի վերայ խառոյ։ Վնեծ էր մայրենի
մարմնոյ սրտին մարիամա ինքեալ ի ման և յայգի
թագաւորաց՝ տեսանել զմանուկն զիւր որդի զերկնից
թագաւորն եղեալ ի մուր անբանից։ Վանոյի
բազմաց մարդկան որ եկեալ ժողովեալ էին յայ-
ժամ անդ ի բեթղեհեմ ի պատճառս աշխարհա-
գրեաց, և ազգատոհ կուսին և յոսեփու, չեռուն
նոցա գտանել ուրեք զեթ փոքրիկ սենեակ մի, և
ոչ իսկ ի հասարակաց իջևանի։ Վարիքը, և փարեակ-
ցիք, և մեզաւորքն և մեծատունքն աշխարհի փարիկա-

նային յապաքանս մեծաշէնս, իսկ ոՏՏ եղիցից և եր-
կրի՝ հիմիւ յանդուսք այրի՝ ի մուրբ՝ ի մէջ անբան
անասնոց։ Ի՞նչ այսպէս անդասին՝ ի սկզբանէ ծնն-
դեան իւրոյ կամք եղեն՝ ոՏ մերոյ իւրազ օրինակաւ
ուսուցանել մեզ արհամարհել զմեծութիւն և զհան-
գիստս աշխարհի։ և սիրել զաղքատութիւն և զնշոս-
կրութիւն։ զոր՝ ի մերոյ ոՏտի իբրև յանթոռոյ վար-
դապետութիւն քարոզիր։

Ի՞ս մերազ՝ որ մանկանն Հոգի սովորութիւն է նկա-
րել եղն և եշ։ այս սովորութիւն ոչ է լոկ ինքնասահման
իմն գիւտ նկարչաց, այլ աստուածութիւն հիմնեալ՝ ի
բանն Աստուծոյ, զոր ասէ (՝ի գլ։ ՈՒ։ հատոր 3։)
* Ոչ անեան եղն զատացիչ իւր։ և եշ զմուրբ ՈՏՏ
իւրոյ։ Ասաւ՝ որ զբիզոզ նշանացի՝ ի Ճառն ծնդն-
դեան Ի՞նչ ասէ։ * Ի բնակութիւն անբանից ծանոյն
բանն, զի եղն ծանիցէ զատացիչն իւր, և եշ զմուրբ
ՈՏՏ իւրոյ։ ապա՝ ի մէջ եղին և իշոյ՝ ի մուրն երկ-
ցուն՝ որ է։

ԳԼ։ ԲՈ։

Հովիւ՝ ասէր՝ ի հրեշտակէ՝ փա՞ ոչ երիզոփոխ Հոգի։
Ի՞ Բնակարանի նոր։

* Ի՞ս հովիւք էին՝ ի տեղւոջն յայնմիկ բացօթեայզք։
և այլն։
* Ի՞ս իբրև լցան աւուրքն ութ թլփատել զնա, ՈՏ։
(զուկ։ Ը։ 8։ 21։)

Ի՞ զիշերին յայնմիկ՝ յորում՝ ծնաւ Ոչ, էին
անդ՝ ի դաշտս բեթղեհեմի հովիւք, որ պահէին
զպահպանութիւն զիշերոյ հօտից իւրեանց։ Ի՞ս ահա
յանկարծակի լոյս մեծ ծագեաց զնոքօք։ և տեսին
զհրեշտակ՝ ՈՏՏ մօտ իջեալ առ նոսա։ Ի՞ս յեղակարծ
փոփոխութիւն զիշերային մթութիւն՝ ի մեծապայծառ
լոյս աստուծեան, և հրաշափառ երևումն հրեշտա-

կին՝ երկիւղ մեծ և սասանումն սրտի 'ի նոսա։ Յա-
մենայն 'ի որ գիրս գրեալ ուրեք գասանելոյ, թէ
երևեալ իցէ ումեք հրեշտակ լուսապայծառ փա-
ռաւք. իսկ առ հովիւսն երկնաւոր պատգամաւորեալն
երևեցոյց զգայլն աչաց գնդանակ ծագմանն լուսոյն ապ-
նորիկ, * որ լուսաւոր առնէ զամենայն մարդ որ
գալոց է յաշխարհս։ 'Ի մէջ պայծառաւորեան լու-
սոյն երևէր զուարթագոյնն և բերկրալից երեսք հրեշ-
տակին. որ քաղցրութիւն քաջալերեալ գնասս, ասէ.
մի երկնչիք, զի ահաւասիկ աւետարանեմ ձեզ ու-
բախութիւն մեծ ծագեալ 'ի միխիթարութիւն ամենայն
ժողովրդեան։ Օ՛ի յայսմ գիշերի մեռաւ 'ի քաղաքի
դաւթի Տէր՝ որ է փրկիչ, նոյն և Քրիստոս տէր։ այս
ծառայ, բոլորից ազգն 'ի փրկութիւն հասարակաց. վասն
որոյ իրաւունքս են զի և խնդութիւնն լիցի հասարա-
կաց։ Զ՚ի կարծիցիք՝ թէ չկայցէ ինչ փոյթ և զձեզ
վասն լինելոյ ձեր ազգատ և անուշն. այս փրկիչ
ծառայ և վասն ձեր։ Զ՚այս սատ ձեզ նշանակ առ 'ի
գտանացանել զնա յայլոց նորածին մանկանց. զի
գտանիցիք զնա պատեալ 'ի խանձարուրս, և եգեալ
'ի մսուր։

Երբև կատարեաց հրեշտակն զբան աւետեաց
իւրոց, ահա յանկարծակի եղև ընդ հրեշտակին ընդ-
այնմիկ բազմութիւն զօրաց երկնաւորաց, որք հրեշ-
տակային քաղցրաբարբառ եղանակաւ օրհնէին զնոսն
և ասէին. * փառք 'ի բարձունս աստ, և յերկիր խա-
ղաղութիւն, 'ի մարդիկ հաճութիւն։ Զ՚այս 'ի
վերանալ հրեշտակաց յերկինս՝ խրախուսեալ երե-
ջանիկ հովուաց զմիմեանս անցանել 'ի բեթղեհեմ,
և տեսանել զբան ինչ 'ի հրեշտակաց յայտնեցեալ նո-
ցա, եկին փութանակի և գտին զմարիամ, և
զյովսէփ, և զմանուկն եգեալ 'ի մսուր. որում
երկիրպագին անցագ փափաքմամբ իբրև փրկչի հա-
սարակաց. քանզի և այսր տեսին՝ զոր լուեալ էր
նոցա 'ի հրեշտակէ զմանկանէն, և անեկրկոյ հասու-
լեալ իրացն՝ լցան անպատմելի ուրախութեամբ։
Պատմեցին ամենեցուն զոյսն զոր տե-
սին, և զերգս օրհնութեան զոր լուան. և զանսն զոր

ասաց նոցա Տիրաշատին. և ամենեքեան որ լսէին՝ զարմանային վասն բանիցն զոր խօսեցան ընդ նոսա Հովիւքն։ Ապա այսորիկ իսկ և ՚ի՚ն՚ ի՚ զՅովիւս ընարեաց իւր քառասուն, և ոչ միմեանսեան և զմիմեանսեան, և պարզապիսի էին, և չէին կարող կիզծել իւր նոցանէրս. ուստի և առաքել Հաւատալի լինէին իրրեւ պատմելոյ ՚ի նոցանէ։

Յս Հովիւքն զարձան առ Հոտս խաչանց իւրեանց փառաւոր առնելով և օրհնելով զՅՀ վասն ամենայնի զոր լուան և տեսին, որպէս պատմեցաւ նոցա։

Ա՚ամ առաւել քան զամենեցուն անՀաւանելի էր Ինդաս Թիւն Ա՚ծամրն, որ զամենայն զոր տեսանէր և զոր լսէր, պահէր ՚ի սրտի իւրում. և զայն արարեալ իւր ներքեւ խոկման, վերանայր խորհրդով ՚ի Հայեցողաբնոյ բարձրագոյնս ուծայնոյ ծածուկ ոլորտանցն։

Յաւուր ուՀերորդի Թլխատեցաւ մանուկն՝ յանձն առեալ կատարել զօրէնս ՅՀրն սրինաց, և ՚ի սովորութեան երթայցուց՝ զոր ՚ի Թլխատաւեանսն դնէին անուն, կոչեցաւ անուն նոցա ՅՀ, որ է փրկիչ. որպէս ասացեալ էր Հրեշտակն ՚ի տալ զաւետիս կոյս մօր նորա յառաջ քան զյղանալ զնա. և յոսեփայ՝ յորժամ յայտնեաց նմա զեղանակ յղութեանն։ ՅՀայս անուն բովանդակին ամենայն անուանք նախագուշակեալք լեալոյ. որպէս Էմմանուէլ. պանդիսի խորհրդական. որդի բարձրելոյն. վասն զի բան ուծայնոյն Ա՚ՀՀրն՝ որ խնդրեր զՆաբուքոդոնոսորայ Թագաւորեցեալ յորդւոց մարդկանէ բան անկրեալ լապիս մեղաց, ուծ միայն կարող էր լինել փրկիչ ՚ի մեղաց։ Ա՚յս եղև առաջին արիւն, զոր կամեցաւ փրկիչն հեղուլ վասն մեր, իբրեւ ՚ի հաստատութիւն ուխտին եղեալոյ ՚ի մեր փրկութեանն. յորում մանուկին յՀ եւ զարիւն իւր Հօր երկնաւորի իբրեւ զբաւական արեանն, զոր բան ժամանակին Հանդերձեալ էր Հեղուլ ՚ի թաղին վասն մեր. իսկ Հայրն երկնաւոր եւ նոսա փոխարէն զանուանս ՅՀ բան ամենայն ընդունակ նշանակութեան փրկչի ՚ի մեղաց՝ իբրեւ զբաւ ընդ-

գունելոյ 'ի մեր փրկութեն զարթնոյն և զմահ նորա 'ի վերոյ խոչոն։ Եւ նշանակէ առաջարանիցն, թէ ուր էգև այս թլփատութեն. և զի որպէս յառաջագոյն ասացաք, ոչ գոյր յօրէնս որոշեալ առգի վասն թլփատութեն, վասն այնորիկ բարձուցեր հանապազ թէ էգև յոյրի անդ, ուր ծնաւն, յանդիման ազգաց ոնծամարն. որովհետև բան օրինաց՝ զոր կամաւ պարհեաց և ինքն կոյսն անարատ և անապարատական, աւուրս բազառատուն չէր օրէնս ելանել 'ի տանէ. և չէ իսկ հաւատալի թէ թոյլ տուեալ իցէ հեռացուցանել յուրաց իւրոց զանկրաելի զմիակ զանձն իւր։ Այլոյն պէս չէ յայտ, թէ ո՞ էգև պարտանեալ կատարիլ թլփատութեն։ Այլ սակաւ մինչ և օգուտն գիտելոյ զաեղին, և գիտարիս այսր թլփատութեն. ուր մեծագոյն շահեկան է մեզ սեռն արուս խորհիլ զիմաստարհութեն, զհամբերութեն, զգեղութեն և ըզմարդասիրութիւն փրկչին՝ զոր եցոյց մեզ յայս խորհուրդ անօրինութեան իւրոյ։

ԳԻԼ. Գ.

Հրամանագրեալ սրբութեան անարատ իւրոյ Աստուծոյ, և ընծայուն հանիւն ի ծառայն։

* Իրրև լցան աւուրք սրբութեն նորա (մանրիսանու) ըստ օրինացն մովսիսի, ածին զնա (զՅն) յԵրուսաղէմ յանդիման առնել տէր. ‖ (զուկ. Գ. 22. մինչև 'ի 41. համարն։)

Օրէնքն մովսիսական որ վասն սրբութեան կառնոյր՝ ոչ բանաղատեր զկոյսն մանրիսամ. քանզի որ էր նա և մանրաբ սրպէս 'ի յղութեան, նոյնպէս և 'ի կուսական ծննդեանն իւրում։ Այլ զոր օրինակ ոնծաղդին իւր, որ չէր ընդ օրինաց, այլ հաստատէր օրինաց, կամեցաւ կատարել զամենայն զսա յիւրմէ

եղեալ օրէնս, նոյնպէս փայել էր պահել և մնն զարէնսն յորինակ մեզ խոտարհութեան, և անխիբի պահպանութեան ածելին օրինաց. ընդ նմին առ'ի լսել պատմառս զուցաց ամբարին, որում անձամբ նոքաւ էր խարհուրդ կատարան ծնեղեան նորա, և համարեցին զնա իբր զմի'ի հատարակ կանանց։ Ա՚ս այսորիկ'ի լրանալ քառասնօրեայ աւուրց առանձնութեան նորա'ի բեթզկեմ, գնայ յերուսաղեմ'ի տաճարն. և բան օրինաց որ յայդպիսս անդրանկաց՝ մատոյց ոչ նաւէր զոնծորդին իւր։ Ա՚յս է՝ որ ասի յանդիման առնել նոն. այլ'ի վերայ փրկչին ասի նաև նոն ընդ առաջ. զի որ յս յանդիման եղև նոն, այսինքն'ի տան հօր իւրոյ։

Ա՚յս նաւիրութիւն ամենայն անդրանկաց տարմնեալ էր յոգ'ի յիշատակ մեծի բարեբարութեան, զոր մարդուսէր ամենայն անդրանկաց եգիպտացւոց որպէս ոչ ժողովրդեան որդւոց իսրայէլի, (զոր որդի անդրանիկ կոչեաց,) ազատելով զնոսա'ի ծառայութենէ նոցա։ Ա՚յս նաւիրութիւն մանկանց մարթի էր առնել անմիջապէս'ի կատարիլ ամոյ մոյ զնոնի ծնեղեան մանկանն. այլ զի էր օրէն մարն երթալ'ի տաճարն, եթէ ոչ յետ քառասուն աւուրց, զտան այնորիկ սովորութեամբ եղև. զերկասին'ի միտս աւուր կատարել, զարբութիւն մարն, և զնուիրութիւն մանկան։ Փրկչաբար զտան մանկան էր հինգ սիկղ և կէս, այսինքն երկու և կէս ունկի արծաթոյ. իսկ փրկչաբար զտան արբութեամբ մարն, էր զառն մի. և ընդ նմին՝ կամ փոխանակ նորա առ ազատութեան՝ զոյգ մի տատրակաց, կամ երկու ձագ աղաւնեաց։ Որ գիտել արժան է, զի ոչ էր թողեալ'ի կամն մատուցողին տալ փոխանակ զառնի զոյգ մի տատրակաց կամ աղաւնեաց, և ոչ փոխանակ աղաւնեաց՝ տալ տատրակս. այլ բան ինքեան պարտ էր զառնի՝ տալ և տատրակս, կամ աղաւնիս. և ոչ փոխանակ աղաւնեաց տալ տատրակս. զի յորինաց տասի՝ մի միայն անկարութեամբն'ի պատմառս ազատութեան՝ անբաւիր առնէր։ Ա՚ռն օրէնքն այս էին.

Ա՚ծկ զառն տարեւոր յոգնակէզս, և զոյգս աղաւն-

ւոյ կամ ատարակի վասն մեզայ։ Եւ յայլ գիրսն զանկարուն։ * Այսպէս մի՝ ոչ կամիցի ձեռն նուրա բուսական լինել զառաքն։ և ի վերայ բերի զնեքուն վասն այնոսիսի անկարելեաց, * Ուրցի երկուս ատարակս, կամ երկուս ծոցս ազատեսայ։ (զև. ԺԵ. 6. և 8։) Արդ մարիամ և յովսէփ զանգի ազգատոհ էին, և չէին բուսական զառն մուտցանել, կամ ազատնի կամ ատարակ մատուցին։ Հաստատելի է ասել առաւել՝ թէ ազատնիս, զոր գիրքն էր գտանել. և այն էր սովորական նուէր. ուստի և ի տաճարին ազատնիս վաճառէին, և ոչ ընթեռնուին վաճառել և ատարակս։

Յորժամ մանուկն Յիսուս մատուցաւ ի տաճարն, էր յերուսաղէմ այր մի ծերունի՝ արդար, երկիւղած յոյ, և նոր, զաղդաբեալ ամենայն առաքինութիւնք, և լի հոգւով մարգարէութեամբ։ անուն նորա սիմէոն։ որ որ բան օրէ ազատէր մարիամայ մեծարանքն խոսցէին, այսինքն գաղտեան մեծարին։ Սմա յայտնեալ էր հոգին՝ թէ ոչ մեռանիցիս, մինչև տեսցես աչքք զծնեալն նոն՝ զնոյն մանկացեալ։ Արդ՝ ի նմին ժամանմինչ մարիամ ունելով ի գրկի զՅիսուս մանկիկն ի տաճարն ընդ յովսէփայ, եկ ծերունին ընդառաջ եղեալ։ որ և լուսաւորեալ յոյ, ծանեալ զմանուկն եթէ նա է յայնոսիսի գաղուց հեռ, ակնկալելոն նոն և մարգ։ սա ընկալաւ զնա ի գրկաց մորն յիւր գիրկսն, և օրհնեաց զնոն և ասէ՝ սրատատելով և խանդաղատելով։ Արդ խնդութիւնք երկոց յաշխարհի։ արձակեա՛ զիս զծառայ քո ի կապանաց տարի մարմնոյ, երբ և կամիս իցեն քեզ։ զի կատարեցաւ խոստումն քո։ Աստէն ոչ եւս է ինձ խորհելի։ մեռայցի խաղաղութիւնք։ զի ոչ մեռայ ապայ խնոյ այլ եւս ինչ տեսանել յերկրի, յետ տեսանելոյ զփրկիչն առ ի քէն պատրաստեալ յօրինակ և ի փրկութիւն ամենայն ժողովրդոց։ Փրկիչ լոյս հեթանոսաց, և փառք խրայելի։

Յովսէփ՝ զոր ասա հայր Յիսի կուլ աւետարանիչն, խօսելով ի կարծեաց ամբոխին, և մարիամ Աշնարիա մայր Յիսի՝ ի լսել զբանսն զոր խօսէր սիմէոն,

որպէս և այլքն՝ զմտնկանէն, կայնն զարմացեալ.
Լ. Եթէ ամենայն բազում ինչ յայտագս մարդ եղուն Եթան
բանին յայտանեալ էր յառաջագոյն երկոցուն, և
առաւել մարբեամն. բայց չէր հաղորդեալ զա-
նայն ծանօթութիւնն, զոր կամէր՝ զի առ սակաւ
սակաւ ուսանիցին. զի Եթէ վասն Քոյ գրեալ է
Եթէ զարգանալոյ խնամաւորիր, և հասանիս և շնորհ-
հաց. յայտ է Եթէ առ արտաքս յայտանելով զինքն
օր քան զօր, որ ի ներքուստ էր անկարօտ զարգաց-
մանն, ապա չէր տարակոյս Եթէ յոմանք և մարբեամ
երեթայնն զարգանալով ներքին և արտաքին ծանոյ-
թութիւնք և լուսով, որ ի ձեռն այլեալ անձանց, և
զանազան օրինակաւ հաղորդ էին նոցա ի նմանէ.
Այլ առաւելաւ զարմանք նոցա, յորժամ որ
ծերունին զինքն օրհնելոյ զմտնկացեալն ասէ և զո-
հանալոյ զնմանէ, դարձեալ առ մարբեամ մայր մանն
կանն, և ասաց. ահա այս որդի քո կայ ի գլորումն
և ի կանգնումն բազմոց ի մէջ խարսիլի. և ի
նշան հակառակութեան. և ընդ քո իսկ անձն անցցէ
սուր, զի յայտնեսցին ի բազում սրտից խորհուրդք՝
Յասանին * կայ ի գլորումն ||, ոչ կամի ասել՝ Եթէ
Քն էին յաշխարհ, զի բազումք կործանեսցին և կո-
րիցին. զի հաւատան՝ Եթէ նա էին իւրով մասամբ
վասն փրկութեան ամենեցուն. այլ կամի ասել Եթէ բա-
զումք ևս ի վարուց ի վարդապետութեան, և ի մա-
հաւանել նոցա առ չարութեան սրտից իւրեանց առնու-
ցուն պատնառս ի կործանումն և ի կորուստ անձանց.
Խնդրեալ էր ասել յառաջն՝ Եթէ մանուկն
այն եղիցի լոյս հեթանոսաց, և փառք իսրայելի.
արդ զի մի կործիցին՝ Եթէ ամենեքեան հանդերձեալ
են գառնալ հաւատալ ի նա և արդարանալ, յա-
ւելու յուշ առնել Եթէ նա է որպէս զլոյս արեգա-
կան կարգեալ ի բարեբարել ամենեցուն. բայց ի-
նոր չվայելէն ամենեքին ի բարեբարութեան անդ նո-
ցա. զի այլք յաւագարք վնասին և ասնջին ի լու-
սոյ նոցա. այլք կուրացեալք ոչ հաղորդին լուսոյ նո-
ցա. և որք փակին զպատուհանս ընդդիմ լուսոյ նո-
ցա, մնան ի խաւարի. Սիմէոնն խօսի յառակապէս

զիմաստիլն. վասն զի ունելով նոցա յուծայնն զրոց, և 'ի գործոց և 'ի վարդապետութենէ Քրիստոսի ծանութեան բաւական 'ի Հան չելել զնա և հաւատալ 'ի նա, ապաւել անպատասխանի գտանին. զի յարութիւնն նոցա տարան զնոսա 'ի ստոփակ կործանումն 'ի յամենայն խառնարարութենէ չկամիլ Հանդերձ զիրկիր իւր եանց, այլև ստնջար լմնել, և 'ի մահ մնանել։

Լակ զի՞նչ * նշան հակառակութեան ॥ իցէ. զկատարումն այսորիկ ունելիք տեսանել յամենայն կեանս փրկչին և 'ի մահուն նորա. թող զի և այժմ յայտնի զարաց հետ զկնի փառաւոր յարութեան նորա տեսանելիք 'ի հրէայս, 'ի զանազան հերետիկաս, և յայտնի խառնակրնս. որք հանապազ հակառակ կան օրինաց, և վարդապետութեան, և հաւատոյ նորա։ Յաւել սիմէն ասել ցմարիամայրն. և * ընդ քո իսկ անձն անցցէ սուր ॥. այսինքն ցաւ և մորմոք սրտի ստոփակ. որ Հնչդրանցաւ 'ի չարչարանսն և 'ի մահու ծածարաց նորա։ Լաւ 'ի վերայ լաց. * զի յայտնեսցին 'ի բազում սրտից խորհուրդք ॥։ Լաւ լաս սովորական լեզուի ասելոյն ասա իցչաղկապ չէ՝ այլ նշանակէ զմարդանական պատճառս, այլ զպատճառս հետեւութեանն. իբր ասել. * վասն այնորիկ յայտնեսցին 'ի բազում սրտից խորհուրդք ॥. այսինքն յայտնեսցի 'ի բազում սրտից եղեալ, մեկ ամ ի, Հանարատակն հաւատարիմ ծառայ և հետեւող նոցա, և ոչ. զի սովորաբար բարեկամքն 'ի նեղութեան Հանդիպին։ Ոչդ էր և յամենի՝ մինչ խօսէր զայսոսիկ սիմէոնն, և լսէր զամենայն, այլ բանն չէր ուղղեալ առ նոս. վասն զի նոս յառաջ քան զայսոսնել փրկչին զանձն արհարհի 'ի ձեռն բարեգութեանց և սրանչելագործութեանց՝ Հանդերձեալ էր ելանել յարիարդել տասն։

Ա՛մենեքեան ծերունին խօսէր առ մարիամ զմանչ զարեկական պատգամն զայսոսիկ, եհան 'ի վերն անուանս մարգարէ զառաջ փանուելն յայսմ ասելոյ. սա ինքն անցեալ էր զաւուրքն բազմաք, և զի յետ կալ ոչ նոցա ընդ առն ամն եօթն, մեռեալ էր այր նորա, և ինքն մնացեալ յայրիութեան, նուիրեալ զանձն

'ի Ծառայութիւն տաճարին. ուստի ոչ միմիսիր բնաւ՝ պաշտելով զնոսա աղօթիւք և պահօք զցոյգ և զցերեկ. և էր հասեալ յութիսներորդ և 'ի չորրորդ ամ կենաց իւրոց. որ և 'ի նմին ժամու յարուցեալ օրհնէր և գոհանայր զմանկացեալ նոսին. և խոսէր զնոսանսն ընդ ամենեսին որք անդն կային, և ջերմեռանդն արտիւ սիրեալին մծառակայ կատարման փրկութեան խոսայելի։ Եւ յայնմ ասել աւետարանչին. * Եւ իբրև կատարեցին զամենայն բան օրէնսացն նոսին ॥. օրով տայ խնամեալ, և զայն, թէ վնաս բերցու հինգ սիկղ 'ի փրկանս մանկանն Յիսու։ Եւ զայս մարիամ և յովսէփ ընդ մանկանն զարձան անդրէն 'ի գալիլեա 'ի քաղաք իւրեանց Նազարէթ, ուր էր առն նոցա և տիրական բնակութիւն։ Եւ զոգայս ցեղոն նոսա զանձերս և զօրանայր մարմնով. և օր յօրէ 'ի վեր երևեցուցանէր զանձն լի խնամատութիւն, և շնորհալի յոյժ և ամենասիրելի. այս է ասել, * և շնորհքն նոյ էին 'ի վերայ նորա ॥։ Եւ թէպէտ այս պէս և այսչափ սիրելի էր մանուն յս անդատին 'ի ծնել, բայց նորատեղան և անտուր փառք՝ զոր թագաւորքն ոմանք էին յարևելից ընծայել նմա, լցին խռովութիւն ընդդէմ նորա զնոսանսն քաղաքն ա պերախտ ասին խոսայելի զերուսաղէմ և զյարանա խանձ թագաւոր նորա. և նենգեցին արեամբ վերկիրն բեթղեհէմի. զորոց ժամ է ասել 'ի կարգս։

ԳԼ. Դ.

Լուսաբանութիւն մեծաց։

* Լաւ է Տեառնէն Յեսի՝ զի բնթագնիւմ հրեշտաւանի յառաւօտ հեղուցեալ արքային, ահա մոգք յարևելից եկին Յերուսաղէմ՝ և ասին. (մատթ. Բ. 1. Մինչև՝ Հատարն. 13։)

Ինչուան է ամենեին՝ ի պատմութիւնս աշխարհի, թէ՝ ի Տեառնէ՝ ի և իսկ մեծագոյն թագաւորի՝ շարժեալ իցեն երբեք յերկրէ իւրեանց ոտար աշխարհաց գալ՝ երկրպագութիւն խոնարհարարապատ մատնեան։ Արդեկ բնաւոյն թագաւորանոյ չեն գիւրամահ խոնարհիլ այլոց, յորժամ շահասիրութիւն կամ հարեն ոչ ստիպեսցէ. միոյ միոյնոյ Յեսի Քրիստոսի մերոյ այս պատիւ ընծայեցաւ՝ գալ թագաւորաց և երկիրպագանել նմա՝ ի խոնարհարարութիւն։ Այս մեծ և նշանակ ուսուցանէ նոցա. վասն զի մարդիկ խոնարհանք և իշխանաւորք ոչ երբեք յանձն առնուին զայնչափ էլ՝ լաւ և գժուարակոխ ճանապարհս հատանել, եթէ՝ չէր նոցա յայտնեալ լինել գերմարդկայնն թէ՝ ի նմա։

Ի Տեառնէն ասէ Յեսի յառաւօտ հեղուցեալ արքային՝ եկին մոգք յարևելից Յերուսաղէմ՝ և առաջին խնդիրք նոցա անդ՝ այս էր. թէ՝ ուր է որ Տեառն արքայն հրեից. զի տեսանք զաստղն նորա յարևելս, և եկաք երկիրպագանել նմա. հաւատան էին ասեն վասն Տեղեանն նորա, քանզի տեսանք նոր աստղ մի յարևելս, որ ատուգեաց մեզ անշուշտ զՏեառնեղ նորա, և եկաք երկիրպագանել նմա. վասն այնորիկ փափաքիմք զիտել՝ թէ՝ ուր իցէ և յորժամ ասեն։ Խնդիրք նոցա էր զՏաղաւորն. նմին իրի ըստ մարդկայնն խոհեմութեամբ՝ եկին խնդրել զնա յարքայական քաղաքի իւրում. զի ոչ երբեք առանց երկնա-

ւոր յայտնութեան, հնար էր անցանել ընդ միտնա-
ցա գտանել զնա յանկնան և յանարգ այրի. զի
չեւեւա գիտէին՝ թէ ոճն մարգացեալ էին յաշխարհ
յամենի առնել զհպարտութիւն ամբարտաւանութեան
մարդոյ, և ցուցանել թէ 'ի կրիան ոչ առաւել 'ի
յարդի է կամաւոր աղքատութիւն, քան զամենայն
գանձս և զմեծութիւն աշխարհի։ Ա՝ գիտէին, թէ
որն եկեալ է մատանել զանձն 'ի նեղութիւն և 'ի չար
չարանս, և ուստ ցանել մեզ՝ թէ այն է հաստատ
Հանապարհ հասանելոյ երկնից թագաւորութեան։
Ամենայն մարդկորէն խորհելով կարծէին գտանել
զնորածին արքայն յիւրաւոր թագաւորական քաղա-
քի, այլ ոճ ոճ զնոսա անդր՝ զի 'ի բազմաժողով
քաղաքի անդ հռչակեալի ծնունդն այն՝ ոչ 'ի ծանօ-
թից և 'ի մերձաւորաց ծնելոյն, որոց վկայութիւնն
կասկածելի լինէր, այլ 'ի նշանաւոր երևելի անձանց
'ի հեռաւոր աշխարհէ եկելոց. որպէս զի ոչ որ եր-
կուանայցէ ընդ վկայութիւնսոցա։ Ա՝ ծանանել այլոց
արքայորդւոց հրեշտակք արձակին ասելով զուսր
յայլևայլ հեռաւոր թագաւորութիւս. իսկ 'ի ծնընդ-
եանն երկնից արքային՝ լուր ծնդեանն նորա բերաւ
'ի հեռաւոր օտար թագաւորութենց առ այնոսիկ,
յորոց վիճի ծնեալն էր։ Ա՝ ոճ իմն էր՝ 'ի քաղաքն
ուր բռնակալէր օտարազգի թագաւոր՝ այնպէս հա-
մարձակ և հրապարակաւ խօսել վասն ծնդեանն ազ-
գային բնիկ թագաւորի։ Ա՝ գէպ էր եկելոցն կաս-
կածել՝ թէ հերովդէս 'ի զէն վառեսցի. մարթ էր
խիթալ՝ թէ շատ չարիք լինիցին գիտելով զի բուն
նախնեան թագաւորելոյ յամենայն ինչ ձեռնարկ։
Ա՝յլ նորա առաջնորդեալք 'ի հոգւոյն ոչ՝ մոռա-
ցան զամենայն մարդկային խորագիտութիւն, առ ոտս
կոխեցին զամենայն մարդկային ակնածութիւն, ոչինչ
զանգիտեցին 'ի նախանձուէ թագաւորին։

Ա՝յս համարձակ և հաւատի հռչակ նորոյ արքայի
խռովեցոյց զհերովդէս. և չէն ինչ զարմանք. զի չէ
հնար կալ յանգորրու որսի բռնակալին, յորժամ
երկնչի անկանիլ յահռուոյն զոր բռնութիւն ունի.
այլ զարմանք մեծ է խռովիլ ընդ նմա և ամենայն

երուսաղէմացւոց։ Հոգալուզդք սովորաբար առ ոչ ինչ այնպէս յաժարեալ էն, որպէս ունել Թագաւոր 'ի քնիկ ազգի իւրեանց. հրամանատարութիւն օտարին թէպէտ և բազում ազատութիւն ասցցէ՝ իբրև լուծ հանդերձեալ է. իսկ հրամանատարութիւնն բնիկ Թագաւորի թէպէտ և լուծ իցէ, Թուի ազատութիւն առ բնիկ Թագաւորաւ թէև չարաչար վարեսցի, միշտ կայ յոյս բարւոյ. իսկ առ օտարաւ՝ թէև բարեաւ վարեսցի, միշտ կայ երկիւղ չարի։ Այս երևի թէ պարտ էր երուսաղէմի լի լինել ցնծութեամբ, 'ի լսել անդ՝ թէ ծնաւ նոցա Թագաւոր յազգի իւրմէ. այլ չեղև այնպէս, զի փոխանակ ուրախութեան՝ լի եղև խռովութիւն։ Ազանձական կիրք զօրացան քան զհաստատակաց բարութիւնս. ամենք արդէն էին 'ի պատուի յարքունեաս հերոդէի. ամենք հաստատեալ առատս ունէին. ամենք լսելով զնորոգ ծնունդ նոր թագաւորի՝ հեռի յոյժ տեսանէին զօգուտս որ ակնկալելի էր առ 'ի նմանէ. այլք երկնչէին 'ի պատերազմական խռովութենէ և 'ի թշուառութենէ, որք սովոր էն յառաջել և զհետ գալ փոփոխութեան թագաւորաց. կենաց կասկածէին, թէ հերոդէս տեսեալ, թէ ոչ կարէ յերկար վարել զթագաւորութիւն իւր, կեղծեցաւ զերկիրն անարելի հարկապահանջութիւն. և թուելով նոցա թէ այնու յուսեցոյն լինելոյ վնասակ իւրեանց, ոչ ինչ փոյթ էր նոցա, թէ առ բնիկ թագաւորաւ 'ի բարիս վայելեսցին թագաւորեալք իւրեանց։ Այսպէս ամենեքեան ցանկային ունել թագաւոր հանդգգի, բայց ոչ որ կամէր առնել չարեացն որք անխարդելի էն 'ի փոփոխութեան թագաւորութենէ։ Այս էր պատճառն հաստատակաց խռովաւն յերուսաղէմ. որ առաւել լոկ կասկած էր, քան հիմնական բան։

Այլ հերոդէս այլազգի նախանձաւոր իւրումն բռնական թագաւորութիւն՝ ունէր հիմնական պատճառ խռովելոյ, 'ի լսել թէ ծնաւ արքայ հրէից։ Վասն այնորիկ առաջին խորհուրդ նորա եղև անդ 'ի խանձարուրս ապտանել զնա. և այնպէս յաւ պահպանել զթագաւորութիւն իւր։ Այլ առ հասանել

լոյ այսպիսի չար կամաց իւրոց, կարեւոր էր զիտել զանդին ուր ծնաւ, և զամենել հնարս որոշելոյ զնա յայլ ամենայն մանկանց. զուսաջին ծանօթանալիւնն յուսացաւ զամենել 'ի գրագիտաց երբայեցւոց, և եգիտ. իսկ զերկրորդն 'ի մոգուց ամենի, այլ սուտ խնդրեցաւ խորամանկութեամբ հորա։ Օ՛ի ժողովեալ զամենայն իշխանս քահանայից, և զգրագիրս 'ի ժողովեցն, ետուց նոցա թէ ուր ծնանիցի Քրիստոս։ Իսկ նոքա միաբան եւասն պատասխանի, 'ի բեթղեհեմ յուդայ. բերելով 'ի վկայութիւն զմարգարէութիւնն միրիայ մարգարէի՝ որ ասէ, * Իսկ դու բեթղեհեմ երկիր յուդայ՝ ոչ ինչ կրտեր ես յիշիսանս յուդայ. 'ի քէն ելցէ ինձ իշխան, որ հովուեսցէ զժողովուրդ իմ զիսրայէլ։ Լուեալ զայսոսիկն բերէ զայս մարգարէութիւն՝ զայնմ բան որում բերան 'ի ժողովն անդ. զի բան հանրին խնամոյ և զոյութեան բանին հանճարոյն և բուն մարգարէութեանն միրիայ, որ ունի այսպէս։ * Իսկ դու բեթղեհեմ տուն եփրաթայ տարկաւորք՝ իսկս լինել 'ի հազարաւորս յուդայ, 'ի քէն ելցէ ինձ լինել իշխան իսրայէլի. և ելք նորա 'ի սկզբանէ աւուրց աշխարհի։ (միք. ե. 2.) Լինելիչն որ 'ի տահմանս ցեղին յուդայ՝ կոչէր բեթղեհեմ եփրաթայ, յորոշումն 'ի հանմանուն քաղաքն, որ էր յայլուստ ցեղի։ Իսկ էնչ, և հարբարար, զնոցն նշանակէ. զի ընդ այն ժամանակս իշխանք ժողովրդեան, որք իշխէին 'ի վերայ հազարք անձանց, կոչէին և հազարապետք։ Արդարեն ասէ, սահարար է, կամ բան այլ թարգմանութեան՝ ։։։

Հերովդէս սուրգեալ ի մարգարէսն զծնանիլ Քրիստոսի ի բեթղեհէմ, կայր տակաւին ի մեծամտութեան սրտին զնա ի միջոց այնպէս մանկանց ծնելոց ի նմին քաղաքին. եդ ի մտի ի մտքուց առնուլ լոյս առ այն։ Կարգս կոչեաց զնոսա առ ինքն, և ծանծկելով զանօրէն կամս իւր, տեղեկացաւ մանրազնին ի նոցանէ զօր և զժամ յորում տեսին զաստղն։ Այս կեղծաւորեալ, թէ և ինքն կամի երթալ ելեալ կրապագուելոյ նորոյ արքային. այլ չէ ի ճահ ինքեան զոր թագաւորն էր երկրին՝ յանգէաս ելանել ի խնդիր նորա, ասաց նոցա երթալ ի բեթղեհէմ, և ամենայն փութոյ անդուանիք խնդրել զնա. և յորժամ գտանիցէք, ծանուցէք նմա, զի և ինքն երթեալ մատուցցէ զպաշտաւորաշաղ յարգուելոյ նորածին արքային։ * Այլ արձակեալ գնասա ի բեթղեհէմ, ասէ. գնացէք ստուգեցէք վասն մանկանն. և յորժամ գտանիցէք՝ ազդ արասջիք ինձ, զի և ես եկեալ երկիրպագից նմա։ Զուարթն խորհրդանկ կարծէր խաբել զարարիմա մոգն. և նորօք առանց ինչ աշխատութեան ի ձեռս բերել զորն. այլ ինքն խաբեցաւ և խայտառակեցաւ։ Գնացին նորա. և իբրև ելին ի քաղաքէն, ահա աստղն զոր տեսին յարևելս, անդրէն երևեցաւ, և առաջնորդեաց նոցա մինչև եկեալ եկաց ի վերայ տեղւոյն՝ ուր էր մանուկն։ Նոքա տեսեալ եղև ուրախութեամբ նոցա ի տեսանել զաստղն։ Եմուտ և տեսին զմանուկն հանդերձ մարդն իւրով. և անկեալ ի գետին երկիր պագին նմա. և բացեալ զգանձս իւրեանց՝ մատուցին նմա ոսկի, և խնդրուկ, և զմիւռս։ Եկ ինքեանք զոր ընդհանր փոխարէն ընկալան ի Տէրէ, զի՝ զերազանցս յանծամանէն, և զի՝ զոյցք եղեն ի մէջ յոսկեփայ և նոցա, ոչ գիտեմք. բայց հաւատամ եմք, թէ բազմաք առաւել ընկալան, քան զոր ընծայեցին. զի չէր յարմարէի թագաւոր այնպէս առատաձեռն վարձահատոյց և այնպէս երախտագէտ որպէս զնոսա։ Զոր բերին ոսկի, խնդրուկ, և զմիւռս. և տարան կենդանի հաւատ, եռանդնագին սէր, և հաստատութեամբ ի բարին և ի որքա-

թեն. վասն որոյ եղէն այնու հիւսն իբրև լուսատուք երկրի իւրեանց. և փայլին այժմ 'ի մէջ լուսատուց բացն երկնից աղքատութեան։ Հերովդէս մեայր անձկանաք առնուլ 'ի մոգուց լուր հաւատոյ զմանկանէն. բայց ոչ որ սովոր է զխորագէտս ըմբռնել 'ի խորագիտութեան իւրեանց, հրամանն եւս երանելի մոգուց 'ի անուանն 'ի ձեռն հրեշտակի չդառնալ անդրէն առ Հերովդէս. ուստի նոքա զայլ ճանապարհն կալեալ գնացին յաշխարհն իւրեանց։ Զնոսայ ուրեմն իբրև եւս հերովդէս թէ խաբեցաւ 'ի մոգուց անտի, բարկացաւ յոյժ, և եղ 'ի մտի ձեռնարկել 'ի գործ գազանական, քան զոր դժոգակ և անողորմ գրեմք չեր մարթի լինել յաշխարհի։

Ա.յլ յառաջ քան զպատմել մեր զնոյն, յետ առելոյ զմոգուց զոր ինչ յայտնի ունիմք յաւետարանէն, կարեւոր համարիմք առանձին առնել սոսա զայլ ծանօթութիւնս զնոցանէ, որք բնդ հակառակութիւնք են. իբր զի ոչ այնպէս բացայայտ նշանակին 'ի աղբիւրս. և լուծանել զդժուարութիւնս լաւ մեկնուածոց կաղինեսի։

Գ.լ. Ա.

Լ՝ուծանին գծուարութիւնք ինչ ընթերցուածոց, որ լանիմ բայոյոյ 'ի ոբ գիրս։ 'Լուսի՝ ինչ ասին։ Լրիւրդ՝ ինչ ՀՆՇՄարտութիւն խոտորեր էին. և ասոյ էին։ Լրիւրդ՝ որ սասանչագործուին է, ինչ էրբ էին։

Ա՝ռ առաջինն ասեմք բան կաղինեսի, թէ զօրութիւնք բանից աւետարանին՝ չէին պակաս յերից. և զօրութիւնք բանից հարց և ուսանողութեան՝ էրեւի թէ չէին աւելի քան զերիս։ 'Ի հայ և 'ի լատին և յայլոց բնագրեր քարի, թէ էին առաւել քան զմի. զի այս բնագիրքս միշտ բացմաւորակի խոսին զնոցանէ, իսկ 'ի յոյն բնագրեր քարի թէ էին առաւել քան զերկուս. վասն զի ունելով յունացս բաց 'ի միւսոց

բանական և 'ի բազմաբանական՝ նաև զերկրական թիւ, զոր վարեն յորժամ խօսին զերկուց, ասա ոչ երբեք 'ի կիր ածեն զերկրականն, այլ միշտ զբազմաբանականն. և թէպէտ յոմն լեզու վարէ երբեմն զմին փոխանակ միւսոյն, սակայն ասա չունիմք պատճառս հեռանալոյ 'ի բնական նշանակութենէն՝ որ ասելի քան զերկու նշանակէ։ Այլոյն քազի և 'ի հարց և յաւանդութենէ. զի հարք սովորաբար միշտ զերկոսն խօսին. և ոչ ասեն ուրեք թէ ասելի կամ պակաս եղին։ Մանաւանդ յամենայն հին նիկարս և 'ի պատկերս երբեք կան նկարեալ միշտ և ամենայն ուրեք. յորմէ յայտնի երևի թէ այս էր հասարակաց առանց դադարի 'ի վաղնջուց ժամանակաց։ Մանաւանդ 'ի հաստատութենէ այսմ բերանն և զերբիս տեսակս ընծայից զիրաստակեալս յաւետարանի. որպէս թէ խրատքանչիւրն այլ և այլ ընծայս մատուցեալ իցէ. բայց այդ ոչ է հաստատի. առ առաւելն այսչափ ինչ քազի այսի՝ թէ երբեք էին գլխաւորք և նախապատիւք. այլ յայտնաբանէ ոչ հեռաւի թէ չէին ընդ հոսա և այլ մոգք խնստոտեալք։

Զա երկրորդն ասելիք՝ քանզի աւետարանիչն ոչ ուրեք տայ նոցա անուն թագաւորի, ոմանք հեռաւեցուցանեն թէ չէին Ճշմարտապէս թագաւորք. զի երևի ասեն՝ թէ ոչ ծածկէր աւետարանիչն զայս փառս Որոնն ոմն մերոյ. զի թէ թագաւորք էին, աւանդել մեծարգի լինեիր խնդարհ հպատակութենէ նոցա առ ոմն մեր։ Զա ևս՝ զի ոչ ընդհանրաբար ասէն, թէ հիրավիգն արքայավայել պատուով ընկալեալ իցէ զնոսա։ Զ. Յլ թէ Ճշմարտապէս թագաւորք էին, քաղեմք 'ի մարգարէից։ Զայսի խօսելով յայտնի զնան ծնողքն փրկչին՝ ասէ. * Գնացին թագաւորք 'ի լոյս քո. և հեթանոսք 'ի ծագել լուսոյ քոյ։ (Եսայ. կ. 3.) Զբ տեսանելիս գնալ հեթանոսաց յերկրպագութենէ փրկչին ծնելոյ. տեսանելիս գնասա շարժեալ 'ի լուսոյ, և 'ի փայլմանէ որ զասորն ասէաբերէ. և տեսանելիս զի թագաւորքն էն որք գնան։ Զայս պատմի մարգարէն զմեծ լուսոյն թագաւորաբանել։ * Ծածկեցին զքեզ ուղտերս

մանկան մանդխանս և գեղոյ ։ Լսել թէ ուսոյ գաւ-
լոյ են, նշանակել և զգլխաւոր ընծայս նուիրելս ։
* Լմենեքեան ի սաբայէ եկեալսն բերել ոսկի և
խնդրուկ, և սկսան պատուական . և զիբիսուքն
ոտացն զուսուցան ։ Լաւ գաւիթ ասէ . * Լաքսի
նոքա նոյն հնդիկք (կամ բան այլ թարգմանութեան,
եմովպացիք) սնակցին . և թշնամիք նոքա հոգ կե-
բիցեն ։ Լդաղաւորք թարսի և կղզեաց պատարագս
մատուցին նմա . թագաւորք արաբայ և սաբայ պա-
տարագս բերցին նմա ։ (սաղմ. հա ։) Լդաղաւ-
որք թարսի բան լեզուի նր զրոց՝ խմանին ծովեզե-
բեայ իշխանութիւնք . եմովպացւոքն որ և հնդիկք
կամ խաբիչիք՝ խմանին այն մանդխանացիք , յորոց
սա մանկա զանբորա զկին իւր . որք ձգեալ տարա-
ծին ընդ մէջ արաբիոյ և եգիպտոսի ։ Զուսեալքն
պատճառս խնդրելոյ անծանօթ և բռնական մեկ-
նութիւնս մարդաբերութեանցս այսոցիկ , վասն զի
յայտնի անանելոյ զմիտս և զմեկնութիւն նոցա յեր-
կրորդութիւն մոգուցն ։

Յայսմ ամենայնի հետևեցուցանելոյ ընդ կաղի-
նոսի , թէ ի մէջ մոգուց երկրորդաւոյ ոմանք՝ այս-
ինքն երեքն՝ թագաւորք էին . զորոց զերկիրք թա-
գաւորութեան ոմանք գնին առ ծոցով արաբիոյ , այլք
ի սաբա , կէսք յերկիրն մանդխանացւոց , որք առ-
հասարակաւութիւն երուսաղէմի յարևելից ձգին ընդ
հարաւ . ուստի բարւոք ասացին մոգքն՝ թէ տեսին
զաստղն յարևելս . ասկայն Լնա զնագաւհին սաբայ
կոչէ զդիպ հարաւոյ ։ Լյայտիս խօսին և մատնեա-
զիրքք վասն հարաւային արևելեան տեղեաց , յոր-
ժամ ոչ բան ինչ կանոնի նուաստութեան խօսին ,
երբեմն արևելեան և երբեմն հարաւային կոչելով
վասն լինելոյ նոցա ի մէջ երկուց մասանց . Լմանր
ասեն թէ եկին ի միջագետաց, որ է ի հիւսիսոյ
արևելից երուսաղէմի . սոքա յայս կարծիս բերին
առ համառօտելոյ զանառապարհ նոցա . որպէս զի
կարիցեն ընդ աւուրս երեքտասան հասուցանել զնա-
սա ի բեթղեհեմ ։ Լյլք ասեն զնոսա յերկրէն
քաղդէացւոց կամ պարսից . սոքա հին ունին կար-

ծեաց իւրեանց զանուն նոփ. զի քաղդէացիք և պաբ-
սիկք մոգս կոչէին զարս իմաստասէս և զվարդապետս
աստեղագիտութեան։ Աստուածանէին ոչ կոչէ զնոսա
Թագաւոր, այլ մոգ. զի գուցէ այս անուն առաւել
յարմար էր ասացեալն, որ ամ զնոսա. և մեծագոյն
փառք էին Նմի առնուլ երկրպագութեամբ յիմաստա-
նոց, քան 'ի Թագաւորաց. վասն զի իմաստանքն սա-
վարարաբ առաւել զգաստ են և գժտարարաբար քան
զԹագաւորս 'ի Նմանալ զարդիւնս։ Եւ և գուցէ
բաց յերից Թագաւորաց էին ընդ նոսա և այլ արք
երևելիք իմաստութիւն. և աստուածանէին զամենեսին
զնոսա նշանակէ միով անուամբն նոփ։ Բայց յա-
սելն Թէ * բացեալ զգանձս իւրեանց ‖, ասի իմա-
նալ Թէ կային 'ի նոսա արք մեծամեծք որք երերին
գանձս։ Ի սակ յայտնապէս Թէ զոր ընդունելու-
Թիւն գոնին 'ի հերովդէէ. սակայն աստանելոյ զի հե-
բովդէս ոչ սակաւ մեծարանս եցոյց նոցս հանդերձ
բազումս ակնածութիւն։ Թէ էին արք սահմանք,
և չունէին զայլ ինչ անուն մեծութեան, քան Թէ լոկ
մոգութեան կամ իմաստութիւն, գուցէ զինդիր իւր-
եանց Թէ ուր է որ ծնեալ արքայն հրէից, արեւամբ
կամ բանաստղութեամբ անձանց վճարէին. և բանք
անշարժ արանց ոմանց, ոչ արդեաք խառնիցուցա-
նէին զամենայն երուսաղէմ։ Զսակաւ աստուածա-
ւորն՝ Թէ հերովդէս կոչեաց զնոսա, այլ իմանալ՝ Թէ
ոչ արդ արս սահմանս յասեան կոչեաց, այլ Թէ
հրաւիրեաց զնոսա 'ի խորհուրդ զաղանի. և համար-
ձակ գնային նոցա խօսել ընդ Թագաւորի՝ այլ մեղ
'ի միտ առնուլ, Թէ էին արք աւագք և աներ-
կիւղք։ Եւ այն քաջ գուշակելով յելից իրաց՝ Թէ
լուրն առ 'ի նոցանէ հաւակեալ 'ի խոր խոցեաց ըզ-
սիրտ հերովդէի։ Օ որ է Թէ կանխաւ իմանային,
Թերևս չհարցանէին հրապարակաւ՝ այլ յորժամ
տեսին զամբոխումն արքունեաց և քաղաքին, 'ի
միտ առին Թէ լուրն այն անհաճոյ եղև։

Զայլ յայսոր ամենայնի վերայ զնային 'ի կոչ հե-
բովդէի անելիւզութիւն. և հերովդէս հարկեցաւ ցու-
ցանել առ նոսա ակնածութիւն. կնդաւորեալ զնպա-

տակութեան առ նորածին արքայ՝ զոր նորա խնդրէին. լաւ համարեցաւ խաբէութիւն որսալ ի նոցանէ զժամանակ ասելոյն էրևելոյ, քան բռնի քննութեամբ։ Համարեցաւ թէ կարիցէ հաւատացուցանել նոցա թէ ինքն ևս բան օրինակի նոցա կամի ցուցանել զիւր հպատակութիւն առ նա. որով եղոյց թէ, Ամենայնէր զնոսա հաւատարապարտ ինքեան։ Լուր յորժամ եկեալ թէ խաբեցաւ ի նոցանէ, ոչ արձակեաց զնին ոչ զինուորս, այլ դարձոյց զիարքհաւրդիւր յայլ անագորոյն ձեռնարկ։ Նիւթ թագաւորութեան լիցս այսչափ վասնզաւորս, թագաւոր նախանձոտ և կասկածաւոր ոչ այսչափ յարգանաւ վարի ընդ նոսա, որք չանիցին թագ ի գլուխս իւր եանց։ Լայս թագաւորք էին գլխաւորքն ի մէջ մոգուց երկրպագուաց ուն մերոյ և փրկչին։

Իակ վասն ասելոյն ամենք ասին, թէ երկու ամբք յառաջ քան զծնունդ փրկչին երևեցաւ։ Որքա այսպէս փութացուցանէն զերևումն ասելոյ. քանզի փութապէս լեալ համարին յետ գալստեան մոգուց զկատարումն մանկանց զոր ապաք անօրէնն հերովդէս։ Լայ զայն ոչ որ կարէ գիտել լաւագոյն քան զնոսին զմոգն. արդ ի բանից նոցա իմանամք առաւելապէս, թէ յորժամ երևեցաւ նոցա ասելոյն, յա արդէն ծնեալ էր։ * Լուր է ասացին որ ծնաւ արքայն հրէից, զի տեսաք զաստղ նորա, և եկաք երկիրպագանել նմա։ Ի տեսութեանէ ասելոյ ծանեան զփրկիչն ծնեալ. ապա ասելոյն յայտնեաց զնա արդէն ծնեալ, և ոչ մերձ ի ծնանելոյ. վասն որոյ ոչ թուի երևեալ յառաջ քան զծնունդ նորա։

Լա երրորդն որ առաւել դժուարին է, թէ երբ հասին մոգքն ի բեթղեհէմ, բազումք ասին՝ թէ յերեքտասաներորդ աւուր զինի ծննդեան փրկչին։ Լայս կարծիք, որ զբեթէ հասարակաց է՝ ունի իւր հիմն զրակսն և բացատակսն. զրակսն այն է, զի եկեղեցին բան նմին համեմատութեան աւուրց տօնախմբել զերկրպագութիւն մոգուց. իսկ բացատակսն այն է, զի չէ անկարելի այնչափ արագ հասանել. և ոչ իսկ ինձ, ասէ կաղինոս, սայր մեծ դժուարութիւն

տեսանել զվատաակիւ յարշաւանս ուղղութեամբակաց
նացս . և տեսանել զիմաստութեան զայնոսիկ ընթա-
նալ Հեղոյ ընդ սուրշնդակաց . և այն՝ ի ձմե-
բային ժամանակի յոյժամ Հանապարհքն գժուարա-
կոխ են . և տիւք Հանուն.սա . բայց յայլմէ կողմանէ
չերեւի ասէ բան Հարկեցուցիչ առ այդպէս շտապ
խառնապէլի . և ոչ իսկ յաւէտարանի գոսանեսքն
նշան իւն այդպէս փութոյ սնոգանել ։ Ի պատմել
վասն երթալոյ կաւսին յայդելումն երկրաբէմի ,
ասէ . * Գնաց ի լեռնակոզմն փութապէս ։ Ի
պատմել վասն Հոգաւոյ , ասէ . * Լցեալն փութանաւ
կի ։ իսկ ի պատմել վասն մոգուց , ոչ ինչ ասէ
վասն փութոյ ։ Գիտեսքն զի եռայի նախապատամն ,
թէ զայցեն ուղղաւք և ուղղեցամակաք , որք որպէս
ընթացք էն . բայց ոչ վասն արագութեան յիշէ գնա-
սա , այլ զի բնակիչք երկրին այնոքիկ ի Հանապարհ
Հարգութեան իւրեանց ուղղս ի կիր առնուին , որոյ
և ցայսաք ի կիր առնուն . զի բաւ էս Ծառայնն նա-
ցս քան զերբիվարս ակարս յոյժ առ Հանմանաութիւն
ուղղաւց , և անդարմարս յանդիսիսն աւազաւս և անե-
բեր երկրի . և ոչ գէթ նշանախեցիս ցուցանել թէ
վասն փութոյ Հասանելոյ՝ զայցեն ուղղաւք . նա՝
յասելն * Ծանիկեացնն զքեզ ուղղեցամակքն ։, ցու-
ցանել թէ մոգքն բազում աղեսամանս ունէին ընդ
ինքեանս . և որ այնպէս Ծանրաբեռն Հանապարհորդ-
դէ , ոչ կամի և ոչ իսկ կարէ արագ ընթանալ ։
Վասայն ի վերայ այսր ամենայնի ասէ կազմեսա՝ ոչ
Հակառակիմ ընդդէմ կարելութեան այնպէս արա-
գաւէ . և Հասանելոյ նոցա ի վերջերոյդ աւուր յան-
վարի . Լոյս ի վերայ բերէ բազմապատիկ բանս և
կարծիս . մինչև Հաստատական Հանարել զկարծիս
սնցն էապիփանաւ , թէ ոչ ի նմին ամի , այլ յետ ամ-
բողջ տարւոյ ի վերն յանձնարի եկեալ իցեն մոգք .
բայց և այդ կարծիք կրէ բազում դժուարութիւն ,
զարմի չէ տեղւոյս յերկարել զբանս ։

ԳԼ. Օ.

Լուսաւոր մանկանց բերանէն. քարոզութիւն Տիեզերական Դրոց յերկրորդս։

* Լրբև զնացին նորա անտի, արար հրեշտակ ձեռն և բևեռեալ 'ի տեղեան յոսկերս, և ասէր ॥ ՆՈՒ. (մատթ. գ. 13. 19. մինչև 'ի վերջ գլխոյն)։

Լրբև զնացին մոգքն առանց անցանելոյ ընդ Երուսաղէմ, և տարան տեղեկութիւն Հերովդէի վասն մանկանն բան արարեալ յանձնեալ էր նոցա, Ծանանուցանս առաջանալն, եթէ խաբեցան 'ի նոցանէ. վասն այնորիկ էառ առաւել կատաղեալ՝ ձեռն էարկ յանձնարարս հնարս 'ի գտանել և 'ի սպանանել զմանուկն։ Ընդունիմք յայտնի յաւետարանէ՝ թէ զիարաց կամ լուաւ արդեաք Հերովդէս թէ մանուկն երկրպագեալ 'ի մոգաց իցէ արդեաւ մարթանու և յոսկերս, բայց հաւանական երևի թէ իւրք իրաք խնդրեալ էր. Օ 'ի երկրպագութիւն մոգաց, և իրք որք եղեն 'ի բևեռելիս, և 'ի տարաբարս հրաշալաւոր առաջի այնչափ բազմութեան, ցուցանեն թէ հերովդէս իցէ առեալ տեղեկութիւն ինչ վասն մանկանն։ Լրբև 'ի թէ զայս անիրաւիկ մատեանս բանիս հրեշտակին առ յոսկերս։ * Ի խնդիր և հերովդէս կորուանելոյ զմանուկդ ॥. ուր ոչ թասի ընդհանրապէս զկատարածն մանկանց, այլ որոշակի ասէ, զմանուկդ խնդրել ապաշնանել։ Լրբ յարժամ մեռան հաղածիչքն Հոգի, յանկարծ տակաւին երկիւղէր անցանել 'ի հրեաստան այնինքն յերկիրն յուդայ՝ վասն Թագաւորելոյ անդ արքելայոսի. որամ ասայ մեզ խմանալ թէ յոսկերս զիարեր զի հերովդէս զՀոգի խնդրէր. մանաւանդ զի նաև յետ կատարածի մանկանց՝ Հոգի զեռեալս պատկեցաւ յերկիրս մինչ ցմեռանիլ հաղածչաց նորա. յորմէ

ունիմք խոնարհիլ, թէ նա էր յանուանէ հալա-
ծեալն և խոցեալն։

Զիր չափ և սահման՝ ուր ոչ ձգեսցի բռնադրեալ նա-
խանձ թագաւորաւն բռնակալի։ Հերովդէս վարեաց
զա տեղեկանալ զոր ամ 'ի մոգուց վասն ժամանակի
երևելոյ աստեղն, և յերկար եւս տարածելով առ ա-
պահովանալ զչափ ժամանակին, զոր լուաւ, հրաման
եւս կոտորել 'ի բեթղեհեմ և յամենայն սահմանս նոր զա-
մենայն մանկունս յերկեամնեայ և 'ի խնդարէ։ զի
թէ միանգամ գայցի յոյ, և եթէ երկամեայ, ապանոցի
'ի մէջ նոցա։ Այրեալ թէ յայնմ անաղարամ հրամանի'
կամք նորա չէին իրաւք այնչափ կոտորածս առնել։
այլ կարծէր թէ այնու ճանապարհաւ 'ի յայտ եկեսցէ նա՝ զոր միայն խնդրէր։ Թէ երեւս ամենեքեան, զի
ժողովուրդն 'ի ըսել զսպասանելս անխնայ կոտորա-
ծի, կամ զէթ 'ի տեսանել զսկզբնաւորութիւն զոր-
ծադրութեանն, ամենեքին որք գիտէին թէ վասն Հոգի
որդւոյ մարիամա և յոսեփայ, յայտնեսցին զնա,
զոր նա անդ 'ի բեթղեհեմ կարծէր թագուցեալ,
որպէս զի ինքեանք ազատեսցին 'ի վասանգէն։ Այ-
այնպէս ահրնկեցութիւն հասանիցէ իւրաքանչիւրեանց։ որում գիտէր թէ ոչ կարէ հասանել արիւնհե-
զութիւն։ Վասն զի գիտէր զի թէ ահրնկեցութիւն ոչ 'ի
յայտ գայցէ նա զոր խնդրէր, ապանամբ ամենայն
մանկանց՝ ոչ ապանցէ զնա։ Գիտէր զի գործադրու-
թիւնն ոչ երբէք հաստատին հրամանաց։ նաև փա-
ռաւոր հրամանն եհան կորուսանել զամենայն արու
մանկունսն Եբրայեցւոց յերիքովս։ սակայն և այն-
պէս բազումք ապրեցան։ Այնպէս և սուտ հրա-
մանն եւս բառնալ զամենայն վիսուկս։ սակայն հաստա-
տի է թէ ապրեցաւ կինն վիսուկ, զոր իւրքն իսկ քաջ
Հանայելին, և գիտէին զանելի բնակութեան նորա։
Գիտէր զի թագաւորաւ, պարտապանութիւնք, հանա-
խոհութիւնք, կարողաւ, և շահասիրութիւն պարտանեցեալ
միշտ բազում մնասմամբ 'ի դէպ։ Հանէն գհրամանս
իշխանացս։ Այսպէս ասա կարէր հերովդէս գնել 'ի մոռ
թէ ամենք ապրեսցին, և գուցէ 'ի մէջ նոցա նա՝ յոյր
սակս մահ հրամայէր ամենեցուն։

Լաւ այս յայտ անտի է, զի յետ այնչափ կոտորածի՝ ոչ հանդարտեցան կամակիր արտն Նորա. և ոչ երբէք վերջացաւ խնդրել զմնաւուն, մինչև ոչ վերջացաւ և ինքն 'ի կենաց։ Կոտորեաց զամենայն մանկունս, այլ ոչ զԷն. վասն զի ոչ որ կարող էր յայտնել զնա. զի ոչ որ գիտէր թէ ուր իցէ. զի մինչ զինուորքն Նորա կոտորէին զմանկունս 'ի բեթզէհէմ և յամենայն սահմանս Նորա, Էն էր արտաքոյ բեթզէհէմի և սահմանաց նի՝ յատաջ խուզացեալ 'ի Ճանապարհ եգիպտոսի։ Զանգի այն ինչ մեկնեցան անտի մոգք, ահա հրեշտակ ՅՈՒ երևեցաւ 'ի տեսլեան յովսեփու, և ասաց նմա յառնել վազվազակի, և առեալ զմանուկն Էն և զմայրն Նորա՝ փախչել յեգիպտոս. և կալ ՅՈՒ անդ ցորժամ գասցէ ասասցէ նմա։ Զարթ յովսեփ ըստ քանից հրեշտակին. եւ գիշերայն 'ի Ճանապարհ, յորժամ ոչ որ եռեռս գնասս. և ոչ իսկ երբէք անկաւ 'ի միտս հերովդէի թէ յեգիպտոս փախուցեալ իցեն զմանուկն Էն։

Օ անազան խորհրդածութիւնք յածին առ ամենս 'ի վերայ հնարից զոր արար հերովդէս առ 'ի ձեռս բերելոյ զմանկունսն 'ի կոտորել գնասս։ Զմանր ասին թէ հերովդէս կեղծեաց առնել ասն մեծ, առ որ հրաբերեաց զամենայն մարս հանդերձ մատաղ մանկամբք իւրեանց. այլ այս է մտածութիւն անհաւանելի. զի կարէր հերովդէս խորհիլ թէ առ այն կոչ ոչ ամ մարք ժողովեսցին, և ոչ ընդ ինքեանս բարձեալ բերիցեն զամենայն մանկունս 'ի Նեղութիւն անձանց. և առաւել ոչ գայցեն մարք Նորոգ ազգ արկերք։ Զայլ խորհին, թէ հերովդէս նախ առեալ իցէ գրով զանուանս մանկանց ըստ տանց, և ապա այլով պատրաւակաւ ժողովեալ գնասս. բայց գժուարին է գտանել զայնպիսի պատրաւակ առ 'ի ժողովել զայնչափ մատաղ մանկունս։ Կիսաբ՝ ընդ որս և կարգինս համարին թէ առաքեալ իցէ զինուորս հրատարակել, զի կամ յայտնեսցին զԷն, որք գիտիցեն թէ ուր իցէ. և կամ ապանցին ամենայն մանկունքն Նոցա յերկեմնից և 'ի խնաբրդ. և զի ոչ որ յայտ-

նեաց, զի ոչ գիտէր՝ թէ ուր իցէ, զինուորքն յարձակեցան մեծին 'ի առնս 'ի բեթզէհէմ և յամենայն սահմանս նոցա, և յափշտակեալ 'ի զրկաց մարց և հարց նոցա՝ սրախողխող ապանին 'ի առնս ուր գտին զնոսա։ Այս այս ելեր ինչ գժուարին, զի փորք էր սահման բեթզէհէմի. և չէր գիւրին փախչել, զի զամենայն ճանապարհս կալեալ ունէին զինուորքն։ Սակայն և այնպէս հաւանելի է թէ ամենեք մեռցին անոյշա և ապրեցան. և յասէր առնոտոմնէին, թէ հերովդէս * առաքեաց կոտորեաց զամենայն մանկունսն որք էին 'ի բեթզէհէմ, և յամենայն սահմանս նորա յերկիւղենից և 'ի խռովարէ։ 'ի հանգամանաց զարծայն գիւրաւ մարթի խմանալ ըստ յաճախ ոնոյ ճաշացին զրոց՝ թէ կոտորեաց ոչ առհասարակ զամենեսին, այլ զորս կարացին գտանել։ Սմանապէս հաւանելի է թէ ապանին զամենս, որք անցեալ էին զերկիւղենիւք. և ապրեցան ոմանք, որք չէ էին հաւատալ յայն հասակ, ըստ որում անկան 'ի ձեռս զինուորաց յաւէտ և նուազ դժուարագոյ. և ըստ որում գիտացին ծնողք նոցա յաւէտ և նուազ հանձնարարվարիլ ընդ զինուորսն։ Եթէ զիրն ասայ մեզ խմանալ, թէ հրամանն էր վասն այն ամենայն մանկանց որք էին յերկիւղենից և 'ի խռովարէ. և թէ ըստ այնմ եղև և զարծագրութիւն. այլ որովհետև մարդկայինն եղանակաւ զարծեցաւ, թողաւ մեզ տեղի դատելոյ, թէ կատարեցաւ՝ որպէս ասիցաւ թէ է պարտնէից կատարել զայնպիսի հրամանս։

Այս անմեղ մանկունքդ կոտորեալք 'ի բեթզէհէմ կարգեալ են յեկեղեցւոյ 'ի գաստ մարտիրոսաց. ոչ որպէս թէ բացեալ իցեն յայնժամ միաբ նոցա, և հաւատով կամաւորապէս ընկալեալ իցեն զմահ վասն Քրիստի. և ոչ որպէս թէ առ անբաւականութիւն նոցա առ այս՝ հաւատս և բարեպաշտութիւն ծնողացն լցեալ իցեն զպակասութիւն նոցա. քանզի չիր տարակոյս թէ հարքն և մարքն ընդդէմ կացին ապանողաց, և որչափ կարացին գուն գործեցին ապրեցուցանել զարդիս իւրեանց։ Այլ զի չէր ընկալաւ զնոսա յիւր ազգակցէ, զի փոխանակ անձին իւրոյ՝ զնոսա յանօրէնս

բանական։ ուստի և եղեն մարտիրոս գերարհաշ՝ բան առանձին իմն ջնարհաց ընկալեալ զայն պատկ պանծալի ի ՀԻՆ։ Թիւ նոցա անասցէ և գլուխին։ այլ թէ բազում էին՝ հաւատսի է. իսկ թէ հարիւր և քառասուն և չորս հազար իցեն՝ որպէս առդնեն ամենք, անկարելի է յայնմ փոքրիկ վիճակի այնչափ արա մանկանց գտանել յերկուց ամաց ի խնամարհ. և ոչ վասն նոցա խօսի յաւիտենից ի յայսմանէն։ Այլք դնեն թէ չորեքտասան հազար եղեն, հայեցեալ ի միս և ի բան յայտաւելեան։ որ թէև հաւանելի թուեսցի, այլ ոչ որ ցուցանել վաւերական առանցաւելիք։

Լուսաւորանիչն ասա յառաջ բերել զմարգարէութիւն Երեմիայ, որ ասէ, «Ձայն գուժեաց ի հառաստ (խամ ի տրական հոլով), ողբումն և լալումն և աշխատութիւն յոյժ. հաւաքել լայր զորդիս իւր, և ոչ կամիր միխիթարիլ, զի ոչ էին։» (Երեմ. ԼԱ. 15։) Հառաստ էր քաղաք իրրև չորեքտասան մղոնաւ հեռի ի բեթղեհեմայ. և ասել թէ ձայն ողբոց լսելի լինիցի ի բեթղեհեմայ. և ասել թէ ձայն ողբոց լսելի լինիցի ի բեթղեհեմի մինչև ցհառաստ, ցուցանել զդիզակութիւն և զընդարձակութիւն կոտորածին. որոց լսին և ձիրն բառական լիցի հարկանել զսէլես, և շարժել ի կարեկցութիւն զտիրաս նաև հեռաւորաց։ Իսկ ասել հաւաքել լայր զորդիս իւր և ոչ կամիր միխիթարիլ, զի ոչ էին, է այլաբանութիւն՝ յորում հաւաքելիս իմանին մարդ վշտահարք բեթղեհեմի. և նոցա անուանեալ կոչին, զի անդ կայր թագաւոր հաւաքել. և որպէս թէ տակաւին պահէր զգամ և զգաղով մայրենի ի վերայ բեթղեհեմի քաղաքի, ասի լոյլ ի կոտորած այնչափ անմեղ մանկանց։ Իսկ թէ յեա այնր եղեռնական գործոյ՝ յոր թշուառութիւն և ի տառապանս անկան հիրավիգս, ոչ պատմի աւետարանն. բայց ունիմք յարտաբին և յեկեղեցական պատմութիւն։ Սակաւ ասն եկեալ, այլ միշտ թշուառ. ասիպեցաւ երթալ ի հառմի իրրև յանցաւոր՝ տալ հանար իւրոց անօրէնութեանց. և գառն և գմարգակ ախտաւ փչեաց զհոգին։

Սինչդեռ այս անաղարտ կոտորած լինէր ի բեթ-

զնՀեմ, Յա ՚ի ՀՈԳՈՒՄԸ իւրոյ և յոյսեփայ կարծեցեալ Հօրն՝ էր յեգիպտաս։ Օ անագան արանելիք պատմին յանմոց եղեալ յեգիպտաս, ցորչափ ժամանակս եկայ անդ մնասուին Յա. այլ անվաՀելք, և բան առաւել մնասին Հանեալք ՚ի գրոյն մեկագրելոյ։ * Յաղագս մեռեալքն փրկչին ||. որ կոչի և * Լուսաբան մեռեալքն Յոհ ||. զոր մերժեաց եկեղեցի։ Լակ այն՝ թէ ՚ի մտանել մեռելանն Յոհ յեգիպտաս, անկեալ խորտակեալ իցեն կուռք եգիպտացւոց. երևի առաւել հին ունել, հայելով, ընդ որս հարց յաստուցեալն եապեկայ. որ բան Հառին՝ խոսի վասն մեռից ասորեստանեայց, և աւարառուեց զոր առնելոյ էին նոքա անդ՝ կողոպտելով ոչ միայն զքաղաքն այլև զամՀեանս, և կործանելով զկուռս։ * Լուսաբանեկ տեր նստեալ ՚ի վերայ ամպոյ՝ եկեսցէ յեգիպտաս. և շարժեսցին ձեռագործք եգիպտացւոց յերեսաց նոքա ||. (եապ. ԺԹ. ։.) այլ նոքին խակ որ Հարք՝ է զի զայն կործանումն ասէն լեալ՝ յորժամ եմուտ անդ Յա մանուկ, և է զի՝ յորժամ եմուտ քարոզութիւն աւետարանի նոքա ՚ի ձեռն առաքելոյ։ ՅովՀաննէս աւետարանիչն ասէ, թէ առաջին նշան զոր արար Յա՝ եղև փոխել զջուրն ՚ի գինի ՚ի կանա գալիլեացւոց. վասն որոյ որ ինչ յառաջ քան զայն Հրաշք պատմին յանասոյգ աւանդութենէ՝ միշտ անասոյգ մնան։

Նասոյգ է և այն՝ թէ որչափ ժամանակս եկայ Յա յեգիպտաս. ամենեքեան չտիրեն բան ասաց զոր ասէ Հերովդի զգնի կոտորելոյ զմանկունս. բայց և այն ասք են անՀաւատք. Հիմնեալ միայն ՚ի վկայութիւն յոյսեփայասի, յորմէ առնու և եւսեբի. այլ վկայութիւն յոյսեփայասի յայս նիւթ՝ չ՚է ընդունելի. որպէս ցուցաւ ՚ի Հառա պատմութենէ Հին կտակարանաց։ Լսա կարծեաց կաղինասի, փոխուսա ՀՈՒ մերոյ ՚ի բեթղեՀեմ յեգիպտաս՝ եղև միով ամաւ և իբր Հինգ կամասան աւուրքք զգնի ծնանեալն իւրոյ։ Լակ ՚ի ՀՈՒ զուցէ զայն և ՚ի քաղաքն, թէ գարձն ՚ի նազարէթ լեալ էր քանի մի ամաք յառաջ քան զՀասանել Յոհ ցերկոտասան ամ Հասակի իւրոյ. * Լս-

երեմային մեծագոյն նոցա ամի ամի յերուսաղէմ՝ ի տա-
նէ զատկին։ Եւ իբրև եղեն նոցա ամք երկոտասան
եւ ||։ (զուկ. բ. կգ.)

ԳԼ. Լ.

Գոյժ Յոր յեփեղոնէ։

* Եւ՝ ի վախճանելն Հերովդի, ահա հրեշտակ Տեառն
ի տեսլեան երևեցաւ յոսեփայ յեգիպտոս, || եւ.
(մատթ. բ. 29. ցվերջ գլխոյն։)

Յետ շարաչար օրհասաւ վախճանելոյն Հերովդի,
և գազանաբերոյ հալածանաց, հրեշտակ Տեառն միւսան-
գամ՝ ի տեսլեան երևեցաւ յոսեփայ յեգիպտոս,
և պատուիրեաց նմա առնուլ զմանուկն և զմայրն նոր
և գառնալ յերկիրն իսրայելի, զի չէր ասել պատ-
հառն երկիւղ, քանզի մեռան որք խնդրէին զանձն
մանկանն Յիսի։ Յոսեփայ ոչ առժամայն՝ ի նմին գի-
շերի կատարեաց զպատուէր հրեշտակին, որպէս ա-
սաւոր՝ ի փախչել իւրում՝ ի բեթղեհէմայ, զի փա-
խուստն խնդրեր արագութեամբ և ծածկութեամբ, այլ ըզ-
գաբնն մարթի էր առնել հանգստութեամբ և յայտնի։
Յայսմ վայրի նմա ասեալ՝ որք կարծեն խորհիլ բարե-
պաշտութիւն, զնեալսվ եմ յոսեփայ, մարիամ և Յիսու՝ ի
ի Նազարեթ հոգոյ թեթեւոյ, որ էր իրրև չա-
րեաց հարիւր մղոն խաղալեան. որպէս և յեգիպտոս,
ուր կացին ընդ ամս ինչ, մուրացութիւն իսկն հայեցեալ
հայեցեալ զօրաւորեալ պարէն իւրեանց։ Այլ այդ
մնացութիւն ոչ է հաճոյ աստի հերանիանի. որ հաս-
տատեալ եմ փրկիչն մինչև ցերեսուն ամ աղքատութիւն
ծառայն շատացաւ։ (մատթ. իգ. առ. եւ.)
Յառնաբարեալ գասանելոյ զՅիսու, զմարիամ և զյոսեփ
աղքատս. այլ ոչ ուրեք գասանելոյ մուրացս. և
չէ իսկ միշտ հարկաւոր մուրացութիւնն առ կատա-

բերութեան կամաւոր աղքատութեան։ Թանչ զպարգևս զոր մոգք ընծայէին Քրիստոսի, զոլով յոսկեփայ և մանրիտուն ամենայնիւ ժուժկալ և չափաւոր ի կերակուրս և ի հագուստս, և յայլ ամենայն կարևոր պիտոյս իւրեանց առանց բնաւ ինչ աւելորդութեան, յոսկեփ իւրով արհեստիւ կարող էր պատշաճապէս առանց մանրաբանութեան դարմանել զառն իւր. նաև կայսն մարիամ ոչ անպատեհ համարէր անձին զժամանակ ինչ աւուրն ի հանուստ ձեռագործս ծախել։ Լոյս այժմ առ մեզ տեսանեմք զրազում արհեստաւորս՝ իւրեանց արհեստիւ ոչ միայն վայելչապէս դարմանել զառնս իւրեանց, այլև յաւելուլ ի պէտս այլ ինչ ծախուց, մինչև ամենայն ի զեղիւթիւն անպէտ։ Դիտեմք զի յոսկեփ էր հիւսն. ապա անպատճառ ասի՝ թէ ընարէր ոչ գոմէլի դատարկուճ մանրանալ քան շահիլ զդարման կենաց՝ իւրով ժրաջան աշխատութիւնն. ոչ է առն ոգի, այլ ծոյլ և անգործ մարդոյ՝ ապրիլ լոկ յողորմութենէ այլոց, յորժամ աշխատութիւն կարէ ունել յարհեստ իւրմէ զդարման տան իւրոյ. իսկ յաւելուլ պահել սիրոյ յոսկեփոյ որչափ ինչ հարկաւոր էր վասն դարձի յերկիրս, էր անտեսութիւն գոմէլի, և ոչ ագահութիւն դրամոլի։

Իբրև հասին ի դարձի իւրեանց ի սահմանս հրաչելի, լուաւ յոսկեփ եթէ ի հրեաստանի այսինքն յերկիրն յուդայ Թագաւորեաց արքելայոս փոխանակ հերովդի հօր իւրոյ։ Դիւրաշնութեան օրդուց, զոր յինն կանանց եղէն հերովդի, ամենեք բնակեալ մեծաւորք մեռան, այլք նորին հրամանաւ խեղդամահ սպանան. և երեք միայն մնացին, Անթիպաս, Արքելայոս, և Փիլիպպոս։ Հերովդէս յանաջին կանի իւրում զանթիպաս անուանեաց ժառանգ Թագաւորութեան իւրոյ. այլ յետոյ յանկարծ ինն փոխեալ զկամս իւր՝ անուանեաց իւր յաջորդ զարքելայոս, բայց սովին պայմանաւ՝ զի և ոչ մի ինչ ի նշանակելոց անտի ի կոտակի իւրում՝ առանց հաւանութեան կայսերն ի դարձ դիցի։ Այսորիկ հաւանեցաւ, զի արքելայոս Թագաւորեսցէ ի հրեաստան՝ այսինքն

յերկրին յուգայ, բայց ոչ անառաքի թագաւորի, և ոչ ի վերայ բռնակալ ընդարձակութեան երկրին՝ յոր տիրեր Հերովդէս Հայր նորա. այլ անեղեալս եղբայր նորա լիցի չորրորդապետ այսմանէն իշխան չորրորդ մասին կամ գաւառի միոյ երկրին, և որ-ուստ նմա գալիցէ. և փիլիպպոս միւս եղբայր նոր լիցի իշխան այլում՝ չորրորդ մասին, և առաւել նմա խաւարք։ Բայամ վիճակի էր հրեշտաւան՝ յորժամ մնասցին Դա, և կոչս մայր նորա, և յանէսի՝ հասին ի սահմանս երկրին խարայելի։ Բրբեղոյսս գոլով այր ժանտարարոյ, վասնզի ուր երեւեցաւ յանէսի՝ փայ երթալ յերկիրս յուդայ՝ ուր նա տիրէր. զմնաւ ածեալ թէ նախանձ թագաւորութեան սովորաբար ի հօրէ անցանել յորդի. եթէ հերովդէս հայր նորա հալածէր զԴա ի խանձարարս, արքեղոյսս եւ առաւ ելել փոքր արարացէ, ի գաւառիս Դաի յայնժամ փոքր ինչ մեծացեալ հասակաւ։ Հրեշտաւանն էր պատուէր բերեալ նմա երթալ յերկիրս յուդայ, այլ յերկիրն խարայելի, ուր չունէր արքեղոյսս իշխանութիւն. բայց եւ չէր արգելեալ երթալ անդ. ուստի հայեցեալ եւ ի բան հրեշտակին՝ ունէր յանէսի իրաւացի պատճառս կասկածանաց եւ երկիւղի վասն մնանելոյ յերկիրն յուդայ։

Այն՝ որ խնդիր յարուցանէն առանձնոյ, թէ առ-ի՞նչ կամիր յանէսի երթալ յերկիրն յուդայ, որովհետեւ իւր առաջին անգին էր գալիլեա, և նապաստակեմ, ուր էր տուն բնակութեան նորա յառաջ քան զիմանալս իւր։ Ասմանք կարծեն, թէ կոյսն մնալիսմ ունէր տուն ի բեթղեհեմ. այլ այդ ոչ է ճշմարիտ. ապա թէ ոչ՝ էր ծնեալ զորդի իւր յայլոմ անուանոց, եթէ արդարև էր նոր տուն անդ ի բեթղեհեմ։ Այլք համարին թէ յանէսի կամիր զենակութեան իւր հաստատել յերուսաղեմ իբր յանկարդոն անդի կենաց և գործոց Դանի. այլ ելեալ ի հաւանելի, թէ յանէսի եկեալ էր ի մեզ բնակել յերկիրն յուդայ. որովհետեւ հրեշտակին յայտնի ասացեալ էր նմա երթալ յերկիրն խարայելի։ Աշխարհագրութիւն երկրին լուծանել, զոյժ աւարութիւն։

Լ.բրուն՝ Ամենապարհ եգիպտասի գայր հատանէր զբնաւոր գեան առ զերկն գիւղիս. ոչինչ կարի հեռի 'ի գազայ. վասն որոյ առ երթալոյ 'ի գալիլեա՝ հարկ էր անցանել կամ ընդ ամենայն երկիրն փղշտացւոց, և կամ հատանելով զլիմնակ շամուսնի անցանել ընդ երկայն գրեթէ ամենայն երկիրն յուդայ։ Լ.ուսիքն Ամենապարհն՝ որ ձգէր մերձ 'ի ծով, գժուարին էր յաղագս բազմութեան զեռոց և ջուրց որք ընդհատեին զնա. միանգամայն և վշտալից՝ զի անցքն էր միտ ընդ երկիր գազանամիտ փղշտացւոց, որք և 'ի ժամանակս խաղաղութեան ոչ 'ի բաց գնային զնեղութիւն առ երբայեցիս։ Իսկ Ամենապարհն արահետ գիւր և անմատոյց էր ընդ երկիրն յուդայ. ընդ որ յամենայն կողմանց լինէր հատանել յերուսաղէմ. զի անապակաս էին երթևեկք 'ի նմա, և այն միտ 'ի մէջ ժողովրդեան երբայեցւոց։ Զոմսկի եթէ չուներ կամաց ինչ յարբեաց յարքեզայսոսկ, զայս Ամենապարհ կալեալ՝ ելանէր յերուսաղէմ, և անտի անցանէր 'ի գալիլեա և 'ի Նազարէթ. այլ երկուցեալ՝ զանգի կալաւ առ սահմանաք երկրին յուդայ. մինչև նոր հրաման ընկալաւ 'ի հրեշտակէն. որ երկրորդ անգամ երևեցաւ նմա 'ի տեսլեան. և ըստ այմմ նոր հրամանի խոտորեցաւ յերկրէն յուդայ, և ընդ Ամենապարհ փղշտացւոց, գնաց 'ի գալիլեա և 'ի Նազարէթ. ուր և բնակեցաւ Զոմ մինչև ցերեսնեերորդ ամ հասակի իւրոյ. յորմէ ըստ մնրդարէական ձայնին փրկիչն մեր Զոմ կոչեցաւ Նազովրացի, որ ըստ այլևայլ նշանագրաց հնչեալ յերբայական առաջ գաբանի [illegible] և առաջնորդ, և ծաղկաւէտ։

ԳԼ. Բ.

Լուծան գծագրութիւնք ինչ ի վերայ նախադրելոյ բանից։

Երկու գժուարութիւնք մնան առ լուծանելի։ Աղաչին է, թէ վասն ելոյ յոսկի երկուաւ յարքեզայսմ՝ որ թագաւորէր հրեաստանի, այսինքն երկրին յուդայ. և ոչ նոյնպէս երկուաւ յանթիպասայ յեղբարէ նորա՝ որ իշխէր ի գալիլեա։ Զայս զիւրին է պատասխանի։ Օի արքեզայնս էր այր ժանտաբարոյ յոյժ քան զեղբայր իւր, և թագաւորէր հրեաստանի կամ յուդայաստանի. և ՅԻ ի մոգուց կալեցաւ արքայ հրեից, այսինքն յուդայեանց. վասն որոյ մարթի էր արքեզայսմի ունել նախանձ ի թագաւորութիւն իւր ըստ օրինակի հօր իւրոյ Հերովդի, և այնպէս խնդրել ի մահ զՅԻ։ Լակ անթիպաս իշխէր գալիլեացւոց. և ՅԻ ոչ երբէք կոչեցաւ արքայ գալիլեացւոց. ուստի չունէր անթիպաս պատճառս ինչ կասկածանաց. նա՝ գուցէ չէր ինչ անհաճոյ նմա տեսանել զեղբայր իւր հանեալ ի թագաւորութենէն, որ ըստ առաջնոյ կտակի հօր իւրոյ՝ նմա անկանէր իրաւամբ. զոր և հաստատէր գաւառանուէր յաջողակեալ ի նմանէ։ Այլ զիարդ հիցէ. յասել գրոյն՝ թէ յոսկի ՝ հրամանս առեալ ի տեսլեանս, գնաց ի կողմանս գալիլեացւոց՝, լիով խմանամբ թէ ասպահով կացոյց զնա հրեշտակն ամենայն իրաւ. վասն այնորիկ ոչ երկուաւ երթալ ի գալիլեա։

Երկրորդ գժուարութիւն է, թէ զիարդ մատթէոս ասէ վասն ՅԻՈՒ, թէ բնակեցաւ ի Նազարէթ * զի լցցի բան մարգարէիցն թէ Նազովրեցի կոչեցցի՝. ուր գժուարին է զայս բան գտանել ի գիրս մարգարէից։ Այն ոմանք, որք ի ՅԻ հայեցուցանեն զբանն առասցեալ ի հրեշտակէն վասն ատմիտանի. * Ուրախասուր այ բան երբայեցանին՝ Նազովրեցի այ եղիցի մնանուին անգատին յորովայնէ՝. (գլուխ. ԺՁ. 5։)

բայց այդ ոչ սենեակ յարմարի Ֆեր. զի անդ խոսի վՀ օրինական ուխտաւորաց կամ նազովքացուց, ոչ բոց արգելեալ էր բանել զԻսրէլ և օգի, և մերձիլ ՚ի դի մեռեալ. իսկ Ֆեր չէգն այդպիսի ուխտաւոր, զի հաւատաի է թէ ոչ պահեաց զայդպիսի օրէնս։ Սակէրեան և այլք ամենք կարի հաւանելի Տեսանբին թէ կարեան այն մատեանք մարգարէից, յորոց առեւտրականին բերի զայս վկայութիւն։ Ամ. գԺուանբին է ցուցանել զայն կրօնաւոր. քանզի այն ուրեմն մատեանք որք կային ՚ի ժամանակս առաքելոց, երեւի անշուշտ թէ ՚ի նոցանէ աւանդեցան ՚ի յաջորդս նոցա, և պահեցան զգուշութիւն ՚ի քրիստոնէից. նա՝ չդատանէին թէ որ ՚ի հարց նախնի եկեղեցւոյ բերիցէ վկայութիւն ինչ ՚ի կանոնական ուսմանցն զրոց, որ չիցէ հաստատեալ ցժամանակս մեր։ Եւ երեւի հաւանելի թէ սոքա մատեանս բերիցէ վկայութիւն, որ ՚ի ժամանակի իւրում չիցէ ծանուցեալ, և դիւրին առ ՚ի ձեռս բերել։ Հասարակ կարծիք լեռնին մեր չէր սատ յարմարել զրանս մարգարէից, որք զԵր կոչեն ծաղիկ. և առանձինն զայս բան եռաստեայ, * Եւ ելցէ ծաղիկ յարմատոյ անտի։ (եռ. ժա. ։.) և զի արդեսն նազարէթ բառին ՚ի լեզու եբրայական նշանակէ նաև ծաղիկ, ուստի ասանբին հպեցեալ սոքն ՚ի նշանակութիւնն՝ ասաց, * զի ելցի բան մարգարէիցն, թէ նազովքեցի կոչեսցի։ Որք ասել՝ բնաւ կելով Ֆեր ՚ի ծաղիկ անուանեալ քաղաքի, Ոչգրան բան մարգարէից թէ ծաղիկ կամ ծաղկեցի կոչեսցի։

Ասայց կայ ինչ մի ընդդէմ այսմ կարծեաց՝ ասել կազմեսս, զոր գԺուարին է լուծանել։ Մարգարէքն կոչեցին զՖեր ծաղիկ անմեղութիւն և արքութիւն. որ չունին հաւատի յարմարութիւն ընդ բանի ուսուցանելն՝ զի թէև Ֆեր չէր կոխեալ երբէք ՚ի նազարէթի քաղաք, տակաւին Ոչմարտէին մարգարէուքնն, որք ծաղիկ կոչեն զնա վասն արքութիւն նորա և վարդապետութիւն, և քարոզութեան, և վասն արանցէն վարուց նորա, որով ամենայն հաւանութիւն ՚ի հոգոյնս ամենեցուն։ Իսկ ուստարանին ցուցանէ թէ այս մարգարէութիւն Ոչգրատեցաւ բնակու-

թիւն Հոգի ի նազարէթ քաղաք։ Լսող հարկ է ասել թէ որ ի մարգարէից յատկապէս նախագուշակեալ իցէ, թէ մեսիան հանդերձեալ է բնակիլ ի նազարէթ քաղաք։ Այսու որոյ ի մէջ առնու կաղինոս զկարծիս մեծին Եւսեբիոսի, որ ասէ այս Հայկազուցեալ, զմարգարէութիւն յակոբայ նահապետին. և չէ ինչ ընդդէմ այն՝ զի մատեանս ասաց բան մարգարէից՝ բազմաւորակի, և ոչ մարգարէին. քանզի յաճախ է առասանել ի որ գիրս զմի թիւն փոխանակ միւսոյն վարել. նա՝ ասորին ասա միաւորական ընթեռնու այսպէս։ * Որպէս ասացաւ ի ձեռն մարգարէին։

Լրդ յակոբ նահապետն յօրհնութիւն յոսեփոյ այսպէս խօսի բան լատին թարգմանութիւն. * Օրհնութիւնք հօր քոյ զօրացան քան զօրհնութիւնս հարցն հնոց, մինչև եկեսցէ ցանկութիւն բլրոց յաւիտենականաց, եղիցին ի գլուխ յոսեփոյ, և ի գագաթն նազովրացւոյ ի մէջ եղբարց իւրոց։ (Ծնն. խԹ. 26։) Որ ցանկութիւն բլրոց յաւիտենականաց ի գլուխ գայ Հոգի. նոյնպէս և յասելն, * Ի գագաթն նազովրացւոյ ի մէջ եղբարց իւրոց։ պատշաճագոյն խմանի նոցն ինքն Հայ. որոյ եղբարք կոչին առաքեալքն։ Ի բնաբանի ասա բան ձառին երկու անձինք նշանակին՝ յոսեփ, և նազովրացի. ի գլուխ յոսեփոյ, և ի գագաթն նազովրացւոյ. բան ուեւասարանչին ասել կաղինոս՝ ոչ բռնադատաւ մեկնել զբառս նազովրայ յաւէտ ի նշանակութիւն ծագկի, քան թէ բնակոցի ի նազարէթ քաղաք. նոցն ինքն ուեւասարանչին խօսի զՀոգի, թէ բնակելով ի նազարէթ՝ Հմնարտեցաւ մարգարէութիւն թէ նազովրացի կոչեսցի. և զի չէր այլ մարգարէութիւն այսպէս յաքմարարակս մեկնելի. ապա ասելի է թէ այս է մարգարէութիւն զոր ասա յատաջ բերէ ուեւասարանչին։

Օ այս այսպէս հաստատեալ կաղինոս՝ ունելով իւր հին գլատին թարգմանութիւնն. բայց հայկազեալ ի բնագիրն երբայական, և յայլ թարգմանութիւս, ոչ ինչ ունելի գտանելիք յօրհնութիւն յակոբայ յատգաս բնակութեան մեսիային ի նազարէթ քաղաք, քան յայլ մարգարէս, որք կոչեն զնա նազար, նէսէր, կամ

Ինչոհ. որ նշանակէ տեսուչ, առաջնորդ, և ուխտաւոր, նուիրեալն և ծառիկ, բոզքով, պոռնկ ։ Ահա բնակիր երբայեցոյն։ * Որդնուելիք հոր քոյ զորաստցին քան զորդնուելիսն ծնողաց խնդ մինչև ի ծագ բլրոց յաւիտենականաց, եղիցին ի գլուխ յոսեփոյ, և ի գագաթն նազիրի եղբարց նորա։ (Ծնն. խԹ. 26։) Օ բառդ նազիր բառդիւցին ասա թարգմանեն Ընտրեալ կամ ընտրեալ. արարացին Լինեալ ժուժկալ. ասորին Պատկ. Լայնամասունքը՝ յորմէ և մերս՝ Լաջնորդ. իսկ լատին թարգմանն զնուիրեալսն բառն պահելով՝ ընթեռնու նազովրացի. զոր թէ թարգմանեսցես ընթեռնոյը, յայտ է թէ և նոա բան այլոց թարգմանչաց զայլ ինն բառ դնեալ։ Լայս թէ ոչ՝ եթէ անուանդ նազովրացի իբր ի նազարեթ քաղաքէ առեալ՝ այնպէս յայտնի գոյր նշանակեալ յօրդնուելիսն յակոբայ, որ ծանուցեալ էր յոյժ գէթ խնամանոց և գրպիտաց երբայեցւոց, ոչ արդեօք առնուին զայն յարդնարդանս։ Զի՝ նազովրեցի և գալիլեացի կոչելով զնա։ Լայ նաթանայէլ ոչ ասէր, * Ի նազարեթէ մարթ ինչ իցէ բարւոյ խիր լինել։ (յովհ. ա. 46.) Լայ ժողովուրդն * Ոչ ինքն ի գալիլէէ գալոց իցէ քրիստոս։ (յովհ. է. 41։) Լայ քահանայապետք և փարիսեցիք առ նիկոդեմոս. * Ոչ ինքն և դու ի գալիլէէ իցես. քննեա և տես, զի մարգարէ ի գալիլէէ ոչ յառնէ։ (յովհ. է. 52։) Լայ որ նիկոդեմոս հմուտ ուսմանցն գրոց՝ ուստեր տալ պատասխանի, ահա յօրդնուելիսն յակոբայ հոր մերոյ մեսիան յայտնի նազովրացի կոչի։ Լայս յայտ է թէ այս կարծիք, զոր բերէ կաղմնոս ի սիրն եւքերիոսէ, աւելի ինչ ոչ ցուցանէ, քան զայլ նախանշանակեալ կարծիս առաջնոց և յետնոց։

ԳԼ. Թ.

Լուծանելոյն յիւսն Յոհ ԺԵ հերոյ։ Լս Նոսել նորա
ի սահման երուսաղէմի ընդ վերոգոյսս։

* Լս. երեսային ծնողք նորա ամի ամի յերուսաղէմ
ի տաճարն ի տօն զատկին։ ԺԲ. (զուկ. Բ. կ.
մինչև ցվերջ գլխոյն։)

Երբև զարձաւ Յս յեգիպտոսէ ի Նազարեթ, վասնզի ի տան ծնողաց իւրոց զարաւաքին կենաց վայելչական իւրում հասակի ոչինչ արտաքոյ հասակաւ ընթացից ընտիր զաւակաց կամ հասակաւ հասակաւ հասնեալ և զգան մանկանց, օգնելով յոսկեփայ կարծեցեալ հօր իւրոյ ի զարձ արհեստի հիւսան։ Լոն զրք առաւել վայելչական կարծէն Յսի ոչ երբեք ձեռնամուխ լինել ի զարձ արտաքին ծառայական արհեստի։ այլ միշտ յաղօթս կալ հանապազ յուծային յերկնային խոկմունս պարապելով։ Լուգարեն չէր կարօտ Յս զարձել զարհեստս ինչ առ ի զանազանելոյ զկարեւոր զարման կենաց, կամ առ խորշելոյ ի զաստարկութիւն, բայց և ի զարձէն չէր հարկ նմա շրջիլ տանել ի տուն, և ընդ խառնակեցիկ արհեստաւորս զարձակից լինել։ Յորշամ կենդանի էր յոյժ սէփ, օգնէր նմա ի զարձ արհեստին իւրեւ որդի նորա։ և յետ մահու նորա կարէր առնուլ իւր զարձակից զանն ի ծանօթից ընտրելոց, և աշխատ զարձել ի զարձատան իւրում առանձին։

Լոնթ Յս չէր խոնարհեալ ի զարձ արհեստի, ոչ արդեօք ասէին վասն նորա։ * Ոչ սա է մանուկ հիւսանն։ կի՞ բատ լաս։ * Ոչ սա է հիւսն։ և որք այսպէս խօսէին վասն նորա, ցուցանէին քաջ ճանաչել զնա, և զտուն նորա, յանուանէ յիշատակելով զմայր նորա և զաղգատոհմն։ * Ոչ սա է մա-

նուկ հիւանդն, և որդին մարեսմոյ, եղբայրք յակոբայ և յովսեայ, և յուդայի, և սիմոնի. և չիցեն քարքը գորա առա ամ մեզ։ (մարկ. Գ. 3.) Եթէ չէր նոցա տեսակ գնա յաճախ ունել 'ի ձեռին բղզարձիս արհեստին, կամ թէ կացեալ ճանցեալ էր նորա միւս առանձնացեալ 'ի տան իւրում, ունէին անշուշտ գնել 'ի մոռ, թէ նա յարաժամ յուսումն գրոց զեզբերեալ իցէ. վասն որոյ և զինի ոչ ամենեւին զարմանս ցուցանէին 'ի լսել զվարդապետութիւնն նոր։ Եւ սակայն գրեալ է, * Եւ բազումք իրրև լսէին, զարմանային ընդ վարդապետութիւն նոր, և ասէին, ուստի է սմա այս. կամ զի՞նչ իցէ խնամութիւնս որ տուեալ է սմա ... ‖ զ՝ սա է մանուկ հիւանդն ‖. (մարկ. Գ. 2.) Եւ յովհաննես. (Է. 15.) * Օ՛ի-արդ զգիրս գիտէ սա, զի ուսեալ բնաւ չէր ‖։ Յդիակ էր՝ որ առաւել յարգոյ ընծայեցուցանէր զվարդապետութիւն Քրիստոսի առաջի աղջամուղ. որք հանդիպեալով գնա որդի արհեստաւորի, և տեսանելով միւս գնա ոչ տակաւին զոր հեռի 'ի գրոց՝ պարապեալ 'ի գործել զգործ արհեստի իւրոյ, գնէին 'ի մոռ թէ վարդապետութիւն այն չէր պատուղ մարդկային ուսման, այլ ոճաձիր։ Յայսպէս ոճ մարդացեալ գործելով զգործ արհեստի, ցուցանէր ծայրագոյն խոնարհութիւն. և էր յանդիմանութիւն անդորձ դատարկամարդկան, որք փախչին յաշխատութիւն. և տայր յայտնի ճանաչել, թէ վարդապետութիւն իւր բովանդակ երկնային էր և ոճաձին։ Քրիստոսանման ուսանդէր հեռանոցաց իւրոց օրինակ և կանոն, մի ամենի անձանց հանդերձ զպարապումն 'ի գործ օրինաւոր արհեստի՝ Ա բերելոյ իւրաքանչիւր վիճակի, Ա տեղոյ և Ա ժամանակի. ցուցանելով թէ ոչ արհեստն է՝ որ նուաստացուցանէ զմարդ, այլ անկարգաւէ արհեստագործին՝ 'ի խարդախելն, 'ի կռուելն, 'ի հայհոյելն, 'ի վարելն ընդ այլոց տմարդութիւն։ Եւ սա օրինակին Քրիստոսի վարելն և առաքելոյն նորա ըստ ժամանակին, եթէ ձիւնոտ էին, եթէ խոնաւաստկաբ, եթէ յայլ ձեւագործս վարժեալք, նոյնպէս 'որ հարքը յանապատս, և բազումք ևս յիշխանաց և

'ի թագաւորաց ոչ խորշէին 'ի ձեռագործական պա-
բասմանց։ Այլապէս ինչ ընդհանրապէս յաղագս ա-
ռանձին կենաց Հոգի փրկչին մեզ. արդ գաղթցուք
անդրէն 'ի մանկութեն նորա։

Հետ գառնալոյ յեգիպտոսէ՝ մանրիամ և յովսէփ
երթային ըստ սովորութեան ամի ամի յերուսաղէմ 'ի
տօն զատկի։ Երկնչէր՝ որպէս այլոք ցուցաք, հրա-
մայէին ամենայն արուաց երթալ 'ի տաճարն յաւին
երիցս, բայց 'ի նոցանէ՝ որք 'ի պատճառս վաճառա-
շահութեան, կամ վասն այլ ինչ գործոյ հեռի ուրեք
յերկիրս օտար գտանէին։ վասն այսորիկ և մանրիամ
և յովսէփ ցորչափ էին յեգիպտոս, ոչ երբէք եկին
յերուսաղէմ վասն տօնի։ Ոչ տեսա տար ոչ տակ ինչ
յաղագս այլոց երկուց տօնից, յորս սովոր էին երթալ
յերուսաղէմ, այլ միայն վասն այսր տօնի զատ-
կին, քանզի այս միայն էր նպատակ առաջիկայ զատ-
մութեանն իւրոյ։ * Երթային առ ծնողս ներ։ ծնողս
առելով իմանայ և զյովսէփ. զոր սովորաբար հայր
կոչէ Հոգի ըստ հասարակ սովորութեան և կարծեաց
այլոց։ Եւ առ թէ և Հոգ մնացին երթայր ընդ
նոսա. և ոչ իսկ այս անգամ առ՝ թէ գնայ ի նս.
այլ 'ի յաջորդ պատմութեն իմանաւք թէ ի նս էր։
Հաստատի և թէ կոյս ուծանցիլն ոչ թողոյր զանձ-
կալի մանուկն իւր զՀոգ միայն, և ոչ հեռանայր 'ի
նմանէ զայնչափ աւուրս։ Երթայր յովսէփ ըստ
պարտաց. երթայր մանրիամ ըստ ուծաղաղութեան,
երթայր և Հոգ ըստ հնազանդութեան մոր իւրոյ՝ որ
ընդ իւր տանէր զնա։ Ասեն ինչ երկիւղ յար-
կեղջոյսէ. զի հարեալն հնեալ 'ի մեզուց վասն
ծնողեան արքայի հրէից, յեռ այնչափ ասաց 'ի խա-
բին մանաւանն անկեալ էր, ոչ որ խասէր կամ յիշէր
ինչ։ և արքեղջոյս խաղաղուէր թագաւորէր՝ առանց
երբէք նշանակ ինչ ապստամբութեան նշմարելոյ 'ի ժո-
ղովրդեանն, կամ կասկածանս 'ի ինդիր լինելոյ նո-
ցոյ արքայի. թէպէտ զի ոչ որ 'ի հասարակ ժողովրդենէ
գիտէր՝ թէ ով է նա, որուն մեզքն եկին յերկրպա-
գութիւն։

Ի կատարիլ աւուրց ասնին, և 'ի գառնալ մա-

բիտանու և յովսեփայ գէպ ի Նազարէթ. Եվ մնա-
նուն որ էր յայնժամ անցս Երկոտասանից, մնաց
յերեսուազէմ. զոր ոչ մարիամ և ոչ յովսէփ գիտաս-
ցին զառաջինն. զի Ենանապարհորդելով ուզեկցուցք
բազմաց ծանօթից և քաղաքակցաց, կարծէին թէ
և Եվ է անանց ի նոցանէ յառաջ խաղացեալ իցէ։
Լ.սս վրիպակ չեղև առ անհոգուն, այլ առ մեծի յոր-
գուն և վատահուն. զի քաջ գիտէին թէ ով է մա-
նուն. այս է ասելն, * կարծէին զնմանէ թէ ընդ-
ուզեկիցն իցէ։ Հաւանելի երևի և կարծիք բե-
դայ և այլոց, որք ասեն թէ որք զատուցեալ ի կա-
նանց՝ յերկու խումբս երթային. և մանկունքն ընդ
երկոցունց. վասն որոյ մարիամ կարծեր թէ Եվ է
յովսեփայ իցէ. իսկ յովսէփ թէ է մարիամու։ Եվ
գիրն ոչ խօսի մեզ վա այսպիսի որոշման, և ոչ ասէ
թէ մեն կարծեր թէ ընդ միասոյն իցէ. այլ թէ երբ
կարծեն կարծէին թէ ընդ ուզեկիցն իցէ։

Մանրք է եւթիմիսի իշխեցին ասել, թէ Եվ կա-
նանց զայս որոշումն իւր ոչ ծանոյց Յոհաննայ իւրոց.
զի գիտեր թէ նորա ընդդէմ դառնային նոքա և
ոչ տային թոյլ առնել զայն։ Լ.յլ այդ կարծիք նը-
աստատացուցանել թուի զբարձրագոյն խորհուրդն,
և չյարմարի խորին յարգութեն որով մարիամ և
յովսէփ թէպէտ իբրև Յոհաննայ վարեին, բայց միան-
գամայն և կախեալ կային յամենայնի զկամսոյ որդ-
ւոյն։ Մանապէս ասել ընդ մեկնաստասի, թէ
յայս գործ կամեցաւ Եվ ցուցանել զանբաւթիւն իւր,
զի յայսմանէ արասցէ թէ զասվարականն հպատակութիւն
առնէր առ նոսա իւրով ինքնիշխան բնութիւնք, և ոչ
ի պարտեաց, ոչկար է ի հանգուցանել զմիտս, և
ոչ լուծանել զդժուարութիւն։ Եվ զի չունէր Եվ
զայդպիսի պարտս՝ էր Հնազանդութիւն այնչափ յայտ
նի մարիամու և յովսեփայ, զի չկայր ինչ հարկ ցու-
ցանելոյ զայն հանդերձ այնչափ կսկծագին արտաս-
ուութիւնս։ Հաստատակամ կարծիք հարց և մեկնչ-
ից այս է, թէ կամեցաւ Եվ իւրով օրինակաւ ու-
սուցանել ամենայն որդւոց՝ յաղթել բնական զիր,
և անտես արարեալ զարտասուս Յոհաննայ և սիրե-

լեաց, երթալ զՀիւս ուծային կոչման, և խնդրել զփառս նորա։ Լ.Մ զի մի անխոտոր առցի բանս 'ի վերայ ամենայն զաւակաց, յուշ լիցի և այս, զի որ զի՝ որ չունիցի իշխանութիւն 'ի վերայ ծառայից իւրոց, որպէս ունէր Հայր, պարտական է ըստ կարի չտալ ցուս ծառայ, յորժամ այլով օրինակաւ կարիցի զՀիւս երթալ ուծային կոչման, և կատարել զպարտս իւր։

Կաղինաս ասա զայլ իմն խորհրդածէ օտար 'ի նոա խրնթաց կարծեաց։ Հաւատամ ասէ՝ թէ մանուկն Հայր ոչ ծանոյց յառաջագոյն մարիամու և յաղեփայ զիսորհուրդ իւր. որպէս զի այն զոր կամիր առնել առաւելապէս հաւակեցի։ Լ.թէ յառաջագոյն ա-ստացեալ էր մեր իւրում, մայր իմ գնացէր գուք 'ի նազարէթ, քանզի ես կամիմ ինալ ասա առ 'ի սկիզբն առնել յայտնել զիմաստութիւն իմ 'ի մայրաքաղաքն ասա, և ոչ կամիմ յայժմուս զբո առաջիկայութիւն, զի մի զպարտեացիս իբր 'ի պարծանաց ասկի կացէ՝ ինացեալ ասա՝ տեսանել զայն հանդէս, զոր կամի յինէն հայրն իմ երկնաւոր 'ի մեծագոյն փառս իւր. և եթէ զայսոքիսակ զիսանելոյ մարիամու զիսորհուրդ որդւոյն՝ առանց նորա երթալ էր 'ի Նազարէթ, յայտ է թէ 'ի հարցանել ցնա ուղեկցաց, ուր իցկամ զի՞ եղև Հայր, ունէր համեստաբար զայս ասել պատասխանի, թէ Թողի զնա յերուսաղէմ. յոր-մէ յառաջ գայր մեղադրել զնա բարեբեցուն՝ որպէս թէ իրաւամբք՝ զի զաղայ մանուկ եթող անտէրուն, յօտար քաղաքի. զի և չէր իսկ 'ի Նազ հանարհուն կուսին՝ ասել, թէ Թողի զնա, զի 'ի մայրաքաղաքն անդ խոյլեցուցցէ զիմաստութիւն իւր առաջի իմաստնոց և վարդապետաց. և յոչն ասել զայդ այդպէս, համբաւ նշանաւոր գործոյն ոչ հասանէր 'ի նազարէթ։ Որպէս և 'ի նմին իսկ յեկեմ քաղաքի անծանօթ էր Հայր՝ եթէ հասարակ ժողովրդեան, և եթէ վարդապետաց. ուստի խառնեալն հնչէր համբաւ, թէ մանուկ մի փոքրիկ եւ 'ի տաճարի նշան մեծի իմաստութիւն. բայց ոչ լինէր ծանուցեալ՝ թէ իցկ նա որդի մարիամու, որպէս և անծանօթ մնայր՝ թէ

չիցէ նորա ուսեալ ի գալոցս։ Լիտեր ՀՅ, թէ մեծ փառք են հոր իւրում երկնաւորի՝ կանխաւ պատրաստել զիրաս բոլորից ի քարոզութիւն իւր, զոր բան ժամանակին հանդերձեալ էր կատարել, և արժանահաւատ առնել զվարդապետութիւն իւր, առլով ձեռամբ շօշափել թէ յերկնից է։ Լիտեր՝ զի և նորին իսկ քաղաքակիցք իւր նազովրացիք ունին վկայել յաւուր միում զնմանէ, թէ չիք նորա երկիր ուսեալ. բայց այն եւ լինիցի ի զարմացումն և ի փառս նորա, և ոչ յարհամարհանս, ի յիշել բազմաց և ի վկայել թէ երկոտասանամեան գոլով զարմացայց խմաստութիւն իւրով յերուսաղէմ զվարդապետս։ Լիտեր թէ այս ծանօթութիւն ոչ սակաւ ի յարգի առնիցէ զվարդապետութիւն և զիրաս իւր յառաջ քան զյայտնել զանձն ի հրապարակի քարոզութիւն և զբանն ի գործութիւն։ Օր ի ՀՅ ալ նատեր ի տան իւրում մնացեալ ի մտրգիանէ, այլ վարէր և կենակցէր ընդ մերձաւորս. զի զրէ զուկաս, թէ յա ի զարգանալ հասակաւ՝ բան նմին հանդերձութիւն յայտներ և զնորին իւր և զիմաստութիւն՝ ոչ միայն առաջի ՅՅ, այլև առաջի մտրգիան։ Հանդերձ սաղցեալ ի տաճարի անդ՝ առիթ լինէր, զի բազումք երթիցեն առ նա առ ի խրատ և յուզութիւն. և թէպէտ առ ժամն չհանդիպէին զնա ՅՅ, բայց ընտանիքն Ճանաչել ի նմա զերմարդկային ինչ։ Լիր զի այս ամենայն մեծապէս նպաստեին առ փրկութիւն մերձաւորաց, յա Ճեպի առնել զայս զորձ իբրև ըղկատն հօրն երկնաւորի, յորմէ առաքեցաւ վարդապետ և փրկիչ, առանց ի վեր հանելոյ ումեք զիսոր հրդեն։

ԼՀԴ յա յայտնէին յան՝ ոչ մարիամա և ոչ յոսեփայ զնեալ իւր յերուսաղէմ, զչէտ գայր այն, որ ինչ իրոք եղև. իբր զի նորա բազում հոգով և առաւելագոյն ինդրեսցեն զնա ընդ զրացիս և ընդ ծանօթս, և ընդ ամենայն բազմաւն որք գառնային յերուսաղէմայ, հարցանիցեն ի Ճանապարհի և ի քաղաքի։ Լիր այսու ամենեքին շարժեսցին ի հարցաքննութիւն, և այսոքս բնական եղանակաւ հրատա-

բանկեցին իրքն. և ի խնդրել մարիամն նաև ի
տանալն անդ զՆն, ամենայն վարդապետք և ժող-
վարդք ծանիցեն զնա զոլ որդի մարիամն. և ապա
յարժամ զկնի ուխտառուն ամաց քարոզեցեալ ի նմին
քաղաքի, ունիցին յիշել թէ ի մանկութենէ անտի
իւրմէ երևեցոյց առաքի նոցա զգիտութենէ հեղեալ
և գերմարդկային։ Վասն գիտելոյ Նն թէ ծածկա-
բար բաժանումն իւր ի ծառայսն ընդոյր զոիբառս նոցա
ցաւոյս և հոգւոյս. բայց գիտելոյ և զկատարեալ ա-
ռաքինութենէ նոցա. և յերբ նմա անհաճոյ ցաւն, որ
առաւելագոյն զարդիւնս նոցա։ Գիտելոյ և զայն թէ
մարիամն նոցա լինելոյ և մեծագոյն քան զցաւսն,
յարժամ գոյին զնա ընդ վարդապետս զարմացեալս
առհասարակ ընդ խնամառութենէ նորա։

Լաւ եղև յետ գալոյ Մարիամն և յանկերգոյ
իրքն առաւ միոյ Ճանապարհ, յերեկոյանալ աւուրն
ոչ տեսանելով զՆն։ Նոքա առ իւրեանս, ելին
խնդրելոյ զնա ընդ ուղեկիցս և ընդ ծանօթս, և յոչ
գտանելն՝ ցաւ անպատմելի պարաբերաց զոիբառնոցա՝
որ և եւս սատակմանոյր, զի ոչ գիտէին ոչ զպատճառս
և ոչ զելս իրաց. և անկարծանոյին հասու լինել իւիք
մտածուիր։ Գիտէին զմնալն յՆ զի ուժ է, և չէր
մարթ չար ինչ պատահել նմա առանց կամոյ իւրոյ.
բայց գիտէին և զայն զի ծածկէր զուծուն իւր։ Նոյն
վայր տեսեալ էր նոցա զնա՝ կրել վշտակրութիւն, որ
հասարակ են մանկանց. լալ ի խանձարուրս, դիել
կամն ի սահանց. առնուլ կերակուր, փոխառեալք
տրբերցուցանել զկեանս ի հալածականացն հեղգիցն.
զանս որոյ կարէին կատարիլ թէ և այս անպատ-
իրքն մանուկ չարի իւիք իցէ պատահեալ կամա-
ւոր յանձնառութենէն։ Լաւ զի յառուկ է, արդա-
բոյ երկնչել ի մեզայ և անդ՝ ուր ոչ գոյէ մեղք.
թէպէտ խիղճ մտայ նոյ ոչ ստգանելոյ զնոսա յիմիք.
ասելոյն և այնպէս կարէին կատարիլ թէ գոյէ նեղ
բեանք անզգաստ գոսան յիմիք, կամ արարին նոյ
ընդդէմ հաճոյից նորա, կամ պակասեցան յարժա-
նառաւոր յարգանէն ի վարիլ ընդ նոսա։ Գիտէին ըզ-
բան սիմեանի առ մարիամ, թէ սուր ցաւոց անցցէ

ընդ սիրտ նորա։ Գ։Իսկեմն ի մարգարէից թէ Յն
հանդերձեալ էր մատնել ի ձեռս անօրինաց. կա-
ցեմն կասկածել թէ այս իցէ ժամն այն, զոր գուցէ
նա ոչ յայտնեաց նոցա առ ի չյաւելուլ ի սիրտս
նոցա վերս անբաւժելիս։

Օ այն գիշեր յայսոսիսի վարանս խորհրդոց անցու-
ցին, յամենայն ժամ առ ամենայն շարժումն, և առ
ամ ամառանայն՝ ի գուռն և ի պատուհանն ընդմանա-
լով՝ թէ գուցէ որդեակ իւրեանց գայցէ։ Ի վաղիւ
անդր յարուցեալ դարձան անդրէն ընդ նոյն Ճանա-
պարհն, հարցանելով ի գեօղս՝ զ որ անցանելին, և ի
Ճանապարհի որոց և պատահէին. և չգտեալ ուստեք
ծանօթութիւն ինչ, եկին յերուսաղէմ լի տխրութիւն
և կատարեցան օրն երկրորդ։ Իսկ ինքն յն թէ
զի՞նչ արար ընդ այն աւուրս երկուս, ուր բնակե-
ցաւ, և զիարդ կերակրեցաւ կամ ո՞ր անցեալ է մեզ
ի գրոց։ Զմի յայտ իսկ է, զի զմեծ մասն աւուրց
ի տաճարն անցուցանէր, ի լուսաւորել զժողո-
վուրդն և զվարդապետս օրինաց. զի այն էր նորա
վարձան ինուրց անդ աւուրս երիս։ Ընդ երեկս ա-
ւուրն երկրորդի մարիամ և յովսէփ հասին յերու-
սաղէմ. և չգտանելով ծանօթութիւն ինչ զՅն՝ ի
հաստատակաց իջևանին, եղին ի մտի՝ զի թերևս ի
վաղորդայն գտանիցեն ընդ բազմութիւն ի տաճարն
անդ. որպէս և եղև իսկ, զոր մեկն ասէ աւետարա-
նիչն, * Յետ երից աւուրց գտին զնա ի տաճարին։
զայս բան համարէն մեկնիչք իսմանան յերրորդ ա-
ւուր, և ոչ ի յորրորդումն։ Ասա այսմ ասաց եր-
բեմն և Յն վասն իւր ի մարկ՝. ապաստղի, և յետ
երից աւուրց յարիցի. և յայտ է թէ յարութիւն նո-
րա եղև յաւուր երրորդի յետ մահուն նորա։ Ա-
ղամն զնա՝ ասէ զիր, զի նստեր ընդ վարդապետս.
լսէր զվարդապետաւն նոցա, և ինքն հարցանէր զնս, և
ասէր պատասխանի հարցմանց նոցա։ Լուեալ վարդապե-
տաւնն էր առաւելագոյն ի վրայ ժամանակի դալատեան
մեսիային, ի վերայ նշանաց նորա, և ի վերայ մեկ-
նութեան մարգարէութեանց, որ խօսեցան վասն նորա.
այսպէս հաստատեն առ հաստատակ մեկնիչք և հարք։

Լաղումբ ասեն թէ մնուելն Յն նասէր ի խա-
նարհ առ. ասս վարդապետաց. որպէս թէ ի գնդ
եկեալ արեւելեան սովորութեն նասիլ աշակերտաց
առաջի վարդապետաց. ուստի յասել աւետարան-
ին *Լասէր ընդ վարդապետս ։ բան ոչոչ գրոյն
ասեն՝ ոչ նշանակել ծնգիւ նասիլ ի մէջ նոցա, կամ
հաւասար նոցա, և կամ նախադասոյ. այլ միայն լի-
նել ընդ նոսա ի նմին գաւթի, կամ սրահի։ Կա-
խակցութեն ասեալ ոչ է ապացոյց գերադոյ խմնա-
ութեն. նասիլ ի տոր յայտնէր զխոնարհութիւն.
խաթել խմնաութիւն՝ յայտնէր զգերանոյ կային խմնա-
ութիւն։ Սակայն ասել կարելիս՝ չերեւի բաւական
պատճառ խոտորելոյ ի բնական և ի գրաւոր խմնա-
ութից աւետարանին։ Լարի հաւանելի երևի, թէ յա-
ռաջնեալ աւուր սեռեալ վարդապետաց զանոյսի
գիտութիւն մնելանն հանդերձ գեղեցիկ հանմանա-
ութեամբ և յարգութեամբ և շնորհաշարդութեամբ, յերկրորդ
և յերրորդ աւուր առեալ ելեն գնա ի մէջ իւրեանց
և առեալ զգերակայ սեռա այնպիսի խմնաութեն գա-
ւեան և հնարելի մնելանն՝ զոր ոչ նուազ սեռին քան
զմնելն գանելի։ Լաղալն յայտ է թէ հարցուածք
յոր, և պատասխանեք նորա, և ուսեալն խմնաութի
որով կարգեր յարգարեր զանձնոյն զրանս և զդարձ-
մանս իւր, ընտրեն հիացմամբ զբանվանդակ զայն հան-
գիտարան։

Յայտ հանգիսի գանեն գնա մարդիամ և յանսի-
յաւուր երրորդի. և արանցացան, ասէ աւետարա-
նին. այլ արանցացումն նոցա ոչ եղև ընդ գերազանց
խմնաութիւն նորա յայտմ փոքրիկ հասակի, զի գի-
տեին նորա՝ թէ խմնաութիւն նորա բազմաց գերա-
գոյն է, քան զայն, զոր ցուցաներ անդէն։ Գիտեին
թէ խմնաութիւն նորա ուսեալ է. այլ արանցացան՝
զի յայտմ հասակի հրաշալեաւ կանեցաւ երևե-
ցուցանել զիւր անբաւելի գիտութիւն. զի ոչ կարծեին՝
թէ այնչափ կանուխ կամիցի արձակել զհատագայնս
իւրոց երկնային խմնաութիւն։ Ի վնարիլ բանից ընդ
վարդապետս, մերձեցաւ Յն արդիական յարգութիւն
առ ուսեալսն իւր. և նա զարմանալի քանարարաս-

լով ասէ. * Որդեակ զի՞նչ գործ գործեցեր դու ընդ մեզ. ահաւասիկ հայր քո և ես տառապեալք խնդրեաք զքեզ։ Այսոքն խօսի, և ոչ յայտնէի. վասն զի թէ պէտս նասէ սէր յայտնեփայ մեծ էր, այլ սէր մանրիտանու առ որդին առաւել էր. որովհետև ցաւ սրտի նորա սաստիկ էր քան զյայտնեփայն. ապա նոնա անկ էր խօսել և յայտնել զմտքնոր իւր, որոյ սէր և կակիծ առաւել էր։ Խնդ զի՝ ի հարցումն յայն գոյր ծնողական համարձակութիւն և մեզմ ինն իշխանութիւն. որ յաւէտ ճարհաւոր էր մարիամու. Ճշմարիտ մոր, քան յայտնեփայ. զոր թէպէտև մարիամ ըստ արտաքին կարծեաց այլոց հայր Յոսի կոչէ, այլ լոկ ազնուամբ պատուոյ, և ոչ իրաւք։ Կարս զյայտնեփայ զանուանն ասայ, * Հայր քո ասէ, և ես։ քանզի յայտնէփ էր Ճշմարիտ այր իւր. ուստի և իրրև գլուխ զնա պատուէաք էր նախ անուանել։

Զա գորովալից հարցումն մորն ետ Յն՝ սիրալիր միանգամայն և ազդու պատասխանի, * Օ՞ իմն դրէիք զիս. ո՞չ գիտէիք թէ՝ ի սան հօր իմոյ պարտ է լինել զիս։ այսինքն ուր կամք և գործք հօր իմոյ կոչեն զիս։ Իրր ասել արդեաւք. քաջ գիտէիք դուք զիմ սէր և զՀպատակութիւն առ ձեզ. ապա տեսանելով զիս բաժանեալ՝ ի ձենջ, կարեէիք ինքնին զմտաւ ածել թէ այն բաժանումն լի է խարհդով, զի այնպէս ինդրելք փառք հօր իմոյ. ուր կոչեն զիս գործք որք մեծացուցանեն զփառս հօր իմոյ, անդ պարտ է ինձ լինել. այն միայն և ոչ այլ ինչ կարէ բաժանել զիս՝ ի ձենջ։ Ի՞ վերայ բերել գիրն. * Եւ նորա ոչ իմացան զբանն՝ զոր խօսեցաւ ընդ նոսա։ Օ՞ թէ պէտս գիտակ եղեն այնմ թէ Յն էր որդի՝ նոյ, և թէ զայն բան ասայ վասն հօր իւրոյ երկնաւորի. սակայն և այնպէս պատասխանին Յսի իրրև անխմանալի զասս նոցա. քանզի ոչ իմացան՝ թէ զի՞նչ այն փառք էին հօրն, յորս ասկս պարտ եղև որդւոյն մնալ յերուսաղէմ, առանց յառաջագոյն ծանուցանելոյ նոցա. կամ թէ արդեաւք յայտմիեաւ յաւերժանալ կամիցի՝ ի տարէին, և ոչ յաժարեսցի այլ դառնալ՝ ի տուն մորն։ Զայլ յայսր ամենայնի վերայ

լանցին, և ցուցին զիսորին յարգումն իւրեանց առ յա, ոչ ևս կրկնելով զՏարցումն։ Լ։ յապէս կրթէր Յն զՏաւատս մերն և յոմսէ փոյ, մնօրինելով զի ինչ ինչ լիցի նոցա անխմանալի. որպէս զի կատարեալ լիցի արդիւնքն նոցա, Տաւատալով զայն զոր ոչ կարէին խմանալ։ Կատարելութիւն Տաւատոյ ոչ է խմանալ զՏաւատալին, այլ միամտութիւն անսալ վկայութիւն այր որ խօսի. Տաւատն ոչ է անխտաձն և մաքուր Տաւատ՝ յորժամ բառնի 'ի նմանէ քօղն մթութիւն։

Լ։ պա 'ի գաւնալ մարիամու և յոմսէփոյ՝ եկին և Յն ընդ նոսա 'ի նազարէթ. ուր բնակեցաւ մինչև ցերեսնեւորդ ամ Տասակի իւրոյ, իսկ թէ զինչ ապրը ընդ այնչափ ամս, չունիմք յաւետարանի զայլ ինչ, բայց միայն զայս թէ * էր նոցա Հնազանդ։ 'ի յաւէրժական կշռամբանս որդւոց, որք Տաղիս թէ փորք մի մեծանան Տասակաւ, 'ի բաց ձգեն զՀպատակութիւն առ ծնօղս. առ որ յամենայն Տասակի միջոց պարտապան են։ Օ այս պատմութիւն կիրէ զուկատ ասելով. * Լ։ Յն զարգանայր խմնաստութիւն և Տասակաւ, և շնորհաբ յայր և 'ի մարդկանէ։ զոր քաւ լիցի այնպէս խմնալ, որպէս թէ բան ամենեան Տասակին՝ ամէնին 'ի նմանս և ունակութիւնքն խմնաստութիւն և հնարՀաց, զորս յառաջնում վայրկենի անդ յղութիւն իւրոյ ունէր ամենայն լրութիւն. այլ թէ բան ամենի Տասակին Հետ զՀետէ առաւել երևեցուցանէր արդեամբք յիրս մեծագոյնս զՀնարՀս իւր և զխմնաստութիւն. որք ոչ էին 'ի վերին երեսս լոկ առ այս մարդկան, այլ Հնմարիտ նասև առաջի այր. այս է՝ զոր ասէ, * յայր և 'ի մարդկանէ։

ԳԻՐՔ ՀՈՐԻՍՆԵՐ

ԳԼ. Ը.

Գովաբանութիւն Հրեշտակաց ի Տէրունի։

* Ի հնգետասանեներորդի ամի տէրութեան տիբերիոս կայսեր ի գաւառս Հրեաստանի պիղատոս պոնտացւոյ եղեալ։ (զուկ. գ. ։)
* Յաւուրսն յայնմիկ գայ յովհաննէս մկրտիչ յանապատին Հրեաստանի եղեալ, և ասել ապաշխարեցէք եղեալ։ (մատթ. գ. ։)
* Ակնդրն աւետարանի Յոսի Վրոսի որդւոյ ասի. որպէս և գրեալ է ի մարգարէս ահաւասիկ առաքեմ զհրեշտակ իմ ... և քարոզէր մկրտութիւն ապաշխարութեան եղեալ։ (մարկ. ա. ։)
* Լուզ այր մի առաքեալ յանուն նմա յովհաննէս եղեալ։ (յովհ. ա. 6։)

Յամին հնգետասաներորդի կայսերութեան տիբերիոս յաջորդին օգոստոս կայսեր՝ այս վիճակ էր քաղաքական անառակութեան յերկրին պաղեստինայ։ Պիղատոս պոնտացի վարէր զհրամանատարութիւն անուամբ գաւառաբի՝ որպէս փոխարքայ ի վերայ հրեաստանի, այսինքն երկրին յուդայ, եղէալ ի համարի մոյ ի գաւառաց կամ ի կուսակալութեանց հռովմէական ինքնակալութեան. և ի մեռցեալ երկրին խրայելի՝ ի գալիլեա իշխեր հերովդէս. յիտուրիա և ի տրաքոնիտա փիլիպպոս եղբայր նորա. և ի յաբիլենա իշխեր լիւսանիա. որք առհասարակ կոչէին չորրորդապետք։ Յայսպիսեաւ վիճակի մարմնաւոր իշխանութեան ընդ օտար տերամբք՝ այլափո-

խնամ էր և ընթացք հոգևոր կարգաց ազգին էր-
բայեցուց, և խոսառ աղաւաղեալ եկեղեցական
կարգք և կանոնք նոցա. զի ուր բան ասծադիր օրի-
նաց՝ միոյ քահանայապետի և ելեթ պարտ էր լինել
մինչև ցմահ իւր, և յաջորդութիւն անցանել յան-
դրանկանե յանդրանիկ, ի զահաթիրութիւն ազգայ-
նոց՝ և յազատութիւն օտարազգի դատաւորաց ամե-
նայն օրէնք եղեն ոտանկոս. և քահանայապետու-
թիւն էր արկեալ ի վաճառս տարեցոյն ի տարի, և
բաժանեալ ի բազումս կամ դանել յերկուս զանազա-
նեալս ըստ իրիք իրիք պաշտամանց. որպէս և ի ժամա-
նակի սատ յիշին յաւետարանին երկու քահանայ-
ապետք, աներ և փեսայ. * Ի՝ քահանայապետու-
թիւն ասէ անանայի և կայիափայ ։ Ուր քահանայա-
պետ անուանի յՎ մարթի խմանալ զգլխաւորս քահա-
նայական ասանց. զի նորա բազում էին, և ոչ երկու
ելեթ. նմանապէս չէ մարթի խմանալ թէ փոխանա-
կաւ վարէին զքահանայապետութիւն. զի սատ կամք
աւետարանին է որոշ նշանակել զանձն յորում բան
ասն եղև ի վերայ յովհաննու. ուստի եթէ փոխա-
նակաւ վարէին, ոչ անուաներ զերկոսին, այլ զնա
միայն, որ էր քահանայապետ տարւոյն այնորիկ. որ-
պէս նշանակէ յովհաննէս աւետարանիչն յաւուրս
յարչաբանաց ասն։

Ի՝ քրդ՝ միոյգ ոչ այսպիսիք ոմանք էին քաղաքական
և հոգևորական իշխանք ժողովրդեան հրեից, հրա-
ման ետ ասծ յովհաննու սիրելոյն առնել քարոզութիւն
ոչ ի քաղաքս, և ոչ ի խորին անապատս ամայիս,
ուր եկաց ի մանկութիւն անտես գլխովին ի մարդկա-
նէ՝ յասծայնոյ ելեթ պարտապետ. այլ ի քաղաքա-
մերձ գաւառավայրի, ուր ամենեցուն դիւրին իցէ մեր-
ձենալ։ Ի՝ այս բան ապամ ասծայնի հրամանի՝ եկն յով-
հաննէս ի գաւառս, որ առ եզերքը յորդանանու.
զոր մատեալս և մարկաս, և յառաջ քան զնոսա ե-
ապի մարգարէ անապատս կոչեն, ոչ իբր թէ էր անա-
պատ ամայի անկոխ ի մարդկանէ, այլ զի ոչ էր էր
կիր մշակեալ։ Ի՝ աղաբիա կանխաւ զուշակեաց զայս
քարոզութիւն, հրեշտակ կուռելոյ զնոր քարոզիչն. * Ի՝

հա՛ ես առաքեմ զՀրեշտակ իմ, և տեսցէ զՇնորհ-
պարհս իմ՝ առաջի իմ։ (մաղ. Գ. 1.) այժմանոգէս
կոչէ զնա Հրեշտակ, ոչ միայն զի առաքեցաւ որպէս
պատգամաւոր ոգի՝ քարոզել մարդկան զերկնային
և զանծայնս, այլև զի անմեղուն ՝ և սրբութիւն վա-
բուց էր Հրեշտակ ՝ ի մարմնի։ Լոյս յառաջ քան զնա
զաբիաս՝ եայրի գուշակեաց զայս առաքումն՝ կոչ-
լով զյովհաննէս ձայն յանապատի. * Ձայն բարբա-
ռոյ յանապատի, պատրաստա զարարեք զՇնորհարհս
նոցա, և ուղիղ արարէք զշաւիղս նոցա մերոյ։ (եայ.
Խ. 3.) Ասելոյ զերկնային միացուցանէ, զի երկո-
քին ՝ ի նոյն հային. այսպէս ասելով. * Ահեղն աւետ-
արարանի Յոհ. Յոհ. զրգռոյ ոգի. զրպէս գրեալ է ՝ ի
մարգարէս։ Եւ՝ ակզբնաւորութիւն աւետ-
արարանութեան այսինքն քարոզութեան քսի, ը-
կալեալ ՝ ի մկրտութենէն յովհաննու կարարեալ նոր։
Հրեշտակն՝ զոր նաՀ խոստացեալ էր առաքել ՝ ի
պատրաստել զՇնորհարհ զայսոսական մեսիային,
կամ՝ Հրեշտակն որ բան մարգարէութեանն եայեայ
հանդերձեալ էր լսելի առնել զնորահրաշ ձայն բար-
բառոյ յանապատի և յանապատի՝ էր յովհաննէս
մկրտիչ, որ սկսաւ քարոզել և պատրաստել զժողո-
վուրդն առ քարոզութիւն Յոհ։

Յովհաննէս սկսաւ քարոզել յանապատի անդ
երկրին յուդայ, որ փոքր ինչ հեռի յերուսաղէմ
ձգի ՝ ի կոյսն յորդանանու։ Համբաւ նոր քարոզչին,
յիշատակն սքանչելեաց որ եղեն ՝ ի ծննդեան նորա՝
թերևս ՝ ի միտս բազմաց ածացեալ, և առաւել քան
զամենայն՝ խոստագոյն տարազ կենաց նորա, սքան-
ցաւ ոչ միայն ՝ ի գաշտային տեղեան յանտառիկ, այլև
յերուսաղէմ քաղաք. մինչև գլեռն ամենայն երու-
սաղէմացիք երամեալն լսել զերկնային քարոզութիւն
նորա։ Ելոր իսն էր տեսանել զնոր քարոզ բանին՝
զգեցեալ հանդերձ խոշոր ՝ ի ստեայ ուղտու, և գօ-
տի մաշիկեղէն ընդ մէջ իւր. և կերակուր նորա մա-
նանայ չորացեալ և ծեծեալ՝ խառն ընդ մեղր վայրե-
նի։ Հաւատիցէ՞ տարաբ սատ ոմանք խմանան զարմատ
ինչ ինքնաբերս ՝ ի գաշտս և յանապատս ըստ իսիք

նման Հանդերձի, կամ շղգամի. այլ Հասարակաց կարծիք գնել լինել իրական մաքախ. որ է տեսակ մի 'ի գեղեցն թանչուն կենդանեաց որբ կոչին ջրաբակ, խարագուլ, մաքախ, զորս իբր նոցա թռչել տային օրինք ուսել հրեից. որպէս յայտ է (ղևտ. ԺԱ. 22.) ||Եւ բանկելի նոցա լոկ ջուր. բայց և այնպէս ասաւ. զի բարձրագոյն խօսելով մաքեմ էր ասել զեմանե, որ. պէս և իրաւ ասաց ||Ցա վասն նոցա, այլ՝ որ ոչ ուսէր և ոչ բանկեր։

||Յայտիսի խիստ ապաշխարող կեանք՝ Հանդերձ հրեշտակային անմեղութիւն, և նոր նախանձու փառացն ոչ, և փրկութեամբ մերձաւորաց, ուներ զանգի մեծամեծ աբանելագործութիւն, (զի յովհաննէս՝ այլ նշան ինչ ոչ արար), և ձգէր առ նա յանապատ անգր զիսուն բազմութեամբ ունկնդրաց ոչ միայն յերուսաղէմ, այլև յամենայն հրէաստանէ, և յամենայն կողմանց յորդանանու, առ որով շրջէր յովհաննէս քարոզելով։ ||Ինձ էր և Հանրական շարժումն ամբոխին 'ի զէզջ և յապաշաւ. և էին ինչ զարմանք, զի սովոր է միշտ մեծ լինել պատուդ, յորժամ վարք քարոզչին լինի յառաջաբան քարոզին։

ԳԼ. Բ.

Ընդհանուր բարոյականներ։

* Լսել ապաշխարելոյն զի մերձեալ է արքայութիւն երկնից։ (մատթ. գ. 2.)
* Լաւ քարոզելոյ մկրտութիւն ապաշխարութեան, ի թողութիւն մեղաց։ (մարկ. ա. 4.)
* Լաւ եկեն յամենայն կողմն յորդանանոյ քարոզել մկրտութիւն ապաշխարութեան ի թողութիւն մեղաց։ (ղուկ. գ. 3. ԽԱ.)

Սովորական նիւթ քարոզութեան յովհաննու էր պատրաստել զսիրտս ունկնդրաց Քրիստոսի և ընդունել զՆա. վասն որոյ և զայն ինչ առնոյր իւր նիւթ, որ ինչ առաւել սատար լինէր այսմ իւրում վախճանի։ Լաւ զի մեծագոյն արդէլոյ ընդունելոյ զՆա՝ էն մեղք, ջանայր բառնալ զայս արգելս, յորդորելով զամենեսին յապաշխարութիւն։ Պատառնայր մահ մնասուցս աշխարս, ասելով՝ աշխարսիկ տապար առ արմին ծառոյ եդեալ կայ։ Պատառնայր զաշխարհին պատիժ դժոխոց ասելով, ամենայն ծառ որ ոչ առնիցէ պտուղ, հատանի և ի հուր արկանի։ Զատատացուցանէր զիարեսեցիս զորինեալս և զբրինեալսն կարծեցեալս, որք հատատառեալ ունէին ի մտաս իւրեանց, թէ զիարդ և կեցցեն՝ սնարեալ ունին փրկութիւն հատանել, զի որդիք աբրահամու էն, ուստի և սեպհական ժողովուրդ ոչ։ Լա՛ ցրելոյ զայն մոլար կարծիս նոցա, առաջի դնէր նոցա թէ ուծ չունի պէտս և ոչ իմիք, դիւրին է նոսա եղծանել զզ ժողովուրդ ամպարիշտ, և ոչ ոչ պակասացին նոսա երկրպագուք, զի կարող է և ի քարասիրտս մարդկանէ յարուցանել իւր ժողովուրդ հաւատոց։ Ա՝ սոսա որոյ փութալ պարտ է ձեզ ասէ՝ առնել պտուղ արժանի ապաշխարութեան. և մի վատա-

հանալ լոկ յարգիւնս նոխարհարց մեռոց։ Իսկ յոր-
ժամ երթայցին առ նա առանձինն ամենք ի փարե-
անցուց, որք յարտաքինս եղեալ էին զամենայն բա-
ռիկրծուութիւն իւրեանց, և ամենք ի սաղուկեցւոց,
որք ուրանալով զյարութիւն մեռելոց, մնացեալ էին
հերետիկասութիւն և պատասաէին զեկեղեցի նոցա,
յանդիմանէր զնոսա անաչառ տասոկի կշռամբանաբ,
մինչև ծառնեղ իմից կոչելով. և սպառնայր զահեղ
զանհրաժեշտ դատաստանն աց։

Լ.ամ առաւելապէս յանձախէր խօսել առ ամե-
նեսին և աւետարանել զեկեալ մեսիային, թէ ընդ
հուպ ունի յայտնի առնել զանձն իւր այր՝ որ զինի
իմ գայ ասէ, հզօրագոյն է քան զիս. որում չեմ բա-
ւական խոնարհել լուծանել զիրացս կօշկաց նորա։
Լ.ս մկրտեմ զմեզատրութիւն, որ ոչ սրբէ զհոգիս նո-
ցա. բայց զօրագոյնն որ զինի իմ գայ, լուանալով
ի ջուր՝ սրբեսցէ և զհոգիս ի հուր հոգւոյ սրբոյ։ Լ.ամ
առեալ է ընդ հանուրս և անբաղդելի դատաստան-
թիւն. և որպէս սրբի ցորեան ի կալ հեծանոցաւ, և
բարեն ժողովի ի շտեմարանն, իսկ յարգն արկանի
ի հուր. այնպէս ժողովեցէ նա զարիս յիւր երկ-
նային շտեմարանն, և զամենարիշաս դատապարտես-
ցէ ի գեհենն անշէջ հրոյ։ Լ.յսպէս քարոզէր և
այսպէս տայր պատասխանի քահանայից և զեւատաց-
ւոց, զորս հրեայքն յերուսաղէմ առաքեցին առ
նա հարցանել վասն մկրտութիւն նորա, որ նոր ինչ
էր առաջի նոցա։ Պատեալ էր ի մէջ ժողովրդեան
ձայն ելն վասն յանհանուս, թէ զուցէ նա իցէ քրիստոս,
այսուհետև մեսիային յայնչափ զարուց հետէ անձկանաբ
ակնկալեալ. այլք կարծէին թէ իցէ եղիա, կամ
այլ որ մարգարէ որ վասն այնր ժամանակի իցէ պա-
հեալ։ Հարցին ցնա որք առաքեցանն թէ զու՞ ես. ի-
սկ նա որպէս հիացեալ և տատանեալ, թէ իցէ՞ որ-
զեաբ հնար անկանիլ այգպիսի կարծեաց ի սիրտ
ուրուք, խոստովան եղև ամենայն հաստատութիւն, և
ոչ ուրացաւ, խոստովան եղև և ասաց եմ թէ ես ոչ
եմ Մեսիա։ Լ.ոյս հարցին, եմ եղիա՞ իցէ, ասաց թէ
ոչ. կամ թէ մարգարէ՞ն իցէ զոր մտքիս ասաց յա-

բուցանել ՝ի ի՛ տեղի խբ, նոյն օրինակ եւ պատա-
խանի թէ ոչ. զի չէր այնպիսի՝ որպիսի խմանային
որք հարցանէին։ Յոյժ համեստեա թէպէտ ի Նոյեմ կա-
ւեցաւ եղեալ, այլ փոխարերութիւն և նմանութիւն. զի
զերդիային ունէր զարիութիւն և գնահատանք ուծային.
բայց նորա ոչ յայն միտս հարցանէին, այլ խնդրէին
զիտել՝ թէ արդեօք նա ինքն նախկին եղեսին իցէ,
զոսն որոյ և նա ասաց, * ոչ եմ՝։ Զոյնպէս կուլեաց
Նոյ զյոյժամենեա ոչ միայն մարգարէ, այլ առաւել
քան զմարգարէ. և զարարիա Հայր նոր ասաց զոսն
նորա թէ մարգարէ բարձրելոյն կոչեսցի, ոչ միայն
արդէս եռանդնոտ և ջերմ քարոզ բանին ՝ այլ
որպէս մատամբ նշանակիչ զեկեալ մեսիայն. * երթիչ
ցեսս առաջի երեսաց նոն պատրաստել զճանապարհս
նորա։ ուստի և էր առաւել քան զայլ մարգարէս.
զի այլք զուշակեցին զԲՆՆ գալոց, իսկ յոյժամենեա
յուցանէր զնա եկեալ. բայց հարցանողքն ոչ զայս
խնդրէին, այլ կամէին խմանալ եթէ նա իցէ մար-
գարէն նախագուշակեալ ՝ի մոմսիսէ երբ նոր օրէնքս
դիր ժողովրդեան, կամ գէթ այլ որ յառաջնոց
մարգարէից. և զի ինքն ոչ էր այնպիսի, զոսն ասա-
բիկ ասաց թէ * ոչ եմ՝։ Հուսկ յետոյ սոխպեցին
զնա ասել զանձնել թէ ով իցէ. յայնժամ յայտնեաց
նոցա, թէ ինքն է ձայնն այն բարբառոյ (կամ բար-
բառող մեծաձայն՝) զուշակեալն յեսայեայ, եկեալ
հաճեալ որպէս յառաջնոցն կարապետ քսի քարո-
զել յանապատի, և յորդորել զժողովուրդն յու-
զութիւն վերուց, զի եկեալ ՝ներն գոցել ճանապարհ
ուղիղ և ապահով ՝ի սիրտս նոցա։

Եւ զի որք առաքեցանն՝ էին ՝ի փարիսեցւոց ան-
սի նախանձաւորք արտաքին բարեձեւութեամբ, ակամ
հարցաքննել զսոսն մկրտուել նորա թէ զինչ գրիգ, և ա-
ռանց իշխանութեամբ մկրտել, որովհետև ոչ ՝Ինն է, ոչ
եղիա, և ոչ մարգարէն զոր հարցին։ ՝Ի բանից առ-
ան երևի, թէ սոքա ունէին գէթ ուրուական ինչ
ծանօթութիւն, թէ հանդերձեալ էր երբեմն հաստա-
տել լուսաւորութիւն կամ մկրտուել մարդեղական հոգւոյ.
զոր գուցէ քաղէին ՝ի սաղմոսէն։ * լուա, և քան

գՅիւն սպիտակ եղեց։ կամ յեզեկիելէ ուր ասէ. * լուացի զքեզ ջուրբ, և սրբեցի զքեզ։ (եզեկ. ԺԶ. 9.) և կամ 'ի զանազան լուացմանց որք էին սահմանեալ յօրէնս Նոցա յօրինակ այլ ինն փրկաւէս լուացման. մինչև հասու լինել Նոցա, թէ զիւրեանս ամենեքեան փրկական լուացման հոգւոյ՝ ՍՈՒ միայն կարէ հաղորդել ուժք. և թուի թէ եղեալ էին 'ի միում իւրեանց թէ այլուստ ոչ հաղորդէ, բայց միայն մեսիային, կամ եղիայի, և կամ մարգարէին 'ի մնջեան. գուշակելոյ։

Բ. այսոքիկ սկսանի յայտնեալս և քան զեւ չքաւցուցանել զանձն առ Քրիստս. վկայելով թէ ինքն միրտ, լոկ ջրով, որ չունի զայլ ինչ զօրութիւն, բայց միայն արբել զարտաքին մարմնոն և ազգ առնել գմերձակայ մեքրութիւն հոգւոյ. այլ կայ ասել 'ի միջի ձերում այր, զոր դուք ոչ ճանաչէք. և սակայն այնպիսի որ է, որում ես չեմ արժանի եթէ լուծիկ զկերպացս կօշկաց Նորա. որ զինի իմ գալոց է քարոզել և միրտել բարձրագոյն զօրութիւն. և նա յանծայնին միաւ՝ յառաջ իսկ էր քան զիս. և ես կարգեցայ առնա, և առաւելեցայ վասն Նորա իբրև յառաջնութեամբ կարապետաւն՝ պատրաստել զՔրիստս ընդունել զվարդապետութիւն Նորա։ Բ. յս խոստակցութիւն եղև 'ի բեթաբարա յայնկոյս յորդանանու. ուր գային բազումք և միրտէին 'ի յայտնել 'ի գալ անդր՝ նաև բազում աւուրքք յետոյ քան զմկրտութիւն Յոհ, որպէս ցուցցուք 'ի տեղւոջ իւրում։

Բ. զայս այս նիւթք էին քարոզութեան յայտնութեանն հանրանգ առ յորդանանու. օրինակ ապաշխարութիւն անձինն, յորդոր լսողաց առ ապաշխարութիւն, և բարձր վկայութիւնք 'ի վերոյ մեսիային։ Լակ յորժամ ունկնդիրքն մերձ գային առ նա խնդրել առանձին խորհուրդ խրատու յուղղութիւն վարուց, զրան իւր յարմարէր առ իւրաքանչիւր կարիս Նոցա, աստուցանելով և խրատելով գնուստ բան անցնիւր վերնակի։ Գայլին զինուորքն, հարցանէին և ասէին, * մեք զինչ գործեսցուք։ և նա առ 'ի զատանջս առնուլ վանդաց, որք սովորական էն զինուորաց

կան վիճակի, խրատեր 'ի բաց կալ 'ի հարատևութիւնէ, 'ի զղջութենէ, 'ի նեղելոյ զընկերն, և 'ի ինքեանէ ապառնալեօք, և յաջողակութիւն. և խելամտեցուցաներ նոցա շատանալ թշուառկօք զոր ունէին յիշխանէն։ Ինդուներ և զմնաբարս, և 'ի հարցանել նոցա թէ՝ զինչ զոր ծեացուք։ ուսուցաներ կալ 'ի սահմանի՝ որ եդեալն է յօրինուածս իշխանութեանէ. մի յանելոյ թեր չարութիւն, և մի ժողովել ինքեազլխոյ ծանրացուցանել զբեռն անտանելի 'ի վերայ ժողովրդեան։ Լաւ զամենեսին առ հասարակ յորդորեր 'ի գութ և յողորմութիւն կարօտելոց. տալ զաւելորդն ոմեսի, զոր տեսանիցէ կարօտ ոմեսի, եթէ հանդերձ իցէ, եթէ կերակուր, և կամ այլ ինչ 'ի կարեւորաց։

Լայսկս խրատելով և խրախուսելով զամենեսին յուղղութիւն վարուց և յաստուածարութիւն, մկրտիչ գնաց 'ի յորդանան գետ։ Կիրառութիւն յայնմանութան հանրէն հարց և մեկնեաց ոչ էր խորհուրդն ոչ տայր հնարս, և ոչ իսկ տիրապէս նշանակէր զայն։ Խորհուրդն հին օրինաց ոչ տային հնարս, բայց նշանակէին գնարհն, զոր Աստուծոյ հանդերձեալ էր տալ առ 'ի յիւրսն սահմանեալ մկրտութիւն։ Իսկ խորհուրդն նոր օրինացս նշանակէն և ասեն. այլ մկրտութիւն յայնմանութան ոչ տայր, և ոչ նշանակէր, եթէ ոչ ազգելով իւն փութալ 'ի մկրտութիւն քան։ Բայց յայսմանէ ոչ հեռանի, թէ ապա գլխովին անագուստ էր, և ոչ որբազան էր. քանզի և մկրտութիւն յայնմանութան էր կարգեալ յոյ առանձին խորհրդով, բան զայսմ ուսանիցէ 'ի նմանէ իսկ 'ի յայնմանէ յաւելնարս առ հրեայս։ * Եւ առաքեացն զիս մկրտել ջրով, նա ասաց ցիս, յորմ վերայ տեսանիցես զՀոգին, զի ինքանիցէ և հանդչիցի 'ի վերայ նորա, նա է որ մկրտէ հոգւովն սրբով։ (յայ. ա. 33.) ուր երկուքինչ ցուցանէ. մի՝ թէ ասէ առաքեաց զիս մկրտել. և երկրորդ՝ զտարբերութիւն իւրոյ մկրտուն 'ի մկրտութենէն Աստուծոյ։ Լաւ զայս մկրտութիւն կարգեաց ասէ նախ և սկզբնաւորաբ, զի սովիմբ կարէր յայտնի առնել և հրատարակել 'ի հրեաստան զԱստուծոյն

խոստացեալ. Ես ամեն. * Օ՛ի յայտնի լինիցի (Ի՞նչ) խրատելի, վասն որոյ ինքն ես ջրով մկրտել։ (յով. ա. 31) Երկրորդ՝ կարգեալ էր ի պատարագ մատուցել զմարդիկ առ մկրտութիւն, զոր Ի՞նչ հանդերձեալ էր սահմանել. որում պայծառ և հպարտ օրինակ էր մկրտութիւն յովհաննու։ Երրորդ՝ այս մկրտութիւն էր վկայութիւն ապաշխարութեան ի վերայ մեզաց, և հաստատոյ ի մեսիային իբր ընդ հոգս յայտնելի, կամ իբր նորոգ յայտնեալ։ Վասն որոյ ընդունել զայն մկրտութիւն ոչ էր ինչ անօգուտ հոգւոյ, այլ էր նոր զօրծութիւն կրօնի. որով ոչ ի փրկոյ փրկելոցն, այլ ի փրկոյ փրկողքն՝ արդարք ամենեքին արդարոյ հնարհաց ընդունելին. իսկ մեղաւորք՝ զոր հաղորդական ոչ առնելին առ ի զատանել ի զիմութիւն նորա զմեծագոյն օգտութիւն և զկատարեալ զգաստութիւն, և դեռևս զարբարար հնարհս։ Եւ թեպետ չէր խորհուրդ, այլ բան խիզ էր իբր խորհրդական ինչ։ Ել էր հարկաւոր առ փրկութիւն ոչ բան ինքեանս, և ոչ ի հրամանել. զի թեպետ զատանումն առաքել ոչ գյովհաննէս ի մկրտել, բայց ոչ զատանումն թէ ուստի հրամայեալ իցէ զի մկրտեսցի. բազմութիւն զայնմ ի մկրտութիւնն ոչ իբր առ հարկաւոր ինչ, այլ միայն իբր ի բարի ինչ և զատակաց. ոչ ի պատուիրանէ, այլ ի խրատուէ. որով շահիցին և հոգևորապէս։

Ի մկրտութիւն յայտնիկ լինեալ և խոստովանութիւն մեղաց յառաջ կամ զոգ ընդ մկրտութիւն. Ես ամեն. * Լոյս մկրտելին ի նմանել ի յորդանան, և խոստովան լինելին զմեղս իւրեանց։ (մատթ. գ. 6) Լոյս ձև բանի աւետարանչին նշանակել առաւել ինչ՝ քան զհանրական մեղայն, և բան զանէն ուրուք զանձնել, թէ այր մեղաւոր եմ ես ինձ. վասն որոյ և ասէ խնդալ յայտնապէս, թէ Հնմարտութիւն ամբառանն լինելին զմեղաց իւրեանց ի մատանուրն բան անուսկիսն։ Ի հին օրէնս յաճախին օրինաց հրամայեալ էր խոստովանութիւն զանազան մեղաց մատանուրապէս ի ժամն պատարագաց ինչ և զոհից. այլ ի մկրտութիւնն յովհաննու ոչ գոյր այնպիսի պատուէր. սակայն որք երթային ի մկրտութիւն, ամբառանն լինելին զմեղաց

իւրեանց 'ի նշան և 'ի վկայութիւն ներքին ապաշխարութեան։ Այլ ոչ առնուին արձակումն 'ի յովհաննէ. զի չէր տուեալ նմա այն իշխանութիւն. և խոստովանութիւնն այն ոչ էր խորհրդական. քայց արարեալ խնդարհրաւիրէր և անկեղծ սրտիւ, բազումս նպաստելոց ընդունել յայդ զկատարեալ զղջումն, և նոսին զՀոգն զուիրել մեզայ։ Այերդորդութիւնքս հաւատոյ, կրօնի, խնդարհրաւիրն, ոգոբմնութիւնն արարեալ 'ի մեզուս. ջերմ և անկեղծ սրտիւ՝ ոչ կորնչին անպատուղ. նա՝ որչափ որ առաւել մեզաւոր իցէ, այնչափ առաւել պարտ է նմա առնել զներդորդութիւնս առաքելոցս այսոցիկ, առ 'ի ընդունիլ յաղբիւրն այդ զկատարեալ դարձ, և զՀնամարիտ ապաշխարութիւն։

Ամենեքեան 'ի մկրտութիւն յովհաննու նիւթ և ձև բանի արարին. նիւթ հեռաւոր զնոսն զՋուրն. և մերձաւոր զմեզ յովհաննու զՋուրս 'ի գլուխս մկրտելոյն։ Բայց ձև զնոսն զբանն զոր համարին թէ իցէ աստուցեալ 'ի ընուլ անդ զՋուրս։ Օ այս թուի թէ առնուն 'ի բանէ անտի պօղոսի, որ 'ի գործս առաքելոց. (գլ. ԺԹ. ԿԸ.) * Յովհաննէս մկրտեաց մկրտութիւն ապաշխարութիւն ամենայն ժողովրդեան, և ասէ, զի որ գալոցն է յետ նորա, 'ի նա հաւատացէք, այսինքն է ՅԻՍՈՒՍ։ Իբրեւ թէ 'ի մկրտել իւրում ասացեալ իցէ։ * Այս մկրտեմ զքեզ յանուն ՅԻսուսի որ գալոցն է։ Այլ նախ՝ հաւատսի է թէ զայդ բան ոչ կարէր ասել 'ի վերայ ՅԻսուսի 'ի մկրտելն զնա. և ոչ 'ի վերայ այլոց, որք յետ յայտնելոյն ՅԻսուսի գային 'ի մկրտութիւն։ Այս առաւել չէ մարթի և ոչ իսկ ենթադրել թէ յանուն հօր և որդւոյ և հոգւոյն Սրբոյ իցէ մկրտեալ. քանզի զիարհրաւիրդ Սրբոյ երբորդուն նախ առաջին ինքն ՅԻՍՈՒՍՆ ուսոյց և հրամայեաց։ և ապա առաքեալքս նորա, և ոչ յովհաննու Այերդորդ՝ զի 'ի բովանդակ չորեսին աւետարանս չէր և ոչ մի նշանաբեց նշանակեալ վասն ձևոյ մկրտութիւնն յովհաննու. և չէր իսկ հարկաւոր. զի որպէս ասացաք՝ ոչ էր խորհրդ հնարաբեր, զի ձև բանին յայտնեսցէ զնշանակութիւն զործողութիւն։ այլ էր լոկ լուացումն 'ի նշան ներքին ապաշխարութեան։

ԳԼ. Գ.

ԱՂՈԹՔ ՅԻՍՈՒՍԻ.

* Յամենայն գոյ Յիսուս 'ի գալիլեայ 'ի յորդանան առ յովհաննէս մկրտել 'ի նմանէ եկն։ (մատթ. Գ. 13.)
* Եւ եղև յաւուրսն յայնոսիկ եկն Յիսուս 'ի Նազարեթ գալիլեացւոց. և մկրտեցաւ 'ի յովհաննէ 'ի յորդանան։ (մարկ. ա. 9.)
* Եւ ընդ Յիսուսի մկրտիլն, և կալ յաղօթս, բանալ երկնից և իջանել հոգւոյն սրբոյ եւ ... Եւ ինքն Յիսուս էր ամեաց իբրև երեսնից։ (ղուկ. Գ. 21. և 23).

Յորժամ խաւսն ընթանայր յամենայն կողմանց երկրին հրեաստանի բազմութիւն ժողովրդեան՝ գալ մկրտիլ 'ի յովհաննէ 'ի յորդանան գետ, եկն երևեցաւ և Յիսուս խաւսն ընդ ժողովրդեան։ Ցուցեալ պէտս լուացման սրբութիւնն սրբոյ, յորում իշխան աշխարհի այնոյ ունէր յիւրոցն գտանել. և եթէ կամիր յիս առնուլ զմինիս մեղաւորի՝ բարձեալ ունելով զմեղս մեր, առ 'ի սրբել զայն՝ չէին բաւական ամենայն ջուրք յորդանանաւ. զի այնպիսի էր կեղտն մեզաց, զոր միայն ածայնն արքայն խաւ հեղեալ 'ի խաչի կարող էր սրբել։ Սակայն և այնպէս բազում եղեն առաքինի պատուականք, որք ածին զՅիսուս 'ի յորդանան։ Եկեր առ ընկերն, զի այլք մի հրաժարեսցին մատչել, այլ առաւել յօժարութիւն մատեցին՝ զՏէտ երկնեալ օրինակի նորա։ Վանգի Յիսուսի թեպէտ առաքինութիւն մեղկան ոչ երևեցուցանէր զիւր զերազանցութիւնս, բայց խոհեմութիւն նոր, խնայաւութիւն, արդարութիւն, հեզութիւն և սրբութիւն այնպէս փայլէին 'ի նա, զի առ ամենեսին 'ի

յարգի էր յոյժ որպէս օրինակ հեռաւէլի յամենայն
ի գործս բարիս։ Զ՝ զնա ի միրուութիւն և կրօնն,
զի մի երևեսցի արհամարհել զայն միրուութիւն, որ
էր գործ մի աբ և յոյ կարգեալ ի յորդոր ժողովրդ-
ոցեան յապաշխարութի և յիծապատուն։ Զի զի կամէր
ինքն ասհմանել զայլ իմն միրուութի զերազոյն ոչ լոկ
ի ջուր, այլ ի ջուր և ի հոգի, որ հաստատիցէ լուա-
նալ զհոգի, բերելով արբարար ընդոյն, և արբելով
զմարդ, քանզանս այս խորհուրդ նոր միրուութիւն կա-
ր՝ի կարծիս տալ, թէ ինքն քա՝ի՝ի հաւատն ել միրբ-
ութիւն յաշխատու։ այլ հրապարակաւ գալով ի
յորդանան, և միրուելով ի յովհաննէ, ոչ եթող տե-
ղի այնպիսի կարծեաց։ Զ՝ատուատոգ թէ նորին գոր-
ծոցութիւն հաստատակաց զմիրուութիւն, զոր ինքն հան-
գերձեալ էր ասհմանել, և թողուլ յիրում եկե-
ղեցւոջ. որպէս ասէ, այնր օգուտիւնս։ * Զ՝ա ասուել
հաստատաւ միրուութիւն իւրոյ՝ յանձն էառ միրութիլ
ի յովհաննէ։ զի ծանիցէն ծառայք իւր, թէ քանի
յորդորեցիս ունին ընթանալ ի միրուութ նոն,
յոր-
ժամ ինքն հանձնցաւ առնուլ զմիրուութ ծառային։
(Ճառ։ Ե։ ի վերայ յոհ։) բան այսմ խօսի և այնր
ամբարտաւոս։ եղև մեզ ամենեցուն ասէ հանդարտան
խրատոյս ի լուացումն հոգւոյ՝ մատուցին իւր ի լուա-
ցարան ապաշխարութ։ ապա ոչ աբ ի մեղաւորաց
ունի խոյս տալ ի խնդրելոյ զլեզ մեղաց, յորժամ
Զ՝ա ինն ի բժշկութիւն մեղաւորաց։ Զ՝ա ևս եղոյց
Զ՝նա ծայրագոյն խանարհութիւն մատուցեալ ի ջուրսն,
աբ գայթն մերբաւորքն և մեղաւորքն ի միրուութ։

Զ՝ամենեսեան մինչև ցայսր ժամ ոչ երբէք տեսեալ
էր զՔ՝ն։ միայն յարգանդի մերն ծանեալ զներգոր-
ծութիւնս ներկայութ նորա, և խոյանաց առաջի
նորա։ բայց լեալ մին ի բեթղեհեմ, յերդիպատս,
ի նազարեթ։ իսկ միւսն ի քերբան, և ապա միշտ
յանապատի գերբեալ, ոչ երբէք տեսին զմիմեանս
Զ՝կարել ի պատկերս զՔ՝ն մանուկ ընդ մանկանն
յովհաննու ի միասին խանդաղատալ զմիմեանսիր,
և մի ի բազում ազատութենց ունոր ներկայս ձեռաց-
ցանել զիւրս իմն բանաստեղծականս՝ արտաքոյ խա-

կումՔ իրացն եղելոց։ Լրդ Թէպէտև չէր ասեմ
երբէք տեսեալ յաստուծոյ զԿՆ, բայց ընդ գալ նո-
քա՝ իսկ և իսկ ծանեալ զնա. զի երկոցին լոյս ետն
նոքա ընկալաւ, կոչեցեալ քան զԵղբայսն՝ որ առաւելն
յայլ ի Հանապել զնա։ Ա ասն որոյ հիացաւ ընդ այն
չափ խոնարհութիւն արարչին. և ոչ իշխէր ամբառ-
նալ ձեռս՝ արկանել զնոսա ի գլուխն ամենեցուն քս.
այլ բացէ ի բաց հրաժարէր յահագին պաշտամանէ,
անասի. տէր ասէ՝ ինձ արժան է ի քէն մկրտիլ, և
գա առիթս գան։ Լայլ ԿՆ հարկաւորեաց՝ միանգա-
մայն և քաջալերեաց զնա՝ ասելով, Թոյլ տուր առ-
այժմ, զի ես մկրտեցայց ի քէն, զի այսպէս վայել է
մեզ լնուլ զամենայն արդարութիւն։ Հնազանդե-
ցաւ յաստուծոյն, և Թոյլ ետ նմա մնանել ի գետ
անդր, ուր և մկրտեաց զնա։ Լսա խօսի ԿՆ զար-
գարութիւն, ոչ բան որում է մնանաւոր առաքինու-
թիւն, որ ասայ խրատաբանութեամբ զիւր իրաւունս. այլ
բան որում է կատարելութիւն գերազանց պատուա-
ձեալ ամենայն առաքինութեանց։ Ոչոյս գործ բազում
առաքինութիւնս եցոյց ԿՆ, բան առացելոցս՝ յորմ-
նակ մեզ. բայց և յանձին յաստուծոյ յայսմ եղեն
ոչ սակաւ առաքինութիւք. զոր օրինակ հաւատս կենդ-
զանի. յարգութիւն և պատիւ խորին. յեսին խոնարհ-
թիւն և չքութիւն անձին. հնազանդութիւն ամենապատրաստ. զի ծանեալ, հաւատաց, երկիր և
պագ իբրև ոչ. և իբրև ոչ հնազանդեցաւ մարդոյն՝
որ խառն ընդ մեզաւոր որպէս մեզաւոր խնդրելոյ
մկրտիլ ի նմանէ։

Իբրև մկրտեցաւ ԿՆ, ել վաղվաղակի ի ջրոյ
անտի. և անդ ի գետափն եկաց յաղօթս. և ահա
բացան ի վերայ նորա երկինք. և տեսաւ զՀոգին Աստ,
զի ինքնէր իբրև զաղաւնի, և գայր ի վերայ նորա.
և լսելի եղև ձայն յերկնից, որ ասէր, դա է որդի
իմ սիրելի, ընդ որ հաճեցայ։ Ամատեաւ ասէ,
* Ահա բացան նմա երկինք ||. Ամարկոս, * տեսաւ զե-
լեալ զերկինս ||. Ղ ուկաս անորոշ ասէ՝ * բանալ
երկնից ||։ Լուսինն ասելով նմա, ցուցանէ մեզ թէ,
ի ներքս նորա բացան. երկրորդն՝ թէ ԿՆ տեսաւ

բացեալ զերկինս. իսկ յերրորդէն իմմեռամն՝ թէ բացումն այն երկնից տեսաւ ոչ միայն ի Հոգի, այլ և ի յոյժմանէ, և յամենայն ժողովրդենէ, որք յոյժաժամ գասն անդ։ Ամենաւանդ զի վասնմանն սրանչելեացս էր յայտնել հրապարակաւ զԱՅն լինել որդի նց. ապա կարի հաւանելի է, թէ ամենեքեան որք կային անդ տեսին զայն նշան։ Օ նոյն հաստատեալ և գրեալն մատթէոսի, վասն երկնաբաց ձայնին, * Եւ ա է որդի իմ սիրելի՝ ընդ որ հաճեցայ։ որպէս բարբառ ուղղեալ առ ամենայն ժողովուրդն. զոր այսպէս բացատրել զուկաս. * զու ես որդի իմ սիրելի՝ ընդ քեզ հաճեցայ։ Եւ կաղենաս հասանել թէ ի նմին ժամանակի երկրին այս ձայնք եղեն լսելի. բստ որում ուղղեալ առ ԱՅն, և բստ որում ուղղեալ առ ժողովուրդն, և առ յոյժմանեսս ի վկայութիւն և ի յայտնութիւն ԱՅնի։

Ի՝ առ սոքին հեղինիսանի, որում զՏեառ երթան յայսմ մտանին սովորաբար մեկնիչք, այս բացումն երկնից եղև միայն բստ երևելոյ, և ոչ իրոք. զոր ցուցանեն նոքա՝ զի և յայլ բազում տեղիս յԱծային գիրս ասի բանալ և փակիլ երկնից սոյին նշանակութիւն. այսինքն երևիլ բացեալ, և երևիլ փակեալ։ Երկրորդ՝ զի առ վասնմանն երևելոյ ազատոց, և լսելի լինել ձայնի գալոց յերկնից՝ շատ էր բանալ երկնից բստ տեսութեան կամ բստ երևելոյ՝ առանց իրոք խոխտելոյ զկարգ բնութեանն բաժանմանէ զոյացութեան իւրեանց։

Զմանագէս և վասն ազատելոյն ասելոյ բուն ազատելն ասեն, և այլք՝ թէ ոչ էր Ճշմարիտ և իրաւական ազատելն. այլ երևելոյթ միայն և նմանութիւն ազատելոյ. զոր առնեն յեղանակի խոսիոյ ասելառաքելոյ. մատթէոս և մարկոս ասեն, * Իջանէր իբրև զաղաւնի։ իսկ զուկաս. * Իջանել հոգւոյն սրբոյ մարմնաւոր տեսլեամբ իբրև զաղաւնի։ Եւ ա ասել մատթէոսի * զայր ի վերայ նորա։ կամ բստ լաս. * ի նա։ և յոյժմանեսս * Հանդչել ի վերայ նորա։ կամ ի նա. ցուցանել թէ այն երևեալ ազաւնի իբրև ելջ ի վերայ ԱՅնի, այնուհետև ոչ ելս

տեսաւ։ Բ՝յս եղանակք խօսից լաւ եւ յարմարին ասեն՝ մարմնաձեւ երևումի, քան Հնմարիտ իրական մարմնոյ։ Բակ եթէ ոչ էր լոկ առաջօք տեսիլ, ասել ի թէ էր մարմին օդեղէն, ոչ եթէ միաւորեալ ընդ անձին Հոգւոյն Ս՝ոյ, այլ ձևացուցեալ՝ ի նմանել առ՝ի զգալի առնել զգալուստ իւր։ որպէս զի անտի սկսանիցի ժողովուրդն՝ ի միտ առնուլ թէ վարդապետութիւնքն նորա, զոր հանդերձեալ էր քարոզել նոցա, էին պատգամք ուծային Հոգւոյն։ Բ՝ւ մարմինն այն օդեղէն ցրուեցաւ, յարժամ կատարեցաւ տեսիլն։ որպէս լինի յերևմանս հրեշտակաց, ի կատարիլ պաշտաման՝ յոյլ ասկս՝ ի ձև մարմնոյ երևին։

Բակ օր մկրտութեանն քոյ՝ ի յոյժանեն՝ ըստ Հասարակ աւանդութեան եկեղեցւոյ Հանարի գիպեալ զկնի երեսաւն ամաց՝ ի նոյն աւուր գալստեան մեզաց յերկրպագութիւն։ ուստի և՝ ի միասին ուստերիցն անաւանդս յայտնուին։ յոր յարեն լատինք և զայանեն քոյ զփառս իւր սքանչելեաւք՝ ի կանս գալիլեացւոց։ Բրկար վիճի առատ կաղելոս, որպէս և այլք՝ ի մեկնչաց և յուծաբանից վասն սոցին իրաց։ որպէս և՝ ի վերայ ձայնիցս զուկայ։ * և ինքն յս էր ամաց իբրև երեսնից սկսեալ։ այլ չիք միաձայնութիւն՝ ի մէջ խմնասուն քննչաց։ Շ սա լեցին մեզ բանք մեծին օգոստինոսի, յասել նորա վասն առաջիկայ խնդրոյս։ * Մեկնեսուս ոմանք այսօր Հասարբին զնոսն՝ ի մոգուց երկրպագեալ, այլք զՁաքեն՝ ի գինի փոխեալ, իսկ ոմանք մկրտեալ զնա՝ ի յորդանանն Հաստատեն, ասկայն յամենեսին որդի նոյ պաշտի։ յամենեսին է Հնմարիտ ուստերմբութիւն։
(օգոստ։ Հատ։ լէ։ յաղագս Ժամանակի։)

ԳԼ. Գ.

Փրկիչն մեր Յիսուս Քրիստոս զանձն առաւ յանապատն. և թերի ի սատանայէ.

* Յայնժամ վարեցաւ Յիսուս յանապատս ի Հոգւոյն փորձիլ ի սատանայէ, և պահեալ զքառասուն օրս և զքառասուն գիշերս։ (մատթ. դ. 1։)
* Եւ նոքա ժամանս հոգին Տեառն զնա յանապատս. և էր նա անդ զաւուրս քառասուն փորձեալ ի սատանայէ։ (մարկ. ա. 12։)
* Եւ Յիսուս լի հոգւով սրբով դարձաւ ի յորդանանէ, և վարեր Հոգւոյն յանապատս յաւուրս քառասուն փորձեալ ի սատանայէ։ (ղուկ. դ. 1։)

Զոր փրկիչն մեր որ բան ասաւ թեռան և էակից հօր և որ հոգւոյն, բան մարդկութեան եւ անդամն ի յղութենէ լի էր բարբաջին հոգւով սրբով. և նոքա հոգի այ էր ուղղիչ ամենայն գործոց նորա։ Այնչափ ի ժամանակ մկրտութեան ոչ վարեաց զնա ի գործ ինչ զերակատաւոր, որ առաջի աչխարհի զերաշխարհիկ իմն և նորատեսիլ երևեցցի, այլ հասարակաց կենաց տայր նմա քաղաքավարել ի վերս բան զմարդ։ Կատարելութեան գործոյն ոչ չափի առաջի այ ի զերազանցութենէ անտի գործոյն, այլ ի կատարելոյն նա վասն զկնան այ։ Կեանքն անասարական և առ աստաւս խիստ որպէս զյաջհանեանն ոչ էր Հանապարհ, որպէս կամիր ասէ տայր փառաւորիլ ի մարմնոյ իւրմէ սահմանելոյն ի վարդապետ և ի փրկիչ համարին ազգի մարդկան։ Այնն իբրև Յիսուս մինչև ցերեսունեարորդ ամ կենաց իւրոց եկաց հպատակ մեր իւրում, և յոսեփայ. խոնարհ ապատահարկու յամենայն առանձին գործս, հանեան, քաղցրակենցաղ և մարդա-

սէր առ ամենեսին։ և այնու ևս օրինակ ընդառնն կենաց, թէ զինչ պարտ է վարել զկնոջն ի տան։ Սակաւուց է տալ զանձն ի խոտակրան կենաց։ և սակաւագունից և կիրել զկենաց ի ձեռն գահնի զառն տանջանաց։ ապա պահեաց ասէն զօրինակ չարչարանաց և մահու իւրոյ։ Ահեղագոյն մեռանմէ մարդկի ինդրելն անդարձ կենաց, բնակել ի տան ի ընտանեաս իւրեանց, և կենակցիլ մեռելմարար։ ապա ևս ասէն իւրով օրինակաւ զերազանց ուսուցն յառաջին երեսուն տան կենաց իւրոց։ Ասիոյ հետև կամ եղեն բան կատաց հոր իւրոյ և որ հոգւոյն առանձնաւոր առ փորր մի յանապատ, և փարձիլ ի սատանայէ։ և այնպէս զառնալ և սկիզբն առնել քարոզելոյ զաւետարան իւր։

Այս չունիք պէտս պատրաստութեան առ ի լինել յաղթող ի պատերազմի, այլ կամիցաս ուսուցանել մեզ, թէ առ ի յաղթել փարանութեանց՝ պարտ է փորր մի յառանձնաւոր բերիլ՝ մեկուսանալով յորտաբին չփոթութեանց։ և որ խոկմամբ, և ջերմ աղօթիւք և պահօք պատրաստել զանձն յընդունելուն օգնութեան այ։ Զի անխորհուրդ, զի երբեմն ուխտաբանիւք ի խօսիլ զերկնից Հայր յանապատ, միւրան նշանակին՝ թէ առ այս վարեցաս ի հոգւոյն սրբի։ Թէպէտև քաջայայտ եղ՝ թէ ամենայն գործք Հայր ելին հոգւով սրբով։ Բայց թէ այսու կամեցաւ ուծ կրկին ուսուցն կարեւոր մեզ աւանդել։ Արի՝ թէ ի նոր և յանասոյոր խոտաւն կենաց չէ պարտ ձեռն արկել, առանց յայտնի և յատուկ շարժմանն հոգւոյն սրբի։ Պահիլ անտարագ զքառասուն տիւ և զքառասուն գիշեր, թերևս լինիցի առանց սրանչելեաց ի յերեսն տկարս և հիւանդս, յորս ջերմաւթիւն սատմրաց տակաւ է, և հիւթք ջուսակարք բան զտրին առաւելեալ։ զի յայնպիսիս տկարութիւն սատմրաց, և առատութիւն հիւթոց կարէն լնուլ զպակասութիւն կերակրոց։ այլ քաջառաջ անձն, որոյ բարեչափ է խառնուած, ոչ կարէ զայնչափ աւուրս տակալ անառաջ առանց սրանչելեաց։ իսկ խառնուած մարմնոյ ոմն միոյ զոլով մարաւր և ամենայն

իրաք կատարեալ, ոչ կարէր առանց սրանցելեալ այնչափ երկար պահել։ Եթէ գիրն տայ մեզ խնդալ զխոտաութիւն և զերկարութիւն պահոց ։ Դէպ, զի ծանեալ ցուցք թէ ի պահս նորա եղեն գերմարդկային սրանչելիք. բայց միանգամայն նշանակէ թէ արար զայն ի յատուկ շարժութիւն հոգւոյն սիրոյ։ Իրկերորդ ուսումն զոր տայ մեզ այս է, թէ յորժամ շարժումն առ Նոր և անտարար խոտաութիւն կենդանի է ի մեզ ի հոգւոյն սիրոյ, բերիմք ի խնդրել զառանձնութիւն անապատի, և ոչ զցոյցս հրապարակի։ Մ՚ամենս և եղիա զօրութիւն սիրոյ, և ապա Դ՚ն ուժեղն իւրով զօրութիւն՝ պահեցին աւուրս քառասուն՝ այլ յանապատի, հեռի ի տեսութիւն մարդկան։ Ա՚յսպէս զանեբեւանն լինել խնդրել առաջնորդեալն ի հոգւոյն սիրոյ։

Կայր ասասնայ պաշարեալ ի վարանս անհնարինս վասն Դ՚նի, թէ արդեաք Ջնմարտապէս արդի իցէ՞ այ, կամ մեսիայն խոտասացեալ ի փրկութիւն աշխարհի։ Ի՚թէ մանր միտ եդեալ էր ամենայնի, և քաջ խելամուտ լեալ նեբրին խնդասից ուսանելոց, ունէր արդեաք ի միտ առնուլ զասացդ զեսութիւն. այլ ուշ այնպէս անօրինեաց, զի իրաց ոմանց մի ուշ գիցէ հին օձն խորամանկ, և ինչ ինչ անխմանալի զացոյն նոսա։ Ա՚ստգարեալուք ինչ զլիսոյին գերբնականքդ՝ յառաջ քան զկատարումն ամենեսին մ՚թին էին. և առաւել անխմանալի լինելին ասասնայի վասն հպարտութիւն նորա, որով անհնարին թուէր նոսա մարդ լինել այ, և առաւել այ մարդացելոյ յանձն առնուլ զնախատինս և զարշարանս, զոր գրին զնմանէ մարգարէք։ Լ՚ինս և մարգարէութիւք ինչ բացայայտ. այլ նոյն իսկ բացայայտութիւնն առաւել շփոթէր զմիտս նոցա։ Գ՚ուբ ի կարծիս էին, թէ ուժ յաւուր միում հանդերձեալ է երևել յարչարսի մարդկանց։ Ա՚յսպիսի յայտնութիւն բան ոմանց ի յետին ուժգարանից՝ եղև նոցս, մինչ յերկինս էին. ուր իսկ և իսկ մեզան, որով և աւելցան ի սանդարամետս. զի ոչ կամեցան խոնարհիլ այ մարդացելոյ. կամ՝ բան այլոց՝ զի կամէին թէ

զիւրեանցն առնուցու բնութիւն, և ոչ զմարդոյ, որ առաքին է յայժ քան զինքեանս։ Լիւ անասի սիրիցն կալաւ առանն զժոխային առեալութիւն նոցա ընդ զէմ ոչ մարդասիրելոյ, զի գիտէին՝ թէ եկեսցէ ժամանակ, յորում բռնադատեսցին տեսանել զնա յերկրի, և երկիր պագանել նմա։ Սատանայն այն է, զի մարգարէութիւն հօրեներդացն գանիցէին մեռ ցուցանելոյ զժամանակ գալստեան ՅԻՍՈՒՍԻ՝ բայց հպարտութիւն գիւաց ոչ ներելոյ նոցա հաւանիլ՝ թէ նա մեռանիցի։ Պարգարէութիւնն ասացեալ յայտ առնելոյ թէ մեռանիցի մեծամեծ արանդելիս զոծեսցէ. իսկ ՅԻՍ ցանեժամ չեւ էր զոծեալ ինչ մի այնպիսի։ Տեսանել տեսին զգանդելիս Ծնեղեան նոցա, և զգալուստս ասաք թագաւորաց յերկրպագութիւն նմա առաջնորդուիք նորաբանչ ասասելն։ այլ յետոյ յորժամ տեսին զնա փախչել յեգիպտաս, անհնարին համարելով՝ այ մարդացելոյ այնչափ նուաստանալ, այլա փոխեցաւ կարծիքն նոցա զնմանել։ Պարձեալ զբանդայր առաջին կարծիքն նոցա, յորժամ տեսին զնա մանուկ երկոտասանամեայ նստեալ ընդ վարդապետս, և լուան զՏիրաշալի վարդապետութիւն նորա. այլ զկնի տեսեալ զնա 'ի նուաստ արուեստաւորութիւնս հիւսան խնամարհեալ, վերստին յերկրայս անկան զնմանել։ Տեսին և զբանալ երկնից 'ի վերայ նորա, և լուան զձայն՝ եմ։ որդի այ է դա. բայց ոչ խնայեան՝ արդեօք զբնական եմ։ զարդեգրական որդւոյ իցէ բանն։ Տեսին այժմ և զերկար պատն նորա, և մեռելին տեսանել թէ անցանիցէ զքառասուն աւուրքս, առ որ հասին և մինչև և եղիա. այլ տեսանելով զի յետ քառասնեարդի աւուր քաղցեաւ, դարձեալ յիմարեցան 'ի խորհուրդս իւրեանց՝ համարել զնա որպէս զմինչև և զեղիա լոկ մարդ։

Հայապիսի յուզմանս հակառակ խորհրդոց ծրփեալ, հաստատեցին այնուհետև յամենայն փորձ ձեռն արկանել՝ առ 'ի ատելել զՔրիստիանն։ 'Լսին առաջին 'ի ձեռս առին զքաղց նորա իբրև քաջաղէպ առիթ՝ փորձ փորձելոյ, եթէ կարօղ ինչ իցէն՝

ձոկել զնա զէՀ 'ի թեՀեՀ ինչ մեզ. որում կամ
հաւանեալ, և այնու հաւատաւ լինելին թէ ոչ է ասե-
և կամ մերժելոյ զփոքանութիւնն, և յերդանակ մեր-
ժելոյն յաւուրսն առնուլ նշան ինն խմանալոյ, զոր
ցանկալին։ Վասն որոյ փոքանութիւն թէ ոչ կարեն փոքանել
զնա նեղբին չարժմամբ. զի ոչ զոյր 'ի նմա լուցեալ
ցանկութեան, և ոչ կիրք ակամայ. վասն որոյ հարկ
էր փոքանել 'ի վերայ արտաքին ինչ առարկայի։
Լ՝քդ 'ի դէպ հանդիպեցաւ զլաւն զիւաց սատանայ՝
որ և ասացեալ, մնացեալ առ նա 'ի կերպարանս մար-
դոյ իրրև այր բնակ, կամ անցաւոր յամամ անասուա-
ոն, և իրրա բան զիպաց ինն հանդիպեալ։ Զոր յա-
ւուր քառասնեքորդն. զանգի կայաւ խօսել ընդ նմ
և եցոյց զառաջինն կարեկցութեան ընդ քաղցն։ Զոր,
և իրր ցուելով զի յանապատն անդ ոչ գտանի ինչ
'ի մատեղ, 'ի վերայ էած ասելով, այլ քեզ՝ որ որ-
ոկեա որդի սիրելի ես այ, դիւրին է գործանն գտա-
նել. ապա եթէ այսպէս որդի ես այ, ասա զի քարինքս
այսարիկ հաց լինիցին, և հնազանդին քեզ։

Լ՝յս փոքանութիւն սատանայի թեսկեան հինն էգ
զրկոբստութիւն՝ ակսեալ 'ի նիւթ կերակրոյ, այլ
դիտէր տալ խնդրել կերակուր սրանչելեաց առանց
հարկի, ուր մարթ էր բնապէս գտանել՝ ելանելով
յանապատն 'ի շէնս. նմին իրի ոչ փոքաներ լարն՝
եղծանել զպարտ պատուիրեալս, և ոչ առաջադրեր
նմա կերակուր արգելեալ յօրինաց, այլ սրանչելեաց
'ի խնդիր լինել հացի։ Յորում զլխաւոր նպատակ
սատանայի այն էր. տեսանել թէ գոտնիցէ՞ 'ի Յ՝
տեղի մտաքանութեան ինչ՝ ցուցանելով զանձն կա-
րօղ լինել զբարն 'ի հաց փոխել. զոր թէ առնէր,
խմանայր անտի եթէ Ճշմարիտ որդի այ է։ վասն զի
այսպիսի սրանչելիք ոչ գործին յայլ 'ի շնորհս մտա-
քան մարդոյ. իսկ եթէ ասէր, թէ չեմ կարող, կի՞
թէ կարող եմ՝ այլ ոչ կամիմ, յառաջնոյն խմա-
նայր, թէ ոչ է որդի այ. զի ոչ ոչ կարէ սուտ ա-
սել. և յերկրորդն հաւանեցուցանէր թէ է մարդ
սովական. վասն զի ոչի ինն մտաքանութեան նշան-
քեր 'ի նմա։ Լ՝սա մատեալ ասաց սատանայ.

* Լսա զի քարինքս այսորիկ հայց լինիցին ։ Իսկ լսա զուկասս. * Լսա քարիզ այդմիկ զի հայց լիցի ։ Լիբայեցիք յաճախ ի կիր ածին զմիաւորս կանն և զբաղմաւորականն փոխանակ միականց. և մասամբ երկոցուն ի կարգի արանցիւրաց զոր ինդրեր սատանայ՝ նոցին է։ Սակայն հաւանելի երևի թէ նախ սատանայ. * Լսա զի քարինքս այսորիկ ։ և նոքա հաւատան առ առաւել պատարաւակերոց զիրարձութիւնն՝ ցուցեալ մատամբ, կամ լսա ամենց՝ առեալ ի ձեռին քար մի՝ ասել. սատ քարիզ այդմիկ, զի փոխեսցի ի հայ։ Լայլ խորհանիսկ թշնամին վերիպեցուցանիցին ակնկալութիւն իւրեանց. քանզի Հոգ ոչ զկարող լինիցի, և ոչ զչկամիցն իւր յայտնեսցէ, այլ ածէցէն զրով յանիծ արար զնա, ասելով. * Կրբեալ է՝ եթէ ոչ հացիւ միայն կեցցէ մարդ, այլ ամենայն բանիւ ոչ ։ (Ղ. օրին. Ը. 3.)

Օ այս պատասխանի լուեալ սատանայի, ոչ եւ յուսացաւ սակայն Հանապարհաւ շահել ինչ. ուստի փոխեաց զիրհարդ իւր, և հրամիրեաց զՀոգ երթալ ընդ նմա յԵրեմ՝ ի սուրհանդն. զիրհաւ ոչ ոք գոյ, եր գնաց ընդ նմա, և եկաց ի վերայ աշտարակի սուրհանդն. զի և անդ դարձեալ խայտառակեսցէ զնա։ Սանոր կարծէին՝ թէ լսա թագաւորացն Հոգի՝ սատանայ բարձեալ տարաւ զնա յերուսաղէմ, և եհան կացոյց ի վերայ աշտարակին. և զայս կարծիս իւրեանց հիմնէին ի բանն մատթէոսի. զոր լսանին այսպէս ընթեռնու. * Լսա տարաւ զնա սատանայ ի քաղաքն սրբ, և կացոյց զնա ի վերայ աշտարակի սուրհանդն ։ Սակայն բառքդ՝ [illegible], և [illegible], անխտիր յայտ առնէին զի միասին երթան սրբ և է օրինակաւ. որպէս և լուսինն մեկին ընթեռնու սա զուկայ. * Լսա զնա յերուսաղէմ ։ յայտ է՝ թէ ոչ ի վերայ ուսոց բառնալով, այլ ընդ իւր սանելով իբրև ուղեկից՝ մինչև զալ երկոցունց, և կալ ի վերայ աշտարակին։ Ընդ սոսոց յիսանրեանն սատանայ ցՀոգ զանհնեթեթ զայն բան. եթէ, որդի եւ այ, սիրի զբեզ սատի ի վայր. և զի յաւաղնաւմ փոքանուն եւ նմա ՀՈՒ պատասխանի բանիւ որ գրոց,

այժմ և սատանայ գրով հնարի որսալ գնա. * Օ՛ի գրեալ է ասէ, թէ հրեշտակաց իւրոց պատուիրեալ է վասն քո, և ՝ի վերայ ձեռաց բարձցեն զքեզ. զի մի երբեք հարցես զքարի զոտն քո։ Օ՝ այս բան որ է ՝ի յիմնամերձդ սաղմոսէ, խարդախեալ սատանայ ՝ի բառս և յիմաստս։ Որ բառիցն՝ լռեաց զայն, որ հակառակ էր իւրոց մտաց. զի բառն բան սաղմոսին այս է. * Հրեշտակաց իւրոց պատուիրեալ է վասն քո, պահել զքեզ յամ Ճանապարհս քո. ՝ի բազուկս իւրանց ընկալցին զքեզ։ ուր ՝ի՞ զգոյութիւն հրեշտակաց խոստանայ այնմ, որ խոհեմութիւն գնայ զՃանապարհս իւր. և ոչ այնմ որ յանդգնութիւն արկանէ զանձն ՝ի յայտնի վտանգ. վասն որոյ սատանայ լռեաց զայս հատուած, * Յամենայն Ճանապարհս քո։ Իսկ Ճշմարիտ իմաստ բովանդակ բանին այս է. յորժամ որ գործէ իրր այր արդար, օգնեսցէ նմա ՝ի՞ն. և հրեշտակք բարձցեն զնա ՝ի վերայ ձեռաց. այսինքն սիրելով գնա, և պաշտպանելով նմա. իսկ սատանայ այնպէս բերէ, որպէս թէ ասէ, այր արդար յինչ և ձեռնարկեսցէ՝ եթէ խոհեմութիւն, և եթէ անխոհեմութիւն, ՝ի՞ն միշտ յաջողէ նմա։ Զ՝ է կարծէլն՝ թէ սատանայ ակն ունէր հաւանեցուցանել զՀՆ՝ արկանել զանձն ՝ի վայր առ ՝ի ցոյց կարողութեան իւրոյ, այլ զի յուսայր, թէ գտնէ այս անգամ ՝ի պատասխանւոյն կարիցէ որոշ ինչ խմնալ։ Օ՛ի թէ ոչ էր որդի ՝ի՞ն, առաջարկութիւնն այն Ճուէր փառաւոր և լի յարգանօք, ոչ թէ այնչափ մեծ ամն համարել զՀՆ՝, զի հրեշտակք բառնայցեն գնա։ Իսկ եթէ որդի ՝ի՞ էր, առաջարկութիւն այն լինէր յանարգանս նոցա. որպէս թէ որդին ՝ի՞ կարօտ իցէ պաշտպանութեան հրեշտակաց. ուստի և կարծէր թէ ՀՆ՝ խոժոռ դիմաք ատցէ, պատասխանի այսպիսի։ Օ՛ինչ պիտուն ինձ հրեշտակք. եթէ կամիցիմ իջանել ընդ օդս, միթէ չունիցիմ ես զայն կարողութիւն։ Իսկ իմաստութեան հօր ՀՆ՝ իսկ և իսկ պատպանձեցոյց զարն այլով անակնկալ վկայութիւն ՝ի՞ն գրոյն. ասէ, * Կոչեալ է թէ ոչ փորձեսցես զՏէր ՝ի՞ն քո։

Լայպէս խոյտառակեալ ատամանցի յերկոսին փոքանն իւր, և անց յայլ փոքր յետին. զոր յուսայր թէ Աստ չկարիցէ վանել առանց յայտնի առնելոյ զանձն։ Հրաւիրեաց և ած զնա 'ի գլուխս բարձր լերին միոյ, և անտի եցոյց նմա 'ի վայրկեան ժամանակի, այսինքն խակին մեծաւ արագութիւն՝ զամենայն թագաւորութիւնս աշխարհի. որպէս թէ մեռանիս ցուցանելով, և ասելով. ահա ասա է թագաւորութիւն ասորւոց, անդ քաղդէացւոց, անդ հայոց, անդ պարսից, անդ արաբացւոց, անդ եգիպտացւոց, անդ հռոմայեցւոց. և ահա զայս ամենայն թագաւորութիւնս քեզ տաց, եթէ դու անկեալ առաջի իմ երկիրպագանիցես ինձ։ Սատանայ լի զոլով հպարտութիւն, նա՝ զլեռանին հպարտութիւն, չէր կարող այսպիսի առաջարկութիւն լսել յումեքէ առանց 'ի յետին կատաղութիւն բորբոքելոյ. ուստի և յիրմէ չափելով, անհնարին համարէր թէ ած մարգացեալ՝ կարիցէ լսել զայնպէս նախատական առաջարկութիւն առանց զայրանալոյ։ Լայլ կարծէր՝ թէ ուրիցէ ասել ցինքն. զինչ ասես ով դու, եւ քո՞ առաջի անկանիցիմ ած մարգացեալ, եւ Աշմարիա որդիս այ քեզ երկիրպագանիցեմ անարգ և ապատամբ ծառայիդ։ Լայսպիսի պատասխանուց մեռցը ատամանայ. որով և հասանէր զիտման իւրում. զի զիտաւն նոր ոչ էր, թէ Աստ նմա երկիրպագանիցէ, այլ թէ ստիպեացի յայտնել զանձն. բայց և յայտ խոյտառակեցաւ։ Օր Աստ թերևս մինչև ցայն վայր ձևանայր իբրև ոչ ճանաչել զնա՝ թէ ով իցէ. այլ այս անզամ նա ինքն ատամանայ՝ այնպիսի երկրպագութիւն պահանջելով, ինքնին յայտնեաց զանձն. վասն որոյ և Աստ անարգաբար մերժեաց զնա յերեսաց իւրոյ՝ ասելով. * Այրթ յետս իմ սատանայ. զի գրեալ է ած այ քում երկիրպագանիցես, և զնա միայն պաշտեսցես։ Զնաց կորեաւ ատամանայ առանց ատամանցոյ ծանօթութիւն ինչ, զոր այնչափ խորամանկ հնարիւք խնդրէր։

Զուկաս այլով կարգաւ պատմէ զայսոսիկ փոքանութիւնս քան զմատթէոս. զի նա՝ որպէս զոյ յա-

Նախ տեսանել առ աւետարանիչս, պատմել զկենին առանց պարշելոյ զկարգ ժամանակաց. պատմել զերիս փոքրուիթիս յաջորդաբար, այլ ոչ ասել թէ մին եղև զկնի միւսոյն. իսկ մնացեալս 'ի պատմել զփոքրուիթիւնս, նշանակել և զկարգ յաջորդութեանն։ Զնա առաջարկուն փոխելոյ զբար 'ի հաց՝ ասէ. * Զայն ժամ առեալ ածէ զնա ||. և պատմել զառաջարկութիւնն արկանելոյ զանձն յաշտարակին. ապա ասէ * Կարձեալ առնու զնա ||. և պատմել զառաջարկութիւն երկրպագութեան 'ի լերին. ուր Զե 'ի բաց վարել, զաստանայ՝ ասելով. * Լ՚երթ յետս իմ սատանայ. ապա երթայ զնա ||. զանկան ոչ ասէ. ապ. այլ * Կատարեալ զամենայն փոքրուիթիւն ստանալոյ, 'ի բաց երկայ 'ի նմանէ ||. ուր յաւելու * առ ժամանակ մի ||. ոչ իբրև թէ զկնի ժամանակի իմիր ստացեալ վերստին մարմնաւոր տեսլեամբ երևեալ Զնոմ զարձեալ փոքրեալ իցէ զնա, այլ զի 'ի պակաց աւուրեանս ոչ գագարեր 'ի ձեռն այլոց փոքրել զնա. որպէս բանիւ աշխի պատրոսի, յորժամ ազաչեր զՅՀ չասալ զանձն 'ի չարչարանս. և առաւել 'ի ձեռն յուդայի՝ յորժամ մատնեաց զնա. 'ի ձեռն հրեից բազում անգամ, և առաւելապէս՝ յորժամ ասէին, եթէ արդի ես դու, ելջ 'ի խաչէ։ Լ՚ուրդ իբրև անցեալս ստացաւ ստանալոյ, նոյնժամանցս երևեցաւ բազմանալ հրեշտակաց սրդ 'ի լերին անդ պատրաստելոյն Զնոմ տեղան, և կայրն 'ի ապատաւ նոցա, պաշտելով զնոր և զնոգաւոր իւրեանց։

ԳԼ. Ե.

* Լա՛ւ գործաւ Քո զօրութիւն հոգւոյն ի գալիւսս. և եկ համբաւ զմեռելոցն ընդ ամենայն կողմանս գաւառութեան։ (զուկ. է. 14. մինչև ի թիւն 23։)
* Ի վաղիւ անդր տեսանել զՔո զի գայր առ նոս. և ասէ. արտասուիկ զաւանն ոչ, որ բանեալ զմեզս աշխարհի։ (Յովհ. ԺԱ. 29. մինչև ի վերջ գլխոյն։)

Իբրև կատարեաց Քո զփոքանութիւնս, եկն ներգործութիւնքդ շարժութիւնք հոգւոյն սկզբ յանառպատակ անտի, և գործաւ ի բնիկ գաւառս իւր ի գալիւսս. և նոյնչեռայն եկ համբաւ զմեռելոցն ընդ ամենայն կողմանս գաւառութիւն։ Լացումն երկնից, եկք ազատեցին, ձայնս եկեալ յերկնից ի յորդանան, այսուամբ վկայութիւնքդ առեալք յոյզ զմեռելոցն, և մեծամեծ բանք զոր խօսեալք յոյհանեայ մկրտչէ վասն նորա, եւ հաչակեալ ընդ ամ կողմանս յայտնապէս. և ամենեքեան զմեռեալսն խօսէին։ Լուրս բանաւորն ոչ երևեցան Քո. և ոչ գիտէր ոք թէ ուր իցէ, այլ ընդ գնալ զաւառն ի գալիւսս, ուր ամենեքին մեռելքն եմուտ, առ ժամանակս տեսեցան համբաւ նորա։ Լա՛ւ ինքն Քո չքնէր անդ ի գալիւսս, անցանելով քաղաքն ի քաղաք, և աստուծանէր ընդ ամենայն տեղիս. և յաւուր շարաթուց մնանէր ի ժողովարանաց, և մեկնէր նոցա զնուծայնն գիրս. և յամենայն տեղիս ըստ նորա մեծաւ զարմացմամբ, և բերանալիր գովէր. ասէր և երբ փառաւորեալ յամենեցուն. գնաց և ի նազարէթ, առ ի չգրեալ ի վարդապետութենէ իւրմէ զքաղաքն զայն ուր մեռեալ էր ի մանկութենէ։ Լամեաւ և անդ բան սովորութիւն իւրաւոր յաւուր շաբաթու ի ժողովարանաց նոցա. և հաւատն նոցա զգիրս հասցեալս մարգարէիս. զոր առեալ ի ձեռս՝ յարեաւ ընթեռնուլ. և իբրև երաց, եգիտ զայն տեղի, յորում գրեալն էր։ * Հոգի տէր ի վերայ իմ. վասն

որոյ և օձ իսկ զիս, աւետարանել աղքատաց առաքեաց զիս. բժշկել զբեկեալս սրտիւք. քարոզել գերեալց զԹողութիւն, և կուրաց տեսանել. արձակել զվիրաւորս ի Թողութիւն. քարոզել զտարեկան ՏԵՐՆ ընդունելի ։ (Եսայ. կա. 1։) Իբրև ընթերցաւ զայս Հաստատած, խփեալ զգիրքն՝ եհան ցպաշտօնեայսն, և նստաւ. և մինչ ամենեցուն ի նա ելին յաւետեալ սնոտուկ փափաքմամբ լսելոյ զբան նորա, մեկնեաց զբան մարգարէութեան, ցուցանելով թէ աբդելն Հաստատեալ է յականջս նոցա կատարումն այնր մարգարէութեան. որով յայտնապէս եցոյց, թէ ինքն է նախատգուշակեալն ի բանի անդ մարգարէին։ Իսկ զի ծանիցին որք եղեն ի միտութիւն նորա, ասեն՝ թէ զի Հստակեալ է յականջս նոցա կատարումն այնր մարգարէութեան. որով յայտնապէս եցոյց, թէ ինքն է նախատգուշակեալն ի բանի անդ մարգարէին։ Իսկ զի ծանիցին որք եղեն ի միտութիւն նորա, ասեն՝ թէ Հստակեալ է յականջս նոցա կատարումն այնր մարգարէութեան։ Զի զիտելին թէ չէր նորա ասելոյ. ոչ սա է ասելին որդին յովսեփայ. իբրև ասել, ուստի է սոյն, զոր մեր ի մանկութիւն Հանապազեմք գործել ընդ Հօր իւրոյ զգործ Հիւսան, այժմ այսպէսի խնամատարութիւն փայլել, և այսպիսի պերճաբանութիւն խօսել։ Որով ընծայեցին վարդապետութեան ՅՈՒՆ զայն ինչ, զոր ինքն ՅՈՒ ոչ ինդրեր, այսինքն զգովութիւն. և ոչ ետուն զայն, զոր ՅՈՒ ինդրեր ի նոցանէ, այսինքն զպատգ Հաւատոյ։ Այլ և այնպէս՝ գանեա յայս նաւագ գովեցին զվարդապետն, թէպէտ ինչ ոչ շահեցան ի վարդապետութենէ նորա։ Եւ այսպէս արարին այլ անգամ, բան որում տեսցուք զկնի, այնչափ արհամարհեալ զվարդապետութիւն, մինչև ինդրել կորուսանել և զվարդապետն։

Սակայն ի մեկնեալ զայս գալուստ ՅՈՒՆ ի գաղիլեա՝ զարմի ասա խօսի զուկաս, խառնեն ընդ այնմ զարմի այլ աւետարանիչք խօսին. այլ ասա ունիմք նշան մի որ բաւական է զանազանել զնոս. և է, զի այս անգամ նազարէթացիք գալոյն թէ լուան զբանս ՅՈՒՆ. * Իսկ ամենեքին զարմանային ընդ բանս շնորհացն որ ելանէին ի բերանոյ նմին։ Սակ այլ անգամ ընդ Հակառակն՝ այնչափ բարկութեամբ լուան նոքա,

մինչև խնդրել զահավէժ առնել զնա ի գլխոյ լերին յորոյ վերայ քաղաքն նոցա շինեալ էր։ Ալ ուկաս կանխել պատմել առա և զայս ժողովութիւն նոցա, առ ի միացուցանել զամենայն որ ինչ պատահեաց Յիսուսի ի նազարէթ։ Այլ ի նախընթացայ բանից գրոյն երևի զանազանութիւնն. և չերևի ի միջի պատմառ բառա կան՝ առ ի վայրկենի անցանել նոցա յայնչափ գովութիւն յայնչափ մոլեգին կատաղութիւն։

Ալ զաւառն գալիլեայ գնաց Յիսուս ի բեթսայդա գեղ փոքրիկ յայնկոյս յորդանանու, ուր կայր տաւարն կարապետ նոր՝ մկրտել զան ինքն եկեալսն ի ջուրսն յայնտանիկ։ Այլ ուրբ յառաջ եկեալ էին առ յովհաննէս պատգամաւորքն առաքեալք յերուսաղէմ հարցանել վասն մկրտութեան նորա. զոր մեք կանխեցաք պատմել վերագոյնդ։ Լակ Յիսուս եհան անդր ի յաջորդ աւուրս. զոր տեսեալ յովհաննու՝ զի գայր առնա, դարձեալ առ նոսա, զոր կային անդ։ և մատամբ ցուցանելով ասէ՝ ահաւասիկ գառն ոչ որ բառնայ զմեղս աշխարհի։ Սա է նա, վասն որոյ այլ անգամ ասացի, թէ զմեր իմ գալոց է այր, որ յառաջ իսկ էր քան զիս. (իսկ յառաջ, ոչ միայն նախայաւիտեան ուծութիւն, այլև անդամեմատ նախապատուութիւն քան մարդկութիւնն.) ես եկի յաշխարհս վասն նորա, և ի հնարս նորա։ Եւ երբեք տեսեալ էր իմ զնա, և ոչ ճանաչէի զնա երևոյթ. այլ որ առաքեացն զիս ջրով մկրտել, նա ասաց ցիս, յորս վերայ տեսանիցես զՀոգի՝ զի իջանիցէ և հանգչիցի ի վերայ նորա, նա է որ մկրտէ Հոգւովն սրբով։ Եւ ես արդեամբք տեսեալ զայս նշան ասի յայտնի, զի Հոգին ոչ էջ իրրև զաղաւնի, և հանգեալ ի վերայ յսի, պարզ անելիբայ վկայել, և վկայեցի՝ եթէ սա է որդին ոչ։ Յաջ հանեալս կոչէ զՅիսուս ոչ։ վասն զի ասին այլս բանուութիւն բազում անգամ յիշատակեցաւ ի մարգարէից, ի ցուցանել զՏեգուութիւն նորա, և ի նշանակել թէ նա էր Ծնմարիտ ազգակիցն՝ զոր էառ ոճ ի քառութիւն մեզոյ աշխարհի. որ և հանդերձեալ էր մատնու խաչի մահուիլ պատարագ ոչ՝ ի հաշտեցուցանել զՏայրն ընդ արարածս. այս է ասելն, * Ուր բառ-

նայ զմեզս աշխարհի։ Որով երկրորդկ միանգամայն զայն, զոր բազում անգամ ասաց, թէ ինքն յաշխարհէս միրտ, լոկ ջրով, որ չէ բաւական լուանալ զաղտս հոգւոյ. այլ որ զմինի նորա եկեսցէ ի մտաց, զոլով Հնարիւթ որդի ոչ՝ ոճ և մարդ կոտաբեալ, տիրապետս ունի իշխանութեամբ թագուցեալ զմեզս։

Ի միւս եւս վաղուն վերատին եռեւս յաշխարհեալս զՀն՝ զի զշնայր, և գարձիլ առ երկու աշակերտսն՝ զոր կային առ նովաս, ասէ և ցնա, ահաւասիկ Ի՞նչ գաւառ ոչ. և ասայց նոցա, թէ ամ և որպիսի որ և այլն զոր տեսանիցին ոչ զմի ի հասարակաց մարդկանէ։ Լրկու այն աշակերտքն ասեալք ի յաշխարհէ՝ գնացին մերձենալ առ Հն. որոյ գարձեալ և տեսեալ զնա, զի երթային զՀն նոցա, եհարց զնոսա բազում քաղցրութիւն, թէ զինչ խնդրէք. ոչ որպէս թէ ի զիտել զայն, զոր յառաջագոյն զիտէր որառ զնան, այլ ի ասել նոցն հանդարտակութեամբ մերձենալոյ առ ինքն, և մտանելոյ ի խառս ընդ նոսա. զի զասն նոցն ելին յայն տեղի. զասն նոցա զկայ էառ ի զշնայոյ. զասն նոցա շարժեաց զլեզու իւրաքանչիւր կարապետութիւն, և եւ ազգեցութեամբ բանից նորա. շարժելով և զնա ի ներբուստ ի ձեռն նախատաժամանն հնարէոյ՝ որում հաւատարիմ զասն։ Լայլ զի անցագոն էր ժամն, խորհեցան չտալ նոսա նեղութիւն՝ ի կամին յաշխատամ հարցանել զնա և ուսանել աշակերտաբար, զասն ոչ նորիկ առ ժամն զանգին ելեալ բնակութեամբ նորա ցանկանալով զիտել՝ ասացին, * ուրբի՞ ոչ են օթեվանք քո։ որպէս զի յայլում պատահեցայն ժամանս կարիցեն լսել զվարդապետութիւնն։ Լայլ մարդասէրն Հն քաղցր գիմաբ հայեցեալ ի նոսա՝ եւ պատասխանի. * Լեկայք և տեսանք։ և ասէ զնոսա զայն յօթեվանս իւր։ և առ իւր կացաւ զնոսա զայն օր։ Լուսանումբ յայն միտս էն, թէ նաև զգիշերն զայն անոր առ նոսա կացին։ զի բառս օր անխտիր նշանակէ զբոլոր աւուրութեամբ քան և չորից ժամուց՝ բաժանեալ ի ախ և ի գիշեր, զոր և հաստատեալ թագուցուցեալ մեր՝ յասելն, ոՀ։ Լակայն թէև ոչ այլոց իմանալի ոչ զնացուցած առնչիւնն եւեթ այնոր առաջ,

կային զեռեռս ժամը իրրև երկու մինչև ցմուռս արեգական. որովհետև հրեայք զժամանակն բաժանէին 'ի ծագելոյ և 'ի մտանելոյ արեգական 'ի ժամս երկուասան. և 'ի հոմանագ ժամս 'ի մտից արեգական մինչև ցծագումն հորա. ընդ ամենայն 'ի քառասուն չորս ժամս անհաւասարս բան յաւէտ և հուազ երկարութեամբ և կարճութեամբ տուն ջնջեան և գիշերոյ։ Այս է ասել կայինոս, թէ ոչ վրիպիմ, ժամանակն զոր նշանակէ առնտարանին վասն կալոյ երկուց աշակերտացն յովհաննու առ Հիսուս. յասելն, * Ուր առնուցանս (իբ այլոց, մեռցին) այն օր. զի ժամ էր իրրև տասն երորդ ||. զի յանցանել ասէ այնց ժամուց, և 'ի մտանել արեգական՝ ոչ ևս էր մի օր. այլ յաջորդ օր։ Այլոց չէ ինչ, զի թէև վարդապետաթիւնն հաստատ լեալ իցէ, այլ գերազանցութեամբ վարդապետին էլոյց զպակասութիւն ժամանակին. և երկարին հորա բացումն շահեցան. յորոց մին էր ասդրիւս, որ յետոյ կարգեցաւ 'ի դաս առաքելական. իսկ զանուն միւսոյն լուէ որ գիրն. յորմէ երևի թէ չէր նա 'ի դասէ առաքելոց, այլ այլոց աշակերտաց։

Իրրև ելին հորա 'ի Հիսուսէ, եղիտ անդրիւս հոսի զեզբայր իւր զպետրոս, որոյ բուն անունն Սիմոն կոչէր, և անդստպաղ զմեծ բարութիւն որում հանդիպեցան՝ փութացաւ հաղորդել նմա ցնծութեամբ՝ ասելով, գտաք զմեսիա։ Հայտ է թէ յաւել և զայն զոր խօսեցաւ զնմանէ վարդապետ իւրեանց յովհաննէս մկրտիչ, և զոր լուան յայնժամ 'ի Հիսուսէ. և թէ քանի մարգարէութեամբ և գիծով ընկալաւ տէրն զնոսա։ Հանեցաւ և սիմոն ջերմ սիրով և փութով սեսանել զՀիս. վասն որոյ առեալ ած զնա անդրեան. որ իրրև մերձեցաւ, հայեցեալ 'ի նա Հիսուս՝ ասէ ցնա, դու ես սիմոն որդի յովհաննու, այսուհետև կոչեսցիս կեփաս. որ թարգմանի յերբայական 'ի յոյն լեզու՝ պետրոս. այսինքն է վէմ. զորոյ զիտրդեն յետ ժամանակաց յայտնի արար ինչպէս ոչն՝ կացուցանելով զպետրոս վէմ հաստատուն բովանդակ շինուածոյ նորա եկեղեցւոյ իւրոյ։

Յետ ընդունելոյ Հիսուսի զպետրոս՝ կամեցաւ 'ի վա-

զիւ անդր միւսանգամ եմանել 'ի գալիլեա. ուր զիտել արժան է, զի կրկին գալիլեա նշանակի 'ի գիրս. մին՝ կոչէր վերին, զի գիրք երկրին բարձրագոյն էր, անուանեալ գալիլեա հեթանոսաց՝ ըստ որում հեթանոսք առաւել եին անդ քան հրեայք. ուր և կային քաղաքք յոլովք, յորոց տասնեքին այն էին, զորս սաղմոսն էառ քիրամայ արքային տիւրոսի՝ 'ի սահմանակցութեան երկրին տիւրոսի։ Լ՚այս գալիլեա վերին 'ի ժամանակս քրիստոսի ոչ էաւ էր մնան թագաւորութեան հրեայսանէն. ուստի և չէր ըստ իշխանութիւն հերովդէի լաբրոր գտանէսի։ Միւսն կոչէր ստորին գալիլեա. զի գիրք նորա խնամարհագոյն էր. և ձգէր մինչև ցՄկիսթաղիա առ եզերքն ծովակին, որ յանուն երկրին կոչէր ծով գալիլեայ. և յարևմտից երեթայք 'ի կարմելայ և հասանէր ցծովն միջերկրական. երկու ցեղք էին 'ի նմա. այսինքն ցեղն խաբարայ, և ցեղն զաբուղանի։ Լ՚զգ բան աւետարանին յայտնի վայրի է վասն այսր ստորին գալիլեայ։ Լ՚ս եղև յառաջ քան զՏառանել յիսի անդր՝ գտանել զփիլիպոս, որ էր ազգ եղև մի յերկուսասան առաքելոց, ծնողեամբ 'ի բեթսայիդայ գալիլեացւոցս, 'ի քաղաքէ անդրէանց և զնորան։

Ա՚ն եղև դիպուած գտանել զնա Յիսի, այլ որոշանէ կանոնս նորա, կոչել զնա զՏեր իւր և ասել, * Լ՚ի զինի խմ։ Ասէր որոնք ընկալաւ փիլիպոս զՏառաէլ փիլիպն, և աշակերտացաւ նմա. մինչև գտանել զնա Լեմեռամ և զարաբեկամ իւր զնահանայել, և ասել նմա աւետարանի՝ ասելով, գտաք զՅն զորդի յոսեփայ 'ի նազարեթեայ. զորմէ մարգարէացաւ մովսէս և այլ մարգարէք։ Ա՚ն կարէր նահանայել Տաւռանեթի ընծայել, թէ այնպիսի մեծի բարեաց մարդի իցէ ծագել 'ի նազարեթեայ. նա՝ զի գիտակ իսկ էր թէ մեսիան 'ի բեթղեհեմի գալոց էր. զոր փիլիպոս ոչ յիշեաց։ Լ՚այլ կամեցեալ փիլիպոսի հաստատաւ Նանայարդան հաւանեցուցանել զնա, ասէ նա. * Լ՚ի և ասա։ Եկն նահանայել, և չէ հաւատալ բարձնեցաւ յանդիման յսի։ Զոր զի Յն զարանելի մարդ գտանիցէ ընկալաւ զնա. ոչ մնաց զի նահանա խասա

ցի. այլ ինքն Յա՛ի տեսանելն զմերձենալ նմի, կանխեաց սակայն վա՛ղագոյն։ * Լսեա՛ արդարեւ խրատելոյի, յորմէ նեղագոյնքն ոչ գոյ։ Օ արմատաւորեալ ամենայնի, զի կարծեալ զանձն զլիովին անծանօթ Յոի, վասն որոյ հարցանելոյ, ուստի՞ ճանաչես զիս։ Լա՛ այս եւս Յա՛ պատասխանի, թէ յառաջ քան զկոչել փիլիպպոսի զքեզ՝ տեսի զքեզ ոչ մարմնոյ աչօք, այլ հոգւով իմով՝ զի ելիր ի ներքոյ թզենւոյն։ Յայս առաջին խօսս ծանեաւ նոր աշակերտն երկու մեծամեծ իրս յերկնաւոր վարդապետն. այսինքն զՅոգի կանխագիտութիւն կամ զերաշխարհ մարգարէութիւն, որով զառաջեւս ունէր զիրս հեռաւորս. և զՅոգի սրանչելի հեզութիւն, որով փոխանակ արհամարհ պատասխանւոյ նորա առ բան փիլիպպոսի վասն ծագման իւրոյ ի նազարէթէ, գովեաց զնա՝ այլ անկեղծ ճշմարիտ խրատելոյցի կոչելով. և նոյնժամայն աշակերտեալ նմա՝ ասաց. * Ուսերբի գու եւս որդի՝ այ. գու եւս թագաւոր խրոյելի։ Հաճեցաւ Յա՛ ի այն պատասխանական խոստովանութիւն նորա, թէպէտեւ էր թերակատար՝ տակաւին լոկ մարդ սիրելի՝ այլ ոչ որդի առդնելով զնա. և առ առաւել հաստատելոյ զնա ի հաւատս՝ խոստացաւ նմի, թէ մեծամեծս եւս քան զայս տեսցես։ Լայժմ փոքր ինչ նշան եւս ասէ զիմոյ ոնծաւէ՝ միով կանխատեսութիւնամբ. գայցէ ժամանակ՝ զի մեծագոյն փառաւք յայտնեսցի աչխարհի ոնծաւթիւնս։ Լա՛ զարմացեալ զբան իւր առ ամենեսին՝ որք անդն կային՝ ասէ, ամէն ամէն՝ այսինքն անկերկրայ ճշմարտութիւ՛ ասեմ ձեզ, զի տեսանիցէք զերկինս բացեալ, և զՏիրեշտակս՝ այ զի ելանիցեն և իջանիցեն ի սպասաւորկութիւն որդւոյ մարդոյ։ Լայս խոստումն Յոի թէպէտեւ բազմաբնակ մարթի ճշմարտիլ, որ ոչն զրեցաւ ի կարգի աւետարանին, այլ եւս քան զեւս ճշգրտեսցի ի վերջին հանրական դատաստանի։

Յա՛ ասէ կուտ զանձն որդի մարդոյ, թէպէտ լուանէր իւր հայրն ըստ մարմնոյ. և զայս այնպէս պարտ է խմանալ, բան որում ասի և է որդի դաւթի, և որդի աբրահամու. զի գոլով ճշմարիտ որդի կուսին

մարիամա՝ է Ազմարտապէս զաւակ բան մարմնոյ ի-
ջեալ ՝ի նախահարց կուսամօրն։ Բան երբայական
ոձոյ՝ նոյն է ասել մարդ, և որդի մարդոյ. որպէս և
գիրքն բազում անգամ զնմա՝ մարդիկ որդիս մարդ-
կան անուանեն. և առաւել զայս և զայն որ ՝ի
մարգարէից որդի մարդոյ առաձայներ ՝ուած։ Բրդ-
քանզի փրկիչն մեր կամէր, զի ծանիցին զնա Ազմա-
րիա ՝ուած, և Ազմարիա մարդ, վասն այսորիկ յորժամ
խօսէր զիշխանութիւն դատելոյ, դատապարտելոյ և
արձակելոյ որք էին նշանք ՝ուծութեան, կոչէր զանձն
որդի մարդոյ. ՝ի հաստատել՝ թէ որպէս էր ՝ուած Ազ-
մարիա, նոյնպէս և եղև վասն մեր և իբրև զմեզ մարդ
Ազմարիա։

ԳԼ. Օ.

Երբ Յն ՝ի հարսանիս նոցա գալիլեացւոց. ուր զինոյն
ի-ին ՝ի գինի. և անոի անցանէ ՝ի ի-ի-ատառամ։

* Եւ յաւուրն երրորդի հարսանիքը էին ՝ի կանա
գալիլեացւոց. և անդ էր մայրն Յսի։ (Յովհ. Բ.
1. մինչև ՝ի 12։)
* Յետ այսորիկ էջ Յս ՝ի կափառնաում, ինքն և
մայր իւր, և եղբարքն իւր։ (Յովհ. Բ. 12. 13.
մինչև ՝ի վերջ գլխոյն։)

Յս յորժամ կոչեաց զփիլիպպոս. և խօսեցաւ ընդ
նաթանայէլի, հաստատեալ էր ՝ի յաջորդ աւուրս
մտանել ՝ի գալիլեա. * ՝Ի վաղիւ անդր կամեցաւ
ելանել ՝ի գալիլեա։ զոր և արար իսկ։ Երկու էին
քաղաքք կանա կոչեցեալք. մի ՝ի վերին գալիլեա
՝ի ցեղին ասերայ. երկրորդն ՝ի ստորին գալիլեա ՝ի
ցեղին զաբուղոնի։ Այսր եկն Յս ՝ի վաղիւ անդր.
այն օր երրորդ էր մեկնելոյ նորա ՝ի բեթաբարայ,
ուր եթող զմկրտիչն յովհաննէս։ ՝Ի նմին երրորդ ա-

ւսբ Հարամանիք եին 'ի կանոս գալիլեացւոց։ Լսել թէ ամ էր փեսայն՝ որպէս ծանօթ Հոգի, անդիտելի է. են որ գուշակեն՝ թէ իցէ սիմոն կանանացի, որ և շնաւոն նախանձայոյզ (զի գանոս բան էրբ". է նոս խանձ կամ քէն)։ որպէս թէ յետ սրանչելեաց եղելոց 'ի Հարամանիս իւր՝ աշակերտեալ իցէ յոգի։ ամենք եւ գնահատանչել առ գնեն, զոր նոխտացանեն ը բարեհաճիմայ։ Լնհիթեթ է և կարծելն ամենց զյուվշանանէս առնաբանելն, բառնալով 'ի նոմանէ զպանծալին պատկ՝ զոր ասն նոմս միաբան Հատորէն նը Հարբ, թէ միշա եկաց մնաց նոս յանարատ կուսութեան։

Լոյս ինչ եւեթ յայանի է յաւետարանէ, թէ կմ փեսայն, և կամ Հարսն, կամ երկոքեանն իսկ էին ազգականք, կամ մտերիմ բարեկամք կուսին միաբանոս։ զի անդ էր նա 'ի պատուել անձամբ զկոչնոս Հարսանեաց, ուրեմն գրաւ իրեցաւ և Հոգ, և աշակերքաբ նը՝ որք էին 'ի ժամանն զեարոս, անդրեան, փիլիպպոս, և նաթանայել, գուցէ և որդիքն զերեդեայ։ եւ առաւել յայտնոս և այլք կոչեցեալ քն Հոգաբարն են։ Լամբ Հոգն փրկչին, որ գոլէր զկուսանի՝ ցուցանել թէ ոչ խոտ, և զանանանի։ և յորդորելով 'ի կուսանի իրրև 'ի բարձրագոյն կատարելութի, ոչ դրաժարեցուցանէր յամուսնութենէն ը կարգաւորութենն ոյ։ զի էթէ հաճոյ էին նոս կուսանք, չէին անհաճոյ և ամուսնացեալք։ Լն 'ի սկզբանէ աշխարհի սահմանեաց զամուսնութենն։ և Հոգ կամէր ամբառնալ զայն 'ի խորհուրդ եկեղեցւոյ իւրոյ։ զոր այժմ անձամբ կամեցաւ հաստատել։

Լսարի եղև Հարամանեացն զի անդ գաւառ Հոգ։ ապա թէ ոչ՝ ամենայն վերջանային կոչունքն։ Լկուսապակաբէ գինի։ և չէր գիւրին այլուսա ընալ գայակաութենն։ Լոյսն մտրիամ իմացաւ զկարօտութենն։ և Հայեցեալ յորդին՝ առաջի արար զայն նոս, ասելով։ * Գինի ոչ ունին։ Լառ որ նա պատասխանի Հոգ։ * Օ ի կայ իմ և քո կին դա։ չէ է Հասեալ ժամանակ իմ։ Լուրարանչիր մանն պատասխանուս պէտս ունի մեկնութենէ։ Օ ասելն՝ * զի կայ

իմ և քո կին դու։ ամենք խնացան, որպէս թէ ասել. զինչ բան կայ ի մէջ իմ և քո. կամ զինչ ունիմ ես ի քէն. այլ զի խիստ է բանս, մեզմէ կարծեցին՝ ասելով, թէ Յն կամէցաւ ցուցանել թէ զկարողութիւն պանդիւղագործութեան ունէր բան որպէս ասաց. և զանձութիւնն չունէր ի մտքին։ Այս մեկնաւ թէ օտար է ի տեղւոյս, անպէտ և ծանր։ Այն զի Յն թէպէտ զանձութիւն չունէր ի մտքին, բայց այնուամենայնիւ էր յարաբերութիւն մտքին առ անձարդին, զի մայրենի իրաւամբք վայելչապէս կարէր խնդրել ի նմանէ հարազարդութիւն ինչ ի հարցն իւր։ Այս թէ ոչ՝ մարիամ հարցեալ ի Յոսէ, թէ զինչ յարաբերեսցի է իմ ընդ քեզ, կարող էր ասել պատասխանի։ Որդի իմ ես դու, և իբրև առ որդի դիմեմ առ քեզ. չէ ինչ անպատեհ որդւոյ ի դարձ արկանել զկարողութիւն իւր ի խնդրոյ մտքին, թէև ի մտքին չունիցի զայն կարողութիւն։ Որ թարգմանք զայն, զի անուանեալ՝ պատասխանին առեալ ի Յոսէ էր լոկ հրամէտ խորհրդաւոր, և ոչ յանդիմանութիւն սիրելի մտքին։ Խնդիր նորա էր ի սիրոյ և ի կարեկցութիւն հիմնեալ ի կենդանի հաւատ, որով հաւատաւոր էր թէ Յն կարող էր արանդիւղաբ լնուլ զկարօտութիւնս նոցա. ապա թէ՝ ի Լեմ բանն Յսի յանդիմանութիւն էր, ոչ էր այնուհետև վատահելի մարիամն ասել ցսպասաւորսն առանց ընդ բանս ինչ ածելոյ. * Որ զինչ ասիցի, ձեզ, արարջիք։ որով եցոյց թէ հաւատաւոր էր զի լուաւ Յն հայցուածոյ իւրում, և ունի կատարել անմիջապ։ Որ ասի ամենք լուա և թարգմանեն զբանն Յսի։ Օ զինչ փոյթ է ինձ և քեզ, թէ գինի ոչ ունին. մեք չունիմք զկաս գինւոյ. և առ փառաւորելոյ ինձ հրաշագործութիւնդ՝ ասեցին ոչ է հասեալ ժամանակն։ Այս զայս խնդ առացեալ ոչ խոսիս, այլ անուշակ եղանակաւ. ոչ ի բառնալ զայսն, այլ յառաջելոյ զվատահութիւն։

Լոկ վասն կուսելոյ Յսի զմարիամ՝ կին, և ոչ մայր, զկնայն պատճառս ասեն մեկնիչք. շատ լիցի մեզ նշանակել զբան կարգնասի։ Հայեցեալ ասել յաւանապանն՝ ոչ ուրեք գտանեմք թէ Յն երբեք զմա-

բիամ կուլեալ իցէ մայրը, այլ միշտ կիսն. չէր տարաբ
կայս թէ խոսելով ընդ նմա առանձին՝ անդաստան 'ի
մանկան թէ հեռ մեծարեր զնա քաղցր մայրենի ան
ուանէ. այլ յաւետարանի այն բանք ելեալ նմն նշա
նակին, զորս հրապարակաւ խոսեցաւ ընդ նմա. և
յայնժամ կուլեաց զնա Կն, որպէս զանձն իւր կուլէր
Ա՝՝՝

սրտիս)։ եթէ չէ հասեալ քո ժամանակ, և չկամիս կանխել գործել սքանչելիս վասն քո, հայցեմ զի առ մի նուազ սրասցես վասն իմ։ Դայա է և յարգեանց իրացն, զի հրաշքն էգոն։ և այն՝ ի ինդրոյ մարիամ։ որ ոչ երկուանայր թէ լսելի եղիցի քան իւր։ վասն այնորիկ անեկիմա առաց ցսպասաւորսն առնել զոր ինչ ասիցէ Դա։ Լայս ուրեմն յամենայն ժամ լսելի լինին բարեխօսութիւնք ուծանմէն վասն մեր, եթէ սրասցուք զոր ինչ ասէ Դա։ այսինքն, եթէ պահեսցուք զպատուիրանս նորա։

Լին անդ թագաւորք կանգնեալք վեց, յորս փորքա գոյնքն տանելին մարս երկուս, իսկ մեծագոյնք երիս։ Ի մարն ըստ մենաքիսոի՝ է լիարկ 40. ըստ կուռնելիսի ալաբիտեայ՝ 78. ըստ այլոց այլազգ։ բայց ամենեքեան միաբանին յայսմ, թէ նին անոթք մեծամեծք սահմանեալք ի ոգեստ կոչնականաց՝ ի լուսոյսն ձեռաց։ զի գործ կրօնի համարեալ էր առ հրէայս յանախ լուանալ՝ ի սեղանի զձեռս՝ ի սրբել յօրինական պղծութենէ, զոր գուցէ մերձենալով՝ ի կերակուրս ինչ՝ ձգեալ իցեն յանձինս։ Հրամայեաց Դա ընալ զամենայն թագոյկսն ջրով։ և լցին զնոսա մինչև՝ ի վերս։ ապա ըստ հրամանին Դայի առեալ անտի ապասաւորաց՝ բերին առաջարարապետին վերս կացուցի հարսանեացն։ որ իբրև Հաշակեաց զջուրն՝ ի գինի ընտիր փոխեալ, ոչ գիտելով զեղեալ սքանչելիսն՝ որպէս գիտէին ապասաւորքն, որք արկին զջուրն, զարմացաւ։ և ոչ գիտէր գուշակել թէ ուստի իցէ։ դարձաւ առ փեսայն և ասէ ցնա, ամենայն մարդ զանոյշ գինին յառաջագոյն պարտէ։ և յորժամ ջերմանան գլուխք՝ յայնժամ դիւռնին։ իսկ դու զհակառակն գործեցեր։ զի պահեցեր զանոյշ գինիդ մինչև ցայժմ։ քանզի առ հասմենասուիծ այնր հրաշալի գինոյ առաջինն անհամ թուեցաւ։ Լայս է առաջին սքանչելիք, զոր արար Դա՝ ի կանա տարբին գալիլեայ։ որով և յայտնեաց հանդիսապէս զփառս ուծութեան իւրոյ։ և յաւելու հաւատ աշակերտացն՝ ի նա։

Բազումք յայն կարծիս են, թէ այս սքանչելիք

եղեն յաւուր յայտնութեան, այսինքն 'ի վերջերոյդ աւուր յուսալարի, այն է օր ամենասքանչելի երկրպագութեան մեզուս՝ զոյգ ընդ միմեանս. յորս յարի և զիշատակ այսոր զարմանելոյս արեւմտեան եկեղեցի։ Սակայն ասել կարելիս, 'ի բանից յոյժ ամենաուշադրագոյնն քաղել լինել հրաշիցս 'ի կեանս փեսայիս. և զուցէ և սնանգամ։ Ցնս զանհակառակելի բանս օգտաւորսի 'ի վեր անգր վասն ացին ի բաց։ * Եկեա այսօրիկ էջ Էա 'ի կապառնաւորս, ինքն և մայր իւր, և եղբարք իւր. և անդ լինէր ոչ բազում աւուրս։ Եւ էր մերձ զատկին հրէից, և էլ Էա յերուսաղէմ։ (յովհ. ՇԸ. 12. 13.)

Պատմողն գնալոյ Էսի 'ի կապառնաւորս հանդերձ մարդն և ազգակցաւք բան կարծեաց կաղիլեայսի թուի լինել այն, իբր զի որովհետև հանդերձեալ էր Էա և այլ անգամ առեալ երթալ անդր, և քարոզութիւն և բազմապատիկ զարանելագործութիւն տալ նոցա ձանալել զանձն ինքնարիս ուժ, յառաջ քան զայն կամք եղեն նմա՝ զի տեսցեն կապառնաւորացիք զմայրն և զազգակցանս իւր, յորմէ 'ի միտ առցեն՝ թէ և ինքնարիս մարդ է։ Պ՚ալգանատաս ասէ, թէ յանդգնութիւն է ասել, թէ այս անգամ՝ ոչ արար Էա զարանելիս 'ի կապառնաւորս. և կուռնելիս ապրիսեն ասէ թէ բազում հրաշս արար, թեպէտ աւետարանիչք ոչ պատմեն։ Բ՚այ՝ ասէ կարելիս ոչ մին և ոչ միւսն այսպէս խօսելին եթէ բան ձանալն, և ի բնական տեսութիւն մեկնեալ էր նոյն զայն, որ յայտնի գրեալ կայ 'ի ջրբերդ գլուխ յովհաննու վասն բժշկութեան որդւոյ թագաւորացին. որ բարձեալ յետոյ եղև քան զբանարկութիւն միրաքին. * Օ այս գարձեալ երկրորդ նշան արար Էա՝ եկեալ 'ի Հրէաստանէ 'ի գալիլեա։ այլ զայսմանէ խօսեցուք ասելս յիբրում տեղւոջ։

ԳԻՐՔ ՀԻԵԳԵԼԻՊԻ

Յո�զաւէտ տարբերեալ Յոյ ինքն յերկրէ զաւէտ։

ԳԼ. Ա.

Յոյ սասքին անփամ հանէ ի սատանէն զանարգեսս նոցա։

* Լա. էր մերձ զատելին հրեից. և էլ Յոյ յերուսա-
զէմ ։ (յովհ. ՇԺ. 13. ցվերջ գլխոյն։)

Վասկեալ Յոյ ի կոփառնուամ ոչ բազում ա-
ւուրս յաղագս մերձ լինելոյ սոնի զատելին, էլ
յերուսաղէմ. էլին ը նմա և աշակերտքն՝ որպէս ի-
մանասէր ի յաջորդ բանից աւետարանչին. որ յայտ-
վայրի զՅոյ միոյն յանուանէ նշանակէ վասն սա-
ջիկաց գործոյն։ Լ.զդ՝ մնեալ Յոյ ընդ իւրոց աշա-
կերտաց ի սատանին՝ եգիտ անդ անկարգութիւն մեծ,
զորս թոյլ տայր ազատութիւնն, կամ անհոգութիւն
քահանայից։ Ելերթին զարտը որք պատելին շուրջ-
նակի զգաւիթս զրբութիւն՝ լեալ էին իբրև հրապա-
բակք վաճառաց. անդ եղեալ կային ի վաճառս ոչ
միայն բազմութիւն ազատեանց, այլև ոչխարք և ար-
ջառք՝ առհասարակ ընդ պատրաստակաս լինելոյ իբր
ի զոհս զոհից և ողջակիզաց։ Լ.յլ ծանր անպատ-
ուութիւն էր այն տեղւոյն. զի իբր սխոտ անտանոց
էր ձևացեալ տաճարն. ուր մարթ էր և արտաքոյ
զարտիցն նոցին դիւրութիւն գնել և վաճառել. զայս
միայն ասէլն դիւրութիւն ունելին անդ՝ զի կային ընդ
յարկաւ. իսկ արտաքոյ լինելին ի բացի։ Ի վերոյ
ասէր անպատուութիւն յաւելոյր և զոչաբարոյութիւն լ-
մնայափսիոց. զի և նորա անդ նստելին ունելով առա-

ջի զանազան իւրեանց, ոչ ի նպատաւոր ազգատաց տալոյ նոցա ազգութեան, կամ գէթ ի փոքր դրամս առանց տակառաց, այլ ի զոշաթաղաս թէ տակս ի ձեռն լանցայատփոխութեան։

Օ այս անկարգութիւն տեսեալ Յեսի՝ վառեցաւ ի քէր նախանձաւորութեան փառաց Տէր. և առեալ որպէս զիարդ անկամ ի ձեռս նորա՝ լուսաւոր մեր, և ալրսեալ գնաց ի միտսին՝ արար խարազան. և եհան նոսա արտաքս զոչխարս և զարջառս, և զխնձառաւոր և զդեղս. և զանազան հատուածաւոր կոր-ծանեաց, և զպղինձս ցրուեաց. և որոց զարատնիս վաճառէին, ասաց իշխանաբար, հանէք զայդ ասսի, և մի առնէք զտուն Տէր իմոյ տուն վաճառի։ Ինձ է զնա սարսափ. զի և ոչ որ իշխեաց ընդդէմ դառնալ. և այնպէս մտրբեցաւ՝ որ տեղին ի պղծութենէ անտի և յանարգութենէ։ Այս գործ Յեսի՝ յերբս կարգս մտրգկանն այլեւայլ նեղգործս արար։ Շահկերացն հատատանցան ի հատատս. յիշեալ զբան ասղմանին, թէ *Խանձ տուն քոյ կերբիցէ զիս։ (սաղմ. կիզ. 10։) Հրեայքդ ամբարտաւանք և յարամիտք տան ինտի արշանարհեն և նախանձ, որք և յանդգնութեամբ հարցին ցնա, զի՝ ոչ նշան ցուցանեսս զուսմդ, որով զիտացուք թէ ունիս իշխանութիւն զայդ առնել։ Նշան խնդրեցին, և Յեսու եւս նոցա որշան զմարդարէութեան, որ յետ երից ամաց կատարելոյ էր։ *Մակեցէք տաճարդ զայդ, և զերբս աւուրս կանգնեցից զդա։ Օ այս բան և ոչ աւանկերարն անդամ խնացան յայնժամ. բայց յետոյ յիշեցին և ի միտ առին, յարժամ յարեաւն ի մեռելոց. զի ծանեան թէ ընդ այլաբանութեամբ տաճարին զնոցն իւր և զյարութիւն նշանակեաց. զոր բազում անգամ ասացել էր աշակերտաց իւրոց։ Իսկ հրեայքդ զոր կարծէին խոսել նոցա զնոսն նրութեան տաճարին, արշանարհեցին զբան նորա իբր մատարարութեամբ խնն, և խառնելով զոգոր ժամանակ շինութեան տաճարին և բազարին ընդ ժամանակի շինութեան լոկ տաճարին, որպէս ցուցար ի պատանութեան հին կատարանաց ի գիրս եղբի. ասացին, * զքառասուն և

զմեզ ամ չինեցաւ տաճարս այս, և դու զերիս ա-
ւուրս կանգնեաս զսա։ Եւ այս բան նոցա Յիսուս ոչ էր
պատասխանի, զի ՝ի իրին նշանակելոյ ՝ի այլաբանութ-
ի կարէին և ոչ կամէին լսել և հարցուած նոցա ի էր
առ ուսանել, այլ առ ՝ի հակառակել անզգամութիւն
և անզգայութեամբ։ Երբոյգ կարգի մարդիկ էին
նոքա, որք կամ չէին քնաւ լարամիտ, և ինքբերին
զանշնորհութիւն. և կամ քան իմիք լարամիտ էին,
այլ բարոյական յայտնութիւն անշնորհութենն յաղ-
թէր լարամտութենն նոցա։ Զանազ զոր տեսին յայս
գործ Յիսի, բաւական եղեն յաղթահարել զմիտս
նոցա. ուստի և հաւատացին զՅիսի գոլ մեսիա՝ որ
գալոցն էր. մինչև ոմանց ՝ի ասելոյ զնա որպէս որդի
նոյ, կամ նմանեալ որդւոյ նոյ։

Օր թէպէտև գործն արտաքսելոյ զանարգուս
տաճարին՝ ՝ի բերեալ բան ինքեան աբանելիք, բայց
Յիսի նոցին իսկ յայտնեաց անդ նշանս զարմանալիս
ՀԱՅՈՒՆ իբրոյ։ Օ տաճարն կոչեաց տուն հօր իւրոյ
և այս՝ էր ասել զանձն որդի նոյ. և բորբոքումն
նախանձուն տայր տեսանել թէ փոյթ մեծ էր նմի ՝ի
վերոյ տաճարին, որպէս ՝ի վերոյ տան հօր իւրոյ,
և տան նոյ։ Յոյժ զմտարոզութիւն իւր, զիսհիմու-
թիւն, զորբութիւն. և էտ Ճանաչել զանձն ազատ
յամենայն ախտաւոր կրից. զի յայնչափ բորբոք-
ման իւրում, չասաց բան մի նախատանաց, և
ոչ ՝ի ասաս ինչ ապարանք։ Եւ ապան զանասունս,
այլ միայն ՝ի հան արտաքս. ոչ կողոպտեաց զդրամայս
փոխս. միայն զանգանս նոցա կարծանեաց, և զպղինձս
ցրուեաց անդ ՝ի գետին, զոր դիւրին էր նոցա ժողո-
վել. ոչ արձակեաց զաղաւնիս ՝ի թռիչս, այլ միայն
հրամայեաց հանել անտի։ Եւ սա ՝ի կիր գաւազան,
այլ խարազան թեթև, որոյ և հարուածն էր թեթև։
Այսչափ կարգաւորուն յայնչափ բորբոքման յայտ-
նի ցուցանէր զնա լինել վերագոյն քան զլոկ մարդ։
Զանա տեսանել զի յայնչափ բազմութենէ վաճառա-
զաց և գնողաց՝ ոչ որ իշխեաց ընդդէմ կալ նմա,
այլ ամենեքին հնազանդեցան, և խոյս եառուն լու-
թիւն, ցուցանէր ՝ի Յիսի իշխանութիւն ինն դեմարդ

կային. որում չէր մարթի այլուստ գալ, եթէ ոչ 'ի վերուստ յոյ։ Արբիմբք իմանաս և զիմաստս բանից աւետարանչին, թէ բազումք որք էին յերուսաղէմ ման ոտի զատկին * հաւատացին յանուն նորա. զի տեսանէին զնշանսն զոր առնէր։ Իսա՝ նշանք հաւատացեալ՝ նաև առանց յայտնի սքանչելեաց. որպէս և բաց 'ի գործոց ասոյ տարաբին՝ նաև հանգամանքք կենաց նորա, եղանակ խօսելոյն, ազգազուարթի վարդապետութեանն, հատնանաստութիւն բանից նորա ընդ ամենայնի՝ զոր մարգարէք խօսեցան վասն նորա 'ի հոգ գիրս, այս ամենայն ասեմ՝ էին նշանք բաւական 'ի Հաւատալ զնա մեռեալ։ Բազումք հաւատացին, այլ ոչ միտիւ հաւատով. հաւատացին, այլ ոչ սրբեցին, և ոչ յարեցան 'ի նա։ Ամն որոյ և ինքն Յի ոչ հաւատայր զանձն նոցա. զիտակով զանհաստատութիւն նոցա և զամենայն հերքին շարժմանս, առ որ չունէր պէտս վկայութեան այլոց. * զի ինքն իսկ գիտէր զինչ կրէր 'ի մարդն։

ԳԼ. Բ.

Գ.Խ.ԷՐ.Ն ԿՈՐԾԱԾՔՆԵՐԻՆ — Յի 'ի ԸՆԵԼ ՂԵՐԱՐԱԿՈՒՆ ԲԷ Նոր որոնք պարտք ծածանի։

* Լուս. Էր այր մի 'ի փարիսեցւոց անուն Նիկոդէմոս անուն նորա, իշխան հրէից։ Եկն. (Յովհ. Գ. 1. մինչև 922.)

Նիկոդէմոս էր մի 'ի բազմութենէ անտի, որք 'ի ոտի զատկին տեսին զգործսն Յիսի, և լուան զբանս նորա։ Այս այր գիտական 'ի մէջ փարիսեցւոց վարդապետ օրինաց, և իշխան հրէից՝ ետես 'ի Յիսի ինչ գերմարդկային. և ծանեաւ զի այնպիսի իշխանութիւնն՝ ընդ այնպիսի յարգութեանն, այնպիսի խանդ՝ ընդ այնպիսի քաջութեանն. այնպիսի զարու-

թիւն 'ի զոյծ առանց մարդկային ինչ օգնութեան՝ կէն իրք, որոց չէր մարթի այլաւան գալ, եթէ ոչ յայր։ Անեկայր առանձին հանդարտութիւն ասել զվարդ զանկարութիւն ։ Նախ. այլ յայսմանէ երեթալ առ նա և հարցանել որպէս զմի 'ի հասարակ մարդկանէ թերևս նուազութեան ինն թուէր իւրումն իշխանութիւն պատուոյ, կամ նուազութեան հանձարոյ իմաստութեան իւրոյ. գուցէ անեսեալ իսկ էր և զայլս 'ի փարեսեցւոց ամենեքեան մեալ առաջի նորա, որք իշխէին 'ի վերայ մարդոյ, նմին իրի երկիւղէր 'ի վասանգ այնպիսի ամենայն արկանել զանձն առաջի բազմութեան։ Իսկ կոչել զնա 'ի առն իւր չիշխէր, զի մի մեծութեան ինն ցուցանել երևեալոյն։ Այլ 'ի վերջ քան զամենայն անհաճէր յայլոց. զի որովհետև փարիսեցիք խոտորեալ ազգ հայկեին 'ի նա, երկիւղէր յայսմանէ ընտանութեան առնելով ընդ իսի 'ի թշնամանն անձին զրդռել զնոսա։ Ունէր խնամարհութիւն այնչափ, որ բառական էր առնել զնա փոփոխող ուսանելոյ 'ի նոր վարդապետէն. այլ չունէր ամենեսեան արիութիւն առ յաղթել մարդկային ակնածութեանց։

Յայսմանէ յուզմունս ներքին յաժարանէ զոյսով նիկոդեմոսի, առ հասանելոյ իւրոյ փափաքանաց՝ առանց անկանելոյ 'ի լեզուս մարդկան, ընտրեաց զնոսա ինն թաքուութիւն տեսութեան ընդ իսի. ուստի եկ զնաց առ նա գիշերի։ Գիտակը Էն զերկիւղ նորա մարդկային. ասկայն կարեկցեալ տեսութեան նորա՝ ոչ յանդիմանեաց զնա յաղագս մտաւի ամենայն. այլ քաղցրութեամբ ընկալաւ զնա. և Ճանաչելով զնա հմուտ գրոց, ուսուցանաց նմա վարդապետութիւն բարձրագոյն։ Ո առաջինն շատ հանարեցաւ փրկիչն զկնչելն զնա նիկոդեմոսի վարդապետ յոյլ եկեալ. և զիտասովին լինելն՝ թէ ոչ որ կարէ զայն նշանս առնել, զոր առնէ Էն, եթէ ոչ ած իցէ Էն նմա։ Այլ առ առաւել զարդացումն նորոյ աշակերտի, սկսաւ առաջի առնել նմա իրքն գիտաւորի զվարդապետութիւն իւր մեթէն ինն այլաբանութիւն. զի գիտացէ զանձինն անբաւականութիւն 'ի կարծելոյ գիտնականութիւն իւրումն, և արդեամբք ծանիցէ, թէ կա-

բան և աշակերտաւէ՛ն. որ այն իսկ և սիրգին յատա-
ջագիտեմ՝ն. բանդի ասէ՝ ցնա Յն. Հնարաւո՛ր
ասէ՛ր քեզ, եթէ՝ ոչ որ ծնցի վերատին, ոչ կարէ տե-
սանել զարքայութիւն աստ։ Զա այս բան ապշեցաւ
Նիկոդեմոս. և խոստանան լինելով թէ ինչ՝ ոչ խնա-
ցաւ, ասէ՝. զիարդ կարէ մարդ ծնանիլ որ ծերն իցէ.
միթէ՝ մարթի՞ նոր իցէ անդրէն յորովայն մոր իւրոյ
կրկին մտանել և ծնանիլ։

Կամ եթէ յոմն ուսուցանել նմա զհարկաւորութի՛ն
և զգրծս մկրտութի՛ն, ոչ զյաւիտեանն, որ էր լոկ
լուացումն ՝ի ջուր, այլ զմկրտութի՛ն զոր փորք ինչ
յառաջ ինքն Յն սահմանեաց ՝ի ջուր և ՝ի հոգի։
Զոր պահելով զայլաբանութիւն ծնանելոյն, ուստայ
նմա, թէ յետ հրաշաւորակերպ նոր օրինացս հնարէիր՝
ոչ որ մարդ յարքայութի՛ն, որ չիցէ վերատին ծնեալ
՝ի ջրոյ և ՝ի հոգւոյ։ զի արքայութիւնն այ հոգևոր
է, և ոչ՝ հոգի է։ ՝ի մարմնաւոր ծնեալն՝ մարմին
ծնանի, այսինքն մարդ նիւթական՝ մարմնեղէն՝ մի-
զանչական, ինչպէս անասունք հոգևորական բարւոյ.
իսկ հոգւո՛վ մարդն յարմանի այսմ արքայութի՛ն. և
այս հոգի հաղորդի մարդոյ ՝ի հոգւոյն սրբ։ Ոչ՝ ասէ՝
վերատին ՝ի հոգւոյն ՝ի մկրտութի՛ն է ընդունել զշը-
նորհս, և զայլ պարգևս հոգևոր՝ որոյ՝ մկրտեալն
մնանել յորդեղբութիւն այ, որ է բարերարին հոգի,
և արքութիւն սրբ։ Զա մի զարմանար ասէ՝ թէ, ա-
սացի քեզ պարտ է ձեզ վերատին ծնանել. զի ես
ոչ խօսիմ վասն նիւթական ծնանելոյն, որպէս խոր-
հիս դու. այլ վասն հոգևոր ծնանելոյն։ Զա զի այս-
պիսի բան չէր երբէք անկեալ ՝ի միտս Նիկոդեմոսի,
՝ի վարանել նորա՝ յաւել ասել Յն օրինակաւ հոգ-
մոյ, որ յերբայականին՝ որպէս և յայլ ոչ սակաւ ի-
զուս՝ նշանակէ նասև ոգի կամ հոգի. * Հոգմ ուր
կամի շնչէ, և զձայն նորա լսես. այլ ոչ գիտես ուս-
տի՞ գայ, կամ յո՞ երթայ. այսպէս և ամենայն ծնեալն
՝ի հոգւոյն։ Սովին յարատեցիս բան տակերերանին,
բան կիւրղի, և բան այլոց՝ կամելցաւ Յն ուսուցա-
նել Նիկոդեմոսի միտիւ հաւատալ զայն, որում՝
ոչ կարէր մտաւ հասու լինել։ Հոգմ՝ շնչէ՝ ուր կամի.

այսինքն ուր վարէ զնա բռնաւութիւն օգոց. և թէպէտ ձայն ունի և չչիւռ լսի ի բախմանէ անտի օգոյ, բայց ոչ որ զիտէ, որոյ զառիւնն՝ ուստի սկսանի, և ոչ զասէ մանն՝ ուր դադարէ։ Զոտ նմին օրինակի և ի հոգեւորական վերատրին ծնունդն զգաստ ասէ, զնեղբին մղումն և զխմնալի զձայն հոգւոյն սրբ, որ չնչէ ուր կամի. բայց բնական ծնունդութիւնքն ոչ խմանաս թէ ուստի գայ, և ուր տանի այն մղումն և այն ազդումն, որ գէր ի վերոյ է, քան զբնութիւն։

Հիացեալ նիկոդեմոսի ի լսել իբր, զոր յետ այնչափ ուսմանց իւրոց ոչ գիտաց և ոչ լուաւ երբէք. և ոչ կարելով հանդարտիլ՝ եհարց դարձեալ, և ասէ. զիարդ մարթի այդմ լինել։ Զոր մեղմով ինն յանդիմանէ՝ մանաւանդ թէ խոնարհեցուցանէ զնա թէ վարդապետ գոլով խարեալն՝ զիարդ չունիս տուկաւին ծնունդութիւն ինչ զիրացս. որով կամեցաւարդեօք և զայն ուսուցանել նոսա, թէ որ խելամուտ գրոց հանդերձ զանձն, պարտական է խնդրել և գտանել զայնպիսի վարդապետութիւնս ի նոր գիրս. և գոցն նշանակեաց եւ նոսա զեղիսն. այլ ուսեալ բանիցն հանուսօտիս պատմէ միայն զգոյացութիւնն այնր խօսակցութեան. և ոչ մանրամասն զամենայն, զոր ինչ խօսեցաւ Զոր յայտնեաց։ Յլ ասաւել՝ որպէս ասացաք ուսոյց թէ խորհուրդք հաւատոյ բարձր են. զոր պարտ է հաստատութիւն հաւատոյ վասն վկայութեանն այ, թէպէտ և առ տկարութիւն մերոյ ոչ կարիցեմք հասու լինել։ Զոր ի վարդապետել իւրաքանչիւրոցն՝ ուսոյց և վարդապետաց, թէ զիարդ պարտ է նոցա վարիլ, յորժամ խնդրէ որ ի նոցանէ զբան ինչ զհաւատոց՝ որ խորին իցէ և մթութիւն։ Զանազի յորժամ եհարց նիկոդեմոս՝ ասելով. * Օ խարդ մարթի այդմ լինել։ Զոր ոչ եւս պատասխանի առ * Օ խարդն։ և ոչ մեկնեաց նմա զնշանակ լինելոյն. կամելով փակել առաջի նոր զդուռն խնդրոց ոչ հարկաւորաց. այլ խոնարհեցուցանել զմիտս այ, որ յայտնեաց նոսա։ Զոր ասէ խօսիմ քեզ հաւատոյ գիտութիւնք, և վկայեմ զոր տեսի. * Զմին ասէն ասեմ քեզ, զի զոր գիտեմք խօսիմք, և զոր տե-

սաբ վկայէմք։ վասն զի Յիսուս որ խօսէր ասէ էր, և նաև բան որում մարդ ունէր զկիզակսն գիտութիւն և զբանակսն տեսութիւն։ ուստի և վկայէր գիտութիւն և անվրէպ տեսութիւն։ Լցոյց նմա և զսիրտս թիւն մտաւոր կարողութիւն մարդկսն առ խմանալ զնծայիսս, տալով նմա ձեռամբ շօշափել զԵրութիւն նոցին հաստատութիւն ի զգայիս անգամ։ Լս ասէ առաջի արարչի զվարդապետութիւն իմ օրինակսս մարմնոյ, ծնողսն, և հողմոյ, որք երկրաւորք են։ և ոչ կարացէք խելամտա լինել և հանդարտիլ։ քանի առաւել ոչ հանդարտիցէք, եթէ զերկնաւորաց խօսեցայց, որք հեռի են ի զգայութենէ ձերոյ։ * Լակ արդ՝ եթէ զերկրաւորս ասացի ձեզ՝ ոչ հաւատայք, զիարդ եթէ զերկնաւորն ասացից՝ հաւատայցէք։ Եւ ուստի ի մարդկանէ կարէք դուք հաւատալ, որոկս ինձ։ զի ոչ որ եղ յերկինս և եկաց, բայց միայն ես, որ անտի իջի։ և անդ իսկ եմ։ Սովորեալ պարզաբար յայտնեաց Յիսուսիսի զնծութիւն իւր միաւորեալ ընդ մարդկութիւն։ ուստի ասէրով նմա թէ յառաջ քան զառնուլ զմերս մարդկային բնութիւն էր ի բնէ ճշմարիտ ած յերկինս։ և յառնուն իսկ զմարդկային բնութիւն յիւր անձնաւորական միաւորութիւն ոչ եթող զնծութիւն իւր։ վասն զի և յայտնի ժամ բան ածութիւն իւրոյ էր յերկինս, որպէս յառաջն։ * Եւ որ եղ յերկինս, եթէ ոչ՝ որ էջն յերկնից սրդին մարդոյ, որ էն յերկինս։

Սուրբ նմա և զՀանդերձեալ չարչարանս իւր, և և զմահ խաչի վասն փրկութիւն մարդկսն, ի մեջ բերելով զբնական պղնձի օձին, զոր կանգնեաց մովսէս յանապատին ի բժշկութիւն հարաւածելոց ի չարաթոյն մահաբեր օձից։ նոյնպէս և ես ասէ կամաւ իմով բարձրացայց ի խաչի։ զի որք կենդանի հաւատով հաւատայցեն յիս, մի կորիցեն, այլ ընկալցին զկեանսն յաւիտենականս։ զի այնպէս սիրեաց ած զմարդիկ, մինչ զի առ ի խոփանել զկորուստ նոցա և արժանաւորել զնս իւրումն արքայութեան, առաքեաց զորդի իւր միածին։ Եւ առաքեաց զնա ի դատել, այլ ի դատապարտել զմարդիկ որք չարժեցին ի վէր իւր։

եանց զարդարութիւն էր, և էին արժանի կոչեալք. այլ զի փրկեցին ի ձեռն նորա։ Որ հաւատայ յոչ-դիւն էր կենդանի հաւատալ, ոչ դատապարտեցի. և որ ոչ հաւատայ, կալով յանհաւատութիւն իւրում մինչև ի մահ, դատապարտեցի. զի ինչպէս մերժեաց յանձնել զանիրաւն և զանտապարտ փրկութիւն՝ ոչ հաւատալով յանուն միածնի որդւոյն էր։ Լոյս է պատճառ դատապարտութեան նոցա, * զի լոյս եկն յաշխարհ, և սիրեցին մարդիկ զխաւար առաւել քան զլոյս։ այսինքն կամեցան մնալ ի կուրութիւն. զի էին գործք իւրեանց չարութիւն։ Որ գործէ զչար, ատեայ զլոյս, և ոչ կամի գալ առ լոյսն. զի լոյսն յանդիմանութիւն է չարութիւն գործոց նորա։ Իսկ որ գործէ ըստ ուղիղ առաքինութիւն բանի, և առաքինի քաղաքավարութեամբ, ոչ գնելով արդեալ ուծային ընդդէմ, զնետ երթայ լուսոյն, գայ ի հաւատ, և գործովք կատարել զկամն նոյ։

Լոյս վարդապետութիւն էր առ նիկոդեմոս եղև համանուագութիւն իմն հաւատալեաց առաւել հարկաւորաց առ հասանելոյ ի փրկութիւն։ Ասացեալ նմա զմկրտութիւն, զարդարութիւն, զսրբարար ընդոնջս, և զգոգևոր գերբնական պարգևս, որք հաղորդին ի մկրտութենէ. * Զի ոչ որ ծնցի վերնոյն ի ջրոյ և ի հոգւոյ եւ։ Զանազան նմա զմիութիւն այս յիւրն, և զերբորդութեան անձանց. * Զաւրեաց ուծ զորդի իւր. եւ։ Միածնի որդւոյն այս. եւ։ Ի ջրոյ և ի հոգւոյն ոչ։ Իսկ զորդին ասէ կոչելով միածին՝ ապարդարն զնա յայլոց, որք ասին որդիք այս որդեգրութեամբ, և ոչ բնութեամբ։ Զանազան նմա և զանմարիտ մարդեղութեան միածնին ի փրկութեան մարդկան. որպէս և զարբշարանս և զմահ, և եւս զհաստատութիւն ընդ իւրաքանչիւր գործոց. զի փրկի զարդարս, և գապարտան զամենարիս. և զհաղորդութեան գործոց բարեաց ի չափահասս առ հասանել փրկութեան։ Զի պարզապէս հրամանք եւեալ զնա ի հաւատ, ի յոյս, ի սէր, և ի որ գործս, և ի ներգործութիւնս ուծային ընդդէմ։ Զի այսպէս ի սակաւ ժամս ուսաւ նիկոդեմոս զզլխաւոր սկզբունս ուծաբանութեան։

ԳԼ. Գ.

Լրմամբ Եւ վերադարձի յովհաննու Գրչի ՝ Եւ բանտարկութեան նորա։

* Եկեա այսորիկ եկին Հիւ և աշակերտքն նորա յերկիրն Հրէաստանի և անդ շրջէր նոքաւ Հանդերձ, և մկրատէր ։ (յովհ. ՃԺ. 22. մինչև ցվերջ գլխոյն)։
* Հերովդէս կալաւ զյովհաննէս, կապեաց զնա և եդ 'ի բանտի վասն Հերովդիայ կնոջ փիլիպպոսի եղբօր նորա ։ (մատթ. ԺԴ. 3. մինչև 'ի 5 ։)
* Օ՛ի ինքն Հերովդէս առաքեաց կալաւ զյովհաննէս՝ և կապեաց զնա, և եդ 'ի բանտի ։ ՃԽ.
(մարկ. Ճ. 17. մինչև 'ի 21 ։)
* Բայց Հերովդէս չորրորդապետ յանդիմանեալ 'ի նմանէ, վասն Հերովդիայ կնոջ եղբօր իւրոյ ։ ՃԽ.
(ղուկ. Ճ. 19. 20 ։)

Եկեա նախագրեալ իրաց որք եղին յերուսաղէմ, էլ Հիւ 'ի քաղաքէ անտի ինքն և աշակերտքն նորա, այլ ոչ 'ի գուսառէն. և նոքաւ Հանդերձ շրջէր 'ի գաւառի անդ երկրին յուդայ. ոչ 'ի քաղաքս այլ 'ի բացի 'ի դաշտս։ Բազումք գային լսել զվարդապետութիւնն նորա, և մկրատէին նորին մկրատութիւն։ Ի նմին ժամանակի մկրատէր և յովհաննէս 'ի յայնմանէ մերձ առ սաղիմ 'ի ցեղին մանասէի յայսկոյս յորդանանայ ուստի մինչև հեռի 'ի բեթսանայ, կամ 'ի սկիթոպոլսոյ. զի ջուրք բազում էին անդ։ Յովհաննէս թէպէտ զիտեր թէ Հիւ մկրատ 'ի ձեռն աշակերտաց իւրոց, սակայն և ինքն կանուն ոչ գաղարեաց 'ի մկրտելոյ՝ մինչև էր արկեալ 'ի բանտ. որպէս զի քարոզելով զապաշխարութիւն և զկենաց մեսիային, պատրաստեսցէ զառ ինքն եկեալն անցանել 'ի մկրտ-

տութեան իւրմէ՝ զորմէ յայտնի ասէր լինել լոկ լուա-
ցումն մաքրութեան, ի միրտս թեան Յոհ՝ սրբիւ Հոգւոյ։
Տեսանէր յովհաննէս, զի բազումք տիրեին զնա, և
բազումք էին նոքա ջատագովք. և ի յոգւոնդումն
բէր նոսանան և յաչառանս ընդդէմ Յոհ. եթէ ինքն
զաղաբէր ի միրտեալ, նոքա առաւել խոժոռէին,
և միաբանեալ ընդ փարիսեցիս՝ ի բաց մերժէին ի
վարդապետութենէ երկրաբնակ բոցն. ուր ընդ հակա-
ռանն՝ շարունակելով զմկրտութիւն որպէս յառաջն՝
ան ունէր շահել զնոսա, և առաբել առ Քրիստ։

Յովհաննէս խօսէր զՅոհ իբրև ծառայ զնոնէ. իսկ
Յոհ խօսէր զյովհաննէս իբրև տէր զիւրմէ հաւատա-
ցիսմ ծառայ։ Բայց նոցին աշակերտք ոչ ամենեքին
ունէին զնոյն միախոհութեան ընդ միմեանս։ Հրկայք
որք էին միրտեալ միրտութեամբն Յոհ՝ սիրէին
Ճշմարտութեաբ, թէ միրտութիւն այն ի Ջուր և ի հոգի
նոր՝ սրբոյ զՀոգին. այլ ոչ այնոքն և միրտութիւն յով-
հաննեան, որ էր լոկ պատրաստութիւն առ միւսն։
Բ. Աշակերտք յովհաննեան ոչ կարէին ընդդէմ կալ
այսմ. վասն զի զոյս Ճշմարտութեան յայտնի ուսուցա-
նէր և վարդապետ իւրեանց. բայց զժգոհեալսն ընդդ
այն. այս է զոր ասէ աւետարանիչն. * Եւ եղև խնդիր
դիր յաշակերտացն յովհաննեան ընդ հրէից վասն սրբու-
թեան։ Ասասի դարձան առ յովհաննէս նոքոք ուսու-
նել ի նմանէ, և տեսանել թէ զինչ ասիցէ ի լսել
իւրեանց, թէ բազմութիւն ժողովրդեան փոխեալ է
զՆազարեթ, և զրեթէ ամենեքին երթան առ Քրիս-
տոսն՝ ուստերն որ էին ընդ քեզ յայնկոյս յորդանա-
նու, զորմէ դու մեծամեծ վկայութիւնս եսուր, ահա-
ւասիկ և նա մկրտէ. և ամենեքին գան առ նոսա։ Կա-
ցի օտար էր սիրտ աշակերտացն ի սրտի վարդապե-
տին իւրեանց. նոքա մնաշէին նոսանանս, սա խոյ-
տայր ցնծալով ի տեսանել զբազմանալ ընթացողաց
առ Յոհ. և որպէս զի և նոքա զնոսանանն փոխեսցին
յուրախութիւն, պարզ է սա երկրորդեաց զվարդապե-
տութիւնն՝ զոր այլ անգամ ազատ ասի և ի կարծոյ
վարդապետեալ էր նոցա։ Արդ ասէ, այնպէս կա-
ցողութիւն և խշմանութիւն ունի, որպէս առեալ է նմա

յերկնից 'ի վերուստ. զուր ձեզն վկայէր ինձ, զի ասացի ձեզ, թէ չեմ ես Քրիստն, այլ ծառայ նորա և կարապետ. ապա ուրեմն մի զարմանայք ընդ այդ, զի ամենեքին գան առ նա. վասն զի նա է փեսայ և կիզեցուցայ. իսկ ես որպէս զմի 'ի բարեկամանց փեսային որք են 'ի հարսանիս, և ցնծան ընդ ուրախութիւն նորա. արդ այս ուրախութիւն որ իմն է՝ լցեալ է, ամենայնով զԵզովաբդն զոր ես ջանամ պատրաստել՝ զիմն առ նա. որով և զորձ առաքելութեան իմոյ զլիաւորեալ կատարի։ Նմա պարտ է աճել 'ի միտս մարդկան և փառաւորիլ, և ինձ մեղմանալ և իջանել։ Նա գայ յերկնից, իսկ ես յերկրէ. ասասի է մարդ իսկ իբրև ոչ մարդ ցանկալ. իսկ ես խօսիմ լոկ իբրև մարդ յերկրէ. մի զարմանայք զի նա 'ի վերոյ է քան զիս. զի գալով նորա ոչ և մարդ՝ 'ի վերոյ է քան զամենայն։ Զոր յայսոր ամենայնի վերոյ՝ տակաւ էին տակաւ են՝ որ ընդունին զվկայութիւն նորա, և հաստատեն 'ի նա. բայց ես, և որ բան իս տակաւին այն առաւելապէս հաստատացեալք վարդապետաց նորա՝ հաստատեսցեն և կնքեսցեն, թէ ոչ ճշմարիտ է։ Նա խօսի զերկնաւորս՝ ոչ յայլմէ ուսեալ, այլ իւրով սեպհական ոչ ծնեալն խնամատարէ, թոյլ զի և ոչ մարդկութիւն է առլցեալ ամենայն գիտութիւն վասն անձնատրական միաւորութեան։ Զոր առ 'ի յայտնել զայս միաւորութիւն անձնատրական, և տալ 'ի միտ առնուլ լսողաց թէ նա է ոչ և մարդ 'ի միտս ոչ ծայնին անձին, յաւել ասել, թէ ՀՇՄ ոչ յանիով առեալ պարգևք հոգւոյն սրբոյ՝ որոյ այլոց 'ի մարդկանէ, այլ ինքն հոգին նոր 'ի նմա բնակէ ամենայն լրութիւն։ Նա է ճշմարիտ որդի հօր սոյ. և իբրև որդւոյ ընդ մարդկութիւնն միաւորելոյ՝ առաւ ամենայն կարգաւորութիւն և իշխանութիւն 'ի վերոյ ամենայն արարածոց։ Որ հաստատայ 'ի նա կենդանին հաստատով, ընդունի զկեանս յաւիտենական. և որ ոչ հաստատայ սոյ, ոչ տեսցէ զկեանս. այլ բարկութիւն սոյ մնայ 'ի վերոյ նորա 'ի դատապարտութիւն յաւիտենական։

Զոր է վերջին և պատուական վկայութիւն յովհաննու զյոգ՝ փարը մի յառաջ քան զբանտարկութիւն իւր.

նային իբր նշանակիչ սատ աւետարանին, * Օ ի չեւ
եւ էր արեկաղ յովհաննէս ի բանս։ Զայդ և զոր
ի բանսն էտ զկնի այլ եւս ասացոյցս Նշմարտութիւն
վկայէն իւրոյ։ Յովհաննէս արեկաւ ի բանս ի հիրսվգ
ենէ անթիսատոյ՝ ի չորրորդ ապետ և յարքայել
գալիլեայ գաւառին, ի պատանուն անուանս կոչեալ
բերոյ իւրոյ զարքայ վասն հերովդիայ օրինաւոր կնոջ
եղբօր նորա փիլիպպոսի չորրորդապետի խոտ բաց-
ուոյ գաւառի. զոր նա ինքն առեալ յեղբօրէն՝ հան-
թիր արար իւր կին։ Զմանք ի հարց յայն կարծիս
էն, թէ փիլիպպոս մեռեալ էր, և հերովդիս կին
նորա ոչրի էր։ Զայլ բան պատմութիւն յովսեպոսի՝
կենդանի լինել ասի. և բանք աւետարանչաց թուին
ցուցանել թէ ներգործուն էր կին փիլիպպոսի. ա-
սէ մարկոս. * Զապետաց զնա՝ և եդ ի բանտի վասն
հերովդիայ կնոջ փիլիպպոսի եղբօր նորա. զի նա
կին արար զնա։ (մարկ. զ. 17.) զնայն ասէ և
մատթէոս։ Զ ուկաս, * Հերովդէս չորրորդապետս
յանդիմանեալ ի նմանէ (ի յովհաննէ) վասն հե-
րովդիայ կնոջ եղբօր իւրոյ։ (ղուկ. գ. 19.) Զմե-
նեբէուն միաբան կոչեն զնա կին. և ասեն խմանալ
թէ ներգործուն թէ կին էր փիլիպպոսի. որ ոչ լինէր
Նշմարիտ, եթէ փիլիպպոս մեռեալ էր. զի յայտնի
նա լինէր անայր և ապատ։

Զայս հաւասարէ զի հերովդէս մեծապէս մեղանչ-
էր ունելով զհերովդիա ի կին. զի ասէր նմա յով-
հաննէս. * Ոչ է օրէն քեզ ունել զկին եղբօր քո։
Զթէ մեռեալ էր փիլիպպոս, մարթ էր ասեն այ-
նուհետեւ օրինաւոր լինել այնր ամուսնանալ. զի ա-
նաւել զկին եղբօր մեռելոյ՝ ոչ է ընդդէմ բնական
օրինաց։ Զայժմ ապօրինաւոր է և անվաւեր այս-
պիսի ամուսնութիւն, բայց ի դրսեան պատուիրա-
նէ եկեղեցւոյ։ Զա երբայեցիս նոյնպէս ապօրինա-
ւոր էր յածսալին դրսեան պատուիրանէ. բայց նորա
որք չէին ընդ դրաւորական օրինաւք, այլ ընդ բնա-
կան օրինաւք, որպէս հասմարին զհերովդէսն, այսպիսի
ամուսնութիւն օրինաւոր էր նոցա և մաքուր. վասն
զի որպէս ասացաք՝ ոչ էր ընդդէմ բնական օրինաց։

Լ՝այս ամենամեծին Հերովդէի որ ոչ էր հրէայ՝ ըստ հնոյ եղբօր իւրոյ մեռելոյ, ոչ լինէր անվաւէր և անօրէն. ապա Հերովդիա ոչ էր այրն, այլ առնակին պագչտա անառնոթ և ընացող։ Վասն այնորիկ յայտնենէ ոչ հանդուրժելով այսպիսի հրապարակական ծանր գայթակղութիւն յերեսս իսկ նորա յանդիմանէր զնա ասելով, չի արժան՝ չի օրէն քեզ ունել զկին եղբօր քո։ Լ՝սա զայս ոչ միանգամ եւ երեք ասաց զնա, այլ քանիցս անդադար դեպ լինէր խօսել ընդ նմա, միշտ կրկնէր նմա զայս Աշմարտութիւն։

Լ՝այլ թէ ուր, և զիարդ գոանէր յայտնենէս զի պարտի խօսել ընդ Հերովդէի, ջանիմք յաւուրս ասելն. բայց զիտեմք 'ի մարկոսէ, թէ Հերովդէս 'ի յարգի ունէր զյայտնենէս, պատուէր զնա և երկնչէր 'ի նմանէ. քանզի զիտէր զնա այր արդար և ուղղ, և յոժարութիւն տայր նմա մնաս առ իւր, և կամակար լսէր նմա. և առնէր բազում բնչ ըստ խրատուս նորա յորժամ խօսէր նմա վասն այլ բնչ մեղայ. այլ յորժամ բան լինէր վասն Հերովդիայ, զոլով Հերովդի զերեալ 'ի տուփական սէր նորա, խնամեալ ակնոջք նորա. ասկայն և այնպէս ներէր նմա խօսել. ոչ ցանցայր, ոչ մերժէր զոր խրատուն՝ որ խօսէր Հանդարտակ, և առանց սիրտս ուրեանն անկեղծ սիրով և Աշմարիտ նախանձու փրկութեան նորա։ Օ այս որպէս ասացաք՝ ունիմք 'ի մարկոսէ. ուստի ոչ կարեմք հաւանութիւն ընծայել սմանց մեկնչաց, որք ասեն թէ Հերովդէս զայն մարգարէութիւն առ երեսս ելեալ ցուցանէր յայտնենս. ապա թէ ոչ 'ի սրտէ մաքուչափ ասեալոյր զնա։ Լ՝սա այսմ կարծեաց առնուն Հիմն զբան փրկչին, որ ասէ * Լամէր զնա տպանանել։ Լ՝այլ մարկոս պարզապէս խօսի, և չիողու տեղի այգպիսի կարծեաց. յասէին. * Հերովդէս երկնչէր 'ի յայտնենէ, քանզի զիտէր զնա այր արդար և ուղղ. և տպանէր նմա, և լուսեալ 'ի նմանէ՝ բազում բնչ առնէր. և քաղցրութիւն լսէր նմա։ (մարկ. Զ. 20։) Լակ ոչ՝ որն մեր ասելս կոչեաց զնա յայլ պարագայս գլխավին, և յայլեալ զորձո-

դուն։ Պատմէաս ասէ թէ կամէր ապաստանել գնա, ոչ իբր թէ 'ի սկզբանն այն էր կամք նորա. այլ զուլով անլցած շղթայեալ 'ի սէր կնոջն, հուսկ ուրեմն յայն անօրէն ապաստանի ձգեցաւ։

Օ Ի հերովդիա ոչ հանդուրժէր տեսանել զյովհաննէս զոր ամենայն խօսել յանէն հերովդէի 'ի խզել զկապ ազգապիղծ ամուսնութեանն նորա։ Պաջդիաեալով զի թէ մերժեսցի 'ի հերովդէ. 'ի յետին խայտառակութիւն և 'ի թշուառութիւն ունէր անկանել. զի ոչ եւս կարէր ամուսնիլ թէ փիլիպպոս այր նորա ընկալցի զնա, յետ այնպիսի նախատինս տալոյ նմա հրապարակեալ հնութիւն։ Տեսանել հերովդիայ զհերովդէս յժամանիս առ յովհաննէս, երկիւղ մեծ տայր նմա թէ յաւուր միում անապրդեն քարոզութիւն նորա. և ոչ զիտէր այլազգ զերծանիլ յերկիւղէ անտի, եթէ ոչ բառնալով զյովհաննէս յանկանջաց հերովդէի, այսինքն տալով ապաստանել գնա։ Բայց զամենայն հնարս առ այն. այլ հերովդէս ոչ կամեցաւ յանցամ 'ի նոյն ապաստանիսն բերել. երկուցեալ 'ի ժողովրդենէ, որք 'ի պատուի յոյժ ունէին զյովհաննէս իբրև զմարգարէ ոյ. բայց առ չարամեղսցանել և զկինն, կալաւ զմիջին հնազարդ. առաքեաց կալաւ զյովհաննէս, կապեաց գնա, և եդ 'ի բանտի. կարգեալ նմա պահապան, ոչ այնչափ ասէ կալեալն՝ 'ի պահպանութիւն բանտարկելոյն, որչափ զի մի հերովդիա դաւ ինչ գործեսցէ նմա 'ի ձեռն իւրոց արքանեկաց։ Կարէր հերովդիա այնուհետև հանդարտել. զի ոչ եւս տեսանէր զյովհաննէս խօսել յականջս հերովդի. այլ նա տակաւին կատաղէր, զի ոչ ապարհով համարէր զիրս իւր, ցորչափ կենդանի էր յովհաննէս. վասն այսր բիկ ոչ դադարեցաւ 'ի հնարելոյ հնարս, մինչև հուսկ ուրեմն 'ի ձեռն կանացի լարարուեան լրբենի հնարիչ յաղթահարեաց զսիրտ հերովդի, տալով զլիտանել զյովհաննէս 'ի բանտի. զոր յիրաւի տեղւոջ պատմեցուք։ Ամաչ սերն արմատացեալ 'ի սրտի՝ վարէ յամենայն մեղս, տալով առ ոսն կալեալ զամենայն զոծայլին և զանարգկայլին օրէնս։

ԳԼ. Գ.

Յ՝ երանի՛ ի հրեաստանի, և փայ գիտանիցեմ ի փալիլիա։
Ի ձանապարհին գտցիցանի զիրն սամարացի, և
զիրարսն ի սամարացոց անտի։

* Իրքև գիտաց Յն եթէ լուան փարիսեցիքն՝ եթէ Յն բազում աշակերտս առնէ, և մկրտէ քան զյովհաննէս, (թե. (յովհ. գ. ։ մինչև ի 43։)

Բազմութիւնն որ ընթանայր ի վարդապետութիւն և ի մկրտութիւն Յնի, որպէս յայլոց նախանձ ելն յաշակերտս իւրումն կարապետի, և սատակել վասնաց զոիրս փարիսեցւոց ի նախանձն և ի գառնութիւն։ Օ նասս նուազնալ լուսեցոյց յովհաննէս վարդապետս իւրեանց։ բայց զասս ոչ որ լուսեցուցանէր։ վասն զի չիրթնային այնուհետև ոչ սա յովհաննէս, և ոչ սա Յն։ Եւ թերևս ոչ սեռանէին միշտ ազգ զազգութիւնն զիմիլ առ Յն, բայց հանապազ լսելին սուրգութիւ, զի յայանի էին իրքն։ Այլ ոչ էր ձշմարիտ լուրն այն՝ թէ Յն սովորաբար ինքնին մկրտէ։ զի ի սահմանել նոր զմկրտութիւն՝ ինքն ի սկզբան անդ մկրտեալ էր զաշակերտսն և զոչ ի նոսա, և յետ այնորիկ յանձնեալ էր, զի աշակերտք նորա մկրտեսցին զայլսն։ Այնպէս թ ոչամ ձշմարտեալ լիներ, թէ յո մկրտէ, քան որուն աշակերտքն նորա որպէս պաշտամանաքն նորին առնէին զայն մկրտուն, որ զգորութիւն և զամենայն ներգործուն ունէր ի Պնէ։ Բազոց այն իսկ զի ի ձեռն աշակերտաց մկրտէր, ցուցանէր ի յո մեծագոյն իսն իշխանութի և կարողութի։ վասն այնորիկ նախանձ և գառնութի փարիսեցւոց ևս քան զևս սաւելցոյր։ Ինքեալ զիսեր որսագիսն Յն զայս ա-

մնացին, բայց ցուցանէր իւր չգիտել ինչ. մինչև հրամայեցաւ և յամբոխին. և յանժամ կամ-ցաւ ասին խոյս տալ յերեսաց յաշակերտաց. զի չէր էր հասեալ ժամանակ կատարման իւրոյ։ Ա ասն որոյ եմեղ զՀրեշտակն, և եմին միաւանեալ ի գա-լիլեա, ուստի բազում ամօթ յառաջ էր մեկնեալ։ Սովորական Ճանապարհ ի հրեշտակն ի գալիլեա՝ էր անցանել ընդ գաւառն սամարիայ։ Այդ ընդ այն Ճանապարհ եմին Հայր մեր ի սիւքար քա-ղաք, այլով անտամբ կոչեցեալ Սիւքէմ. մերձ ի ի գեօղն, զոր էտ յակոբ որդւոյ իւրում յոսեփայ, որպէս ունիմք ի գիրս Ծննդոց։ Այդ էր և Ջրհօրն կոչեցեալ յակոբայ, զի նա ինքն նահապետն յակոբ էտ բանալ զաւազին, ուր եգիտ երակ մշտաբուղխ ջրոյ, անուանեալ սովորաբար Աղբիւր։ Այդ Հայ վաստակեալ ի Ճանապարհէն, զի կամեցաւ թոյլ տալ մարմնոյն կրել զիւրն, նստաւ անդ առ ջրհ-բուխն. և էր ժամ իբրև վեցերորդ՝ այսինքն մերձ ցոր հասարակ. յայնմ պատճառ ի պէտս հանելոյ զջուր զայ կին մի ի սամարացի։ իսկ կին մի սամարացի ի բնակչաց անտի նոսրատացեալ աւանի։

Հայ զայս գիտզութիւն կալաւ ի լուսաւորել զնա հանելով ի մեզաց, և զնելով զնա ի Ճանա-պարհ փրկութեան. և զի հանդերձեալ էր յանդիմա-նել զմեզ նոցա, հոգացաւ փրկիչն՝ զի մի խոչընդ-ցի և զչարեացի կինն առ ամենեցուն ի լսել անդ ի գէմն ածել նմա առաջի այլոց զծածուկ անպարկեշ-աութիւն իւր, վասն որոյ և հեռացոյց զաշակերտսն, պատճառանօք գնելոյ կերակուր ի քաղաքն անտի, և ինքն մնաց միայն։

Ակեղբն բանից Հայի առ կինն այս եղև. զի իբրև գրեաց ի նանութ ընկալ ջուր։ * Տուր ինձ ասէ ըմ-պել ॥. կինն զգուշաւոր գտանէն ցուցանելով իւր զաղ-մացմամբ ասէ ցնա. զիարդ դուք՝ որ Հրեայդ էս, յինէն ընկալ խնդրես ի կնոջէ սամարացւոյ։ Լաւ զի Հրեայքն կամ որպէս հեթանոսս, և կամ իբրև հերետիկոսս և հերձուածողս և նգովեալս ունելին զսամարացիս. ուստի խորշէին վարել և խօսել ընդ

նասա։ Պէտ այնոքիկ կինն կամ 'ի ձեռաց Հանդերձից և կամ յեղանակն խօսից հրեայ Ռաբբանելով զԵՅ, եցոյց ըստ խիզ զայնմակոլիզ ընդ նա, զի բմբել ընդ բել 'ի կնոջէ ասանմարացայ։ Իսկ ԵՅ յարմարելով զբան իւր ժամանակի և տեղւոյ, 'ի ձեռաս էառ զոյլաբանութիւն ջրոյն. եթէ զիտեիր զու ասել զոպարգևսն այ՝ (քանզի արդարև պարգև մեծ էր այ՝ խօսիլն յայժմամ ԵՅոի ընդ նոսա). և եթէ զիտեիր՝ ով է որ ասէ ցքեզ, տուր ինձ բմբել, զու արդեաք խնդրեիր 'ի նմանէ, և տայր քեզ ջուր կենդանի։ Կինն ոչ խնացաւ զոյլաբանութիւնն, որ նշանակէր զմկրտութիւնն, զարբարար հաւրն, և զարարգևս հոգւոյն սրբոյ։ Սակայն և այնպէս յիշխանական եղանակն անտի որով խօսէր ԵՅ, ակաւ մեծ ըմբռնումն ինն ստանալ զնմանէ. և ուր յառաջն էառ նոսա պատասխանի իբր հասարակ մարդոյ, այնուհետև սկսաւ նոր կոչել զնա. Տէր ասէ՝ զու քանզի և դոյլ իսկ ոչ ունիս, և ջրհորս խոր է, իսկ արդ ուստի՞ ունիցես զջուրն կենդանի. միթէ զու մեծ ինչ որ իցես քան զՅայրն մեր յակովբ, որ տայս ջրհոր էառ մեզ. և ինքն ասաւ արբ, և որդիք նորա։ ԵՅայժմամ ասէ ցնա յա. այդ ջուր չէ ինչ կենդանաւ, այլ առ սուղ ինչ ժամանակ և եթէ զիջուցանէ զծարաւս. բայց էս ունիմ ջուր այնպիսի, յորմէ որ միանգամ բմբել, մի ծարաւեսցի յաւիտեան։ այլ այն ջուր եղիցի նմա աղբիւր ջրոյ բղխելոյ 'ի կեանսն յաւիտեանս։

Բայս խօսի ԵՅ վս արբարար հաւրէնոյ զոր տայ սէր մկրտութիւն, զի ջուրն 'ի ձեռն խորհրդական լուացմանն տայցուցանէ, 'ի հոգւոյն կենիս անջնջելի. ուստի որ միանգամ մկրտեալ է, յուսի այնուհետև սկսս երբեք կրկնելոյ զմկրտութիւն։ Բայլ կինն մարմնաւոր՝ կարծելով թէ ԵՅ խօսի վասն բնական ծարաւոյ մարմնոյն, խնդրեաց տալ նմա զայն ջուր. որով մի եւս ծարաւեսցի և գայցէ 'ի ջրհոր անդր 'ի պէտս ջրոյ՝ արտաքոյ բաղարիս։ ԵՅ որպէս թէ մեղմութեալ յառաջ խաղայր 'ի բանս, բանալով հարթ Ռաբբանարդ բացցութիւնն ապարիսնել զկինն պիտա-

ցեալ զախտս անդարձիչսս թմբ, որ այլով մեռանմբ
հրա էր ի բնէ, դիւբանաց և բարեբարոյ։ Ա ան
որպ առանց ի գէմն ածելոյ նմա խոտանիմբ զմեղս
նորա, այնպէս վարեցաս, զի գրեմբ ինչնին խոտ-
տանան լիցի զիսառնակեցիկ վարս իւր. սին իրի ա-
ռաց ցնա երթալ կոչել զայր իւր, և գալ ընդ նմա
'ի ջրհոր անդր. որպէս թէ առանց նորա ոչ կարէր
յայտնել զոր խոստացեալ էր։ Պատասխանի ետ
կինն, * չէր իմ այր ։ որ էր միանգամայն պատ-
ուական և խոստանալ զյանցանս իւր. յայն-
ժամ Հիսուս ցուցանելով նմա թէ զիտէ զամենայն ծա-
ծուկս, ասէ ցնա՝ բարւոք ասացեր թէ չունիս այր.
զի հինգ այր փոխեալ ես, և զոր այժմ ունիս՝ չէ
քո այր. զայդ արդարասացեր։ Մինչ հանդիպ-
ցան, թէ առաջին հինգ արք՝ եղէն նորա օրինաւոր
ամուսինք յաջորդութիւն։ Լոյց ակնարկանս և այլ
գնեն թէ և ոչ մի 'ի նոցանէ եղև նոր այր օրինաւոր։
Լուսաջին կարծիքն հիմնի 'ի բանն, * հինգ այր փո-
խեալ է քո ։ կամ ըստ այլ թարգմանութեանն՝
* հինգ արք եղեալ են քո ։ Երկրորդ կարծիքն
հիմնի 'ի յաջորդ բանս. վասն զի կինն նոյնժամայն
'ի միտ էառ, թէ յայտնի եղէն ամենայն ծածուկ
յանցաւորութիւնք իւր. և չէր արդեօք յանցաւորու-
թիւն, և ոչ ծածուկ մեղ՝ ունել նորա արս հինգ մի-
մեանց զինի՝ մեռանելով առաջնոցն։ Լոյս երևի
թէ արքն այն՝ եթէ կենդանի, և եթէ մեռեալ, հր-
մանիք էին նորա՝ յայտնի կամ լուսեղէն։ Արդեաս
զիարդ և իցէ. Ծանեալ կինն թէ չէր մարթ Հիսուսի
գիտել զգաղտնի մեղս նորա, եթէ ոչ զերբմարդ-
կային ինչ հոգւով. նմին իրի այն՝ որ 'ի սկզբանն խա-
սէր ընդ նմա որպէս ընդ հասարակ մարդոյ, և ա-
պա Հանդիպելով 'ի նմա ինչ մի առաւել՝ որ կոչեաց,
այժմ խոստովանի զնա որ և մարգարէ, * որ՝ թուի
ինձ թէ մարգարէ իցես դու ։ որով բացաւ նմա
Հանդապարհ Հանդիպելոյ զնա մեծայ և որդի ոչ։
Լոյց քանզի առ ժամն զեռևս անկատար էր յոյժ,
և Հանդիպէր զանձն կարօտ ուսանելոյ բազում ինչ
զարձոյց զզրոյցն յայլ ինն խնդիր, որ ընդ այն ժա-

մանակս յոժեր ի մէջ ատմոսպերացոց և հրեից։

Ասէր ի սիրբար քաղաք էր լեառն գարիզին, ուր ի ժամանակս թագաւորացն խորայելի կառարարէին խորայէլացիք՝ զոհս և նուէրս մատաւցանելով կաց. ուստի զոյր առ ատմոսպերս աւանդաւթն ինչ, թէ առաւել օրէն է ի գլուխ այսր լերին զոհս և ազգս կէրս հանդիսիս մատուցանել նուէր Հնմորսին ոչ, և զայլ պարտամունս ուծայինս կատարել։ Ասդ հակառակն՝ հրէայք ասեալով ի ձեռին զուծային օրէնս, մնոգելին թէ մարթի է պարտել զուծ յամենայն տեղիս առանձին ազօթիւք և երկրպագութեամբ, այլ ազգակիցն և զոհս չէ օրէն մատուցանել այլուր, բայց միայն յերուսաղէմ ի տաճարն։ Եհարց կիսին թէ որ յերկուց կարծեաց ասուի իցէ Հնմորիս։ Հայր ժամ Հոգ ետ լուսն լուսաւորուն և գարձի տուաւ սեալ գնացին. ուայց նոսա թէ եկեալ հասեալ է ժամանակին, յորում ոչ ետ եղիցի խորհր ընդ գարիզին և ընդ երուսաղէմ։ Գուսք զոհէք ասէ ի վերայ լերին այնորիկ, զի ոչ գիտէք զորէնս։ մեր հրէայք զոհեմք յերուսաղէմ, վասն զի մեր գիտեմք զուծային պատուէրս։ և այս գիտաւթի մատուաւ նախախնամութիւն պահեցաւ առ մեզ, զի ի հրէաստանի գարանամբ մեսիային հանդերձեալ է լինել հոտաստանաց փրկութիւն։ և հասեալ իսկ է ժամն յորում Հնմորիս երկրպագուք հոր ոչ ետ պարտացին զնա նիւթեսական և օրինակական զոհիւք, այլ երկիրպագանիցին նոսա հոգւով և կենդանի հաւատով բուն Հնմորատութեամբ, զոր նիւթական զոհք և ազգակիցք նախանկարէին. քանզի և Հնմորիսն ուծ զանդիսիս երկրպագուս խնդրէ։ Ոչ ոչ է մարմին, և ոչ նիւթեղէն, այլ գերանցուք հոգի։ և ըստ որում հր զի՝ պարտ է երկրպագուս նորա հոգւով և Հնմորատիր երկիր պագանել։ Հայր ժամ կիսին թէ պէտ և իրաւացի գատեցաւ զասս ոնս, բայց չեմ գիտէլով թէ նա ինքն մեսիան է որ խօսի, ասաց։ զի տեսնէք զի չէ հեռի խոստացեալ մեսիան։ յորժամ եկեսցէ նա, պատմեսցէ մեզ զամենայն։ Հայր ժամ ետ ասաց Հս զքօղն։ Ես եմ ասէ, Ես եմ որ խօսիս

ընդ քեզ։ Ոչեղէն պէտք այլեւս երկար բանից։ Կինն լի հաւատով և ցնծութիւնբ՝ ոչ խորհելով այնուհետեւ ոչ զկիրս, ոչ զծարաւս, և ոչ զբերկրոյդ երեսոց անդ զատիրն իւր, և ընթացեալ ի քաղաքն, կոչէր զամենեսին զորս և գտանէր. կամէցեալ զամենեսին հաղորդ առնել բարութեան, զոր եղիտ։ Վասնզի մի յառաջ կին պառնիկ, արդ ջերմ առաքելութի։ Լ. Կայիր ասէր ամենեցուն՝ Եկայք տեսէք զայր մի, որ ասաց ինձ զամենայն, որ ինչ իմ գործեալ է։ Եկայք տեսէք միթէ նա իցէ Քրիստոս։ * Քանզի ասէ՝ զամենայն որ ինչ իմ գործեալ է։ քանզի այլ գործք նորա կամ բարիք էին կամ ոչ այնպէս ինչ չարք. բոլոր յանցաւորութիւն նորա էր պառնկութիւնն։ Լակ ասելն * միթէ նա՞ իցէ Քրիստոս։ ոչ երկբայական ինչ է, այլ յարդարական, զի գայցէն ամենեքին, և ծանիցեն զնա Ճշմարտութիւն։

Յառաջ քան զմեկնիլ կնոջն ի ջրհորոյ անտի, և կինն աշակերտքն նորա, և զարմանային զի վարդապետ խօսեալ ընդ կնոջն. կամ զի Ճանաչէին զկինն զոլ ասմարացի. և կամ զի գիտէին թէ Քրիստոս չունի սովորութիւն առանձին խօսել ընդ կանայս, նորութիւն իրացն զարմացոյց զնոսա. բայց ոչ որ ի նոցանէ իշխեաց հարցանել՝ թէ զինչ խնդրէ, և զինչ խօսի ընդ նմա։ Իրքեւ գնաց կինն, մատուսն աշակերտքն առ Քրիստոս, և ազաչէին զնա առնուլ կերակուր, զոր բերին ի քաղաքէ. այլ նա զայս ասաց ցոյց պատասխանի. ես այլ կերակուր ունիմ ուտել, զոր դուք ոչ գիտէք. և զի նորա խորհէին ասելով ընդ միմեանս թէ գուցէ այլ ոք բերեալ իցէ ինչ նմա ուտել. Քրիստոս ասէ, ցնոսա, իմ կերակուր այն է, զի ստացից զկամս այնորիկ որ առաքեաց զիս, և կատարեցից զգործ նորա։ Ոչ դուք ասէք, եթէ այլեւս չորք ամիսք են մինչեւ ի ժամանակ հնձոց. ահաւասիկ ես ասեմ ձեզ, ամբարձէք զաչս հոգւոյդ ամբարձեալ ձերոյ, և տեսէք ոչ զդշտի, այլ զիմանալի արտորայսն, զի սպիտակացեալ են և ի հունձս հասեալ. և որ հնձէն զայս հունձ վարձս առնու. և ժողովէ զպտուղ ի կեանսն յաւիտեան

կանս. մինչ զի սերմնաւոյգ և հնձաւոյգ միասին և միապէս ցնծացին։ Բանիցն և * Լ. մի որ սերմանէ, և այլ է որ հնձէ։ Ի նիւթական սերմանս ոչ միշտ Հնձմանն այս առաջ. այլ ի հոգեւորական սերմանս բանին այլ՝ միշտ է Հնձմանս։ Եւ առաքեցի զձեզ հնձել, ուր դուք ոչ վաստակեցիք ի սերմանել. այլք սերմանեցին, և դուք քաղեցիք զարդիւնս վաստակաց նոցա։ Եւ խօսի յանցեալն. և եր Հրամանքիս. վասն զի աշակերտքս նորա՝ արդէն տեսան ի վերոյ, զարդուսն միրտեալ եին ի հրեայսն. բայց թէ ասային տիրաբար նշանակէ զարդարդայն՝ և խօսի զլիսաւորսն զարդարդոյ հոգեկան հնձոց՝ երևի ի բանից զոր փոքր մի յառաջ ասաց, յորժամ եցոյց մնաւոր տեսուն նոցա զարտարայս ապիտակացեալս և ի հունձս հասեալ։ Սերմանողք զորոց խօսի սոսա Եւ, են մարգարէք և վարդապետք հին օրինաց. որք կանխաւ խօսեցան և եսուն նշանս Հանապէրոյ ի Եւ զՀնձմանս մեսիայն. և արկին զառաջին սերմանս հաւատոյ նորա. և յուսանէին, որ քարոզութիւն իւրով պատրաստեաց զսիրտս ընդունել զնա. և կիսին ասմարացն, որ ի նմին ժամու գնայ ի մերձակայ քաղաք անդր քարոզել զնա. և առաւել քան զնոսա՝ ինքն Եւ, որ քարոզութիւն իւրով և շարչարանաբ և մահուամբ ունէր վաստակիլ առ լաւագոյն մեկուսիս հոգւոց. և զՀունձս առաքեալքն հանդերձեալ եին հնձել։

Մինչ այս մինչ այն՝ ի խօսել անդ յոի զոյսոսիկ առ աշակերտսն, բազումք ի ասմարացւոց յորդորելոյ ի բանից կնոջն եին ի քաղաքն անտի, և եկին տեսանել զԵւ, և խօսել ընդ նմա. և ազաչեին զնա լինել առ նս։ Եւ Եւ յանձն էառ կալ անդ աւուրս երկուս։ Բազումք յառաջ քան զանանել զնա՝ հաւատացին ի նա լոկ վասն բանի կնոջն վկայելոյ, թէ ասաց նմա զամենայն զոր ինչ ի ծածուկ գործեալն էր. բայց առաւել բազումք եղեն, որք լեալ ի տեսանել զնա, և ի լսել զնոյն բանս նորա հաւատացին ի նա. և առ հաւատակ ասէին ցկինն, թէ այսուհետև ոչ ևս վասն

քո խօսիցդ հաւատամք. այլ զի մեզէն իսկ լուաք 'ի զմանէ. և զիտեմք եթէ, զա է Ճշմարտիւ փրկիչ աշխարհաց։ Որպէս ասացաք՝ եկին 'ի սիւքար քաղաքէ, և կոչին սամարացիք. վասն զի սիւքար կամ սիւքեմ էր 'ի սահմանս գաւառին սամարիայ։

Եւ օրք հասանէին թէ աւետարանիչն կանխել պատմել սաս զայս գործ. այլ քան սոցդ ժամանակ եկին յեւոյ ուրեմն լեալ սակն, մի միայն հինն նոցա այս է, զի զնեն թէ սաս եկին այժմ ընդ Յոհ և եր կոտասան առաքեալք նորա. որոց բնաբանիւն ոչ նագան ուրեմն եղև։ Եւ այլ այս հինն նոցա կարի սակաւ է. 'ի բովանդակ յայս գլուխս ոչ գտանեմք յիշել ուրեք աւետարանչին զԱնդրեասն անուն, այլ միւս զհանրական անուանդ աշակերտ, որպէս 'ի հարսանիս կանա գալիլեացւոյ, և յերուսաղէմ յարութանէն 'ի տաճարին զվաճառսն. և 'ի միրտելնացս 'ի հրեայսն. և ոչ նշան իրաց ինչ գտանեմք որ միայն առաքելոց պատշաճիցի տիրապէս, այլ որոց և է աշակերտաց. յորոց ոմանք ոմանք յեւոյ ընտրեցան յառաքելութիւն. ուստի շարայարելով զայս գործ ընդ նախընթացիցդ, զոր պատմէ յովհաննէս, չունիմք պատճառ այլայլելոյ զկարգ յաջորդութեան բանիցն։ Իսկ յաղագս եղանակի տարբերութեան ունիմք ասել յայտնի, թէ եղև մերձ 'ի կատարած նոցեմ. բեր ամսոյ։ Անդրէ Յոհ ասաց ցաշակերտսն, * Ա՞յ. դուք ասէք թէ այլևս չորք ամիսք են, և հունձք գան։ Ա՞յս մեծագոյն դեռ ևս չորք ամիսք 'ի սկսանիլ առաջին հնձոց։ Ի վերջն մարտի, կամ 'ի սկիզբն ապրիլի հասանէր հնձարն, և տեսակ ինչ կանխահաս ցորենոց. և այն էր առաջին հունձք։ յորմէ 'ի ծոնի զատկին տանէին 'ի տաճարն զառաջնապտուղ հաւէր քանի մի խուրձ. ուստի յայտ է՝ զի գործ տանջապացւոց եղև 'ի վերջն նոյեմբերի։

ԳԼ. Լ.

Եւ երթայ ի փաղեստինս։ Լ։ Եւ եղեալ ի քաղաքն՝ բնակէր ընդդէմ Բաքաւարացւոյն, որ հիմանդ էր ի քաղաքահամբաւ։ Կոչէր ընդ նոսին դեւորս, և ընծայէին զնոսա նոցա մինչեւ արեւմտեան, որոյ և զիրիսն եղեալս ընդ ոտիս զիրեղոյ՝ և ընդ ականջս զիրեղոյ նորա։

* Գնեա երկուց աւուրց եկ՝ անտի, և գնաց ի գալիլեա։ (յովհ. գ. 43. մինչև ի վերջ գլխոյն։)
* Իսրև լուաւ Հիւ, եմեալ յովհաննէս մատնեցաւ, մեկնեցաւ գնաց ի գալիլեա։ (մատթ. գ. 12. մինչև ի 18։)
* Իսրև անցանէր առ ծովեզերքն գալիլեացւոց, եւ տես զսիմովն և զանդրեաս զեղբայրս սիմովնի՝ զի արկեալ էր նոցա ուռկանս ի ծով. քանզի ձկնորսք էին։ (մարկ. ա. 16. մինչև 32։)

Լ. Կաց Հիւ ի ստամբիա աւուրս երկուս, և ապա գնաց յառաջ՝ ի տոբին գալիլեա. ուր բնակեան գնա պատուով գալիլեացիքն. զի բազումք ի նոցանէ գոան յերուսաղէմ ի նախընթեաց զատկի, և տեսին զհրաշալի նշանս իշխանուէ նորա յարտաքսելն ի տաճարէն զգնոցս և զվաճառս առանց ուրուք ի նոցանէ ընդդիմ դառնալոյ նմա։ Նոյնպէս մնայ, եթէ յայսմ ճանապարհորդութեանէ եմուտ արդեաք Հիւ ի նազարեթ. մատթէոս ասէ, * Թողեալ գնաց նազարեթ։ (գ. 13.) զոր բազումք մեկնեն թէ ի կողմն մի եթող գնացարեալ, և ոչ եմուտ յայնժամ անդր։ Յովհաննէս գնոյն ոչ բանի ի կիր արկանել ի նշանակել անդ զելանելն Հիսու ի հրէաստանէ երթալ վերստին ի գալիլեա։ * Եթող ասէ զհրէաստան երկիր, և եկն մտանցամ՝ ի գալիլեա։ (գ. 3։) Եւ զոր մարթի է անխտիր իմանալ թէ եկն ի նազարեթ,

և ապա անտի գնաց. և կամ քերեալ գնասա ա-
ռանց մնասելոյ անդր՝ գնաց ի վերին գալիլեա, ոչ
առ ասին հերովդէի, որպէս ասանք առանց հիման
հատատանն, այլ առ ի անդ ակամել հանդիսանալ
քարոզութիւն և սրանչելագործութիւն։ Հերովդէս չէր
արիկալ գյուսհանելս ի բանս վասն քարոզելոյ նո-
բա և մկրտելոյ, այլ վասն բանի լիսի հնոյ հերով-
դիադայ, ուստի չէր ինչ փոյթ ոչ հերովդէի և ոչ
հերովդիադայ վասն գործոցն Յիսի։

Յորժամ ի բանս արկաւ յուսհանէս, եհաս ժամա-
նակն քարոզելոյ Յիսի և հրաշագործելոյ. զի այնու-
հետև ի գնել կարապետին որպէս ասեալ է զրաւ-
նաւ՝ ոչ ևս նահանջեալ նորայն ձառագայթ ի լու-
սոյ փայլմանն Յիսի։ Յա կանխաւ յառաջ քան զդա-
լուսաւ իւր ի գալիլէէ ի հրեաստան, ուր ինոյ իրբև
ամիսս ութ, կացեալ էր զաւուրս ինչ՝ որպէս տեսաբ
ի վեր անդր, ընդ ամենաբնեալ մոր իւրոյ, և ընդ
ազգականաց իւրոց և աշակերտաց՝ ի կոփառնաւում.
ուր ապաբ զառաջին պատրաստութիւն իւր ի բնա-
կութի և ի քարոզութիւն Օ ի կոփառնաւում քա-
զաբ բազմանարդ՝ զոլով առ ծովուն գալիլեացւոց,
էր տեղի քաղցրաբնակ. ուր ի տակս շահվանա-
ուութի յաձախեին յոյժ յոյժ շրջակայ ազգաց։
Մատեան ծովեղերեաց կոչի զկոփառնաւում, ոչ
զի էր առ մի ջերկրեալ մեծի ծովուն, այլ զի բան
երբայական անոյ ծով կոչի ամենայն էրևելի ժողով
ջուրց, (թէպէտ և քաղցր իցէ,) որպիսի էր և ծո-
վանն գալիլեայ։ Օ պատճառն մեկնելոյ Յիսի ի
հրեաստանէ հատուցաբ յառաջագոյն. իրբ զի առ-
ժամն դեռ ոչ կամէր լինել նպատակ նախանձու և
հալածանացն փարիսեցւոց։ Իսկ թէ վասն էր ոչ
գնաց և ոչ մնաց ի նազարեթ, ինքն ասայ զպատ-
ճառն, եթէ * մարգարէ յիւրում գաւառի պատիս-
ոչ ունի։ Այս բան իրբ առակ յաձէր ի բերանս.
և Յա տեսանելով գնազարեթացիս անպատրաստս
խոստովանիլ գնա որդի ոչ, վկայեաց ձշմարտութեամբ
առակին, և հեռացաւ ի գաւառէ իւրմէ։ Մանաբ
գաւառ կամ հայրենիք Յիսի ասաբ խմանան զհրեա-

տան, յորմէ մեկնեցաւ։ Եւ նոքա տեղի և այս մեկնութիւն. բայց բանզի յայլ ամենայն տեղիս ուսուցանէին զաւետարանս կամ Հայրենիք Յիսուսի ասելով, միշտ ի մանի նազարէթ, ուր յղացաւ և ուր սնաւ. և ոչ բնակիցիմ ուր ծնաւ, ասայ Հաւանիլ թէ անիսիրի և զնազարէթ խօսեցաւ Յիսուս զայն բան։ Իսկ թէ կարիս առնուսմ հանդերձեալ էր պայծառանալ քարոզութիւնն և աշակերտիցն Յիսուսի, յայտնի է նախագուշակութիւնն Եսայեայ. զոր նշանակէ մատեանս. (գ. 15.) * երկիր զաբուլոնի և երկիր նեփթաղիմայ. Ճանապարհն ծովու յայնկոյս յորդանանու. գալիլեա հեթանոսաց. ժողովուրդ որ նստէր ի խաւարի և առն լոյս մեծ. և որոց նստէին յաշխարհին, և ի սահմանս մահու, լոյս ծագեցաւ նոցա։ (Եսայ. թ. 1։)

Զոր իբրև լուաւ Յիսուս, եթէ յաղթեցեալ ընկեցաւ և արիսաւ ի բանտ, սկսաւ ասել հրապարակաւ ի վերին գալիլեա, * կատարեալ է ժամանակ։ այսինքն ոչ միայն լցեալ է ժամանակ գաղտնեան մեսիային, և եկեալ կայ ի միջի ձերում, այլև հասեալ է ժամ քարոզութեան նորա՝ զինչն կարգեցեալն իբրոյ յաղթանու, որպէս թէ զնոյն բնաբան ապաշխարութեան սկիզբն գնելով աւետարանին իւրոյ։ Զայս է ասելն. * Յայտնի հիւսէ սկսաւ քարոզել Յիսուս։ Նէնա քառասնօրեայ պահոց իւրոց մինչև ցայսժամ առաւել փոյթ առնէր նոցն վարդապետել և ուսուցանել, քան թէ յասպաշխարութիւնն յորդորել. որպէս այն թէ զպաշտօն վարդապետի վարելով քան թէ քարոզչի։ Իսկ ապա զմատնութիւնն յաղթանու, * յայտնի հիւսէ սկսաւ քարոզել։ և զքարոզութիւն իւր հաստատել բազմապատիկ աշակերտիցն։

Իբրև եկն Յիսուս գալիլեայ ի կանա գալիլեացւոց, ուր էր ինն ամսոք յառաջ արար զՇուրն զինի, էր անդ այր մի իշխանաւոր Խազաւարան, որոյ որդի նորա հիւանդ կայր ի կապառնաւմ մահաբեր ախտիս։ Նա իբրև լուաւ, եթէ Յիսուս եկեալ է ի Հրէաստանէ ի գալիլեա, գնաց ընդ առաջ նորա, և աղաչ

չէր թախանձելով զի իջցէ 'ի կափառնաւոր, և բժշկեսցէ զորդի նորա, բայց փութով զի ծանր է ասէ ախան, և որդին իմ 'ի գրուանս մահու հասեալ։ Այս ունէր հաւատս, բայց անկատար. որպէս թէ Յս կարող իցէ բժշկել զհիւանդս մերձ լինելով անձամբ, այլ ոչ նոյնպէս 'ի հեռաւոր։ Յս յանդի մանեաց զնա՝ ասելով, եթէ ոչ նշանս ինչ և հրաշս տեսանիցէ, ոչ հաւատայր. այլ միաբ և խորհրդ ցաւագին հոգին բովանդակ գոլով յածեալ զորդւոյն, և ոչինչ միտ եդեալ բանից Յսի, կրկնէր և երկրկնէր զաղաչանս՝ փութալ գալ առ հիւանդն. երկուցեալ թէ 'ի յամէն՝ ոչ հասանիցէ 'ի ժամու. զի բան հաշուի իւրում, պարտ էր հիւանդին լինել յայնժամ մերձ 'ի յետին շունչ կենաց։ * Ոչ էջ մինչև մեռեալ իցէ մանուկն իմ։ Յս վստահացուցեալ զնա զկենաց որդւոյն, ասաց ցնա դառնալ 'ի տուն իւր, զի որդի քո ասէ կենդանի է, և առողջ գլխովին։ Հաւատաց այլն 'ի բոլոր սրտէ, և անդրկեաց յուղի անկաւ գնալ 'ի կափառնաւում. և ահա ընդ առաջ եղեն նմա ամենք 'ի ծառայից նորա ուրախարար ասեալք, եթէ մանուկն նորա կենդանի է. Եհարց ցնոսա վասն ժամուն՝ յորում բժշկեցաւ. և ընկալան պատասխանի, երեկ յեօթներորդ ժամու միով ժամու լեաց զկնի միջօրէի եթող զնա ջերմն մահաբեր։ Գիտաց Հայրն նորա, եթէ յայնմ ժամու եղև, յորում ասաց ցնա Յս՝ թէ որդին քո կենդանի է. և հաւատաց ինքն և ամենայն տուն իւր զնա մեսիա և որդի աստ գոլ։ Եւ այնպէս առաւել ատացաւ, քան զոր խնդրեացն. բժշկութեն խնդրեաց մանրմնով հիւանդին, ուր ինքն հիւանդ էր հոգւով և տկար 'ի հաւատս, և ահա որդին առ ժամանն ազատաւ։ և Հայրն և որդին և ամենայն ընտանիքն նորա բուժեցան 'ի վասանդէ անհաւատութեան։

Այս եղև երկրորդ արանչելիք, զոր արար Յս յորժամ 'ի Գրեանսանէ դարձաւ միւսանգամ 'ի գալիլեա։ Ազգումբ յայն կարծիս են, թէ յառաջ քան զայս արար Յս և յայլ տեղիս, մանաւանդ յե-

բուսաղէմ զայլ սքանչելիս բազումս, հիմնեալ 'ի բանն յովհաննու, որ ասէ. * Եւ իբրև էր յերուսաղէմ 'ի զատկին տօնի, բազումք հաւատացին յանուն նորա. զի տեսանէին զնշանսն զոր առնէր։ (յովհ. բ. 23.) Որպէս ըստ ինքեանս ոչ հակառակի, այլ միաբանի և առաջիկայս բան, թէ * Օ այս զարձեալ երկրորդ նշանս արար Յիսուս եկեալ 'ի Գալիլեա տանել 'ի գալիլեա։, խնամալով զբժշկութիւն որդւոյ թագաւորացին լինել երկրորդ հրաշք Յիսու 'ի գալիլեա, բաց յայլոց սքանչելեաց նորա եղելոց 'ի հրեաստան ՝ի յերկրին յուդայ և յերուսաղէմ և յայլ տեղիս։ Սակայն և այնոքիկ կաղինոս համարի Ը այլս, թէ այս եղև բացարձակապէս երկրորդ հրաշք Յիսու։ Եւ մինն իբրև 'ի վերս անդր ցուցաս, թէ բան կարծեաց նորա զինչ էին նշանքն զոր եցոյց Յիսու յերուսաղէմ. այսինքն տիրական իշխանութիւն յարտաբանին 'ի տաճարին, համառաջնութիւն վարդապետութիւն նորա ընդ ՀԱՅՍԻՆ գրոց և այլն։

Դիլեաւոր պատճառ կաղինոսի այս է. լեմք կարօղ նուազեցուցանել զհրաշս Յիսու. բայց չունիմք և պէտս բռնական մեկնութիւս տալոյ աւետարանին առ 'ի ամենցուցանել զՄիւ նոցա։ Սոյն ՋՐՈՅՆ փոխելոյ 'ի գինի, ասէ յովհաննէս. * Օ այս արար սկիզբն նշանաց Յիսու։ Եւ վասն բժշկութեան որդւոյ թագաւորացին. * Օ այս երկրորդ նշանս արար։ Եւ զի ոչ յովհաննէս, և ոչ այլ ոք յաւետարանչաց գրել զայլ հրաշս Յիսու յառաջ քան զայսոսիկ, ապա չունիմք հիմն ինչ հաստատելոյ, թէ աւետարանն զայնոսիկ ևՄԻ յիշատակէ, որք արարան 'ի կանա գալիլեացւոց, և ոչ զայնոսիկ որք արարան յառաջ 'ի հրեաստան. նմին իբրև ասելոյ, թէ այս երկու նշանք եղեն առաջինք, որով կամեցաւ Յիսու յայտնել զամենակարողութիւն իւր։

Եւ կանայ քաղաքն ԷՋ Յիսու 'ի կափառնաում 'ի մեծ ևս քաղաք գալիլեացւոց. և անցանելով առ ծովեզերքն գալիլեայ, եռեսս երկուս եղբարս զսիմոնն և զանդրեաս, զի արկեալ էր նոցա ուռկանս 'ի ծով, քանզի ձկնորք էին. կոչեաց զնոսա, * Եւ կայք ասէ

զինի իմ, և արարիցս զձեզ լինել որարդս մարդկան։
Կորա՝ որպէս տեսաք ի վերս անդր՝ արդէն Ներսէսի զ
Հոգ. և լուեալ ելին զխարդասպեռութիւն նորա յաչս
կոյս յարդասեռուս. և հաստատելի է յայժ, թէ գասն
և նորա ընդ Հոգի ի հարատեսին կանոչ, և տեսին
զՀարաչս Ջրոյն ի գինի փոխելոյ։ Լ՚ս ժամն ուսոյցն
ցա Հոգ ինչ ինչ ի կարեւորաց, բայց ոչ կարաս յայտ
ժամ գնասս առ իւր. վասն որոյ յարժամ առաջին
անգամ ի կանոչ գնաց ի կարարառուսմ, նորա անդ
ձեացին ի գործ ձկնորսութիւն։ Կարեւոր էր առ ա
ռաւել տարածումն վարդապետութիւն Հոգի, զի ու
սուցցի ի նոսանէ՝ ոչ միայն ընդ նոսս լինիցին. որով
ի միում ժամանակի ի բազում տեղիս սիրեացի վարդ
ապետութիւն նորա։

Ի ժամանակին մինչ Հոգ ջրջէր ի հրեաստան, սկ
սարս և անդրեաս տեղեաւ ելեալ մեկնեալք ի նոսանէ,
այլ սրտիւ միացեալք, կալան զիսպողութիւն պատ
մելոյ գալիլեացւոց զոր տեսին, և զոր լուան ի նոսանէ.
և պատրաստել զսիրտս բազմոց, առ բարւոք
ընդունելութիւն նորա։ Լ՚ս անգամ կուլեաց գնա
ս յաշակերտութիւն լինել ընդ նոսս. և նոցա ծա
նուցեալ զՏերունն՝ վաղվաղակի թողին զուռկանս
իւրեանց և գնասն, և գնացին զհետ նորա։ Լ՚սպա
մատուցեալ Հոգի տակաւիկ մի յառաջ առ նոսին
ծովակաս, և տեսեալ այլ երկուս եղբարս զյակ
ոբս զեբեդեայ և զյովհաննէս զեղբայր նորա ի
նաւի զեբեդեաս հանդերձ հարսն իւրեանց, մինչ
կարկին և յարդարին զուռկանս իւրեանց, կո
չեաց և գնասս։ Լ՚ս նորա որպէս իւիք ծանօթ յոն
յառաջագոյն, մանաւանդ եթէ և ըստ իսիք մերձա
ւորք ազգակցութիւն, առանց ընդ բանս ինչ ասելոյ՝
հարցս ինքեանց համարեցան հետեւող լինել նոսս.
և վաղվաղակի թողեալ գնասն և զհայրն իւրեանց
վարձկանաւն հանդերձ, զհետ չոգան կոչողին։

Սորոք և այլովք աշակերտաւք՝ որք երթային զհետ
նորա, եմուտ Հոգ ի կարարառուսմ, և իսկ և իսկ
սկսաւ ի շաբաթս մտանել ի ժողովարանս, և ու
սուցանել զժողովուրդն։ Որք էր զլեռոլին եղանակ

ուսուցանելոյ նոցա, և օտար ամենեքին ՝ի վարդապետութենէ զգալոց. որք խօսէին լոկ իրքև թարգմանք և մեկնիչք, և իրք փարք ինչ աւելի ուսեալք քան զժողովուրդն. իսկ {Յս խօսեալ իշխանութիւն և իրք ՝ի նոր օրէնսդիր ՝։ Ի բազմութենէ անդ եղելոց ՝ի ժողովարանի յառաջնում շաբաթուն յայնմիկ՝ էր այր մի, յորում այս պիղծ գոյր ։ Լսն որք հանդերձն թէ ասէ գնա այսն լաւ անդր, առ ՝ի վերդանել և խոփանել զնոցայնն վարդապետութիւն. և յիրաւի, զի յորժամ թոյլ տուաւ նոսա, ազատակեաց ՝ի ձայն մեծ. * Օ՜ի կայ մեր և քո՝ {Յս Նազովրացի ։ այս է, զի՞նչ լաւ, զի՞նչ փնտրս, զի՞նչ նեղուսիս տալոյ քեզ, զի գաս կորուսանել զմեզ. գիտեմք զքեզ ով ես նոր սուրբ. և զու քաջ գիտես, զի չէք մեր կարողանալ ընդդէմ սրոյ. ուստի ոչ կարեմք առնել ինչ ընդդէմ քեզ, մանաւանդ եթէ իցես սրբոյ ։ Գուցէ թէ ոչ լոկ ՝ի բռնադատութենէ, այլ և ՝ի խորամանկ չարութենէ այսն չար զայս գոչեսս էաք {Յսի. սէր ունելով առնուլ ՝ի նմանէ կամ խնայիցէ պատասխանի, որպէս թէ չիցէ ինքն որդի սոյ. և այնու անկեալ պատասխանս նոցա առաջի ժողովրդեան. և կամ բարձրագոյն ինչ պատասխանի յայտարար ասելոյ. և այնու յուսայր չարն աւելի ինչ ծանօթանալ առնուլ զնմանէ։ Ի՞մ յերկոցունց վրէպ գտաս. զի փոխանակ պատասխանելոյ, սատակաց նոսա {Յս տիրաբար՝ ասելով, * Կարկեցայ և ել ՝ի դմանէ ։ {Յայնժամ այսն չար մեծամեծն ազազակս զգեանեաց զեզկելի այրն ՝ի միջի անդ բազմաւ, մինչև տալ կարծել եթէ խոտակեցան ամենայն ոսկերք նոցա. ոսկայն և այնոքն ինչ ոչ կարաց փնտռել նոսա. և ել ՝ի նոսանէ։ Ի՞նչ հրաշագործութենէ զարմացումն մեծ յաւել յամենեսին որք անդ էին, և երկիւղ յարգական առ {Յս. որք և խօսէին հիացմամբ ընդ միմեանս և ասէին, զի՞նչ է բանս այս. զի՞նչ այս նոր վարդապետութենէ ոչ երբեք լուեալ ՝ի մէջ. զնա՛դ իշխանութիւն և զօրութիւն և այսոց պղծոց սատակ, և հնազանդին սմա, և ելանեն ՝ի մարմնոյ ։ Ա՛ւ այսք զարձոյ վաղ վաղակի սփռեցան ընդ ամենայն գաւիլեա ։

ԳԼ. Զ.

Յ՝ բժշկէ ղեղեալսն պեղծոյ. և զամենայն հիւանդս և զանխտիրս որ ի գոյն առնեն։

* Լուր իրրև երեկոյ եղև՝ ի մատանել արեգականն բերէին առ նա զամենայն հիւանդս և զդիւա-հարս։ (մարկ. ա. 32. մինչև՝ ի 40)։
* Լուր ընդ արևուն մտանել, ամենեքեան որոց էին հիւանդք՝ ի պէսպէս ցաւս բերէին զնոսա առ նա։ և այլն։ (ղուկ. դ. 40. մինչև ցվերջ գլխոյն)։
* Լուր շրջեր Յս ընդ ամենայն կողմն գալիլեացւոց և ուսուցանէր։ (մատթ. դ. 23. 24։)
* Իրրև երեկոյ եղև մատուցին առ նա դիւահարս բազումս։ (մատթ. ը. 16. 17։)

Յետ այնորիկ եղեալ Յսի՝ ի ժողովրդանոցէ անտի, եկն վաղվաղակի՝ ի տունն սիմոնի և անդրէայ՝ յակոբայ և յովհաննու և այլովք աշակերտաւք հանդերձ։ Լուր զբանէ սիմոնի տագնապեր ջերմամբ մեծաւ. ազաչեցին զնա վասն նորա. և Յս մատուցեալ սատակաց ջերմանն, և կալեալ զձեռանէ հիւանդին, յարոյց զնա. և նոյն ժամայն գտաւ կինն առողջ և ժիր, մինչ զի յարուցեալ վաղվաղակի սկսաւ ծառայել եկեղեցի պատրաստելով կերակուր, և այլ սպասաւորութիւնս, որ ինչ անկ է տանտիկնոջ՝ ի մեծարել զՏիրս։ Ասաթէաս զայս հրաշս պատմէ զկնի բժշկութեան ծառայի հարիւրապետին. այլ ոչ ասէ թէ յետ այնր բժշկութեան եղև։ Արկուս յայտնի ասէ թէ յետ ազատութեան դիւահարին՝ առաքեալ Յս զայս երկրորդ պանդիկիս։ * Լուր վաղվաղակի եղեալ՝ ի ժողովրդանոցէ, եկն՝ ի տունն սիմոնի։ Նշանակ և զուկաս։ * Լուր յարուցեալ՝ ի ժո-

զոմբոգենն անսի, եմուս ի տուն սիմոնի։ Բայ-
ոն ի սոցանէ առնուն զժամանակն. զոր ոչ նշա-
նակէ մատթէոս. որ քաղէ առանց կարգի յաջո-
գումն զրազում բժշկութիւնս արարեալս ի Քրիստոս։
Այլ երկուց արանցէրեցս ի սուղ ժամու հայա-
կեցաւ ընդ ամենայն կարգաւորութիւն. ուստի ոմանք
լրջմանաց տեսանելոյ զայր կարող յանկարելիս մոբ-
դոյ, այլք ի վայելել ի բարութիւնս կարողութեան
նորա՝ եկին ի տուն պետրոսի, ուր Քրիստոս էր ինքնա-
նեալ. և այնուրեք էր բարգմութիւն, զի ընդ մատանել
արևուն, թուէր թէ բովանդակ քաղաքն անդ առ-
դրան կայր ժողովեալ. ամենեքեան որոց էին հի-
ւանդք ի պէտսպէս ցաւս բերէին անդ զնոսա։ Այ-
Քրիստոս անձառելի մարդասիրութիւն բարձանելոյ ուսիք
ի նոցանէ դնէր ձեռս, և բժշկէր զամենեսին։ Բայց
ի հիւանդաց՝ դիմեցին անդր և բազում դիւահարք.
յորոց եհան Քրիստոս զդեւսն, և այլք ոչ ինչպիսի հրամանսն
նորա՝ ինքնին ելանէին, զիսելով եթէ լեռն կարող
ընդգրկեմ կալ հրամանսի նորա. և յելանելն ազազա-
կեին ասելով եթէ դու ես որդի աստ. կամիին և այլ
բազում ինչ ասել, այլ Քրիստոս ոչ տայր նոցա թոյլ խօ-
սիլ և ասել, թէ գիտէն զնա։ Բայց լինէր. վասն զի
խաւսն էր ասուածոյ և կեղակարծուիս ազազակ նոցա.
զի գիտէին իսկ ոչ ասուգութիւն, այլ կարծեաք եւ եթէ՝
յարատարին նշանաց գուշակելով, և որպէս ասէ սոքա
Գրոսխնոս. * Բայց այնուրեք Ծանուցաւ գիւաց, որ-
ոյսի կամեցաւ. և այնուրեք կամեցաւ, որոյսի հարկ
եղև։ Նմին իրի և ոչ կամէր Քրիստոս, թէ Հնչմարտութիւն
յերկրայս անկցի ի քարոզելոյ զայն ասուանայի հօրն
ասուածոյ։ Այս և՝ տեսանէր թէ զիարդ պատրաստ
էին փարիսեցիք դիւական զորութիւն տալ զարանդ-
լոգարձութիւնս իւր. վասն այնորիկ ոչ տայր թոյլ
դիւաց ընդարձակել ի գովեստ անձին իւրոյ, զի մի
ունիցին զարարտել և ասել թէ խորհրդակից է դի-
ւաց։ Թէպէտ զի օրինակ տայր չլինել ուստիք դիւրա-
լուր որպիսի և է գովութեանց։

Ընդ այսպէս ընդ առաւուն վաղուանն աւուր յա-
ռաջացեալ գնաց Քրիստոս յանապատ տեղի, և անդ կայր

յաղօթս. այլ պէտքս գնաց զՀետ նորա, և եղիցս գնա. և եղև առաջնորդ բազմութեան ժողովրդեան, որք խնդրէին դարձեալ տեսանել զնա. որք և եկին մինչև առ նա, և աղաչէին զնա լինել առ նոսա, և մի գնալ 'ի կարիսառնաւանց. զի ասէին, ամենեքին խնդրեին զքեզ։ Այլ չէին կամք Տէրն զբարեբարութեան իւրոյ ընդհան 'ի մի քաղաք եւեթ ամփոփել. Հաստատեցաւ ընդ Հրաւէրն նոցա, այլ Հրաժարեցաւ ասելով և այլոց քաղաքաց պարտ է քարոզել. զի յայն իսկ առաքեցայ 'ի հօրէ իմմէ։ Լուսոյ և շրջելով ընդ ամենայն գալիլեացիս՝ քարոզէր և ուսուցանէր 'ի ժողովրդանոցս նոցա և արտաքոյ. և բժշկէր զՀիւանդս, և դեւս հանէր։ Եւ գոյր ազգ հիւանդութեան, և ոչ յանառութեան դիւական, որ ոչ հնազանդէր հրամանի նորա։

Հայսմ ժամանակի բան հաշուին կաղինասի, դարձեալ մերձենայր զատիկն հրէից, և Տէր եկ յերուսաղէմ։ Հաղուագ ընդ կուռնելիսի ալաբիանայ զոյս զատիկ յեռոյ ուրեմն գնեն. այսինքն յետ յաւելութեան գատերս յայրսոսի իշխանին, և բժշկելոյ տեռատես կնոջն, և լուսաւորելոյ երկուց կուրաց, և ազատելոյ համբ դիւահարին, որպէս թէ զինի այնր ամենայնի եղեալ իցէ յետ յերուսաղէմ վասն ասելի զատկին. քանզի զշաբաթն երկրորդ առաջնոյն, զոր ասի խասի զուկաս՝ (Ղ. ։ .) մեկնեն վասն ութերորդ աւուր ասելի զատկին։ Այլ կաղինաս վասն այնր երկրորդ շաբաթու առաջնոյն խասի յայլում տեղւոյն յիշեցուցանել զայն, զոր 'ի վերս անդր նշանակեցաք, թէ գալուստ Տէրն 'ի հրէաստանն 'ի գալիլեա եղև յետ ութ ամսոց զինի անցելոյ զատկի. այսինքն 'ի վերջին աւուրս նոյնմբեր ամսոյ հաստատեցեալ։ Լուսոյ ի այսմ հաշուի՝ մինչև ցյաջորդ զատիկ մնային չորք ամիսք ամբոյ ամբարեալ։ Զոր եթէ գնատ ածցուք զզարծան զոր արար Տէր, և զլուսն որ ել զմանանէ ընդ ամենայն երիրին ասորւոց, և զՀեռաւորութեան տեղեաց յորոց երթային առ նա 'ի գալիլեա, որպէս 'ի դեկապօլեայ, յերուսաղէմ, 'ի հրէաստանէ, և յայնկոյս յորդանանու, միջոց չորից

ամենց անձուկ երևի։ Մանաւանդ անհաւանելի երևի, թէ նոսիլ Հոգի ի վերայ լերին և անտի քաղել և ուսուցանել ժողովրդեան լեալ իցէ ի ձեռային եղանակի յերկրին յուզոյ, որ գոլով ի հիւսիսային կողմն պաղեստինոյ, առաւել է անդ ցուրան. ուր ձիւնաթեր եւ լինի մանաւանդ ի լերինս. որ յայտ անտի է, զի ի գարնան, և ի սկիզբն ամենաւն առատանային յոյժ ջուրք յորդանանու առանց նորա անձրևաց. որպէս տեսանի (ի գլ. Գ.) յեսայ. վասն որոյ առ այն երկար վարդապետութիւն՝ զոր արար Հոգ ի լերին, առաւել յարմար տեսանիմք զքաղցրախառն եղանակ գարնայնոյ, քան զցուրտ եղանակ ձմերայնոյ։ Լաւագոյն լաւ եւ գնել, թէ յառաջ քան զվարդապետել Հոգի ի լերին՝ եղեալ իցէ զատիմն։ Լայլ զիարդ և իցէ, խնդիր այսպիսի չէ ինչ հարկաւոր՝ որում արժան իցէ երկար զՀետ պնդիլ. սպանելիքն եթէ յառաջ և եթէ յետոյ եղեալ իցեն, միապէս ցուցանեն մեզ զմարդասիրութիւն, զգթութիւն, և զկարողութիւն Հոգի, որք ունին վառել զսիրտս մեր սիրովն Նորա։

ԳԻՐՔ ԱՂԵՑԵՐՈՒԹԻՆ

Յերէցուց ընտիր գնչի ցերէցուց Օ. տոմի տուրբ-
ինն Յոյ։

ԳԼ. Բ.

Յ՝ եկեալ յերուսաղէմ՝ բնակիչ ընդ հրամանսն որ ի մէջ գնէր
սա զրաբուկիս սաղմոս։

* Յետ այսորիկ ասն էր հրէից, և էլ Յն յերուսա-
ղէմ։ (յովհ. Ե. 1. մինչև ի վերջ գլխոյն։)

Յետ պատմելոյ յովհաննու զբժշկումն որգւոյ թագաւորապէս ասէ թէ ասն էր հրէից, և էլ Յն յերուսաղէմ. և թէ այս ասն էր զատկի, զոր մասին ցուցաւ ի վերոյ. այլ և եւս ցուցցուք ասա։ Որ-քան ասնք էին առ հրէայս պատուիրեալք յոյ, յորս սահմանին արու պարտական էր երթալ յերուսաղէմ ամենայն արու պարտական էր երթալ յերուսաղէմ ամենախմբելոյ։ (զեւտ. ԺԳ. 5. Ղ. օրէն. ԺՂ. 16.) և էին ասրա՝ զատիկ, որ անկանէր ի վերջ մարտի, և ի սկիզբն ապրիլի հաստատեցուց։ Պանտեկոստէ, որ յիսուն աւուրքք զկնի զատկին՝ անկանէր ի վերջն մայիսի և ի սկիզբն յունիսի. և ասն տաղաւարաց, զոր կատարէին ի հնգետասանն ամսոյն եօթներ-որդի. որ անկանէր ի հոկտեմբեր հաստատեցուց։ Ա՛յլ և չորրորդ ասն նաւակատեաց տաճարին. որ և այն հանդիսաւոր էր, բայց ոչ գոյր պատուէր երթալ յերուսաղէմ վասն այսր ասնի, որ ի քաղ-ամենեան երթայեցուց, այսինքն ի գեկտեմբերի հաստ-մայեցուց։ Յն մեկնեալ էր ի հրէասատանէ ուր ամ

սոք յետոյ զկնի առաջնոյ զատկի քարոզուն իւրոյ. զի յորժամ զնմանապարհսն խօսեցաւ ընդ կնոջն սամարացւոյ, մնային ամիսք չորք մինչև ցառաջին հունձս, զոր առնելին 'ի վերջ մարտի, և 'ի սկիզբն ապրիլի։ Զգա յորժամ մեկնեցաւ 'ի հրեայսառանէ, այս ամենայն ասոնք անցեալ եին. և եթէ ասին դաւակատեաց տաճարին չեւ եր անցեալ, այնչափ մնա եր, զի 'ի մեկնելոյն Յսի 'ի հրեայսառանէ մինչև 'ի գաւառսն անդրին յերուսաղէմ, տակաւ աւուրք մնային. վասն որոյ և չմնայր տեղի բազում շարաժուց, յորս տեսաւք զՅն քարոզել 'ի ժողովրդանացս գալիլեացւոց։

Զչ արդ եթէ ասին, զորմէ ասա խօսիմք՝ ոչ կարելիք լինել մի ասն պէտակոտանին, մի ասն տարաւարարհարաց, և ոչ նաւակատիք տաճարին, ապա մնայ ասել՝ թէ եր ասն զատկի յայնորդ տարւոյ։ Զչ գուցէ յայն տակս այսչափ ելեթ տաց յայնանելս, թէ *Յեռ այսորիկ ասն եր հրեից, զի 'ի նախընթաց բանից յայտնի եր՝ թէ առաջին ասնն զկնի իրացն պատմելոց առ 'ի նմանել, չկարելիք լինել այլ ասն՝ եթէ ոչ ասն զատկի։

Զր յերուսաղէմ աւագան մեծ որպէս լիճ կամ ծովակ, առ որով շուրջանակի զոյր շինուած մեծամեծս հինգկարգեան սրահիւք. յանդարձն կուլեցեալ պրբատիկն, բան բնիկ հնչման՝ բռաւդիպէ, խաշնական կամ տեղի բաշանց. 'ի բառէս բռաւդիպն, որ նշանակէ խաշ. քանզի ասի թէ անդ լուանային զոչխարս և զփորատին նոցա 'ի պէտս զոհից և ողջակիզաց. իսկ 'ի բարբառ եբրայեցւոց բեթհասդիա կամ բեթհէզդա. որ է ասել՝ տուն որոյ, կամ ձիրաբուսեան. այլ չէ յայտ, թէ զոյր անդ ձուկն կամ ոչ։ Զայս լնակ ել ժամանակս ժամանակս իջանելոյ հրեշտակ նոր, և շարժէր զջուրսն իբր մեզմ յորձանս ելեն յարուցանելով։ Հրեշտակն ոչ իջանէր երևելի տեսլեամբ, այլ զգալուստ իւր յայտնէր շարժմամբ ջրոցն. վասն որոյ և հիւանդքն ամէն ունելին ջրոցն յուզելոյ։ Զրջանակիկ եր որ նախ 'ի շարժումն ջուրց իջանէր 'ի լիճ անդր. զի թէ կոյր, թէ կաղ, թէ խուլ, թէ

անդամոլոյծ, թէ լուսնոտ, թէ գօսացեալ, և թէ գինեաւ և իցէ հիւանդ, առժամայն բժշկէր բոլորովին, մինչև չուներ յայտնի՛ն. և զնոսա հիւանդութեամբ։ Իսկ այլոյն ամենեցուն մնայր ապաստէ միւսանգամ իջանելոյ հրեշտակին, և շարժէլոյ զջուրսն. և յայնժամ ելա նա միայն բժշկէր, որ նախ իջանէր յաւազանն։ Զ՝ սեր է առնել զնորին որ կամի և երբ կամի. իսկ յայսմ վայրի կամէր որպէս թէ վարձատրել զփոյթ և զջանս իւրաքանչիւր հիւանդի. միանգամայն և կամէր տալ ճանաչել, թէ բժշկեսցէ զօրութիւն այն ոչ էր բնական ջրոյն, այլ հրեշտակն և հրեղեալ յայն սուղ վայրկեան ժամանակի. զի ուստին ամենեքեան թէ չէ պարտ կորուսանել զժամանակ առ՝ ի գործ արկանել զնորին նոն. զի ինքն սեր է որպ տալոյ, նոյնպէս և տալոյ յորժամ ինքն կամի, և ոչ յորժամ մեք կամիմք։

Իսկ թէ այս զրանչիւրք միանգամ արդեաք, կամ բազում անգամ լինէր՝ ի տարւոջ, չէ յայտ։ Զազուսէր յայն կարծիս են, թէ հրեշտակն իջանէր ըստ ժամանակին կարգելոյ առ՝ յոյ. այլ ժամանակն այն անծանօթ էր մարդկան. և զայս խմատասիրէն՝ ի չմեկնելոյ հիւանդաց՝ ի տեղւոջն. զի ընդ երկար անկեալ զնեալին անդ ապաստելով վերստին ջուրցն յուզմանն. բայց կաղինոս չհաւանի ընդ այդ մեկնութիւն. զի ասէ, թէ իջանէն ըստ ժամանակի, նշանակէ առաւելապէս զգարուստ հրեշտակին յորոշեալ աւուրս ծանուցեալս ժողովրդեան. ապա թէ ոչ՝ աւելորդ էր ասել՝ ըստ ժամանակի. քանզի յայտ է թէ, երբ և իջանէր, և քանի անգամ, միշտ ըստ կարգելոյ այդ իջանէր անվրէպ։ Զի չէ ինչ ասէ այն, զի եթէ ծանոթ էր ժամանակն և օրն իջանելոյ հրեշտակին, նախատաժէ՛ն ոչ այնչափ երկար մնային անդ անկեալ առ աւազանսն, վասն զի մարթ էր եօթնեկեան մանուանդ թէ ամենք յառաջ կանխել անդ առ՝ ի գրաւել զտեղի մեռ և յարմարագոյն՝ լինել առաջին՝ ի մտանել յաւազան՝ ի շարժիլ ջրոյն։

Ի բազմութեամբ անդ որք մնային յուզման ջուրցն, էր այր մի, որոյ երկուսն և ութ ամ էր՝ ի հիւանդու-

թեան խրատ. որ և անկեալ գնէր անդ անշարժ և անդրդս յամենայն մարդկային օգնականաւն. և թէ, պէտ մերձ էր յաւազան անդր, այլ վայրապար և յանօգուտս. զի չուռնելով բնաւ զօրութիւն շարժելոյ, և ոչ օգնութիւն յուսալոյ, մինչ ինքն բուռն առնէր անձին շարժիլ, այլ որ յառաջագոյն քան զնա իջանէր յաւազանն և բժշկէր։ Հիւանդութիւն ասէր՝ որպէս յայտ է 'ի բանից փրկչին, էր 'ի մեզաց։ ուր ո մանր մեկնեն լինել 'ի մեզաց վասաշուութիւն. յորմէ ասէն ծախեալ ազօրն ամենայն ջիղք մարմնոյն էին թուլացեալ և լուծեալ, մինչև լինել անշարժ իբրև անդամալոյծ։ Եւ առ զարձոյց Տէր զաչս քաղցրասէրեաց. և զիտելով թէ բազում ժամանակք են ախտաժէտութիւն նորա, 'ի վերայ նորա իբրև յետին ուղղմելոյ կամեցաւ ցուցանել զողորմութիւն իւր և զգթ կարողութիւն. ելհարց ցնա և ասէ. կամիս ողջ լինել։ Հիւանդն որ ոչ գիտէր թէ ող է որ խօսի նմա, կարծէր թէ խօսի վասն առաջուն, զոր լինէր գտանել մնանելով 'ի ջուր անդր. ետ պատասխանի և ասէ. տէր ոչ զոր ունիմ ինձ օգնական, զի յորժամ ջուրքն յաւելցին, արկցէ զիս յաւազանն. և մինչ ես դանդաղիմ, այլ որ քան զիս յառաջագոյն իջանէ։ Հայրժամ ասաց ցնա Տէր. արի առ զմահիճն քո և գնա, յայն քան առաջանայն ողջացաւ հիւանդն և գտաւ ժիր և ուժեղ, մինչև վազվազակի յարուցեալ առնուն զմահիճն, և ընթանայր հանդարտակ։ Եւ զի օրն էր շաբաթ, յորում հրկայք գտարարեալն 'ի ծառայական գործոց, գայթակղեցան որք տեսին գնա տանել զայն բեռն յայնմ աւուր. և ասեն ցնա, ոչ է արժան քեզ այսօր բառնալ և տանել զմահիճն քո։ Իսկ բժշկեալն առանց այնպիսի խղճմտութիւն ետ պատասխանի լաւագոյն ուսմանութիւն, և ասէ. Որ բժշկեացն զիս, նա ասաց ցիս, առ զմահիճն քո և գնա. իբրև ասել. ինձ արժան է յաւելս նմա լսել, որ ետ ինձ զբժշկութիւն, քան ձեզ։ Եթէ 'ի քեզ թեթև ակն բժշկեաց զիս, առաւել զիմն, և առաւել կարել քան զձեզ. ինքն ասաց ցիս առնուլ զմահիճն իմ և գնալ։

Լսա երևելացուցին հրեայք զչարամտութիւն բերանոյ. երկու ինչ լուան յառնէին. նախ թէ յոյլմէ ընկալաւ զբժշկութիւն. երկրորդ՝ թէ նորին հրամանաւ բարձեալ տանի. արդ ինքեանք թողին զառաջինն՝ որ էր փառք բժշկողին, և ոչ խնդրեցին թէ ով է նա որ բժշկեացն զքեզ. այլ զերկրորդն առին 'ի ձեռին որ թուէր ընդդէմ օրինաց. և ասեն, ով է նա որ ասաց ցքեզ՝ առ զմահիճս քո և շրջեաց։ Լսոյզ առնեն որք գործեն 'ի չար մտքանաց՝ զի նախանձ և ատելութիւն ոչ հայեն յայն, որ ինչ յայլս գովելի է, այլ յայն որ թուի սոգտանելի։ Կարէին և պարտ իակ էր նոցա զմտաւ ածել, թէ այն՝ որ ունի իշխանութիւն միով բանիւ բժշկել զերեսուն և ութ ամաց անդամալոյծն, կամ տէր էր շաբաթու, կամ ունէր իշխանութիւն ասօրինելոյ, և կամ գէթ գիտութիւն մեկնելոյ զօրէնս։ Յա էր տէր բառնալոյ, ասօրինելոյ, և մեկնելոյ. սակայն և այնպէս չունէր սովորութիւն եղծանելոյ զհաստատակաց պահպանութիւն։ Չանել զայն բնաւն 'ի շաբաթու, թուէր հակառակ բառից օրինացն, այլ ոչ հակառակ տեսութեան իմաստից օրինաց. պարտ էր նախանձախնդիր հրեից 'ի միտ առնուլ, թէ այն մարդն՝ 'ի վերայ ուսոյ բժշկելոյն էր իբրև դրօշ և նշան յայտնութեան փառաց ճշմարտին զթաղից ամենակարողութեան։ Լաւ մարթ էր նոցա քաջ իմանալ՝ թէ այն հրաշագործութեան էր գործ Յիսուսի. այլ ոչ կամեցան յայնժամ առնուլ 'ի բերան զանուն նր. զի հեղձեալ 'ի նախանձուէ, ոչ կամէին ցուցանել թէ համարին ինչ զնա։

Բժշկեալն ոչ գիտէր կանխաւ զՅս. զի յառաջագոյն չունէր ծանօթութեան ինչ զնմանէ, և ոչ զՏրաշից նորա. և այս է պատճառն զի Յս նախ քան զբժշկել զնա, ոչ խնդրեաց 'ի նմանէ հաւատս. զի գիտէր թէ ոչ ճանաչէ զնա։ Լակ զկնի բժշկելոյն, մինչ նա առնոյր զմահիճս յուսս իւր, Յս խոյս եառ անտի վասն ամբոխին որք կուտեցան 'ի վերայ. ուստի չեղև բժշկելոյն ժամանակ հարցանելոյ ցբարեբարն իւր, թէ ով իցէ։ Մեծ ընդհանրք էր այս ախտացելոյն. այլ մեծագոյն էր փրկարար գեղն հոգ-

ում՝ զոր յետոյ մնացեալ նմա Քրիստոս։ Եւ ա՛յս բժշկաւն գնաց ի տանէն զոհանալ զոյն. որպէս հաստատելի եղեւ։ Լսեալ անդր և Քրիստոս. և իբր բան գիտաց ինն զտեալ զնա, ասէ ցնա. ահաւասիկ ողջացար. մի՛ և ա՛ւելագոյնդ, զի մի՛ չար և ինչ լինիցի քեզ։ Եւ յա՛ջորդ բանից առեալ ասեն թէ Քրիստոս յայտնեաց նմա յայնժամ զանձն լինել մեծաւ որդի ոյ։ Լսէ՛ն որպէս երթալոցդ առ բարեբարեաւ իւր՝ գնաց պատմել հրեից, որք երբեմն հարցին ցնա. և որպէս նոքա յայնժամ առ չարամտութիւն ոչ հարցին թէ ո՞վ բժշկեաց զքեզ, այլ թէ ո՞վ է այն որ ասաց ցքեզ առնուլ զմահիճն յատուր շաբաթու. նոքանչ և բժշկեալն բարեմտութիւն ասաց, թէ Քրիստոս էր որ բժշկեաց զիս. և ոչ ասաց թէ յա՛ էր որ հրամայեաց ինձ առնուլ զմահիճն իմ։ Զոր զի ամենեքն ի կարգ ապաշնորհաց դասելով զայրս զայս՝ ի հակառակ միտս ձգէն զբան նոցա որպէս զմատնչի։

Քրիստոս զերեւելի հրաշագործութիւնս յանախ առնէր յատուրս ասենից և ի շաբաթս. զի յայն առաւուր աւուրս էր բազմութիւն ժողովրդեան. որոյ և առաւելապէս հաւակիցն արանցիցն ի լուսաւորութիւն անոցաց, հաստատել թէ նա է խոստացեալ մեծագոյն Աստուածն որդի ոյ։ Լսէ՛լ հրեայք ըմբռնեալք ի չար նախանձուն, զբանչիցս նոցա առնեն պատասխանս հարածելոց զնա. որպէս թէ արանչիցագործութիւնքդ ոգեմիցկ զաստս և զչարութիւն։ Եւ ասեն որոյ և ասէպ ի գլուխ ածէին Քրիստոս արքն ընդ պատրուակաւ օրինաւորաց բարեպաշտութիւն, թէ չէ արժան բժշկել զմիւսանդս ի շաբաթու։ Լսէ՛լ անդամ էաս նոցա Քրիստոս զայլ պատասխանի. զի բաղում էին եղանակք ի յայլմ ամենայն զաւա ածեալսն նոցա. իսկ այժմ առ այս զոգ էաս անանկալ պատասխանի՝ օրինակաւ հօր ոյ. յորմէ կարի հաւանելի երեւի թէ յանդիման հարեալ իցեն Քրիստոս, թէ ահա և ինքն ածէ հանգեաւ. ի գործոյ արարչութիւն աշխարհի յատուր շաբաթու. որոյ Քրիստոս էաս պատասխանի, * Հայրս իմ մինչև ցայժմ գործէ, և ես գործեմ։ Իբր ասել՝ զայն առնեմ, զոր առնէ ածէ հայրս իմ. չիք նմա և ոչ ինձ

տաշմանեալ օրինք ժամանակին։ Եւ Ամենաբարութիւնքս ասաց. վասն զի ոչ միայն հարկաւոր առ 'ի ներքս, այլև ազատաբար առ արտաքս շարժելով զբնական պատճառս յարատարեալ գործոց իւրեանց։ Եւ նոքա ընդ այն առաւել կատաղեցան, մինչև խնդրել սպանանել զնա՝ ոչ միայն իբրև լուծիչ շաբաթու, այլև իբրև յանցաւոր ընդդէմ մեծ վայելչաւէն ոչ, կուելով զանձն որդի ոչ բնութիւնք, և հաւասար և հանապատիւ ընդ Նմա։

Սակայն Քրիստոս ոչ կասեցաւ յաւուցանելոյ զնոսա, և 'ի հաստատելոյ զասացեալն իւր. * Եւ մեն ամենայն սեմ ձեզ, ոչ կարէ որդի մարդոյ առնել յանձնէ և ոչ ինչ, եթէ ոչ տեսանիցէ զՀայրն զի առնէ. զի զոր նայն առնէ, զնոյն և որդին նոմին նման գործէ։ Եւ յս բան վասն խորութեան վարդապետութեան, և վասն այլաբանութեան, և վասն երբայական ոճոյ՝ մարթի երևիլ ոմանց փոքր մի մթին. զոր արժան է պարզաբանել բան մեկնութեան սոցա հարց և վարդապետաց։ Եւ զդ միա բանիս ոչ է այն, որպէս թէ որդին ոչ չկարիցէ առնել ինչ, եթէ ոչ նախ տեսանիցէ արարեալ 'ի Հօրէ, իբրու կարօտ օրինակի կամ գաղափարի։ Եւ զարարեն աշխարհս արարաւ յերկնից անձանց սոցա երբորդութեան. և որդին չէր տեսնէր նախ զայլ աշխարհս արարեալ 'ի Հօրէ միայնոյ, որպէս զի անտի առնուցու օրինակ։ Եւարձեալ ոչ նշանակէ բանս, թէ ամենայն առնելութիւնքս պատշաճեալ որդւոյ բանիւ եղէր, պատշաճիցին և Հօր բանիւ և զերբ։ Եւերգին ոճ է ծնեալ, մարդացեալ, չարչարեալ մեռեալ, յարուցեալ։ Եւ այսոքն և Հայրն ոճ, որ և սիրիցն, և ոչ եղբ այսոցիկ առնելութեանց։

Զայս Հարազատ խնամս առաջիկայ բանիս է կիրս ընդ նախընթացին, զոր ասաց Քրիստոս։ Եւուք յանցանս դնեալք ինձ գործել 'ի շաբաթու. ես զայն գործեմ, զոր գործէ Հայրս իմ. քան ոճուութեան խնդ մի և նոյն բնութիւն և մի և նոյն կամք է 'ի Հայրս և յիս. ուստի ես ոչ ինչ կարեմ գատաբար 'ի նմանէ. իսկ քան մարդկութեանս մարդկայնին կամք իմ թեպետ այլ է 'ի կամաց Հօր, բայց այնպիսս հաւանայնս է կա-

մեզ նորա, զի ոչ կարէմ առնել ինչ ընդդէմ կամաց նորա։ Եւ որպէս ինքն ոչ կարէ տալ և մեզանել, նոյնպէս և ոչ ես կարէմ մեզանել. վասն որոյ եմք մեղք երբ և հակառակ կամաց նորա զօրծել սրանչելիս ի շարաձիս, ոչ միայն ոչ կամէի, այլ և ոչ իակ կարէի զօրծել. զի չկարէմ ես մեզանել։ Եւ զոր ինչ առնեմ ես, նաև բան որում մարդ, ոչ առնեմ բան քանց, այլ բան կարդաւորութեան որ ցուցաւ ինձ ի հօրէ։ Օ որ ինչ և առնել նա, զնոյն նմին նման առնեմ և ես. վասն զի կարդաւորութիւն նորա և կամք, ոչ է այլ ի կարդաւորութիւն և ի կամաց իմոց։ Եւ թէպէտ բան որում մարդ՝ ունիմ կարդաւորութիւն և կամք մարդկային զանազանեալ յիւրմէնէն. այլ հայր սիրէ զիս նաև բան որում մարդ. և հաղորդել ինձ կարդաւորութիւն և կամն առնելոյ ոչ այնչափ միայն, որչափ ինչ տեսիլք և լուայք, և ի զարմացումն ընթանեցայք, այլ ես մեծամեծս, զորս տեսջիք, և առաւել ևս հիացեալ զարմանայիք. * Հայր սիրէ զորդի, և զամենայն ինչ ցուցանէ նմա զոր ինքն առնէ. և մեծամեծս ևս բան զոսին ցուցանէ նմա զօրծս, զի որս զաւք զարմանայք։ Եւ յայսմ բան շուրջայ հարց սիրոյ և ուծաբանիչ խմբանամբ զոսոս վայր տասցեանն փրկչին այլաբանութիւն բանս տեսանել. և զի խմբանաց երբայական ոճոյ ի բանդ ցուցանել։

Որպա շարաձակելով նոն զմարդասիրութիւն իւր, յետ ասելոյն՝ թէ տեսանիցեն ևս մեծամեծս, յայտնեմ զիշխանութիւն իւր վասն յարուցանելոյ զամենայն մեռեալս, զորս ինքն կամի, այնպէս որպէս և հայր։ Եւ զի մի ընդդէմ դիցեն նոքա, թէ մեռեալք արդէն ընկալել են յուծային դատաստանաց զանազարձ դատաստիսիք իւրեանց, մինչև անհնար լինել կալել ըստ նոսա անդրէն ի կեանս, ասէ. * Հայր ոչ դատի զոք, այլ զամենայն դատաստան ետ որդւոյ իւրոյ. զի ամենեքեան պատուեսցեն զորդի սոյ պատուեն զՀայր. որ ոչ պատուէ զորդի, ոչ պատուէ զՀայր զոր առաքեցն նորա։ Օ ի որոյ Հայր յարուցանէ զմեռեալս և կենդանի առնէ, նոյնպէս և որդի զորս կամի՝ կենդանի առնէ։ Եւ քան միապէս խմանի զմեռելոյ ի

բնական կենաց, և զմեռելոց հգեւորական 'ի հարց հաց. վասն զի 'ի վերայ երկոցուն ուներ զԾա լի և կատարեալ իշխանութիւն յարութեանէն. մինչև միտրիմակ զարմանալ ինչ, որք տեսանէին՝ մեռելոց 'ի բնական կեանս յառնել, և որք լսէին ասել մեղաւորին, թող զեալ լիցին քեզ մեղք քո։ * Լաւ ոչ եթէ հայր գոսան զոք. այլ զամենայն դատաստան եւս որդւոյ իւրոյ։ Զամենայն զորձս առ արտաքս՝ հատարակ են երից անձանց սիրոյ երկրագուն. ուստի զոյգ է որդւոյ գոսան և հայր, և հոգին նոր։ Սակայն և այնպէս ասէ թէ զամենայն դատաստան տուաւ որդւոյ. բան որում նա միայն զգեցցի յաւուրն յեռանումն զկերպարանս դատաւորի. ինքն միայն տեսցի նատեալ յաթոռ դատաստանական. ինքն միայն խօսեսցի և լսելի արասցէ զձայն իւր, և ասասցէ զվերջին անդարձ վճիռ։ Զայս իշխանութիւն հաղորդեցաւ անձին Քրիստի 'ի յաւիտենից ուծացին մնոց եռամբ նոր. յորում որպէս հաղորդեաց նմա հայր զդատաստանն և զանուանն իւր ուծացին, զի նմին հաղորդեաց և զկարողութիւն, զարդարութիւն, և զամենայն կատարելութիւս, որք նոյն են ընդ բնութիւն։ Ուստի ասէ՝ զի ամենայն դատաստան եւս որդւոյ. եւս արդարեւ ծնանելով, և ոչ առաջանձնելով։ (ամբ. գիրք հաւատոյ. գլ. դ.) Որպէս և զբ ասկերբերան ասէ 'ի մեկնութիւն, թէ եւս նմա զամենայն դատաստան վասն զի դատաւոր ծնաւ զնա։

Յաւելեալ յոմն 'ի մարդասէրս թիւն իւր՝ ասէ. որ զրանն իմ լսէ, և հաւատայ կենդանի հաւատով այնմ, որ առաքեաց զիս, այսինքն հոր ոչ, զի նոքա զկեանսն յաւիտենականս. և 'ի դատաստան ոչ մտանէ, այսինքն ոչ դատապարտեսցի, այլ փոխեսցի 'ի մահուանէ 'ի կեանս։ Ալ կայէ և եւս, թէ ինչ ի հետս ժամանակն, յորում բացումբ՝ մեռելոք հգեւորաց 'ի հարց, լսիցեն ձայնի որդւոյն այ, և որք կատարեսցեն, կեցցեն. այլև զի զմեռելոքս բան մարմնոյ այժմ թուով ելեալ յաթոռս անդրէն 'ի կեանս 'ի նշանակ հատարակաց յարութեան, զոր ունի առնել յաւուրն յեռանումն։ Օ՛ի որպէս հայր ունի

կեանս յանձին իւրում, և է որ հաղորդելոյ զայն, նոյնպէս և որդի ունի կեանս յանձին իւրում, և է աւէր հաղորդելոյ զայն որպէս հայցն։ Ոչ ինչ ընդդէմ այսմ իշխանութեամբ լինել նորա մարդ Ճշմարիտ. նա զի նմա առեալ է զատաստան առնել, վասն զի գոլով մարդ, նմա անկ է երևեցուցանել զանձն. և լսելի առնել զձայն իւր, և դատել զմարդիկ։ Այլ ինչ զարմանալիք ասէ, զի ունիմ իշխանութիւն տալ այժմ զՀոգևոր և զմարմնաւոր կեանս մեռելոց 'ի բնական և 'ի հոգևոր կենաց. զի եկեսցէ ժամանակ յորում ոչ միայն ամենք, այլ և ամենայն մեռեալք որք 'ի գերեզմանս կայցեն՝ լսիցեն զձայն և զվերջին դատաստանիւք որդւոյն ից. և որք բարիս գործեալ իցեն, յարիցեն 'ի կեանսն յաւիտենից. և որք զչար արարեալ իցեն, 'ի դատաստան, իսկ ըստ յաճախ առաման ձայնիս 'ի նոր գիրս, 'ի դատապարտութիւն. զի և արդարք յարիցեն 'ի դատաստան, այլ ոչ 'ի դատապարտութիւն. իսկ մեղաւորք յարիցեն՝ զի հոգւով և մարմնով դատապարտեսցին։

Եւ զի մի յասէին Հոգի, թէ առաւել ինքեան դատաստան առնել, 'ի կարծիս որ անկցի, թէ մարդ զոլով հնար է նմա խարիլ. կամ ըստ մարդկային կրից վարիլ յայսմ աշխարհ առենի, յաւելու ասել. * Ես կարեմ ես յանձնել առնել և ոչ ինչ. այլ ձգ լսեմ, դատիմ. և դատաստանն իմ արդար է. զի ոչ խրնդրեմ զկամս իմ. այլ զկամս այնորիկ, որ առաքեացն զիս։ Հայր արարեալ թէ ինչ ոչ կարէ առնել, որ չիցէ ամենայնիս համեմատն կամաց Հօրն. և ասելով իբր այլաբանութիւն որպէս լսեմ, որ պատշաճի դատաստանութեանն, նշանակեաց թէ ոչ վարի լոկ մարդկային ընտրողութեամբ, այլ գիտութեամբ և արդարութեամբ որ առաւել է նմա յաճութենէ միաւորելոյ ընդ նմա. և թէ ոչ զհնս երթայ, և ոչ խնդրէ զայն, զոր սովոր է թելադրել մարդկային կամն լոկոյ մարդոյ, զի և մարդկային կամք իւր է ամենայնիւ միաբան ընդ աստուածային կամացն։ և որպէս էր ինքն աստ և մարդ, նոյնպէս մարդկային կամք իւր ոչ կարէր ցկամառաւորել յաստուածային,

որ և այն իւր էր. ուստի գատաստան նորա անվրէպ է։

Ասեմք ասեմ էին իրքն զոր ասէր Յն վասն անձին. այսինքն թէ տէր է կենաց և մահու. արձակէ և դատապարտէ. և թէ գատաւոր է ամենայն ազգի մարդկան. և որպէս Աշմարիա մարգ է, նորոգիչ և Աշմարիա որդի այ. բայց առ ի հաւատարիմ առնել զայս ամենայն այնպիսի, որ ոչն ունէին ծանօթութիւն զնմանէ, բան կարծեաց նոցա չէր բաւական զի ինքն միայն վկայեսցէ վասն անձին. զի թէպէտև որոց հաւատային թէ ուրբ է, յայտնի էր Աշմարաութիւնն ամենայն բանից նորա, այլ տակայն վասն այլոց հարկաւոր էր նշան ինչ, կամ անդիմադարձ վկայութիւն, որով առանց սրանչելեաց հաւատացեն խոշեմութիւն։ Վասն այնորիկ և Յն երեւեալ վկայութիւնքն հաստատեալ զատացեալն իւր։ Զթէ ես ասեմ միայն վկայեմ զանձն, թերեւս վկայութիւն իմ չհամարիցի Աշմարիա. այլ և որ վկայէ վասն իմ. և զուր զիտեր եթէ Աշմարիա է վկայութիւն նորա, զոր վկայեաց վասն իմ։ Զաւրն առաքեցեալքն առ Յովհաննէս. և նա վկայեաց Աշմարաութեան։ Յն երբեր զայս վկայութիւն Յովհաննու, զի ամենայն իրօք յաղթական էր առ լսօղս։ Զէր մարթի Յովհաննու լինել կասկածաւոր. վասն զի ոչ ինքնաշարժ էր զայն վկայութիւն, այլ նորա առաքեցին և հարցին թէ նա՞ ինքն իցէ մեսիան. յորմէ յայտ է թէ Ճանաչէին զնա այր ուծարեալ և Աշմարաստան. և նա ուրացաւ լինել մեսիա. և վկայեաց եթէ Յն է մեսիան, և Աշմարիա որդի այ. ասելով առաւել զօրաւոր էր բան նորա, որչափ զի յայտնի էր թէ առաքեալ է յայ, զի վկայեցէ այսմ Աշմարաութեան։ Յովհաննէս որ խօսէր՝ մարգ էր, այլ բան նորա էր բան այ, այլ ես ասէ Յն ոչ եթէ ի մարգկանէ առնեմ վկայութիւն ի հաստատութիւն ասացելոցս։ Ասեմ էր յովհաննէս, և էր հրաշք լուսատիպ, որ ցուցանէր ձեզ զՃանապարհ Աշմարաութեան, դուք կամեցայք առ աւուր ինչ ժամանակ վայելել ի լոյս նորա, եթէ ուզղեալ էր ձեր զդնացս ի լոյս նորա, զՆեռ զայիր և խնայս բանից, և հաստատեալ փրկու-

թէ. և ահա նա և այժմ վասն այսորիկ եղի ձեզ ա-
ւաջի գնա ինքն զյովհաննէս՝ որում հաւատայք, զի
հաստատիցէք փրկութեամբ, այլ ես ի հաստատութիւն
ձգմարտութեան բանից խնդ ունիմ վկայութիւն մեծ ես
քան զյովհաննես։

Գործք որք առան ինձ ի հօրէ զի կատարեցից,
նոքին իսկ գործք ասեմ՝ զորս ես գործեմ, վկայեն
թէ ես եմ մեսիայն առաքեալ ի հօրէ։ Լ.յս ձեռն
արկուէ առեալ ի սրանչելեաց, եր անդիմադարձ,
զոր ոչ կարէին ուրանալ. զի սրանչելիքն յայտնի
էին և հրապարակեալ և յոլովք եղեալք առա-
ջի աչաց նոցա։ Ա. կարէին տալ գիւաց, զի զորու-
թիւն նոցա ոչ հասանէ առ այսպիսի գործս. և ոչ իսկ
գործակից լինէին արժանահաւատ առնել այսպիսի
սրանչելեաք զայր՝ որ ուսուցանէր ձգմարտութիւն զրչ-
խովին հակառակ ինքեանց, որպէս և տիրաբար հա-
նէր հաղածէր զնոսա ի մտրունց։ Լ.ս ոչ իսկ բնա-
կան պատճառաց կարէին տալ. վասն զի Ցն ոչ ի
կիր արկանէր զայնպիսի պատճառս. այլ առնէր՝
երբեմն մերձ կալով, երբեմն ի հեռուստ. երբեմն
հպելով ձեռամբ, և տիրաբար բանիւ լոկով, և յա-
մենայնի զորութիւն հրամանի իւրոյ։ Ա. կարէին դնել
ի մտի, թէ այն սրանչելիքն լինէին յայ ի ներքս
Ցնի իբրև սիրելւոյ յայ. որպէս բազում սրանչելիքն
արարան ի ներքս մինչեսի և այլոց մարգարէից. զի
սիրելի էին այ։ Ա. ասն զի ամենեքին քաջ գիտէին,
թէ ոչ կարէ լինել բարեկամ և սիրելի այ նա, որ
ժպրՀի յափշտակել զնծութեամբ. և ոչ իսկ ուժ կարէ
առնել սրանչելիս ի հաւատարմացուցանել և ի
հաստատել զայնպիսի յիմար և ամպարիշտ վար-
դապետութիւն։ Ա.ասի եթէ ոգեմտութիւն խորհէին,
պարտ էր նոցա ասել. այլս այս ասէ զանձնէ լինել
ուժ. և յապացոյց բանից իւրոց առնէ ձգմարիտ սրանչ-
ելիս, զոր ոչ որ կարէ առնել, եթէ ոչ միայն ուժ-
ապատ ձգմարտապէս ուժ է տս։ Լ.նա այսպիսի անդիմ-
դարձ վկայութիւն սրանչելեաց եցոյց զնծութիւնն
իւր, և զձգմարտութիւն վարդապետութեան իւրոյ։

Լ.յս սրանչելիքս ասէ վկայեն վասն իմ, եթէ հայրն

առաքեաց զիս։ Դուցէ կամիցիք դուք թէ Հայր
երկեսցի ձեզ. և զձայն իւր լսելի արասցէ ձեզ. և
մատամբ ցուցանելովք զիս ասիցէ ձեզ՝ թէ ահա
որդի իմ է դա։ Այլ սակայն դուք ոչ երբէք
զտեսիլ նորա տեսիք, և ոչ զձայն նորա լուայք։ Այլ
կա՛ և եթէ Ճանապարհաւ խոսեցաւ նա ձեզ. պատն-
լեաք, և որ գրեալ. և այսորիկ են առ ձեզ, այլ ոչ
'ի ձեզ. զի թէ ունէիք զայնոսիկ 'ի մտի և 'ի սրտի,
հաւատայիք արդեաք այնմ զոր նա առաքեաց. այլ
ոչ հաւատայք, վասն զի ոչ հայիք 'ի գիրս։ Այլ ոչ
'ի ձեռս գնացեալն գիրս, զի դուք հաւանիցիք նորոյ ու-
նել զկենաս յաւիտենականս. քննեսցէք զայն խնա-
մով, և տեսջիք զի նորին իսկ են, որ վկայեն վասն
իմ։ և զանազան օրինակաւք և մարգարէութիւք առաջ-
նորդեն ձեզ առ իս։ Ապա որոյ պարտ է ձեզ առ
ս՛ս գալ, եթէ կամիք ունել զկենաս յաւիտենականս.
որ խոստովի յինէն, վերսին 'ի կենաց. որպէս և
գիրքս ձեր ցուցանեն ձեզ թէ յիս են կենաք, և ես
եմ կեանքս ձեր։ Այնպա տեսանէք եթէ Հնմարիտ է զոր
ասացի ձեզ, թէ չուտիմ պէտս վկայութեան յայմանե-
նոյ, և ոչ այլուստ ումեք 'ի մարդկանէ, զի ծանու-
թացայց և փառաւորեցայց։ քանզի Հայր աքանչելեաք
և որ գրեալք որպէս մատամբ ցուցանել զիս։ Դուք
հաղորդեք զիս պատրաստակամ ոնծսիրութեամբ և նախանձ
ձու փառաց նորա։ այլ ես գիտեմ զձեզ, զի զսէրն
ոչ ունիք յանձինս ձեր։ եթէ սիրեիք դուք զնա,
ընդունելիք արդեաք զիս որպէս Հնմարիտ մեսիա.
ես եկի յանուն Հօր իմոյ և ոչ ընդունիք զիս։ այլ
որ սուտ մեսիա յիւր անուն եկեսցէ, զնա ընդունի-
ցիք։ Այս ոչինչ զարմանամ. քանզի զիարդ կարիք
դուք ընդունել զՀնմարիտ հաւատս, զի փառաւորք էք
և ամբարհաւատք։ զայլ ինչ ոչ խնդրիք, եթէ ոչ
փառս առ 'ի միմեանց։ և ոչինչ փոյթ է ձեզ վասն
Հնմարիտ փառաց, որ գայ յոյժ միայնոյ։

Ա'ի համարիք, եթէ ես չարախօս ինչ իցեմ զձեզ
առ Հօր։ գոյ որ չարախօս կայ զձեզ, մարգեա յոր
դուք յուսացեալ էք, գրովք իւրովք յանդիմանիչ
է անհաւատութեան ձերոյ։ Այնմ հաւատայիք նմա,

հաւատայիք և ինձ. զի նա վասն իմ գրեաց. եթէ նորա գրոցն ոչ հաւատայք, զոր այնպէս ի յարգն ունիք, զիարդ իմոց բանիցս հաւատայցէք, որ գրեալ եմ զիս իրաւ լուծիչ օրէնաց։ Լայեալս հանդերձակ և պարզ խօսեցաւ Յն առ հրէայս. այլ թէ զինչ պատուզ եղև ի վարդապետուէ անտի, չէ մեզ յայտնի։ Օրաւոր էր և ազգս խօսէին ոչն մեզոյ. այլ թագոյր յազգատութենէ մարդկային անձնիշխանութենէ, եթէ կամիցին կալ մնալ ի խոստաստութենէ և ի յամառութենէ իւրեանց։

ԳԼ. ԲՈ.

Յն գոռոյ ի վերին գալիցս. և բանարեան ծաղկեցեան ընկեր երիտասարդաց. և ինքն ելանէ ի լեռան, և առնէ երիտասարդեանն։

* Յետ այսորիկ զնաց Յն յայնկոյս Ծովուն գալիլեացւոց տիբերեայ. և զկնա երեսայր նորա ժողովուրդ բազում։ (յովհ. զ. 1. 2. 3.)
* Եւ եկեալ նորա ընդ ամենայն երկիրն ասորւոց։ (մատթ. դ. 24. 25.)
* Եւ տեսեալ զժողովուրդսն, եկն ի լեռանն. և երբեն նստաւ՝ մատեան առ նա աշակերտքն նորա. և բացեալ զբերան իւր, ուսուցանէր զնոսա։ (մատթ. է. 1.)

Յետ նախագրեալ իրացն, զնաց Յն դարձեալ ի վերին գալիլեա. անցանելով ի հարաւոյ ի հիւսիս ըստ այն մասն գալիլեայ Ծովուն, որ ի տիբերեայ ձգի ի կապառնաումն։ Հաւանեալ եր հանդերձ աշակերտաւն չեկացարծուելոյ նորա ընդ ամենայն երկիրն ասորւոց և յայլ կողմանս շուրջանակի. և գային առ նա մատուցանելով առաջի նորա զամենայն հիւանդս զնեղեալս ի պէսպէս ցաւս և ի տանջանս, զդիւահարս,

զլուսատաս, զանդամալոյծս, զգօսայեալս. և Յն բժշկէր զամենեսին։ Լուսատարանիչք յանձին յիշատակեն բժշկելս, զոր արար Յն սրանչելեաւք. զանգուսաս ինչ ամբողջ պատմեն. զայլս հանուրս. և ապա յաղթեալ ի բազմութիւն, ասեն միանգամայն, ՀՐԱՇԱՆՔ. ԲԺՇԿԵՑԷ. ԲԺՇԿԵՑԷ ԶՄԵՌԵԼՆՍ. ԲԺՇԿԵՑԷ ԶՄԵՌԵԼՆՍ. վասն զի կարի ինն երկար լրեալք մի առ մի պատուել զանազան հիւանդութիւնս, և առաւել զԻնչ բժշկէլոց։ Լուսեն զոգցեալ բան օրինակի նկարչաց, որոց կամիցեալ ի փոքր տախտակի նկարել բանակ մեծ, զնեն նախ տակաւ զինուորս զանազան ամբողջ մարմնով, և զանազան ձեւերի. և ապա ընդեն զատախտակն կիսատրոյծանակ գծիւք. որք նոցուստ գլուխս մարդկան նշանակեն։ Լսայէս և նոր աւետարանիչք յետնագոյնակերպ զանազան ի սրանչելեաց քրիստ, ապա յլնգհանուրն բովանդակեն զամենայն։ Յս հանդերձեալ բժշկութիւն ամենայն ախտաժեռաց ձգէր առ փրկիչն զիստուն բազմութիւն՝ յամենայն կողմանց ի գալիլէ, ի դեկապոլիսէ, յերուսաղէմ, և ի հրէաստանէ, և յայնկայս յորդանանէ, և երիսաղեմն զՀետ նոցա։

Լու աւետաւ Յն զայն բազմութիւն, եւ ի լեառն, և ի նստաւ իւրում անդ՝ մատեան առ նա աշակերտք նորա։ Լսա ասէ աւետարանիչն. * Լու բացեալ զբերան իւր, ուսուցանէր զնոսա։ Օ այս ասէ առ ի ցուցանել զանազանութիւնն որ էր ի մէջ խօսելոյն Յն, և ի մէջ խօսելոյ մարգարէից։ Մարգարէք խօսէին ի բերանս նոցա. Բերան նոցա խօսեցաւ, կամ զբերանս նոցա էր։ Մասն զի ոչ խօսէին յանձանց. սակայն այնչափ զօրէր բան նոցա, որչափ զի ՆՈՅ գնէր զայն ի բերան նոցա։ Լակ Յն խօսէր իւրով բանիւ, և իւրով իշխանութիւն. վասն զի ՆՈՅ էր. նմին իրի ոչ երբէք ասաց, * Լսայէս կամ զայս ասէ տէր։ այլ տիրաբար, * Լս ասեմ ձեզ։ Օ այս վարդապետութիւն ակսա Յն յերանութիւնս։ սանելոյ երանի աղքատաց հոգւով, զի նոցա է արքայութիւն երկնից։ Զքարոզ հոգւով էն կամուրս աղքատք. վասն զի յանձին է ի նոր կանակարանս զկամն կոչել հոգի։ Հոգիս յաժար է, բայց մարմնոյն տկար։ Փութեալ

պահել զմիաբանութիւն հոգւոյն յօդիւ խաղաղութեան. (Եփես. Դ. 3.)

Լոյս երանութիւն ոչ հայի՛ ի նոսա, որք առ հեղգութիւն անգործ և դատարկ կենաս վաթեալք մնացուցեալք ապրին, երբ կարող էին գործել, և շահիլ զբաւականն ոչ միայն անձանց, այլև ընտանեաց իւրեանց։ Լուս արժանաւորիլ այսմ երանութեան, հարկաւոր է՝ զի աղքատութիւն լիցի յօդեալ ընդ առաքինութեան. վասն որոյ նախ նոքա հաղորդին այսմ երանութեան, որք ըստ ինքեան աղքատութեան վիճակեալ, կամ անանկութեան, թէպէտև կամիին հայթհայթել զիւրեանց պէտս արդար վաստակօք, այլ ոչ կարելով տանին կամակար համբերութիւն աղքատութիւն իւրեանց վասն սիրոյն Աստուծոյ, անդ ունելով զվարձս համբերութեան իւրեանց ընդունել՝ ի հանդերձեալ կեանսն։ Լուս երկրորդ առաւել քան զոսոսա՝ երանին նոքա, որք աղքատ գոլով, և չունելով ձա՛ նապարհ հարստանալոյ, ոչինչ գժուարին յանձինս, այլ գոհ եւս ևս ևս հաճեալ ընդ աղքատութիւն իւրեանց. վասն զի նոքա նմանողք լինին Աստուծոյ։ Երրորդ՝ եւս առաւել քան զնոսա արժանաւորին այսմ երանութեան, որ միանգամ թողուն զոր ինչ ունին, տակաւ կամ բազում, վասն առաւել ածահանոյ լինելոյ, և հեռի յառաքիչ մեղանչելոյ առ ած՝։ Լսոյիսի ևն որք կամաւորապէս թողուն զինչս իւրեանց և զհոյրենիս առ՝ ի չանկանիլ՝ ի վասանց անհաւատութեան կամ հերետիկոսութեան, կամ աշխարհասիրութեան, կամ արծաթասիրութեան, մտրնութեարութեան, և ցոփակեցութեան։ Ասի՝ զի այս երանութիւն փրկչին տիրապէս հոյի՛ ի նոսա, որք ուխտիւ հրաժարին ոչ միայն յամենայն ընչից իւրեանց զոր ունին, և զոր կարելին ունել, այլև՝ ի ծնողաց և յազգայնոց, և աղքատութիւն զհետ երթան Քրիստոսի։ Լսոյիսի գոսոն առաքեալքն և ամենայն կրօնաւորք, որք ուխտիւ աղքատութեան ազատացեալ յամենայն զրաղեցուցիչ իրաց աշխարհի, բարեբարեն նուիրեն զանձինս՝ ի ծառայութիւն Աստուծոյ։ Ասքա ամենեքին մնանեն՝ ի դատս աղքատաց հոգւոյ, որոց խոստանայ Քրիստոս զարքայութիւն երկնից,

ոչ արձակաբար, այլ ընդ պայմանաւ. իբր առել, երանելի են աղքատք հոգւով, զի մեռանին ի Ճանապարհ, յորմէ թէ ոչ խոտաբեցին անհոտատուութիւն, կամ այլովք մոլուիքք, հոտուտեան հոտանին յայն երջանիկ վախճան։ Ասա այսմ խնդալի են և խոստմանեալք՝ ընդ որս կապեալ են յաջորդ երանութիւնքն. այսինքն եթէ անվրէպ կատարեցին, և ոչ խափանեսցի մեզոր՝ կատարումն նոցա։

Յարէ զինի, երանի ազաւորաց, զի նորա միխիթարեցին։ Գաւորքն որք ասա երանին, են ապաշխարողք ի վերայ մեզայ իւրեանց, յամենայն վիշտս անձնատուէրքն ուծային ամենեքեան կանոց. և ա. ասաւել՝ որք հեծին և յոգւոց հանին վասն մեզայ զարձելոց յամենայն աշխարհէ զորհանապազ ելգէմ ոչ. և ջանան ապրթիւք հաշտ առնել զուծ ընդ մեզասոս։ Գաւրա միխիթարեսցին յաւէժաբար յարքայութիւն երանելեաց։ Լրանի հեզոց զի նորա ժառանգեսցեն զերկիր։ Այս երանութի ոչ հայի ի նոսա, որք բնութիւն ցուրտ և մաղասային զոլով սիրեն զհաղաղական հանդարտութիւն՝ առաւել առ խաղշելոց ի վրդովմանց որք լինին ի բարկութիւն, քան թէ վասն սիրոյ առաքինութիւն, որ զսպէ և կարգաւորէ զկիրս բարկութիւն։ Այսպիսի բնական հանդարտարարարոյութիւն օգնէ բացասարար առաքինութիւնն հեզութիւն. բան որում հեռացուցանել զանկարգութիւն բարկութեան՝ որ հակառակ է հեզութեան. որով այր հեզարարոյ սակաւ արդէս գասանէ ի գործ գերբնական առաքինութիւն հեզութիւն։ Հեզք զորս երանէ Քն նորա են, որոց ներքին հանդարտութիւն ծնանի ի Ճշմարիտ խնդարհութիւն սրտի. որով ոչինչ պահանջին իբր արժանի լաւուն իւրեանց, առ ոչինչ յանդգնին, և ոչ իսկիր արժանի համարին զանձինս, բայց վշտաց և անարգանաց ի քաւութիւն անձանց, և ի սէր Այ. ուստի ոչ գասանանան՝ ոչ խռովին ընդ նախատինս և ընդ արհամարհանս, զամենայն այ յանձնելով. զի գիտեն թէ ի նմանել կամ ի նորա թայլ տալոյ գայ ամենայն։ Գրա սիրելի են ամենեցուն. և սովորաբար ժառանգեն զերկրս ամենեցուն

յերկրի սատ. բայց իսկութիւնն ոչ է այս երկիր՝ զոր խոստացեալ նոցա Աստ. զի նա ի երբեմնական առաքելութենէ ոչ խոստացաւ բարիս երկրաւորս, այլ երկնայինս և յաւիտենականս։ Այրկիրն խոստացեալ նոցա է արքայութիւն՝ որ կոչի երկիր կենդանեաց։ այս ինքն վերին բնակութիւն, ուր երանութիւն կենաց կենդանի են յաւիտեան ընդ այր։

Այս երբեակ անջատմանէն ազգս, ի հաստատուն կամաւոր ազատութենէ, ի ցանկալեաց մարմնոյ ազգ ապաշխարութիւն, և ի բարկութենէ հեղութիւն, են առաքինութիւնք գժուարինք յոյժ. և զի մի աշակերտքն նորա զարհուրեսցին ի բարձրագոյն վարդապետութենէ ասոյ, և յորոց հանդերձեալ էր ասել, ուստի նոցա ջերմ սիրով փոփարիլ առաքինութիւն, որ և ընդ հանուր արդարոն ասի, ոչ լոկ մատուր և անգործ փոփարմամբ, այլ գործով. որպէս քաղցեալք փոփարին կերակրոյ, և ծարաւիք ըմպելւոյ. երանի ասէ, որ քաղցեալ և ծարաւի իցեն արդարութենէ, զի նոքա յագեսցին. ոչ յերկրի ասա, ուր ոչ կարէ առաքինասէրն յագենալ, այլ յերկինս։ Այրանի ողորմածաց, զի նոքա ողորմի գտցեն։ Զողորմածք են նոքա որք առնեն զգործ հոգւոյ կամ մարմնաւոր ողորմութիւն, ոչ մի կամ երկու անգամ, այլ յաճախ և ի ներքին յօժարութենէ որոնն. որ և ասի ողորմածութիւն, զԹութենի, մարդասիրութենի, կարեկցութիւն, և գորով։ Այրանի այնոցիկ որ սրտիւք, զի նոքա զնոսա տեսցեն։ Զի սրտիւք ոչ են, որք ոչ միայն յարտաքին գործս, այլև ի խորհուրդս, և ի ներքին յօժարութիւնս սրտի որքասէր են, և մաքուր կամ հեաւ ի մեղաց, որ միայն է աղտ հոգւոյ։ Այրանի խաղաղարարաց, զի նոքա որդիք այր կոչեսցին։ Խաղաղարարք նոքա են որք պահեն զխաղաղութենէ ընդ ընկերին, և ընդ այր. և զնոսն առնել գործ գործեն ի մեջ այլոց՝ որք թշնամանեն ընդ միմեանս. նմանեալ յայսմ Աստի փրկչին մեզ, որ արար խաղաղութենէ յերկինս և յերկրի. վասն որոյ արժանացեն կոչել որդիք այր և եղբարք քոյ։ Այրանի որ հալածեալ իցեն վասն արդարութեան, զի նոցա է արք

քայլեմ երկնից։ Լրանալ է ձեզ՝ յորժամ նախա-
տիցն զձեզ և հալածեսցեն, և ասիցեն զամենայն
բան չար զձեզ սուտ վասն իմ։ Ցո՛ կրկին և կրկին
երանեալ զայնոսիկ որք կրեն հալածանս, նախատինս,
չարախօսութիւնս. քաջց յաւելու երկու պայմանս
կարեւորս. մի՝ զի սուտ իցեն չարախօսուիցին. զի չի
երանելի նա՝ զորմէ Ն՛էմարտաւեալ չար ասիցեն. երկ-
րորդ՝ զի վասն ոչ հալածեսցին. զի չեն երանելիք
նոքա որք վասն անխոհեմութեան և յանդգնա-
կան գործոց հալածին. զի յայնժամ հալածուին նա-
յա և պատիժ անկարգութեան նոցա, և ոչ երանու-
թիւն վասն բարի գործոց՝ որ վասն ոչ և 'ի փառս և 'ի
գովեստս նոցա։

Սոցա ամենեցուն, զորս ասա երանեալ ոչն, այլ և
այլ պատճառաւ և ասիցեն խոստանայ զարքայ-
ութիւն երկնից. իբրզի՝ եթէ հաստատութիւն գոր-
ծեսցին զառաքինութիւնս զայնոսիկ, ոչ թերով բա-
ղեալ թաքեալ ոչ ասցէ նոցա մնասուաւոր օգուտս՝ մե-
ռանիլ 'ի հարց, և արժանաւորիլ երկնից արքայ-
ութեան 'ի զանազան օթեւանս հօրն երկնաւորի։

Գ.Լ. Գ.

Լուսոյ ՀՈՐ 'Ի ՔԷՐՆ ԱՆՈՒ ՀԱՍԱ ԲԱՐԻ ՕՐԻՆԱՆԻ, ԶՐ ԳՈՐԾ Է
ՍԱԼ ԾԻՆԷՐՆ։

* Գուրբ էք աղ երկրի. ապա եթէ աղն անհամի թո-
յաղիցի ||, ||. (մատթ. Ե. 13. 14.)

Լրկնաւոր վարդապետն մեր յառաջին մասին
քարոզութեան իւրոյ 'ի լերինն անդ՝ եղ զչինանական
սկզբունս հաւատացեալ մերոյ, կարծանելով զթիւր սկզբ-
բունս աշխարհի՝ որ զերկնանկութիւն իւր գնել յանցա-
ւոր վայելմունս երկրաւորս։ Լո՛ ասա նոքար զերիս
կարգաւորեալս ցանկութիս, որք ընուն զդժոխս. ընդեմ

ցանկութիւն ասաց՝ որ փոփոխող է հարստութիւն, եւ զսէր աղքատութիւն. ընդդէմ ցանկութիւն մարմնոյ, որ զՏէր է դիւրութիւն եւ հեշտութիւն, եւ զսէր վրէժսիրութիւն. ընդդէմ ցանկութիւն սրտի, որ խնդրել զփառս աշխարհի, եւ զսէր հալածանաց եւ արհամարհանաց։

Այս երանութիւք են մեռեալ հաւատոյ, եւ կենիք Ոգեմարիա քրիստոնէութիւն։ Օ այսոսիկ սկզբունս հաստատակաց՝ եկայք աշակերտաց իւրոց, թէ քանի հարկաւոր է նոցա քաջ խելամուտ լինել այսոցիկ, եւ ըստմամ վարիլ ի գործս իւրեանց։ զի կարգեալ են դարձուցանել զաշխարհս. եւ զիարդ կարիցին ուղղել ցանկարգ գնացս այլոց, եթէ թափուր գացին ի սկզբանց ասի։ Այլ զայս մեկնել օրինակաւ ասի, որ զալով կարգեալ ի հանմեր, եթէ անհամի, այնուհետեւ առ ոչինչ է պիտանացու, բայց եթէ մեկնեալ արատաւոր եւ կոխան լինել ի մարդկանէ։ Սովին օրինակաւ եւ նոցա ի միտ առնուլ, զի թէ այս Հնմարտութիւք բարձցին ի մտաց նոցա եւ ի սրտից, անպիտան լինին անձանց եւ այլոց, որպէս իրաւամբք դատարակալք ի մարդկանէ եւ մերժեալք յայր։ Հաւաստաւոր աշակերտաց՝ որք ունելին լինել վարժապետք սիրելեաց, զպարտս տայլոց բարի օրինակ աշխարհի. վասն զի պարտաւն նոցա հանդերձեալ էր գնել զնոսա նշանակ ամենեցուն. որպէս քաղաք լուսաւոր ի վերոյ լերին, որ ոչ կարէ թաքչիլ յաչաց որոց կանուն ի գիւրն. եւ որպէս ճրագ լուցեալ ոչ թաքուցանիի ընդ գրուանաւ, այլ դնի ի վերոյ աշտանակի, զի տացէ լոյս ամենեցուն որ ի տանն իցեն. այնպէս ասէ լուսաւորեսցէ լոյս ձեր առաջի մարդկանն, որպէս զի տեսցեն զգործս ձեր բարիս, եւ ձերով օրինակաւ յորդորիցեալ, փառաւորեսցեն զՀայր ձեր որ յերկինս է։ Այսաց զՀայր ձեր, եւ ոչ ասաց զՀայր մեր, վասն զի Հայր ամենայնի եւ Հայր Հայի, եւ այլազգ աշակերտաց։ զի նորա որդիք ասին այս որդի լոկ որդեգիրք. իսկ Հայն է միածին եւ բնական որդի։ Այլ եւս ասաց զՀայր ձեր, եւ ոչ ասաց զՀայրս իմ. քանզի կամիր զի ուսցին սիրել զնոսա որդիական սիրով, եւ նախանձա-

ուր լինել փառաց նորա, որպէս բարի որդի սիրէ զՀայր իւր, և յամենայնի խնդրէ զփառս նորա։ Յաւել ասել՝ ոչ դիւրին է. զի թէպէտ իւրով անչափութիւնն է ամենայն ուրեք, այլ յերկինս անդ իբրև 'ի անպէսկան արքունիս յայտնի զփառս իւր։

Եթէ այսպիսի զգուշացուցանիս զնոսա մի ապաստառնել զօրինս՝ պատրուակաւ, որպէս թէ նա ինքն փարգապետ իւրեանց եկեալ իցէ լուծանել և բառնալ զնոսա. ոչ այդպէս ասէ, ոչ եկի լուծանել զօրէնս, այլ ընալ. և ոչ զանցանել զնոսա, զոր ասացին մարգարէք, այլ կատարել. զի Հնմարտութիւնն աստի ձեզ, մինչև անցցին երկինքն և երկիրս, նշանախեց մի ոչ անցցէ յօրէնաց և 'ի մարգարէից։ Իբր ասել, թէ անվրէպ հանդերձեալ է կատարել զամենայն բան օրինաց մինչև ցյիսին քառ և տասփորբիկ, որպիսի է յովհ, կամ եօդ երբայականն. զի արդ Հնմարտիւ և թէ երկինքն և երկիրս ոչ երբէք անցանիցի զօրէնսդ։ Հին օրէնքս բովանդակէին 'ի մարգարէուս, 'ի տասնաբանեայ պատուիրանս, և 'ի ծիսական և 'ի զատաստանական պատուէրս։ Օ մարգարէութիւնն ելից և կատարեաց բոլոր ամենայն մասանց. որպէս յայտ է 'ի բովանդակ ընթացից աւետարանին։ Օ տասնաբանեայ պատուիրանս ոչ միայն ոչ երբէք, այլ բացածանցց զՀարազատ և զՀնմարտիս իմաստս նոցին. յոր զանազան մարդութիւնս մուծեալ էին փարիսեցիք։ 'Լա՝ 'ի վերայ պատուիրանաց յաւել և խրատս, որք աստուածային զկատարելութիւն նոցին։ Օ ծիսականն պահեաց, և նա պահել աշակերտաց իւրոց ցորչափ եկաց յերկրի. թլփատեցաւ, ընծայեցաւ 'ի տաճարն. եկ յերուսաղէմ 'ի տօնմանեալ աւուրս տանից. սուտ զպատրուակս չպահել զշաբաթս, զի միշտ պահեաց ճշգիւ, ոչ բան մատուցաւոր մի կնոտ թէ փարիսեցւոց, այլ բան Հնմարտութեանն բան որում տաշմանեցաւ յայ։ Լա թէպէտ այս ծիսական օրէնքս յետ մահուն Քրիստոսի զադարեցին, բայց ոչ որպէս թէ Քրիստոս իւրով օրինակաւ ուսուցեալ իցէ ապաստառնել զնոսա. այլ զի որոշեալ լոկ ձև էին

և օրինակ Քրիստոսի և խորհրդոց առ՝ ի նմանել տահմանելոց, ի մեռանել նորա լցեալ կատարելության. և անպէտ եղեն այնուհետև։ Լաւ՝ ի դատաստանական պատուէրս յաւել Քրիստոս. զի փոխանակ ժամանակեան պատժոց և վարձուց տահմանեաց վարձս և պատիժս յաւիտենականս։ Բ. յն պատուէրքդ ծիսականք և դատաստանականք ընդեալ ասին՝ օրպէս ընդ՝ ին առաջին ուրուական գիծք գծեալք ի տախտակի, յորժամ նկարիչն Հաբատարարութեան երանգաւ ծածկեալ զգիծս՝ ձեւացուցանել պատկեր կատարեալ։ Աստուծոյ բարձաւ հնութիւն, և փոխեցաւ ի նոր, ոչ եղծմամբ, այլ կատարելագործութեամբ։

Օ այս բան կինքն Քրիստոս՝ ասելով. * Որ որ լուծցէ մի ինչ ի պատուիրանացս յայսցանէ ի փոքունց, և ուսուցցէ այնպէս զմարդիկ, փոքր կոչեսցի յարքայութեան երկնից. իսկ որ արասցէ և ուսուցցէ, նա մեծ կոչեսցի յարքայութեան երկնից։ Իրք ասել՝ որ զանցանիցէ զՀնձային պատուիրանաւ իւիք, որ կամ բան կարձեաց մարդկան, և կամ նաև բան ինքեան ի նիւթ թեթև հայիցի, և այնպէս թեև ուսուցցէ մարդկան զայն Հնմարտութիւն, զոր ես ձեզ իմոց աշակերտացդ ուսուցանեմ, փոքր կոչեսցի. այսինքն անարժան լինիցի ունել ամենայն յարքայութեան երկնից. ուստի և ոչ մտցէ ինքն։ Իսրատեալ զաշակերտսն իւր Հայել ի դպիրս և ի փարիսեցիս. որք յորժամ յանձնաւոր մոլեխի մեկնեն զօրէնսն՝ ուղիղ ուսուցանեն. և առ երեսս ցուցանեն պահել զպատուիրանսն, բայց ձեզ ասէ չէ բաւական. այն զի եթէ ոչ առաւելուցու արդարութիւն ձեր աւելի քան զնոցսն, պահելով ձեր զամենայն պատուիրանս մինչև ցփոքունս, ոչ առ երեսս՝ այլ Հնմարտութիւն, ոչ մտանիցէք յարքայութիւն երկնից։ Բ. մենայն պատուիրանք բնական ՀՆՁԱՅԻՆ իրաւանց մեծ են քան զլոկ դրական ՀՆՁԱՅԻՆ պատուիրանս. բայց յորժամ կամի ՀՆՁ ցուցանել զինքնիշխան տերութիւն իւր. և ծանոր հրամանաւ արգելու ինչ, որ ըստ ինքեան փոքր է, և իրք անզանազան ինչ, շինազանդիլ այնմ, է մեղք ծանր.

զի և արհամարհումն տերութեան նորա։ Օ ինչ փոքրագոյն քան ՝ի մէջ այնչափ ծառայ լուսոյ ՝ի պղտոյ միոյ և եթէ ծառայ. սակայն մեծութիւնք մեզան ազամ՝ և եւա ուսելով ՝ի ծառայ անտի։ Ալ կառապաշտեցին, ոչ հնացան, ոչ ապանին, ոչ սուտ վկայեցին. այլ միայն անցին զարգելմամբ միով, որ բան ինքեան փոքր ինչ թուէր, սակայն մեծութիւնք եղև յանցանք նոցա. վասն զի էր արհամարհութեն գերագոյն տերութեան այ։

ԳԼ. ԳՐ.

Լուսոյ ՀՅՈՒ ՝ի խորհրդոցն անդ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՀՐԱՄԱՅԻՆ և ՆԵՐՔԻՆ ապանութեանց և ինքնամարտեանց։

* Լ ուսաբուք զի առացաւ առաքելոցն, թէ մի ապանանեք. զի որ ապանանիցէ պարտական լիցի գատաստանաց։ (մատթ. ե. 21. մինչև 27. Հանգոր)

Տերն մեր զկնի ուսուցանելոյ աշակերտաց, թէ հարկաւոր է պահել զամենայն պատուիրանս այ առ ՝ի ժամանել փրկութեան, յառաջ խոսայ ՝ի բանս իւր բառնալ ՝ի բաց զազգի ազգի սրալանս և զմեղութիւնս, որ յանախեալ էին յայնժամ առհասարակ ՝ի վերայ պահպանութեան ուսեալին օրինաց. և ուղղել կամ խափանել զիրս իրա՝ որ վասն խստապատուութեան հրէական ժողովրդեան թոյլ առեալ էին յօրէնսն մովսիսի։ Լոյսի ոչ լոկ արդեւ մեկնիչ օրինաց, այլ միանգամայն արդեւ օրէնսդիր. յայտնելով զնշանակիս և զկարգաւոր իմաստս մովսիսական օրինաց. և նոր օրինադրութիւնք ուժելով ՝ի կատարելագոյնն։ Լ ուսաբուք ասէ՝ այսինքն լուսոյ, զի առաջաւ առաքելոցն, որպէս զմի ՝ի առանաբանեանն պատգամեաց թէ մի ապանանեք. և զպատուհասն ևս լսէիք ՝ի վարդապետաց ձերոց. այսինքն, * Օ ի որ ապանանիս

ցէ, պարտական լիցի դատաստանի։ խմա մեղա-
պարտութեան։ Պատիժս այս ոչ զոյր զրեալ 'ի
տախտակսն պատուիրանաց, բայց բացատրեալ էր
յօրէնս. և այն իսկ էր սովորութիւն 'ի դատաստա-
նի երբայեցւոց, մի տարեկցուցանել զսպանողն։

Օ բարկութիւնն թէպէտև հանդերձ պատաբին
նախատանօք, թէպէտև ներքին կամաւոր բաղձա-
նօք տպանութեան, եթէ գործով ոչ կատարէր ոք,
բարձուք 'ի մեզ չհամարիցին. իբր զի որպէս անպա-
տիժ մնայր յատենի մարդկան, նոյնպէս կարծիցին
անպատիժ մնալ և յատենին այ։ Այլ ես ասեմ
ձեզ (ասէ Տէր), եթէ ամենայն որ բարկանայ եղբօր
իւրում ապարապարտուց, պարտաւոր լիցի դատաս-
տանի. և որ ասիցէ ցեղբայր իւր յիմար, պարտա-
ւոր լիցի ատենի. և որ ասիցէ ցեղբայր իւր մերա,
պարտաւոր լիցի 'ի գեհենի հրոյն։ Ասադ գարգարդ-
ոյ չէր 'ի լատինն, և ոչ 'ի յոյն օրինակին տպա-
գրեալ 'ի Հռովմ. զոր Հերոնիմոս Համարի մուծեալ
'ի սովորական յոյն բնագիրն առանց հարկի։ Իբր
զի սատ կամեցաւ Տէր բարեկարգել զարարութիւն.
և չէր արդեաք բարեկարգեալ, եթէ դատաստարտէր
միայն զտարապարտուց կամ զանպատճառ բարկու-
թիւն. զի հարիւր երբեք լինի բարկանալ առանց
պատճառի. բայց անարատ խօսելովն նոյնանայ, կամ
պարզ և ճշմարտայ խնամսն՝ գարգարդոյ ասելով,
այսինքն առանց արդար և իրաւացի պատճառի բան
այ։ Արկութիւնն բան ինքեանս ոչ է մեղք
կամ յանցանք, որպէս գնեղին սատիկեանքն. սատ
թէ ոչ՝ չասէր զիրն, բարկանայք, և մի մեղանչէք։
Ա՛ս սրց, և վ՛ս նոքին իսկ ՝ոչ՝ սրց ընթեռնումք երբ-
ենն բարկանալ։ Այլա սատ հարկ է նախ զանա-
զանել զարարութիւն, որ է կիրք զգայական մասին՝
'ի բարկութիւ որ լինի ընտրութիւ կամաց։ Զգաջինն
է յօժարութիւն վրէժխնդրութեան վասն նախատանաց
եղեալց ընդդէմ մեր, կամ ընդդէմ մերումն սիրելւ-
ոց։ Ել խօսք սատ տէրն մեր վասն զգայական յօ-
ժարութեան կամ բաղձանաց, որ տիրապէս է 'ի
սիրտն։ և է զգալումն ինն, և ոչ մեղութիւն. փոր-

ձուլթիւն՝ և ոչ մեղք. շարժումն և այլայլութիւն ոգւոց՝ և ոչ հանգիստիւն և հաւանութիւն կամաց ի յոժարութիւն. Լարկութիւն կամաց և յոժարութիւն կամ բաղձանք կամեցեալ և հաւանեալ ընդ վերժ-ինդրութիւն. Միտք և կամք են կարգաւորութիւնք անգործարանք. սակայն ցարչափ հոգին է ի մարմնի, գործեն ի ձեռն երևակայութեանց, որոց գործարան է ի գլուխն. ուստի փորձիս զդամբ ի մեզ, զի եռանդն բարկութեան զարթնու ի սրտի, որ է գործիք հոգւոյն առ կիրս բնակեալս. և հաւանեալն կամ դիմադարձութիւն ի գլուխն. ուր կայ երևակայութիւն որպէս պարտականաց հոգւոյն յիմանալ և ի կամիլ. Արչափ և բաւեն իցէ կիրք բարկութեան ոչ է մեղք. նա՝ պատճառս վարձաց առաջի նոյ, յորժամ կամք մեր ընդդէմ կայցեն. Լյա վասն այսր բարկութեան կամաց, որ է բաղձանք կամ հանգիստիւն վերժինդրութեան խօսի ասա Ցնա.

Երբեմն կամքն բաղձայ կամ հանգի տեսանել զյանցաւոր որ Ինչեալ, ոչ առ առելութիւն, այլ լոկ վասն ուղղութեան նորա. զորօրինակ հանգի ընդ հիւանդութիւն անառակի, որպէս զի բժշկեսցի ի գաղջախտէ. անտի. Լինդայ ընդ բանտարկութիւն աւազակի, զի կասեսցի ի չարեաց. Լյայսիսի բարկութիւն ոչ միսոն անմեղ է, այլև գովելի. զի է բարկութիւն ընդդէմ մեղաց, և ակ առ ընկերն. որ կոչի նախանձ բարի. Երբեմն վասի կամքն, զի տեսանել զնոյն անաբգեալ, զանմեղն հարստահարեալ, զբարին հաստարակաց ինտասեալ. նաև յայն դիպուած բաղձանքն վերժինդրութեան յօրինուածք իշխանութիւնն ընդդէմ այնպիսի չարագործաց՝ ոչ առ առելութիւն, այլ վասն փոգացն ոչ և վասն հաստարակաց բարւոյ, ոչ է մեղք. այլ նախանձ բարի՝ եթէ կացցէ ի սահմանի արդարութեան. Լայլ ոչ է այսպէս, եթէ որ չունելով օրինաւոր իշխանութիւն անձամբ ձեռն երկոյ լեցի ինդրել զվերժ այնպիսի չարեաց. զի յայնժամ բարկութիւնն և վերժինդրութիւնն քան որում կամաւոր՝ է մեղանչական. և լինի ի կարգի այնց բարկութեանց, զորոց ասէ Ցնա, թէ. ամենայն

որ բարկանայ Եղբօր իւրում տարապարտուց, պարտաւոր լիցի դատաստանի։ Բայց տիրապէս խօսելով այս վնաս Հոգի և առաւել ի վերայ անոցիկ, որք վասն անկարգ անձնասիրութեան՝ որով տիրին մարդիկ զանձինս, ոչ կամին տանել Աշխարհիս կամ կարծեցեալ անարգանաց ինչ անձանց։ Բայց վասն այսպիսի բարկութեան ասէ թէ պարտաւոր լիցի դատաստանի. որ ոչ է նիւթ տանի մարդկան. զի մարդիկ միայն զդրօշով տանուին դատապարտեն. իսկ յատենին այ նաև լոկ ներքին կամաց հաւանութիւն սպանութիւնն դատապարտի ի մահ յաւիտեանական։

Բայց՝ եթէ լոկ ներքին հաւանութիւն կամաց լինի մարդ պարտաւոր դատապարտութեան, և առաւել լինի պարտաւոր, եթէ և առ արտաքս տացէ կամաւոր նշան զներքին բարկութեանն։ Ապա այնորիկ ասէ, * որ ասիցէ ցեղբայրն իւր յիմար, պարտաւոր լիցի առանի։ Բայց ակնարկէ Հոգ յառաջանն Եսայեայ առնելոց ծերոց տանն իւրոց. ուր հրեայքդ զմեծամեծ դատս միայն հանեալին. ուստի թեթեւ բան ինչ բարկութեան ոչ ելանէր յայն առեան։ Բայց ոչն մեր ցուցանել, թէ նաև բառք ելելոյ ի բարկացեալ կամաց, որով թարիւ որ զներքին սրտամտութիւնն, պարտաւոր են բարձրագոյն տանելի. որպիսի և առեանն այ։

Հայամ վայրի այլ թարգմանութիւնք փոխանակ բառիդ չինք, ընթեռնուն ասէ. որ զնայն նշանակի ի բարբառ երբայական. բայց մեկնիչք յայլեալք միտս թարգմանեն։ Ոմանք ելան թարգմանել որպէս՝ առեալ ի միտս անպատուութեան. այսինքն եթէ որ խօսելով ընդ ուրեք ասիցէ՝ տայր նմա զրան ատանիանին անուն պատուոյ, ՝ի ազնուութիւն, անբարութիւնդ, կամ բարեպաշտութիւնդ, ՝ի բարկանալ անդ իւրում կամաս փոխիցի զրան, և ասիցէ դա. քեզ. և այլն (ԽԲ ԱՆ. ԺԵ. ԳԼԽ.) պարտաւոր լիցի առաջի այ։ Բայց եթէ, զայդպիսի բառդ՝ որ բան ինքեան թեթեւ ինչ է, ասիցէ կամաւ առ մեծագոյն արհամարհութիւն ցուցանելոյ, մեզանէ մարդուսոյ.

վասն զի այս բարկութիւն մեկզեա ոչ ժամանակ 'ի մարդասպանութիւն, սակայն և վրէժխնդրութիւն ծանր։ Այլ առանց թեմեն մեկնին։ Զգաստ. նոս հանապազ իբրև միջաբերութիւն ինչ յանախակալ 'ի բերանս բարկացողաց. և զի այսպիսի բառք 'ի բերան բարկացելոց ենթադրեն նեղբին ցասման, մանաւանդ թէ, նման կարաւանելոյ 'ի պտի խրատ զգաստ. ուն՝ ընդ որ բարկացեալ է, են վրէժխնդրութիւնք. նմին իրի և այսպիսի բառք պարարաւոր են զատաստանին ոչ։ Այլ զի կոչել զոք ֆոս, որ յանարգելն նշանակէ անմիտ, յիմար, մոլի, խելացնոր, ինքնին իսկ ծանր է, և մեծագոյն նախատանք. վասն որոյ և մեղք մեծագոյն, և արժանի մեծագոյն պատժոյ. ուստի Քրիստոս ասա յիշել զգեհենն հրոյն, ոչ որպէս թէ այլ բառք չիցեն արժանի հրոյ, և չարաժիցին հրով քաւարանի կամ գժոխոց բան չարու. ծանրութեան իբրեանց. այլ զի 'ի միտ առցուք, թէ 'ի հոր անդր բան յաւէտ և նուազ մեծութեան անարգանացն, յաւէտ և նուազ լիցին տանջանքն։ Զատ գեհենն անիծարկի զնոսն բնեռանոյ, ուր վասն մարդասէր հոգ, զոր զոհենն մոլորեալ կուռ, յարաժամ կայր հոր վառեալ. յայնմանէ առնուն այլաբանութիւն մեկնել զանշէջ հուրն հանդերձեալ կենաց։ Զանվանդակ խնասա վարդապետութեան զոր ասա արար Քրիստոս օրինակաւ երկուց բառիցս ֆոս, և ֆոս, ասայ մեզ 'ի միտ առնուլ, թէ ոչ միայն իրաւ ապանանել զընկերն է մեղք, այլ նաև լոկ բանիւ թշնամանել և դատապարտանել՝ մեղք է բան բնութեան իբրեանց ծանր. մանաւանդ թէ և լոկ խորհրդով եւ, եթէ հաւանութիւն կամաց 'ի վերայ զոյցն։

Այս պատուէր ջնջասցուցանելոյ զընկերն՝ յաւելու նոցն մեր և զայլ հրամանս փութով հաշակելոյ ընդ վերացելոյն. զի մի երկար մնալով 'ի որսի նորա դատաւորն, անկցի 'ի վասնդ հաւանելոյ 'ի վրէժխնդրութիւն։ Զայս հաշաւութիւն անչափ փութացուցանել, մինչ՝ զի եթէ սկսեալ իցէ զգոհ իւր մատաւցանել, և անդ յիրեացն թէ սակաւիւն սրտ ունի ընդ ընկերին, կամ գեռ դատապարտեալ կայ ընդ

կերը, հրամայէ անկասաբ թողուլ զլուն անդր 'ի վերայ անդանոյն, և երթալ նախ հաշտիլ ընդ եղբօր իւրում։ Լ՝յետ ոչ պատուիրէ՝ ասէ կարդնոս, թէ փաստարարն առժամայն ընդ փաստէն երթիցէ ներուին խնդրել, կամ զայլ հատուցումն ինչ, իսկ և իսկ առնել փաստելոյն։ Լ՝անդի խոհեմութիւնն բաղում անգամ ուսուցանէ, չերեւել անձամբ այնպէս փութով առաջի վշտացելոյն. զի նեարկայութիւն փաստողին իբր 'ի բաղումն առաւել բարբարէ զրոց 'ի օրսն նորա, յորում բարկութիւնն դեռ ևս փառաւոր կայ, և փոխանակ հաշտութեան՝ կարէ առաւելուլ զերիտասարդութիւն։ Լ՝ըդ՝ պարտաւորութիւն մեր այս է, 'ի ձեռն այլոց ջնջել շահել զսիրտ նորա՝ որում անիրաւեցար. և 'ի մեր կողմանէ լինել պատրաստ առնել զարդար հատուցումն։ Ալ՝ փաստ, լինի պարտաւոր. և հատուցանել զպարտս՝ հրամանն է արդարութեան։ Ալ՝նա մոլորութիւն է կարծել արդարդնալ առաջի այ, լոկ զիջանելով 'ի կրից բարկութիւն, և զնելով 'ի մոռ չիասել այլ ևս եղբօրն. այս հարկաւոր է, բայց չէ բաւական. զի մնան պարտք արդարութիւն՝ որ պարտաւորն զիրդ մնաց 'ի հատուցումն, զոր չէ մարթի ժխտել առանց մեղաց։ Ալ՝նաւոցն առաւել պարտականն է շինել զանուն և զպատիւ փաստելոյն, քան թէ զոչն դարձուցանել զգրգռացեալ զրամն. զի այնչափ մեծագոյն է պարտաւորութիւն հատուցման, որչափ մեծագոյն է բարին բարձեալ. և արդ պատիւն՝ զերագոյն համարեալ է քան զինչս ամենայն։ Լ՝սանին և փաստը ինչ կամ անիրաւուիր այնպիսիք, որոց չունիմք կարողութիւն առնել հաւասար հատուցումն. յայնժամ՝ փաստարարն պարտական է շտապանալ հատուցմանն՝ զոր դատաւորքն 'ի դէպ համարին։ Ալ՝ զ միոյ ևեթ մարդուստի մեզաց ոչ կարեմք մեղէն առնել երբէք այ զարժանաւոր հատուցումն. տակայն ոչ ընդունի զատաւան և զզջումն մեր, յորժամ իցէ 'ի ճշմարիտ սրտէ, հանդերձ առաջադրութեամբ՝ ոչ կարի մեր զպարտս մեր առ ոչ։ Լ՝թէ ոչ այսոր վարի ոչ մեզ, քանի առաւել և մեզ այսպէս պարտ է վարիլ ոչ ընկերին։

Յս որպէս յայտ առնէ զպարտս փեսացուին՝ ի հաստատութեանէ, նոյնպէս և զպարտս փեսաւորին՝ շատանալ և հաշտիլ, յասէին։ * Եթէ նախ հաշտեսցիս ընդ եղբօր քում՝. յորում զերկոսին և փակէ։ Եւ յայտնագոյն ևս յասէին. * Եթէ իրաւունս ընդ ոսոխի քում փաղաքշես, մինչդեռ իցես ընդ նմա ի Ճանապարհի։ իբր ասել՝ եթէ փեսա կամ դժգոհութիւն ինչ էանց ի մէջ, փութայ հաշտիլ ընդ ոսոխի քում։ * գուցէ մատնիցէ զքեզ ոսոխն դատաւորի, և դատաւորն դահճի, և արկանիցես ի բանտ։ ահա սպառնալիք ահագին՝ օրինակաւ մարդկային դատաստանի։ Եւ զի հաշտեանց փութայ, մինչև ածեալ է ցեսս ի դատաստան ոչ, զի մի արկանիցես ի բանտ. * Եւ մէն ասեմ քեզ, ոչ ելանիցես անտի, մինչև հատուցանիցես զյետին նաբաբակիսն։ Եթէ արկանիցես ի բանտ ածային դատաստանի, ոչ ելանիցես անտի, մինչև ոչ վճարեսցես զամենայն պարտս մանրատան. և զի ի դժոխս վճարումն պարտուց ոչ երբեք վերջանայ, ուստի և ոչ երբեք ելանիցես անտի։ Եթէ զայս մարդասիրութեամբ Քրիստոսի քաջ ի միտ առնուցուք, այնուհետև զգուշանամք ոչ երբեք փեսաել ընկերին ոչ բանիւ, և ոչ խորհրդով. և եթէ երբեք փեսաեալ իցեմք, փութամք հատուցանել։ իսկ եթէ մեր իցէ կրեալ յայլմէ զփեսս ինչ, շատանամք չափաւոր իմն հատուցմամբ. և այնպէս զամբ փութալ ի հաշտութիւն ընդ ընկերին։

ԳԼ. Լ.

Լուսոյ Հոգւոյ ընդդէմ անօրէնութեան և զբղձանս մարմնոյ ոչնչման ճանչ.

* Լուսաւորք, զի սասցուս, մի՛ քնաց ի՝ մահ։ (Պաւլի. Է. 27.)

Տկբին մեր 'ի ցաւմնականէն անցանել խօսիլ զցաւս կսկանէն. սատ և ս բացէ 'ի բաց հնդրէ զմոլար կարծիս հրեից ժամանակին, թէ շատ է մարմնով լինել մարդս և հանեսս. նեղբին անմարդութեան պտուն չէ ինչ մեղք։ Իսկպէս տամաբանեայ պատուիրանք յայսմէն արգելուն զնեղբին ցանկութեն հնութեն, սակայն բազումք վարդապետեին թէ սա կատարուին այսմ պատուիրանի, շատ է ցայտնել բանիս կամ գրով, և կամ այլ ինչ արտաքին նշանաք զնեղբին ցանկութեն, որ բան ինքեան ասէին ոչ է մեղանչելն. 'ի սուտ սիրզն հաստատեալ՝ թէ մոխիսական օրէնք հայրն 'ի գործն և ոչ 'ի սիրտն, յարտաքինն և ոչ 'ի ներքինն։ Բռնատ այսր մոլար վարդապետութեն այն էր, զի յընթեռնուլ անդ զբրէնսն մովսէսի՝ շփոթեին զբարոյական պատուէրս ընդ ծիսականս և դատաստանականս պատուիրանաց։ Ծիսականք և դատաստանականք կարգեալ էին ուղղել զարտաքին պաշտամունս ոչ, և պահել զհասարակաց խաղաղութեն և զանդորրութեն ժողովրդեանն 'ի ձեռն պատշաճական պատժոց երկցունց. ուստի հայէին միայն յարտաքին գործս, և զայն ևեթ պատժէին դատաստանաւ։ Բուր զնեղբին յանցանեանս չէր մարթի կուլել 'ի մարդկային ատեան. զի մարդ ոչ տեսանէ զսիրտն։

Այլ բարոյական պատուիրանք այլազգ են գլխաւին. զի պարտաւորեին և յօրէնսն մովսիսի. պար-

տուսարէն և յետ բարձման մեծախուսական օրինաց, զի բնական էն. ուստի և յառաջ քան զդրական զաբլէնն՝ պարտաւորէին. զի 'ի սկզբանէ աշխարհի զբնեցան 'ի սիրա ամենայն մարդոյ։ Բ. յս բարոյական պատուէրքս ուղղէն զկամս ։ ուստի թէպէտ արտաքին գործք առանց հաւանութեան կամաց ոչ առնէն յանցաւոր, բայց առանց արտաքին գործոյ միայն նեղքին հաւանութիւն կամաց լինի որ յանցաւոր. բան այսմ եթէ որ 'ի քուն, կամ առ անպաղթելի ոգիս առնել սպանցէ զմարդ, կարծելով սպանանել զբէ վայրի. թէպէտ գործն արտաքին չար է, բայց առաջի այ ոչ է մեղանչական. զի կամքն չունէր 'ի նմա մնան, և կայք յիւրում ուղղութիւն։ Ինդ հակառակն՝ 'ի հաւանել նորա ընդ մեղս ինչ, թէև գործով ոչ երբէք գործեացէ, սակայն նոյն հետայն խոտորի յանիրաւ կանոնէ իւրմէ, և մեղանչէ. զի թէպէտև յանցաւորութիւնն է նեղքին և թաքուն, այլ այս յայտնի է որպէս զարտաքինն. վասն որոյ ոչ կարի խառնել 'ի դատաստանի, նորա, և է պարտաւոր արդար պատժոյ։

Օ այս Աշխարհաւթի ընդդէմ տուս վարդապետութեանց բազում անգամ և 'ի բազում տեղիս քարոզեաց Քրիստոս։ Արդէն և յայսմ բարոզութիւն զոր արար 'ի վերայ լերինն՝ յուշ արար զայն վասն բարկութիւն. և այժմ յաւելու յուշ առնել և վասն ցանկութիւն. * Ամենայն որ հայի 'ի կին մարդ առ 'ի ցանկանալոյ նմա, անդ էն հանցաւ նմա 'ի սրտի իւրում։ Այս արարեալ թէ ամենայն կամաւոր անհամառա հայեցուած է մեղք ծանր, նոյնպէս և ցանկութիւն զկնա եկեալ պատատհական հայեցուածոյ՝ եթէ 'ի վերայ գայցէ հաւանութիւն կամաց, է մեղք ծանր։ Լաւագոյն թէ կամաւ հայեցայի առ 'ի ցանկանալոյ, և թէ բան գիպաց իմն տեսանիցէ զանհամառա մինչ, և ապա կամաւորապէս ցանկանայցէ, ծանուցեա մեղանչել։

Զրն մեր ասա զայս յիրէ քան զայլ զգայարանս, քանզի ոչ առաւել գիւրատարն է, և առաւել ապրագ 'ի զարթուցանել խորհուրդս անկարգս, քան զայլ զգայարանս. սակայն վարդապետութիւն է 'ի

վերայ ամենայն զգայարանաց։ Մանաւանդ զնուէրն միայն յիշէ, և ոչ զայլ անհամեմատութիւն. զի ընդ այն ժամանակս գրեթէ ամենեքեան ամուսնացեալ էին. ուստի և առաւել յաճախ էր վասանդն վասն շնութեան, քան վասն այլոց անհամեմատութեանց. բայց վարդապետութիւն տարածի 'ի վերայ ամենայն սրբ և ի, ազգի լոր ցանկութեանց, յորս հոգին մերձաւորի մեզանէ առանց արտաքին իսկ գործոյ, եթէ կամքն հաւանեցի առ փանաբ, կամ անկարգ յաժարութիւնք, որ առատապար ցանկանի կոչի, որպէս հեշտաբառութիւն։ Զի զիտէր Տէր, թէ քանի հակամէտ են մարդիկ 'ի զգայական հեշտութիւնս, զգեհենին յաւիտենական ապառնացաւ. այնպիսի կամաւոր մեղանչական հեշտութեանց։ Ուստի հեռանալ խորհիլ ոչ ասի յամենայն առարկայից՝ որք 'ի մեզ հրապուրեն, այլ ասի զերեալ կարծեցին բնապէս կամ հարկաւոր. զոր քան մեկնեալ այլաբանութիւնք առնեալ 'ի բժշկական արհեստ, որ զնեխեալ անդամն հատանել, զի մի ամենայն մարմին ապականեսցի։ Զ 'ի մեջ բերել զաղջ ասէ, և զաղջ ձեռն իբր պատառականագոյն յանդամն. որպէս սովոր եմք 'ի մեջ բերել, յարժամ կամիմք ցուցանել զիրս զոյս առաւել սիրելիս և առաւել 'ի յարգի ունելիս։ «Եթէ ասէ քո աջ ասէ զայթակղեցուցանէ զքեզ, խլեա զնա և ընկեա 'ի քէն»։ Զնոյն ասէ և վասն աջոյ ձեռնն, «Եթէ աջ ձեռն քո զայթակղեցուցանէ զքեզ, հատ զնա և ընկեա 'ի քէն». զի լաւ է քեզ եթէ մի յանդամոց քոց կորիցէ, և մի ամենայն մարմին անկանիցի 'ի գեհենն»։ Լաւ յայտ է, թէ չէն կամք նոն մերոյ ոչաւ ուսուցանել, որպէս թէ օրէն իցէ մարդոյ կրնանալ ինքնին զմարմին իւր, կամ թէ գովելի իցէ հատանել զմի յանդամոց մերոց։ Զ.յդ օրէն է բժշկաց եւեթ, յարժամ ոչ գուցէ այլ գեղ 'ի պահպանութիւն բոլոր մարմնոյն, հատանել զմի յանդամոց. այլ 'ի պահպանութիւն հոգւոյն 'ի փոքանէց մեզաց ոչինչ օգտակ. զի ընդ կրնանալն մարմնոյ՝ մնայ փոքանէն կենդանի 'ի հոգին։ Ընդդէմ փոքանէց են այլ գեղք օգտակարք առանց հատանոն

անդամոց. այն է՝ զգուշանալ յամենայն անկարգ սիրոյ. հեռանալ յամենայն մերձաւոր առթիչ մեղաց. լինել պատրաստ կորուսանել զամենայն ինչս, և թող զուլ լքանել զմեզաւոր թեթ անձինս, ոչ լափ և սիրելի իցեն, և կամ կարեւոր՝ որպէս աչք և ձեռն, քան խորհրդածեալ կամաւք հաւանել միոյ մեղանչական խորհրդոյ։

Հայսմիայր խոռեցեալ Հոգի իբրև վարդապետ հնամարտուն, թասիլ սկսանի այսուհետև իբրև օրէնսդիր և տէր օրինաց։ Զրնդ մանիսիսի թոյլ տային, (՝ի՛ր. օրին. գլ. ԻԴ.) արձակել արանց զկանայս իւրեանց, եթէ արատ ինչ գտանիցին՝ ի նոսա. տարով նոցա զիր ապահարզանսն, յորում յայտ առնէր այսր թէ նա ոչ էս է նորա կին։ Զ.ին արձակումն կնոջ ոչ էր հրամանն, այլ թոյլատուութիւն. բայց եղեալ զարձակումն՝ տալ նոսա զիր ապահարզանսն՝ հրամանն էր օրինաց՝ ի նպատաստ կնոջն, զի ունելով զայն՝ կարող էր ամուսնանալ ընդ այլում առն. ապա թէ ոչ՝ առանց այնպիսի գրոյ՝ ամուսնանալն նորա լինէր ապօրինաւոր. և կինն բնակելով ընդ առն՝ լինէր պատժապարտ իբրև շնացօղ։ Զ.ոնոր օրէնս կարգեաց՝ ի վերայ իրացս. ա. հրամայեաց զի վասն այլ ոչինչ, պատճառի արձակեսցի կինն, եթէ ոչ՝ միայն վասն ամուսնական անհաւատարմութեան. բ. եղեալ զայս արձակումն, մի կարասցէ կինն լինել առն այլումն և ոչ այլոն առնուլ իւր զայլ կին, որպէս բառնայ զթոյլատուութիւն բազմակնութեան։ * Զ.այդ ես ասեմ ձեզ՝ եթէ ամենայն որ արձակէ զկին իւր առանց բանի պառնեկութեան, նա տայ նոսա շնալ. և որ զարձակեալն առնէ՝ շնայ։ Զ.յս բառք ոչ սխալեալ յայտնի ցուցանեն զայս խնայուած զոր մեք մեկնեցաք. բայց նա ինքն փրկիչն յայտնագոյն ևս ետ մեզ՝ ի միտ առնուլ զնշանարիս խնայուած նոցա. յառեալն՝ ի Ժ. գլուխ մատթէոսի. * Զ.եթէ այր արձակէ զկին իւր՝ և արասցէ այլ՝ շնայ։ Զ.ւ կինն եթէ ելցէ յառնէ իւրմէ, և եղիցի առն այլումն՝ շնայ։ Զ.յս պատուէր նպաստաւորէր երկոցուն, առն և կնոջ. առն՝ զի կինն լիցի առ նա հաւատարիմ. և կնոջն՝ զի այրն ոչ այն

պէս գիւրաշարժ լիցի արձակել զկինն. որպէսզի եթէ
ինքն զնի արձակելոցն՝ պարտաւորի մնալ անկին,
և կինն անայր։

Լ՝սա զգուշանալ արժան է չշփոթել զայս պա-
տուէր ընդ այնմ զոր ունիմք 'ի սրբազան կանոնս
եկեղեցւոյ։ Զի թէպէտ առա՛ջ ընդ հանրապէս վասն
զինչ և իցէ տեզական բաժանման կամ՝ առ ժամանակ
կեաց արձակման առն և կնոջ, այլ միայն վասն ՁԻՐՊ
և 'ի սպառ արձակման։ Լ՝ս. սին տակ բաժանումն
կամ՝ անջատումն շատ են այլ պատճառք, զորօրի-
նակ անհաւատարմութիւն 'ի կրօնի, հրապոյր և սա-
պանումն 'ի մեզ, և այլք նմանք. և այս անջատումն
ոչ այնչափ հայի յամուսնութիւն, քան թէ 'ի բնակակ-
ցութիւն և 'ի կեալ 'ի միասին. որ արդարապէս հա-
տանի վասն մեծի հոգևորական վատնգի։ Զե և
այս անջատմունք չեն կարգեալ 'ի պատիժ, այլ յոյզ
զութիւն. ուստի եթէ կինն կամիցի ուղղիլ, և ՁԻՐ-
մնարատակս ուղղեսցի, այրն ոչ կարէ արտաքսել
զնա, և զարտաքսելն պարտական է անդրէն ընդ-
ունել։

Լակ ՁԻՐՊ արձակումն՝ զորմէ խօսի ՏԷՐՆ, է պատիժ
առ. որ այրն ունի իշխանութիւն տուեալ նմա 'ի
Տ՝Էնէ. և կարօղ է պատժել զկինն հնացեալ՝ մշտին-
ջնտապէս հեռացուցանելով զնա յիւրմէ և 'ի տանէ
իւրմէ. և ոչ է պարտական ընդունելոյ զնա, թէ և
խնդարհեացի և ուղղեսցի. որպէս իշխանն ոչ է պար-
տական նեղել զպատիժն յանցաւորին, թէև զղջա-
նայցէ և ուղղեսցի։ Այնպէս թէ այրն ազատ է ընդ-
ունել զկինն յանցաւոր, նաև ոչ հեռացուցանել
յիւրմէ. զի այս արձակումն է թոյլ տուեալ, և ոչ
պատուիրեալ 'ի Տ՝Էնէ։ Այրն եղբայրական և զութ
զորավարական բազում անգամ են զօրաւոր պատճառս,
որով առաջինի այրն պահելով առ իւր, կամ անդրէն
ընդունելով զկինն յանցաւոր, ոչ 'ի վար արկանել զի-
բաւունս իւր կամ՝ զիշխանութիւն հեռացուցանելոյ
զնա յիւրմէ մշանջենապէս, որ տուեալ է նմա յայ-
դարութեամբ.

ԳԼ. Օ.

Լուսոյ ճշմարիտ երդմանց։

* Դարձեալ լուարուք՝ զի ասացաւ առաջնոցն, մի երդնուցուս սուտ. բայց հատուցցես Տեառն զերդմունս քո։ (մատթ. Ե. 33։)

Երկու մեղրութիւնք կային առ հրեայս 'ի վերայ երդմանն։ Մին այն, թէ շատ է երդնուլ ինչ սուտ կամ մեղանչական. իսկ երդնուլ վայրապար կամ ա ռանց ինչ հարկի՝ ոչ է մեղք։ Միւսն՝ թէ շատ է չարչել զանուն նոյ. իսկ երդնուլ յերկինս, կամ յերկիր, կամ յերուսաղէմ, և կամ 'ի գլուխ իւր, ոչ է արգելեալ յոյր։ Ընդդէմ այսոցիկ երկուց մեղրութեանց ասացեալ է Քրիստոս։ Լուաջին՝ թէ չէ պարտ երդնուլ և ոչ իսկ ճշմարտութիւնն անխտիր և ոչ հաճոյիս։ * Այլ ես ասեմ ձեզ, ամենևին մի երդնուլ։ Հասագ մինչեւ՝ ոչ ճշմարիտ խմացուածոյն՝ հարց և եկեղեցւոյ՝ ոչ նշանակեալ զոմ ժամանակ, ոչ թէ ոչ երբեք երդնուլ։ Օ 'ի երդումն 'ի կարեւոր ժամու և 'ի բարեպատեհ վայրի օրինաւք՝ պատուեալ զոմն, իբրև վկայութեան ճանաչելոյ զնա լինել յամենայնի, և զիսկ զամենայն, և տեսանել զամենայն. և զոչ ճշմարտութեան անբաւելի, որ ոչ կարէ վկայել սուտ թեան. և կարողութեան անչափ, որ կարէ տալ իրաւունս այնմ որ ունի զայն. և անվրէպ արդարութիւն, որ ոչ խորէ զանձինս, և ոչ առնուսակն երեսաց։ Վասն զի կոչել զոմն 'ի վկայութիւն յիրս ծանուցեալ և հարկաւորս, յորժամ գծուարին է այլազգ հաւանեցուցանել զճշմարտութիւն, է ցաւանել զգերագոյն վարկումն՝ զոր ունիմք զնմանէ։ Այսպս ուրեմն բառդ մինչեւ՝ նշանակեալ 'ի Աստուծոյ, անկանի նախ՝ 'ի վերայ ճշմարտութեան. իբրև ասել՝ այլ ես ասեմ ձեզ մի երդնուլ նաև զճշմարիտն,

յոբժամ Ծանրութիւն գործոյն, և Հարկն ոչ պահան-
ջիցէ։ Եթէ Ճանաչելոյ զնոյն անասուն Ճշմարտու-
թիւն, և ամենիմաստ, ամենակարող, և ամենոգութիւ-
արդար, պարտ է և եւս Ճանաչել զնա էակ յանառհ-
մանս գերազոյն. որ թէև զիշխանիցի մեզ կոչել
զնա 'ի վկայութիւն յիրս հարկաւորս և Ծանուցս,
այլ ոչ սոյ մեզ Համարձակութիւն կոչել և յիրս
փորձանս և յոյժ Հարկաւորս։ Եթէ ուսիկ որ յայն-
պիսի իրս ընդունս կոչեր 'ի վկայութիւն զիշխանն,
յայտ է թէ անարդութիւն առնէր նմա։ Զայս քա-
նզի առաւել անարդութիւն է կոչել զնա 'ի վկայութի-
ան պիսի մնասի իրաց։ Երկրորդ՝ Զբաղ անենին՝
յառաջիկայ բանս փրկչին՝ ասէաբերկ յերկինս և յեր-
կիր և յայլ արարածս այլ։ և այս է երկրորդ վարդ-
գապետութիւնն Զոր ընդդէմ նախադրեալ երկ-
րորդ մեղրս թէ։ * Զայլ ես ասեմ ձեզ, ամենեքին
մի երդնուլ, մի յերկինս՝ զի աթոռ է այ։ և մի
յերկիր՝ զի պատուանդան է ոտից նորա։ և մի յե-
րուսաղէմ՝ զի քաղաք է մեծի արքայի, և այլն։ Իբր
ասել՝ ոչ միայն գոյրապարտ լերդնուլ յանծ, այլև
զդուշանալ ամենեքին լերդնուլ ոչ յերկինս, ոչ յե-
րուսաղէմ և այլն։ Զի զի լեր դիւրին խմանալ
զպատճառս այսր պատուիրանի, (թէպէտև առ-
պահանջութիւն նորա շատ էր թէ Զոր հրամայէ,)
Հաճեցաւ ասել յաւելուլ 'ի մեր պէտս և զպատճառն.
որ է յարաբերութիւնն զոր ունին առ ած եղելոյս
ամենայն՝ իբրև արարածք նոր, և երևեցուցիչք մե-
ծութեան նորա։ Երկինքն իբր աթոռ նորա, և երկիր
իբր պատուանդան նորա. զարս և եւսայի մարգարէ
նշանակեաց 'ի ցուցանել զմեծմայելութիւնն այ։
* Այսպէս ասէ տէր, երկինքն աթոռս իմ են, և եր-
կիրս պատուանդան ոտից իմոց։ (կգ. ա.) իսկ ե-
րուսաղէմ՝ որպէս քաղաք մեծի արքայի, այսինքն
այ։ Նշանակեալ կայ և ասեմ. թէ։ Ահեմ է մեր
և արշնեալ է յոյժ 'ի քաղաք այ մերոյ՝ 'ի լեռան
նր նորա. ցնծասցէ, ցնծութիւնն ամենայն երկիր. լե-
ռինքն սիոնի, կողմանքն հիւսիսոյ, քաղաք թագաւորի
մեծի։

Այս պատճառաւ յայտ առնեն ամենայն երկիր-
զածաց, եւ առաւել ընդունուլ առանց հարկի 'ի
կոյսն մարիամ, և 'ի սրս. զի նա մայրն է ոչ. իսկ
սրբն բարեկամք նորա։ Յաւել ասել Յոգ ընդունուլ
և 'ի գլուխ մեր. և ապայ զպատճառն. զի ոչ է մեր
գործած, և ոչ զմինչ կոխեալ 'ի գոլն, այլ յոչ.
այնպէս զի չունիմք կարողութիւն և ոչ զմի մազ
գլխոյ մերոյ ապիտակ առնել կամ թուխ։ Յայսմանէ
նէ ունիմք 'ի միտ առնուլ թէ չէ օրէն երգնուլ ոչ
'ի հուր. ոչ յարեգանն. և ոչ յայլ ինչ արարած.
որք բան որում ծառայեն մեզ, ոչինչ օգտեն 'ի
հաստատութիւն Ճշմարտութեան. իսկ բան որում
արարածք են ոչ, և առնա վերարերին, երդումն
'ի նոսա՝ Հայի յանդգնութեամբ։ Լոգեցի ձեր բան, այսն՝ այո,
և ոչն՝ ոչ. զի աւելին քան զայն 'ի չարէն է։ Իրք
ասել, պարտ է ձեզ պարզապէս ասել զՃշմարիտն
առանց յարելոյ 'ի նա զերդումն. մինչ զի 'ի սովո-
րական խօսս առանց ինչ հարկի յաւելուլ զերդումն՝
է 'ի սադրելոյ սատանայի. վասն այնորիկ ասէ, թէ
այն չար սովորութիւն 'ի չարէն է։

ԳԼ. Լ.

Լուծս զի 'ի ընդդէմ՝ վասն սիրոյ սուտ երդմանց։

* Լուարուք՝ զի ասացաւ, ակն ընդ ական, և ա-
տամն ընդ ատամն։ (մատթ. ե. մինչև 'ի
վերջ գլխոյն։)

Ի դատաստանական և 'ի պատժական օրէնս
երբայեցւոց մի էր օրէնքն կոչեցեալ հատուցական.
որ դատապարտեր զանցաւորն կրել զայն ինչ, զոր արար ընկերի իւրում անմեղի։ * Լուսկուն ընդ
բեկման, ակն ընդ ական, ատամն ընդ ատամն, որ-

պէս առնիցէ որ զիսէզուիթիւն՝ նոյնպէս հաստատցի նմա ։ (զեւ. իզ. 20։) Եւ ի գիրս ՅԿ. օրինաց (ժթ. 21.) * Ի խնայեսցէ ակն քո ի նա. անձն ընդ անձին. ակն ընդ ական, առատն ընդ առատան. ձեռն ընդ ձեռին. ոտն ընդ ոտին ։ Եւ յս օրէնքս յայտնի է մեր առ հրէայս. նոքին իբրեւ ՅԱ ակաւ բառս յառաջ բերէ, ասելով ակն ընդ ական. առատն ընդ առատան. որ շատ էր առ ի յիշեցուցանել նոցա զբոլոր օրէնսն։ Եւ յս օրէնքս ոչ էր ուղղեալ առ միասնայն, որպէս թէ տալ նմա իշխանութիւն անձամբ հատուցանել միասոցին զհատուսաք պատիժ, կամ ունել իրաւունս պահանջելոյ, որոյ զի գատաւորն ի կիր արկանիցէ զայս վրէժխնդիր արդարութիւն ի վերայ միասոցին. եւ առաւել ոչ պարտաւորէր զմիասնայն խնդրել զազուկ գատաւորին եւ փնտել գատաստանաւ, եւ պատժել գատաւորական իշխանութիւն։ Եւ յս հոյլեր ի գատաւորն ուղղեալ գնա յմտաբութիւն պատժոյն, որով արժան էր պատժել զյանցաւորն բառ չափս յանցանաց։ Վասն միասնայն չունէր այլ իրաւունս բայց միայն պահանջել զհատուցումն իւրոյ միասուն։ Եւ զդ հրէայքս կամ թիւր խմանային զայս օրէնս, որպէս թէ այր իւրաքանչիւր կարող է անձամբ վարել զայս արդարութիւն. կամ մեկնել էր ի նոսա մտաւոր վարդապետութիւն, թէ օրէն իցէ առել զմիասոցն, և ոչ ով վրէժխնդրաւն ածել ի վերայ նորա զհամանման պատիժ։

Եւ ի վերայ այսորիկ զայսոքիսակ առանցեաց զիւր վարդապետութիւն։ Եւ սա ամենայն մասին որ հոյլ առ գատաւորն՝ ինչ ոչ ասաց, և զպատիժն համանման ոչ երարձ. զոր և այժմ առ մեզ առ քրիստոնեայս ի բազում յանցաւորս գոսութիւն վարեն գատաւորքն։ Եւ ըստ այնմ մասին որ հոյլ առ միասնայն, էստ զուստն մերոյ, ներոյութիւն, և կամ որ համբերութիւն, մինչև փոխարինել և բարիս ընդ չարեաց. մի կալ ասել հակառակ չարաբարին. այլ եթէ որ ածիցէ ապտակ յաջ ծնօտն, դարձուցանել նմա և զմիւսն. և որ զքո կամիցի ի դատ վարել և առնուլ զշապիկս, թողուլ ի նա և զբամ-

կանն։ Լաւ որ տարատարհակ վարեսցէ զոր՝ առաջ նորդել ինքեան կամ ուղեկցել 'ի Ղանատարհի մղան մի, երթալ ընդ նմա և երկու մղոնս։ և եթէ որ խնդրիցէ ինչ՝ տալ անխափոր նոցա չարաբարին։ և եթէ կամիցի փոխ առնուլ, մի դարձուցանել զերեսս։

Լաւմանդակութիւն այսր վարդապետութիւն զա նազան օրինակօք բացատրեալ, ընդ հանրապէս խօսելով է մի միայն պատուէր։ որով պատուիրէ մեզ զգուշանալ 'ի վրէժխնդրութէ։ և պատրաստ լինել 'ի սրտի կրել համբերութիւն, յորժամ պահանջիցէ զայն արդարութիւն, կամ սէրն, կամ ողորմածութիւնն, և կամ փառքն։ Այնմանայն խրատել ըզմեզ առ այս համբերութիւն նաև յորժամ չիցեմք Ղշդիւ պարտապան յառաջիկայ։ բայց առնել զայն է մեծագոյն կատարելութիւն, և առաւել փառք նմա։ Լաւ յայսր ամենայնի վերայ, նոքա բանեալս * մի կալ հակառակ չարի ||, այլ խոպան արգելու ընդդէմ կալ այնմ որ կամիցի փնտռել մեզ. միայն թէ դիմադրութիւն լիցի 'ի սահմանի օրինաւոր պաշտպանութէ։ Լաւ արգելու ընդդէմ կալ ոչ՝ վրէժխնդրութէ, և զորձով որ ածէ յանիրաւութէ, յանցութիւն, և 'ի մեղս։ Կրկ՝ և ոչ կալ հակառակ նաև 'ի սահմանի լափաւոր և օրինաւոր պաշտպանութէ՝ խրատ է։ զոր արարին մարտիրոսք։ և առնեն բարձրագոյն կատարելութեամբ, որք հրաժարին յամենայն իրաւանց և և 'ի բնակնոց, առ 'ի կատարել զվարդապետութիւն Ղոյ։ և զՀետ երթալ օրինակի նորա՝ ջերմ փափաքանօք քրիստոնեական կատարելութեան։

* Լաւ եթէ որ ածիցէ ապտակ յաջ ծնօտ քո, դարձո նմա և զմիւսն ||։ Լաւ և այ խրատ է, զոր ա ռաւելս ուսուցանէ։ և կամի ասել թէ 'ի կրել մեր զանիրաւութիւն յանձէն, այնպէս անխոտով լինիցիմք, մինչև պատրաստ լինել կրել և զայլ անիրաւութիւն առանց ընդդէմ դառնալոյ։ Լաւ և Ղրշմարիտ խնացուած բանին Ղոյ։ ապա թէ ոչ՝ չլինի միշտ նեղեալապէս 'ի գլուխ ասելոյ։ քանզի եթէ ընդ

կալեալ ուրեք ապտակ ի մի ծնօտ, դարձուցանելիցն և զմիւսն, ասիցուսարար առաւել բորբոքել զլարտութիւն հարկանողին, որ արհամարհութիւն և նախատինս անձին զսոն հատարի։ Զոր իւրով օրինակաւ մեկնեաց զայս վարդապետութիւն. զի յորժամ ընկալաւ ապտակ ի մի ծնօտ իւր, ոչ դարձոյց և ըզմիւսն։ այլ եկաց պատրաստ ի կրել, և կրեաց սրտանչելի հեզութիւնն և զայլ բազմապատիկ հարուածս և նախատինս։ * Լաւ որ զի կամիցի դատել և առնուլ զշապիկս քո, թող ի նա և զանձինն քո։ Սոփիսմբ ոչ արգելու Զոր զքաղաքական դատս, և զբաղաքացիսն ի դատաստան՝ ի մէջ ածելով զպատճառս մեր ի պաշտպանութեան ընդդէմ մերոց։ Լ.յայսիսի դատս օրինաւոր է բնապէս, և երբեմն գոմելի արդեաւք, յորժամ յայտնի երևի անիրաւութիւն յարձակողին։ զի մի անիրաւ Ճանապարհաւ տիրելով ընդդէմ օտարին՝ դատապարտեցցի հոգւով և մարմնով յաւիտեան։ Լ.յլ հրամայէ ոչ առել զնա, որ ի դատ վարել զմեզ, թէպէտ և յանիրաւի. և յանձն առնուլ յաւելս կորուսանել ինչ յիրաց մերոց, քան թէ մեր ի կռիւ և ի թշնամութիւն։

Օ այս վարդապետութիւն ուսուցանէ պահել և անձնական նեղութիւն հանդերձ, որպէս եթէ որ բռնի վարիցի ի գործ ինչ, պատրաստ լիցի յանձն առնուլ և՛ մեծագոյնս, քան թէ դառնալ յատելութիւն և ի թշնամութիւն. և խրատ ասայ կամաւորապէս առնել առաւել քան զոր կամի անիրաւ պահանջօղն, առ ի պահել զսէրն մեծագոյն կատարելութիւն։ * Որում խնդրէ ի քէն, տուր. և որ կամի փոխ առնուլ ի քէն, մի դարձուցաներ զերեսս։ Լ.յս և այլ և տիրապէս հրամանն՝ ասել ամ և խլել որ խնդրէ, ձրի՝ կամ ի փոխ։

Լ.յլ զի ի նախընթեաց քանս խօսեցաւ վասն դառնացուցեալ մերոց կամ ինքասարարաց, յաչ առնել՝ զի և ապա եթէ գայցին ի ծանր կարօտութիւն և դիմեցեն առ մեզ, ոչ է օրէն մեզ մերժել զնոսա յաղագս անիրաւելոյ նոցա երբեմն առ մեզ։ Լ.թէ կարօտութիւն նոցա այնչափ իցէ, մինչև պարտ առնել

մեզ ընդ ծանր մեղօք՝ օգնել նոցա, յայնժամ այս բան փրկչին է պատուէր պարտաւորիլ 'ի ձեռնտուութիւն կարեւոր նոցա։ Իսկ եթէ կարօտութիւն նոցա չիցէ ախտափ ծանր, յայնժամ է խրատ, և յորդորել այնպէս վարիլ ընդ միասարարին որպէս վարիլաք ի այնմ որոյ չիցէ երբէք մեզ միասակալ։

Հաւել Հոգ. * Ուստուք ապարէն, զի ասացաւ, սիրեսցուս զընկեր քո, և ատեսցուս զթշնամին քո։ Այլ ես ասեմ ձեզ. սիրեսցէք զթշնամիս ձեր. օրհնեցէք զանիծիս ձեր. բարի արարէք ատելեաց ձերոց. և աղօթս արարէք 'ի վերայ այնոցիկ՝ որ լլկեն զձեզ և հալածեն։ Օ՛ի եղիջիք որդիք հօր ձերոյ՝ որ յերկինս է. զի զարեգակն իւր ծագէ 'ի վերայ չարաց և բարեաց. և ածէ անձրև 'ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց։ Օ՛ի եթէ սիրիցէք զսիրելիս որ սիրեն զձեզ, զի՞նչ վարձք իցեն, ա՞յ ապարէն և մաքսաւորք զնոյն գործեն։ Եւ եթէ ապրցէք միայն ողջոյն բարեկամաց ձերոց, զի՞նչ աւելի առնէք, ա՞յ ապարէն մաքսաւորք և մեղաւորք զնոյն գործեն։ Լրջ՝ եղերուք կատարեալք. որպէս և Հայրն ձեր երկնաւոր կատարեալ է։

Պէտք է յամենայն ճշմարիտն զիրս մանրախնամ օրինաց գտանել, թէ ուր հրամայիցի ատել զթշնամիս։ Մերկաս Հայիցի բանս 'ի գոլիլին յայն ատելուն կամ 'ի խորշումն, որով հրամայիւր խրատիլացուց թշնամենալ է հեթանոս, այսինքն խորշիլ և գարշիլ 'ի կռապաշտից իբրև 'ի թշնամեաց այ Աշխարհի, որք միշտ պատրաստ էին խոտորեցուցանել զնոսա 'ի կռապաշտութիւն, եթէ առնէին ընդ նոսա բարեկամութիւն և ընտանութիւն։ Կամ թէ Հայիցի և 'ի պատերազմական ջերմութիւն, որ անկ է զինուորաց յորինուած պատերազմի. զի յայնժամ են նոքա պաշտօնեայք վերնիմնդիր կամ փոխարինական արդարութիւն, որ իրաւամբք պատշաճի թագաւորին։ Ոչ երմութիւն ասեմ պատերազմական, և ոչ եթէ ատելութիւն. զի որպէս այժմ օրէն է զինուորին՝ որ կարգեալ է 'ի թագաւորէ, յարգաք պատերազմի ապատանել և վնասել զհասարակաց թշնամին, բայց չէ օրէն ա-

տել առանձնական առելութիւն, նոյնպէս և յայտնամ
լեր օրինաւոր այդպիսի առանձնական առելութիւն.
ուր զպատերազմական ջերմութի՝ մանաւանդ ընդ-
դէմ քանանացւոց, ի բազում տեղիս հին կտակա-
բանաց գտանեմք որպէս հրաման գլխովին՝ վասն ի
բաց ջնջելոյ զկռապաշտութիւն։ Այս յայտ է թէ
չգոյր օրէնք կամ հրաման առելոյ զոք առանձնական
թշնամութիւն. բայց ի պատերազմի անտի սիրելոյ
զընկերն հետեւեցուցանէին հրեայք, թէ որպէս բա-
բեկամն է բան ինքեան սիրելի, նոյնպէս և թշնա-
մին բան ինքեան առելի։ Այս թէ ոչ՝ ի նմին խակ
օրէնս յայտնի առանդի և պատուէր՝ որ հրամայէ
զգործ սիրոյ առ առանձնական թշնամին. * Այ թէ
պատահեսցես սակ եղին թշնամւոյ քոյ, կամ իշոյ
նորա մոլորելոյ, դարձուսցես և հասուսցես զնա
առ նա։ Այ թէ տեսանիցես զգրաստ ընկերի քոյ,
(լատինն ընթեռնու՝ առելոյ քոյ) անկեալ ի բե-
ռամբ, մի զանց առնիցես զնովաւ, այլ յարուս-
ցես զնա ընդ նմա։ Այս ինչ ասացեալ է, զի հրեայքդ՝
որպէս զպատուէր սիրելոյ զընկերն ամփոփէին յազ-
գայինս եբրայեցիս և ի՝ նոյնպէս և խղճէին առել
միայն զհրեայս. իսկ զայլ ազգս ամենայն պարզապէս
թշնամիս առգնէին, ուստի և առելիս առանց խղճի։
Այդ տերն մեր ի կատարեալ վիճակ վերածեալ
զօրէնս սիրոյ, զամենայն առանձնական առելութիւն
թշնամութեան յայտ արար լինել մեզանական. և
պատուիրեաց սէր ունել ընդհանրական առ ամե-
նեսին յինչ ազգի և իցէ և ի վիճակի՝ որպէս և ա-
ստեացեն նոքա զմեզ, և զլպարտեացեն, և հալա-
ծեացեն։

Օ առելութիւն և զսէր պարտ է ասա խմանալ՝ որ-
պէս ի վերոյ մեկնեցաք զբարկութիւն, ոչ զայն բնա-
կան շարժումն և զյուժարութիւն՝ զոր մարդ զգայ
ի սրտի իւրում ընդդէմ նեղչաց իւրոց. այս կիրք
զրգռութիւն ուրախ և ասատիկ իցէ, և ծանր ծանր
վրէժխնդրութիւնս թեշադրեսցէ յերեւակայութիւն,
ոչ տակաւին է մեղք, այլ փորձութիւն մեղաց. և
յորքան կամին մնայ տարատամ, է վտանգ մեղաց. ա-

պա եթէ կամքն սրիտքար և հաստատուն ընդդէմ կացցէ բորբոքման իւրում, յաւելու վարձս և պակաս անձին իւրում։ Լաւելութիւնն բան որում է լոկ կիրք բնական ոչ ազատ ի մեզ, է յօժարութիւն կամելոյ զբար. բայց ոչ՝ զի զգայ զոր ի սրտի յօժարութիւն կամելոյ, նովիմբ և կամի. որպէս և ոչ՝ զի զգայ զոր զծարաւ՝ նովիմբ և հաւանի ընդել։ Ի չգնելոյ միտ այսմ վարդապետութիւն, ծնանի սխալումն նոցա, որք ասեն թէ պահպանութիւն պատուիրանի սիրելոյ զԹշնամիս է անկարելի. զայս ասեն, զի զիտիցէ առնուն յանձինս, թէ որչափ և ջանայցեն՝ ոչ կարեն զայս շարժումն առելութեան կամ զրգռութեան խոպառնանել ի սրտէ. և արծարծել ի նմա գոնէ զփոքրիկ ինն կայծակն զգայական սիրոյ։ Ա՝ ասն որոյ դարձեալ առեալք՝ ասէ. կաղինոս, պատուէրն ՉՅոի արգելու զմեղութիւնն, և ոչ զկիրս առելութեան, որ և դժկամակութիւն ասի. և հրամայել զառաքինութիւնն բանական սիրոյ՝ գերբնական օրինակաւ, և ոչ զկիրս սիրոյ կամ զզգայական սէր։ Լաւելութիւնն արգելեալ՝ է կամիլ զբար. որ ոչ կարէ լինել առանց կամաց. իսկ կամքն բան որում է և անձնիշխան ընդդիմանալոյ այլ ամենայն կրից, նոյնպէս ազատ է և սէր ընդդիմանալոյ նաև կրից առելութեան։ Զգաս ի սրտի ընդդէմ ուժիք առելութիւն այնչափ առատիկ, մինչ զի բնութիւք թուի քեզ թէ կամիցիս պատառել զնա. ի լսել զՇնաս ինչ նորա վաղվաղակի զարթնու ի քեզ շարժումն ինն հաճութեան. և ընդհակառակն. ի լսել զյաջողութիւն ինչ նորա՝ նոյնչեւասն զգաս ի սրտի քում դժկամակութիւն և տրամութիւն։ Զայս վայր ոչ անցեալ զպատուիրանաւն սիրելոյ զԹշնամին, միայն կրեա զչիրութիւն առատիկ. ուստի պարտ է քեզ խնդրել օգնութիւն ի Նմանէ. և ներգործութիւք կամաց պատերազմիլ ընդէմ բնական յօժարութեանդ, և պինդ ունել զայս առաջագրութիւն՝ ոչ կամիլ առնել չար ինչ նմա. և վկայել առաջին ոգի, զի թէ ի ձեռս քո էր ազատել զԹշնամին քո ի ծանր ինչ ձախողութենէ, մնադիւր սիրով ազատէիր. և եթէ ի ձեռս քո էր արգելուլ զյաջո-

զուարթուն նորա, ոչ արգելուիր։ Լինի այսպիսի է կամք քո, ոչ անասցէք հակառակ կրից, ուստի և ոչ մեզաք։ և ասվին յաղթութիւն ունիցիս յոյժ վարձս բազում։

Գրական սէրն պատուիրեալ ի Աստուծոյ ոչ է զգայական յաժարութիւն՝ զոր ունիմք ի սիրելն զբարեկամն։ Սէրն հրամայեալ է կամիլ զՀնարաւորիս բարի ամենայն մարդոյ բանական ներգործութիւն կամաց։ վասն որոյ և յառաքեալն անդ դիպոյս ՝ի ժամանակին և բան առեալ՝ պարտի լինել գործունեայ, այսինքն ոչ լոկ կամիլ, այլև առնել զբարի։ * Բարի արարիք առեալեաց ձերոց։ մանաւանդ պակս ՝ի ձերմ աղօթիւք։ * Զօթս արարիք ՝ի վերայ այնոցիկ՝ որ լցին զձեզ։ և Հաստատեցին։ Այլ այս պատուէր ոչ պարտաւորէ զմեզ բարեբարել թշնամեաց, յորժամ յայլ գլուոց չունիցիմք պարտս առ այն։ Ընդհանրապէս պարտական եմք առնել թշնամւոյն զոյն բարի, զոր օրէն է առնել և այլոց որոց և իցէ՝ որք ի նոյն պարագայս գտանիցին՝ ըստ ուսուցանելոյ արդարութեան, կամ գթոյ և ողորմածութեան, կամ սիրոյ, և կամ այլ ինչ ծանր պատշաճաւորութեան։ և յայնպիսի դիպուածս ոչ կարեմք ՝ի բաց հանել ՝ի բարեբարութենէ մերմէ զթշնամին՝ վասն լինելոյ նորա մեր թշնամի։ Պարտական եմք ոչ ՝ի բաց հանել զնա յաղօթից անտի, զոր առնեմք վասն ամենեցուն։ և թէպէտ չիցեմք պարտական խորհիլ յայնժամ զնմանէ որոշաբար, որպէս և չեմք պարտական որոշաբար խորհիլ զնոցա՝ յորոց ոչ երբէք ՝ի մեզ ինչ կրեցաք, բայց ոչ կարեմք մատուցանել նոյ զաղօթս ընդհանրապէս վասն բնակիչս այնպիսի կամաց՝ թէ մի լիցի հաղորդ այնմ թշնամւոյն մեր։ Սակայն հնար է թէ դիպեսցի պարտաւորութիւն որոշաբար աղօթս առնել վասն թշնամւոյն, յորժամ այլազգ ոչ կարիցեմք յաղթել բուռն փոքրութեան առելութեան ընդդէմ նորա։ Բնութեամբ զայլ բարեբարութիւն, և զայլ ջերմ աղօթս ոչ է պատուէր, այլ խրատ։

Բա կատարումն պատուիրանիս և խրատուս զերկու պատշաճաւոր բերի Աստուծոյ։ առաջին է նմանիլ հօր

մերոյ Եկեղեցւոյն. որ ի հաստատակաց բարեբարեաց իւրոց, որպիսի են բարիք արեւու և անձրեւի, ոչ ի բաց հանել զնոցա որք դառնացուցանեն զնա, և թշնամի են նոցա։ Օ այս ահաւասիկ ասել և փոփաթելի որդիս թիւ՝ պարա է մեզ խնդրել յամենայն սրտէ. եթէ կամիցիս որոշ որդիս սիրելիս՝ թէ և որդեգրուիս, մանաւանդ ի ժառանգաւորութիւն ոյ, և ի ժառանգակցութիւն միածնին։ * Օ ի եղկելիք որդիք հօր ձերոյ որ յերկինսն է. զի զարեգանն իւր ծագէ ի վերայ չարոց և բարեաց. և ածէ անձրեւ ի վերայ արդարոց և մեղաւորաց։ Լրկիրդ պատճառն է վարձին. զոր ոչ լինի սատանայ բնական սիրով առ սիրելին մեր. զի այն սեր հաստատակ է և մեղաւորաց և հեթանոսաց. այլ գերբնական սիրով, որով սիրեմք զամենեսին. զի ամենքիսն ոյ արարածք են, և առհասարակ պատուական արեւամբն քան զնեալս, և կարգեալս որպէս զմեզ միաբան թագաւորել ընդ նմա յաւիտեան յերկինս. իսկ թէ անհաւասար և անգիջ մեղաւորք անձամբ զամենիսն զրկին, մեր փութացուք ածպաշտութիւն և սիրով զամենիսն ապրեցուցանել։ Զնոսա զամենեսին զմեզ ջանալ լինել կատարեալ յայս սեր ընկերին, որպէս հայրն մեր երկնաւոր կատարեալ է։ Լեր դնել մեր առաջի օրինակ, առ որ ոչ երբէք կարելիք հասանել. որպէս զի ի զրօնս այսր սիրոյ ոչ երբէք շատացեալ մեր՝ միշտ յառաջադէմն նկրտեսցուք. * Լդերուք դուք կատարեալք. որպէս հայրն ձեր երկնաւոր կատարեալ է։

Զմանիք՝ ընդ որս և կաղմեսս, համարին թէ սատանայապատ Զ զվարդապետութիւնն զոր ասաք ի վերայ լերին. և թէ մեացեալ բանքն նշանակեալք սատանոյ ի վեցերորդ և լեւոմներորդ գլուխս առաքելոյն ոգին մատթէոսի՝ խորհրդով կցեալ են ի նոր աւետարանին, առ ի միացուցանել զամենայն զգլխաւոր վարդապետութիւնս զոր ասաք Զ ի բարեկարգութիւն և ի կանոնաւորութիւն վարուց մերոց յայլեւայլ ժամանակս. որոյ թէ իցէ կցուրդն այն՝ մասն այլուամ քարոզուէ, զոր խոսեցաւ Զ այլ

անգամ՝ 'ի լաւ համբերն ժողովրդեան՝ * 'ի տեղի մի տափարակ ||, զորմէ խօսի զուկաս. (գլ. Չ. 17.) Լու-թէկիա մարթի է տափարակ տեղեաւն իմանալ ըզ-հարթի և զհովտաձև դիրս ընդարձակ լերին, և պիտակս 'ի մի ժամանակ ձգել զգրեալսն 'ի մատթէա-ոէ և 'ի զուկայ, այլ կամելով մեր պարզել զկարգ մեկնութենն կացինսսի՝ հարկիսէք իմանել առ ժամն ընդ յոմ 'ի լեռնէն։

ԳԼ. Բ.

Լուծչիութեան բարոյի 'ի Յն։

* Լայ իբրև եկ 'ի լեռնէ անտի, գնացին զնմի հոգ ժողովուրդք բազումք։ Լու. ահա մատուցեալ բորոտ մի երկիրպագանէր նմա ||. (մատթ. Ը. 1. մինչև 'ի 5.)

* Գայ առ. նա բորոտ մի, աղաչէր 'ի ծունր իջա-նէր ||. (մարկ. ա. 40. յգիրքդ գլխոյն։)

* Լու. եղև 'ի հասանելն նորա 'ի մի քաղաքացն, ահա այր մի լի բորոտութիւբ իբրև եռոս զնա, անկեալ 'ի վերս երեսաց աղաչեաց զնա ||. (զուկ. Ե. 12. 17.)

Յա բժշկել զբորոտ մի, զոր միաբան պատմին երե-քին աւետարանիչք. մատթ. մարկ. զուկ. այլ ըզ-ժամանակն մատթէոս միայն գրէ, յասելն. * Լայ իբրև եկ 'ի լեռնէ անտի ... և ահա մատուցեալ բո-բոտ մի երկիր պագանէր նմա և ասէր ||։ Յայտ արարեալ թէ Հն յետ ուսուցանելոյ զարշակերտսն 'ի վերայ լերին որպէս առաք, իբրև եկ 'ի լեռնէ անտի՝ ունելով զնոսա իւր զբազմութիւն ժողովրդեան, ահա մատուաւ այր մի տառապեալ, յոմից մինչև ցգլուխն հարեալ զաղիր բորոտութիւբ. որ 'ի ծունր իջեալ երկիրպագանէր նմա և ասէր ցաւագին. տէր, եթէ կամիս՝ կարող ես զիս սրբել։ Լայ ազէրս հա-

մեռաւ՝ այլ Ձոխ հաւատով՝ բուսական եղև շարժել զանձնապու

լսել զվարդապետութիւնն նորա, և մնասուցանել առնա զամենայն հիւանդս իւրեանց, մինչ ոչ ևս կարող լինել նմա յայտնապէս 'ի քաղաք մտանել. այլ սակս անհամար բազմութեան՝ որ կսխոտէին զմիմեանս, և բազու

թու անցանել նմա ընդ արտաքսայս, ոմանք յաչս կկերտաց նորա քաղցեան, և սկսան հասկ կորզել, շփել ընդ ափ և ուտել։ Դատան անդ ոմանք ի փա-բիսեցւոց, որք միշտ հետամուտ էին Յիսի գտանել ինչ ի նմա, զի շարախօսեսցեն զնմանէ. որքա ցու-ցին զայնմանիկսն զգործ՝ որպէս հակառակ օրի-նաց շաբաթու, և ոմանք յայնմանէս ասասին ա-շակերտացն՝ թէ զինչ գործէք. այլք մեղադիր լի-նէին վարդապետին թէ զիարդ թոյլ տայ նոցա առ-նել զոր չէ արժան ի շաբաթու։ Ասէ զայրանան ընդ կորզել աշակերտաց հասկս յանդոց օտարի. քանզի կարի յայտնի էր ճոխային օրէնքս, որ թոյլ տայր ի պահու անցանելոյ ընդ այգիս և ընդ անդս այլոց՝ ուտել ի խաղողոյ այգւոյն, և հասկս յանդոց. բայց ոչ քաղել և տանել. և ոչ դիտմամբ երթալ առ ի ուտել, այլ միայն ի բերել ճանապարհի ընդ այն անցա-նելոյ. վասն այսորիկ ասացաւ չպատել ցանկալ զայ-զի և զանդս առ ի խափանել զանցս։

Լուրդ փարիսեցիք զկորզելն զհասկ և զշփել ընդ ափ յաւուր յայնմիկ՝ սոգտանեն իբրև գործ ընդդէմ պահպանութեան շաբաթու։ Պատասխն Յիսու առ ի բան-նալ զզայրանալսն նոցա՝ ոչ պատուիրեաց աշա-կերտաց իւրոց մի և այլ կորզել հասկ յաւուրս ազ-նից, այլ կամեցեալ ցուցանել թէ լուսնի տեղի այն նախանձայուզութիւն նոցա, յուր արար նոցա նախ զօրինակ դաւթի, որ մտեալ ի տունն այ անս և ե-կեր, և եւ ընկերաց իւրոց ուտել զհացն առաջաւո-րութեան, զոր չէր օրէն ումեք ուտել, բայց միայն քա-հանայից։ և երկրորդ՝ զօրինակ քահանայից՝ որք ի տաճարին պղծէին զհասարակ օրէնս շաբաթու, և ոչ մեղանչէին. վասն զի այնպէս կամիր առ ի փառս իւր նա, որ նոր է շաբաթու։ Դու յաւել, բայց ասեմ ձեզ, զի մեծ քան զտաճարն է ասա. եթէ գիտէիք թէ զինչ նշանակէ ասացեալն մարգարէին՝ զողորմութիւն կամիմ և ոչ զզոհ, ապա ոչ դատապարտէիք զանպարտս զայսոսիկ։ Տ՝ աբաթի վասն մարդոյ եղև, և ոչ էթէ մարդ վասն շաբաթու. որ է որդի մարդոյ և շաբաթու։ Զայսոսիկ ասելով յայտնի կա-

ցոյց, թէ ինքն իսկ է, որ որպէս ասէ՝ ոչ զոլով շաբաթու՝ թոյլ տայր քահանային 'ի շաբաթուն զործել զործս բազումս 'ի զոհս առ 'ի փառս իւր, և այժմ եւ նովին իշխանութիւն թոյլ տայ աշակերտաց իւրոց կորզել զհնակ, և չիթել ընդ ափ։ Լոյս այնպէս պատանձեցոյց զփարիսեցիս։

||Բ՚ն ՝Ի ուիկաս ասէ թէ այս եղև * 'ի շաբաթու երկրորդումն առաջնոյն ||. որ գժուարիմաց ինն է։ Հաստատ ասեն թէ երկրորդ շաբաթ առաջնոյն կոչի ուխերորդ օր հրեական ածոից. այլք թէ առաջին օր յետ զատկին. ոմանք թէ ամենայն շաբաթք անմիջապէս զՏեառն եկեալք ամենայն ածոից. ոմանք թէ է մի 'ի փոքր ածոից, որպէս են ասասցուսիք. ոմանք թէ է առաջին օր, ոմանք թէ երկրորդ օր. ոմանք եւ թէ ուխերորդ օր պէնտեկոստէի. բայց ամենեքին գժուարութիւն մեծ կրեն 'ի հաստատեցուցանել զկարծիս իւրեանց։ Բայց ամենայն մեկնութիւնս յանկարգոյն թուեցան մեզ մեկնութիւնն կաղենոսի. զոր բացատրել այսպէս։ ՝Լսեր՝ ասէ հաստատի հաստատիմ, թէ այս շաբաթ երկրորդ առաջնոյն՝ ոչ էր որպէս և իցէ օր ածոի. այլ յատկապէս շաբաթ օր. վասն զի ասորեւ 'ի 6. հանդէր ասէ. * Լոյս եղև 'ի միւսում շաբաթուն ||. յորմէ յայտ է թէ խօսի զուցա վասն Ճշմարիտ շաբաթուց։ Լրկրորդ հաստատի հաստատիմ ասէ, թէ այս շաբաթ երկրորդ առաջնոյն ոչ անկանէր, եթէ ոչ յամին միանգամ։ Բայանի երևի զի աւետարանիչն կամի ցուցանել որոշ զօրն, յորում եղև այս բան. և ոչ լինէր որոշ օրն, եթէ յամին բազում անգամ անկանէր։ Լրրորդ՝ հաստատական համարիմ թէ էր առաջին շաբաթ զկնի ասնի պէնտեկոստէին։ Լարի հաստատելի է թէ երբայեցիք 'ի ածոացուցն իւրեանց զշաբաթս բուռ ասեմ հաստատեցեալ թէ, ՝ի որում մեր թուեմք զկիրակէ զկնի զլեառ ածոից. զորօրինակ ասեմք առաջին, երկրորդ, երրորդ կիրակէ զկնի զատկին, զկնի պէնտեկոստէի։ ||| ։ Լրրայեցիք զամն եկեղեցական ինամեալին 'ի զատկէ. և յետ զատկին բուռ ածադիր օրինաց թուէին եօթն եօթնեակս 'ի կա-

տարել զտան պէտեկոստէի։ * Լսօմն Եօմնեբորդս
համարեսցիս քեզ՝ ի սկսանելոյ մնդգաղի քո յոՀ.
(թ. օրի. ԺՂ. 9.) Վասնայդ զտաուցեալք յայլ
և այլ դասակարգութիս, ի շաբաթու մտանելին ի
տաճարն յեօթնօրեակ պաշտօն իւրեանց. և այս թ
ամն ողջոյն։ Լսպա հաւատի է, թէ կարգաւ ինն
թուելին զշաբաթս. և կարի հաւանելի է թէ սկսա-
նելին թուել ի գլխաւոր տօնից. սկսեալ ի զատկէ՝
ասելին շաբաթ առաջնոյն երկրորդ ԿԲ մինչև ցեօթ-
նեբորդ։ Լսպա զկնի պէնտեկոստէի գարձեալ սկսա-
նելին թուել. և փոխանակ ասելոյ առաջնին, երկրորդ,
երրորդ շաբաթ զկնի պէնտեկոստէի, ասելին՝ որպէս
երևի ի բանէ ոստի զուկասու, շաբաթ երկրորդ
առաջնոյն. այսինքն գարձեալ առաջնին, գարձեալ
երկրորդ, գարձեալ երրորդ ԿԲ. մինչև ցտան տաղա-
ւարահարաց. և յետ այնորիկ ասելին շաբաթ եր-
բորդ առաջնոյն, երրորդ երկրորդին ԿԲ. այսպէս
բարեխելին զտան եկեղեցական։

Լյս մեկնութիւն գեղեցիկ միաբանի ընդ բանից
աւետարանին. վասն զի ի կափառնաուամ ուր էր յայն-
ժամ ՀՆ՝ իսմ՝ ի վերջին հիւսիսային մասին հրեաս-
տանի, գժուարին էր յատաջ քան զպէնտեկոստէ,
ցորէնոյ արտօրէից այնպէս ատաբանալ, մինչև կա-
բելի լինել որոշել զհատս ի մշեղից. որպէս զկնի
պէնտեկոստէի։ Վ ասն որոյ երևի թէ այն անցք
եղին յերկրորդում շաբաթու զկնի տօնի պէնտե-
կոստէի։

Լ. յաջորդ, կամ որպէս ասէ սրն զուկաս, ի մի-
ասում շաբաթու՝ եմուտ ՀՆ անդ ի կափառնաուամ՝ ի
ժողովրդանոցն, ուսուցանել զիւր ածային վարդա-
պետութիւն։ Լսւ էր անդ այր մի, որոյ աջ ձեռն գո-
ասցեալ էր. փարիսեցիք որք ի նախընթացս շաբա-
թու յանդիմանեցին զաշակերտսն վասն կորզելոյ
հասկս յաւուր յայնմիկ, գիտելով զգութ ՀՆի ա-
այսպիսի սխալանաց, ոչ կարէին հաւատալ թէ
հանդուգնաբարեսցէ թողուլ զեղկելին յայն տաղաւարտս
մինչև զյաջորդ օր. ուստի ասասէին տեսանել եթէ
բժշկիցէ զնա ի շաբաթուն, առ ի չարախօսել ըզ-

նմանել՝ թէ լուծանել զաղբաթս։ Եւ՝ յանդգնեցան իսկ հարցանել նենգաւորքն, եթէ պարտ իցէ՞ ի շաբաթու բժշկել. եթէ ասէր Յիսուս այո, զպարտութիւն գնա՝ զենդգէմ օրինաց ուսուցանել. իսկ եթէ ասէր ոչ, դատապարտէին զնա, թէ զայն ինչ առնէ, զոր ինքն խոստովանի թէ չէ օրէն։

Եւայց կարի յանդուգն և մարդկային չարութիւն, մինչև կարծել զէմ ունել ածային խմատաւթեն։ Եւակ Յիսուս հեղգաբար էառ նոցա պատասխանի փոխադարձ հարցմամբ. զինչ արժան է ասել գործել՝ ի շաբաթու. բարի ինչ առնել, եթէ չար գործել. ապրեցուցանել՝ եթէ կորուսանել. նոքա քաջ տեսանելով՝ զի գովելի է բարեբարեաւ ընկերին՝ ի շաբաթու. ուստի չդիտելով թէ զինչ պատասխանիցին, լռեցին։ Յիսուսժամ ասէ յիւրոցդեսուն. արի, յաւանջ մնասիր, և կաց ասա՝ ի մէջ. և հայեցեալ շուրջ զամենեքեանսն զայրագին՝ տրտմեալ վասն կուրութեան սրտից նոցա, ասէ պատկառեցուցիչ բարբառով. ձգ է՝ ի ձեռն մարդ, որոյ իցէ ոչիսար մի, և դէպ լեցի նեղին անկանիլ՝ ի խորխորատ՝ ի շաբաթու. մի թէ ոչ փութացցի բռնն հարկանել, և հանել զնա՝ ի վեր։ Եւակ արդ արտաքոյ և առաւել է մարդ քան զոչխար. ապա ուրեմն պարտ է՝ ի շաբաթու բարիս գործել։ Եւ դարձեալ ասէ ցնա իշխանաբար, ձգեա զձեռն քո, և նա ձգեաց. և առժամայն բժշկեցաւ. և եղև ողջ իբրև զմիւսն։ Փարիսեցիք՝ ի յայտանաւելիս պանդեղեաց ասան փոխանակ գառնալոյ և ճանաչելոյ զնա մեծիս Ճշմարիտ ոճ և մարդ և երկիրպագանելոյ նմա, առաւել՝ ի խոստովանութիւն կրթեալ՝ լի չարանախտոնձ մտածութեամբ էին արտաքս, և ժողովեցան՝ ի խորհուրդ հերոդիանոսաց հանդերձ, թէ զիարդ կորուսցեն զյիս։

ԳԼ. ԺԲ.

Յս բժշկի զբաղմունս. յոր ի պիտանութիւն գ իսրայելացւոյ։ Այսուհետև պիտանիանան։ Մանաւանդ ի գործս։

* Լու Յս իբրև գիտաց, մեկնեցաւ անտի, և գնաց ցին զՏէր նորա Ժողովուրդք բազումք. և բժշկեաց զամենեսին ‖ ՚ԼԸ. (մատթ. ԺԳ. 15. ցվերջ գլխոյն։)

* Լսակ Յս աշակերտաւքն խրատուք գնաց 'ի Ծովեզին. և բազում Ժողովուրդք 'ի գալիլեացւոյ երթային զՏէր նորա և 'ի Դեկապատանէ և յԵրուսաղէմէ ‖ ՚ԼԸ. (մարկ. Գ. 7. 20. ցվերջ գլխոյն։)

* Լու հանեալ զեռ մի համբ ‖ ՚ԼԸ. (զուկ. ԺԵ. 14. մինչև ց37։)

Յս իբրև բժշկեաց զձեռն գօսացեալ, ել 'ի քաղաքէն կափառնաումայ, և որոկս ունէմք 'ի սիրն մարկոսի՝ գնաց աշակերտաւքն խրատուք 'ի Ծովեզին, այն է Ծովակն գալիլեայ. ցուցանելով զՏեղուանէ իւր նախագուշակեալ յեսայեայ մարգարէէ. (ԽԲ. 1.)

* Լնդա մանուկ իմ զոր ընտրեցի, և սիրելի իմ ընդոր հաճեցաւ անձն իմ, ‖ այլովք հանդերձ. զոր սատ նշանակէ սիրն մատթէոս։ Լազմուէ յոյժ Ժողովրդք գնան գնացին զՏէր նորա. և զամենայն հիւանդս որք էին 'ի նոսա բժշկեաց Յս. և պատուիրեաց զի մի յայտնեսցեն թէ ուր իցէ։

Յայնժամ մատուցաւ առ նա այր մի կոյր, համր, և դիւահար. և կենդանարար բժշկեաց զնա առժամայն յերից անտի մեծամեծ չարեաց. զդէն եհան, և եհատ նմա տեսանել և խօսել։ Օ արմացան ամենայն ժողովուրդքն. և որք տակաւին ոչ հաւատային 'ի նա, ասէին, միթէ սա՞ իցէ մեսիան որդի դաւթի

որում ապաստանին։ Իսկ փարիսեցիք իբրև լուան զայն, եւ առաքել կամացեցան, եւ սկսան հաւաքել զնա խորհրդակից ելեղբարդայ իշխանին գիւաց. որպէս թէ նորա զօրութիւնն իշխէ ի վերայ դիւաց։ Եւ զամենայն տիրական արանցելոցս օծուածոց որ հնար չկար յանձախել՝ եւ բան զեւ հաստատանին գլխիմեան, ձգեաց առ փրկիչն ի ծայրէն անդր զանհամար ժողովուրդ յամենայն ազգաց՝ յերուսաղէմ, յայնկոյս յորդանանէ, եւ ի կողմանցն տիւրոսի եւ սիդոնի. և մնասցու առ նա այլ ոմն գիւաւոր, որ ոչ էր կայր, այլ միայն համբ։ Զոր եհան զգեան, և նոյնժամայն բռնեցաւ համբն, և զարմացաւ ժողովուրդն. բայց գասն և անդ ոմանք, որք նոյնպէս հայհոյէին զնա իշխանաւն գիւաց հանել զգեան, մնասանդ գպիրքն որք յերուսաղէմէ եկեալ էին։

Եւ նա, և այլ այսպիսի զրոյցք յիմարութիւն թէ գեղ գոյ ի նմա, կամ թէ և ինչն իսկ մոլեգնեալ իցէ, այնչափ սփռեցան ի թշնամեաց նորա, մինչև եհան և յանկնիս իւրոց ազգականաց, զորս որ գիրն բան իւրում սովորութիւն եղբարս կոչէ. որք և եկին հանել զնա ի միջոց բազմութիւն ժողովրդեանն, զի մի անպատեհ ինչ գիպեսցի նմա։ Եկին ոչ նոքա և ամենեքեան մայր նորա, բայց ոչ այնպիսի մոլար կարծեաք, այլ փարիսեցւոյ սեանեալ գնա, պաշարեալ, և բանեալ զնոցանէն մարդապետութիւն նորա։ Յայնմանէ էին առաջի Հոգի ամենայն զաղանիք խորհրդոց և արարչի. և գիտէր զի գպիրք և փարիսեցիք գուն զարծեին հաւանեցուցանել զինքեանս և զայլս թէ զօրութիւն իշխանին գիւաց հանել զգեան, խայտառակեաց առաջի ամենեցուն զլեռին առութիւն գատաղանութիւն նոցա, արիութեան թագաւորութիւն, քաղաքի, և տան. յորս եթէ անկցի երկպառակութիւն և բաժանումն, բակտին և կործանին։ Զոր ասէ և ասէ, թէ առանձնոյ գաստանոյ հանել յանձն իւր բաժանեցաւ. արդ զիարդ կացցէ թագաւորութիւնն նր։ Եւ եթէ ես բ ելեղբարդաւ հանեմ, ուստակերաք իմ որդիք խարդեալի որք առ ձեզ ծնան, և ծանոթք են ձեզ՝ ոյր զօրութիւն, կամ յոյր անուն հանեն զգեան,

ոչ ասպաբէն լոկ կուսմամբ անուանն իմոյ. վասն այնր-
բիկ նորա եղիցին գաստատարք և գաստատարաղ-
հայհոյացք, որք զրպանելիս իմ՝ բիւրեղբուղոյ ընծայ-
էք։ Այլա եմեն հոգով ոչ հանեմ զդեռ, պարտ է
ձեզ ի միտ առնուլ թէ հասեալ է ազբայութիւն ոչ,
այսինքն մեսիայն թագաւոր եկեալ է. և ի միջի ձե-
բուն բնակի. որ եան իսկ եմ։ Օ խորդ կարելի ես
վանել զատանայ, և յափշտակել զաւուր նորա,
եթէ չէի հղօրագոյն քան զնա։ Ոչ ոք կարէ որ
մատանել ի տուն հղօրի, և կողոպտել զկարասի նո-
բա, եթէ նախ չկարիցէ կապել զհղօրն, և ապա ըզ-
տուն նորա յափշտակիցէ։ Զուրբ փարեսեցիքդ իբրև
զիտակք օրինաց և մարգարէից՝ նախ բան զայլս պարզ-
ատական էիք հաւատալ յիս, և միաբանիլ ընդ իս.
արդ որ ուրեմն զայսպիսի պարտս և ոչ միաբանի,
թշնամի է և հակառակող, որպէս ինձ՝ նոյնպէս և
մեմնարատութիւն. ուստի և ցրուող՝ որ ոչ միաբանի ընդ
իս ի ժողովել։ Զսէրդ ձեր զօրհանապարհ, թէ զ-
բուրեալ այսոցն պղծոյ իցէ իմն նշանագործութիւն, և
ջանայն ձեր զնոսն ուսուցանել և այլոց՝ զի ասատ-
նայի ասացին զայսոսին և զլուսաւոր սրանելիս՝ զորս
յայտ յանդիման ցուցանեմ գործել հոգւով սրբի, և
հայհոյութիւն անուանելի։ Զայլ մեղք և հայհոյութիւնք
առ հասարակաւորս տարս նեռելի են, և նոցն իսկ հայ-
հոյութիւնն ընդդեմ մարդկութիւն իմոյ՝ նեռելի գասանի
առ հասարակութիւն հայհոյութիւն ընդդեմ հոգւոյն
սրբոյ։ Զայսոսիսն ոչի հայհոյութիւն, և այսպիսի մեղք
ընդդեմ հոգւոյն սրբոյ ոչ թողցի ոչ յայսմ աշխարհի,
և ոչ ի հանդերձելումն։ Ինձ է յոյժ չարութիւնն
ձեր, և այն ինքնամարտ հակառակութիւն։ Զթէ զրանս
չելիս իմ խոստովանիք բարի, ապա բռնադատիք
խոստովանիլ թէ ի հոգւոյ բարւոյ յառաջ գան, և
ոչ ի չարէ, որ է իբրև ծառ որ բերէ զպտղոսի բարի
պտուղս. ապա թէ գատապարտիք զծառն, ասիպիք
գատապարտել և զպտուղս զրպանելիս իմ։

Զասակ անդ նոն, * Զմենայն մեղք և հայհոյիք
թողցին մարդկան. բայց զհոգւոյն հայհոյութիւնն մի
թողցի։ Զա որ աք ասիցէ բան զորդւոյ մարդոյ՝

թաղցի նոնս. բայց որ զՀոգւոյն սրբոյ ասիցէ՝ մի թաղցի նոնս. մի յայտմ աշխարհի և մի ի հնոյն կերպութենէ. չէ պարտ այնպէս ասել, ոչ թէ ոչ որ յայտիցանէ՝ որք երբեմն բանս Հայոց թարգմանեն զՀոգւոյն սրբոյ, կարող իցէ այնու հետև փիլիսոփայել զասելոյ։ Ի հաւատոյ է, թէ մեզ ազատութեան նաև յետ այնպիսի ծանրոց մեղաց՝ կարէ զառնալ, և պարտական իսկ է զառնալոյ. և ոչ պակասին նոնս եղաստոյ առ. ի զարձ. և զառնալով որպէս արժան է, առանց անդրէն զնորն. և հաստատուն մնալով ի նոնս մինչև ի մահ, փրկի։ Զինա, որ հարք և մեկնիչք յայն միտս են, թէ և ի զգալոց անտի և ի փաթեանցուց Հայ հոյլայց եղեն ասանք՝ որք յետոյ զարձան առ Աստուած՝ քարոզութիւն փրկչին, կամ առաքելոյ։ Հաւատի է թէ Ոչ այսպէս խօսէր առ նոսա ի Աստուածութիւն փրկութիւն նոցա։ Այլ զայսպիսի բանս պարտ է խմանալ՝ ոչ բան միտրան հաւատութիւն սրբոյ հարց խմանալ որ եկեղեցի՝ քարոզական ընդ հանրականութիւն, թէ յայսպիսի հայհոյլայց կարի տակաւ լինին, որք Աստուածապէս զառնայցին և փրկեսցին։ Այլ մեզ ընդ մեջ մնասն մեծագոյն անդիտութիւն, և տակաւ մտադրութիւն։ մեծագոյն ակարութիւն, և նուազ արհամարհութիւն սրոյ։ որպէս ոչ այնպէս ամբարիշտն դարձեալ զարդանութեանն սրոյ. այլ ոչ ինչ հայհոյութիւն, և ընծայել ատանայի զոր յայտնապէս զարձել հոգին նոր, ոչ ընդունելի զայսպիսի պատճառաւս։ Հայհոյութիւն է մեզ լոկ ի չարութիւն. որ զարձի կատարեալ մտադրութիւն, և ծայրագոյն արհամարհութիւն սրոյ. ուստի և ցուցանել ի հոգին այնպիսի կարութիւն, և այնպիսի խառնարարութիւն, որ հակառակ կոյ ամենայն ազգաբանական եղանակից ուծայնին գերբնական նախախնամութիւն. վասն որոյ և գժուարին է յոյժ թէ այսպիսի հոգի զառնայցէ, և փրկութիւն հասանիցէ։ Ի՞նչ պատարատ է ասալ զՀոգութիւն, նաև այսպիսեաց, եթէ Աստուածութիւն զզջմանէ խնդրեսցեն. բայց ամենարարաբար ոչ ասայ, զի ամենարարաբար ոչ խնդրեն Աստուածութեան ապաշաւանաց։

Ա՛ինչեա զայս խօսեալ Ոչ, կին մի ի բազմութենէ

անսի ժողովրդեան ձայն եբարձ լի՝ որ իմն բղձակա-
նութիւն և ասէ. երանի է որովայնին որ կրեացն զդ-
քեզ, և սուսանցն որ զիեցուցին զքեզ։ Կիսն զՀՐՇ-
մարիան ասաց, որով և թէշտամիք ոմն զասմեթի հա-
բեալ՝ զերկիր նշմարելին կորանօք. այլ Հա՛ ոչ կամե-
ցաւ, զի ունկնդիրքն իւր դարձուցեն զկարհուրդ իւ-
բեանց առ այն երանութիւն, որում՝ ոչ էրբէք կարելին
հասանել. ուստի դարձուցեալ զնա յունկնդրութիւն
իւրոց ուծայնին բանից, ասէ. նա՝ երանի այնոցիկ է,
որ լսեն զբանն նոյ և առնեն. և շարունակեալ զփաբ-
դասկուութիւն իւր՝ յաւել զարժանաւոր յանդիսա-
նութիւն առ չարաբիրտ գպիրս և փարիսեցիս. Ծնունդք
իժից ասէ, ոչինչ են զարմանք՝ թէ դուք հանապազ
չարիս խօսիք զինեն. զի որպէս կարիցէք բարիս խո-
սել՝ լի գոլով չարութիւն. քանզի ի յաւելուածոյ
սրտի խօսի բերան։ Մարդ բարի ի բարի գանձուց
սրտի իւրոյ հանէ բանս բարիս։ Մարդ չար ի չար
գանձուց սրտի իւրոյ հանէ բանս չարս։ Լայց ասեմ
ձեզ, զի յաւուր դատաստանին նոյ հաշիւ ունին
տալ մարդիկ ոչ միայն վասն չարաբանութեանց, և
հայհոյութեաց, այլև ընդ ամենայն դատարկ բանի,
զոր խօսիցին. և դատապարտեսցին կամ պսակեսցին
ոչ միայն վասն գործոց, այլև վասն բանից։ Սովին
սուգ բանիս ազգազգոյն նշանակեաց, թէ որպէսի
սանձ դնել պիտի բերանոց։

Յայտնի վայրի ամենք ի գոլոյս և ի փարիսեցւոց
յայլ հնարս ձեռնարկին. քանզի յաւուրս մատու-
ցեալ՝ ձեռանան որպէս հաւանեալք ընդ բանս նորա,
բայց պահանջին և նորանշան արդիւնս իւրք անհրա-
ժեշտ հաւանեցուցիչս վարդապետութեանն. այս է
ասելն, վարդապետ՝ կամիմք նշան մի տեսանել ի քէն։
Լաւ զի լիրբք էր ձեռ բանից նոցա, խոտիս արար
նոցա պատասխանի տրն. ազգ չար ասէ և շնացող,
այսինքն խորդացեալ ի դատաւորութիւն Հնմարիա խո-
բայելացւոց, նշան խնդրէ. ոչ՝ ոչ ասցի դոցա նշան
բան քանց նոցա. բայց միայն հասանելանն անցից
յոնանա մարգարէին՝ ի կշռատրանս ամպարշտու-
թեան նոցա։ Այն յոնանա ի փոր կիսին գերիս

տիւս և զերիս գիշերս՝ նախանկարելիք զԷն, որ մնալոց էր ի սիրս երկրի զերիս տիւս և զերիս գիշերս. մնացեալսն ի գերեզմանի, և հոգւոյն ի լիմսս։ Այլ այն լոյսն անժխտելի նշան, թէ զպիրքն և փարիսեցիք վաւերապոյն են քան զնեռուեցիս, և ի վերջին դատաստանին նոքա եղիցին ամբաստանողք զսոցանէ, զի ինքեանք զդէցսն և զարձան ի քարոզութենն յայնմանէ. իսկ սոքա ոչ դառնան ի քարոզութենն իւրում, որ անհամեմատ օրինակաւորն է քան զյայնմանէ։

Ի վերայ էած նոցն և զօրինակ դէպ ի հարուց, այսինքն տի կնոջն սորայ. որ ի հեռաւոր աշխարհէ եկն լսել զիմաստութիւն սղոմոնի և ասանել ի նմանէ. իբր զի և նա ի վերջին դատաստանի լինիցի ատոտիկ կշռամբիչ դատս, որք ինչ ոչ չահին ի քարոզութենէ մեռեալին, որ յանբաւս գեր ի վերայ է քան զսղոմոնն։ Այլ ի խորիր ասէ, թէ դուք կրթեալք օրինաւք՝ անասարակայս արդարանայցեք առաջի այ քան զՀեթանոս անգէտս օրինաց. զի որում շատ տուաւ՝ շատ խնդրեսցի ի նմանէ։ Եւ լաւագոյնքն յոգեկոյն լինին, յորժամ ասն մեռս ասանայի։ Այլ զայս պարզաբանեալ առակաւ ասանայի արտաքսելոյ յանձնէ ուրուք իբրև ի տանէ իւրմէ։ և ապա դարձելոյ անդրէն ընդ այլոց եօթն չարագոյն դիւաց, երբ մարբեալ և յարդարեալ երևէր տունն այն. որով յեռմին մարդոյն այնորիկ լինի չար քան զառաջինն։ Զատ նմին օրինակի ասէ եղիցի և հրեից. յորոց ի ձեռն հաւատոյ Հնմարիա այն խարսիլն մերժեալ էր գեւ մի, այսինքն գեն անհաւատութեան։ և նին յարդարեալ և զարդարեալ՝ որ օրինաւք և վարդապետութիւնք ուծային գրոց. այլ յեռոյ ի ձեռն չար նախանձու իւրանց և հոպարատութեան ապատամբեցան, և եռուն մեռս քաղմութեան դիւոց։

Մինչդեռ խօսեր Էն առ ժողովուրդսն՝ ազգականք նորա, որք ըստ որում ի վեր անդր ասացաք՝ հոգւոյն յաղագս զարարատութեանցն որք հնչեին զնմանէ, եկին առ ի հեռացուցանել զնա ի վտանգէ

հալածմանաց զարոյց և փարիսեցւոց. ասասկելով չէ
բնել առ ժամանակ մի ի մէջ բազմութեան, մինչև
չիջցի հուրն վառեալ ընդ գէմ նոցա։ Եւ դիրն եղ-
բարս կոչէ զազգականս մերձաւորս բառ սովորութեան
երբայեցական անդ։ Եւ ընդ նոսա և մայրն Յիսուս.
բայց այնչափ բազմութեան խռնեալ կային առ զբան
սանն՝ ուր խօսէր Յս, զի ոչ կարացին մուտ գտա-
նել, և հասանել առ նոսա. վասն որոյ ի ձեռն այլոց
հաւն ազգ առնել, թէ մայրն քո և եղբարք քո կան
արտաքոյ, և խնդրեն խօսել ընդ քեզ։ Յս ետ պա-
տասխանի ասեմ զ ասացն. ով է իմ մայրն, և ով
են իմ եղբարքն. և ձգեալ զձեռն՝ ցուցանելով զաշա-
կերտս իւր՝ ասէ. ահա սորա և նմանեալք սոցա են
մայրն իմ և եղբարքն իմ, զի ամենայն որ առնիցէ ըզ-
կամն Հօր իմոյ որ յերկինս է, նոա է իմ եղբայրն և
քոյրն և մայրն։

Լոյս պատասխանի ոչ նախատեցեալ առնէր զայրս
քան զմայրն իւր, և քան զյակօրեա, զիմն և զյա-
դա զազգականս իւր։ Լայ էր խրատս, թէ զհոգեւոր
սէրն պարտ է նախատեցեալ ունել քան զսէր արեան
և ազգականութեան, և թէ ինքն Յս ի սիրել անդ
զիւր ազգականս՝ առաւել սիրէր զնոսա, զի առնէր ըզ-
կամն Հօր նոյ, քան թէ զի ազգական իւր էին։ Այն-
պէս և վասն մնջն ասայ խմանալ, թէ առաւել սի-
բէր զնոա, զի սէր էր ամենեքին, և կամնկատար նոյ
բոլորովին, քան թէ լոկ զի մայրն իւր էր։ Մինչև
այս պատգամ ազգականաց հասեալ էր առ Յս,
յոմեմ միջոցի՝ կամ յետ այնորիկ շարունակեալ նոն
զնախընթացս իւր վարդապետութեամբ, յաւել ասել
առ Ժողովուրդսն։ Երբեմն ոգի և սիրտ մարդոյ ի
յայտ գայ ի ձեռն արտաքին գործոյ իրրև զնշան.
զոր ոչ լուցանեն զի թաքուցանեն զլոյս նորա, այլ ի
վերայ աշտանակի դնեն. զի ամենեքեան որ ի տանն
իցեն՝ լոյս տեսանիցեն։ Լայս Ճշդագ է ասէ աչք
մնաց մարդոյ. որ եթէ անչարութիւն մարմնոյ և յլա-
սակ հայեցիցէ դիտեսցէ զգործս և զբանս նորա՝ զոր
յիսն տեսանէ, բոլոր հոգին այնպիսոյն լուսաւոր
եղիցի. ապա եթէ չարակենացէ՝ բոլոր հոգին խա-

սարսին եղիցի։ Լաբդ՝ զդէզ լեր ասէ. մի գուցէ այդ կարծեցեալ Ճրագ որ 'ի քեզ է՝ խաւար իցէ. այսմիսն ներբին յօժարութեամբ արարիր 'ի չարն բերիցի։ Լաս վերջ առաւել ՀՅոմ վարդապետութեամբ խրատ, յետ արձակելոյ զարդմանութիւն՝ ետես զմնայրն և զազգակոնս իւր, և սփոփեաց զնոսա. այլ չետա յանձն երթալ ընդ նոսա. զի կամէր շահել զփոարիւնեցին, որ հրաւիրեաց զնա այն օր Ճաշել 'ի տան իւրում։

ԳԼ. ԺԲ.

Լուրն Հոգի 'ի Ճաշ փարիսեցւոյն. զարդ խնդալ ծածկոփէտն զիարդեամ խարնարդս հաց նորա, յանանէ իւրաս օփա-
նար 'ի դէս փարիսեցւոյ առ հասարակ։

* Լաւ մինչդեռ խասէր զայս, աղաչէր զնա ոմն փարիսեցի, զի Ճաշ կերիցէ առ նովա. և նա մտեալ բազմեցաւ։ (զուկ. ժա. 37. մինչև ցվերջ գլխոյն։)

Լաս որք հանարին թէ փարիսեցին այն չարամիտ սուտիր հրաւիրեաց զՀՅս 'ի Ճաշ ընդ իւր, զի գացէ ինչ 'ի նմա սագատանայ արժանի. բայց այդ կարծիքն անհիմն է. փարիսեցիքն թէպէտ ընդհանրապէս խաբեալք չարաբարքն եին և չարամարտանք, բայց գտանեին և 'ի նոսա բարեմիտ և անկեղծ անձինք՝ ուսումնասէրքն և Հշմարտասէրքն։ Հնարաւոր փարիսեցիքն խորամանկութիւն և նենգութիւն վարեին զՀՅսի, ասելով զարդմիջոց սովորաբար յայտնի նշանակին զայդ։ Լիայոյ զայն, զի փարիսեցիքն անմարդիքն ընդ տեսանեին, զի ՀՅս զանցանէ զառանցութիւն իւրք իւրեանց, նոյնժամայն բերանարիր մեղադիր լինէին նմա և բամբասէին զնա. բայց փարիսեցիս այս ոչ արար

ամենայն. ուստի չունիմք հին կասկածելոյ զնմանէ թէ չարամտութիւն հրաւիրեալ իցէ զնոսն։ Զնոսին ի՛ թէ զարմացաւ ի՛ այն, զի Յն նախ ոչ լուացաւ յառաջ քան զբազմիլ ի Հաց. այլ ոչ եթաց զրեբան իւր խօսել ինչ ընդդէմ։ Յն որ զիտէր զամենայն զաղանի խորհուրդս՝ եւ պատասխանի ոչ առ ի զգոն փարիսեցւոյն որ լուռ կայր, այլ առ սիրա նորա, որ խոսեր յինքեան։ Լոյս զիտելով զնոս ունկնդիր բանից իւրոց՝ հմանաձակ խրատել և յանդիմանել ի զէմս նորա և զայլս ի փարիսեցւոց։ Լուսաւ փարիսեցիք ասել այդչափ փութաջան էր ի սրբել զարտաքին բաժակին և զմեակին, և ասկայն նեարքինն ձեր լի է յափշտակութիւն և չարութիւն։ Նմանապէս, ոչ ա պաքէն նոցն ոճն է, որ արար զարտաքինն և զնեարքինն, բայց ազէ յեա այդչափ փոյթ ցուցանելոյ յանդիմանեա իւր, փոյթ կալարուք կատարել և զարժանն պահել զպատուիրանս այդ, և առնել զայն զոր պարտական էք խղճիւ. դարձուցէք զանիրաւ յափշտակուելս, ցրուեցէք զչարաչար ստացեալս. ուստ ոգորմութիւն, և ամ ինչ նոր լինի վասն ձեր։ Լալ վայ ձեզ փարիսեցւոց, զի զպատուիրանապահութիւն ձեր դնէք ի տատանորդել զանանուխ և զփեգենայ և զամենայն բանջար. այսինքն հանել և ի դուռնս քեայ իրացս տատանորդ այդ. և ասկայն անխոիր անցանէք զիրաւամբք և զսիրոյն այդ. բարի է վճարել զտատանորդս. բայց մեծ է ա՛ր արդարութիւնն և սէրն առ ոճ։ Լալ այդ ձեզ փարիսեցւոց, զի սիրէք նախագահն բազմել ի ժողովրդանոցս, և խոնարհք գյարգասէն ողջոյնս ի հրապարակս։ Լալ այդ ձեզ, զի էք իբրև զգեզեցկաշէն գերեզմանս անոյշաս, ի վերայ որոց գնան մարդիկ, և ոչ տեսանեն զնեարքինն նեխեալ փաուլթիւն։

Լինն ի սեղանի անդ և ասանք յօրէնսգէտս վարդապետաց. որոց մի ասն խնամեալ՝ զի ապառնալիսն Յսի և ի նոսա հայէին, ասէ ցնոս. վարդապետ զայդ բանս ասելով՝ և զմեզ թշնամանես։ Լա՛ նա ասէ. և ձեզ վայ օրէնսգէտք, զի բառնայք ի խիղճ մտաց այլոց բեռինս ծանուցեալս և գիտարա-

կիրս. և զուտ ոչ մի բանենալոյ բառնալ և ոչ զԹԷմն բնութիւն։ Այլ ձեզ, զի չիցեք շիրիմն մեծամասոյցս մարգարէից, զորս հարք ձեր սպանին. ապա ուրեմն զուտ ձեզմէն վկայէք, եթէ կամակից էք գործոց հարցն ձերոց. զի հարապատ հարս ձանաչէք զմարգարէակասացս չարագործսն. և յապացոյց անզգամութեան նոցա այնչափ պատուէք զմարգարէս, մինչև շինել նոցա շիրիմս երևելիս, և յայսոսիկ ամենայնի վերայ՝ չարիս խորհիք մինչև ի մահ՝ ի վերայ ձեր մարգարէից, որ կայ այժմ ի ձերում միջի, ի կատարել արդեաք զամենայն զչարսն զձեզ։ Օ՛ի և զամենայն այնոքիկ իսկ խնամատարեցին ոչ ասաց, առաքեցից ի նոսա մարգարէս և առաքեալս և ի նոցանէ սպանանիցեն և հալածիցեն։ Օ՛ի խնդրեսցի արիւն ամենայն մարգարէից հեղեալ ի սկզբանէ աշխարհի յազգէ յայգմանէ, յարենէն արելի մինչև ցարիւնն զաքարիայ կոտորելոյ ընդ սեղանն և ընդ տաճարն. այո՝ ասեմ ձեզ խնդրեսցի յազգէ յայգմանէ։ Այլ ձեզ օրինականացդ, զի թաքուցանէք զգիտութիւնն. զուտ ոչ մնասնէք, և որք մնասելոյն են արգելուք։

Եւ ի խօսելն Յի զայս ամենայն առ նոսա առաջի ամենայն ժողովրդեանն զամենի հարկանէին. և սկսան գրիչքն և փարիսեցիք դաժանել և գրգռել ընդ նմա բազում և զանազան հարցաբանութիւնս, սակս ուշնելով որսալ ինչ բան ի բերանոյ նորա, զի չարաչարեսցեն զնմանէ։ Բազմաբև կամ կոյրք էին և խրատասիրքս, եթէ յետ այնչափ նշանաց ոչ ծանեան զնա ուրբ ասացեալ. և կամ լիմանքս և ժողովրդք, եթէ ճանաչէին զնա գոնէ որպէս զմի ի մարգարէից, և կարծէին տակաւին կարող լինել յաղթահարել զնա, և բան ինչ որսալ ի բերանոյ նորա։ Այսամենայնի լուսափայլ երևի պատճառն, յոյժ սակս ընդունելի Յի զհրաւէրս ի Հաշ, և թէ զիարդ վարեալ յետոյ ընդ սեղանակիցս. քանզի զկուչուան ընդունելի ի նոր նախանձաւորութեանն զհնգ գիս, զհաշատանն փոխելով ի վարդապետարան. և կերբակուբ նորա էր ուսուցանել, և յայտնել զմնրգ

բութիւն, և ուղղել և սիր առնել զվարս և զկնոջաղ
սեզանակցաց իւրոց։

Ի նախագրեալ բանս կայ ինչ ինչ, զորս պէտք է մեր
պարզաբանել՝ առ ի բառնալ զամենայն մեղադ-
թիւն. որպէս յասելն, * Ահայց ոչինչ զարժանն
իսկ. կամ բան լաւ. բայց սակայն զաւելորդն տես-
ցուսութիւն. և ահա ամենայն սէր է ձեր։ Հայտ իսկ
է, թէ լոկ ողորմութիւնն ոչ է բաւական ի սրբել ըզ-
հոգի մեղաւորին ի մահաւորէ մեղաց։ Ամենայն
յայտնի է, թէ առ ի քաւել զմեղս ստանալոյն ինչ
անիրաւութիւն, չէ բաւական առնել ողորմութիւն յա-
ւելորդաց, այլ պարտ է դարձուցանել զստացեալն
անիրաւութիւն։ Զոր ի կշռամբել զփարիսեցիս, ասաց,
թէ ներբինն նոցա այսինքն հոգին լի է յափշտակու-
թիւն, և չարութիւն, կամ բան լաւ. անիրաւութիւն. իսկ
առ ի սրբել հոգւոյն յայսպիսի մեղաց, երկու ինչ
հարկաւոր էին, զղջումն և հատուցումն։ Զառաջինն
անպայտ էր առ մարդիկ, որոց յայտնի էր անիրաւ-
յափշտակութիւնն. զի զղջումն է ի սիրոն. վասն որոյ
ոչ բառնայ զգայթակղութիւն։ Զերկրորդն այսինքն հատուցումն կարէր օրինապէս լինել ծա-
ծուկ Հանապարհաւ. ուստի և այն մնայր անծանօթ
առ մարդիկ։ Զայս առ բառնալոյ զգայթակղութիւն
ասէաք, և այնպէս զսրբեալն ի ներքուստ զղջմամբ
և հատուցմամբ՝ սրբել նաև արտաքուստ շինութիւն,
մնայր առնել ողորմութիւն առատապէս։ Զրբ ասել.
փոյթ մեծ ունիր արտաքին սրբութիւն և մաքրութիւն
լուացմամբ մեռաց և բաժակաց և սնտկաց. և ներ-
քին հոգին ձեր պղծեալ է յափշտակութիւն և չարու-
թեամբ։ Զայլ արդ՝ հատուցէք զարտաս ձեր արտա-
բուն առ ուսն և առ մարդիկ, և զյաւելեալն տուք
ողորմութիւն։ Զոչ այնպէս առանց այնչափ լուացմանց՝ լինի որ ներքինն ձեր և արտաքինն. և եղի-
ջիր մաքուր և գեղեցիկ ի ներքուստ առաջի այդ զղջմամբ և հատուցմամբ, և արտաքուստ առաջի մարդկան ի ձեռն առատ ողորմութեան։

Զաւել գժուարութիւն կամ մեղադթիւն գասանի ի բանն յայն. * Զայ ձեզ զի շինեք զշիրիմս մար-

գործիցն, և Հարցն ձեր ասեսին զնասս։ Լայս ուրեմն վկայէ, եթէ կամակիցք էք գործոց Հարցն ձերոց. զի նոքա կասարեցին զնասս, և դուք զչերզմանս նոցա շինէք։ Խոսանգակ գԺուարուԹի այսր բնաբանի է՝ Ի մեկնել, Թէ որպէս շինել զչերզմանս մարգարէից սպանելոց՝ իցէ ՀաւատուԹիւն և կամակցուԹիւն Ի մեզս սպանողաց։

Ի բազում կարծիս մեկնչոց կարծիք կարգինոց սպանանի առաւելապէս մեքնոց առ բնական մեկնուԹիւն. զի ասէ Թէ փարիսեցիք չար մտաք շինէին զչերզմանս մարգարէից կասարելոց, ցուցանելով զառաղարան զանտարկ որք Հալածեցին զարդ արասարպէս զի ԺողովուրդՆ Հանարիցի զնասս Հեռի առնեն Ի կամակցուԹենէ մարդասպան խորՀրդոց նախնեաց իւրեանց. ուստի յեռոց տեսեալ զնասս զի Հալածեն զՀՆ առ Ի մահ, գիցեն Ի մեր յանցաւոր ամն զՀՆ. և Հալածելն իւրեանց զնս կարծեսցի գործ արդար և որ նախանձայուզուԹեան։ ԼՀ այսպէս Ի մահ մատանելով զՀՆ կամակիցս լինելին մարգասպան խորՀրդոց Հարց իւրեանց. և զի շինել զչերզմանս մարգարէից, էր մեծաց զոր Ի վար արկանելին առ Ի ժամանել չար կամաց իւրեանց, նոյն շինուԹիւն էր կամակցուԹիւն չար գործոց նոցա։

Սակայն և այնպէս ընդ այս մեկնուԹիւն ոչ Հանի կացնասս. Լայս՝ զի ոչ Ի որ գրոց կարելի ասել լիով բացել, և ոչ իսկ Հատանելի է, Թէ յապաղեալ իցեն շինել զչերզմանս մարգարէից մինչև ցԺամանակս բարգաուԹեան ՀՆայ. և յանԺամ շինեալ իցեն առ Ի ծածկել յաչաց Ժողովրդեան զՀալածումն իրեն՝ Ի՞նդ։ Բայց՝ զի յայտնապէս ասէ ՀՆ, Թէ շինելով զչիրիսն՝ ինքեանք իսկ վկայեն, եթէ կամակից են գործոց Հարցն իւրեանց։ Լայս ուրեմն ինն բանի՝ գործք նոցա Ի շինուԹիւն զչերզմանաց յայտնեին, և ոչ Թէ ծածկիլին զկամակցուԹիւն իւրեանց Ի կասարումն մարգարէից։ Կարելիս չարս պատՀասս նշանակի, յորս ասկս մարթի է շինել զչերզմանս փառաւոր՝ մարդոյ չարաչար սպանելոյ. որք և յարատարին պարագայից յայտնի երևին։ Լայս՝

մարթի է շինել լոկ 'ի պատիւ ապանելոյն։ Այսպէս նախնիք քրիստոնէայք կանգնէին շիրիմս մեծաչէնս 'ի յիշատակ մարմրոցաց։ Երկրորդ՝ մարթի է շինել 'ի կշռամբութիւն անիրաւ գործոց ապառողացն, և 'ի հատուցումն բան կարելութեան փոխանակ անիրաւութեան եղելոյ առ ապանելն։ այսինքն չկարելով տալ կենաց մեռելոյն՝ զնի զի նորա փառաւորել։ Այս ոչ խօսի Յն վն երկուցս այսոցիկ, որք գոյք են։ իսկ ինքն առա ոչ գոյ զշինութիւն շիրմոց, այլ պատրաստակն։ Երրորդ՝ կարէ որ շինել շիրիմս հոգեկապս 'ի փառաւորութիւն սրբոյն ապանելոյ՝ որպէս զասէս ոգւով մատրաւութեամբ առ երեսիս յաչս մարդկան բարեպաշտ և մեծապատիւ։ այս մատրաւութիւն թէպէտև է պարտաւելի, բայց ոչ է հաւանիլ և կամակցիլ ընդ մարդատպանութիւն։ Չորրորդ՝ մարթի է շինել զոյսոսիսն մեծամեծս գանձարանս՝ ոչ վասն փառաց ապանելոյն, այլ առ 'ի ցոյց կարողութեան ապանողաց հանդերձ պարծանաւք ինն՝ թէ նախնիքս նոցա այնչափ զօրաւոր եղեն, զի կարող եղեն բառնալ յաշխարհէ և զանձինս արժանաւորս մեծաց փառաց, լոկ զի հակառակ կացին նորա կամաց իւրեանց և խորհրդոց։ և յայս պարծանս չարութեամբ կոյս և բաղձանք՝ զի բազմութիւն զայնպիսի կարողութեան ինն ըմբռնելով 'ի նոսա, երկիցէ 'ի նոցանէ և պատուեսցէ զնոսա։

Այս պարծանքս և բաղձանքս դիւրաւ Հանապազ յարտարին շարժմանց և յեղանակէ խօսից, որպէս որ ցուցանէ զշինուածն։ որպէս թէ ասիցէ որ, տես զՅոյս կապ գերեզմանս, ուր անկեալ կայ այր մի մեծ և զօրաւոր, զոր ապան հաւն իմ, վասն զի հակառակ կայր կամաց նորա։ չար արար հաւն իմ ապանանելով զնա։ բայց պարտ էր զպատիւ իւր պահել, պատկառելի և յարգոյ ցուցանելով զանձն։ ոչ կամիի զի թողուցեալ իմ այսպիսի շիրիմ շինեսցին ուստիք, որ խոստովանակի զնոսացն ընդ իս։ Ապրիմ մեռաք շինել գերեզմանս ապանելոյ՝ է հաւանիլ հաճոյ թէ ընդ չար գործ ապանողաց, ուստի վկայել անձամբ զնէրբին կամակցութիւն իւրմէ ընդ մահնոցս։ Ոչ է հարկ թէ

փաբխակցիք չինեալ իցեն յայժամ. զաս էր և նոքա գէն, զաս էր և մնասամբ ցուցանելն զգերեզմանս մարգարէից՝ զարձելով ի կարգաւորելն ի ձեռն այնց մեծաշէն գերեզմանաց. և ի կարգաւորելն նախ նեաց իւրեանց ի սպասաւորմէն մարգարէից։ Ի կիր արկանել զնեբկայ ժամանակ փոխանակ անցելոյ, յաչաբ և ի որ գիրս։ Զու թէ արդարև այսպիսի ոգւով՝ անձանց կամ նախնեաց իւրեանց ընծայէին զչինութիւն գերեզմանաց մարգարէից սպանելոյ, քաղի և ի նախընթաց բանից անտի՝ որով կշտամբեաց Տէր զփարիսեցիս՝ նմանութիւն անյայտ գերեզմանաց, կամ գերեզմանաց բռնելոյ։

Ա ամն զի Տէր ասէր խօսէր այլաբանութիւն և փոխաբերութիւն. որ և յայտ վայրի ունէր զանգի։ Ոչխարէր ամենագէտն զնարհութիւն փաբխակցոյ, զի խնդրէին սպանանել զնա, և զաշակերտս նորա։ Ասասի առիթ առնու կացինս՝ ասել, թէ զայսոսիկ մեղանչեն եւ մարթ էր կոչել զերեզմանս մարգարէից արդէն սպանելոյ. բան որում այնպէս առաւել զանառապարանի էին, մինչ զի մարթ էր ասել թէ ի նմա թաղեալ կան յիշատակք ամենայն նախընթաց սպանելոյ։ Ա զի որովհետև մեռ մարգարէից էր որիանակ և ձև մեղանչն Տէրն. որ խնդրէր զայս մեռ որ էր որինակաւն, ցուցանէր կամակից լինել ի մեղանչունս նշանակիս սուտ. և խորհին զեղանակ այսմ մեռն, կարէր Ճշմարտութիւն կոչել, չինել զայս գերեզման մարգարէից յառաջագոյն սպանելոյց։ Ա սակաւ գժուարութիւն կրկ յեռնա այս մեկնութիւն. այլ բան կացինսի՝ սոքին մեկնութիւն պարզ և յայտնի ընծայի տեսութիւն յաջորդ բանիցն։ * Օ ի խնդրելոյն արիւն ամենայն մարգարէից հեղեալ ի սկզբանէ աշխարհի յազգէ յազգ մեղանչ։ Խնդրել յամենի զարիւն մեռելոց ուրուք ի լեզու ասեցին գրոց՝ նշանակել լուծանել զպատիժ. և շաղկապդ էր, ի նոյն լեզու գրոց՝ որպէս այլաբ յաճախակի՝ նշանակս և սուտ նշանակ. ՀԵՌ ԻՆՔԵՆ։ Ա սամի և խնամս բան նին լինի այսպիսի։ Ոչուբ խորհիր սպանանել զիս. բայց այնպիսի սպանութիւն խորհիք՝ յոր թաղելոյ

կացցէն ամենայն անցեալ ապաստաւթիւք. բան որում մեծ է այս և զարհուրելի, բան զամենայն ապաստաւիս զօրծեալս ի հարց մերոց, որք ապանին զանմեղս։ Լիցին իբրև և պարտական գոցի կրել զայն ամենայն պատիժ միանգամայն, զոր այլք զատաբար արժանացան կրել վասն այլոց ապաստաւթեց՝ սկսեալ յարքենէն արելի մինչև յարիւնն զաբարիայ, վասն զի այս ամենայն ապաստաւթիւք բռնանակեցին ի մահն իմ։ Ի՞նչ լոկ վասն այսր միոյ մահու այնոցիսի դատաստան լինիցի ի վերայ մեր, որպէս ի վերայ պարտաւորաց այլ ամենայն ապաստաւթեց։ * Ի՞նչ՝ ասեմ մեզ ինչ բնաց յայդ է յայդմանէ։

Հաւելու կաղինաս ի հաստատաւթիւն կարծեաց իւրոց՝ և զայս. թէ արդարև Հոգ յասել իւրում՝ * զի զինեալ զշիրիմն մարգարէից։, խօսի այլապատաւթեամբ վասն մահուն իւրոյ՝ և վասն մահու աշակերտաց, յայտ է ասել և անտի. զի ինքն իսկ յարել վաղվաղակի։ * Ա՛ սան ոմանցիկ իմանաւթիւնն այ ասաց. առաքեցից ի նոսա մարգարէս և առաքեալս, և ի նոցանէ սպանանիցին և հալածիցին։ Լ՚սա և զի տեսանելիք յայսմ վարդապետաւթեան բազում և այլ փոխարերութիւս և այլաբանս ի կիր արկանել։ * Ի՞մենայն որ է ձեր։. Օ՚ի եթ իբրև զգերեզմանս։ Լ՚սառնայք մարդկան բնանին. և գուք մնասարք միով ի քեռիանն ոչ մերձենայք։ Թաքուցանիք զվականս գիտութիւնն. գուք ոչ մտանիք, և որ մտանելոցն են արգելուք։ Լ՚սանբարդ յանցեալ յանցանէ, փոխարերութիւ ի կիր արկանին ասա. զի հրէայք ոչ էին յայդմէն կացնեալ. զի ազգ նորա ապառապուս Ջնջեցաս համաշարշարկան ջրհեղեղաս. այլ ազգաւն խնամոյ ասա զմարգասպանս։ Լակ թէ ոչ եթ զաբարիայ՝ զոր ասա յինչ Հոգ, ամենք ասեն զգաբարիս հայր յաշխանամիկրոյն. ամենք զգաբարիս կամ զգաբարիս որդի յա վիգպանայ, որ հրամանաս յոմանս արքայի յուգայ քարկոծեցաս բնդ մեջ տաճարին. իսկ այլք որ առաւել հաւանելի թուի՝ ասեն զգաբարիս որդի բարբարեայ, որ էր մի ի վերջին փորք մարգարէից։ Լա-

բարանքիւր յերկից կարծեսցս ունելոց պաշտպանս է-
բեկելիս, և պատճառս յաւէտ և նուազ հաւանա-
կանս. զորս մարթի է տեսանել առ մեկնիչս, և առ
վկայագիրս։

ԳԼ. ԺԲ.

Լաւ եղեալ ի խոնել զնոսաւ ժողովրդեանն և լսել
զանն այ, և ինքն կայր առ ծովակին զկենդանարեր
Թայ ։ (զուկ. ե. 1. մինչև ի 11։)

Եղեալ և բազմ զիսուսն զի փարիսեցիքն լսին
միաբանեալ ի սպանումն ի նորա, վասն զի բարոզիչքն
նորա հակառակ լինն նոցին վարդապետութեանց. և
սրանչելագործութիւնքն նորա մեծացուցանելին զփառս
նոցա, բայց ոչ իւրեք կասեցան ի քարոզելոյ հրապա-
բակաւ. և ի յայտնի առնելոյ նորանոր սրանչելիսն
զամենակարողութիւն իւր, և զյեղծութիւն։ Լրդ եկեալ
յարմն ծովուն գալիլեայ՝ շրջէր զանդեանն, որ ի մեր-
ձակոյ ուանն՝ կոչէր ծոց գենեսարեթայ. և ասէր
անդր ընդ անդայսր ամբոխն, և ասէին մի զմիով եկա-
նելին բազմանի ժողովրդեան լսել զանն այ, մինչ զի
մարթի էր նոցա յարմանալ կամն մեղել զմիմեանս, յա-
սելոյ և զյս, ի ծով անդր։ Կարօղ էր նոքն խոսփա-
նել զնոսանել նոցա զիրեն, և առանց այնչափ մեր-
ձենալոյ՝ երևեցուցանել զանձն նոցա, և լսելի ա-
նել զանն իւր ամենեցուն հաւասարապէս. բայց ոչ կա-
մէր սրանչելիս գործել, ուր շատ էին բնական մի
ջոցք։

Լուսաւ երկուս նաւս ձգնորսաց յարմն ծովակին, յո-
րոց ձգնորսքն էլեալ լուանային զուանսն իւրեանց։
Մի յերկուց անտի նաւուց էր սիմն պետրոսի. և զի

նա արդէն աշակերտակ էր Աստի, եկ Աստ ի նաւ նոր բա, և բազդրուիջ բան ձեզ ազաչանաց ասաց ցնա՝ փոքր մի հեռացուցանել զնաւն ի ցամաքէն, և նրա տեսալ ուսուցանէր ի նաւէ անտի զբազմութիւն ժողովրդեան։ Եւ աւետարանիչն ոչ պատմէ ասա զոր ինչ խօսեցաւ Աստ յայսմ քարոզութեան. քանզի այլուր նշանակէ, և միացուցանէ, զառակս և զչէնարարութիւնս զորս տալոր էր ուսուցանել. մերթ կրկնելով զյառաջագոյն ասացեալսն, և մերթ նորս յաւելով, է՝ զի յաւէտ, և է՝ զի նուազ բացատրելով բան բերելոյ հարկաւորութեան և զանազանութեան պարագայից, և բան հանգամանաց լաղագոյն։ Իբրև լուաց ի խօսիցն, ասաց ցպետրոս և ցնորին որսակիցս խոսացուցանել զնաւն փոքր մի խորագոյն, և արկանել զուանկանս յորս։ Պետրոս զի զամենայն գիշերն զայն աշխատ եղեն ընդունայն ի սեզանոյն յայսմիկ. այլ կատարեալ հաւատս ունելով ի նա՝ յորմէ զայր պատուէրն, ասէ, վարդապետ զամենայն գիշերս աշխատ եղեաք, և ոչ ինչ կալաք. բայց վասն քո բանիդ յոր հաւատամք՝ արկցուք վերստին ըզգործիս. զայս ասացեալ՝ արկին. և ահա նոքանեալ լցան բազմութիւն ձկանց ուսկանաց նոցա, մինչև մերձ ի պատառուելն։ Կոչեցին կամ ձայնիս, կամ ակնարկութիւն զընկերս իւրեանց՝ որք էին ի միւս նաւն, զալ օգնել նոցա։ Եկան հասին վազվազակի. և այնչափ էր որան, զի լցան երկոքին նաւքն մինչև մերձ յընկղմիլ ի ծանրութենէ։ Զ՚ոչ այն հրաշալի տեսիլ յակսելոս և յոմանեսս որսակիցք պետրոսի, և այլք ամենեքեան որք էին ընդ նոսա, հիացեալ մնացին. այլ առաւել քան զայլս պետրոս յայտի է. զի՝ զեալ պակուցմամբ՝ սնկան առ ծունկսն Աստի, և ասէ. ի բաց գնա՛ ինձ՝ ի բաց գնա յինէն, զի այր մեղաւոր եմ ես։

Զինչն կամէր պետրոսի թէ Աստ հեռացի ի նմանէ, քանզի քաղցր էր նմա յոյժ մերձ կալ վարդապետին, այլ ի մեծութենէ իրացն ասասնեալ՝ ասաց զայն զոր ոչն կամէր ասել. և նոքին իսկ յայտ արար՝ թէ, քաջ Հանալէր զմեծվայելչութիւն նոր իւրոյ և վար-

զապահի. քանզի յայտնեաց յարգական երկիւղ մեծ, յայտնեաց խոնարհութիւն խորին, յայտնեաց զանարժանութիւն անձին կալ առ ոտս Տէր. եւ առաւել անբերելի համարեցաւ, զի վասն իւր արասցէ ոչն բոլորից զայնպիսի ահագին հրաշս, ուր ես ասէ այր եմ մեղաւոր և անարժան մեծիդ այդ ընդունելի. Տէր քաջալերէ զնա չերկչիլ. և յայտ առնէ նմա, թէ այնուհետև լինելոց է ոչ որսորդ անբան ձկանց՝ ի մահ, այլ մարդկան բանաւորաց՝ ի կենդանութեան. Այնուհետև իբրև հանին զերկուսեան՝ ի ցամաք, պետրոս և յակոբոս և յովհաննէս ոչ ինչ փոյթ կալեալ ոչ զձկանց, ոչ զուսկանաց, ոչ զնաւուց, և ոչ զամենայն իրաց երկրաւորաց, Թողին զամենայն, և գնացին զՏէր Տէր.

Զմանրն՝ ի յետին մեկնեաց համարին, թէ այս անցք պատմեալ՝ ի զուսկայ՝ իցէ առաջին կոչումն Տէր զպետրոս, զյակոբոս, և զյովհաննէս. ուստի միացուցանեն զայս ընդ կոչմանն զոր պատմեն մատթէոս (՝ի գլ. դ. և համար 18.) և մարկոս (՝ի գլ. ա. համար 16.) որպէս՝ ի մէր անդր յառաջ բերեալ. Զի միայն հիմն այսր կարծեաց այնմ է, զի եթէ այս կոչումն ոչ էր նոցն ընդ առաջնոյն, զոր պատմեն մատթէոս և մարկոս, զՏէր զայր ասեն՝ թէ անհասատատ գասն նոքա՝ ի կոչման իւրեանց, գառնալով անդրէն՝ ի տիրապետութեան ասացուածոց իւրեանց՝ զոր Թողին միանգամ. իսկ զայս ասել կամ խորհիլ անգամ անպատեհ է մտ այսպիսի մեծարու առաքելոց. Այլ կաղինոս ասէ, թէ ոչ կարեմ հաւանել թէ ընծայել այդմ կարծեաց՝ Այսր՝ զի ոչ զոր տեսանեմ ասէ՝ ի նախին հարց՝ ի նոցն միտս. Երկրորդ՝ զի որ գիրն յայտնապէս ասէ մեզ՝ ի միտ առնուլ զգանազանութիւն. Իսատանք զնեալ զկարգ իրացն, զասանելոյն զի նախկին կոչումն առաքելոցս բազմաք յառաջ եղև քան զայս հրաշական որս ձկանց. Զնդ զգնայր Տէր ընդ եզր ծովուն գալիլեացւոց, տես էր՝ ի նոսն. անդ է պետրոսի կոչեաց և զանդրեաս. ասա բնաւ ոչ յիշատակի անդրեասս, զուցէ և չէր իսկ՝ ի տեղւոջն յայնժամ. ապա թէ

ոչ՝ քան սովորութեամբ՝ ոչ զանց առնեալ զուկաս զկա-
ղանն նորա՝ յանուանէ յիշատակելով զնա։ Զոգ
զատամի, թէ յիւ ինքնին ասաց նոցա, եկայք զինի իմ.
իսկ ասա ասի, թէ ինքնին զՀետ չոքան։ Զոգ ասի՝
թէ եառեա երկուս եղբարս զպետրոս և զանդրեաս
արկեալ ուսկան 'ի ծով, և կոչեաց զնոսա. ասա
զատանեմք զդերեսս և զորսակիցս նորա լուանալ
զդործս իւրեանց զինի ընդունայն աշխատս լինելոյ
նոցա՝ զյիշելն զայն ողջոյն. և ապա քան հրամանին
Յիսի արկին զուսկանս իւրեանց յոր։ Զոգ զինի
կոչելոյ զպետրոս և զանդրեաս, զնոսա Յս յառաջ,
և կոչեաց զյակոբոս և զյովհաննէս. ասա ապա երբ
կոքին նոքա Յն զի պետրոսի։ Զոյս զանազանութիւնք երևին
յայսմ առնել, թէ չեն իրարդ 'ի մի միայն նուազ
եղեալ։

Զոր զարբ է 'ի դէմն ածել, թէ քան այդմ երբերին
այն նախասպասիս առաքեալք անհասասա գտեալ
լինելին 'ի կոչման իւրեանց. կամ թողեալ զՅն, և
անդրէն դարձ արարեալ 'ի տիրապետութիւն ասացուա-
ծոց իւրեանց զոր միանգամ թողին։ Զրթիալ զՀետ
Յսի՝ ոչ է միտ ընդ նմա լինել, որպէս թէ ոչ երբէք
հետանալ յընթացսն թէ կամ յառաջիկայսն թէ
նորա. այլ 'ի լինելն ընդ նմա՝ կալ որպէս աշակերտ
հետ առ ասա վարդապետին. ուսանել 'ի նմանէ,
զՀետարարութիւնս. անսալ հրահանգութեանց նորա. կա-
տարել զհրամանս և զիրատս նորա՝ եթէ 'ի ներկայ-
ութիւն և եթէ 'ի բացակայութիւն նորա. լինել զոր-
ծակից քարոզութեան նորա որպէս և է օրինակաւ, և ոչ
թէ յարաժամ կալ առ նմա։ Զոր բազում անգամ
խոցս տայր յանապատս և 'ի լերինս կալ յաղօթս
առանձինն, ոչ ունելով ընդ իւր զաշակերտսն։ Զ-
ուտերբ յառաջ քան զՀարությունն որս ձկանց հրաւիր
բեցաւ 'ի Հաշ 'ի տուն փարիսեցւոյն. և ոչ ընթեռ-
նուամբ թէ և աշակերտքն իցեն հրաւիրեալ. ուստի
ասելի է թէ նորա ոչ գտան անդ զՅսի. զի յար-
ժամ յայսպիսի Հաշս երթային և նորա ընդ վարդա-
պետին իւրեանց, սովոր են աւետարանիչք որոշակի
նշանակել։ Զթէ յայնմ գիշերի աշխատեցան 'ի

գործ ծանր ձիներաւթեն, ի վար արկին զանմեղ արհնա իւրեանց, ի շնաւ զկարեւոր պէտս անձանց և այլոց աշակերտացաց՝ որք զհետ երթային Յիսի։

Ելն Պօղոս յաւուրս առաքելութեն իւրոյ և քարոզութեն տակուին երբեք երբեք գործեր զարհնա իւր՝ գալով խորանակաւ՝ ի շնաւ զպէտս անձին և ընկերաց, առ ի չծանրանալ օտարաց։ Լուր՝ որպէս նորայն արհատութեն նորոյ պատրաստին և յանօրինութիւն և յոյժանուս ոչ էր անկատարութեն, այլ յաւէտ մեծագոյն կատարելութեն, և գործ գովելի կանուորաց աղքատութեան։ Գործամ զառաջինն կոչեցան, ոչ վաճառեցին ոչ գնաւ իւրեանց և ոչ զուակնս առ ի բարձել զգինեոցս աղքատաց. գովելի եղև նոցայն պատրաստական հնազանդութի, և կատարեալ անվնասութիւն սրտից յամենայն խրատս երկրաւորաց. ոչ խորհիլ ինչ ոչ զուակնաց, ոչ գնաւաց, և ոչ զայլոց ստացուածոց, և առանց ժամանակաւ լինելոյ ի վաճառութեն և ի հրաժարութեն՝ գործով թողուլ զանձայն, և երթալ զհետ Յիսի։ Ել խորհեցան պատնել, կամ օտարացուցանել զիրս իւրեանց, զանն զի խորհուրդ նոցա բանանգակ յայն յառեցաւ՝ հնազանդել ածային կուրանն, առանց և վայրկեանի մի յապազելոյ։ Ել վաճառեցին յայնժամ գնաւս և զուակնս տալ զգինեոցս աղքատաց, բայց ասա լսա բերելոյ հարկաւորութեան ի գործ արկին գնաւս և զուակնս, ի հայթհայթել նորոք գտարէն աղքատաց։ Ել հրաժարեցան ի տերութենէն նոցա առ ի զհետ երթալ Յիսի. այլ յեսոյ ի կիր ածին զայն ի ծառայութի նորա։ Լսատ Յս ի նաւն պէտրոսի, անտի ուսոյց զժողովրդն. և զինի հրաշական արսոյն՝ մերձեցուցին ի ցամաք զերկոսին նաւսն, և Յս ի ցամաք և գնաց. ելին և նորա, թողեալ անդ գնաւս և զուակնս, և զբաղմութի ձկանց ի վայելումն այլոց, և գնացին զհետ Յսի առանց նոր կոչման. զի գնացին իբրև աշակերտք վարժք չունել փոյթ զիրաց աշխարհի. և սովորեալք լինել ը Յսի։ Լոյս թէպէտ ոչ յառաջնումն և ոչ յերկրորդումն փոխանցեցին յայնասպէս առ այլս գնալութի ընդդէմ

իւրեանց, սակայն Հնմարտանց Թողին զամենայն կա-
տարեալ անՁատմամբ յաշխարհէ, և անմեկնելի սի-
բով յօդեալ 'ի Ձեռս։

Սակ թէ առաքեալք արարեալ իցեն զսիրտ աղ-
քատութեան, ունիմք հաստատութեան 'ի միտս հաւա-
նութեան հարց, և 'ի համբերեն ուղղափառ վարդապետ-
ացս. որ և երբեմն 'ի բանէ անտի՝ զոր ասաց պետրոս
առ Ձեռս։ * Հաստատեսցէ զՔրիստոս զամենայն ՚ եւ. և
'ի պատասխանութիւնն Ձեռն առ նոսա, * Զաւակք որ Թողիք
զամենայն ՚ եւ. այլ թէ երբ եղև այս, չէ նոյնպէս
հաւատոյ. կալցուս յոյժ հաւանելի համարիլ թէ 'ի
լերին անդ եղև՝ յորժամ 'ի բազմութենէ աշակերտաց
ոմանք բնաբերեցան 'ի պաշտօն առաքելական. և թէ
նախ քան զՔրիստոսն որս ձկանց՝ չէին տակաւին կո-
չեցեալ առաքեալ։ Նոյնպէս և այն չէ հաւատոյ,
թէ ուրեմն աղքատութեան օտարացուցին արդեօք
յանձանց իսպառ զանրութեան և զգործածութեան ընչից
իւրեանց միանգամայն, թէ միայն զանրութիւնն Թողին,
պահելով զգործածութեան իրաց առաւել հարկաւո-
րաց 'ի գործման իւրեանց. որպէս զտուն, զհանդերձս,
և զգործիս արհեստի իւրեանց։ Այս հաւատոյ է,
զի տեսանելիք զնոսա և զինչն յարութեան նոցա 'ի կիր
արկանել զնաւս իւրեանց։

ԳԼ. ԺԳ.

Յ՝ գառնոյ գիւտանփամ տարուչէ առ Ծովուն փուլիցայոյց։
Պատասխանի առ երիսուն որ խնդրէին երթալ շէնս նորա։
Լրանն ի նոա երթալ ի փեննիսարէն։ Պատարէցուցանէ
ընդդէն։

* Տեսեալ Յոգի ժողովուրդս բազումս զիւրեն, հրամայեաց երթալ յայն կողմն։ (մատթ. ը. 18. մինչև ի համար 28։)
* Եւ ասէ ցնոսա յաւուրն յայնմիկ իրքեն ը երեկս լինեալ, եկայք անցցուք յայն կողմն։ (մարկ. դ. 35. մինչև ի վերջ։)
* Եւ եղև ի միում աւուրց ինքն եւ ի նաւ և աշակերտքն նորա. և ասէ ցնոսա. եկայք անցցուք յայնկոյս Ծովակին և գնացին։ (ղուկ. ը. 22. մինչև ի համար. 27։)

Յ՝ շարունակեր զքարոզութի իւր առ երդ Ծովուն գարիւեացւոց. և առ ամենայն քարոզուն նորա խուռնբնթաց գիմեր ժողովուրդն։ Յաւուր միում ասեսցալ, զի տարաժամեր օրն, և բազմութի ժողովրդեանն ոչ յօժարեր մեկնիլ ի նմանէ և գառնալ ի տունս իւրեանց, թերևս զի ի վաղիւ անդր ընդ առաւօտն պատրաստ գացին ի լուր քարոզուն նորա. այլ Յ՝ արձակեաց զնոսա՝ յայտ առնելով, թէ կամի անցանել յայնկոյս Ծովուն։ Յայնժամ մեռուցեալ դպիր մի՝ ասէ ցնա. վարդապետ եկիր և ես զկնի քո՝ յոր վայր և երթիցես։ Եւ այս պատասխանի ետ նմա յԻ. աղաւնասց որդիք գան, և թռչունք երկնից բոյնք. այլ որդւոյ մարդոյ ոչ գոյ՝ ուր դիցէ զգլուխ իւր։

Օ՝ այս պատասխանի բազումք խիստ համարին և մերժազական. իբր զի երևի ասէն, թէ առ անձն

գիւրաւէ իւրոյ կամքը գալիցն այն աշակերտիլ Յոյ, Յայս միտս էին որ Տէրը. որոց առաւել անասալ պարտ է 'ի մեկնութիւնս խնամատից ուսանելոյն գրոց։ Սակայն էն և ամենք, որք ոչինչ խոտաութիւն նշանակեմ ասէն 'ի բանն յոյ, և ոչ մերժուին, այլ պարզ և անկեղծ խրատ և յայտարարութիւն առ գալիցն և առ ամենեսին՝ որք կամին աշակերտիլ նմա. իբր ասել սիրով. եթէ արդարև կամիս գալ զինի իմ, գիտասցիր, զի պարտ է քեզ պատրաստել զանձդ 'ի համբերութիւն բազում. զի ոչ գոյ իմ ոչ մանիմ, ոչ յարկ, և ոչ հանգիստ ուրեք. և եթէ ինդրես լինել ընդ իս, զայս և զայլ բազում նեղութիւնս ունիս կրել ընդ իս։ Այսպէս արժան է խրատել զամենեսին, որք խնդրեն երթալ զինի Յոյ 'ի կրօնաւորական կարգի՝ կանխելով ասել առ նոսա պարզապէս. գիտասցես, զի 'ի կրօնի պիտի համբերութիւն բազում. ուստի եթէ կամիս մնանել 'ի կրօն, պարտ է քեզ 'ի համբերութիւն պատրաստել զանձն քո։ Այսպէս բազմութիւնս ճանապարհաւ և համոզմամբ մուծանել 'ի կրօն՝ ոչ է ասձեցուցանել զկրօնն, այլ պատրաստել գասալիքս և ուժգոյն, և գառնացուցիչս։

Այ բանից սոսի Յոյ թէ ոչ գոյ նորա ուր գիցէ զգլուխ իւր 'ի միտ առ և զայն. զի եթէ կամիցեալ էր նորա հանգիստ և անաշխատ կեանս վարել, ոչ պակասէր նմա ոչ տուն, և ոչ տեղի. այլ առ հրաբարար սիրոյն իւրոյ առ մարդիկ՝ կամէր շրջիլ և քարոզել յայլեայլ տեղիս. և առ 'ի գիւրութիւն գիմելոյ առ նա Ժողովրդեան և մանաւանդ ազգաւոյց, ասվարարար 'ի բացօթեայ վայրս քարոզէր, 'ի գաշտս և յանապատս, ուր ոչ գոյր ոչ տուն և ոչ յարկ. և 'ի գիշերի խոյս տայր յանմարդի վայրս՝ կալ յաղթիս առանձինն։

Այ նմին ժամու մինչև էր մտեալ Յոյ 'ի նաւ՝ մանանաւ առ նա մի ոմն յաշակերտաց նոր, և խնդրեաց հրամանն երթալ թաղել զհայր իւր։ Այսպէս ցնա Յոյ. Եկ զինի իմ, և թող տուր մեռելոցն թաղել զմեռելսն իւրեանց։ Զհայր ինչ հարկ երթալոյ նորա 'ի թաղումն հօր իւրոյ մանաւանդ յայն պարագայս

զի կայնն անդ որք առանելին զայն գործ ողորմութեան առ մեռեալն. նորայն ներկայութիւն էր լոկ երևելի ինն առ այս մարդկան, քան թէ գործ ողորմութեան առ մեռեալն. թող զի վասնզի եւս էր թէ միրձառորք նորա խափանեսցեն զնա յաշակերտութենն Յիսի։ Աւր ծանիր, զի 'ի սասել ինչ աւետարանսդ ոչ ընդդէմ սորա և ոչ ընդդէմ դարձին, 'ի կարծիս լինի կացինոս, թէ երկոքին եւս մեացին ընդ Յիսի։ Լրիւս գիպուածք ամենեին նմանք զրեթէ և բան բառից՝ պատմին 'ի զուիսսէ. ('ի գլ. Թ. 57.) բայց զնդեղ կացինոս, թէ ամենեին նման են, այլ չեն նոյն, որպէս տեսցի զկնի։

Ի մտանել յոմ աշակերտացն 'ի նաւ՝ անցանել յայնկոյս, ինքն նստեալ 'ի խելս նաւին, և եղեալ գոր գլուխ իւր 'ի վրայ բարձի, ննջէր. և աշակերտքն զարձուցին զնաւն ընդ արևելս Ծովակին 'ի կողմն աշխարհին գերգեսացւոց։ Աւեծ սերն առ Յս. և անյագ ցանկութիւն ըստ զաւծային մարգարէութիւն նորա, ձգեաց և զայլս բազումս 'ի ժողովրդենէ մտանել յայլ նաւս, և երթալ զՅիս նորա։ Այլ այն ինչ յաշղաղութիւն նաւելին, եղ յանկարծակի հոգի սաստիկ մրրկախառն, մինչև ալեաց ծովուն զրեթէ լնուլ մերձ յրնկղմել զնաւն՝ ուր էին աշակերտքն ընդ Յիսի։ Յորչափ զաւն գործելին և կարծելին օգնել ինչ նաւուն զեկաւ և թիավք և նաւավարն արհեստիւ, յորում վարժեալ էին, ոչ իշխեցին զարթուցանել զՅս. ոչ առ թերահաւատութեամբ, այլ առ պատկառանաց, և զի մի անհանգիստ արասցեն զնա։ Այլ յորժամ տեսին զվտանգն մեծ, որ անցանէր քան զամենայն մարդկային հնարս, զի մեցին առ նա որպէս առ վերջին ապաւէն իւրեանց՝ ազազակելով, տէր փրկեա զմեզ, զի կորնչիմք առաւել։ Յայնժամ յարուցեալ Յիսի՝ հայեցաւ ընդդէմ հոգմանն, սաստեաց և ասէ, դադարեաց. և ցծովն, կարկեաց. և նոյն ժամայն ոչ եւս եղև լսելի ոչ ձայն հոգմանց, և ոչ շառաչիւն ալեաց. և ոչ իսկ սաստատեաւն այն՝ որ սովոր է զկնի հոգմանն մեալ 'ի ջուրն. այլ ամենեին հանդարտաւէտ լրջեալ երարձ զվտանգն,

յանդիմանեալ զնոսա Հայրաբար որպէս վատասիրս և սակաւահաւատս. * Ելէք ասէ այդոսիկ վատասիրքս էք, չե՞ւ ունիք հաւատս։

Յայսժամ տագնապիչ երկիւղ մրրկին փոխեցաւ յերկիւղ յարգական ընդ կարգաւորութեան ամենահնար արանձնայարգութեան. մինչև հիացեալ * ասէին ցմիմեանս, ո՞ որ արդեաք իցէ սա. զի և հողմ և ծով հնազանդին նմա։ Օ այս ասէին նաւաստիքն առ Ն՚անդիսելոյ տակաւին զյա՝. իսկ առաքեալք որք Ն՚անդիսէին զնա, կամէին ասել. Ո՞վ որչափ մեծ և որչափ կարող և հզօր է սա, զի և հողմունքք և ջուրք հնազանդին նմա։ Ուստի բացագանչութեան այն, * Ո՞ արդեաք իցէ սա։, խնացեալ 'ի բերանոյ աշակերտաց՝ ոչ էր երկմտութեան ընդ յարգ անձինն Յիսի, այլ բացագանչութեան զարմացական. որով առաւել հաստատեցան Ն՚անդիսել զանձային զօրութեան նորա։ Կամի Յա՝, զի 'ի վատանգս մեր մեք մերով մտամբ արասցուք զոր կարեմք. և ուր մերս Ն՚իգն չէ բաւական, հաւատով կարգացուք առնա՝ խնդրել զօգնութիւն նորա. և նա անվրէպ ձեռնտու լինի՝ առանց իսկ խնդրելոյ մերոյ բազում անգամ։

ԳԼ. ԺԴ.

Եվ յերկրի գերգեսացոց ազգաց ընդդէմ գլուխս. և գերգեսացիս ազգին ընդ էր գնացէր ի սահմանաց նոցա։

* Լաւ անց յայսկոյս յերկիրն գերգեսացւոց՝ պատաս-
հեցին նմա դիւահարք երկու ։ եւ. (մատթ. ը.
28. ցվերջ գլխոյս։)
* Լաւ ելն յայսկոյս ծովուն յաշխարհն գերգեսաց-
ւոց ։ եւ. (մարկ. ե. 1. մինչև ցհամար 21։)
* Լաւ նաւեցին ինքն յաշխարհն գերգեսացւոց, որ է
յայսկոյս հանդէպ գալիլեայ ։ եւ. (ղուկ. ը. 26.
մինչև ի 40։)

Ի դադարիլ մրրկին՝ նաւեցին խաղաղութիւն, և
ելին յերկիրն գերգեսացւոց. ուր ընդ ելանել Յիսի
ի նաւէ անտի ի ցամաք, պատահեաց նմա ի գերեզ-
մանաց այր մի դիւահար. յորում ոչ մի դեւ էր որ-
ջացեալ, այլ ոգիյն լեգէոն մի, այսինքն զտնդ դի-
ւաց. որք այնչափ կատաղեցուցանէին զերկիրն, զի
ոչինչ մարդկային զօրութիւն կարէր պարսակել զնա.
բազում անգամ արկաւ յանդակապս և ի շղթայս,
այլ նա զօրութիւն դիւաց, խորտակէր և մանրէր զա-
մենայն։ Անդակութիւն նորա էր ի գերեզմանս. զի ըստ
այն ժամանակս սովորութիւն էր բանալ այրս և փա-
պարս ի մէջ լերանց ի գերեզմանս մեռելոց. անդ
ունէր սա զգազաթ իւր։ Լաւ եթէ ելանէր անտի,
շրջէր ի լերինս և աղաղակաւ իւրով զարհուրեցու-
ցանէր զշրջակայ բնակիչս, և կոծէր զանձն քա-
բամբք. յարձակէր զաղանաբար և ի վերայ անցաւ-
որաց, ուստի և չէր հնար ումեք անցանել ընդ այն
ճանապարհն։ Նկեալ էին ի մարմնոյն և զգեսաբ
նորա՝ քՁքՁեալք և պատառոտեալք ի դիւաց։

Բազում ժամանակք էին, զի կայր նա յայն դժ-

խաղին տանջանս. արդ իբրև տեսին այսպէս պիղծք զՀա ելեալ ի ցամաք, նոյնժամայն վարեցին զնա ընթանալ ընդառաջ նորա։ Հարժուն ասից յլն-թանալն, և խօսիլն լեզուին մարդոյ էր. այլ շարժողքն կէին գեր. որք ի մարմնի անդ ի կիր ածէին զոսա յընթանալ, և զլեզու՝ ի խօսիլ։ Լոյս զի ի բազմաբեթեան անդ այսոց պղծոց մին էր զլուխ. նա վաղբեր զշլխաւոր զարծաղուխն. և թեպետ միշտ ի դիմաց իւրոց խօսէր, բայց և այլք առ հասարակ հանդէպն էին ընդ նմին, և հանդիպամ ի բանս և ի գործս. ուստի և յասել նորա Է՝, էր իբր առել՝ ազգին լեգէոնախառնութիւն ջուրք դիւաց ի մարմնի սուտ բնակելոց։ Որ և բանդագանալ ի զորութենէն ամենայն առ սոսա նորա և ի ձայն մեծ ազաղակելով ասէր, զինչ ունիմ ես ընդ քեզ Հա որդի աստ բարձրելոյ, զի եկիր տարաժամ տանջել զիս։ Հա հրամայեցաց ելանել ի մարմնոյ անտի։ Լոյս այսն պիղծ զարհուրելաւ ասէր, ազաղէմ մի տանջեր զիս։ Հա դարձեալ ասէ. քեզ ասեմ այսոր պիղծ, ել ի մարդոյ այսր. իսկ դեռն կրկին եւս ազաղէր, երդմնեցուցանեմ զքեզ յանուն մի տանջեր զիս։ Հարց զնա Հա, և ասէ. զինչ անուն է քո. նա ես պատասխանի, լեգէոն է անուն իմ, քանզի բազումք եմք. և զերամին կրկնեաց զազաչանս, զի մի առաքեսցէ զնա արտաքս քան զաշխարհն, և մի կապեսցէ ի անդունդս ամենայն անդնդոց։ Լոյս անդ առ լերամին երամեալ մի խոզից իբրև երկուց հազարաց՝ արօտական. խնդրէին դիւքն զնա թոյլ տալ նոցա, զի յելանել նոցա ի մարդոյն՝ մտցեն ի խոզսն յայտնապէս։ Հա թոյլ էտ, երթայք ասէ. և նոյնժամայն այսպէս պիղծք մտին ի պիղծ անասունսն, և իսկ և իսկ ամենայն երամանին դիմեաց ի գարէ անտի ի ծովն, և հեղան։ Լոյսն զիւաւոր ազատեցաւ. երկու հազար խոզքն հեղան. իսկ դեռ տակաւին մնացին արտաքս քան զդժոխս յերկրի անդ։

Օ այս ամենայն թոզացոյց նոցա նոքն ի տալ ձայնս ամենեցուն, թէ ոչ կարէին խլրտիլ արտաքոյ հրամանաց նորա. և նաև հարկիցոյց զնասս կամ-

կար բնեմանալ և անկանել առ ասա իւր. բանզի զի
ասէին զի 'ի գաւբ էր փախստականն լինել յերեսաց
նորա. գուշակէին թէ ունի հանել զնոսա 'ի մարդոյ
անտի. ասաի լաւ հասնարկցան. ինքնին գիտել առ
նա։ Լ՝ն էրկրպագութիւն ոչ էր նեբբին և Ղնմարիա
իսնարշուեմի 'ի պատուել զնծին մարդացեալ, այլ
էր լակ արատարին և շահանդիր իսնարշուեմի ապա-
ատանք և կամանկոր ծառայից՝ առ զերծանելոյ 'ի մե-
ծագոյն պատժոյ։ Գ՝իտէին 'ի բանից մարդարէից,
զուցէ և 'ի յայտնութեամէ եղելոյ առ նոսա յանկանել
նոցա յերկնից, թէ Հ՝ն հանդերձեալ է լինել ընդ-
հանուր զատաւոր՝ ոչ միայն մարդկան, այլև հրեշ-
տակաց և դիւաց. և թէ 'ի վերջին աւուր զատաս-
տանի փակեսցին և ինքեանք անդերձ 'ի բոնտ յա-
ւիտենական. և ոչ ևս ունիցին ազատութիւն յաճել
ընդ օգս, և 'ի վերայ երկրի։ Գ՝իտէին փոքանկան
գիտութիւն, զի և ասա 'ի յերկրի կրեին զչարկան պա-
տիժս զատապարտութեամէ 'ի տանջանս հրոյ և զրկման
յերանելական տեսութենէն այ։ Լ՝այց գիտէին և զայս,
զի ասա արատարս քան զդժոխս զերծ են յանմոց պա-
տահական պատժոց. և 'ի վերայ այնորիկ ունէին ինչ
ինչ ասա ախորժական իւրեանց շարութեամէ, զի տեսա-
նէին զդոցս մարդկան, և կարէին 'ի թոյլ տալոյն
այ փոքանել զնոսա և հրատարեալ յանմեանս եղեւ-
նական և զդծալից զորձս՝ իբրու պարարիւս պիղծ
ազաց իւրեանց. զոր 'ի կապանս դժոխոց չկարէին
առնել։ Գ՝իտէին զի յայն ահարկու վիհ հանդեր-
ձեալ են անդերձ փակիլ յաւուր զատաստանի, բայց
զորն և զժամանակն ոչ գիտէին. միայն իմանային
'ի բանից մարդարէից՝ թէ չև է հասեալ. այլ խի-
թային, թէ Հ՝ն յաւելցու զայս պատահական
ատանջանս իւրեանց՝ յաւաջ քան զոր զատաստանի
արկանելոյ զնոսա յայն անկ արգելարան։ Լ՝ն
վասն այսորիկ ասէին ցՀ՝ն, * Լ՝ռկիր տարաժամ ատա-
ջել զմեզ։ և վասն այսորիկ անկեալ երկիրպագա-
նէին նմա, և երդմնեցուցանէին յանդ։

Սատանայ երբոյ մեր իսդրեաց. առաջին՝ մի ատա-
ջել զնա նոմին ատանջանաց, զոր կրեն զևք յաժամ

բռնի արտաքսին ի մարմնոց։ Ուռնագատութիւնն այն ընդդէմ կամաց նոցա եւանել ի մարմնոց, և կարողութիւն, զոր ոչ ներգործուած առնուին զփոքր լինել զեր ի վերոյ քան զկար իւրեանց, և հարկեցուցիչ ինքեանց՝ հնազանդիլ բռնի, տանջանք մեծ եր նոցա։ Զի որոյ յորժամ ասաց յս, * Եւ այսպէս պիղծ ||, նա ինդրեաց չասել նմա զայն տանջանս։ * մի տանջեր զիս || ասէ։ Այս խնդիր նորա չերեվ լսելի։ Բարի գեն և զերկրորդ խնդիր։ Չհանել զնոսա արտաքս քան զաշխարհ, կամ զեթ մի կապել ի գժոխս։ Յաւել և զերրորդն՝ թոյլ տալ նոցա մնանել ի պիղծ կենդանիս, որք մնա անդ արատեալն առ լիութիւն։ այս երկու խնդրուածքն նոցա կատարեցան՝ ոչ ի հանգիստ նոցա, այլ մանաւանդ յամօթ նոցա, և ի խրատ այլոց։

Զոր յասէն * Եւ այսպէս պիղծ ||, ոչ բռնագատեաց իսկ և իսկ առ կատարումն առաջնոյ հրամանի իւրոյ։ ապա թէ ոչ՝ ոչ արդէոք կրկնեալ էր գեն զինդիրն։ այլ թոյլ էառ նմա խօսիլ։ Նոսա՝ զի ամենեքին ունիցին ժամանակ ճանաչելոյ, եթէ այրն այն Ճշմարտապէս դիւահար էր։ և վասն այնորիկ եհարց զայն՝ զոր առանց հարցանելոյ արդէն գիտեր, թէ զինչ անուն է նորա։ որպէս զի ի պատասխանւոյ նորա աշակերտքն իւր, և ամենեքին՝ որք անդն կային տեսցեն՝ զի կարող է հնազանդեցուցանել՝ որպէս զմի գև, նոյնպէս և զհազարաւորս։ Երկրորդ՝ զի ամենեքին գիտասցեն, թէ գեր չեն կարող նեղել և չարչարել և ոչ զմի ի յետին արարածոց՝ առանց ուներոյ հրաման յՅրբորդ՝ զի ի միտ առցեն թէ որչափ ահարկու են գժոխք, զի գեր որք յինքեանս կրեն զեկեղեցի տանջանս դատապարտուն իւրեանց, սակայն և այնպէս ամբարտաւան ոգիքն այնորիկ ընտրեն մնանել ի պիղծ և յանարգ անասունս՝ քան փակիլ ի գժոխս։ Չորրորդ՝ զի գիտասցեն, թէ Զոր ոչ է ամենայն արարածոց։ և կարող է անօրինել զամենայն ըստ իւրոց հաճոյից, առանց անխրատելոյ ումեք։ Ցեարք այնոր երամակի, ոչ կարէին բազում բառնալ վասն վնասուն իւրեանց։ զի Զոր էր նոր

տալոյ նոցա և բառնալոյ ի նոցանէ։ Հաւատամ է, զի երկիրն այն էր երբայեցւոց. և միանգամայն բնա-
կէին անդ յայսմ ժամանակի և հեթանոսք բա-
զումք. այլ չէ յայտ, արդեօք երամանին այն խոցից՝
հրէից էր, եթէ հեթանոսաց. արդեօք ի պէտս
հրէից, եթէ վասն վաճառելոյ հեթանոսաց։ Բայց թէ
էին ի կերակուր հրէից առ ասն կոխողաց զօրէնս
իւրեանց, չէն ինչ զարմանք բառնալ Աստի զպատ-
ճառն այնր օրինազանցութեան. զի էր նոցա ազգ-
մանիթիւն մեծ, որպէս զի մի պղծեսցին զօրէնս իւր-
եանց։ Բայց միշտ ազգամանի մեծ առնէ բնդ մեզ, յոր-
ժամ բառնայ ի մենջ զդիւրութիւնս ինչ և զպատ-
ճառս՝ որով վարիմք ի մեզս։ Որպս եթէ չէին պատ-
ճառք օրինազանցուն հրէից, կամ թէ տեարքն էին
հեթանոսք, Աստ գործեաց իրրև ոչ ի բարի այնր
ժողովրդեան. զոր նոքին երևելի հրաշիւք եկին ի
ծանօթութիւն Աստի։ Բազում տեարքք էին
երամակին, ուստի և խոզաբուծք բազում էին. զոր
յընթանալ խոզից կատաղաբար և հեղձնալ ի ծով
անդր, լի ահիւ փախեան և երթեալ պատմեցին ի
քաղաքին և յայտարակս զամենայն զիրս խոզին և
զիւահարաց։

Այս գործ նորատեսիլ՝ շարժեաց զբամբասակ ժո-
ղովուրդ երկրին ընթանալ ի ծովեզրն, և տեսանել
թէ զինչ իցէ զոր գործեցաւն։ Ինչև ի գալ նոցա՝
Աստ էա զգենուլ դիւահարին ազնչացեալոյ. ուստի և
ի գալ վերկեացեալոյ զտին զնա զգեցեալ և զպատ-
ուացեալ զի նատէր հանգստութիւն առ ոտս զգաստա-
բարին Իսուս. և զոր անդն կային և տեսեալ էին
թէ զիարդ փրկեցաւ դիւահարն՝ պատմեցին նոցա
զամենայն։ Զարութիւն իրացն, ներկայութիւն դիւա-
հարին զգաստացեալ զոր ամենեքեան ահասային, տե-
սութիւն դիականց երկու հազար խոզից սատանելոյ
յերեսս ջուրց, զոր հարաւսա մի տեղի գրաւէին ի
ծովս անդ, մտածութիւն մեծի կարոտութեան Աստի
զոր միով հրամանաւ այնչափ ինչ գործեաց, ելից զա-
մենեսին ահիւ մեծաւ։ Բայց զի երկեան ի նոսանէ՝
ոչ իշխեցին ընդդէմ ինչ ասել. այլ յարգութիւն և

պատկառանօք վարեցան ընդ նմա. բայց առաւել շարժեալք յերկիւղէ՝ քան ի սիրոյ, ոչ կամեցան մերձ ունել զնա. ուստի և ազատեցին հեռանալ ի սահմանաց նոցա։ Զանեան զի կարօղ էր մեծամեծ բարիս առնել նոցա, որ ազատեաց յայնչափ բազմութենէ գիւաց զայրս մի տառապեալ. բայց կասկածէին թէ և մեծամեծ չարիս կարէ ածել նոցա նա՝ որ ընդ դնել զատս յերկրի իւրեանց՝ թայլ էա ի կորուստ երթալ այնչափ անասնոց նոցա։

Ամենք ասին, թէ առաւել սիրելին զոյիդ անասունս իւրեանց՝ քան զծանօթութիւնն այ։ Զերգն նոցա փայթ տեսանել ժշկեալ զՏիւանդս իւրեանց՝ վասն երկիւղին, թէ զուցէ վնասեցին ինչք նոցա։ Լրտեսիմս յանթերթդ գլուխ մտոթիւոսի՝ բարեմտութեամբ և խոնարհութեամբ նոցա ընծայէ զիրսն, որպէս թէ ոչ հանարեալ արժանի զանձինս մերձ առ իւրեանս ունել զՔրիստոս։ Լ. Յել սակերբերան ի Ճառն թիւ. ի վերայ մտոթիւոսի՝ զայն ամենայն Ճշմարտագոյնս տայ անկարգ սիրոյ նոցին կապելոյ ընդ նիզին տառացուածոց երկրաւորաց։ Ոչ կամեցան փրկիչն շգէմ կամաց նոցա մնալ առ նոսա. տուեալ էր գիշակաւոր աշակերտագործութիւն այնչափ ծանօթութիւնս զանձնել, որչափ բաւական էր՝ զի կարիցին հաւատալ զնա Ճշմարիտ ՅԾ. և անցանելով ի կոփառնաւմ, ոչ այնչափ հեռանայր ի նոցանէ՝ մինչև չկարել նոցա դիւրաւ երթալ առ նա, և ուսանել ի նմանէ։

Զի զարձաւ անդրէն ի նաւ. բայց և ի մեկնիլ անդ իւրում յերկրէն գերգեսացւոց՝ յայտնեաց ի վերայ նոցա զողորմութիւն զԱստուծոյ իւրոյ, թողեալ առ նոսա քարոզիչ զազատեալն ի լեգէոնէ այսոց չորոց, քարոզել զՏաւատս իւր ընդ ամենայն երկրին ընդ այն։ Օ ի թէպէտև. ի մտանելն Զոյն ի նաւ՝ ազատէր զնա գիւաւորքն, զի ընդ նմա իցէ. բայց Զի ոչ էա նմա թայլ, այլ երթ ասէ ի տուն քո առ ընտանիս և ազգականս քո, և պատմեա նոցա զոր ինչ միանգամ որ արար քեզ. և ողորմեցաւ քեզ։ Օ ի ոչ միայն ազատեաց ի լեգէոնէ զիւաց, այլև յաւել

փոխել զիրսն, ուստ ցանել յոյսի սուզ ժամանակի՝ զոր եկաց ընդ նմա, լաստաւորել երկոցին լուսաւորութիւն, վառել ի հոգի նորա զբ յաժարութիւնս և փափաքմանս, որ ելին բարեբարութիւնք մեծագոյնք քան զազատանն ի լեզեանէ գիւաց։ Ու առնուլ ՝Նոյ զնա ընդ իւր, ոչ էր մերժել զնա. այլ կամէր ի կիր առնուլ զնա յայլ տեղի, և յայլ վիճակ։ Զեն կամք ոչ ամենեցուն կրօնաւորիլ, կամ՞ի կարգ եկեղեցական մտանել. այլ բազումք թողեալ են յաշխարհի, զի ընդ աշխարհիկ ձեւով լինիցին որդիս առաքելոյ բաղաքի բաղաքի. և օրինակաւ վարուց, և զբ խրատուբ ծառայեցին զփառս իւր։

Յայսիսի եղև այրս այս, որ ի բովանդակ դեկապրիս, այսինքն ի գաւառն յայն տանեբաղաքեան, երիտեալ քարոզեաց զարքերարութիւնն զոր ապաշնորհ ամենազութեն ՝Նա. և եթէ ոչ ամենեքին գառնային, գոնէ ամենեքին մեծաս զարմացմամբ խորհուրդ բարձք խորհեին ի միտս իւրեանց ընդ այնչափ ազգութիւնն, և ընդ այնչափ կարգաւորութիւն փրկչին։

Ինդ առնս ընդ այսմիկ, զոր միայնակ յիշատակեն մարկոս և զուկաս, եղև և այլ ոմն նորա ընկերք, զոր յաւելու նշանակել մատթէոս։ Նորա զմիոյ միայն ասն մեզ ծանաւութիւն. զի բան կաղինոսի, եթէ ոչ վերիպիմ ասել, նա միայն եղև երբարուգեա փրկչին իւրոյ. նա միայն քարոզեաց զաղատիչն իւր։ Նոքա միայն հրատարակեցան կարգաւորն և ազգութիւնն ՝Նոյ։ Ասաթէոս ի յիշելն գիւահարս երկուս, պատմել զնոցանէ զայն եթէ՝ որ երկոցուն հատարակ էր։ Նոնոս եւս ելին բազմութիւն գիւաց. նորայն եւս բնակութիւնն էր ի գերեզմանս. նա եւս կատաղի էր և զարհուրեցուցիչ մերձակայից. նա եւս զայգ ընդ միւսոյն ընթացաւ ընդառաջ ՝Նոյ։ նորայն եւս գեր ընկալան հրամանն մտանելոյ ի խոզանն, որք ըստ արամ՝ տեսաց՝ գիտեցին և հեղձան ի ծովն։ Ա ասն ապա լուսնիսք զայլ ինչ ծանաւութիւն։ Լեթէ չեղև երբարուգեա, յայս և թէ գառաստարա գառ. ապա արդ յառաջնումն տեսանելոյ զարանելիս ուծային ՝Նոյ, նոյնպէս և ի սոս ունելոյ երկնչիլ յան-

կարգումն մարդկային անձնիշխանութեան. յառաջնոյն ունելոյ ապաւինիլ յած միշտ բաբեգումն, միշտ բաբերաբ. յերկրորդին ուսանիմք չփոփոխանալ ի մեզ, յոյժ դիւրաւոր գոլով մեր առ ի չարաչար վարել զանձնիշխանութեան մեր, և լինել անհաստատ և երախտամոռաց ապաշնորհ։

ԳԼ. ԺԱ.

ՅԻՆ ԲՈՂՈՔ ՀԻՆԳ. Ի ԲԺՇԿԻ ՀԱՆԳՈՄԱՆԵՑԻ Գ ԻՆԸՆԴԵԼ ՅԱՐԱՏԱՊԵԼՈՅ ԳԱՆՁ ԱՐԱՔԻՆ ԵՐԵՍ։

* Լաւ երկալ ի նոսա, անց յայնկոյս. և եկն ի քաղաք իւր ‖. (մատթ. թ. 2. մինչև ի համար. 9։)
* Լաւ մտեալ դարձեալ ի կապառնաումն յետ աւուրց ‖ և այլն. (մարկ. Բ. 1. մինչև ի համար 13։)
* Լաւ եղև ի միում աւուրց, և ինքն ուսուցանէր. և փարիսեցիքն և օրինաց վարդապետքն նստէին ‖. (ղուկ. Ե. 17. մինչև ի 27։)

Յետ մտեալ ի նաւ ընդ աշակերտաց իւրոց՝ եանց անդրէն յայնկոյս ծովուն. և եկն դարձեալ ի կապառնաումն ի քաղաք իւր ասէ մատթէոս. ի քաղաք իւր ասէ, ոչ իբր թէ անդ ծնեալ իցէ, որպէս ի բեթղեհեմ, կամ անդ մեալ, որպէս ի նազարէթ. այլ ի քաղաք իւրոյ սովորական բնակութեան. զոր ընտրեաց իբրև իւր սովորական տեղի ի վերջին ամն կենաց իւրոց, և իբրև միջակետ քարոզութեան իւրոյ։ Ընդ յառաջնումն աւուրս յետ շաբաթուն՝ իսմն ի միաշաբաթու նոսաբ Յն ի ասն իւրոյ սովորական բնակութեան. զուկաս ասէ * ի միում աւուրց ‖, ըստ երբայական ոճոյ՝ որ յայլ տեղիս եւ ասծային գրոց ի կիր արկեալ. ի նշանակել զառա-

ջին օր յետ շաբաթուն։ Այս մանաւանդ պարագայք ի մէջ բերին, զի ի միտ առցուք, թէ զոր ծն զոր սատ ունիմք պատմել՝ ոչ եղև ի ժողովրդոյն, ուր սովոր էր Տէր ուսուցանել. և ոչ յաւուր շաբաթու. ուստի և անդամալոյծն ածաւ յայտնի աւուր առանց և ոչ մի ինչ խղճի եղծանելոյ շաբաթուն։

Երբև լուր եղև ի քաղաքն ամենայն, եթէ Տէր ի տան է, այնչափ բազմութիւն գիմեաց անդ առ դա, զի ոչ տանէր. նաև արտաքոյ այնպէս խռնեալ էր ժողովուրդն, զի որ նորոգ գայր՝ չէր կարող և ոչ առ դուռն մերձենալ, թող թէ ի ներքս մտանել։ Ի բազմութենէ անդ բաց ի հաւատքակ ժողովրդենէ կային և գրագէտք փարիսեցիք և օրէնաց վարդապետք եկեալք ի լսել զվարդապետութիւն Տեառն ոչ միայն ի քաղաքացոյն գալիլեացւոց, և Հրէաստանի, այլև ի բուն իսկ յԵրուսաղէմ քաղաքէ. որք նրա տէրն շուրջ գնովաւ. իսկ Տէր կայր ի մէջի և ուսուցանէր և ի վար արկանէր զզօրաւորն իւր ի բժշկել գնոսա ի մոլորութենէ իւրեանց։ Եւ ահա յայտնի վայրի արք ելան ի մերձաւորաց կամ յազգականաց և կին բարձեալ մահճաւ զայր մի անդամալոյծ. և ոչ կարելով մուտ գտանել առաջ ամբոխին, և գնել զհիւանդն առաջի Տեառն, լի յուսով թէ բժշկեսցէ գնա, ելին ի տանէս և քակեցին զյարկն ուր էր Տէր, և բացեալ զառաստաղն՝ ի ցուցն կախեցին գնա, և ի ներքուցին մահճաւն հանդերձ առաջի Տեառն։

Այս մեծ հաւատ բարձրացոյն մեծապէս նպաստաւոր եղև հիւանդին. որ և ունէր արդեաք հաւատս զայդ ընդ անենչանաց առողջութենէ, այլ բարձրացն առաւել. այսչափ հնարս, այսչափ արհամարհութիւն, այսչափ փոյթ չէին արդեաք արարեալ, եթէ չունէին անարկիծս հաւատ՝ թէ ի գնել զհիւանդն առաջի Տեառն՝ իսկ և իսկ բժշկեսցէ։ Լուսոյ Տէր աչքք զայսոսիկ գործս հաւատոց, որպէս և զնէրբին հաւատս որսի նոցա քաջ գիտէր ծածկապէսն. հաճեցաւ ընդ այն, և դարձեալ առ հիւանդն՝ ասաց, որդեակ, կամ քան զուկասաւ՝ այր դու, թողեալ լիցին քեզ մեղք քո. որ է ասել, թէ ընտանեբար և քաղաք

քաղցրութիւնք և մարդասիրութիւնք խօսեցաւ առ հիւանդն. և ետ թողութիւն ամենայն մեղաց նորա։ Այլ զիրն ոչ ասէ, թէ անդամալոյծն պատրաստեալ էր յայս թողութիւն ներելոյն ներգործութիւնքս սիրոյ և զղջման. և ոչ յիշէ թէ լոկ արտաքին թողութիւնն տուաւ նմա առանց իւրոյ գործակցութեան ներելոյն ներգործութիւնքս հոգւոյն։

Յուցաք 'ի վերս անդր թէ ինչ ինչ իրք ընդհանուրք թէպէտ ոչ պատմին յաւետարանչաց, բայց միշտ խմանին. նա՝ վասն այսորիկ ոչ պատմին, զի ՚ի հանրական կանոնաց ինքնին խմանին։ Այսպէսին ոչ ոք 'ի չափահասից արգարանայ առանց գերբնական ինչ զղջման և ապաշաւանաց 'ի վերայ մեղաց իւրոց։ Օ մարմնոյ առաջաւի բաղմաց պարգևեաց Յն առանց խնդրելոյ և առանց գործակցելոյ նոցա. այլ հիւանդութեան հոգւոյն ներգործական մեղաց՝ որպէս ոչ լինի առանց հաւանութեան կամաց, նոյնպէս և առանց հաւանութեան կամաց ոչ թէ՛ լի. իսկ կամքն ոչ գործակցի առ հոգևոր առաջաւի, եթէ 'ի կողմանէ իւրմէ ոչ պատրաստեսցէ զանձն հաւատով յուսով և ապաշխարութիւն։

Յն ներելին լուսաւորութիւն և շարժութիւն զարթոյց զանդամալոյծն առ ամենայն փրկական հարկաւոր ներգործութիւնս. և յանապատն նորա որսի մնաց, ասաց ցնա, * Թողեալ լիցին քեզ մեղք քո։ Այնպէս բան Յն գայթակղեցան դպիրք և փարիսեցիք որք անդ կային. և թէպէտ առ արտաքս ծածկելոյն զիսրհուրդ իւրեանց, այլ 'ի միտս իւրեանց դատեալ պարտեցին զնա իբրև հայհոյիչ։ Հայհոյութիւնն ընդդէմ ՚ի՝ է տալ ինչ ՚ի՝ որ ոչ պատշաճի գերբնականութեանն նորա. կամ՝ բառնալ ինչ 'ի նմանէ, որ նմա միայնոյ պատշաճի. և զի բացարձակ և անկախ իշխանութիւն Թողոյ զմեղս՝ ՚ի՝ միայնոյ է անկ, դրաւեալն զայն իշխանութիւն անձին՝ է բառնալ յայ զայն՝ որ նմա միայնոյ պատշաճի։ Ա սան որպ՝ զիմոգուլն զմեզս համարեցան իբր նախատինք ինչ ՚ի՝. Ա՞ է սա ասէին, որ խօսի զհայհոյութիւնս. և ո՞վ կարէ թողուլ զմեզս, բայց միայն ՚ի՝։ Որպա եթէ, արդարև

վարդապետք էին՝ ունէին գանձս զանազանել երկու
իշխանութիւն, որպէս ի գործել պանդիսս, նախագա
և ի թագուլ զմեղս։ Այն բացարձակ իշխանութիւն
անկախ՝ ոչ հաղորդեալ յումեքէ։ և այս ոչ է սեպ
հական։ Այնուն կախեալ, փոխանցեալ կամ հաղոր
դեալ՝ որ կարէ պատաւաճել և մարդոյ՝ եթէ ասացցէ
նմա զայն ուրն։ Լոյս այս իշխանութի հաղորդեալ մար
դոյ ի կարգի սրանչելագործութեան ծանօթ էր դպրոց
և փարիսեցոց. զի ի հին օրինս բազմոց հաղոր
դեալ էր այն յոյ. բայց ի կարգի թագոյ զմեղս
անծանօթ էր նոցա. զի ի հին օրինս ոչ երբեք և
ոչ ումեք ի մարդկանէ հաղորդեցան. միայն ի նոսա
աւետարանական օրինս շարեցոյ տուաւ յոյ քահա
նայից։ Այսպէս և այնպէս չէր պարտ նոցա յայտ
մանել հեռանեցուցանել, թէ ուրեմն հայհոյել. զի
որովհետև ոչ ոմանք նշանս ուծութեան աւետաւ
էր զանձնել իւրմէ, և այնուամենայնայնմ վասն լինել
լոյս իւրոյ ճշմարիտ մեռեալ, պարտ էր նոցա հեռանե
ցուցանել. միայն ուծ կարող է թագուլ զմեղս. ապա
ուրեմն կամ ուծ է սա, և կամ յուծակոյս կողմանէ։
Այլոյ միոք չարագործ ոչ կրնէ զիսուս բան ուղիղ
բանի, այլ բան խանդաբեալ կրեց որոնին. ուստի և
գործն գեր ի վերոյ քան զմարդկային կարողութիւն
հայհոյութիւն դատեցաս ի նոցանէ։

Եւ նոյնժամայն զերկու ինչ ի գիտն ուծ նոցա զ
բառս ի յաղթահարել գնոսա, թէ ինչն գործէ
ուծային կարողութ։ Աւանդիեն էր, զի եւ նոցա տե
սանել՝ թէ գիտէ զգաղտնի խորհուրդս մտաց նոցա.
զոր չէ մարթի գիտել ումեք, բայց միայն ոչ, և որում
տացէ ուծ գիտել. ուստի եթէպէս նոցա խնդատաս
բել, թէ գանէ ունի ընդ իւր զուծային կարողութիւն։
Լրկիրարդն էր, զի մինչ նոքա խորհեին և խոսեին
ի ներքին գաղտնի սրտից իւրեանց, եւ պատասխա
նի նոցա՝ որպէս թէ յայտնապէս լեզուաւ խոսեին։
Օ՞ խորհիք սուտ ի սիրտս ձեր. որ այն յերկուց
իրացս իցէ դիւրագոյն. ասել ցանդամայրդն, թո
ղեալ լիցին քեզ մեղք քո, թէ ասել՝ արի յոտն կաց,
և գնա։ Այլ զի գիտասցիք թէ եւ նոսա բան որում

մարդ՝ կարօղ եմ զերկաբանչիւր իրս միօրինակ դիւրաւ վէճարել, ահա որպէս արարի զմեծն՝ որ էր թաղուլ զմեղս, այն է առաղջութիւն հոգւոյ, արարից և զփոքրն՝ որ է առաղջութիւն մարմնոյ։ Ասասի զառնայ առ անդամալոյծն, և հրամայէ ասելով արի առ զմահճիցն քո, և երթ ի տուն քո. և անդէն եղև անվրէպ բան բանի նորա։ Աւր կարդիցես այսպէս խօսի. ձեռնարկութիւն փրկչին էր ի մեծէ առ փոքրն. որպէս թէ ի վայրկենի բժշկել զանդամալոյծն աւասուել մեծ էր և դժուարին, քան թաղուլ զմեղս։ Այլ ամենայն ինչ միապէս դիւրին է. իսկ մարդոյ առանց ոճայնին զօրութեան ամենայն ինչ միապէս անկարելի է։ Ոճայնին հաղորդութիւնս կարի մեծագոյն է իշխանութիւնն թաղելոյ զմեղս. քան զիշխանութիւն բժշկելոյ զհիւանդս։ Օ այն կուրանք մեծագոյն սքանչելիք, որ առաւել ի վերս է քան զարարածական զօրութիւն։ Սքանչելիք առաջնոյ կարգի են, որք գործեն իրս՝ առ որոց գոյացութիւն ոչ ժամանել արարածական զօրութիւն. այսպիսի է թափանցել ընդ մարմնոս, լմնել ի քիթել ական ի զանազան տեղս։ Սքանչելիք երկրորդ կարգի են որք գործեն իրս, առ որս ժամանել և արարածական զօրութիւն. բայց ոչ յայնպիսի նիւթ, և ոչ յենթակայ այնպէս արատագրեալ։ Տալ կեանս մեռելոյն, տեսութիւն կուրին, փոխել զջուրն ի գինի ի թակոյին կամ ի բաժակն, և այլ այսպիսիք են սքանչելիք երկրորդ կարգի. զի բնութիւն ժամանել տալ կեանս, այլ ոչ մեռելոյ. տալ տեսութիւն, այլ ոչ որում ոչ ունիցի աչս. կամ թէ ունիցի, այլ ոչ է արատն դրեալ առ տեսութիւն. փոխել զջուրն ի գինի, այլ ի յորթն, ոչ ի թակոյին կամ ի բաժակն։ Սքանչելիք երրորդ կարգի են որք ոչ անցանեն զարարածական զօրութիւն ոչ ի գոյացութիւն, և ոչ ի նիւթն, այլ յեղանակն, և ի պարագայս. որպէս բժշկել զհիւանդն ի վայրկենի լոկ շօշափմամբ, կամ հրամանաւ. որ և բնապէս բժշկելի էր, այլ պատշաճաւոր դեղոք, և երկարութիւն ժամանակի։

Տալ ի վայրկենի զառաղջութիւն անդամալուծին

և սրանչելիք ի սարագոյն կարգի. սալ թողութեան մեղաց՝ և ի բարձրագոյն և յառաջին կարգի սրանչելեաց. վասն զի ամենայն բնական զօրութիւնք ոչ կարեն ինքնին ժամանել ի գոյացութիւն այսր թողութեանն, և սրբարար հնարքն՝ որ զայ ընդ թողութեան մեղաց՝ և ինչ մի գոյաւորեալ յոյ հրաշագործ ի գոյին, և և ի գերագոյն կարգի քան զամենայն նիւթական բարիս աշխարհիս այսորիկ։ Օ այս իշխանութիւն որ մեծ է քան զամենայն սրանչելիս, անսահման ողորմութիւն Աստի փրկչին մերոյ հաղորդեաց քահանայից նորոյ օրինաց. այլ առ յանձնութիւնն՝ և ոչ ի կարգ հասարակ սրանչելեաց համարեալ է յայս մարդկան։ Ա հին օրէնս առաւ իշխանութեան բաժանել զծով, յապառաժ վիմի ջուր բղխեցուցանել, ի մեռելոյն ի կենաս կոչել. այլ թողուլ զմեղս ոչ երբէք տուաւ մարդոյ։ Ա ասն որոյ առաւել նոր և հրաշալի երևեցաւ նոցին՝ խակ դպրաց և փարիսեցոց լսել ի յեր ասել, * Թո զեալ լիցին քեզ մեղք քո ||, քան թէ * արի և գնա ||։

Օ օրութեան մեռեալութեան ՀՅոի յայսմ էր, թէ թողութեան մեղաց, և վայրկենական բժշկութիւն անգամալուծին երկու իրք էին՝ այ միայն կարելիք, և մարդոյ օրուտ իցէ հաղորդեալ ուծային զօրութիւնս Ա՝ն կարող էր առնել զայն ինքնին. մարդն կարող էր առնել միայն ուծային զօրութիւն։ Ա՝ուրին էր առնել՝ ունել կարողութիւն թողուլ զմեղս. գիւրին էր առնել զայն և այնմ որ իրօք չունի. զի գործն ոչ գոլով զգալի՝ չէր մարթ ի յայտ գալ ստութեանն։ Ա՝այլ առնել ունել իշխանութիւն ի վայրկենի բժշկել զանդամալոյծն, գժուարին էր. զի գործն տեսանելի էր. որ եթէ բան ասելոյն գործն ոչ լինէր, ինքնին խայտառակէր իրք ստախօս։ Ա՝ուր չիր կասկած ի յայտ գալոյ ստութեանն, կարէ մարդ համարձակագոյն խօսիլ, զի վստահ է թէ ոչ որ ստեսցէ զնա. բայց ուր մարթ է ի յայտ գալ ստութեանն, հարկ է բազում զգուշութիւն խօսիլ։ Ասել իմ, * թողեալ լիցին մեղք քո ||. գուր ոչ տեսանէր, եթէ թողան

մեղք նորա կամ ոչ. այլ յասել ցանդամանդեցն, * արի և գնա։. կարէք նոցին ասելոյն տեսանել զի յառնել և գնայ. և եթէ յառնել և գնայ, ապա հրաշք է, որ ոչ կարէ լինել, եթէ ոչ ուծայնն զոբութիւն։ Լուր՝ որպէս տեսանէք թէ կայ յիս այդ զօրութիւն ասել անդամանալուծին զարձութիւն. նոցին պէս պարտիք հաւատալ ինձ, յորժամ ասեմ ուծայնն զոբութիւն կամ կարողութիւն թագուալ զմեզ։ Լոյս որպէս զի տեսջիք թէ ունիմ ես զայս կարողութիւն՝ զոր ոչ կարէք տեսանել ասէր, զոր նոցին հեռասին կարիցէք տեսանել։ Ի զործն իբր՝ Լուեալ ասեմ անդամանալոյծ դա՝ արի ան զմահիձն քո, և ելթ։ ի տուն քո։ Լուեալ ասել զայս, իսկ և իսկ յարեալ անդամանալոյծն ոչ միայն առաջ, այլև ժիր և ուժեղ. և բռատնձնեալ զմահիձն իւր՝ ապա ասաբայլ ասիւք և կորովի մարմնիով գնաց։ Ի տուն իւր։ Օ արմանք կալաւ զամենեսին, և զի եղեն ա հիւ. և խոտատման եղեն եթէ այսպիսի ինչ երբեք ոչ տեսաք. և փառաւոր առնէին զուծ զաստիչն այնպիսի իշխանութիւն մարդկան։ Ասիւեին զի ուծ ոչ կարէ առնել աբանելիս։ Ի հաստատութիւն առաքելոցն։ և տեսանէին զաբանելիս առաջի ազգաց եղեալ։ Ի ցոյց և։ Ի հաստատուն ունելոյ զիսի իշխանութիւն թողուլ զմեզս։ վասն որոյ հաւատացին Աշմարտութիւն թողուլ զմեզս։ վասն որոյ հաւատացին Աշմարտութիւն, և հիացան ընդ այսչափ բարձրացուցանել այդ զմարդ։ այլ չառին։ Ի միտ, թէ նա ինքն յս ոչ էր լոկ մարդ, այլ ուծ մարդացեալ։

ԳԼ. ԺԷ.

Եթէ խելք ունիցիս զքեզ խրատ։ Լրիցայ ի ձաղ ի փոսն նորա։
Լաքուրայեցոյնքն ղուռուիանցն վասն լղոգիցը գոգոս։

* Լաւ անցեալ ընդ այն Եղիպ, եւ տեսս զայր մի զի նստեր ի մաքաւորութեան մատթէոս անուն. և ասէ ցնա Եկ զկնի իմ։ (մատթ. Թ. 9. մինչև ի 18։)
* Լաւ եկ դարձեալ ի Ծովեզին. և ամենայն ժողովուրդն գայր առ նա, և ուսուցանէր զնոսա։ (մարկ. Բ. 13. մինչև ի 23։)
* Լաւ յետ այսորիկ եկ անտի, և տեսս մաքաւոր մի՝ որում անուն էր զևի, զի նստեր ի մաքաւարանէն։, և այն։ (ղուկ. Ե. 27. մինչև ի վերջ գլխոյն։)

Յետ յետ բժշկելոյ զանդամալոյծն՝ դարձաւ անդրէն ի Ծովեզին. ուր գային բազմութիւն յոյժ ժողովրդեան լսել զվարդապետութիւն նորա։ Ի դառնալ իւրում ի գերեզմանացուց՝ ընկալան զնա ժողովուրդք բազում, որք ակն ունէին նմա. (ղուկ. Ը. 40.) զորս և ուսոյց ի սոսն բնակութիւն իւրոյ ի կարմառնաւում։ Լայլ զի սուրն անձուկ էր յոյժ առ այնչափ բազմութիւն, վասն որոյ դարձաւ քարոզել և ուսուցանել ի բացի։ Հելանել ի քաղաքէն եւ տեսս մաքաւոր մի նստեալ ի մաքաւարանէ, անուն նորա մատթէոս. զոր այլք զևի կոչէին ըստ յաճախ սովորութեան երբայեցւոց երկու անուանս կրել. որ և էր որդի ալփեայ։ Ելոյծ նորա կամ պաշտօն ասելի էր յոյժ յայտ հասարակաց. զի հանել կամ պահանջել դրամն՝ ոչ միայն անիրաւութիւն այլև իրաւամբք, և արուեստս միշտ ասելի. և առաւել ևս ասելի լինէր, զի սովորաբար այնպիսի պաշտօնեայք ասային

շարժել զիշխանն առ նոսա հարկադրութիւն. յորոց փոքրագոյն մասն հաստատէր ի գոնդարանն ներուել, և մեծագոյնն մասանէր յիւրեանց առանձնական արկղ։ Յողովուրդն բազում ասէր. իշխանն միշտ աղքատ էր. և մաքառակեան միշտ հարստանայր։ Եւ և առաւելագոյր ատելութիւն ի զրկողուէց, ի տատից և ի թշնամեաց՝ զոր ելեալ կամաց իշխանին գլխաւիր սովոր էին առնել ամենք յայնպիսի պաշտօնեից։ Ա՝ սան այսորիկ ամենայն մաքառաւորք և հաստատաձաւք կամ լուսնայափոխք իբրև առաստակեան անուամբ մեղաւորք կոչէին յամբոխն. իբր ոչ եթէ զի ամենեքին չարք էին, այլ զի ստակաւք էին բարիք։

Ի ստակաւոց անտի մին էր մատթէոս, ըստ որում ուսանելոյ զՀաՅՈՒԹԻՆ ՅՈՒ ընդ նա, և զպատրաստութիւն կամաց նորա թողուլ զամենայն և երթալ զկնի նորա. որք էն պայծառ նշանք հոգւոյ բարւոյ. և ոչ գտանեաւք խօսիլ աւետարանչաց վասն դարձի, և վասն հաստուցման՝ որպէս ի պատմութենէ զաքէոսի։ Հարցուստ էր մատթէոս. որոյ ապացոյց է մեծագոյն Ճշն, զոր արար իսկ և իսկ բազմութիւն բազմութեանց. բայց հարստութիւն նորա էր յարդար վաստակոց, ոչ ի խաբէութենէ, ոչ ի զրկողութենէ, և ոչ յանիրաւութենէ։ Լուսաւ զնա ՅՈՒ նոստեալ ի սեղին մաքառաւորութենէ կամ լուսնայափոխութենէ իւրոյ, և հաՃեալ ընդ զեղ հոգւոյն ի գործ ոգեղ և վանդաւոր, կոչեաց զնա զկնի իւր ասելով պարզաբար. * Լ՝ի զկնի իմ՝։ և մատթէոս առանց բանս ինչ ի մէջ արկանելոյ, այնպէս որպէս և զիարդ գտաւ ի նմին պահու, իսկոյն թողեալ ի ձեռաց զգրիչ, զդրանն, և զամենայն ինչ, յարեաւ և գնաց զկնի նորա։ Յասելն * թողեալ զամենայն ||, ոչ կամի ասել՝ թէ յանժամ վաղվաղակի արար զուխտ աղքատութեան, կամ հրաժարեցաւ ի տերութենէ ընչից իւրոց առ այլս անցուցանելով. որ յայտ անտի է, զի առ նմին իբրև տէր ընչից իւրոց արար Ճշ մեծահաց. նա զի զոլով նորա հրապարակական պաշտօնեայ, ոչ կարէր խաղառ հրաժարել յամենայնէ, մինչև էր աւարտեալ զհամար հաշուի իւրոյ ընդ

իշխանին։ Հեթազ զամենայն, որպէս տեսաք ի վերս
ասացք ի պատրաս, ի յակոբաս և ի յովհաննէս,
հրաժարելով ի սրտէ, և ոչինչ փոյթ առնելով զիւրա-
սաց օրք կարէին հանդիպիլ ընդդէմ իւրոց յերեսանն
անձամբ գէտ։ Եւ ի Թազուլ անդ առ Եսեղ
զամենայն ինչս ներեցեալ՝ յայտ արար զիւր հան-
տատ յառաջադրութիւն Թազոյ և զիրարութիւնն ա-
մենայնի, և առ այլս անցուցանելոյ բան խրատու և
առաջնորդութեան, զոր յեռոյ հանդերձեալ էր ուսու-
նել յերիտասարդ վարդապետէն։

Նոտարակոյս երևի, թէ մտաթիկս յառաջնոյն ա-
նէր բառական ծանօթութիւն զէնի։ այնչափ և այն-
պիսի մեծամեծ արանցիւք՝ զոր գործեաց որ ի գա-
լիլեա և ի շրջակայ ասհմանս նորա, այնչափ բարբ-
զութիւնք և վարդապետութիւնք ի ժողովրդանոցս,
և խառն դիմեցումն առ նա ժողովրդեան ի գալի-
լեայ և յայլ հեռաւոր բաղաքաց, և այնչափ զրոյցք,
զոր խօսէին զնմանէ ընդ ամենայն տեղիս, անկարե-
լի երևի թէ չիցէ հաստատ յակտնջս նորա։ Այ՝
հաստատելի իսկ է, թէ երբէք երբէք ի լուր բարբ-
զութեաց նորա գտեալ իցէ և ինքն՝ գէթ սակս հե-
տաքննութեան, և զամենս ի սրանցէ նորա տե-
սեալ. մինչև թերևս և յաժառութիւն ինչ իցէ զար-
թուցեալ ի խորս սրտին՝ մտանել ի գաս աշակերտաց նորա, այլ չիչխեալ յայտնել զոյդ յոմ՝ անարդ-
ժան հանդերձելով զանձն որպէս մեղաւոր։ Այրթ
է և ընդ հակառակն ասել, թէ առանց այսպիսի
պատրաստութեան ներգործութիւն ջերմեռ կոչմանն
յոմ փոխեաց զնա անդէն և անդ յայլ մարդ։ Զգա-
ստ այս ինչ է հաստատ, զի մտաթիկս ամենայն առա-
գուշ ծանեալ զանազանման մարդասիրութիւնս զէնի
ի քաղցր և յանուշակ կոչման անդ իւրում։ վասն
այնորիկ առանց ընդ բանս ինչ ածելոյ՝ առաժամայն
գնաց գէնս նորա։ Զոր ելեալ յառաջնոյն յանձնէր ծա-
նօթութիւն ինչ զէնի, շատ էր բան մի նորա ընալ
զէգի նորա երկնային լուսով, և վառել զսիրտ նո-
բա ի սէր ածային։

Զատ որոյ և կամեցեալ մտաթիկսի տալ հրապա-

բանաւոր նշան մեծի ցնծութեան իւրոց վասն մատանելոյ
յաշակերտութիւնի Քրիստոսի, որպէս ասէ Յովհաննէս ընդ-
նելութիւնի մեծ Քրիստոսի և նորայոյն. ուր բաց յաշակերտաց
ամենի նորա էին բազմեալ ընդ նոսա և բազումք ի մարգարէից
և ի բարեկամանցն մատիանսի։ Օ այն տեսեալ կեղծաւոր դպրաց և փարիսեցւոց՝ ցուցին զայնմակիսի Քրիստոս, զի յանձն էառ աշակերտութիւն հանդերձ բազմիլ ի մի սեղանի ընդ մարդասէրս և ընդ մեղաւորս. ուստի սկսան խօսիլ և յանդիմանել զաշակերտսն՝ սոգտանելով և զվարդապետն նոցա. թէ զիարդ ընդ այնպիսի արս մեղաւորս այնչափ ընտանեցաւ, մինչև ուտել և բռնիլ ի նոսա ձեռք հանդերձ։ Լուաւ Քրիստոս զխօսիլ նոցա, և փոխանակ աշակերտաց՝ ինքն էառ պատասխանի, ցուցանելով թէ բժիշկն յաւէտ առ հիւանդս քան առառաղջս յաճախել. զի նորա և ոչ արս կարօտ են բժշկի։ և առ խապառ անպատասխանի առնելոյ զնոսա՝ առաքէ զնոսա ի՝ աք զիրս ուսանել, թէ զի՞նչ է այն՝ որ զրկալ է ի գիրս յոմանոյ մարգարէի. (գլ. Ղ.)* Օ ողորմութիւն կամիմ, և ոչ զզոհ։ այսինքն բան երբայական ասոյ, առաւել ընտրեմ զդգրծս ողորմութեան քան զզոհս զառանց և արքառաց. էս եկի ասէ յաշխարհ առնել ողորմութիւն, որում առաւել կարօտ են մեղաւորք. ուստի և առաւել ի՝ նոսա լինիմ կենաց կցորդ, և զնոսա հնարիմ ուսուցանել և ածել յապաշխարութիւն։ * Օ՛ի ոչ եկի կոչել զարդարս, այլ զմեղաւորս յապաշխարութիւն։

Զ՚ա այս դպիրքն և փարիսեցիքն ոչ կարացին տալ պատասխանի. այլ կամեցեալ սոգտանս ինչ դնել նոսա՝ յայլ ձև փոխեցին զխնդիրն։ Ընդդէմ ասեն աշակերտքն յոմանսն և փարիսեցիքն պահեն, և յաճախ խնդրուածս առնեն հրապարակաւ. և քո աշակերտքդ ոչ նոյնպէս առնեն, այլ ուտեն և բռնեն։ Ընդ եին և ամենք յաշակերտացն յոմանսն, որոց լսելով զինդիրն, և ցանկանալով առնուլ պատասխանի, մատեան առ Քրիստոս, և ինքնանք էառ զնոսն երկրորդելին. ընդդէմ ասեն մեր և փարիսեցիքն

պահէմք յանձամ, և քո աշակերտդ ոչ պահէն։ Յայնժամ յայտնի արար նոցա նոյն օրինակաւ, թէ, ցորչափ կան տակաւին հնոյ հին օրինաց, չկամի ծանրացուցանել զնոսա նոր բեռամբք. այն օրէնք ի մեծոյ բարձցին, և ապա ի հրատարակիլ իւրոց նոր օրինաց՝ յայնժամ դիցին և պահք։ Ասէաւ լոկ զայս մասն նոր օրինաց, այսինքն զպահս, և դնել ի վերայ հնոյն, և եղծանել զվայելչութիւն երկարանալ չիւրոց. միոյն՝ որոյ զեղեցկութիւնն ոչ է հատատեալ ի լոկ պահս յայտնիկ. և միւսոյն՝ որպէս թէ անկատար էր և կարօտ այսմ նոր յաւելուածոյ։ Յորչափ կայ մնայ հրամանատարութիւն մանրեանն օրինաց, չէ մարթ յաւելուլ նոր օրէնս ծանրացուցիչս. ապա թէ ոչ՝ լինէր դնել զերկասին ի վասնզ օրինազանցութեան. մարդիկ դժկամակեին ընդունել զնոր օրէնս, և յայտնի իսկ մերժէին, եթէ լինէր պահանջել ի նոցանէ զպահպանութիւն նորա հանդերձ պարտեօք հնոյն։ Յորժամ հին օրէնքն բարձցին իւրով մեղաւամբ, յայնժամ եղիցի ժամ դիւրագոյն նոր օրէնս հրատարակել, որպէս և պահս նոսին յանկաւորս։

Օ այս պատասխանի արար Յն ոչ յայտնի, այլ երբեմն այլաբանութիւն. նախ ի մեռն խրախակցուն ընկերաց ընդ փեսային. որք բան երբայական ասէր * Անկուանք առագաստի ։ կոչին. որոց ցորչափ են ընդ փեսային՝ չէ մարթ պահել և սուգ առնուլ. այլ յորժամ հեռացին ի փեսային, յայնժամ պահեսցին։ Օ այս այլաբանութիւն դիւրին էր աշակերտաց յուշանալոյ ի միտ առնուլ. զի և այլ անգամ կուրաց Յն զանձն փեսայ։ Այս թեպետ յուշանեալս պահէր, այլ նա * բարեկամ էր փեսային ։, և ոչ մնանուկ փեսայարանին կամ հարսնարանի. բարեկամ փրկչին էր, այլ ոչ էր առ նոսս։ Երկրորդ այլաբանութիւն էր՝ անյարմարութիւն նոր կապերտի ընդ հին հանդերձի, զի եթէ նոյն կարկատեսցի ի վերայ հնացեալ ձորձոյ՝ միօրինակ եղծանի առաջինն, և երկրորդն ագեղ երևի։ Երրորդն էր նմանութիւն ակի և գինւոյ, զի թէ նոր իցէ գինին, չէ արկանելի

'ի տիկ հին. ապա թէ ոչ՝ 'ի պատառել տիկին առ հնութիւն ոչ կարելով տակալ եռացման նոր գինւոյ, գինին հեղանի, և տիկն կորնչի. այլ գինի նոր 'ի նոր տիկ ապկանելի է, և երկոքին պահին. և չէ իսկ արժան տալ ըմպել զնորն, ցորչափ կայ հինն. զի վասնզ է՝ թէ որ վաթժեալ է 'ի հինն, մերժեսցէ զնորն. այլ յորժամ ապառի հինն, յայնժամ է դի պոշ ժամանակ ձեռնարկել 'ի նորն։

ԿԻ։ ԺԱ։

{}՝ բնչիւ զինն գ սեռոսեռ։ {}՝ բրոնեն զոգնի գ գ-
ոնեալ։ Լանայ զոգ երիոց նորոց, և բնչիւ զոգ գ
հանգ գնասնոր։

* Մինչդեռ նա զայս խօսէր ընդ նոսա, ահա իշխան մի մատուցեալ երկիրպագանէր նմա և ասէր. դուստր իմ արդ եւս վախճանեցաւ ։ (մատթ. թ. 18. մինչև 35։)

* Եւ իբրև անց Յիսուս միւսանգամ յայն կողմն, ժողովեցաւ առ նա ժողովուրդ բազում. և էր առ ծովեզերբն. և ահա մի 'ի ժողովրդապետացն գոյր՝ որում անուն էր Յայրոս ։, և այն. (մարկ. Ե. 21. մինչև 'ի վերջ գլխոյն։)

* Եւ ահա եկն այր մի, որում անուն էր Յայրոս. և նա էր իշխան ժողովրդեան ։. (ղուկ. Ը. 41. ցվերջ գլխոյն։)

Այն ինչ տակաւին զմեր Հաւոյն յս նատեալ 'ի տուն մատթէոսի՝ խօսէր ընդ փարիսեցւոց, և ընդ աշակերտացն յովհաննու վասն պահոց, մատեաւ առ նա այր ոմն երևելի կուսեցեալ յայրոս՝ մի 'ի նախապատիւ իշխանաց ժողովրդանացին, և անկեալ առաջս նորա՝ երկիր եպագ նմա։ Օ՛ի էր նորա դուստր երկոտասանամեայ հիւանդ՝ թողեալ անցոյս 'ի բժշ-

կաց, և 'ի վերջին տապտապ մահու հասեալ՝ յոր-
ժամ հայրն ցաւագին էլ 'ի տանէ, և եկն ինդբել
օգնութիւն յերկնաւոր բժշկէն։ Լոգ առաջի նորա
գլուխն ազէաս վասանգի հիւանդին, որպէս ուխտեր առ
մարկոսի և զուկաս. նա՝ առ սատակ ցաւոց սրտին՝
յանել և զայն, զորոյ զգոյժ կամ լեալ էր առեալ,
և կամ 'ի նոյն պահու լուեալ 'ի հանգստաց ուսանէ՝
թէ ցարդ մեռեալ էին։ * գուսար իմ ասէ արդ ես
վախճանեցար ‖ բան զրեցոյ մատթէոսի։ * այլ և
կեալ գիցես զձեռն քո 'ի վերայ նորա, և կեցցէ ‖։
Օ այս ազէաս թախանձագին լուեալ մարդասէրն
նոն՝ մտադիր յարեան և գնաց ընդ նոսա. և ամե-
նայն բազմութիւն ժողովրդեան գնացին զկնի. որոց
ջանացեալ մերձ լինել նոսա՝ բազումք սնդեին և նե-
ղեին գնա յանդէպս։

Յայնժամ յանկարծ ինն դարձան Յն յամբոխն,
և ասէ. ովք մերձեցար յիս. իբրև ամենեքին ուրա-
նային, կրկնեաց և ասէ, ովք մերձեցար 'ի հանդերձս
իմ. ընդ այս հարցումն զարմացան ամենեքին. իսկ
պետրոս և այլ աշակերտքն ասեն ցնա. վարդապետ
տեսանես, զի բովանդակ ամբոխդ սնդեն և նեղին
զքեզ. և դու ասես, ովք մերձեցար յիս։ Յաւել
Յն, ոմն մերձեցար յիս, իսկ 'ի բոլոր սրտի հաւա-
տով. զի գիտացի եմեմ զօրութիւն ել յինէն 'ի մեր-
ձենալոյ անտի. զայս ասելով, շուրջ հայեր տեսա-
նել զկինն, որ կատարեալ հաւատով գաղտ մերձե-
ցեալ էր առ նա։ Լայս կին կրեր զտեսանումն
արեան յերկոտասան ամսոց հետէ. որ և ծախեալ
էր զինչս իւր զամենայն 'ի բժիշկս, այլ փոխանակ
օգտելոյ առաւել ինասեալ 'ի գեղոյ նոցա։ Լայս
եկ 'ի մտի, զի թէ յաջողեցի նմա այնոսիկ մերձե-
նալ առ արանելարարն Յն, զի կարասցէ գտնել զքը-
զանցս հանդերձի նորա շնչաւորել, անուշա բժշկեսցի
յսխտէն։ Ա ամն որոյ բռնեն արարեալ մեկնս 'ի
մէջ խառն բազմութեամբ. և ելհան շնչաւորել զծայրն մի
'ի քղանցից հանդերձիցն Յնոյ։ Հաւատայր հաստա-
տութիւն՝ թէ կայ 'ի նոսա ոճծային ինն զօրութիւն.
բայց չէր տակաւին այնպէս կրեալ 'ի հաւատս՝

մինչև Ճանաչել 'ի նմա զամենայն ոճային կատարելութիւն։ Եւ իշխեաց յայտնի երևիլ առաջի Յոր, զի գիտելով թէ ախտ իւր բերբէր 'ի նա զբարեկամն պղծութիւն, երկնչիր թէ իբրև պիղծ մերժեսցի 'ի նմանէ, վասն որոյ իբր հնարիւք խորհեցաւ գողանալ զբժշկութիւն։ Եւ արդարև մերձենալ 'ի հանդերձս, և բժշկիլ ըստ ամենայնի՝ եղև 'ի միտս վայրկենի միանգամայն. քանզի գիտաց կինն 'ի մարմին իւր, թէ անդէն վաղվաղակի ցամաքեսցաւ աղբիւր արեան նորա, և բժշկեսցաւ 'ի տանջանացն։ Եւ տես յանձին իւրում զկայսութիւն պարգևին՝ որ շնորհեցաւ նմա. սակայն և այնպէս ոչ համարձակէր երևիլ առաջի նորա, և պատմել զհնարսն՝ զոր արար։ Եւ իբրև հատս եղեալ ոչ ծածկեցաւ 'ի ծածկագէտ նոնսն, յաւուրս մատուցեալ անկաւ առաջի նորա որպէս ամենագութի բժշկապետի, գողալով յերկիւղէն, թէ գուցէ կշտամբեսցի սակս յանդգնութեանն։ Եւ Յոբ ընդաբոյս բաղցրութիւն իւրով ասէ ցնա. գուսարդ՝ հաւատաք քո կեցուցին զքեզ. երթ 'ի խաղաղութիւն. քաջ ջանիրեալ, և մի երկնչիր. զի ախտ քո ոչ ևս դարձցի առ քեզ. այս է ասէին, * Եւ եղիջիր ողջ 'ի տանջանաց քոց ։ որով ոչ եթէ նորոգ բժշկի գնա, զի արդէն բժշկեալ էր. այլ յապահովիլ գնա ընդ հաստատուն ազատութիւն 'ի տանջանաց անտի։

Վասն զեռ խօսէր Յոբ ընդ կնոջն, գան ոմանք 'ի տանէ ժողովրդապետին յայրեսի գուժաբերք, թէ գուստր նորա մեռաւ. ուստի ուերբդ է աշխատանել զվարդապետան Յոբ՝ առնել զայն Ճանապարհ երթալոյ անգր։ Յոբ իբրև լուաւ զբանն ասացեալ, ասէ, ցժողովրդապետան, մի երկնչիր, բայց միայն հաւատասա. և արձակեալ զամենեսին որք անդ կային, ամ ընդ իւր գերիս ունէր յրնտանի աշակերտաց, զպետրոս, զյակոբոս, և զյովհաննէս. և եմուտ 'ի տունն իշխանին, ուր տեսեալ ամբոխ յոյժ և լալակոնս և ազաղակ և փողաբս 'ի պատրաստութիւն յաղարկաւորութիւն, ասէ. զի՞ խռովեալ էք, և լայք և կոծիք, աղջիկդ ոչ է մեռեալ, այլ ննջէ. այն է այլաբանութիւն առեալ 'ի քնոյ. որով կամիր ասել, թէ

այնպէս ունիմ յարուցանել զքա, որպէս որ զի զարթնուցու 'ի քնոյ։ Թէ չէք Հարկ առնել պատրաստութիւն թաղման, զի ոչ է մահ գորա առ 'ի թաղումն։ Ու ուրացաւ թէ չիցէ մեռեալ. այլ ուրացաւ թէ չէ այնպէս մեռեալ, որում արժան էր առնել զայն պատրաստութիւն թաղման. այս չէր առ փոփուն մնաց. զի 'ի բանից անտի յայտնի լինէր ասացեալն. * Օ՜ խառնվեալ էր և լայր. ոչ է մեռեալ աղջիկդ ։ այսինքն ոչ է այնպէս մեռեալ, զի ունիցիք պատՀառս խառնվելոյ և լալոյ. քանզի փոքր միւս ևս տեսանիցէք զնա կենդանի և ողջ ամենեքին՝ իբրև 'ի քնոյ յարուցեալ. վասն որոյ ասաց, * Լ՝ՍՏ ՆՆՋԷ ։ Լ՝մենքբին ընդ կատակս Հանարեցան զասացեալն, զի ոչ խնացան. որպէս և ոմանք յանմտաց Հանարեցան թէ յո՛ չՀանապէ զմեռեալ զոչն նորա. վասն որոյ ծաղր առնելին զբանիւբ նորա. իսկ Յս Հանեալ զնոսա արտաքս 'ի սենեկէ անտի՝ ուր էր մեռեալն, առ ընդ իւր զՀայր մանկանն և զմայր նորա, և զերիս աշակերտսն. և նորօք մտեալ 'ի ներքս, կալաւ զձեռանէ մանկանն, և ասաց, տալիթա կում. որ թարգմանի բան բառիցն, աղջիկ արի ։ Լ՝ա այս Հրաման Յսի առ ժամանայն յարեաւ աղջիկն, որպէս թէ որ 'ի քնոյ զարթնուցու, ոչ միայն կենդանի, այլև ողջ և ժիր գոյր Հանդարձակ, և ուտէր ախորժ կերակրոյ. վասն որոյ և Յս մինչ այլք ապշեալ կային ընդ սքանչելիսն, և ոչ կարէին խորհիլ վասն կերակրոյ մանկանն, ասաց տալ նոսա ուտել, յառաւել Հաստատութեան Հրաշիցն. և պատուէր ետ յոյժ Հնգեցուցեալ՝ որք անդ գտան և տեսին զքանչելիսն, մի ուրեք յայտնել զայն բնաւ. * Լ՝ա պատուէր տայր նոցա յոյժ՝ զի մի որ գիտասցէ զայն ։ Նէր մարթի յարութեան մանկանն մեռալ 'ի ծածուկ, զի մահ Նորա յայտնի էր, և ահա տեսանէին զնա կենդանի և առողջ. ապա պատուէրն էր՝ կամ չտանել մեծամբոյն աղաղակ և Հնչակ 'ի գովութիւն, և կամ չյայտնել զդիւրութիւն և զիշխանական եղջերանն՝ որով յարոյց զնա։

Յելանել Յսի 'ի տանէ անտի ժողովրդապետին՝

դառնալ 'ի կափարնաւոր 'ի գաւառ իւր, 'ի Ճանա-
պարհին զՏէր եղէն նորա կոյրք երկու, որք ապա-
զակէին, ողորմեաց մեզ որդի դաւթի։ Իսրև եմուտ
Յս 'ի տուն, մատեան կոյրքն առ նա. Հաւատայք, եթէ կարող եմ բանալ
զաչս ձեր. ասեն ցնա, այո՛ տէր. յայնժամ մերձեցաւ
յաչս նոցա և ասէ. Ըստ հաւատոց ձերոց եղիցի ձեզ.
տեսին լոկ շշուափմամբ կատարեցաւ հնարքն, զի նոքա
ժամայն բացան աչք նոցա և տեսին. Յս ասասիս
պատուիրեաց նոցա չՀայտնել զբանդելիսն իսրև 'ի
գովեսնի իւր՝ ասա 'ի տալ մեզ օրինակ խոնարհու-
թեան. այլ նոքա ոչ Հնազանդեալ պարտական Հնազան-
դիլ այնչափ խոնարհութեան և Հանեսուցանեցին նորա՝ 'ի
ծանկել զփառս նորա, ել եկանել 'ի տանել անուն՝
Հանրաւեցին զբանդելիս նորա և զնա ընդ ամենայն
երկիրն ընդ այն։

Իսրև եկին նորա արտաքս, նոքա Հետայն մատու-
ցին առ Յս զոյր մի Համբ դիւահար. և Յս եկեալ
վանդվանդեալ զդեն, և եւ Համբ խօսիլ Համարձակ.
Հոգոյնս բդկն թեպետ արդեն սովորեալ էին տե-
սանել զայնպիսի աբանելիս, սակայն ոչ երբեք ա-
ռանց մեծաց զարմանաց տեսանելին. զի միշտ իբր
նոր ինն թուէր նոցա։ Միայն փարիսեցիքն ըստ
տարբացեալ նախանձու իւրեանց՝ զամենայն գոր-
ծակցութեն դիւաց ասային. բայց այլք խոստովան
լինելին, թէ ոչ երբեք եղեալ այսպիսի ինչ յիս-
բայելի։ Պարքեն և մեր արանդանամբ իրաւամբք 'ի
լուր այսպիսի բարեբարութեց փրկչին. այլ առա-
ւել արանդանալ պարտ էր մեզ, թէ քանի քանի եւ
մեծամեծ զարՀանատաղ ընդունիմք 'ի նմանէ 'ի լու-
սաւորել նորա զմեզ իւրով Հնարքիւ. որ և ներկելով
մեզ զմեզս մեր՝ կոչէ 'ի մտՀանել 'ի կեանս յաւե-
տեանական։ և ազատելով 'ի մեղայ՝ ազատէ 'ի սա-
տանայէ դիւէ, որ ամենքն զՀոգիս մեր։

ԳԼ. ԺԷ.

Յ՝ երկոսն տարուցն ի Նազարեթ ի հայրենիս իւր. քանզի էր ուրեմն տրծամ էր ընդ նոսա, սոփոս տանջիչն առնէ անդ։

*Լսէ եղ անտի, եկն ի գաւառս իւր. և երթային զհետս նոցա աշակերտքն իւր ॥ ՃԾ. (մարկ. Ղ. 1. մինչև ի 7. հատուած։)

Տնին մեր յետ յարուցանելոյ զդուստր ժողովրդապետին ի կապառնաումայ, ի նմին աւուրս յարամ լուսաւորեաց և զերկու կոյրս, և ազատեաց զհամբ դիւահարն, ուղղեաց զհանապարհիւրն ի Նազարեթ։ Այսու այսորիկ ասէ մարկոս թէ եղեալ ի սահմանս ժողովրդապետին, եկն ի գաւառս իւր։ Լոյս գալուստս Յիսուսի ի Նազարեթ՝ բան կաղինոսի ոչ և այն, զորմէ Ճառեաց զուիկաս զմեր քաւարարեալ պատմող. և ոչ այն՝ զոր պատմէ մատթէոս, զոր անեցուք յիւրաքանչիւր տեղոջ։ Օրն երեկոսին յայն նուագս աշակերտքն ոչ գոսան ընդ նմա. ի միւսումն չէր տակաւին ժողովեալ աշակերտաց, ի միւսումն արդէն ընտրեալ էր զառաքեալսն. իսկ յայսմ ելեալ էր ընտրեալ առաքեալս, թէ և մարկոս կանխելով յերբորդ գլուխն յանուանէ նշանակէ զնոսա. բայց արդէն եկին նոքա զուտ աշակերտք։ Հաւաքեալքն բարբոք ընկալան զնա Նազարեթացիք, որոյ անուանք. իսկ յերկրորդումն ոչ նոյնպէս. սակայն յարգութիւն ինչ եղուն նմա. բայց յերրորդումն մեծաւ արհամարհանաւ վարեցան ընդ նմա, մինչև առ կատաղութիւն խնդրել զահապետ առնել զնա ի գլխոյ լերին։ Լաւ ի միացուցանել ի մի զերիս զայսոսիկ, չէ բաւական՝ զի գոսանելոյ յիւրաքանչիւրն ինչ հանմանման միմեանց. վասն զի բազում անգամ պատահեցան իրք հանմանմանք. և ի

բազում յայլ առիթս Աստուծոյ և այլք նոցին եղանակաւ վարեցան, և խօսեցան։

Ի հասանել շաբաթու, եմուտ Աստուծոյ ի ժողովրդոյ նոցին ուսուցանել. և բազումք իբրև լսէին զարմանային, որպէս յառաջնումն ի լսել զվարդապետութիւն նորա։ Այլ ուր յառաջնումն անդ եւառն բարի վկայութիւն ոչ վասն ուսմանն նորա, զոր ոչ հաւատային, այլ վասն հնարհաց և խնամութիւն նորա. այս անգամ խոստովան եղեն զխնամութիւնսն նորա, խոստովան եղեն զիսել թէ յայլ տեղիս բազում մեծամեծ զքանդելիս արար։ Վասայն և ասէին ընդ երկուսանաւք արկանել զարդարութիւն՝ ուստի բղխեին այնպիսի վարդապետութիւք և այնպիսի զօրութիւք. յայտնի ոչ ընծայէին դիւի՝ որպէս փարիսեցիքն, բայց և ոչ կամէին Ճանաչել ի նմա զօրութիւն ածուն։ Օ խորհուրդ իբրեւանց գաղտնացանելիս յայտնատուին նորա, և ուր՝ անտի պարտ եր նոցա գտանել ապացոյց, և խոստովանիլ զնա Ճշմարիտ մեսիա, անասնելով զի ի զաւակէ դաւթի իջանէ, Ծնեալ ի բեթղեհեմ, որպէս խօսին մարգարէք զմեսիայէ. ոչ յիշեցին ոչ զդաւիթ, և ոչ զբեթղեհեմ. այլ ի նշան յայտնի նախանձու առեին, մանուկ հիւսան, որդի մարիամու, և եղբայր՝ այսինքն ազգական յակովբայ, և յովսէայ, և յուդայի և սիմոնի. և քարք զորս ասէին սատ ի քարաբիս առամեզ էն. չէ անձամբն մեզ ազգատոհմ զորս։ Զնա այսպէս յաղքատութենէ և յանշքութենէ տարութիւն պատճառս առնուին ոչ հանարիլ իբր զօրութիւն ածային զիմաստութիւն նորա և զկարողութիւն. և զպարտաբերին զնա, որպէս թէ առ մեսիաութենեան ցուցանիցէ զայնչափ զօրութիւն, զոլով ինքն յայտնի սի նուաստ ազգականութենէ, և այս է զոր ասէ մարկոս ասելով ինն. * Եւ զայնմանկէնին ի նա։ Զազգարանութիւն փրկիչն ոչ կամեցաւ բարբարել զնաւբ չարամտութիւն նոցա՝ յայտնի յանդիմանելով զչարամիտ նախանձու նոցա. այլ միայն զառակաւոր առացուած մի սակ նոյ առաջի առելով. * Եւ ի մարգարէ անարգ, բայց եթէ ի գաւառի իւրում, և յազգատոհմի, և

'ի տան իւրում։ Իբր ասել՝ մարգարէք յայլ տարբ
ան գրգռեալ, 'ի հայրենիս և յազգատոհմի իւրեանց
անարգ և աստ ոչինչ են համարեալ. յանդիմանեմ
էր այս նախանձառաց, այլ հեզութիւն և մեղմով։

Նախանձն է ցաւ ընդ բարին այլոյ՝ բան որում
կարծի նուազեցուցանել զփառս իւր։ Լեծն նա-
խանձի շ բարի փոքրագունին, զի երկնչի թէ նուա-
զեսցի փառք իւրոյ մեծութեան. հաւասարն ընդ հա-
ւասար, զի երկնչի թէ նուազի փառք հաւասարութեան.
փոքրն նախանձի ընդ մեծն, զի երկնչի թէ և ևս
նուազասցայ, եթէ այլք մեծացին և ևս։ Նա զի
փառքն սովորարար առաւել ցանկալի է 'ի մէջ քա-
զաքակցաց և ընտանեաց՝ քան 'ի մէջ օտարաց, և
լինել մարգարէ՝ է բարի բարձրագոյն կարգի քան
զամենայն երկրաւոր բարիս, վասն այնորիկ մարգա-
բէն յիրում քաղաքի և յազգատոհմի առաւել են
թագակոչ է նախանձու։ Նա ոչ կամելով զնա բարձ-
բագոյն խոստովանիլ, ոչ միայն լսան նմա զգաստա-
նալն պատիւ, այլև զգոգաբաւելիք ջանան նուազա-
ցուցանել զնա։ Զանազ էր նազարէթացւոց տե-
սանել զԳ բարձրագոյն քան զինքեանս վասն երկ-
նային խնամաւելն և կարդալն նոր, որ ծնողքն տարբն էր, կամ գէթ ոչ բարձրագոյն քան զբա-
զումս։ Նա վասն այսորիկ ոչ պատուէին զԳ։

Նա անհաւատութիւն զարմանս ինն տայր Գոի.
ոչ զայն որ ծագի յանդիմանել, այլ զայն որ ծնա-
նի յարդար կշռութեան՝ 'ի տեսանել իւրս ինչ այլազգ
յոյժ քան զոր պարտ էր լինել։ Նա անհաւատու-
թիւն նոցա եղև պատճառ, զի Գն ոչ արար անդ
բազում զարուեստս. այլ տակաւ հիւանդս բժշկեաց,
ձեռն եդեալ նոցա։ Լուտի և յասէին, * Նա ոչ կա-
րէր անդ և ոչ մի զօրութիւն առնել։ այսու ոչ նշա-
նակի՝ թէ չունէր կարողութիւն, այլ թէ ոչ կամեցաւ,
ոչ 'ի գէպ վարկաւ. որովհետև նորա վասն անհաւա-
տութեան իւրեանց ոչ դիմէին առ նա բնտանեաքն,
և ոչ մնասցանէին որոշ յայլ տեղիս՝ զարտաւանս
իւրեանց. ուստի ոչ տային առիթ զարթելոյ զարանչ-
ելս, և ինքն անպատճառս ոչ կամէր հրաշագործել։

Ա. յս եղանակ խօսից, ոչ կարէ, փոխանակ ասելոյ՝ ոչ կամի, բայց 'ի լինելոյ հատարակ և յայլ լեզուս, 'ի կիր ածի և. յայլ զանազան տեղիս որ գրոց հին և նոր կտակարանաց։ Ա՝էք և ստէպ ասեմք՝ չկարեմ, փոխանակ ասելոյ՝ չկամիմ, կամ ոչ է բարի, կամ չէ արժան, կամ ասա և այժմ ոչ կամիմ։ Ա. յսոքս խմն և զչկարելն ՀՅոի բազում աբանելիս գործել առ նոսա. վասն զի ըստ կարգի նախախնամութեան իւրոյ ոչ էր պատշաճ։ Լակ թէ բացարձակապէս կարօղ էր, նա ինքն աւետարանին ասէ յայտ-սոկս թէ բժշկեաց զամենս 'ի հիւանդաց՝ ձեռն դնելով։ Փրբ. կիշն մեր յիւր կողմանէ միշտ պատրաստ է 'ի կիր արկանել 'ի վերայ մեր զանազանմանն ողորմութեան իւր, եթէ մեք ոչ դիմադարձ լիցուք. զի չէ պատշաճ իւրումն ՀՅծայրն մեծվայելչութեան հրաշագործել վասն մեր հակառակ կամաց մերոց։

ԳԼ. ԺԹ.

Եւ շնորհէ երկոտասան առաքելոցդ. զայն նոցա հրամանիս, և իշխանութիւնս յանխաւսիւ պարգևեսցեն նոցա։

* Լու շրջիր Եւ ընդ ամենայն քաղաքս և գիւղս։ ԺԱ. (մատթ. Թ. 35. մինչև յվերջ գլխոյն։)
* Լու կոչեցեալ առ ինքն զերկոտասան աշակերտսն իւր։ ԺԲ. (մատթ. Ժ. 1. մինչև 'ի վերջ գլխոյն։)
* Լու կոչեաց առ ինքն զերկոտասանսն։ (մարկ. Գ. 7. մինչև 12։)
* Լուսանել 'ի լեռանն, և կոչէ առ ինքն, զորս ինքն կամեցաւ. և չորսն առ նա։ (մարկ. Գ. 13. մինչև 'ի 20։)
* Լու եղև ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ, ել 'ի լեռանն կալ յաղօթս. և հանէր զգիշերն 'ի գլուխ յաղօթմանն։ Լու իբրև այգ եղև կոչեաց զաշակերտսն իւր, և ընտրեաց 'ի նոցանէ երկոտասանս, զորս և առաքեալս անուանեաց։ (ղուկ. Գ. 12. մինչև 'ի համարն. 17։)
* Լու կոչեցեալ զերկոտասան առաքեալսն։ ԺԲ. (Յհ. 1. մինչ 'ի 6։)

Ա. յերկարեաց ՝ներն կալ 'ի նազարէթ անգէտ և բախտաւոր բարեբարին, այլ ել անտի վաղվաղակի շրջիլ քարոզել և ուսուցանել Ը ամենայն քաղաքս և ընդ գիւղս խրայելի։ Լ. յլ յառաջ քան զայս, որպէս քաջ իմանի 'ի բանից մատթէոսի ('ի գլ. ԺԱ.) ընտրեաց յաշակերտաց իւրոց երկոտասանս, զորս Լ. առաքեալ անուամբ պատուեաց, կարգելով զնոսա 'ի պաշտօն աւետարանական քարոզութեան 'ի դիմաց իւրոց։ Ը յայսմ ընտրութեանէ օրինակաւ իւրով եւ մեծաւորաց ուսումն կարեւոր և օգտակար յոյժ 'ի կարգի ընտրութեան պաշտօնեից։ Աչ գիրն նոսին նշա-

նակէ զկարօտութիւն զոր ունէր ժողովուրդն առ այս նոսա։ Յի՛ քաղաքս և յաւանս մտանէր ի ժողովրդանացս, և քարոզէր և ուսուցանէր, և բժշկէր զամենայն ախտս և զհիւանդութիւնս։ այլ ըստ կարգի նախախնամութեան իւրոյ չէր ի գլուխ ասէպ երևիլ նմա և ունմամբ երթալ ընդ ամենայն ընդարձակութիւն տեղեաց։ և զի տեսանէր՝ թէ կան ընդ ամենայն տեղիս նեղեալք և աշխատեալք հոգւով և մարմնով, և ցրուեալք իբրև զոչխարս որոց ոչ իցէ հովիւ, զիացաւ ի նոսա։ և հաստատեաց օգնել նոցա ի ձեռն ապաստարութեան աշակերտաց իւրոց։ Կարգել պարտականս ուր հարկաւոր է, բարերարութեան մեծ է։ կարգել պարտականս ուր չէր հարկ, ծանրութեան մեծ է հաստատակաց բարւոյ։ Յա՛ ոչ կարգեաց առաքեալս զի ինքն անդորձ կացցէ։ ինքն միշտ գործեաց և գործէր զնանդ և զբազմաշխատ գործս տիեզերական վարդապետի և փրկչի։ Լաւ և գտաւ քեալս գործակից իւրոյն վաստակաց, զի քաղաքք և աւանք և գեօղք առաւելապէս նպաստաւորեցին։ Յորժամ ասէմանեաց զքնարութիւնն։ առաջի արար աշակերտաց զհարկաւորութիւն և պատուիրեաց աղօթս առնել առ ՅԾ։ * Հունձք բազում են ասէ, և մշակք սակաւ։ արդ՝ աղաչեցէք զտէր հնձոց, զի հանցէ մշակս ի հունձս իւր։

Ի նարութեան պաշտանէից է գործ մեծ և հարկաւոր ի անտեսութեան հասարակաց։ և առ բարիոք ընարութեան նոցա չէ բաւական մարդ կային զգուշութեան և աշխարհութեան, այլ հարկաւոր է հայցել աղօթիւք զոյս ՅԾային։ Յա՛ չունէր պէտս աղօթից և ինդրելոյ ըստ լոյս, զոլով ինքն Աշխարհս ՅԾ աղբիւր համարին լուսոյ, այլ ամենեքին մարդկութեան նոցա կամք եղեն ուսուցանել մեզ գործով թէ որով Անանապարհսունելիս գտանել օգնուն ի վերուստ։ Պատուիրեաց այլոց կալ յաղօթս, աղօթեաց և ինքն։ Յա՛ ըստ ոբուտ ՅԾ՝ ՅԾային կամքս ոչ կարէր աղօթել։ զի աղօթքն է գործ հպատակութեան, յորում աղաչաւորն Անանչէ զանձն կարօտ ձեռնտաւութեան նորա զոր աղաչէ՝ որպէս կարող ձեռն տալ ինքեանն։ Յա՛ ըստ ոբ-

բուժմ ոՇ՝ ոչ կարէր կարօտ լինել խիր, և ու կարող
զոր առաւել քան զինչ կարէր Հանալել։ Իսկ բան
որում մարդ՝ ուներ իւր գերագոյն զՇնծային մեծ-
վայելուչին, որ Հաստատակ է Հօր և որդւոյ և Հոգ-
ւոյն Սրբոյ։ Ա՝ ամն որոյ և բան որում մարդ կարի քաջ
կարէր ազօթել. և թեպետ չէր կարօտ որպէս զմեզ
առեալ և երկար ազօթից՝ զոլով իսկապէս միացեալ
ընդ ոՇծուՇեան, այլ ինքն բան որում մարդ՝ կամէր
միշտ զՀանոյականն ոՇծուՇեն առնել յամենայն իրս,
յորոց մի է և Հանապազորդ ազօթք, առաւելապէս
օրինակ զանձն տալով մեզ. վասն այսորիկ ասէպ ա-
զօթիկ և խոյս տայր յանապատս և 'ի լերինս, և
զգիշերն ազգոյն Հանէր 'ի գլուխ յաղօթս։

Ա՝յս անգամ ևս յորժամ կամէր ընտրել զառա-
քեալս, եկ 'ի լեռան, և զամենայն գիշերն տընեցաւ
'ի ՇնորհաՇին ազօթս. և իբր այգ եղև, կոչեաց զա-
մենայն աշակերտսն իւր անդ 'ի լեռան, և ընտրեաց
'ի նոցանէ երկոտասանս. զորս առաքեալս անուա-
նեաց։ Ա՝յսինքն են. սիմոն, որ անուանեցաւ 'ի Պետ
Պետրոս, այսինքն վիմ. և Ա՝նդրեաս եղբայրն նորա.
Յակոբոս, և Յովհաննէս եղբայրն նորա որդիք զեբե-
դեայ, որք կոչեցան բոանէրգէս, որ է որդիք որոտման.
Փիլիպպոս. և Ա՝նարթուղիմէոս. Ա՝ստվածայ և Մատ-
թէոս. Յակոբոս ալփեայ. և Սիմոն կանանացի՝ կո-
չեցեալ կամ Թադդէոսն նախանձայոյզ. և Յու-
դա եղբայրն յակոբեայ՝ կոչեցեալ և Մատթայ. և
Յուդա իսկարիովտացի, որ լեալ եղև մատնիչ։

Երբեմն աՇակերտանցն 'ի նշանակել զկարգ ա-
նուանց առաքելոց, միաբան զառաջին տեղն տան
Պետրոսի. նա՝ մատթէոս յայտնի կոչէ զնա ա-
ռաջին, * Ա՝ռաջին Սիմոն անուանեալն Պետրոս ։
ոչ ասէ զնա առաջին իբր թէ 'ի նմանէ սկսանէ կարգն
թուական, զի լեալոյ ոչ ասէ երկրորդ, երրորդ,
չորրորդ եւն. այլ առաջին ասէ բան իշխանութեան և
բան գերակայութեան 'ի վերոյ այլոց առաքելոց։ Ա՝յ-
վերոյ այլոց՝ որք երբեմն փոքր ինչ յետանա՝ աջոՇ
դասաւորին, չեր յաՇժամս ասէ ինչ։ այլ 'ի վերոյ
յուդայի իսկարիովտացւոյ՝ որ կոչի մատնիչ, զի մատ-

նեաց զնոր իւր և զվարդապետս, և յամենայն աւետարանչաց միշտ ՝ի վերջոյ դասի։ Երկար բանս յաջին ամենք ՝ի մեկնչաց. արդեաք յառաջագոյն ունէր ինչ լաւուն, թէ միշտ չար էր. այլ անգնին խորհրդո

և ապիրատութիւն։ Լինիցի յայնժամ արդարք էր, միա-
գնեալ արդեաք վարդապետութեանց երկնաւոր վարդա-
պետին, և թաւալիցի դիւրաւ յարատեւէր ի բարին։
Լապա ոչ իբրև բարի զոր ընտրեաց գնա փրկիցէ։ Լսի-
ցիցէ զիմարդ, ի վերայ բերէ կաղինաս։

Զայս նաև ՝ որուն մարդ՝ ունէր զանվրէպ գիտու-
թիւն զամենայն գազանի իրաց նեբկայիցդ, և ազատ ու
պագայիցդ։ բայց ոչ միշտ կամէր արտաքուստ վարիլ
նոցին գիտութիւն։ որպէս ոչ միշտ կամէր ի կիր արկ-
անել զամենակարողութիւն իւր։ և ունէր բազում
պատճառս պատշաճականս այնպէս վարելոյ յայս
ընտրութիւն յուդայի։ Զայլս եղոյց զգիտութիւն իւր։
յայսմ կամեցաւ յաւէտ ցուցանել զանհամանելի
հեզութիւն իւր զոյգ ընդ երկայնամտութիւն, սիրոյ և ո-
գորմութիւն, գիտելով չափ զանմարդութիւն որդւոյն
կորստեան, զապերախտութիւնն նորա, և զամենայն
խորհուրդս ազատութիւն, դատաստանաւն և մատու-
թիւն, և զշանապաղօրեայ կեղծաւորութեան, մինչև
չտալ ուրեք յաշակերտացդ զկարծիս ինչ իւրոյ
յետին անդգամութիւն։ Ուստի և ի վարիլ նոցն ընդ
յուդայի անչափ անտանողութիւն՝ տայր տեսանել
թէ որ հաստատ անբաւ մարդասիրութի իւր, որպէս
և ի յամառուն յուդայի եթող տեսանել թէ ցոր-
վայր ձգի մարդկային ազատ անձնիշխանութիւն։

Դարձեալ յընտրութեանէ յուդայի՝ փրկիչն մեր ու-
ասցէ մարդկային դատաւորունն եթէ յաշխարհական
և եթէ յեկեղեցական կարգի, թէ ի դատաստանի
չէ պարտ դատել ըստ նեբբնոյն, այլ բան արտաքին
գործոց և ցուցակութեանց։ Ուստի ամենայն վարդա-
պետաց և դատաւորաց՝ մի զարմանալ և մի խռ-
վիլ, եթէ որ յաշակերտաց կամ ի ստնուց նոցա թիւ-
բեացի ի խրատուն և ի վարդապետութեանէ իւրեանց։
Ուստի չարհամարհել՝ մեր ամենայն զկրօնաւորական միա-
բանութեանէ ինչ, եթէ ի մէջ այնչափ հազարաւորաց
դացին ամենք գայթակղեցուցիչք։ որովհետև ի մէջ
երկոտասան աշակերտաց՝ յիւրումն գոլոցի դա-
ւաճաքակէլոց, և ի մէջ իւրոյ առաքելական գնդի
դատ յետին անօրէնն յուդա։ Լսի եւ չէր անկ

Հոգի զանցանել զծածկին զրուք, ուր ինքն ի որում ոչ կամիցաւ յայտնեաց մարդարէից զեղեռնաւոր զհանդերձեալ զործս հացակցին իւրոց և մատանի, և զանախակաւոր թիւն իւր։ Նշանահմուտ նորին ոչ ծածկին իմաստաւ թին զիտաց 'ի կիր արկանել զմարդկայնոյն յարուն առ մատանու թի իւր՝ ընտրելով 'ի գաւ առաքելոց զյուգս, ոչ զի արժանի էր ոմեք պարտաման, այլ զի նախատես էր, թէ մերժեսցէ զանձնայն ընտրչս և լինիցի մատանի։

Օ կնի ընտրելոյ Հոգի զերկոտասան առաքեալս՝ եւ նոցա զօրութիւն և իշխանութիւն հանձնաւ պարտաման նոցա. հանել զդեւս, բժշկել զանձնայն ախտս և զհիւանդութիւնս. և յառաքելն գնասս 'ի քարոզութիւն, պատուէր եւ նոցա՝ առ ժամանակ մի չերթալ առ հեթանոսս, և չմտանել 'ի քաղաքս սամարացւոց. այլ առաւել երթալ հաւաքել զոչխարս կորուսեալս տանն իսրայէլի, քարոզելով նոցա թէ եկեալ է Ճշմարիտ մեսիան, ուստի և ժամանակ է հարչսց, և մերձեալ է արքայութիւն երկնից. զհիւանդս բժշկել. զմեռեալս յարուցանել. զբորոտս սրբել. զդեւս հանել. և զի այս հարչք ձրի առան նոցա, նոյնպէս և նոքա ձրի տացին, մի ինչ վարձս խնդրելով։ Մի առանալ ոսկի կամ արծաթ և կամ այլ պղնձի գրամս 'ի գոտիս իւրեանց. մի պարկ վասն ճանապարհի. մի երկուս հանդերձս ունել. մի երկու զոյգ կօշիկս առ 'ի փոխել. այլ շատացին միոքն զոր ունին յոտս. մի ասիել ընդ ինքեանս պարտք կնքակրոյ, այլ ընկալցին յայնցանէ, առ որս քարոզեն. զի արժանի է մշակն կերակրոյ իւրոյ։ Յոր քաղաք կամ գեղ մտանիցին, ինդրեսցին ինչեանս, հարցանելով թէ ո՞ իցէ անդ բարեբար հիւրընկալ՝ արժանի ընդունելոյ գնասս զքարոզս բանին նոր, և անդ ագանիցին. և 'ի տանէ անտի առաջնոյ ինչեանի մի եկանիցին, մինչև մեկնեսցին 'ի քաղաքէ անտի կամ 'ի գեղէն։ Յորժամ մտանիցին 'ի տունն, տայցին ողջոյն՝ մաղթելով զիաղաղութիւն տանն այնմիկ. եթէ տունն իցէ արժանի՝ եկեսցէ ողջոյնն այն 'ի վերայ նոցա. ապա թէ ոչ իցէ արժանի, ողջոյնն այն առ

նոսա զարձցի։ Լոյս յորժամ բնակիչք երկրին մերժեսցեն զնոսա և ոչ կամիցին լսել բանից քարոզութեան նոցա, յերանելի՛ ի տանէն կամ՝ ի քաղաքէ անտի թօթափեսցեն զհանդերձս և զկօշիկս իւրեանց ի վկայութիւն, թէ ինքեանք ևս չիամին՝ զի և փոշի տեղւոյն այնորիկ կառուսցի՛ ի նոսա։ Հաստատութիւն զիցեն՝ ի մտի զի զիւրազոյն լիցի երկրին սոդոմացւոց և գոմորացւոց յաւուրն դատաստանի քան քաղաքին այնմիկ։ Վասն որոյ ասէ. զի առաքեմ զձեզ իբրև զոչխարս՝ ի մէջ գայլոց. մի զրգռեսջիք՝ ի ցասումն, և մի խռովեսջիք, այլ խոհեմութիւն և խորագիտութիւն զնասջիք իբրև զօձս, և անկեղծ միամտութիւն իբրև զաղաւնիս, զգուշանալով բան օրինակի առաջնոյն՝ ի գաբանաց, և բան երկրորդին ոչ տալով իրաւացի պատճառս հակառակութեան։

Զգուշացայց զնոսա՝ ի գաւառանաց մարդկանէ, յորս չէ մարթի վստահանալ. զի մատնեսցեն զձեզ առէ յատանս հրէից և՝ ի ժողովուրդս իւրեանց, և տանջեսցեն զձեզ՝ մինչև եկեսցեն և աւուրք յորժամ տանիցին զձեզ նաև առաջի հեթանոս դատաւորաց և թագաւորաց թոյլատուութիւն, զի դուք համբերութիւն ձերով լիներիք՝ ի վկայութիւն ճշմարիտ հաւատոց՝ առաջի հրէից և հեթանոսաց։ Լաւ յայտ արարէ նոցա, թէ յերանելին յանդիմանն դատաւորաց, մի հոգայցեն թէ որդ կամ՝ զի՞նչ խօսեսցին. զի ոչ լինիցին կախեալ զմտախոհութեամբ նոցա բանին, զոր յայնժամ ունիցին խօսել, այլ ազդեսցին՝ ի նոսա՝ ի հոգւոյն երկնաւոր հօր իւրեանց որ խօսիցի՝ ի նոսա։ Հայրապետի առաքելական քարոզքն՝ բանի ոմանք ընդունին, և ոմանք ոչ, յարիցեն կռիւք և երկպառակութիւք, մինչև եղբօր յառնել՝ ի վերայ եղբօր, և հօր՝ ի վերայ զաւակին, և որդւոց՝ ի վերայ հարց, և խնդրել զմահ միմեանց, վասն յարելոյ նոցա՝ ի՞նք հաւատս քրիստոսի։ Վասն որոյ ասէ. զիսաստջիք դուք և հաւատացեալքն բանիւ ձերով, զի հարկաւոր է ձեզ արիութեամբ մեծ և հաստատութեամբ. բանիցի վասն ուղղութեան խնդ եղիջիք առեցեալք յամենեցուն. այլ դուք առանց բանաւոր առնելի մի՝ ինքնին դիմեսջիք

'ի մահ. այլ մահուանէ փամբ երկնչիք հալածանաց, զի որ համբերեսցէ իսպառ, նա կեսցէ։ Եւ է ձեզ աւ զելեալ կանխագոյն փախստականք ապրեցուցանել զանձինս։ Եթէ հալածեսցեն 'ի միում քաղաքի, փախիջիք յայլ։ և եթէ յայնմանէ հալածեսցեն, փախիջիք 'ի միւս։ զիսառջիք հասատատութիւն զի մինչև իցէ ձեր ապառնալ զքաղաքս իսրայելի՝ ես եկից տալ ձեզ նոր ուսումն։ Եւ 'ի ծանիր թողուցեն ձեզ այդպիսի հալածմունքս. յիշեցէք զի աշակերտն ցորչափ է աշակերտ՝ ոչ է առաւել քան զվարդապետ իւր. և ոչ ծառայ քան զտէր իւր։ շատ է աշակերտին եթէ վարեսցին ընդ նմա, որպէս վարին ընդ վարդապետն։ և ծառային՝ որպէս վարին ընդ տէր իւրում։ Եթէ զանուանեցին բէէլզեբուղ կոչեցին, որչափ ևս առաւել զընտանիս նորա։ Եւ 'ի երկնչիք յայդպիսի զրպարտութենէ, զի ոչինչ է 'ի ծածուկ, որ ոչ յայտնեսցի նաև առ մարդիկ, զի եթէ կանուխ և եթէ անուշ՝ 'ի վեր ելցէ ճշմարտութիւն։ Եւ կամիմ զի զաղտնի պահեսջիք զոր ձեզ առանձինն վարդապետեցի. այլ հրատարակեսջիք 'ի վերայ տանեսուց անգամ 'ի լուր ամենեցուն։ Եւ 'ի երկնչիք յայնցմանէ, որ կարեն սպանանել զմարմին՝ հանելով 'ի նմանէ զհոգին. և զհոգին ոչ կարեն սպանանել՝ զրկելով զնա 'ի հանդերձեալ. այլ երկնչիջիք առաւել յոյ՝ որ կարէ կորուսանել զհոգի և զմարմին, այսինքն մատնել 'ի պատիժ յաւիտենական գեհենին։ Հաւատով լերուք, զի ոչ պակասեցի 'ի ձէնջ խնամք նոյ, որ ձգի և առ ճնճղուկս նուազագոյնս՝ մինչև երկուց դանակի միջոց վաճառիսակայն մի 'ի նոցանէ ոչ մեռանի և ոչ անկանի յերկիր առանց կամաց երկնաւոր հօր ձերոյ։ Եւ որչափ ևս առաւել դուք առաքեալքդ հանդերձ աշակերտելովք վայելեսջիք 'ի խնամս նորա. զիսառջիք զի ձեր ամենայն իսկ հերք գլխոյ թուեալ են։ և մի՛ 'ի նոցանէ ոչ կորիցէ առանց թոյլատուութեան նոյ հօր ձերոյ։

Եւ 'ի երկնչիք այլ զօրացարուք, ժրացարուք, զի ամենայն որ խոստովանուիցէ իւրով փառաւոր առնիցէ զիս յերկրի առաջի մարդկան, և ես փառաւոր

արարից զնա յերկինս առաջի Հօր իմոյ. և որ ա-
բասցի զիս յերկրի առաջի մարդկան՝ լիցի ուրացեալ
առաջի Հօր իմոյ յերկինս. և ոչ մոցեն անդր երթալ.
Ա՛ի ինչ զարմանջիր, եթէ ես ամենակարող ոչ թա-
փանցից զայսպիսի տառապանս սիրելեացդ իմոց.
մի Համարիր եթէ եկիր արկանել խազաղութիւն յերկիր,
զայն մոլեկան չար խազաղութիւն, որ լինի միաբանե-
լով ամենեցուն 'ի չարն և յանկարգն. այլ եկիր տալ
և ուսուցանել պատերազմ շէդէմ մեզաց, և շէդէմ
անհաւատութեան. Եկիր քակել զորդի 'ի Հօրէ իւրմէ,
և զդուստր 'ի մօրէ իւրմէ, և զՀարսն 'ի սկեսրէ
իւրմէ, յորժամ այս բաժանումն առ Հաւատ և առ
ուղիղ վարս իցէ Տարկուստ. մինչ զի բան մարգա-
բէական ձայնի՝ թէ՝ նամիք առն ընտանիք իւր գոցին.
Որ սիրէ զՀայր կամ զմայր առաւել քան զիս, ոչ է
ինձ արժանի. կամ սիրէ զուստր և զդուստր առա-
ւել քան զիս, չէ ինձ արժանի. Եւ որ ոչ առնու
զիսաչ իւր և գայ զկնի իմ, այլ անկարգաբար յարի
'ի ժամանակական կեանս՝ 'ի վասնզ յաւիտենական
կորստեան զանձն արկանելով, չէ ինձ արժանի. Որ
վասն սիրոյ իմոյ կորուսցէ զժամանակական կեանս իւր
յերկրի, գտցէ զյաւիտենական կեանս յերկինս.
Ա՛ի Համարիցիք, թէ 'ի Հեռի գամանիցն իմ 'ի ձէնջ
մարմնով անփոյթ եղէց զձէնջ, այլ միշտ անմոլեկելի
զիս ծանիք. մինչ զի և որ ընդունիցի զձեզ, Հաստա-
բեսցի զիս ընդունել. որպէս և որ զիսն ընդունի,
ընդունի զառաքիչն իմ. Եւ որ ընդունիցի զձեզ որ-
պէս մարգարէ. այսինքն իբրև առ յինէն առաքեալ
քարոզել զաւետարանն, կցորդ լիցի ձերումդ պա-
մատակոց. և այնպէս բաժանորդ լիցի և վարձուց
աւետարանական քարոզչաց. Որ ընդունի զարդարն
իբրև արդար, ցուցանի զանձն սիրել զարդարութիւն,
և բան նմին առցի զվարձս արդարոյ կամ արդարաս-
սիրի. Եւ որ որ արբուսցէ միումի 'ի փոքրկանց՝ 'ի
ձէնջ կամ 'ի Հաւատացելոց՝ բաժակ մի ջուր ցուրա
միայն, Համարելով զնա և սիրելով իբրև զիմ աշա-
կերտ, ամէն ասեմ ձեզ՝ ոչ կորուսցէ զվարձս իւր.

Պատմառն պատուիրելոյ յոի՝ առաժանն չերեմալ

առաքելոյ առ Հեթանոսս, և 'ի քաղաքս ասմարացւոց, այն էր, զի ինքն առ կենդանութիւն իւրով էր առաքեալ միայն առ ժողովուրդն խրայելի. զի նա բան էին ընտրեալ սեպհական ժողովրդ ոչ. վասն որոյ առ նոսա անկ էր նախ քարոզել զաւետարանն Յաւելու կաղինոս և զայն, զի մի փոքրեսցիք, և այլ թշնամիք նորա պատճառս առցեն զրպարտել զնա, թէ հրեշտակս արձակեալ իցէ առ ազգս օտարս և կասկածաւորս իբր ապստամբութեան և խառնակութեան տերութեան մեքենայել, և փոփոխութեան քաղաքական կառավարութեան։ Արդարեւ թէպէտ զնա կոչէին. թագաւորդ արևելեալք եկեալք յերկրպագութեան նմա 'ի մուտաղ ազգայութեան նորա, ասեալս թագաւորի զնա ինդրեցին. * Ուր է որ ծնեալ արքայն հրէից։ ինքն էր 'ի զաւակէ դաւթի արքայի. հեռաւորք նորա բազումք. յարուցեն ժողովրդեանն 'ի նա յոյժ։ Զթէ առաքէր զիւրան 'ի քաղաքս օտարացւոց և հեթանոսաց, ունէին փարիսեցիքն և այլ թշնամիք նորա հաւակել թէ ժողովեն նա իւր օգնականս և կուսակիցս առ զրառամբ ածելոյ զանձն թագաւորութեան ազգին իւրոյ։ Զայս առ շատոյդ զայս կասկած, յապաղեաց արձակել զառաքեալս և զաշակերտս ընդ աշխարհ ամենայն, մինչև յարիցէ, յաղթեսցէ փառաւոր հանդերձեալոյն յերկինս, և յայտնի արասցէ զհոգևոր թագաւորութիւն իւր։

Հրն առ 'ի խրախուսել և յորդորել զառաքեալսն արձակ հանդարձակ վարել զհրաշագործութիւն զիշխանութեան առ 'ի նմանել հաղորդեալ նոցա, ասաց * ձրի առիք և ձրի տուք։ Զյս ձև բանի զուցէ սկզբնապարս հայեր 'ի յուդա արձանագրեալ. և 'ի պատճառս նորա պատուէրն եղև ընդ հանուր առ ամենեսին. բայց յուդա միայն կարաւ էր այսմ զգուշանալ 'ի սմանդականութենէ, և 'ի շահագրգռեալ լինելոյ քարոզութեան և հրաշագործութեան. խակ վասն այլոց էր լինել առատ 'ի պարգևս իւր, այսինքն 'ի բժշկել զհիւանդս և 'ի հանել զդևս. զի զիւրին է պարգևել զայն՝ զոր ձրի առնուսցէ։

Լակ զի պատուիրեաց չունել երկու հանդերձս, մեկզմտատաս հանարի թէ ոչ արդեւաւ կրել հանդերձ 'ի վերայ հանդերձի բան բերելոյ ցուցանելոյն ձեռային եղանակի, այլ միայն ունել մի՝ վասն հաղստայարդ գործածաւէ, կամ 'ի Հանապարհորդաւ թէ և մի այլ պատշաճաւորն՝ թէ գեղ լինիցի, զգենուլ 'ի քաղաքս։ Օրդոն ասէ և վասն կօշկի և հոգեթափի. այսինքն թէ ոչ պատուիրեաց բոկոտն շրջիլ, այլ միայն չկրել ընդ ինքեանս զերկու կօշիկս իբր փոխանակաւ։ Լ.յս կարծիք ամենեքին Հանճանցն և բանից ուեւտարանչաց։

Լ՚սաց մի ունել ցուպ, բան որում գրէ մատթէոս. այլ առ մարկոսի ընթերցուածք, * Լ.ս պատուիրեաց նոցա մի բարձցեն 'ի Հանապարհ, բայց միայն գաւազան։ որք այսպէս միաբանին անհակառակ։ Լ՚արկոս նշանակէ ունել միայն զայն գաւազան կարեւոր, յոր հարկ լինի յենուլ հեռագնաց Հանապարհորդաց. իսկ մատթէոս նշանակէ չոտանալ կամ զայն գաւազան անգամ իբրև անպէտկան մնալ, և կամ չունել զգաւազան նշանաւոր, որ արժիցէ մնալ. այս է ասելն, * Լ՚ի սանդալք ոսկի մի՝ մի ցուպ։ Լրսէս թէ անել ոչ զգործածաւթիւն, այլ զանբաւթիւնն արգելում։ Լ.յլք յաւելուն, թէ զայն գաւազան արգելու, զոր կրեն 'ի յոտս. որով Հանապարհորդք բառնան ոտատս և պարկս կենակրոյ 'ի պէտս իւրեանց. և յոր հայցն արգելոք յաղթրդ բանն, * Օ՚ի արժանի է մշակն կենակրոյ իւրոյ։ Լ՚սով Հայ ենն նոյ 'ի միտ առնուլ. թէ ինքն իրբև իւրոց մշակաց ասցէ 'ի ձեռն բարեպաշտից պատրաստել զկարեւոր կենակոր իւրեանց։

ԿԻՐԱԿ ԻԲ.

Յ՝ Ի ԹԵՂԻ ԿՈՓԵՐԻ ԿՈՐՆՈՅ ՍՐՏԻԵՐԻՆ Ե ԲԱՆԻՐԵՆ ԾՈՂԵՐԷՆ։

* Եւ եղև իբրև կատարեաց Յն զպատուէր երկուտասանից աշակերտացն իւրոց, գնաց անտի քարոզել և ուսուցանել՝ ի քաղաքս նոցա։ (մատթ. ժա. 1.)

* Օ գոյր լերուք ողորմութիւն ձերում՝ մի առնել ա՛ռաջի մարդկան որպէս թէ՝ ի ցոյց ինչ նոցա։ (մատթ. Զ. և Է. գլուխս ողջոյն։)

* Եւ իջեալ նոքօք հանդերձ՝ ի տեղի մի տափարակ. և ժողով աշակերտացն նորա, և բազմութիւն յոյժ ժողովրդեանն։ (ղուկ. Զ. 17. մինչև՝ ի վերջ գլխոյն։)

Յն յետ սպասաւորելոյ զառաքելսն իշխանութիւն և հրամանդաւ՝ վասն երթալոյ՝ ի քարոզութիւն, էջ՝ ի լեռնէ նոքօք հանդերձ՝ ի ստորոտս լերին, և զտեղի կալաւ՝ ի տափարակ վայրի իբրև՝ ի դաշտավայրի. ուր առ ժամայն ժողով այլոց աշակերտաց, և բազմութիւն յոյժ ժողովրդեանն շուրջ պատեցին զնովաւ՝ եկեալ յամենայն հրէաստանէ և յերուսաղէմ, և յայմմ կողմանէ, և՝ ի ծովեզերէն տիւրոսի և սիդոնի։ Վասնզի ամենեքեան փափաքէին լսել զնոցանէն վարդապետութիւն նորա, որպէս և բազումք խնդրէին բժշկիլ՝ ի հիւանդութենէ իւրեանց, և ազատիլ յայսոց պղծոց։ Եւ ամենայն հիւանդք ազգաց արկանէին առ փրկիչն բժշկիլ՝ ի հիւանդութեանց. այլ բազումք այնք էին, որք անձայն ջանահնար լինէին մերձենալ առ նա, և շօշափել զհանդերձս նորա. և լոկով շօշափմամբ բժշկէին յամենայն սաստից իւրեանց։ Յինչափ էր ամենակարող զօրութի

փրկչին մերոյ. որ իբրև զգեաւ յարդահան ծառայիւ զարարածոցն Ի՝ Լոկ շնչափաւն հանդերձիկ առանց ազատանայ էր ամենազգեցիկն զեզ ամենայն հիւանդուց՝ փոքրոյ հաւատակալ Ի տեառատեսն։

Այսպէս քարոզութիւն զոր ասաց Յն Ի զաշտավայրի անդ առ այն սուրբսմար ժողովուրդ, կրկնեաց Հնմարտութիւնս ինչ յայտնեսցեն, զոր այլ անգամ Ի վերայ լերին քարոզեալ էր ամենայն աշակերտաց իւրոց. զոր մեք Ի հինգերորդ գլուխ մատթէոսի մեկնեցաք։ Պարթ էր Ի նոցն յարել և զառաջիկայս. այլ զի յանձն առաք պահել զնոյգ բաժանմանն կաղմնոսի, զնոցանէն սուտ հաւատացաք։ Պմբարձ յս զաշս՝ հայեցեալ շուրջ յաշակերտսն, որք էին անդ. զի թէպէտ առ ամենեսին հանդերձեալ էր խօսիլ զոգտակարս նոցա, բայց սկզբնական վարդապետութիւնք նորա յաւէտ առ աշակերտսն էին ուղղեալ։ Պկիզբն արար յերանութեանէ անտի ազգատացոյ հոգւով բաղդելոյ, ողացելոյ, առատացելոյ և հալածելոյ յարդարէն իբրև այնոցիկ, որոց դիւրին էա Ի առացուն երկնից արքայութիւն։ Պպա զառնոյ ուծայնն ինն և ամենգեամբ՝ ապառնայ մեծատանց, յոգելոց, զուարճացելոց և շողոքորթելոց յարիւարէ, իբրև այնոցիկ, որք փոփիկանան Ի հիշատիս և յամենայն դիւրութիւս աշխարհի. որով և կան Ի մեծի վտանգ զի պարտաւոր առնելոյ զանձինս յաւիտենական ազոյ Ի գժոխս։

Պայլ զի ունկնդիրքդ նորա յայնժամ էին յազգատոհ և Ի ռամիկ ժողովրդէնն, ոչ Ի մեծատանց և յազնուականաց, յետ հմմանատ ինն ձեզ բանիկ ուղղելոյ առ մեծատունս հնուանոյ՝ կարեւոր էր և յաւէտ մխիթարել քան թէ ուսուցանել զնոսա. զարթոյց զնոսա Ի մտադիր ունկնդրութիւն. զի առ նոսա ամենեսին ունի խօսիլ. * Պայլ ձեզ ասեմ որ լսէք։ ։ Պտ կրկնէ զպատուէրս և զիրաստս սիրոյ, զոր արդէն քարոզեալ էր աշակերտաց Ի վերայ լերին. և դառնայ և վերստին հաստատել սիրել զթնկերն, թէպէտև յայսմանէ թշնամի իցէ մեզ, թէպէտև յայսմանէ ատելութիւն ունելոյ պատրուակի

ցէ և ծածկիցէ։ Եւ եթէ չարաբարոյացէ զլեռսն զմինչ, զբղաբարիցէ և նախատիցէ և անիծանիցէ. թէպէտև հարկանիցէ, և ինքնացէ անուան, կենաց, ընչից, պարտ է ասէ սիրել արտիւ, և ազօթիւք և գործով առանց ակնկալութեան բարւոյ իմիք 'ի նոցանէ։ Որով ոչ միայն ընկալցուք յոյժ վարձս, այլև ընկալցուք առաւելութիւն. և զոյս առաւելութիւն ցուցանէ նմանութիւն չափոյ՝ զոր 'ի կիր առնուն 'ի չափել զցորեան, կամ զայլ ինչ այնպիսի. զոր մինչ կամին տալ առաւելութիւն, խնդրեն ամենն կամ չափ մեծ. և ընդունն որչափ մարթի է. ապա շարժեն զի և և և կարիցէ տանիլ. և յետոյ յաւելուն 'ի վերայ մինչև զեղանիցի 'ի չափոյն. * Ապա բարւոյ՝ թա թաղուն շարժուն զեղուն տացեն 'ի գոգս ձեր։

Օ ինչ խօսելոյ վասն սիրոյ ընկերին՝ անցանէ ուսուցանել զուղղութիւն դիտաւորութեան ընդդէմ կեղծաւորութեան, մանաւանդ յերիս առաքինութիւնս. յոյս դիւրաս ապրդի սխտ մտափառութեան՝ առ 'ի բարի երևիլ առաջի մարդկան. ուր զամենայն պարտ էր կարգել առ 'ի հաճոյ լինել միայն ոյ։ Օ որորիհնակ են ողորմութիւն, յորում մարդ երևի ողորմած. ազօթքի՝ յորում երևի կրօնասէր և բարեպաշտ և պահէր, յորում երևի Ճնշող մարմնոյ և սխտաւոր կրից։ Օ գոյշ լերուք ասէ ողորմութեան ձերում և ամենայն բարեգործութեանց՝ չառնել առաջի մարդկան, որպէս թէ 'ի ցոյց ինչ նոցա, կամ առ ասաղնայոյ անուն սրբութեան. ապա թէ ոչ՝ 'ի գործել ձեր առ մարդահաճութեան, և ոչ վասն հաճոյանալոյ հօր ձերոյ որ յերկինս է, ոչ ընդունիցիք վարձս 'ի նմանէ, զի ոչ արարիք վասն նորա։ Ա ասն որոյ յորժամ առնիցիք ողորմութիւն, մի հարկանիցիք փող առաջի ձեր, որպէս կեղծաւորքն առնեն 'ի ժողովարդս և 'ի հրապարակս՝ ուր իցէ բազմութիւն մարդկան, որպէս զի փառաւորացին 'ի մարդկանէ։ Օ 'ի որ զայդ խնդրեն, զայն ունիցեն զոյն։ * Ամէն ասեմ ձեզ, այն իսկ են վարձք նոցա։ Ա. Ա զուր յորժամ ողորմութիւն առնիցիք՝ այնպէս արարէք զանխարարար, զի մի հնար լինի՝ մի գիտասցէ և ձախ ձեռն ձեր,

զինչ գործեմ աշխ։ Եւ այսպէս ազգումն թիւն մեր ա-
բարեալ ի ծածուկ վասն ոճարհանգ լինելոյ, հա-
ստատի մեզ ի նմանել՝ որ տեսանել զծածուկս։ Եւ
յորժամ յաղօթս կայցեք, մի նմանիցիք կեղծաւո-
րաց, որք ընտրին իւրեանց տեղի ի ժողովուրդս և
ի հրապարակս բազմանել մարդկան. ուր կեղծելով
առաջնանալ՝ կան յաղօթս ի նշանաւոր անկիւն
մի, որպէս զի լսեսցին մարդկան, և մա-
սամբ ցուցցին որպէս ազօթական և կրօնական։ Եւ
ասեմ մեզ, միայն մարդկայինն այն գովութիւն
եղիցի վարձ նոցա։ Եւ դուք յորժամ կայցեք յա-
ղօթս, մտեք ի սենեակս ձեր, և փակեսջիք զդուռս
ձեր. և մատուսջիք զաղերս ձեր ի ծածուկ հօր ձե-
րում, և Հայրն ձեր որ տեսանէ և զծածուկս, հատուցէ
ձեզ յայտնապէս։ Եւ յորժամ կայցեք յաղօթս,
մի շատախօս լինիցիք յերկարելով զմեղբուսուն վա-
տնացաւոր իրաց մտաւանց մի առ մի, որպէս առնեն
հեթանոսք, որք համարին եթէ ի բազում խօսից
իւրեանց լսելի լինիցին։ Եւ՝ ի նմանիցիք նոցա. զի գիտ
ասէ Հայրն ձեր զկարօտութիւն ձեր յառաջ քան զմեղբել
ձեր ինչ ի նմանել։

Եւ բովանդակութիւն գլխաւոր ազօթից ձերոց այսպէս
լինիցի, և այսպէս կացեք յաղօթս։ Հայր մեր՝ որ
յերկինս ես, որ եղիցի անուն քո, եկեսցէ արքայու-
թիւն քո, եղիցին կամք քո որպէս յերկինս և յերկրի։
Զհաց մեր հանապազորդ տուր մեզ այսօր. և թող
մեզ զպարտս մեր, որպէս և մեք թողուցուք մերոց պար-
տապանաց։ Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն, այլ
փրկեա զմեզ ի չարէ. զի քո է արքայութիւն և զօրու-
թիւն և փառք յաւիտեանս, ամէն։ Եւ՝ աջ մեռ դիք
պայմանիս յաղօթս ձեր. զի ի թողուլ ձեր զյան-
ցանս մարդկան ընդդէմ մեզ յանցուցելոց, թողցէ
և ձեզ ոճ զյանցանս ձեր՝ զոր յանցուցեալ իցէ ձեր
ընդդէմ Տեառն. ապա եթէ ոչ թողուցուք մարդկան
զյանցանս նոցա, և ոչ Հայրն ձեր թողցէ ձեզ զյան-
ցանս ձեր։

Եւ յորժամ պահիցեք, մի նմանիցիք կեղծաւորաց
որք կեղծեալ արտանք տապկանեն զերեսս իւրեանց

իրը թախծալին սպառուրը և. ապաշխարողք սիրա-
գեմք. զի ամենեքին սեսցեն, և գովեսցեն։ Լայն
ասեմ ձեզ, այն գոսուեմ զոր խնդրեն 'ի մարդկանէ.
Են վարձք պահոց նոցա։ այլ դուք յորժամ պահի-
ցեք, մի ցուցանեք ինչ նոքասնաւի, այլ ը Հանապա-
զորդ սովորուեք օծիլիք զգլուխս ձեր, և լուասցիք զե-
բեսս ձեր. զի պահք ձեր մի երևեսցի յայս մարդկան,
այլ Հօրն ձերում 'ի ծածուկ. և Հայրն ձեր որ սեսա-
նէ, զանասեսս 'ի մարդկանէ, Հատուսցէ ձեզ վարձս
բարեսց յայսմասպէս։ Ո գոյր լերուք յամենայն ա-
գահութեամ. և մի զՀետ սնդիր կուսակցոյ գանձս յերկ-
րի, ուր ցեց և ուտիճ ապականեն, և գողք սկան
Հատանեն և գողանան. այլ խնդրեցիք մեծերել
ձեզ գանձս յերկինս, ուր ոչ ցեց և ոչ ուտիճ ապա-
կանեն, և ոչ գողք սկան Հատանեն և գողանան. զի
ուր գանձք ձեր են՝ անդ և սիրտք ձեր եղեսցին։
Ճրագ մարմնոյ՝ աչք են. եթէ աչք ձեր մաքուր են,
ամենայն մարմին ձեր լուսաւոր եղեսցի. ապա եթէ
աչք ձեր բծաւոր իցեն կամ անսասկաւ, ամենայն
մարմին ձեր խաւարին եղեսցի։ Լսակ արդ. եթէ այն
որ 'ի ձեզ ունի լինել լոյս՝ խաւար է, խաւարն որ-
չափ եւս առաւել մեծագին իցէ։ Որոյ Հրատակ զգոյ-
կալ յամենայն աշարձակութեամ յինչս և յառարկայս
մեզասուիթս։

Լոյս յայս ամենայն վարդապետուեամ իւրում ոչ եթէ
արգելու ՝ն առնել զոգորմութիւն, և զաղօթս և
զայլ գործս ապաշխարութեամ նաև առաջի մարդկան,
այլ միայն չառնել զայն 'ի ցոյցս մարդկան առ որսա-
լոյ փառս 'ի նոցանէ։ Հարք և վարդապետք զիրեամ-
թիս այսոցիկ և այլոց առաքինութեամ գանազանեն 'ի
Հատարակ, և յառանձնական։ Ի սա որում Հասա-
բակ, չէ պարտ փախչել 'ի սեսուէ մարդկան. զոր-
օրինակ առնել ողորմութի ինչ սովորական, աղօթս
մատուցանել յեկեղեցիս և յայլ Հրապարակական
սեղիս՝ ուր և այլք սովոր են աղօթս առնել. պա-
Հել զսովորական պարՀս զոր և այլք պահեն, և ոչ
նմանք՝ ոչ են ցոյցք մեսփասաութեամ և ոչ կեղծաւ-
որութեամ, այլ պարտք Համարին երկիւղածաց, և բարի

օրինակ և շինութիւն մերձաւորաց, և խափանարար
գայթակղութեան։ Եւ յայս միտս ասէ տէրն. * Տեսցեն
զգործս ձեր բարիս, և փառաւորեսցեն զՀայր ձեր
որ յերկինս է։ Իբր ասել՝ Թողէք զի տեսցեն մարդիկ զգովմանի գործս ձեր, ոչ զի դուք փառաւորեսջիք, այլ զի ուստ փառաւոր լիցի, որ յաշխարհ ի ձեզ զբարին։ Իսկ յորժամ կրթութեան առաքինութիւն իրիք է որպէս առանձնական, և սեպհական ամենից և ի՝ արտաքոյ քան զսովորականին, կարէ բերել վասնզ մնափառութիւն. ուստի յայնժամ պարտ է խնդրել զանանձնութիւն առ ի փախչել յամենայն փառաց մոռանաց. և արդարև մնասի են ամենայն փառք ի վերայ երկրի։

Եւ որպէս զի զամենայն ինչ կարգեսցուք ի փառս այդ, ազգ առնել մեզ երկնաւոր վարդապետն մեր զնուռնակ և զօրինակ ուղիղ դիտաւորութեան. միշտ ուղիղ լինիր ասէ կամք և դիտաւորութիւն նոցա, որ միանգամ դիտեսին յերկինս և ի՝ գանձել զամենայն բարիս իւրեանց։ Զոգ դիմի սիրան, ուր է գանձն նոցա. եթէ գանձեացուք յերկինս, անդ դիմեսցեն ամենայն իզձք և յաժարութիւք մեր. անդ ուղղեսցին ամենայն կամք և դիտաւորութիւք մեր։ Զ դիտաւորութիւն նմանեցուցանի ՀՅ աչաց, որ եթէ սրատես իցէ, խնամ տանի մարդել և սրբել զայլ ամենայն անպատն մարմնոյն. իսկ թէ վատատես իցէ, չառնէ ինչ փոյթ սրբելոյ. զի ոչ տեսանէ զաղտեղութիւնն։ Եւ ասի օրինակի եթէ դիտաւորութիւն մեր ուղիղ իցէ, սրբէ և գեղեցկացուցանէ բովանդակ զՀոգին. այլ եթէ կայր իցէ և թիւրեալ, բոլոր Հոգին մեայ ի խաւարի ապականեալ։ Եւ յաւելցա զնմանութիւնս կուրի որ առաջնորդէ այլուս կուրի. և երկոքին ի խորխորատ անկանին։ Եթէ դիտաւորութիւնն կայր է, և ի նմանէ ուղղի գործն, որ և այն լոյս ինքեանն է կայր, անխորշելի է անկասն. դիտաւորութիւնն է վարդապետ, գործադրութիւնն իրրև աշակերտ. և զի աշակերտն ոչ է մեծ քան զվարդապետն, մեծ ինչ առնէ թէ նմանիցի վարդապետին. նոյնպէս գործն ոչ է լուսազոյն, և ոչ փոքր

ինչ առնել, եթէ լինիցի հաւատար դիտաւորութեան։ Եթէ զնոսին ուսուցանելոյ նուաստել զանկութեան մասն փառաց, և նշանակեալ ևս զեզ ընդդէմ այնր սխրակրութեան զուզութեան դիտաւորութեան, յաւել յանդիմանել զաւելորդ հոգս անձին դիւրութեան, ուսուցանելով ընդդէմ այնմ զապաւինութեան առ ուծոյին նախախնամութիւն։ Եւ այլևայլ են հրամանք կամ հրամանատուք և տեսարք միմեանց հակառակք, չէ մարթի ասել երկոցունց միանգամայն ծառայել, այլ հարկ 'ի վերայ կայ զմին սակել, և զմիւսն սիրել, կամ զմին մեծարել, և զմիւսն արհամարհել. ապրեալս ևս չէ հնար այդ ծառայել, միանգամայն և մանանայի, այսինքն երկրաւոր ընչից, կամ դիւին արծաթասիրութեան։ Զ սոսն այդոցիկ ասեմ ձեզ, մի հոգայք վասն պահպանութեան կենաց ձերոց, և մի տարապարման զարդնուցուք և տատամ սիրէք թէ զինչ ուտիցիք. և մի վասն մարմնոյ ձերոց՝ թէ զինչ ազանիցիք. զի ապաբէն հոգին կամ կենանն առաւել է քան զկերակուր, և մարմին քան զհանդերձ։ Հայեցարուք 'ի թռչունս երկնից. զի վարեն և ոչ հնձեն, և ոչ ժողովեն 'ի շտեմարանս. և սակայն հայրն ձեր երկնաւոր կերակրէ զնոսա. զի ապաբէն դուք լաւագոյն էք քան զնոսա։ Հոգալ և տատակիլ վասն կերակրոյ և վասն մարմնոյ, առանց գնեալոյ գոյս 'ի նախախնամութիւնն այդ, հոգալ և զինչ։ Զ՞ 'ի ձեզնէ առ հոգալ իւրում կարիցէ յաւելուլ 'ի հասակ իւր կանգուն մի։ Եւ զվասն հանդերձ ձից զի՞ հոգայք. հայեցարուք 'ի շուշանն վայրենի արտ աձէ. ոչ ջանայ և ոչ նիւթէ. և սակայն ասեմ ձեզ, զի և ոչ սողոմոն յամ 'ի փառս իւրում զգեցաւ իբրև զմի 'ի նոցանէ։ Եթէ զայս խոտ 'ի վայրի, որ այսօր է և վաղիւ ապառաջ, ուծ այսպէս զգեցուցանէ, որչափ ևս առաւել նախախնամութիւն ուծոյին զձեզ զգեցուցանիցէ, թերահաւատք։ Զ՞ 'ի այսուհետև հոգայցիք և ասիցիք զինչ կերիցուք. կամ զինչ զգեցցուք։ Զայդ հոգս հեթանոսաց, որք ոչ ճանաչեն զուծ. իսկ դուք 'ի նա լերուք ապաստան. զիտակ հայրն ձեր երկնաւոր թէ պիտոյ է ձեզ այդ ա-

մեծասն։ Իմացիր՝ առաւել քան զամենասն ինչ զարքայութիւն աց. և այս երկրաւոր բարիք յաւելցին ձեզ։ Այս մի այսուհետև հոգայցիք յայսմ օրէ վասն վաղուոյն. վաղիւն ունի զիւր բաւական հոգ, որպէս և շատ է հոգ այսր աւուր վասն իւր։

Որիմ՝ կամի ՝ի ձեզ մեր բառնալ միայն զաւելորդ հոգս և զտատանութիւնս. այլ ոչ արգելու նախատեսս լինել և վասն ապագային, և գնել չափ և կանոն բարւոյ անտեսութեան։ Եւ հաստատեաց զանգործութիւն, և ոչ զանայլութիւն, և ոչ զցրուն երկրաւոր բարեաց ՝ի միտս որդւոց և պաքատեարց. այսարկ մոլութիւնք են, և ոչ առաքինութիւն։ Օ երկու ինչ մեր ՀԵՍՈՅ որք սովորաբար կիսց են ընդ աւելորդ հոգոց և զբաղմանց. մին է երկուանալ ընդ ՝ուծային նախատինանն։ իսկ միւսն է անհոգ լինել զարքայութիւնն, բոլորովին զբաղելով միայն երկրաւորս, և տարապարման ցանկալով մարմնաւոր հանգստեան և դիւրութիւն, զոր մարթի իցէ ունել յերկրաւոր բարեաց։

ՀԱ. լսել ասէր՝ զայս ամենասն սքանչելի վարդապետութիւնս՝ թէպէտև բազում շատ հոգւոց իւրեանց քաղէին, այլ քանզի ըստ սովորական յետասմուն բազում այն է, զի լաղջ բարի բարի բանից՝ ոչ այնչափ յանձինս յանկին զատացեալն, որչափ յայլս՝ դատաւոր նստելով ընկերաց պէտքն դատելոյ՝ և բանշատանոցս, վայ յաւել։ Զոր զգաբանն ուզիչ այսպիսի անզգոյշ դատողն. պատուիրելով չլինել մեղմամբ յայն՝ որ ոչ է մեզ անկ. * մի դատիք և մի պատժիք։ Այս պատուէր ոչ արգելու զիշխանս և զդատաւորս և զայնոսիկ որք զդատողական իշխանութիւն ունին ՝ի կարգէ իւրեանց և ՝ի պարտուց։ Այլ ոչ արգելու մերժել և անդամանել զՀրաշաբարեկական և զյայտնի մեղս։ Այլ արգելու մեկնել ՝ի չարս և զիրս անտարբերս և զերկրայականս, զորս մարթի է առնուլ և ՝ի բարին։ Զգելու փնտրել և որոշել ինչ մի ՝ի միտս այլոց առանց բաւական պատճառի և հիմանց։ Զգելու զայն՝ որ ոչ է տուեալ և ոչ իսկ օրինաւոր դատաւորաց, այսինքն ՝ի քննութիւն արկանել զնեբբին ներգործութիւնս և զդիտաւորութիւնս.

և միով բանիւ ասացից՝ արդեալս զանազանգ դատա-
զանութիւն ոչ միայն դատաւորաց, որք նստին վճռել
ընդդէմ ուրեք յանգանգ դատաղանութիւն թէ այս որ
յանցաւոր է՝ ուստի և պատժապարտ. յայս հոլով
տիրապետս ասէին * մի պատժէք ։. այլ նաև զբնութիւն,
և զտեղեկանալն եթէ մեզ չիցէ անկ։ Լ։ սակայն այս
է կանգնել առեան դատաստանի, յոր հոլով ասէին
* մի դատիք ։։ Լ։ յս պատուէր ոչ առաւել միայն առա-
մեկ ժողովրդեան, որք զուցէ առաւել պակաս ունելին
այնմ, այլ ամենեցուն. և ամենեքին կարօտ են այնմ.
զի զբեթեղ չիք առաւել յաճախ ի մարդիկ քան
զանզգոյշ դատաղութիւն։

Յաւել Յա * զի մի դատիցիք ։։ ուր յաւելու զու-
կաս, * մի դատիք և ոչ դատիցիք. մի պատժէք և
ոչ պատժիցիք. արձակեցէք և արձակիցիք ։։։ Լ։ յս
յաւելուած առաւել գժուարութիւն կրէ ի մեկնել.
ի հաւատոց է թէ չէ հնար ուրեք խուսել ի գա-
տաստանացն այ. ամենեքեան դատեսցին, թէ և ոչ
երբեք դատեալ իցեն զայլս. և եթէ յանցաւոր
զայլն՝ պատժեսցին, թէև ոչ երբեք պատժեալ ի-
ցեն զայլս. և եթէ որ մեզս ի մեզ անտարակուսեմ,
կամ յայլ ինչ մանրչափ մեղս, ոչ ընկալցի թողու-
թիւն՝ թէև ինքն թողեալ իցէ այլոց։

Լ։ յս գժուարութիւն զբազումս մանաւանդ յաղ-
դի մեկնչաց, ձգեաց ի մեկնել զայս բան ի վերայ
մարդկային դատաստանի, և ոչ այ. այսպէս մեկնե-
լով Լ։ թէ դուք ոչ հեռամուտ լինիցիք խնդրել
յուզել գիտել դատել և վճռել զգործս այլոց, և
ոչ այլք հեռատեսք լիցին գիտել և դատել և վճռել
զձեզ։ Լ։ այց այս ոչ է միշտ ճշմարիտ. քանզի բա-
զումք արթուն են՝ զգաստ և զգուշաւորք յանձինս,
տակաւին և այնպէս չեն զերծ ի մարդկային դատա-
զանութեց, ամենայն գնացք նոցա զնին կշռեին և դա-
տին։ Լ։ ոչ Յա զայդպիսի ինչին բարես առաջաբ-
կեաց, առ ի խորհեցուցանել յայնպիսի ծանր մե-
զաց. նա՝ բազում անգամ ուսոյց, հանարիկ ինչ զգա-
ստաղանութիւն մարդկան։ Լ։ այլ լաւ ևս մեկնեն, թէ
դատաստանն այ եղիցի ի վերայ մեր քաղցրագոյն,

եթէ մեք չդատիցեմք չարաչար զընկեր մեր. և եղիցի խիստ, եթէ խոստութիւն գնայցեմք ընդ նմա։ Այս վարդապետութիւն Հնմարիա է. զի Հանդէ ոճն ընդ գթութիւն մեր առ այլս. զոր և պատմառաւ առնու և ինքն առաւել գթութիւն գնայց ընդ մեզ. և ծանրանան մեզք մեր, եթէ խոստութիւն դատեսցուք զմեզ զաւուրս օրակս եմք և մեք։ Այլոց բառքդ՝ ՝ ՝

տապարտելոյ 'ի մահ. և ուսուցին 'ի գանել զաշակերտս իւր. ոչ գտաուսին խոստանայ 'ի չդատապարտել 'ի մահ զնա, որ ոչ արար սպանութիւն. և ոչ ուսուցին չգանել զնա, որ ոչ եհար զընկերն. այլ ասացեալն նոցա այսպէս բացայայտի. * Որ որ սպանցէ՝ պարտաւոր լիցի մահու։ Որ որ գան հարկանիցէ, պարտաւոր լիցի գանից։ Փարիսեցիք 'ի վարդապետութիւնս իւրեանց միայն գայլանի զրպարտութիւնս դնելին մեզք. խակ լոկ զնեղբին յանդուգն գատողութիւնն առ ոչինչ համարելին։ Եթէ փոյթ մեծ ունէր ուղղել և կանոնաւորել զնեղբիւնն մեր. և տալ մեզ 'ի միտ առնուլ թէ յանդուգն գատողուն՝ թէև միայն նեղբին իցէ, մեզք է. ասաց * Մի դատէք և ոչ դատիցիք, մի պատժէք, և ոչ պատժիցիք։ այսինքն որ դատեսցէ և պատժեսցէ յանդգնաբար, պարտաւոր լիցի դատաստանի և պատժոյ։ Բա այսմ և յասելն, ։ արձակեցէք և արձակիցիք։

Կրկնել հանուսուս՝ այլ ազգութիւնք զնեթերցուածն զոր յառաջագոյն տուեալ էր, թէ հանուսութիւն կանոյ 'ի վրէժխնդրութիւն թէպէտ լոկ նեղբին իցէ, մեզք է. տալ թողութիւն ընկերին ոչ է պայմանն քաւական և հաւասարեալ առ քաւութիւն ամենայն մեղաց. այլ է մասնաւոր, առանց որոց ոչ տացի և մեզ յոյ թողութիւն։ Հիրաւի է այն զոր փորր մի յառաջ նշանակեցաք, թէ լինել մեր զԹած կամ խիստ առ ընկերն, է առ ոչ փորր պատճառ լինելոյ նորա առ մեզ առաւել զԹած, կամ առաւել խիստ։ Օ այս էր մեզ Եթէ 'ի միտ առնուլ առակս զոր բանիւն. * Որով չափով չափիք, չափեսցի ձեզ։ Ցիշեցոյց մեզ զայս կարօտութիւն՝ զոր ունիմք յԱծոյին զԹութիւն. և զայս պարտս զգուշանալոյ 'ի յանդուգն գատողութենէ այլոց, դարձուցանելով զիսորհուրդ մեր 'ի մեզ, և 'ի քննել զանձինս մերսին իբրև ասէ. * Օ՞ տեսանես զչիւղ յական եղբոր քո, և 'ի քում՞ ականն զգերանդ ոչ նշմարես։ Կամ զինարդ կարես ասել ցեղբայր քո, թող հանիցս զչիւղդ յականէ քումէ, մինչ դու 'ի քում՞ ական

զգեստեղ կրեա։ Կեցցուր Հան նախ զգեստեղ յա-
կանէ քուտմիկ, և ապա հայեսցիր Հանել զՇիրազ յա-
կանէ եղբօր քո ։

Զ. այս վարդապետութիւն որ վասն յանդուգն գա-
ղտաբերեալ է, կարիցին թերևս ունկնդիրքն տարակուսս մի
առաջարկել։ Զի եթէ չկարեմք լաւ գտանել զուսմունքն,
ապա պարտիմք ընտանութեամբ վարել ընդ ամենայնն
անխտիր։ Զանազան կղզոյդ զամենեսեանս մերոյս Հոգևո-
բական խոստացութիւնք, և բարեպաշտ կրթութիւնք,
Համարեալ գնոսա երկիւղած և բարի։ Զ. այս՝ 'ի
վերայ ածէ Եզ. * Զի տայք զբերութիւն շանց՝ և
մի արկանիք զմարգարիտս ձեր առաջի խոզաց։ զի
մի առ ոտն կոխեսցին զնոսա, և դարձեալ երդիցուս-
ցեն զձեզ ։ Զի եթէ ոչ վրիպիմ, ասել կարէնոս,
կամի ասել։ Զնա մարդեկ յայտնի ամենարիշտ գոյ-
թագրեցուցիչք՝ նման անասնոյն շանց և աղաւեղի խո-
զից, գնոցանն չարդելում ունել ձախող խորհուրդս։
նա՝ յարգարեմ չընտանենալ ընդ նոսա, և չարել 'ի
նոսա, այլ մանաւանդ խորշել 'ի նոցանէ։ զի վասնզ
է թէ առ ոտս կոխեսցին զբարեպաշտութիւն ձեր,
և ՀԻՍՈՍ մեծ Հաստատութիւնն ձեզ։

Պարթև էր և ունոյց զայլ ըղձութիւն առաջարկել
առ վարդապետութիւնն Եզեր, այսինքն զմեծ
դժուարութիւնն զգուշանալոյ յանմեծայն նեղբին
գաղտաբերեալ է։ Զբարբինն առաւել դիւրաւ կանոնաւորի։ բայց գնեղբին յոժարութիւնն և գնեղբին
ազի գժուարին է յոյժ ստանել և կանոնաւորել։
Զ. այս ըղձութիւն՝ առաջի եդ Եզ միջոցս զբարուրս առ ստանալոյ գնեղբին ազի՝ զորմէ ցայտեալոյր
խօսեալ էր։ Զոչ նախ՝ ջերմ և Հաստատ ազօթիւք
խնդրեցէք ասէ զազի բարի, և զամենայն բարիս
յայ։ և տացի ձեզ։ բախեցէք և բացցի ձեզ։ Օրի
որ միանգամ խնդրիցէ, որպէս արժան է խնդրել,
առնու։ և որ հայցէ՝ գտանէ։ և որ բախէ՝ բացցի
նմա։ Պ՞ Թէ՝ 'ի ձէնջ մարդ՝ թէպէտև ամարդի,
ցոր խնդրիցէ որդի իւր Հաց, միթէ քար տայցէ
նմա։ կամ խնդրիցէ նուէր, միթէ օձ տայցէ նմա։
Զարդ՝ եթէ դուք՝ որ չարքդ էք, այսինքն ակար և

պակասաւոր, գիտէք իբր բարիս տալ օրդւոց ձերոց, որչափ եւս առաւել Հայրն ձեր որ յերկինսն է՝ տայցէ զպատշաճաւորս և զոգի բարի այնոցիկ որ խնդրեն զնա։ Եւ զուր մի պատճառէք զգժուարութիւն կատարել զվարդապետութիւնս իմ. վարեսջիք ընդ ընկերս ձեր, որպէս կամիք զի և այլք վարեսցին ընդ ձեզ. զի յայս բան վերածին օրէնք և մարգարէութիւք։ Ամենայն, որ ասաց, «Ինչ՝ օրէնք», այլ՝ «զի ասա խոսի միայն զոիրոյ ընկերին». իսկ այլուրբ զամենայն օրէնսն բովանդակեաց յայն երկու պատուիրանս՝ սիրել զնա, և սիրել զընկերն։ Միւս եւս միջոց կատարելոյ զգանս վարդապետութեանն ոչ միայն գործով, այլև նեղբին ոգւով, է այս։ Օ մտաւ ածել զհարկաւորութիւն կատարելոյ զայն առ՝ի հասանել փրկութեան։ Լրեալ թուիցին ամենայնիւ և նեղիչ ազգաւորութեան մերոյ, գիտասցուք ասուղութիւն, թէ հարկ է մեզ ընդ այս նեղ և անձուկ դուռն մտանել. վասն զի դուռն և ճանապարհն մարմնաւորութեան լայն է և ընդարձակ, բայց հանէ՝ի կորուստ. և բազումք՝ այսոքանչեն ամենայն անհաւատք և ամենայն մեղաւորք մտանեն ընդ նա։ Եւ հակառակաբար՝ դուռն և ճանապարհն որ հանէ՝ի կեանս յաւիտենականս, նեղ է և անձուկ. և սակաւք են որոց յաջողի գտանել զնա։ Զ՞սա արժան է միտ դնել. զի յասել Քրիստոսի, թէ մի ճանապարհն նեղ է, և միւսն ընդարձակ, ոչ ասաց թէ ընդարձակն լի է դժուարութիւնք, վշտօք և ոգեպատա անձկութիւնք. իսկ նեղն լի է բերկրութիւնք և խաղաղ անդորրութիւնք։ Ճանապարհորդդ թէ լայնանիստ անցս և ընդ դաշտավայրս՝ շատ վատաբերի, դիւրաւ մոլորի և կորնչի. այսպիսի է ընդարձակ ճանապարհն կորստեան. լայն է, զի չէ ցանկապատ օրինօք և պատուիրանօք, բայց լի երկիւղիւ անյայտ ելից. իսկ որ գնայ ընդ շաւիղ որոշեալ և սահմանեալ, թէև նեղ իցէ անցքն, գնայ սակաւաշխատութիւնք, և բազում քաղցրութիւնք, և անեկեանս մնաք։ Այսպիսի է նեղ շաւիղն արքայութիւն, զոր փորձն ուսցանէ՝ որոց գնան ընդ մէջ ցանկապատս սահմանաց հոգեւոր և եկեղեցական պատուիրանաց՝

անդրբու�եմամբ և բերկրալից խաղաղութեամբ սրտի։

Երրորդ միջոցն զոր եդ Ցն առաջի՝ է այս, զոր կալ չիարիլ ի սուտ վարդապետութենէ, չանսալ խորհրդոց և բանից անզգամ մարդոց, և չար և անկարգ ուսուցչաց՝ որպէս սուտ մարգարէից, որք ի վերին երեսս երևին իբրև ոչխարս անմեղս և հանդարտարարոյս, այլ ի ներքոյ են գայլք յափշտակողք, որք պատառեն զհոգիս մեր։ Եւ առ Ճանաչելոյ զնոսա չիք հարկ դատել առանց հիմանն զներքինն նոցա. շատ են բանք և գործք նոցա յայտնել զնոսա։ Ի պտղոյ Ճանաչի ծառ. ի փշոց ոչ քաղի խաղող, և ոչ ի տատասկէ թուզ։ Ծառ բարի ոչ կարէ պտուղ չար առնել. որպէս և ոչ պտուղ բարի առնել կարօղ է ծառ չար. որ ոչ առ այլ ինչ է պիտանացու, բայց զի հատցի, և ի հուր արկցի։ Եւ կարեմք Ճանաչել թէ ո՞ւմ արժան իցէ մեզ զհետ երթալ իբրև բարւոյ. կամ յումմէ՞ խորշիլ իբրև ի չարէ, եթէ ոչ հայելով ի պտուղս նոցա, այսինքն ի վարս և ի գնացս նոցա, որպէս և ի կշռութիւն բանից նոցա՝ որ են ցուցակք սրտից։ Սիրան է իբրև գանձարան. եթէ բարի է սիրան՝ ելևէն ևս ի նմանեն բարի է. իսկ եթէ չար է սիրան, նոյնպէս չար է որ ինչ ելանէ անտի. զի յորժամ լեզուն խօսի, բնապէս ի յաւելուածոյ անտի սրտին խօսի։

Վասն Ցն զայս վարդապետութի՝ իւր, հաստատելով զմեր անհրաժեշտ պարտս ի կատարել զայն՝ եթէ կամիցիմք հասանել յաւիտենական փրկութեան։ Օ ի չէն ասէ բուսական արտաքին ինչ գործք կրօնք. և ոչ այն գոմանի հանքաւ, որ յառաջ գայ յարտաքին ներհայց ձրիտատաւ անուանելոց. զորս բնական են պարգևք մարգարէութեան, լեզուաց, հրաշագործութեանց, և այլոց ոգին նմանեաց։ Օ ի՝ նոյ օգուտ է ասէ կալել ձեզ գիս ՝որ՝որ, եթէ զոր ասէին ոչ առնիցէք։ Եւ ամենայն որ ասէ ցիս ՝որ՝որ, մնոցէ յարքայութենէ երկնից, այլ որ առնէ զկամս հօր իմոյ որ յերկինս է։ Դարաւմբ յաւուր յայսմիկ ահեղի՝ յորում տալոց են ինձ հանդէր զանձանց, ասիցեն

ցիս, որ ոչ յանուն քո մարգարէացաք, և յա-
նուն քո դեւս հանաք, և յանուն քո զօրութիւնս
բազումս արարաք։ Եւ ես յայնժամ ասացից ցն-
սա, եթէ ոչ երբեք գիտեի զձեզ. չարարի զբանդ-
լեալս զայդոսիկ ի շնորհս ձեր, թեպետեւ ի ձեռն
ձեր արարի. ի բաց կացէք յիմեն ամենեքեան մեղգ-
անիրաւուն։ Ամենայն որ լսէ զբանս իմ զայսոսիկ,
և առնէ զսոսա, նմանեսցի առն իմաստնոյ, որ շինէ
զտուն իւր ի վերայ հաստատուն վիմի, զի յորժամ
իջանէն անձրեւք, յորդեն գետք, հնձեն հողմք, և
բախեն զտունն, չկարէն զնս կործանել. քանզի ի
վերայ վիմի հաստատեալ է։ Եւ որ լսէ զբանս իմ,
և ոչ առնէ զնոսա, նմանեսցի առն յիմարի. որ շինէ
զտուն իւր ի վերայ աւազոյ. և ահա յանկարծուստ
յարեւան գետք, հնձեցին հողմք, և բախեցին զտունն,
և վաղվաղակի անկաւ. և եղև կործանումն սանդ-
այնորիկ մեծ։

Եւ կատարեաց Յիսուս զամենայն զայսոսիկ
բանս, զմարգարէութիւն իւր զոր արար ի տեղի մի ասելոյ բազմութիւնն ժողովրդեան, յետ ընթանալոյ ի վերայ
լերին զերկրատասան առաքելսն, և տալոյ նոցա զգ-
ուշադրական պատուէրսն։ Ժողովուրդքն որք լսէին
զարմանային ոչ միայն ի բանս, այլև ընդ եղանակն
վարդապետութեանն նորա. զի ոչ խօսէր որպէս զգրչ-
գիրս և զփարիսեցիս, իբր լոկ մեկնիչ կամ թարգ-
մանն, այլ իշխանութիւնն իբրև տէր և օրէնսդիր։

Հայեալ վայրի մարթի անկանիլ ի միտս ուրուք
տարակոյս այսպիսի. զիարդ լինի, զի բազմաց որոց
գործեալ իցեն արանչելիս յանուն յիսի, ասիցի Յիսու
իբրև անարգելոց, * Եւ երբեք գիտեի զձեզ. ապա
արանչելիքն ոչ են հաւատի վկայութիւն հաւատոյ,
և առաւել սրբութեան ուրուք. որովհետև գոմանքն
և ամենայնիւ որք գործեցին արանչելիս։

Եւ լուծումն այսմ ասելոյ. թէ գործող արանչ-
ելեաց միշտ ոչ է միայն. մարդն է գործի ձեռնին
այդ, և ոչ գլխաւոր արարող պատճառ։ Օ այս գոր-
ծիք վասն ոչ որպէս զիարդ և կամի, և յորժամ
կամի ի սկսս գերագոյն վարձանի իւրոյ։ Զայն

այսորիկ ոչ սատց ոչն * ||և գիտէի զբանչելիս ձեր
և զչարութիս || . այլ թէ՝ * ոչ գիտէի զձեզ || . իբր
ասել. արարի սքանչելիս միջնորդութիւն ձերով, բայց
ոչ վասն արգեանց ձերոց, այլ ի շնորհս այլոց. որպէս
նոյ եւս շինողաց չինել զտապանն՝ ոչ վասն նոցա,
այլ վասն ընտանեաց իւրոց։ Լ՚սպա ուրեմն ելբր և.
գործեցան իրք մեծամեծք և սքանչելիք ի ձեռն մար-
դոց լարաց ի վկայութիւն հաւատոյս մերոյ, այն
սքանչելիք ոչ միայն ոչ կարուսին զյարդ և զՀՀ զի-
նակալն իւրեանց, այլ եւս առաւել մեծագոյն յարդ
և հաստատութիւն ստացան. զի որչափ առաւել
չար էր գործին, այնչափ առաւել յայտնի լինէր
ձեռն ոչ. որ ոչ կարէր գործել զայն սքանչելիս ի
վկայութիւն մասին ինչ հաւատոյ, որ սուտ իցէ։
Զի նա և երինքք անկիրթք ի լուծ, որք բեցեալք
յարդոց իւրեանց՝ տարան զտապանակ նոնն անխա-
տոր ի բեխտամիւս առ Ժողովուրդ նոնն, և եկն բա-
զասանս որ խօսեցան՝ ցուցին զօրութի բարձրագոյն
քան զանութիւն իւրեանց։

Լ՚ս յայտ է թէ ոչ արար զայն զօրութիս ի ձեռն
անբանից, ոչ առ ի հաւատարմացուցանել և յար-
գոյ ընծայել զանասունս, այլ ի ցուցանել ի ձեռն
այնց սքանչելեաց, թէ ինքն ոչ է որ եհար զայլազ-
գիս այնչափ զանազան հարուածովք, և թէ ոչ էին
կամք նորա՝ զի բարեսամ անխծանիցէ զժողովուրդ
իւր։ Լ՚անի քանի սքանչելիս արար նոր ի ձեռն անբ-
արժան միջնորդի երպիս յուգայի և նմանեսաց նոր,
բժշկելով զՀիւանդս, ազատելով զդիւահարս, ոչ ի
շնորհս միջնորդին, այլ ի շնորհս այնոցիկ որ հաւա-
տով ընդունելին զբարերարութիւնս նոր։ Լ՚ս ահա
այս է զանազանութիւն որ ի մէջ հանգոյարար շնոր-
հաց, և ի մէջ ծրիատուր շնորհաց։ Լ՚ուաջինն կար-
գեալ է ի բարի և ի կատարելութի ենթակային որ
ընդունի։ Երկրորդն է զօրութի տուեալ ենթակայ-
ին որ ընդունի գնա ոչ վասն իւր, և ոչ յօգուտ անձ-
ին, այլ յօգուտ այլոց։ վասն որոյ առ ի ցուցանել
զոր նոր լինել, ոչ է բարեկան լոկ ցուցանել և հաս-
տատել զքանչելիս ի ձեռն նորա գործեալ։ ||Լ՚ ասն

այսր պատճառի յորժամ լինի քննութիւն կարգելոց զոք ի դասս սրց ուսանելոց, նախ առաջին լինի ձիգ քննութիւն վարուց նորա և առաքինագործութեանց, եթէ իցէն գեղապանց և գիւցազնական. որ եթէ պակասիցի, յառնէն ինչ փոյթ զաքանչելագործութեանց ասոպիսացն։ Այլ յանձնապատիցն և առնէ ուշ սրանչելիս ի ձեռն սրց իւրոց, քայց այնպիսի պարագայիւք որով յայտնի երևի թէ կամի հաւատարմացուցանել զանձն զայնոսիկ լինել իւր սիրելիս։ Խրատղել զերկինս յամպրոպայ, զծով ի մրրկայ, զերկիր ի սասանութենէ, զՀիւսանդ ի ջերմախտութենէ, և զայն ի վայրկենի ընդ կարդալ առ այս որ նոր, ի համբուրել զպատկեր նորա, ի մերձեցուցանել զիրս նորա, նշան էր այսպիսի որով սովոր է ուշ ցուցանել թէ սիրելի է նմա անձն յոգնութենէ կարդացեալ, և թէ առնէ զանչելիս վասն նորին բարեխաւսութեան և արգելանց նորա։ Չէ այսպէս ոչինչ իւիր կորուսանէն զիր գլարգ իւրեանց, եթէ կամի իցէն ոչ առնել երբեմն և հրաշս ինչ ի ձեռն ամենարիշտ մարդոյ։

ԳԼ. ԻԸ.

Յոյժ բիւրք զի՝ սատանայ հարիւրապետին։ Յարութեանէ
զի՝ թագաւորէր այլոց թագաւորացն։

* Այլ երբեմն կատարեաց զամենայն զանազան իւր ի սակս ժողովրդեան, եմուտ ի կատարեալսն՝ եւ։ (զաւակ. Է. 1. մինչեւ ի 17.)

* Այլ մնեալ ի կատարեալսն, մնասուս առ նոսա հաւրիւրապետ մի ազաչէր զնոսա՝ եւ։ (մնասի. Շ. 5. մինչեւ ի 14.)

* Այլ եղեւ երբեմն կատարեաց Յոյժ զպատուէր երկրաւորութենէ ազատեալսդ իւրոց, զնոսդ ունոյ բարոյել եւ ուսուցանել ի քաղաքս նոցա՝։ (մնասի. Ժա. 1.)

Երբեմն կատարեաց Յոյժ ի վերայ լերինն եւ առ լեռանն զպատուէրս զոր էր առաւելագոյն, եւ զանազան բանակաւն վարդապետութեան առ ամենայն ժողովրդեան, յորոց զառաքեալսն ի քարոզութիւն, եւ ինքն եւս կամեցաւ շրջիլ անձամբ, եւ քարոզել եւ ուսուցանել ի քաղաքս ժողովրդեանն, որ գաւառն անդ յանձնէր բուհիւն նախագրեալ քարոզութեան նորա։ Այնուհետեւ ի կատարեալսն. ուր ընդ այն առաւելս հասեալ էր լուր նորա առ հարիւրապետս մի. որ կամ հաւատացեալ էր, եւ կամ յայլմէ օտար ազգէ, այլ ոչ հրեայ. բայց ունէր զՄովսիսի՝ եւ զնոսա նորա՝ շինեալ էր անդ ի կատարեալսն ժողովրդոյնոց մի հրեից։ Այլ այս ամենայն հեղեալ ի զինուորական կարգէ էր, եւ զօրաւոր զինուորաց, սակայն խնամարհ էր եւ ողորմած. ապրա էր ծառայ մի ի տան անդ ամենայնի չարաչար ասեալ, եւ մերձ ի մահ հասեալ, որ սիրելի էր նմա իւրաւոր եւ պիտանի յոյժ նմա։ * Որ էր նմա պատուական։ Լուեալ նորա զիսանել վասն պանելու-

գործումենանց Յոհ. և հաստատելով բան կարծեացն կաղենասի՝ լմնել գնա ոչ սակ մարդ, այլև ՀՇմարիտ ՈՒՇ, յուսացաւ ընդունել յամենակարող զօրութիւն նորա և ի գործումն զարժկումն ծառային լոկ ակնարկութիւն ի բացուստ։ Ա՝ այնարիկ առաքեաց զամենս ի գլխաւոր ներացն հրեից աղաչել գնա վասն բժշկութիւն հիւանդին։ * Լուսաքեաց զներան հրեից աղաչէր գնա, զի եկեսցէ ապրեցուցէ զծառայն նորա։ Լոյս բան զուկասու, * զի եկեսցէ։ գժուար կարծի միաբանիլ ընդ այնմ, զոր զկնի ասաց ինքնին հարիւրապետն ցՅՀ. ուստի մեկնիչք գրեթէ առհասարակ միաբան են յայսմ, թէ հարիւրապետն յառաքել գնասս ոչ ինդրեաց՝ զի եկեսցէ, այլ միայն զի բժշկեսցէ, այլ հրեայք յիւրեանց յաւելին զայն, թէ եկեսցէ, բան իւրեանց թերեհաւատութիւն. որպէս թէ առ առաւել ապահովելոյ զառաջքութիւն աթոռացելոյն ներկայութիւն Յոհ։ Լայ կաղենասի՝ իբրու բռնական համարի զայս մեկնութիւն. զի աւետարանին յայտնի ասէ. * Լուսաքեաց . . . և աղաչէր գնա՝ զի եկեսցէ ապրեցուցէ զծառայն նր։ Լուստի ինքն ասէ, թէ բառդ եէ՝ ՀՇ՝ յանծային գիրս ի կիր ածի իբրև մակբայ թարմատար, ոչ յորդորիչ ի շարժումն ներգործական, այլ նշանակիչ սատակ փութոյ ի սիրտ խօսողին. զորօրինակ յասէն, * Լկայք ցնծացուք ի ՇՀ. Լկայք շնորհացուք աչառաբակ. եկայք երկիրպագցուք. Լկայք սպանցուք գնա։ Լսա այսմ ասէ և ասա իսմանալի է զայն, * զի եկեսցէ և ապրեցուցէ։ որպէս թէ ասէր, ան արի այժմ փութով բժշկեա զվատանգեալն. կամ որ նոյն է՝ յասէն հարիւրապետին * զի եկեսցէ ապրեցուցէ։, ոչ կամէր հրաւիրել զՇՀ գալ ի տուն իւր. այլ յայտ առնէր միայն զմեծ հոգ և ըզփոյթ իւր առ արագ բժշկութիւն ծառային, մինչև մեռանել իցէ։

Լոկին ծերքն և առաջի արարին Յոհ զաղաչանս հարիւրապետին և զարժանաւորութիւն նորա, թէ արժանի է նա այսմ հարհի. զի բարեկամ է հրեից և բարերար, և սիրէ գնասս. և զժողովղանացն զոր

ունելին անդ՝ նա շինեաց ի փառս այ Հնմարտի։
Յայսկս բարեխօսելին նորա վասն հարիւրապետին.
որ ի սիրան Հայի առաւել ի յարդի էր աղաչաւորն
բան զաղաչողն։ Հրեայքն Հայ ընդ նոսա. և իբրև
ոչինչ կարի հեռի էր ի տանէն, կամի ինքն հարիւ-
րապետն եկեալ, և կամ այլ որ ընթացաւ և ասաց
ցնա թէ գայ Հայ, առաքեաց վաղվաղակի ընդ առաջ
նորա բարեկամս. որք ի գիմաց նորա ասացին ցՀայ.
տէր մի ինչ առաւել աշխատ լինիր, զի չեմ արժա-
նի եմի ընդ յարկաս իմով մտանիցես։ Պէտ որոյ և
ոչ զանձն համարեցայ արժանի առ քեզ գալոյ. այլ
ասա միով բանիւ, և բժշկեսցի ծառայն իմ։ Օ՛ի և
ես թեպէտ այր մի տառապեալ եմ, և հպատակ իշ-
խանի, և այլոց վերապոյն զօրապետաց, այլ ունիմ
ընդ ինեն զինուորս. և ասեմ ասա՝ երթի և երթայ.
և այլում թէ եկ՝ և գայ. և ծառայի իմում թէ
արա զայս, և առնէ։ Այս բաղդատութեամբ գոյն իշ-
խանութեանն անձին իւրոյ ընդ ամենիշխան տերութեանն
Հայոյ՝ էր վկայու թէ կենդանի հաւատայ. որում ասէր՝
եթէ ես որ ունիմ՝ ի վերայ իմ իշխան մեծ բան զիս,
լոկ հրամայելով տամ հնազանդել ինձ զինուորաց
և ծառայից իմոց, բանի՝ առաւել գու որ անկախ
ես, և չունիս մեծ կամ վերնագոյն քան զքեզ՝ տաս
հնազանդել քեզ ամենայն արարածոց։ Հայտնի զաս-
գանուորութեան ծանեալ հարիւրապետն՝ ի Հայ՝ զՀնմա-
բիտ մարգկութեամբ ընդունակ աշխատութեան և վաստա-
կոյ, զի ասէ. * Արի աշխատ լինիր։ և զՀնմարիտ
ուսուցութեան, որ լոկ ակնարկութիւն կարող է հնազան-
դել զամենայն, և զմեզ զլեսալին, թող թէ զանտս
հիւանդութեանց։

Այնպէս էր մեծութեան հաւատոց սոցա մինչև՝ ի
լսել Հայի՝ ի բերանոյ պատգամաւորաց՝ Հոյոյ զար-
մանալ. ոչ զայն զարմանս ասեմ, որ յառաջ գայ
՝ի ազիսութեան, որպէս թէ յառաջն ոչ գիտէր. այլ
որպէս այլ անգամ ասացաք, զայն որ ցուցանէ զյարգ
և զՀամարումն՝ ի վերայ մեծ ինչ իրաց, որ գերա-
զանց իցեն և սակաւագիւտ. ուստի որպէս արժանի
զարմանոյ Համարեցան, նոյնպէս և զանկոյ. զի

դարձեալ առ Ժողովուրդն որ զՀիսուս երթային, ասաց. ամէն ասեմ ձեզ՝ եւ ոչ լիարժէքեսուս ազգի՝ որ է սեպհական Ժողովրդ Աստուծոյ, այլ՝ ոչ Հաւատաց զոմի երբէք։

Օ նոքա առաքելոյ Հարիւրապետին զարեկամն՝ ապաքէր մի զալ անձամբ, խորհելով ի միտս իւր թէ ոչ ոք խանարհութիւն իւր փոխեսցի յանբարոյականութիւնն եւ ի տմարդութիւն, եթէ Տէր կամիցի մեծարել զինքն եւ գալ ի տուն անդր, փութացաւ ի ասելն ընդառաջ յոսն. եւ խորին խանարհութենէ երկիրպագեալ նմա՝ ինքնին իւրով բերանով կրկնեաց զաղաչանս իւր, ասելով՝ * Տէր մանուկ իմ անկեալ կայ ի տան անդամալոյծ չարաչար տանջեալ։ եւ մինչ կամէր շարաձակել զբանն՝ Տէր ընդ հառաջս ասելով, * Եկայ եւ բժշկեցից զնա։ այլ Հարիւրապետն անդրէն երկիրպագեաց զառաջեալսն ի գիմաց նորա ի բարեկամաց, * Տէր չեմ բաւական եմ թէ քո յարկաս իջանիս մտանիցես։ Եւ զի որպէս նա անձամբ Հաւատաւոր գնեղրդութենէն Հաւատոյ ծաղկեալ ի պտղաւոր զոր եդ ի բերան պատգամաւորաց, նոյնպէս եւ Տէր յանդիմանն նորա Հաւատաւոր գյարդն եւ զգաղութենն, զոր առեալ էր յառաջքան զգալ նորա, եւ յաւել խորհրդով ասել առ Ժողովուրդն յարհրկութենէ միանգամայն եւ ի յաստուածութիւն. * Ասէն ամէն ասեմ ձեզ եւ ոչ լիարժէքեսուս զոմի Հաւատս գտի երբէք. բայց ասեմ ձեզ, զի բազումք յարեւելից եւ յարեւմտից եկեսցեն եւ բազմեսցին ընդ աբրահամու եւ ընդ իսահակայ եւ ընդ յակոբայ յարքայութիւն երկնից, եւ որդիքն արքայութիւն ելցեն ի խաւարն արտաքին. անդ եղիցի լալ եւ կրճել առատանց։

Ապա Տէր զայս խօսեալ, բարեկամն Հարիւրապետին՝ անհանգիստ ոգով վասն հիւանդին, ընթացան ի տուն տեսանել. եւ այն ինչ երթային, ասաց Տէր ցՀարիւրապետն. երթ, եւ որպէս հաւատացեր դ՝ թէ առանց գալոյ ի տունդ կարող եմ բժշկել զհիւանդքս, եղիցի քեզ. եւ ի նմին ժամու ողջացաւ մանուկն նորա. որպէս ունիմք առ մատթէոսի։ Լատի ի

հաստատել բարեկամաց 'ի տուն, զտին զՇառայն հիւանդ բժշկեալ։ * Լոյս զարձան անդրէն պատգամաւորքն 'ի տուն, և զտին զՇառայն հիւանդ բժշկեալ։ որպէս ասէ զուկաս։

Դիտեմք զի ընթերցողք ցանկան խնդալ, թէ յինչ միտս պարտ իցէ խնդալ զասելն թէ չիցէ զբաւեալ յսի այնչափ մեծ հաւատ յիսրայէլի։ ուր այս բան կարծի պարզամտաց՝ նախատանիս գնել և առաքելոց, եւ առաւել խրատուն կարասցեսի, և մնասուցանդ մեր խրատս կուսին։ Արդարեւ, որպէս թէ յեղադաց առնելով զՇառայս ասցա ամենեցուն քան զօտարազգի հաւրիւրապետին։

Լուա այս խնդիր կան բազում պատասխանիք առ ամենեսիս։ և յաւէտ առ կարգիւնալ տոկառս 'ի քառնեբարդ առաքնեբարդ ծանօթութիւնն և զկնի։ 'ի վերայ է։ գլեսոյ զուկասու։ Կարդիցես քան խրատս սովորութիւն ճշգիւ յառելով 'ի բնագիրն, ասէ թէ Ոչ ոչ բարձրացոյց զՇառայս հաւրիւրապետին քան զՇառայս այլոց ամենեցուն։ և ոչ ասաց թէ * ոչ եղև։, կամ * ոչ գոյ այնչափ հաւատ յիսրայէլի։ այլ խօսեցաւ զՇառայսդ այնոցիկ, առ որս եկեալ էր քարոզել, և մինչև յայնժամ քարոզեալ էր։ և ոչ բազդատեաց զՇառայս հաւրիւրապետին ընդ հաւատսն որ կայր յայնժամ յիսրայէլի, այլ ընդ հաւատսն, զոր էգիտ 'ի նոսա յորժամ սկսաւ քարոզել նոցա և ուսուցանել։ ուստի ասէ * ոչ գտի։։ Լոյսն մարիամ, նոր յոսեփ, 'աբ յովհաննէս մկրտիչ, սիմէոն ծերանի, անանա մարգարէ։ չէին փակեալ յայս բազդատութիւն։ վասն զի ասցա ոչ քարոզեաց Ոչ, և չէր առ բակէրս զի հաւատ նոցա գերազանց էր քան զՇառայս հաւրիւրապետին։ Լակ հաւատ առաքելոց սեսանեմք, զի 'ի սկզբանն յոյժ անկատար էր։ զորմէ և Ոչ յանդ խմնեալ յայնժամ գնոսա։ Լոյլ յետոյ 'ի ձեռն քարոզութեանց և վարդապետութեանց խրոց զբացաւ և հաստատեցաւ։ ուստի ոչ ասաց Ոչ * ոչ գտանեմ։, որպէս թէ գներկայից խօսել։ այլ ասաց * ոչ գտի։։ Լոյս ճշմարիտ է, զի յորժամ սկսաւ ուսուցանել զնա, զորս յետոյ ընտրեաց յառաքելական

պաշտան, ոչ գտան հաւատս նոցա հաւատաց հաւատոց հարիւրապետին։ Այս մեկնութիւն է լսոյ ձառին. և լուծանէ հաւատաբարեկ զամենայն դժուարութիւնս։

Զմանիր ասեն, թէ Քրիստոս պահելով ընդ Հնմարատութիւնն և զհամեստութիւն, զի մի երևելոցի գոմել զընտանիս իւր, չեմոյծ զնոսա 'ի բաղդատութիւն. Հնմարիտ է և այս, այլ անբաւական 'ի լուծումն խնդրոյս. զի ահա յայտնեցաւ մկրտիչ, սիմեան ծերունի, անանա մարգարէ, և այլք ոչ ելին յընտանեաց անտի յիսն։ Այլք ասեն թէ բազդատութիւնն էր ընդ հանուր ընդ հաւատոց համարէն խրայելացւոց. իբր ասել թէ հաւատս հարիւրապետին ունէր զառաւելութիւն քան զհաւատս իւրաքանչիւր նոցա. զի ոմանք հաւատային զՔրիստս մեծ ամն մարգարէ և որ, բայց տակաւին ոչ հաւատային զնա ուծ և մարդ, եթէ ոչ շփոթի իմն հաւատով։ Այլք առաւել պայծառ հաւատային զուծութիւն նորա, այլ զկնի տեսանելոյ զրաքմանպատիկ զարանելիս նորա, և լսելոյ զերկնայնին վարդապետութիւս նորա։ Իսկ հեթանոս հարիւրապետն, որոյ ոչ էր լուեալ երբեք ըզվարդապետութիւս Քրիստի, և ոչ զարանելիս նորա տեսեալ, հաւատոց զնա ուծ և մարդ. և այնպէս գերբանարձ համարութիւն կարաւ զնմանէ, մինչև ոչ իշխել երևիլ առաջի նորա. միանգամայն և 'ի նմին ժամանակի խոստովանիլ զամենակարողութիւն նորա, զարբութիւն և զուծպետական մեծութիւն։ Այս մեկնութիւն ևս Հնմարիտ է. բայց ոչ լուծանէ բան բաւականին զդժուարութիւնն. զի հարիւրապետն թէպէտ ոչ էր լուեալ զվարդապետութիւնն Քրիստի և ոչ զարանելիս նորա տեսեալ. այլ ունէր ծանօթութիւն մեր զերկոցունց, լուեալ յորոց տեսեալ էին զարանելիս նորա, և լուեալ զվարդապետութիւն. * Որպէս լուաւ զՔրիստ։ Ասան որոյ մեծ միշտ բարձրագոյն հաւատս կուսին Աբրիամու, սիրէր յոսեփոյ, սիրէ մկրտչին, և այլոց որք հաւատային զմարդկութիւն և զուծութիւն Քրիստի յառաջ քան գյայտանել նորա հրաշագործուն, կամ այլով իւիք նշանաց, այլ լոկ ծանօթանէ խոստմանց խոստացելոց յոյ 'ի ձեռն պատգամաց մարգա-

բեմից։ Լայս մնայ ասել թե սրա ոչ փակեցան 'ի բազդաւորութեանէ յայնմիկ, զի ոչ խնդրեցան քարոզութիւնք. ուստի ոչ խօսեցաւ վասն նոցա յորժամ խօսեր զհաւատոյ, զոր եգիտ 'ի շրջիլ իւրում քարոզելովն և ասէր։ * Լոյս ոչ յիսրայէլի այսչափ հաւատս գտի ॥։

Եկեա բժշկելոյ զծառայ հարիւրապետին՝ եկ 'ի կոփառնաումայ՝ քարոզել և յայլ քաղաս. իբրև մերձեցաւ 'ի դուռն նոցին քաղաքի՝ ուր երթայր ընդ նմա և աշակերտքն նորա և ժողովուրդք բազում, և ահա ելանէր ընդ դուռն ը այն մեռեալ մի՝ որդի միածնի մոր իւրոյ այրի մնացելոյ. որպէս կարծի՝ յերեւելի տանել։ զի ժողովուրդ բազում քաղաքին երթայր ը նմա։ Ընդ նոսա և ցաւագին մայրն մեռելոյն լալով և էածելով երթայր զհետ դագաղացն, և ոչ կարէր անջատել 'ի միակ որդւոյն, որ տանէր ընդ իւր և զսիրտ կսկծագին մորն 'ի հոգ երկրի։ Ցեսեալ զնա մարգասէր փրկչին՝ 'ի գութ հարաւ, և ասէ, մի լար. որ ոչ էր լոկ արգելուլ զարտասուս մորն, այլև խոստումն փոխել զլալ նոցն 'ի ցնծութիւն։ Եւ մատուցեալ մերձեցաւ 'ի դագաղն. և որք բարձեալ տանէին՝ զտեղի առին. յայնժամ ասէ՝ Եկ ցմեռեալն, պատանի դու քեզ ասեմ, արի։ Ա. այս ամենակարող հրամանն կանգնեցաւ առժամայն մեռեալն, և նստաւ կենդանի և առողջ. և սկսաւ խօսել զուարթ դիմաւ։ Եւ Եկ ետ զնա ցմայրն. որոյ անպատմելի եղև ցնծութիւն սրտին։ Լակ բազմութիւն մարդկան առհասարակ զարմի հարան հանդերձ բերկրական ձեն արհարբոք, որ զիսպի 'ի տեսանել յանկարծ զայսպիսի մեծահրաշ սքանչելիս։ Մեծանքեան փառաւոր առնէին զԱստ. որ հաճեցաւ այց առնել ժողովրդեան իւրում 'ի բարութիւն, յարուցանելով 'ի միջի նոցա այսպիսի սքանչելագործ և մեծ մարգարէ։ Ով քաղցրագութ միանգամայն և աշխուժ, երկրպագելի և անսահման ամենակարողութեան քո փրկիչ. եթէ այսչափ գովեցար և փառաւորեցար 'ի տալ կեանս պատանւոյ միոյ փորք մի յառաջ մեռելոյ, ապա քանի ա-

առուել որժան է, պանդխտաւոր, սիրել և փառաւոր առնել զքեզ, զմտաւ ածեալ՝ զի եկեսցէ օր, յո բառմ միով հրամանաւ տայցես կեանս միահաղոյն անեմիս և անհամար մեռելոց, որք փոքեցան ի գերեզմանս, ածիւռացան ի հուր, կիրսակաւ եղէն զա զանաց և ձկանց, և մնացին ծախեալ յանդնոսոյ անաց հեռ։

ԳԼ. ԻԹ.

{Յանկանեն հրեշտէ փոքրն ի բանի, սոսոյ երիս զոսոյ հաստ սա {Յ։ Լ՝սոնքրիսի նոյս. և զոսոսիանի։ {Յ։ փոքն ղանկանեն։

* Լ՝։ եկ զոսոյցս այս ընդ ամենայն հրեշտաւսն վասն նորա, և ընդ ամենայն կարմանս աշխարհին ॥, եա. (զուկ. Ե. 17. մինչև ցՅեն։)

* Լսակ յանկանեն իրրև լուաւ ի բանեն զգոսոյն Տ՝ոնի, սառաբեաց ի ձեռն աշակերտացն իւրոց և ասէ ցնա. զո՞ւ էս որ գալոյն ես, եթէ այլոմ ակն կալցուք ॥, եա. (մատթ. ժա. 2. մինչև ցկերբ զ։հոյն.)

Հաստատ ամենայն աղանդեալագործութեանցն {Յոի հանապազոր հնչէր ի գաւառս շուրջ զգալիլեա. այլ յարութիւն պատանւոյն՝ որդւոյ այրի կնոջն ի Նային քաղաքի՝ բան ամենայն հանգամանացն սքանչելի էր զարմանալեաւ, զի վաղվաղակի սրեալ ոչ միայն ընդ ամենայն հրեշտաւսն, այլև ընդ ամենայն աշխարհին գաւառս որ շուրջ զնովաւ։ Պատգամեն մեռեալ պատանւոյն, յայտնութեան յարութեան նորա, բազմութեան ակնատեսս վկայից, կարգաղութեան և իշխանութիւնն ցուցեալ յիւրն և յեղանակն առանց նախընթաց ազօթից, առանց յօգնութեան կարդալոց զայլ անուն և զայլ զօրութիւն, իւրով զօրութիւն

միով և ԼԷԼ անհրաժեշտ հրամանաս, * քեզ ասեմ ասել ։ այս ասենալն պարագայք ասեմ սրտիդ զարմացուցին զամենեսեանս, զի ընդ ասենալն տեղիս ասենալն լեզու զսխմանել խօսէր։

Զշակերաբ յսէխմանեալ մկրտչին տեսեալ զանհամեմատս առաքելութիւն յսի քան զիւրեանց վարդապետսի, որպիսի և է ոգւով ընթացան պատանեցին զայսոսիկ որ վարդապետսի իւրեանց 'ի բանսի ուր արկեալ էր գնա հիրոմգիս։ Զսխմանել առեալ առեալ յսէխմանեալ՝ հառատակել զաշակերտս իւր 'ի Հշմարտութեան զոր միշտ քարոզէր նոցա, թէ Զնա է Հշմարիտ մեսիայն կանխաւ խոստացեալ յոյ ժողովրդեանն իւրում, բնաբեաց զերկուս 'ի նոցանէ, և ասէ, գնացէք առ Զնա և ասացէք ցնա, դո՞ւ ես որ քան պատգամեաց մարգարէից գալոց ես, եթէ այլում ակն կալցուք։ Նոքա՝ որ գալոյն ես, և ոչ որ եկիրգ։ քանզի յսէխմանէս ոչ առնէր զայս հարցումն վասն իւր, զի նա քաջ գիտէր թէ եկեալ է Հշմարիտ մեսիայն։ և նա էր Զնա զոր ինքն մկրտեաց, այլ վասն աշակերտացն, յորոց բազումք տակաւին գժուարէին հաւատալ թէ եկեալ էր։ Զնա որպէս և յսէխմանէս յարմարելով ըստ բան իւր սովորական եղանակի խօսէր նոցա և մարգարէից, կուգաց գնա գալոց, որ արդէն եկեալ էր, զոր և ինքն մատամբ ցուցեալ էր։ Զուտի իմաստ ձայնիցդ, * Դո՞ւ ես՝ որ գալոյն ես։, նոյն է թէ ասէր, դո՞ւ ես այն որ գալոց գուշակեցար 'ի մարգարէից, և եկեր խոստացեալ հարց մերոց։

Զի՞ դիւն ոչ նշանակէ յայսոսի զաւգին՝ ուր էր յայտնեալ Զնա, բայց 'ի կարգէ պատմութեանն արդսն զուկատս երևի թէ գեռևս 'ի նոյնն բաղարի էր։ Զդր եկեալ արանցն առաքելոց 'ի յսէխմանէ, մնան առ Զնա։ և գնացն հարցուած՝ զոր եդ յսէխմանէս 'ի բերան նոցա, եղին առաջի։ Զնա լուռ եկաց՝ կամեցեալ տալ պատասխանի յառաջ գործով քան թէ բանիւ։ Զնա այն ինչ եղելոց արանցն յարութեան պատանեալն՝ բազմախիւ գիւանդք և սիրտս ժէտ անբժշկելիք, դիւահարք, հաւիրք, կոյրք և

կաղք, անդամալոյծք և բորոտք, ժողովեալ կային առ սուս երկնաւոր բժշկին։ Եւ նա յանդիման ա-չաց երկուց պատգամաւորացն խլից լսել տայր, հա-մերց խօսել, կուրաց տեսանել, կաղաց գնալ, զբա-բոտս սրբէր, զդեւս հանէր։ Եւ նմին ժամանակի պատմիչն նոցա և վկայք արժանահաւատք ակա-նատեսք զբազում աբանելիս, ընդ որս և զյարութիւն մեռեալ պատանւոյն, զոր կոչեին և անձամբ տեսա-նել և ցնա իսկ հարցանել։ Այսպէս զարձաւ Յն առ երկու պատգամաւորս և ասէ ցնոս, երթայք պատմե-ցէք յովհաննու, զոր տեսէք և լուայք. զի կոյրք տեսանեն. կաղք գնան. բորոտք սրբին. խուլք լսեն. մեռեալք յառնեն. աղքատք աւետարանին. և երանի որ ոչ գայթակղեսցի յիս։ Յն նախ յիշատակէ զբանելիսն զնշանակեալսն յեսայեայ մար-գարէէ, զորս համագումար ոչ որ ի սիրցն առաքեաց արար. զի էին պահեալ ի գերբիջանիկ նշանակ ձա-նաչելոյ զՆմանութիւս մեսիայն։ Եւ յաւել * աղքատք աւետարանին։ Այս ևս էր այլ իմն նշանակ նա-խագուշակեալ յեսայեայ. * Աւետարանել աղքա-տաց առաքեաց զիս։ Հաւակ յեսայ կիսեաց ասել լոյզ. * Երանի որ ոչ գայթակղեսցի յիս։ Վասնզի գիտէր Յն, զի թէպէտ յայտնի էին և հրատարա-կեալ նշանք ածութեան իւրոյ, բայց և այնպէս բա-զումք ոչ հաւատային ի նա. զի տեսանէին զնա ի հանգէրձս անպատճառս և ի աղքատս ժողովրդեան շրջիլ. ևս առաւել դժուարին հաւատալ՝ եթէ տե-սանէին զնա յարութիւն և մեռանել, որպէս թէ չէր հնար այս մարդացելոյս բան մարդկային բնութիւն չարչարել և մեռանել։

Գուցէ և երկու պատգամաւորքն յովհաննու ի նոցա ասելի էին, որք կամէին տեսանել զՅն երևելի շքով և փառաբ, զի հաւատացեն զնա զոլ մեսիա և թագաւոր հրէից։ Վասն որոյ երանէ զպատասխի՝ որք ոչ գայթակղին ընդ նուաստակերպութիւն նորա, այլ մնասուցանդ շինին ընդ յետին խոնարհութիւնն զոյդ ի ծայրագոյն նշանաց ածութեան։ Լիցուք առաւելա-պէս զաշակերտան յովհաննու՝ նմանել անչարժելի

և անգայթակղելի հաւատոց և քարոզութեան նորա մէջ
եկեալց մեսիայեն։ Այլեն իբրև և զկնի գործոյ պատգա-
մաւորացն այսպիսի պատասխանեսա, գործաւ Յի-
սուս ժողովուրդն, և սկսաւ գովել զյովհաննէս։ Եւ
զի մի՝ ի պատճառս պատգամաւորացն այնոցիկ հա-
մարիցի որ զյովհաննէս երկուսցեալ՝ ի հաւատս իւր
որ զԿրնէ, ՝ի զլուս գովեսոյց նոսա զանշարժ հաս-
տատութիւն նորա գնել։ Օ՞ երբ կարծէք ասել թէ
անսիրտ յորժամ եկիր յանապատս տեսանել զյովհան-
նէս, զուցէ եղէգն թէ թեւաշարժ՝ որ յաներեսն հող-
մոց շարժի, յոր կողմն և հովեսցեն։ Այլ զի՞նչ եկիր
տեսանել. զուցէ մարդ՝ ի հանգերձս փափկութեան
զարդարեալ. նոքա որք զփափկան զգեցեալ են,
յարքունեաս թագաւորաց բնակին, և ոչ յանապատս։
Իրք ասել. յովհաննէս ոչ է փափկամիտ ոչ՝ ի բնու-
թեէ, և ոչ յանձնասիրութեէ՝ ի խնդրել զդիւրութի-
և զհանգիստ անձին. ՝ի մարդ այսպիսի՝ հաստատուն
բնութիւն, և ամրացեալ առաքինութիւն մարթի լինել
անհաստատութեան՝ ի հաւատս։

Յետ գովելոյ զհաստատութեն և զիաստութեն վա-
ղուց յովհաննու՝ ասեցոյ Յի յենդհանուր գովութեն
նորա բազդատելով զնա ընդ այլոց մարգարէից։
Այլ զի՞նչ եկիր ասել յանապատս տեսանել, մարգա-
րէ՞, այլ ասեմ ձեզ, յովհաննէս՝ ի վերէ է քան զմարգ-
գարէ. զի նա է որոյ վրա գրեալն է. * Թէ ահա առա-
քեմ զհրեշտակ իմ առաջի երեսաց քոց, որ պատ-
րաստեսցէ զճանապարհս քո առաջի քո։ և կրկին
ասելով. * Այն ասեմ ձեզ՝ չէ յարուցեալ՝ ի ծնունդս
կանանց մեծ քան զյովհաննէս մկրտիչ։ ուր զուգաս
յաւելու * մարգարէ մեծ քան զյովհաննէս ևս.
բայց փոքրիկն յարքայութեան երկնից մեծ է քան
զնա։ Իրկր ինչ են ասա փոքր մի մեթինք և գժուար-
խմացք։ Զառաջինն՝ թէ յովհաննէս իցէ առաւել
քան զմարգարէ։ Իրկրորդն՝ թէ զիարդ ասի մեծ
քան զամենայն մարգարէս. նա՝ քան մատեանսի՝
մեծ քան զամենայն մարդ։ Իրրորդ՝ թէ ո՞ այն իցէ
փոքրիկն յարքայութեն երկնից՝ մեծ քան զյովհաննէս։

Զառաջինն ասելի է, թէ՝ Զի կոչեաց զյով-

հանեալս ոչ միայն մարգարէ, այլ առաւել քան զմարգարէ։ Զանազի ոչ միայն յայտնի մարգարէութիւն, թէ Աստուծոյ վարդապետութիւն, քարոզութիւն և պատգամաւորութիւն։ զի զոյս նշանակէր առէր * Որ զնոսին իմ գալոց է։ ։ այլև անկեալ նոսին երեսեցոյց զնկեալ հաճեալ փրկութիւն աշխարհի մասամբ ցուցանելով զիրիկին։ * Զոր զառն այ՝ որ բառնայ զմեղս աշխարհի։ Զոր առաւել էր քան զմարգարէ։ զի այլք ի տեսանողաց որպէս աւրինակ զակն բազմաց յառաջ առաքեալք՝ քարոզելին եւեթ առնել զհեռաւոր պատրաստութիւն։ այլ յոյժ անեալս իրրև մեծաւոր մեծ ոմն իշխան աբքունեաց եկն անմիջապէս առաջի երկնաւոր արքային, պատրաստել նոսա ինքեան, և ընդունել զնա։ և պատրաստել ըստ իրաց, զի ամենեքեան ճանաչիցեն զնա և ընկալցին։ Զոր թէ Աստուծոյ յայտ միտ կոչեաց զյոյժանեալս առաւել քան զմարգարէ՝ ցուցանել ինքն յառաջ բերելով զբոլոր մարգարէիսն։ * Զոր եւ առաքեցից զՀրեշտակ իմ առաջի երեսաց քոց, որ պատրաստեսցէ զճանապարհս քո առաջի քո։

Զոր եւ յոյժանեալ եղև առաւել քան զհասարակ մարգարէս զոմն առանձնաբարձութեամբ, յորս գէր ի վերայ զոմն քան զամենեսին։ զի եղև կոյս, աստուածաբաշ, անապատաւոր, քարոզիչ, մկրտիչս։ այս ամենայն միանգամայն ոչ զոմն յայլ որ ի մարգարէս։ Զարգարէացուս մինչ ասկանին յարգանդի մոր էր։ զի խոյտալով իւրով ծանոյց մերն զնեկայսն թէ Տէր յարգանդի կուսին։ Հղանին նորա յայտնեցաւ ի հրեշտակէ ի տաճարին առ սեղանով խնկոց։ ի ծնանելն նորա արձակեցաւ համբացեալ լեզու հոր նորա։ և երկնային յայտնութիւնքն մարգարէացուս ի վերայ նորածին մանկան։ Ոչ որ ի մարգարէից այսպէս և այսպիսի շնչաբարձիկ գերազանցութիւնքն փայլեաց։ զոմն այնոքիկ ասաց Տէր, * Զոր ի ծնունդս կանանց մարգարէ, քան զյոյժանեալս ոչ որ է։ Յս բազդաւորութիւն եմի, առցի բան սրբութեան և արդեանց, նախ՝ ոչ ուրանայ թէ կարող է և այլ որ զոմանիկ հաւասար։ զի Տէր ոչ ասաց * չէ

յարուցեալ Հաւատոյ ։ այլ թէ * չէ յարուցեալ մեծ քան ։ Լրկրորդ՝ ոչ փակէ զկրսն Աստուծոյ, ոչ զիրն յոխէփ , և ոչ զիր զառաքելոցն · զի բանն էր զառաջնոյն և զՀեռաւորաց, և ոչ զերկրայ ի ժառ մնոսակի անդ , և զմերձաւորաց իւրոց · զորս չէր ի զէպ ի մէջ առնուլ ի բազդատութիւն ։ Լմնոսակն էթէ այս բազդատութիւն առցի բան մեծութեան պաշտաման , զէթէ մարիամ և յոխէփ ոչ փակին ի նոնա. զի քաջայայտ է թէ մեծագոյն արժանաւորն թէ է և փառք բարձրանալ ի Հնութիւն մայրութիւն , և ի պաշտաման Հայրութիւն , քան թէ ի պաշտաման կարգաւորութ ։ Լարդ ատութիւնն ուրեմն էգոն մեր մարգարէից · որ յայտ անտի է զի զուկաս զրանն մատեանս որ բնդՀանուր իրան , ամենայն ի մարգարէս . յանուն՝ * մեծ ի ծառայս կանուց մարգարէ քան զյովՀաննէս ոչ որ է ։ ահա ապացոյց թէ յորմէ է այս մեծութիւն ։

Լիսուսն՝ ասէ կարդիանս , զի բնդ այս մեկնութիւն ոչ Հաճի մարգարատս . զոր ի ժա . զլ . մատթէոսի բնծայել Հերետիկոս մեկնչաց . զի այս մատենագիր կարի կարկամ է ի կարծիս իւր . և կարի դիւրաշարժ առ բնծայել յաՀախ Հերետիկոսաց զկարծիս , որ բնդդէմ են իւրոց կարծեաց , թէպէտ և իցէն կարծիք սրց և ուղղափառ մեկնչաց ։ Լբ թէ յիրաւ այս բազդատութիւն իցէ լակ ի կարգի մարգարէից , և ի կարգի գերազանցութեան նոցա , է կարծիք սրցն ասրբառիսոսի , և սրցն ոգաստինոսի յերկրորդ գիրս բնդդէմ Եզեղայն պէտիխանոսի · (զլ· լէ ·) և սրցն իրարիսոսի ի կանոն ժա . և Եղելոյ զայլ մեկնիչս՝ է ընկալեալ և ի վերջ գտանալ քան զամենայն այլ կարծիս ի կարգիեալ ասղեասն ։ Լյս մեկնութիւն է կարի դիպաւոր դիտաւորութիւն Հոգի , որ կամէր խոսուա Հեռացուցանել ի սրան իւրոց ուսնդրաց զամենայն կասկած ի վերայ յովՀաննու ։ Օր ասել Հոգի թէ ոչ երբէք երեւեցաւ յարիարդի մարդարէ մեծ քան զյովՀաննէս , տայր ի միտ առնուլ ամենեցուն թէ դա ամենեին Հաւատան է և չունի բնաւ երկբայութիւն ինչ ի վերայ իրացն յայտնելոյ

նմա. ուստի և ոչ երկուսացաւ երբեք՝ թէ Հոգի չիցէ ամենակալեալ մեսիայն։

Լ։ Թէ բաղդատութիւն լեալ էր՝ որպէս կամի մեզ դատատ՝ ի վերայ որբութեան, դժուարին էր մեկնել թէ զիարդ փոքրիկն յաջորդեալ ՅՍ մեծ է քան զյովհաննէս։ Ապագնատոս (մատթ. գլուխ. 13.) մեկնեալ զայն՝ ի վերայ կարգութեան որ յաւետարանս կան օրէնս առեալ է ամենեցուն, որով կարեն լինել նոր և մեծ որ քան զյովհաննէս. * Եւ որ է ասէ, որ կամիցի ջանալ և ոչ կարիցէ լինել մեծ քան զնա։ Լ. Մեր ասէ, կաղինոս, նախ՝ դժուարին է հնձ ընդունել զայդ վարդապետութիւն։ Հնարիցս է թէ ոճ լիր կոչմանէ էր, և ասայ ամենեցուն այնպէս, զի թէ ջանայցեն, լինին նոր, և մեծ որ։ Այլ ոչ ի որ գրոց, ոչ ի հայրապետաց հաւանիմ, ոչ ի ժողովոց, և ոչ ի միաբան հաւանութեան հարց ունիմք վերկայութեան, թէ առեալ լինի ամենեցուն այնպէս առատութիւն շնորհաց, զոր թէ հաւատարանքի՝ ի վար արկանիցին, բարձրանան որբութեան՝ ի վեր քան զկարապետն, և քան զառաքեալս։ Ամենայն որ կարէ լինել նոր բան չափու շնորհացն՝ որ հաղորդի նմա՝ ի նմանէ. այլ ոչ առաւել. և չունիմք հիմն ինչ ասելոյ թէ ոճ իցէ պատրաստ հաղորդել ամենեցուն յաւետարանական օրէնս մեծագոյն առատութեան շնորհաց, քան զայն զոր հաղորդեաց առաջին լուսաւորացն առաջին սեանց սրբոյ եկեղեցւոյ իւրոյ։ Երկրորդ՝ զի յասել ՅՍ՝ * փոքրիկն յաջորդեալ ՅՍ մեծ է քան զյովհաննէս։ ոչ իսկոյն լոկ զկարգաւորեալ. զի ոչ ասէ. * Կարող է լինել մեծ։ այլ իսկոյն զնոր զործնականէ. * մեծ է քան զնա։ Այսպէս բաղդատութիւնն ոչ է ի սրբութեան։ Եւ եթէ թէ սրբոյն զուկատաւ խնայացուր, թէ յառաջ քան զյովհաննէս ոչ եղև մարգարէ մեծ քան զնա բան որում մարգարէ, զիարբին է մեկնել և զատացեալն, թէ * որ փոքրիկն է յաջորդեալ ՅՍ, մեծ է քան զնա։

Եւ կամիր ՅՍ, զի ունկնդիրքդ իւր լուեալ զայս գովեսս յովհաննու մեսացեն՝ ի զարմանալութիւն, կամ՝ ի փափաքութիւն մարգարէութեան, վասն այնորիկ՝ ի նոր

բազաբանում թվնել էանց յօգտակար բարոյականն ը
այլաբանութիւն արքայութ , այ կամելով տպացուցա-
նել ի միտս նոցա զյարգ զոր պարտ է ունել զարքա-
բար հոգեշնչց ։ Որ ունի զիարբիկ ատտիճան մի արքա-
բար հոգեշնչց , մեծ է քան զյաքիանենս , մտածեալ
զնա ը որում մարգարէ , և ոչ բան որում՝ որ ։ Բայց
այ առաւել է մի ատտիճան արքայութ հոգեշնչց քան
զարանը ատտիճան մի մարգարէութեան . որ ը ինքեան
ոչ կատարելագործեն զինքնակամն որում տեսեալ լի-
նի , և ոչ առնել զնա հաճոյ այ . իսկ միւսն կատարել
լագործեն և առնեն բարեկամ այ . ուստի առաւել է
յայժ լինել արդար , քան մարգարէ . և յաքիանենս
կարի յայժ առաւել ի յարդն էր վասն հոգեշնչց՝
որում արբեցաւ , քան թէ վասն մարգարէութեան՝ որում
զարմանալի դատ ։ * Որ փարբիկն է յարբայութեան
այ , մեծ է քան զնա ։ Զա այս հոգեշնչ փափաքելի
առաքինարդեն քարոզութիւնք սիրն յաքիանեան՝ յոր-
դորելով զամենեսին յապաշխարութեան , և ի հաւա-
տալ ի Քրիստոս ։ առ արժանանալ հոգեշնչց՝ հարկ էր
բռնանալ ընդդէմ ընդարոյս ցանկութեան . առ ի
հաւատալ ի Քրիստոս թէ հնմարիտ ուծ և ճշմարիտ
մարդ է , հարկ էր նորոբինակ բռնութեամբ ինն առնել
զդայութեանց՝ որք երևեցուցանեին զնա պարզաբար
մարդ նման այլոց ։ Զա այսորիկ յաւել Քրիստոս , * Բայց
յաւուրցն , այսինքն ի քարոզութեանն յաքիանեան մկրտ-
չի մինչև ցայժմ արքայութեան երկնից բռնազատի ,
և բռնաւորք յափշտակեն զնա ։ Եւ զոյր հարկ այն-
չափ բռնն առնել յառաջ քան զքարոզութեան յաքի-
անենս . վասն զի մինչև ցայսժամ թոյլ տուեալ էր
վարել կեանս հանգիստ և դիւրին առանց մեղաց .
և հաւատս մեսիային ոչ կրեր այնչափ դժուարութեան .
զի յայսժամ էր գուշակեալ ապագայ . * Զանազի
ամենայն օրէնք և մարգարէք մինչև ցյաքիանենս
մարգարէացան ։ Զայլ յաքիանենս քարոզէր խիստ
կեանս , և պատրաստելով զոհրատս առ ուսուցանել
կան օրէնս առաւել կատարեալս՝ գնէր զնա ի ձա-
նապարհ դժուարին . և առաւել դժուարին էր
ասել , որպէս ասիպէր զլաքոզ քարոզութեան յաքիան-

նու, թէ մարդն ցուցեալ ի նմանէ, իսկ Ն՝նմարիտ ՝ուծ, և այն իսկ է խոստացեալ մեսիային, քան թէ հեռապէս հաստատել և ենթ՝ թէ զայնց է երբեմն մեսիան յաշխարհ։ Ի՝ տարբերն երբայեցիք հաստատին ի զայնց մեսիայն. բայց զինի զարտաքսանն տակաւ՝ հաստատին։ իսկ այժմ ոչ որ ի նոցանէ կամի հաստատել թէ եկեալ իսկ. զի ընդ հաստատելն՝ բան հաստատց և գործք ինդրին անեղիրայ։ Ի՝յս մեկնութիւն է կապակցեալ շարայարք և բնական։

Դ՝խառեմ ասէ կաղինոս, զի զբանդ * որ փարբիկին է յարբայանէն ոչ, մեծ է քան զնա՝, բազումք խնդան մասն հրեշտակաց. յորոց փարբարգոյնն ՝ն որամ երանեալ՝ առաւել լուսաւորեալ է քան զն և իսկ մարգարէ, ի վերայ երկրի։ Ի՝ յՍ՝ խնդանն մ՝ն ՝նի, որ աղքատ և անշուք կենաց վարքով արհամարհեալ լինէր ի դպրաց և ի փարիսեցւոց, մինչ զի և նաւատա և տարբին համարէին զնա քան զյաշխանեալս։ որ առանց հաստատութեան մեծ էր քան զնա։ Ի՝ յՍ՝ այս մեկնութիւնք թէպէտ ասա երբեմն զեղեցիկ յարմարիր բնաբանին, բայց ոչ նոյնպէս նոր՝ նեալ և յեսարայ բանից զբացն։

Ն՝ նիբ զնարբաղ յաշխանեալ՝ ասելով. * Ի՝թէ կամիք ընդունել, նա է եղիա՝ որ գալոցն է. որ ունիցի ականջս լսելոյ՝ լսիցէ։ Ի՝ զբ ասել՝ եթէ կամիք խնդալ և ընդունել զարգդասութիւն՝ յաշխանեալս ի կարգի առաջին գալոցեան խնդ վարէ. զարաշաւն, զոր վարեցէ. եղիա՝ ի կարգի երկրորդ գալոցեան, յորժամ միւսանգամ ունիմ ես գալ որպէս գասաւոր։ յայնժամ եկեցէ. եղիա թեզբացի, և քարոզեսցէ. ուխարշի զապարխարաթիւն, և եղիցի կարապետ առաջի եկաւորութեան իսնդ։ Ի՝թէ կամիցիք հայել ի գործս յաշխանեալս, և ընդունել զվարդապետութիւնն՝ նա հոգաւ նմանն հոգւոյն եղիայի յառաջնեալոց եղև՝ խնդ՝ քարոզելով ուխարշի զապարխարաթիւն. և եղև կարապետ եկաւորութեան իսնդ յառաջին յայս նուազ որպէս վարդապետ և փրկիչ սրեկզեալ։ Ի՝ր հրա է և յաժարամիտ ի լսոր ՝նմարտութեան, ունի մատուցանել ունկն առ այն զոր

Լաս ասեմ, և անուշա՛ն հաւատալ է, զի այսպէս է. մինչ զի որ ոչն լսի, ինձ՝ խրատելոյ է հոգւով խոցաւ։

Ի բազմութիւն անդ ժողովրդեան էին և մարդաւորք, և մեղաւորք՝ որոց մեռոգիւք ընկալեալ էր զմկրտութիւն ի յովհաննէ։ Ա՛ռն որոյ ի լսել նոցա զայսպիսի գովութիւնս զմարդապետէ իւրեանց՝ լի ցնծութեամբ փառաւորելոյն զնոսա. և խնդացին, զի մկրտեցան, և եղան յանբոյիժ Ճանապարհ ընդունելոյ հաւատիւք զմարդապետութիւն Հոգւոյ. իսկ փարիսեցիք և օրինակիսք ամբարտաւանք ոչ կամեցան առնուլ զմկրտութիւն ի յովհաննէ, որով անարգեցին զիարհարդ նախախնամութիւն այ ի փրկութեան մեռանոց իւրեանց։ Վասն որոյ զնացին նեղբին արհամարհութիւն. ուստի և առ նոսա դարձուցեալ զբան իւր, ասէ. Ո՞ւմ նմանեցուցից զդոսա, և ո՞ւմ իցեն նմանողք, նման են մանկանց ամբարտաւանից և արհամարհողաց զընկերս իւրեանց առհասարակ՝ թէպէտ և մնացիս և ուշիմն քան զնոսա. վասն որոյ ի հրաւիրիլ իւրեանց ի պատուոյ դասէ հասակակցաց առ ի ձեռացուցանել զանոր և զոգր, ոչ գնացին և ոչ կամեցան միաբանիլ ընդ լացողսն. և կոչեցեալք ի միւս խնդալից դասէ, ի ձայն փողոյ հրաւիրելոյ, ոչ կամեցան մնանել ի կարաւ ընդ նոսա, և միաբանիլ ընդ խնդացողսն։ Ա՛ստ ամէն օրինակի փարեցան և փարիսեցիք. զի արդա՞ն էին յովհաննէս խիստ վարուք, պահօք ՀՆՉԵալ, հինգ յամենայն փափուկ կերակրոց և բմբիրեաց. և ասէն, դև գոյ ի նմա։ Ա՛յս եկին որպէս որդի մարդոյ ի մէջ մարդկան յարմարելով զիս կենաց հասարակաց. ցուցի հաճութիւն ընդունել զըհրաւէրս ի Հաչ՝ մինչև անխոցիր ուտել և բմբիրել ՀԷ ուտ և իցէ. և ասէն, ահա այր կերօղ և արբեցող, բարեկամ մաքսաւորաց և մեղաւորաց։ Ա՛ր որ կարէ քրիստիանիլ, թէ յովհաննէս կամ ես յանսեալ գասոյ ի գործելոյ զամենայն ինչ ամենայն խնամութիւն ի դարձումն մեղաւորաց։ յովհաննէս խստակրօնութիւն, իսկ ես միջասահմանն և բնաբոլորական գնացիք, զի ամենեցուն ընտրութիւն և խառնուածոյ յարմարեցի օրինակ մեր։ Ամենայն դպիրք և փարիսեցիք

յանմառեալ սիղեալ կան 'ի կուրութեան իւրեանց, սակայն կրկին Ճանապարհ՝ զոր կալաք ես և յով-հանեալս, դատապարտ առնել զնա, և արդարացուցանել զիմաստութիւն զնացից մերոց այլևայլ օրինակաւ։

* Եւ արդարացաւ իմաստութիւն յորդւոց իւրոց։

Յետ այսորիկ դարձոյց Յն զանս իւր ապառնալոյ բացագանչութիւնն 'ի քաղաքս քաղաքս խրատելի, որք յանհնազանդս սրանչելեաց՝ զորս գործեաց 'ի նոսա, ոչ օգտեցան զալ յապաշխարութիւն։ Վայ քեզ ասէ քորազին, վայ քեզ բեթսայիդա, զի եթէ 'ի սիդոն և 'ի տիւրոս հեթանոսաց եղեալ էին սրանչելիքն՝ որ 'ի ձեզ եղեն, վաղու ևս բնակիչք նոցա խրգս զգեցեալ, և մոխիր ցանեալ 'ի գլուխս իւրեանց, առեալ էին նշան դարձի և ապաշխարութեան. վասն որոյ ասեմ ձեզ՝ դիւրագոյն լիցի երկրին տիւրոսի և սիդոնի յաւուր վերջին դատաստանի՝ քան ձեզ։ Եւ դու կապառնաուսմ, մի մինչև յերկինս բարձրացիս, այլ մինչև 'ի դժոխս իջցես. զի եթէ 'ի սոդոմ եղեալ էին զօրութիւնքն՝ որ 'ի քեզ եղեն, քաղաքն այն մնացեալ ապաշխարէր արդեօք, և չէր հրկիզեալ և աւերեալ, այլ կայր մնայր մինչև ցայսօր։ Եւ ասն որոյ երկրին սոդոմացւոց դիւրագոյն լիցի յաւուրն դատաստանի, քան քեզ։ Այս ձև բանից էր ազգս խրատ զարհուրեցուցիչ դպրաց և փարիսեցւոց, որք քաջ կարէին 'ի միտ առնուլ թէ և առ նոսա հային այս ապառնալիք, յետ սակայ լսելոյ զմարդասիրութիւն նորա, և տեսանելոյ զմեծամեծ սրանչելիս նորա. որ և 'ի նմին ժամու խնդեալ լինէին 'ի դարձ, այլ յանմառեալ անկուլէին, և ոչ կամէին դառնալ 'ի չարութիւն իւրեանց։

Ասէին Յն՝ թէ տիւրոսի և սիդոնի և սոդոմայ դիւրագոյն լիցի յաւուրն դատաստանի՝ քան քորազինի և բեթսայիդայ և կապառնաուսմայ, այսպէս իսմա։ Տիւրոս, սիդոն, և սոդոմ մեղմագոյն դատեսցին, ոչ զի սրանչելեացն Յն՝ մեծագոյն առ 'ի դառնալ, այլ զի չունելով զծանօթութիւնս և զուսուցութիւնս, որով քորազինացիք, բեթսայիդացիք, և կապառնաուսմացիք էին լուսաւորեալ 'ի ձեռն

վարդապետութեանց և աբանչելեանցն Հոգի, նուազ հաստատեալ էր լարութիւն նոցա, ուստի և առաւել կարիկցուն արժանի։ Եվ՝ տեսչապի մեղքն, որ ի գառնացուցանելոյ անտի զնոսա անասնութեան՝ ձգէ յինքն զանասնութիւն իսն, որպէս ասէ՝ տրն թագուցաս, ընդ սրբոյն ծանօթութիւն զոր ունիմք զի եթէ պատճառն անասնութեան բարբարոս է, ասնութիւնաւոր։ Եվ մին իրի ի մի և ի նոցն տեսակի մեզաց նա որ ունի առաւել ծանօթութիւն զոյ, առաւել պարտաւոր գոսնի, և մեծագոյն պատժոց արժանաւորի։ Եակ որ ասկաս ծանօթութիւն ունի զոյ՝ է յաւէտ կարեկցութիւն արժանի, և ի ծանրութիւնն անդ յանցանաց մեղանչել նուազ լարութիւն։ և նուազ պատժոց գոսնի պարտաւոր։ Եյս է ասելն, * Եիւրաքանչիւր ոչ ոչ տիրոջի և սիրոնի յաւուրն դատաստանի։ Եվ։

Եվ ահա ասեցաք զայս քարոզութիւն իւր՝ դառնալով դեղեցիկ խորհրդաբանութիւն առ հայրն, գոհանալով զնոսանէ, որ իրր տէր երկնի և երկրի անօրինեաց, զի բանք խոսեցեալք ի նոսանէ՝ ծածկեալ և թագուն մնալով յիմաստնոց հոգաբարձից աշխարհի, յայտնեսցին և ծանուցին խոնարհաց ազգաց՝ որք անկեղծ են ըստ ազգայց։ Եչգա առ ի քաջալերել զաշակերտս իւր մերձենալ ի նա և զչեռ երթալ նորա, ասէ՝ ի հոգի ունեալ զանձնայն ինչ, այսինքն իշխանութիւն ի վերայ ամենայն իրաց։ Եչ՝ ոչ որ տիրապետ ունայնէ զորդի, եթէ ոչ հայրն. և ոչ զհայրն ոք ունայնէ, եթէ ոչ որդի, և ում որդի կամիցի յայտնել։ Եչ ինքն զանուն բաղդի հրաւիրանաք առ ամենեսին։ * Եկայք առ իս ամենայն վատատակեալք և բեռնաւորք, և ես հանգուցից զձեզ։ Եուկ զուծ իմ՝ի ձեզ, և ուսարուք յինէն, զի հեզ եմ և խոնարհ սրտիւ։ զի եթէ զչեռ գայցէք հեզուն խնդ և իսնարհութիւն, գաղիր խաղաղութիւն անձանց ձերոց. զի լուծ իմ քաղցր է, և բեռն իմ փոքրագոյ։

ԿԻ. ԼԿ.

Լիսն գեղեալ ի գոբն եկեալ երկայ անկան — ապա [illegible] ի տան իսրաելացոյն, որ [illegible] եր հրաւիրեալ ի ճաշ։

* Աղաչէր զնա ոմն ի փարիսեցւոյն զի կերիցէ հաց ընդ նմա. և մտեալ ի տուն փարիսեցւոյն՝ բազմեցաւ։ (զուկ. է. 36. մինչև ի վերջ։)

Երբև կատարեաց Յս զբարոյ իւր, ոմն ի փարիսեցւոյ հրաւիրեաց զնա ի տուն իւր՝ ճաշել ընդ նմա։ Ի յառաջել բարեխիրաց կարծի լինել կոչեսուելս այս, այլ տակաւին զսղգոյնն ի ճաշս պարտի ճշմարտութեան։ Մինչդեռ Յս և փարիսեցին և այլ կոչնակքն բազմեալ կային ի սեղան, կին մի ի նմին քաղաքէ՝ վատաւուն ի գործս անարժանութեան՝ իբրև գիտաց թէ Յս է ի տան փարիսեցւոյն, եկն ետուտ ի տուն անդր, ունելով ընդ իւր շիշ մի ազնիւ և մեծագին իւղոյ, այլ ի սրտի սէր ազնուագոյն և առաւել մեծարգի։ Զա հաւատուն և անարժանութեան անձին իւրոյ, և առ գերազոյն յարգութեան զոր ունէր առ Յս, ոչ իշխեաց բարբառել ինչ մի բերանով, այլ ի սրտի զոչէր զմեզոյն կատարեալ գարձի. կայր յետոյ անկեալ անշարժ առաստս փրկչին. և ազնուագոյն լայր անմուռնչ, մինչև թաղեալր և լուսանայր զերկրպագելն զայն ոտս սրտաւուաք, և հերովք գլխոյ իւրոյ ջնջէր. և ապա մեծաւ յարգութեամբ համբուրէր և օծանէր ազնիւ իւղով։ Օ այն տեսեալ փարիսեցւոյն, փոխանակ շնորհոյ ընդունարհութեան ջերմ ապաշխարողին՝ գայթակղեցաւ ընդ Յս. և թէպէտ ոչ իշխեաց յայտնել լեզուաւ զգայթակղութեան իւր, բայց ընդ միտս իւր ասէր, սա թէ մարգարէ որ էր, ապա գիտէր թէ ով և որպիսի կին մեղաւոր մերձենայ ի սա։ Տգիտակատ էր

մտածութիւն. զի չատնոյր ի միտ, թէ նոքա փառն մեզ-
զուտրաց էր եկեալ, և կամաւ և սիրով թողլ տայր
ջերմ ապաշխարողին թափել զիսնարհն եռանդն արբ-
ան առ ոտս իւր. զի զիտէր եթէ ոչ ևս է նա այն
կին մեղաւոր, որ ինչ էր յառաջն։ Լուր մի՝ յորմէ
չեն ծածկեալ ամենայն գաղտնիք սրտից, կամեցեալ
բառնալ զգայութակցութիւն, և դարձուցանել զպա-
տիւ կնոջն՝ ետ պատասխանի լեզուաւ՝ խորհրդոց փա-
բիսեցոյն։ Լոյ. Սիմոն, (զի այս էր անուն նոցա,)
ունիմ ինչ ասել քեզ. և նա ասէ. ասա վարդապետ.
և ասէ. երկու պարտապանք էին ուրուն փոխառուի
մինն պարտէր հինգ հարիւր դահեկան, և միւսն յե-
սուն. և իբրև ոչ զոյր նոցա հատուցանել զպարտսն,
պարտատէրն առատասիրա երկոցունց շնորհեաց։
Լուր՝ հոյեցեալ յոյսովքոյ շնորհ, ասաս ո՞ յերկուցն
առաւել սիրեսցէ զնա. ասէ սիմոն. ինձ այսպէս
թուի թէ որում զբազումն շնորհեաց։ Յայտժամ
ասաց ցնա Յն, ուղիղ դատեցար. և դարձեալ 'ի
կինն կոչեն, ասէ ցսիմոն. տեսանե՞ս զայս կին, մտի
'ի տուն քո, և զոտ ջուր ոտից իմոց ոչ եռուր. իսկ
սա արտասուօք իւրովք եթաց, և հերով իւրով ջրն
ջնաց. համբոյր մի զոտ ոչ եռուր ինձ. սա առաւիկ
յորմէ հետէ մտեալ եմ, ոչ դադարի 'ի համբուրելոյ
զոտս իմ. իւղով զգլուխ իմ ոչ օծեր. սա իւղով ա-
ռուշիւ օծ։ Վասն որոյ ասեմ քեզ, թողեալ լիցին
սմա մեղք իւր բազումք. զի եթէ առաւելութիւն նե-
րոցուն է նշանակ առաւել սիրոյ, ապա և շատ սի-
րոցն՝ առատագոյն ներոցութիւն է արժանի. և ասէ
ցկինն, թողեալ լիցին քեզ մեղք քո։ Լուա այս բան
զարմացեալ բազմակատացն ամենեցուն՝ ասէին 'ի
միտս իւրեանց, ո՞վ է սա՝ որ զմեղս թողու. այլ Յն
թողեալ գնոսա 'ի զարմացմանն իւրեանց, ասէ ցկինն,
հաւատք քո կենդանացին զքեզ. երթ 'ի խաղաղութիւն։
Լուա կատարեալ ծանօթութիւն իրացս, զոր պատմէ
նոքն զուսկաս, հարկաւոր է պարզել որ ինչ մթին
կայցէ 'ի նմա։ Նախ՝ թէ ո՞վ էր այս նշանաւոր ա-
պաշխարող։ Մինչոր ասեն՝ թէ էր կին մի անծանօթ
կուսեցեալ մարիամ մագդաղենացի, և ոչ անծանունն

մարիամ քոյր զազարու և մարթայի։ Արա բաց յայլոց գժուարութեց, չունին ցուցանել թէ ուստի ինչ որդի ապաշխարողին կոչի մարիամ մագդաղենացի, եթէ չիցէ քոյր զազարու և մարթայի։ Որն զուիկաս ոչ նշանակէ զանունն, շատ հանաբելով ասել էն գ. և եթէ յայլմէ աւետարանչէ, և ի որդ հարց, և ի միաբան հաւանութեէ մատենագրաց կարծի նա կոչի մարիամ մագդաղենացի, ի նոյն աղեաց քաղի, թէ նա ինքն էր քոյր զազարու և մարթայի։ Յաւետարանի ունիմք մի միայն մարիամ կոչեցեալ մագդաղենացի. և զայն ասել կաղիանա՝ ցուցանեմ յայտնապէս բանիւ. որոյ զուիկաս. (Ի գլ. ը.) ուր ի խօսիլ նորա զաբեպաշտ կանանց, որք շրջէին զՏէր ասել։ * Մարիամ որ կոչէր մագդաղենացի։ Աւր կամ էն աւետարանչին նշանակել թէ զօրմէ մարիամայ խօսի, և որոշէ զնա յայլոց ի ձեռն յաւելեալ անուան, զոր ունէր ի մագդաղեայ։ Լու ոչ լինէր բան բաւականին որոշեալ, եթէ գասանէր յայնժամ և միւս այլ համանուն մարիամ մագդաղենացի, որպէս էր սա * յորմէ եօթն դեւք ելեալ էին։ Լպա ուրեմն ասելով մարիամ որ կոչէր մագդաղենացի, ցուցանէ թէ մի միայն էր, որ այսպէս կոչէր։ Լու և՝ եթէ կոչէր մագդաղենացի ի մագդաղեայ գեղէէ, որպէս կարծեն բազումք, նոյնպէս ունէին և մարթա և զազար՝ մագդաղենացի կոչի. ասելոյն տեսանելոյ, զի մի միայն մարիամ կոչի մագդաղենացի. և գժուարին է զայլ պատճառ բերել հաւանեցուցիչ, եթէ ոչ՝ ասել. թէ յայնժամ յերկրին յայնմիկ մի միայն էր մարթա, և մի միայն զազար. ուստի չունէին պէտս յաւելեալ անուան առարկուն յայլոց։ Լ.Ալ մարիամանք բազումք էին. զնան որոյ հարկ եղև յաւելուլ ի վերայ միոյն՝ զանուանդ մագդաղենացի, առ որոշելոյ զնա յայլ ամենայն մարիամանց. թող զի կարծեն ամենք սուտ գտանել յերբայականն զուտ Մագդալենէ, իբր մեծ գործ։

Լ.Ալք ասեն, թէ անդայտ է անուն գնոցն մեզուորի և թէ չէր նա քոյր զազարու և մարթայի, ջա-

նոցա ցուցանել նոսա՝ բացատրական պատճառաւ. միայն զանկաս պատուի ասէն զայս զոր՝. և ոչ յիշէ ոչ մեղադրելոցի, և ոչ քոյր զաղարու և մարթեայի. ապա չէր հիմն քոյր նոյ ասել զնա։ Իրիկորդ՝ գրա-կան պատճառաւ կամ՝ միայնութիւնքն հարց. զորբրենակ տիտասի բատարացոյ, որոգենեայ, Թէոփիլակտոսի, եւ Թիմոսի, եւ ա. Աղբն հերոնիմոսի. որ (՝ի գլ. եկ-մասի.) ասէ. * ||՝ի որ կարծեսցէ Թէ նոքն է որ՝ ի վերոյ գլխոյն եհիզ զիւղ, և որ՝ ի վերոյ ասից. զի նա և արատաւաւ լուաց, և հերով ջնջեաց. և յայտ-նապէս պառնիկ կոչի։ Լակ վասն տարա ոչինչ ոչապէ-սի կոյ գրեալ։ Օր ոչ կարէր վաղվաղակի գլեաց նոն արժանի լինել կնն պառնիկ։ Իրիկորդ՝ բազում պատշաճաղութիւնքն։ Այլոյ զաղարու և մարթեայի էր քաղաքացի բեթանիայ քաղաքի որ՝ ի հրեաստան. կինն մեղաւոր մատեաւ առ Յն՝ ի նայնն քաղաք գա-լիլեայ. առաջինն էր կինն ապնուական, և չերևի հա-ւանելի, Թէ մատնեալ իցէ զանձն՝ ի յայտնի պառնիկ կուիմ, որպիսի էր երկրորդն։ Առաջինն շրջէր ընդ Յն՝ի՝ ի քարոզութեան նորա ընդ այլոց բարեպաշտ կա-նանց. ոչ է հաւանելի Թէ Յն Թոյլ տուեալ իցէ լե-նել յանկերութեան իւրում այնպիսի կնոջ՝ որ փոքր մի յառաջ յայտնի պառնիկ էր։ Հաւանելոյն հանեալ էր Յն՝ եօթն դեւս. որ ոչ իւիք էրևի յարմարել կնոջն մեղաւորի. ոչ յառաջ քան զդարձ նորա, զի նոքա քան զդարձն ոչ երբէք մատեան առ Յն. և չէր ցուցակութիւն, Թէ նոքա ազատեալ իցէ՝ ի դե-ւաց և այնու դարձեալ՝ ի մեղաց իւրոց։ Եւ ոչ զմիւսի դարձի իւրոյ, զի ո՞ կարէ հաւանել՝ Թէ տէրն Թոյլ տուեալ իցէ եօթնեակ դեւաց մատանել՝ ի մար-մնոյն նորա՝ յեւ տարոյ նմին զերկնային իւր զնաղա-զութիւն, երբ՝ ի խաղաղութիւն ասելով։ Եւ ոչ՝ ի ժա-մանակին մինչ շրջէր ընդ նոսա. վասն զի՝ ի մատչել նորա առ Յն, ամենայն ինչ վնաբեցաւ գերազանց ներգործութիւնքն սիրոյ. ուր չյիշեցաւ ինչ զդեւաց բնաւ։

Այլ այս ամենայն պատշաճաղութիւն ինչ ոչ ասաս-նեն սովորական աւանդութեան, որով բազում արևմտեան

վարդապետք զկինն ապաշխարօղ և զբոլոր զաղաղու-
համարին լինել մի և նոյն մեղադրանացի, հիմնեալ
ի վերայ բանից աւետարանին յովհաննու. որ ի
խօսելն զհիւանդութեէ զաղարու՝ եղբօր մարթեայ և
մարթեայի, յորէ անմիջապէս զինի. * Այս այն մա-
բիանն էր, որ օծ զնոցն իւղով, և ջնջեաց զասս նո-
ցա հերով իւրով. որոյ եղբայրն զաղարս հիւանդ
էր։ Այս է պատճառ իմն արդիւնաւորութեան մեղ-
ադրանացուցն առ ՀՅ. զի չերևի թէ վասն այլ ինչ
պատճառի զայս նշանակէ աստ զբ աւետարանին,
եթէ ոչ՝ առ ի յայտնել զգործն գերազանց, որով
երանելի կինն շահեցաւ զնծայնն սիրան. և որով
առաւել զօրանալին խնդրուածք նոցա։ Քանզի յայն
ժամ այլ կին ոչ օծ զասս ՀՅի և ոչ ջնջեաց հերով
իւրով, բայց միայն ապաշխարօղն այն կին կոչի մա-
բիամ մեղադրանացի։ Զայնմ եթէ նա ոչ էր բոլոր զաղա-
ղու՝ անծանօթ մնայ մեզ նաև անուն նոցա։ Զի մարթ
ասել թէ յովհաննէս աստ կանխել խօսել վասն օծու-
թեան ասից փրկչին։ Դիտեմ՝ ասել կարէնս, զի զբ
զիրն յաճախս առնել կանխաւնն։ այլ գիտեմ եւ զի
առնել զայն բան բերելոյ յաբանարութեէ, և յոգեմամ
կարգ պատմութեանն այնպէս պահանջէ. իսկ աստ
կարգ պատմութեէ զաղարու յարուցելոյ ոչ պահան-
ջէ կանխաւ պատմել զօծունն, որ յետոյ արարաւ։
Այլ աստ խօսի յովհաննէս զօծուէ եղելոյ ի տան
փարիսեցւոյն. ուր նախ առաջին մեղադրանացին
մերձեցաւ առ ՀՅ, և յետոյ միւս ընդ նմին եղև ի
ծառայել նմա. և առ բարեգթութեէ փրկչին ապա-
ւինեալ՝ արժանի եղև, զի յարուցեալ յս զեղբայր
նորա։

Զթէ հերձմանն՝ ուրեք ի միոյ մեղադրանացւոյ
արար երկուս, այլուր յերկրայս եթող զիրն. զի
յերկրորդ գիրս Ղեկմ յովհաննէսի բերելով ընդ-
ղեմ իւր զՀակառակ կարծիս, ոչ մերժէ զայն. * Մեն-
ակեա ունիր ասել հաստատուն մի լինել. այն՝ որ նախ
ասաս յոտից, նա ինքն ստատնան առ ստատնան ի
գագաթն եհատ։ Զոր հուակ յետոյ (ի թուականն
1148.) առ մարկեզաս փոխեալ բոլորովին զառաջին

կարծես իբր. ուր զբէ թէ մագդաղենացին՝ որում
Յն էր և նեցու յետ յարութեան, և քոյրն զաղաթա, և
կինն մի զաւուր էն մի և նոյն. յայս միտս է օգուտի-
նոս, և մեծն գրիգոր՝ այլոյն հանդէպ էրձ։

Հրանիմոս 'ի ԺԵ. գլ. մարկոսի ասէ, թէ կինն
այն էր այրի. և թէպէտ զայս ոչ հաստատէ որ գիրն
յայտնապէս, բայց ամենեն են հանուծանին է իրացն զոր
գասանէանքն գնեանն, և քաղի նաև յուսիերորդ գլխոյ
զուկասու հանեմատելով ընդ հնդեասանն գլխոյ
մարկոսի։ Սա գասէ զմարիամ մագդաղենացին ընդ
այրի կանայս, որք էին 'ի զոդոմեայ 'ի մահան Յսի
նեն մերոյ։ * յորս էր մարիամ մագդաղենացի, և մա-
րիամ յակոբու փոքրկան, և յովսեայ մայրն, և սա-
ղովմէ։ որք յորժամ էրն 'ի գալիլեա զհետ շրջէին
նոր, և պաշտէին զնա։ Սա այսմ և զուկաս թուէ
զնոսա, որք յընչից իւրեանց պաշտէին զՅն։ * Սա-
րիամ որ կոչէր մագդաղենացի ... որք պաշտէին զնա
յընչից իւրեանց։ Քդ 'ի դնել նոցա այրի զոլ՝
չնայ և գժուարութեան, թէ զեւոյգ ոչ բնակէր ընդ
մարդայի և ընդ զաղաթա 'ի հայրենի տան 'ի բե-
թանիա. այլ 'ի նայնն քաղաք, ուր գուցէ ամուսնա-
ցեալ էր, և նատէր 'ի տան տէն իւրոյ, կամ գէթ
'ի քաղաքն անդ զոր առաւել յարմար գասանէր բնա-
կութեան իւրոյ։ Յն 'ի Ն՚նելլ գնա, թայլ էա զի յետ
ամի տարոյ նոցա բաղմոց հոմանեաց, ելօնն գեր
մոցեն 'ի մարմին նոր։ Յորժամ էկին 'ի նայնն հրեշ-
տակք առաքեալք 'ի յոյժանեն մկրտչէն՝ 'ի մէջ բա-
զում սքանչելեաց զոր արար Յն առաջի նոցա, նախ
քան զարձակել զնոսա, ելեան և գեաս բազում. և
ահա յայտնեամ էրեի և մագդաղենացին ազատեալ
յելօնն գիւաց ամենի։

Յորոշաբ Յն խասէր ընդ հրեշտակսն յոյժանեան,
մագդաղենացին երանեալ էա առ բարերարն իւր
լի հաստատով և զոյժմանբ յոյժարելբ մերձենալ առ նոս-
այլ յոյժամ արգելոյր զնա արդար և բանաւոր
յարգաւեցն 'ի չիմանել զիսանակցութեան նոցա. զուս-
ցէ և յարգական ինն էրկիւղ, որում 'ի ժամուն որ-
պէս նորագարձ 'ի մեզաց, և այն ինչ զերծեալ յայ-

ասց չարաց՝ ոչ իշխեաց մերձենալ առ նոսա սրբոց։
Բ.ռնակիզ զՏրեշտակսն յոյժ հանեալ՝ ասաբ Տէր ներ-
բող զնամանէ, զոր ի նախընթաց գլուխգ նշանակե-
ցաք. զոր և ինքեաց զոգոյական զՅոյ հրաւիրե-
լով զամենեսին մերձենալ առ նոսա՝ գոսանել միմեան-
բու�Յի և հանգիստ Հշմարիտ. * Լկայիր ասէ առ խա
ամենայն վասասակելոյս և բեռնաւորս, և ես հան-
գուցից զձեզ։ Ալ կարելիս երկուանալ Յեմ մարդա-
զնացին եկաց ի լուր այնր ուրոյնն բարոգութեանն,
և լուսաւորեալ հոգիսՅք՝ ընկալաւ զՏրաւէրն զոյն
որպէս առ ինքն ուղղեալ։ Յետ այսորիկ հրաւիրե-
ցաւ յՅ ի Հայր ի փարիսեցւոյն. և գնաց եմուտ ի
տունն նորա. զոր իմացեալ մարդազնեացւոյն, ոչ
յապաղեաց և ոչ վայրիկ մի երթալ առ ասան Յոյ։
Լմուտ ի տունն, մինչ Յոյ և կոչնականքն էին բազ-
մեալ ի սեղան։ Լս ոչ որ իշխեաց ասել մինչ ընդ-
գէմ նորա, զի էր կին ասմուսական. և եթէ ասանք ի
նոցց հարց պառնիկ կուլն գնա, խնամ ոչ որպէս բազ
նասեալ ի պառնիկանաց, այլ զի էր վասասուն իրբև
խառնակեցիկ։ Ալ մինչ զի և ինքն փարիսեցին հանա-
բեցաւ Յեմ առ ի գիտել Յոյ Յեմ որպիսի որ կին է
սա, զկնա ունի մարգարէական հոգւոյ. Յանզ զի
ինքն ոչ արգել գնա յայսանի, մնասել ի տունն անդր
Հաշուն. ուր եթէ հրապարակական պառնիկ էր, ոչ
արդեաք Յայլ տայր նմա գալ ի տունն իւր ի մէջ
յարգոյ անձանց։ Լա ինքն մեծարեաց գնա՝ և եթէ
անզոմեաց իրբ զմեզաւոր, ի ներբս ի որսի իւրում
կալաւ զայն։ Յասել զոր զոյն * Կին մի էր ի քա-
ղաքին մեզաւոր։ զայս բան մեկնիչք սովորաբար
այսպէս ընթեռնուն. * Կին մի մեզաւոր՝ որ էր ի
քաղաքին։ ցայնժամ չէր հրատարակեալ ի քա-
ղաքն անդ Յեմ իցէ նա մեզաւոր։ Լա ինքն ամե-
նախոնարհ ապաշխարօղն անձամբ հրապարակեաց
զանձն մեզաւոր զոյ՝ իւրով վերհանձն արիական և
յայտնի ապաշխարութիՅ։ Լւ եթէ զայնմակղանիք
իւր յառաջ էին բազմաց ծանուցեալ, կամեցաւ զի
և զդարձ իւր գիտացին ամենեքեան։

Լայսիսի զարձ հանդիսական, այսպիսի զէրա-

զանց խոնարհութեան, և այլևս մի ծամեծ առաքինութիւնք միմեանսն ցուցեալք ի նոսին ասեն՝ հնագոյնքն կատարեալ սիրով արժանացուցին զնա մնանել ի խուսք բարեպաշտ կանանց, մանաւանդ թէ լինել առաքին ի նոսա՝ որք զհետ փրկչին շրջէին։ Լոպա յասել Դեմ ցնա, * Լրեալ ի խաղաղութեան, ոչ հեռացայց զնա յիւրմէ. զի չէ հնար ջերմ ապաշխարող զի հեռանալ ի Դեմ, և ունել խաղաղութեան. այլ էր քաղցրութիւն արձակել զնա ի մանկ անտի առանց արտաքսելոյ յիւրմէ Հանապարհակցութենէ։ Լաւ արժան իսկ էր թոյլ տալ նմա Դեմ զհետ շրջիլ նորա ի քարոզութեան իւրում, քանզի եղև մնագաղենացին որպէս զքոյր ազնուական իւրոյ ազգութեան, և լոկ տեսութեան նորա բաւական էր յապաշխարութեան հրաւիրել զմեղաւորս։

Վասն ասելոյ աւետարանին, * Վայր յեռոյ առաստ նորա։ մեկնիչք և նկարիչք այլև այլ տարբերակս գիրս բազմելոյ ընծայեցին Դեմ, որպէս զի մնագաղենացին յեռոյ կացեալ՝ կարիցէ մերձենալ առաստ նորա։ Վասկոյն հասարակ կարծիքս այս է, թէ նստեալ կամ ի վերոյ սեղանոյ, կամ ի վերոյ բարձի, կամ գորգոյ։ Լաւ զի ի Հնչ անպէս գլխաւոր կոչնականն էր Դեմ. չիք տարակոյս թէ զառաքին տեղին չիցեն առեալ նմա, և ոչ որ այլ կից առ նոսին իցէ բազմեալ. որով յերկուց կողմանց մարթի էր մատչել առ նոս. և այնպէս կիներն ապաշխարող անարգել մերձեցաւ առ նոսա Դեմ՝ ոչ ի թիկանց, այլ կողմնակի փորք մի յեռոյ առ պատկառանաց, և մարթեցաւ համբուրել թանալ և օծանել։

Լոպա Դեմ ցկիներն. * Հաւատք քո կեցուցին զքեզ։ Լոպա վարդապետութեամբ համբարէն որոց հարց, և ժողովոյ և ընդհանուր եկեղեցւոյն՝ լոկ հաւատն չէ բաւական առ արդարանալ. ուստի և Լոյս զարդարանալ որոյ ապաշխարողին սիրոյ նորին ընծայեաց. թողեալ լիցին ասէ սմա մեղք իւր բազումք. ոչ ասէ, զի հաւատաց, այլ զի յոյժ սիրեաց։ Լեթէ հաւատայր միայն՝ այլ ոչ սիրէր, ոչ արդեօք ընդունէր զթողութեան և ոչ արդարանայր։ Լոպա նմա Դեմ, * հաւատք

քո կեցուցին զքեզ։ որպէս սովորութի է ասել վասն երբակ հատանելոյ հիւանդին 'ի դէպ ժամու, թէ այն ողջացոյց զնա. զի թէպէտև այլ դեղք յոլովք 'ի կիր արկանին, առանց որոց լոկ հատմամբ երակին մեռանէր հիւանդն. սակայն և այնպէս այնմ ընծայեմք զառողջութիւն. իբր զի անտի սկսաւ դառնալ 'ի լաւութիւն, և նովաւ տրամադրեցաւ ընդունել առողջարար դեղս հարկաւորս։ Ասա այսմ ասաց և Ինչ ցասաշխարհն, թէ հաւատք նորա կեցուցին զնա. վասն զի այն էգև սկիզբն հարկաւոր, յորմէ յետոյ այլ նեղդործութիք եղեն շահաւորք և փրկարարք։ Հաւատաց, յուսացաւ, սիրեաց և ապաշաւեաց։ Ա։ կարէր ոչ յուսալ, ոչ սիրել և ոչ ապաշաւել 'ի փրկութիւն. եթէ ոչ հաւատայր. * Ինչնար է առանց հաւատոց հաճոյ լինել այ։ Հաւատն որով հաւատաց զԻնչ Ճշմարիտ ՈՒԾ յանսահմանս ողորմած, և կարող, և սիրելի, պատրաստեաց զնա 'ի յոյս, 'ի սէր և յապաշաւ որք, հարկաւոր էին առ փրկութի նորա։ Ա։ ասն այսորիկ ասաց զնա Ինչ * հաւատք քո կեցուցին զքեզ։

ԳԼ. ԻԳ.

Վասն ընդ քաղաքս մտանելոյ. և սատակ տերմանց.

* Լու եղև յետ այնորիկ և ինքն շրջէր ընդ քաղաքս և ընդ գեղս քարոզէր և աւետարանէր զարքայութիւն այ ։ (զուկ. ՇԸ. 1. մինչև 'ի 19։)
* Յաւուր յայնմիկ եղեալ Յս 'ի տանէն, նստաւ առ ծովեզերսն ։ (մատթ. ԺԳ. 1. մինչև 'ի 14։)
* Վասնզեալ սկսաւ աւանդանել առ ծովեզերսն ։ (մարկ. Դ. 1. մինչև 'ի 26։)

Յս զկնի զարձի մեզդաղենացւոյն՝ յորժամ ելեալ 'ի նոյնն քաղաքէ՝ շրջէր ընդ քաղաքս և ընդ գեղս քարոզել և աւետարանել զարքայութիւն այ երկոտասանիւք հանդերձ, երթային զՏեառն նորա բազում կանայք բարեպաշտք ընչաւէտք. յորոց ամենեքեան էին բժշկեալ յայսոց չարաց. մի 'ի նոցանէ էր նշանաւոր ապաշխարօղն նորոգ դարձեալ, որ կոչէր մարիամ մեզդաղենացի. * յորմէ եօթն դևն եղեալ էր ։, ասէ զուկաս. և մարկոս, * յորմէ հանեալ էր (նոյն) եօթն դևն ։. որով տան իմանալ՝ թէ էին սուրբն դաւանալոյց յեօթնն գլխաւոր մեզայ (որպէս ամենք ասել կամեցան). Միշտասակին ասա և յովանա կին բուզայ հաղարապետին Հերովդի, և շուշան, իբրև երևելիք յայն խուռնն կանանց. Վասնզի Յս զի քարոզումն ու լինի ամենայն գիւղաքաղաքս և ընդունելի, յորժամ քարոզիչն Ծանրանայ 'ի վերայ ժողովրդեանն. մարդիկ հեշտասու զանց առնեն զպատուխանական բարեաց, յորժամ վասն կրեն 'ի ժանտնակեանն. իսկ ազգատոհմն յոժարութիւն դիտի 'ի լուր բանին այ, յորժամ նպաստաւորի 'ի կարօտութեան խրատ պատրաստաւոր ազգութիւն։

Յս այս անգամ շրջէր ՝ ի գալիլեա հանդերձ բազմութիւն առաքելոց և աշակերտաց . չէին նմա կամք կերակրել զնոսա հանապազորդ սրանչելեաւք , բայց միանգամայն կամէր՝ զի արդեամբք տեսցեն , թէ թէպէտև թոյլն զամենայն , բայց և այնպէս զինչ պակասէր նոցա ։ Ա՝ ան այսորիկ զիջաւ , զի կանայք ոմանք ընտանեաւք և բարեպաշտք գՀեռ շրջիցին նոքա , և ծառայիցեն ՝ ի դարման իւր և իւրոց ընթացակցաց զայն հարստութիւն , զոր այլք ամենաբաւ յանդգնութիւնս վատանեն ։ Ա՝ յնպիսի և էին այն ոք կանայք , զի հաճեստութիւն , խոնարհութիւն և ջերմ սիրով առեալ՝ կարէին լինել քարոզ և գործակից ՝ ի դարձ և ՝ ի հրահանգս այլոց կանանց ։

Հաւանելի և թէ ասրա հանդարտակութիւն առեալ իցեն շրջիլ գՀեռ Յսի , և պաշտել զնա և զոր ընդ նմա լրջոյց իւրեանց՝ ՝ ի լսելոյ զՀաճութիւն նորա ընդ գործ մտոց գաղնեացայն , զոր ասրաբ ՝ ի ասն փարիսեցւոյն ։ Ա՝ ինչև ցայսժամ և այլ կանայք բազումք բարեբարեալք ՝ ի նմանել՝ հաւատացեալ էին ՝ ի նա , այլ թէրևս նոքն իսկ զերազոյն յարգութիւնն զոր ունէին առ նա , սակաւն իմն և երկիւղ յարգելն արկանէր ՝ ի սիրտ նոցա . ուստի և ոչ իշխէին մերձենալ առ նա , և ընծայել զանձինս ՝ ի սպասաւորութիւն ։ Ա՝յլ իբրև եռեռս մտգաղնեացին զայնպիսի քաղցր զիջուն նորա և զՀաճութիւն՝ զոր հրապարակաւ եցոյց ընդ օծումն ոտից , նոյնպէս և այլ կանայք որք զիտացին զիրսն , համարձակութիւն առին մերձենալ , և զամենայն պէտս զնորայն և զնորայոցն մատակարարել յընտից իւրեանց ։

Ա՝յսպիսի ուղեկցօք գնաց փրկիչն քարոզել ընդ քաղաքս և ընդ գեօղս գալիլեացւոց ։ Ի՝ քարոզութիւն իւր յաճախ ՝ ի մէջ արկանէր առակս , որք էին շարունակեալ այլաբանութիւնք կամ նմանութիւք ասացեալք առանց մեկնողական մանրկանց ՝ ի բացայայտութիւն նմանութեանն . ուստի և մթին էին , եթէ ոչ յաւելցի ՝ ի նոսա բացատրութիւն , որպէս և Յս սովորաբար ոչ յաւելոյր , որպէս զի որոնեցին զայն նմանաբանութիւս որք զիւրաւ տարաւորին ՝ ի յիշո-

զակամն, և ինդրեսցեն զկնիչ զիմաստս նոցա։ Ի քարոզութեան նորա ընդմանային ունկնդիրքն ակսեալս. ամենք լանին անկեղծ սրտիւ և փափաքանաք շահելոյ. ասցա ուրեմն ՀԻՍԱՍԸ մեծութիւնն, մանաւանդ թէ նպաստակը. զի պարտեալ ի մեր զառակն ասէ՝ թագ հնին զոյն, և գայլին հարցանեին ցՆՆ և ցառակեալսն նորա, և լուսաւորեին. որով և այն Հնմնաստութիւնքն լաւ ևս ասպնդային ի միտս նոցա։ Ապա հպարտաբար արդեալս բանագիտաբ անկարողաբ. և ուրեմն էր ՆՆ ի չիմանալ ասցա զառակս, զի ամենեսցեն. և եթէ կամ միցին խմանալ, ասիրեսցին խանարհիլ զիմել առ վարդապետն։ Ապա չարամիտաբ ընդվայրաբնեալք. որք թէպէտ լսէին ի նեմանել պարզ և բացայայտ վարդապետութեան, և տեսանէին զարծել արանելիս մեծամեծս, ասկայն և այնպէս ոչ հաւատային ի նա. և ոչ գային ի քարոզութիւն նորա առ ի շահիլ, այլ առ ի քննել և ստգտանել. վասն ասցա ևս չէին կամք ՆՆի՝ զի խմացին, կէս մի ի պատիժ չարամտութեան նոցա, և կէս մի ի գեղ բժշկութեան. զի ինքն միշտ պատրաստ էր պարգել նոցա զառացեալս իւր երբ և իցէ ի գիմել նոցա խանարհութիւնք և անկեղծ սրտիւ առ նա և հարցանել։ Պատմէաս և մարկոս ի մի հատաւնն զբազումս յառակաց անտի, զոր ՆՆ յայլ և այլ ժամանակս ասաց. մեք ասա նշանակեսցուք ըստ կարգին՝ որով առանդին։

Եղ սերմնացան սերմանել զսերմանիս իւր. և ի սերմանել իւրում էր որ անկաւ առ ճանապարհս. վասն որոյ և կէս մի քարեցան ի թռչնոց, և կէս մի ասից կոխան եղեն. այլն անկաւ յապառաժի ուր ոչ գոյր հող բազում արմատակալ արմատս ի խոր, ուստի և վաղվաղակի բուսաւ. այլ զի չէր բարւոյ արմատացեալ, առ ի չգոյն հիւթոյ երկրին, ի ծագել արևու տապացաւ. և զի ոչ գոյին արմատք, չորացաւ. այլն անկաւ ի մէջ փշոց, բուսան ընդ նոսա և փուշքն, և եղին հեղձուցին զնա. այլն անկաւ յերկիր բարի և պտղաբեր. և նա պտուղ՝ է որ հարիւրաւոր, է որ վեցտասնաւոր, և է որ երեսնաւոր։ Օ ասա ասայեալ՝ կնքեաց ՆՆ և ասաց. որ

ունիցի ականջս լսելոյ՝ լուիցէ. որ է բան յորդորա-
կան առ ի խորհել իւրաքանչիւր ի միտս իւր
զուսանն յօգուտ անձին։ Վասն որ Յն զի ամենք
արհամարհեսցեն զբանն այդ. բազումք լսիցեն՝ բայց
սակաւ շահեսցին. այլք թեպետ շահեսցին, այլ առ
սուղ ժամանակ. այլք ոչինչ քնաւ շահեսցին։ Լաւ
որպէս ինքեան, նոյնպէս ունի զիսիլ և իւրոց պաշ-
տեանցից ի քարոզս թէ աւետարանին։ Սոփին առա-
կաւ կամեցաւ Յն ցուցանել թէ պակասութիւն կամ
ինեանն ոչ է ի բանէն այլ ըստ ինքեան. ոչ յիւրմէ որ
քարոզէր, և ոչ յիւրոց պաշտօնեից որք առ յա-
պայն քարոզեսցեն. ինքն յիւրն կոչմանէ քարոզէ,
և կամի զի քարոզեսցի ամենեցուն անկեղծ սրտիւ
յօգուտ ամենեցուն։ այլ զանազան արամադրութիւք
լսողաց խոտիանեն յանցանօք իւրեանց յամանս
զպատուղ. յամանս զաւանանութիւն. և յայլս զառա-
տագոյն պտուղ։ Օ այս մեկնութիւն ինքեանն է ասեն
ի խնդրել աշակերտաց մեկնել նոցա զառակն. որ-
պէս ասացի զկնի։

Վասնզի զկնի քարոզութեանն իբրև արձակեցաւ
բազմութիւն ժողովրդեանն, խնդրեցին աշակերտքն
մեկնել նոցա զխորհուրդ առակին. միանգամայն և
հարցին՝ թէ ընդէր մինչեւ առակաւ խօսի ամբոխին։
Յն հաճեցոյց զնոսա ըստ երկուցն եւս։ Զի երկրորդ
հարցումն զայս ասաց. ձեզ տուեալ է գիտել յայտ-
նի զիսորհուրդ արքայութեան երկնից, և նոցա չէ
տուեալ եթէ ոչ առակաւ. զի այլ դուցէ, տացի
նմա և յաւելցի. և այլ ոչն դուցէ, և զոր ունիցին՝
բարձցի ի նմանէ։ Զատ այսպիսիկ տուն առակաւ
խօսիմ, զի տեսանեն և ոչ տեսանեն, և լսեն և ոչ
լսեն. զի ոչ միտ դնեն, ուսի և ոչ խմանան. որ-
պէս կանխաձայնեալ էր և եսայեայ մարգարէի,
* Լսելով լուիջիք և մի խմացջիք ։ եւ։ Զայս երանի
տայ աչաց նոցա զի տեսանեն, և ականջաց նոցա զի
լսեն. քանզի բազում մարգարէք և արդարք ցան-
կացան տեսանել զոր տեսանեն նոքա, և ոչ տեսին.
և լսել զոր լուան նոքա, և ոչ լուան. և ապա մեկնել
զառակն սեմմանացանին։ Զ.ՅԼ զի յայտսիկ բան

փրկչին զաստի ինչ ինչ գժուարիմաց, հարկ է նախ պարզել զնոսա, և ապա անցանել յառաջ։

Բ։ասց ցաշակերտսն։ * Զեզ տուեալ է գիտել զխորհուրդ արքայութեանէ երկնից, և նոցա չէ տուեալ։ Որն օգուտինս ի բազում տեղիս ի կիր արկանէ զայս բան, ի նշանակ որդւոց փրկութեանէ, և որդւոց կորստեանն։ որպէս թէ ոմանց հաղորդին խորհուրդք արքայութեանէ երկնից, զի են նախատահմանեալ։ և այլոց ոչ, զի են անարգեալ։ Օ այս մեկնութիւնն՝ ասել կաղինոս, չէ գիւրին հաստատել։ վասն զի ոչ ամենայն առաքեալք էին նախատահմանեալ։ զի ընդ նոսա էր և յուդա։ և ոչ այլ համբերն ունեցեալքդ նոքա էին անարգեալ։ Որոն իւրաքանչիւր, մին հերոնի մա, բեղա, թէոփիլակտոս, եւթիմիոս, և այլք մեկ նեն՝ ասելով, թէ առաքեալք արժանի էին առաքելագործն գիտութեանէ։ իսկ այլք չէին արժանի։ նոքա արժանի էին զի շահեցան ի լսելոյ, և խնայան, և յանկացան լսել և խնամել առ ի շահիլ։ և անկեղծ արտիւ խնդրէին զի լուսաւորեսցին։ իսկ այլք անարժան էին, զի կամ ոչ շահէին, կամ գէթ ոչ խնդրէին լոյս զի խնայցին։ Բ։յս լաւ ևս ծանիցի յորոց ունելոյ ասել զկնի սակաւուց։ Բ։ն այժմ ասեմ, թէ նաև յայլոց ոչ ծածկէին այն ծանօթութիւնք։ այլ հաղորդէին մ մին առակաց։ ուստի և ազատ էին խնդրել, և եթէ խնդրէին՝ ընդունէին զմեկնութիւնս։ Օ այս քաղեմք առաւելագոյնս ի մաթկոսէ և ի զուկայ։ զի ասի, մաթկ։ դ։ * Բ։այց նոցա որք արտաքինքն են, ամենայն ինչ առակաց լինի։ և ի զկ։ է։ * Զեզ տուեալ է գիտել զխորհուրդս արքայութեանն՝ այլ, բայց այլոցն առակաց։ Իբրզ ասել՝ նաև այլոց տուեալ է գիտել, բայց առակաց։ Զարկ զուկաս։ * զի տեսցեն և մի տեսցեն։ և լուիցեն և մի իմացցեն։

Բ։ազումք ասատ ի կիր առնուն զկանոնս՝ զոր գրոց՝ ուր շաղկապդ էր, ոչ միշտ նշանակէ զվերնականն պատճառ, այլ երբեմն զհետևականն՝ ունելով զգրութեանէ շաղկապիդ [illegible], բայց ի վերայ բերէ կաղինոս, կանոնն ճշմարիտ է, այլ ասատ ոչ զ-

քն։ Կամն զի առ այն հարցուած աշակերտաց, * Ընդդէմ առակաց խօսիս ընդ նոսա ։, ոչ 'ի գէպ զայ պատասխանել, * վասն այնորիկ տեսցին և մի տեսցին ։. այլ քաջ յարմարի շաղկապդ էր, բան նշանակութեան դրդեա՛ էր, կամ ՝Լուռ էր. այսինքն վասն այն առակաց խօսիմ ընդ նոսա, որպէս զի տեսցին և մի տեսցին. կամ վասն զի չանէին տիրապէս միտ դնել, 'ի վերս անդր նշանակեցուցս զպատգամս՝ յոյր սակս ՝Ցս խօսէր առ ամբոխն այնպէս զի մի իմասցին. զմին 'ի պատգամաց անտի տայ մատաղեալս, յասելն. * Օ՛ի տեսանեն և ոչ տեսանեն. և լսեն և ոչ լսեն. և ոչ առնուն 'ի միտ ։, արդ՝ պատիժն այսր մեզաց՝ յառաջ բերեալ 'ի զուսկայ, յոյր սակս տուեալ լինէր նոցա Ծանօթութի մեծին առակաց, * զի տեսցին ասէ, և մի տեսցին ։ ։Յս վասն այսորիկ իսկ յառաջ բերէ ՝Ցս զբան եռայեալ մարգարէի, և նովաւ պարզէ զմեծութիւն. * ։Յս կատարի ասէ առ նոսա մարգարէութիւն եռայեալ. որ ասէ, լսելով լուիջիք, և մի իմասջիք. և տեսանելով տեսջիք, և մի տեսջիք ։ Օ՛ի Թանձրացաւ սիրտ ժողովրդեանս այսորիկ. և ականջաւք իւրեանց ծանրանս լուան. և զաչս իւրեանց կապուցին՝ զի մի երբեք տեսցին աչաւք, և ականջաւք լուիցեն, և սրտիւք իմացին. և դարձցին և բժշկեցից զնոսա ։ ։Դադարումն ասէ՝ և ոչ իմանալ, բազումս տեսանել, այլ որպէս թէ ինչ ոչ տեսանել, ոչ այլուստ եղեցի, բայց միայն վասն մեզաց ժողովրդեանս այսորիկ. զի Թանձրացաւ սիրտ նոցա. ծանրացուցին զականջս իւրեանց, և կապուցին զաչս. և զայն արարին ինքնակամ զի մի տեսցին, և մի լսիցեն, և մի իմասցին, և այնպէս ինքնին կուրացան և խստացան և խորշեցան սրտիւ, զի մի գուցէ դարձուսցին և բժշկեսցին յինէն, եթէ միտ դնիցեն և իմանայցեն զայն զոր տեսին և զոր լուան։

Այլ արժան է 'ի միտ առնուլ և ես. ։։ Զերկիրն խօսեցաւ առ ամբոխն և առ բազմութիւն ժողովրդեան առանց մեծութեան պարզ և յայտնի զայն ամենայն, որք առաւել հարկաւոր և պիտանի էին

առ փրկութիւն։ Քանց զանձնէ լինել ճշմարիտ ուժ և ճշմարիտ մարդ. և թէ հարկ է հաւատալ 'ի նա. և թէ հաւատ, յոյս, սէր, և գործք բարիք, և մխիթարական համբերութիւն հարկաւոր են առ փրկութիւն։ Լուայց պարզապէս զպարտս ներելոյ թշնամեաց, առնելոյ զգործս ողորմութեան, զդուշանալ մի առ մարդկան հանձոյից անկանելոյ յանհաւատութիւն կամ 'ի մեզս։ Լուցեաց մարգարիտապէս զմեզս յապաշխարութիւն. ծանոյց յայտնի զիարդ մարդ յարութիւն, զմահ և զվերջին դատաստան. և զծանոյց հանապազ զոր անդ տալոց են զիարդ հրեղեն, զքանցառութիւնս, մինչև զդատարկ բանից անգամ, թազ թէ զգործոց մեզաց։ Ոչ ասեայց և զարբայութիւնն յանանական երանութիւն՝ յոր վայելեսցեն արդարք. և զդժոխս անհրաման տանջանաց, ուր տանջեսցին մեղաւորք. և զվարդապետութիւն իւր հաստատեաց սեթիս և ակնոյանի տեսանելի և անժխտելի արանչելիւք։ Լակ ծանութիւնքն զոր տայր մարթին առակաք, ոչ էին հարկաւոր. այլ պիտանի առ աւանդել լուսաւորութիւն և 'ի կատարելութիւն այնոցիկ, որք չահեին յայլ հարկաւոր վարդապետութեանց։ Հայտնեալ յայտ է թէ բաբգ ղ Գ գրքին, Ի ԲԺԵՆԵՑՆ ԸՆԱ, ոչ նշանակեն թէ Հոգ խօսեցաւ մարթին առակաք, որպէս զի մի գաղանցին ունկնդիրքն. որոյ հետև այնչափ ինչ ասաց և արար վասն գարձի նոցա. այլ նշանակեն զխոտորութիւն նոցա, որք ոչ կամին տեսանել և խոկալ զիրս յայտնիս, զոր տեսին և զոր լուան. և ոչ կամին խորհիլ զայնցանէ, զի յամառեալ զնոցեալ 'ի մեզս իբրեւանց երկնչելին թէ գաղտեսցին. և այնչափ յարեալ եին 'ի չարութիւն իբրեւանց, զի և մինչ գնել անգամ լուսաւոր վարդապետութեանց երկեսցին բժշկին ոչ կամին. զի երկնչեին թէ բժշկեսցին։

Ճ. Փրկիչն մեմնելով զառակս իւրոց աշակերտաց՝ ոչ արգել մնասս հաղորդել զմեկնութիւնն և այլոց, որք դիմեսցեն առ նոսա և խնդրեսցեն լու և ս խնդալ. և այս է՝ որպէս ինձ թուի՝ այն զոր ասաց Հոգ, * Եւ ծածուկ ինչ ոչ խօսեցայ։ Նա՝ այլաւ յայտ

նի հրամայել։ * Օ՜ որ լսիցէք յունկնսն, քարոզեցէք 'ի վերայ տանեսաց։ Լու յայս և յայլ անգամ 'ի խօսել նորա ընդ աշակերտսն միայն, ոչ զաղա կամ 'ի ծածուկ խօսեցաւ ընդ նոսա. զի Թոյլ տուեալ էր նոցա ասել և պատմել որոց ցանկային գիտել զաստուծուն առ նոսա 'ի Քրիստոս։

Ի. Քանել աւետարանեալս * Թէ առանց առակի ոչինչ խօսէր ընդ նոսա։ ոչ կամին ասել Թէ Քրիստոս միայն խօսէր. այլ Թէ յամենայն քարոզս և 'ի վարդապետութիւնս 'ի մէջ արկանէր առակս։

Լրդ՝ մնայ մեկնել և զայն բան նոսն. * Օ՜ ի այր գուցէ՝ տայցի նմա և յաւելցի. և այր ոմն գուցէ՝ և զոր ունիցի բարձցի 'ի նմանէ։ Օ՜ այս խորհրդաւոր առաած ասաց Քրիստոս զմեզնել զառակն, որպէս ընթեռնուսք առ մատթէոսի. և յայտժամ նշանակութիւն անկանի 'ի վերայ հրեից. զնոսն կրկնել և զքնի մեկնելոյ զառակն, որպէս ունիսք առ մատթէոսի, և առ զուկասու. և յայտժամ նշանակութիւն անկանի 'ի վերայ աշակերտացս։ Լաածն Հշմարիտ է և յայտնի, մեծատանդ աուետաւ լինելն և յաւելանայ. զոր տեսանելոյ յիշխանս և 'ի մեծամեծս, զի առ նոսա հաւաքին հարկք և տուրք և ընծայք, և յաւելուն. իսկ յաղքատաց պէսպէս անուամբք պահանջ մանց քառնի և ստանան այն զոր ունին։ Յմին նմանս, և աշակերտաց՝ որք հարուստ էին ծածկին ծանօթութիւնքն վարդապետութեանց Քրիստի, յընդունելն նոցա սիրով յաւելոյր նոսն և եւ նորանոր ծանօթութիւնս մեկնուր առակաց, ուստի և յաւելցին և Հոխանային գիտութիւնքն առաւել քան որչափ ինչ Հոգիս հարկաւոր էր առ փրկութիւն։ Լայց հրկայք՝ թէպէտև գիտաւոր կարծեցեալք, որք աղքատ էին 'ի ծանօթութենց առաւել կարեւորաց և պիտանեաց, զի ոչ կամէին շահիլ նորօք՝ ոչ միայն ոչ ստանային զայլ նոր ծանօթութիւն. այլև կորուսանէին զտուացեալն. վասն զի 'ի նախանձուն և 'ի հպարտութենէ և յայլոց ախտից և 'ի մոլութենց այնպէս ամբիսեալ էին միտք նոցա, զի և այն տակաւ լոյս զոր ունէին՝ բարձեալ լինէր 'ի նոցանն։

Այս յաւել։ Եւ մանրամասն և զեղեցիկ մեկնել աշակերտաց զասակ սերմանցն։ Սերմն ասէ բանն ոյ է՝ անկեալ ի ճանապարհս։ Ինկալեալն յոտնոն և եթ կամ՝ ի յիշողականն՝ է որպէս ցորեան անկեալ ի վերայ ճանապարհի, որ յափշտակեալ ի թռչնոց, կամ՝ կոխեալ յանցաւորաց՝ ոչ բուսանի։ այսպէս սատանայ յափշտակէ ի մտաց այնպիսեաց, և չար սիրտ և կիրք նոցա կոխեն և ոչ տան բուսանել։ Ինկալեալն վերք ի վերայ՝ այնպէս է, որպէս ցորեան արկեալ յապառաժուտ տեղի։ ուր առ ի չգոյն հողոյ արկանել արմատս ի խոր, ի հասանել ջերմ շողոյ հալածանաց, կամ նեղութեանց, վաղվաղակի չորանայ, և ոչ տայ պտուղ։ Եւ որպէս փուշք յինքեանս ձգելով գիրեի երկրի, զցորեանն սերմանեալ ի մէջ նոցա հեղձուցանեն և ոչ թողուն աճել, այսպէս մեծութիւնք և զբաղմունք և հոգք աշխարհիս խափանեն զուշ և զիսյի՝ զոր պարտ էր ունել ի վերայ բանին ոյ։ ուստի և ոչ պտղաբերել։ Իսկ որք լանն զբանն ոյ ուղիղ սրտիւ, և որձանն զայն, տան պտուղ արդեամբք, է որ հազար, և է որ աւելի քան նմանութեանն բարի և պարարտ երկրի, որ տայ ընդ մեոյ երեսուն, ընդ մեոյ վաթսուն, և ընդ մեոյ հարիւր։ և որպէս բարի սերմն արկեալ յերկիր բարի՝ աճէ և տարածանայ և հասուցանայ կատարելապէս, այսպէս և սորա կան մեծն հասատուն ի բարին, և հասանեն ի կատարածն ցանկալի։

Օ մեկնուի առակիս կիրեն ոչն այլով յորդորակու առ ամենայն աշակերտսն։ որպէս զի մատուցուք լսիցեն և քաջ ի միտ առցեն զբանն ոյ, զի ինքեանք կարգեալ են յայտնել և քարոզել զայն նաև այլոց։ Լուստ իրք տանն ասէ թաքուցանին ընդ կարասեաւ, կամ ընդ մահճաւք։ իսկ ճրագն լուցեալ դնի ի վերայ աշտանակի, զի լոյս տացէ որոց մտանեն։ Եւ ես տամ ձեզ զլուսաւոր վարդապետութիւնս իմ ոչ զի ծածուկ կալջիք ի ձեզ, այլ զի ի ձենջ հրատարակեսցի ընդ ամենայն տուն տիեզերական։ Որ ունիցի ականջս լսելոյ՝ լուիցէ։ Զաջ զիսասոջիք, զի

զինչ և զիւրդ լսէրդ, զպատ է ձեզ զգաստանալ առնել. զի և նովին չափով, որով ունիցիք նախանձ քարոզելոյ զգանա իմ այլոց, չափեսցի և ձեզ վարձք ձեր, նա՝ բազում առատելութիւն։ Որ որ ունիցի տայցի նմա. և որ ոչն ունիցի և զոր կարծէ ունել, բարձցի ի նմանէ։ Որովհետև առածիս ազգ արար նոցա, զի թէ այժմ հարստանան ծանօթութիւնքդ ոչք յայսնեին նոցա, յետոյ տացին և և այլ յայտնութիւնք. այլ եթէ անփոյթ լիցին զայսցանէ, զոր այժմ ունին, կորուսցին և զոյն լոյս՝ զոր հանաբերին ունել։ Այս վարդապետաւն հարկաւորք է մեզ ամենեցուն. ուժ կանխել և տայ մեզ զլոյս իւր ներքին ազդեցութիւն. եթէ ընկալցուք և բան այնմ գործեսցուք, յաւելցէ տալ մեզ մեծագոյն և աւելորդս, և միշտ հարստանայցէ հոգի մեր. ապա եթէ անփոյթ արասցուք զսցանէ, գուցէ այլևս ոչ ունիցիմք. և նոր մեզոյ կորուսանիցեմք և զոյն փոքր բարիս, զոր կարծեմք ունել։

ԳԼ. ԼԱ.

Այս [illegible] ի [illegible] ի [illegible] ի [illegible]։

* Լոյս տաէր այսպէս է արքայութիւն նոյ, որպէս զի այր մի արկանիցէ զսերմանիս յերկիր։, են։. (մարկ. դ. 26. մինչև 33.)

* Այլ առակ արկ առ նոսա, են։. (մատթ. ժգ. 24. մինչև 53.)

Յն շարունակէր քարոզել ի գալիլեա, առաւելապէս առ եգիպտիս Ծովուն գալիլեացւոց. ուր ինքն նստէր ի նաւի, իսկ ժողովուրդն սփռեալ տարածեալ էին ընդ Ծովափն։ Ի բացի քարոզէր ի պատմութեանս բազմութեան, որք խուռնիրեալ գիմէին ի լուր

ՀՈՅԺԱՅԻՆ բանից նորա. սովորաբար ընտրէր զԵՍովեզեբեայ և զանգործ տեղիս, որք յաւետարանի կոչին անապատ. զի մի մշակեալ տեղիք ոմանակոխ լիցին 'ի ՀՈՅԱ տեսից իւրեանց։ Ասուցեալ էր կանխաւ, թէ զիարդ պարտ է լսել զՀՈՅԺԱՅԻՆ բանս՝ ցուցեալ 'ի նախագրեալ առակս սերմնացանի զպակասութիւն և զբարի պտղաբերութիւն լսողաց, որք խոտիանն կամ յաջողէն զգաւուն։ Հայժմս առակի ցուցանել զներգործութիւն նորա. զի յետ ընդունելոյ 'ի սրտի՝ թէ և քարոզիչք լուսոցն, և ոչ գործեացն և ոչ մատակեցցն, բանն գործէ 'ի սրտի, և տայ զպտուղ իւր. որ 'ի ժամանակի հնոց, այսինքն մեհուն ժողովի ՀԸՆԵՐՄԱՐԱՆն արբայութիւն։ Զայս ասասելս գրեաց յասելն. նման է արբայութիւն երկնից, այսինքն բանն ՀՈՅ՝ սերման, զոր այր մի արկանիցէ յերկիր. և ինքն անդուհետև ինչ ոչ խորհելով զայնմանէ՝ ննջիցէ զգայդ, և յառնիցէ զգերեկ յայլ գործս իւր, առանց այլ և ա ինչ միակուութիւն։ և ահա առանց գիտելոյ կամ հոգալոյ իւրոյ, սերմանիքն բուսանին և աճին. և երկիրն ինքնին բերէ զպտուղ. նախ զխոտս, և ապա զՀասկն, ապա զցորեանն ատոր 'ի հասկին։ և առաքի մանգաղ յորժամ հասեալ են հունձքն։

Դարձեալ ընդ անուանէ արբայութեան երկնից զգինուորեալ եկեղեցի իւր նմանեցոյց ազարակի, ուր այր մի սերմանեաց սերմն բարի։ Զայլ այն ինչ 'ի քուն լինելին ասմենեքեան, եկն թշնամին նորա, և ցանեաց 'ի վերայ որոմն 'ի մէջ ցորենոյն և գնաց։ Իսրև բուսաւ խոտն ցուցանել զպտուղ, երևեցաւ և որոմն. ապա մատուցեալ ծառայք տանուտեարանն՝ ասեն ցնա, տէր ոչ սերմն բարի սերմանեցեր յազարակին քում, արդ ուստի ունիցի զորոմն։ Նա ասէ, այր թշնամի արար զայն. ասեն ցնա ծառայքն, կամիս զի երթիցուք քաղեսցուք զայն 'ի քաց. ասէ նոքա. մի, զի գուցէ մինչ քաղիցէք զորոմն, և զցորեանն ընդ նմա 'ի քաց խլիցէք։ Թոյլ տուք երկոցունց աճել 'ի միասին մինչև 'ի հունձս. և յայնժամ ասացից ցհնձողսն, քաղեցէք նախ զորոմանդ

և կապեցէք զայդ խրձունս առ 'ի յայրել. և զցորեանն ժողովեցէք 'ի շտեմարանս իմ։ Յայլում նուագի նշանակեաց զենդաբձակ ծաւալումն եկեղեցւոյն 'ի փոքրիկ սկզբանց, նմանեցուցանելով զնա հատոյ մանանեխոյ, որ 'ի կարգի սերմանց փոքրագոյն հանդիսանալ է. այլ յորժամ աճիցէ, մեծ է քան զամենայն բանջարս և լինի ծառ, մինչև գալ թռչնոց երկնից և հանգչել յոստս նորա։ Օ այս ծաւալումն եկեղեցւոյ յայտնաբանեաց և նմանութիւնք խմբոյ. զոր առեալ կնոջ խառնեաց 'ի գրիւս երիս ալիւր, և խմբեցաւ ամենայն։

Լ. յաջիկ և այլ ևս անբաւ առակք էին խորհրդաւորք՝ անպակաս 'ի կիր արկեալք յերկնաւոր վարդապետէն 'ի քարոզութիւս իւր. որով և ընդդէմ ասացեալն 'ի մերդարէէն. (տաղմ. հէ.) * բացից առակաւ զբերան իմ. և խօսեցայց զառակս 'ի սկզբանէ։ զոր մատեալս փոքր մի պարզելով բերէ. *բացից առակաւ զբերան իմ. բղխեցից զծածկեալսն 'ի սկզբանէ աշխարհի։ Լ. պա զամենայն մեկնեալ պայծառաշաւղեալս՝ յորժամ առանձին լինեալ ընդ նոսա։ Լ. յլ գիտելի է, զի յայսոսիկ՝ որպէս և յայլ առակսն՝ զորս բան տեղւոյն հանդերձեալ եմք յառաջ բերել, չէ պարտ յամենայն բառսն խնդրել խորհրդաւոր նշանակութիւն և խորհուրդ. որպէս թէ մերձեցուցանել զմի մի յայս կամ յայն իր. զի ինչ ինչ յառակսն են գոյացեալսն, յորս է բոլոր զօրութիւն առակին. և ինչ ինչ 'ի զարդ միայն և 'ի վայելչութիւն պատմութեանն։ Լ. յայսմ է յամենայն նմանութիւնս. զորօրինակ եթէ որ կամիցեալ ցուցանել՝ թէ զմեծութիւն աշխարհիս չէ մարթ ունել առանց բազում հոգոց և տառապանաց, ասիցէ. հայեցարուք 'ի վարդն ոսկեփունջ պատկեալ, ծիրանիս զգեցեալ, 'ի գահ կանգուն զմիխտագոյն բարձրացեալ. ով որպէս գեղեցիկ է, որպէս անուշահոտ. բայց եթէ կա միջոց քաղել, գամանս զնա սպառապինեալ խոցոտիչ փշովք։ Եւ պատկն ոսկեփունջ, ծիրանին, նա, են զարդ. բովանդակ զօրութիւն է փուչն խոցոտիչ։ Լ. 'ի գիտել թէ յորմէ իցէ բան զօրութիւնն,

պարտ է հայել թէ յինչ միտս կամ առ ինչ ասաց-
ցան ՝ի Տէրէ։ Ասպարէս յուսալոյն սերմանացանին,
* եւ սերմանացան սերմանել զսերմն։ Եւ. չէ հարկ
խնդրել՝ թէ օրպէս ուստի եղ։ Եւ զինչ է անդ ե-
լանելն։ զի զօրութիւն առաքին հայի ՝ի զանազան վի-
ճակս կամ ՝ի բերս սերմանց բուսս զանազանութեան
երկրի՝ ուր անկան. այսպէս մեկնեաց Եւ Տէր ՝ի վե-
բայ բանին այ բուսս զանազանութիւն լսողաց։ Ասաց-
պէս՝ Եւ ՝ի քուն լինել տանուտեառն, զօրուէ առաւ-
կին ոչ հայի ՝ի նմինէն. վասն զի թէպէտ եւ արթուն
լինէր տանուտէրն, սակայն թշնամին կարէր ցանել
զօրուն, եթէ չէր պահպանեալ ազարտին. նոյնդ
եթէ կին եւ եթէ այր արկեալ էր զմարն, միապէս
խմորէր ամենայն ալիւրն։

Օ այս վարդապետուն քաղեմք յօրինակէ փրկչին. զի ՝ի խնդրել աշակերտաց մեկնել նոցա զա-
ռակ որոնեացանին՝ զկնի գառնալոյ ՝ի ծովեզերէ ան-
տի ՝ի տուն, զիրս իրս զոր ասացեալ էր նորա յասա-
կի անդ, ոչ յիշեաց իրք ոչ պատկանեալ առ խոստ-
թիւն առաքին։ Եւ յիշեաց ասեմ զասել տանուտ-
տեառն ցնառայսն, * թոյլ տուք երկոցունց աճել ՝ի
միասին։ Եւ. զի ոչ դիտէր արդեալ բառնալ՝ թէ
հնար իցէ՝ զգայիակցութիւն։ Եւ ՀՆՆԵԼ Եւ խլել սա-
մանարի որչափ կարելի իցէ զնորաբոյս հերետիկո-
սութիւն։ այլ միայն ուսոյց թէ սերմանողն ինքն է որ
սերմանէ սերմն բարի. այսինքն զնաձոյին բանս. ա-
գարանն աշխարհս է. պտուղ բարի արդարքն են.
որոմն մեղաւորք են. թշնամին սատանայ է. Ժամա-
նակ հնձոց կատարած աշխարհս է. Եւ հնձողքն
հրեշտակք են։ Եւ. որպէս տանուտէրն առաքէ
զհնձողս քաղել զորոմն Եւ կապել խրձունս, Եւ արբ-
կանել ՝ի հուր Եւ այրել, այնպէս Եւ ինքն ՝ի կատա-
բածի աշխարհս առաքեսցէ զհրեշտակս իւր, Եւ ժո-
ղովեսցեն յարքայութենէ նորա զամենայն գայթակղու-
թիւս, Եւ զամենեսին ոչք գործեն զանօրէնութիւն.
Եւ արկցեն զնոսա ՝ի հնոց հրոյ. անդ եղիցի լալ Եւ
կրճել ատամանց։ Յաւէլ նոքա՝ յայնժամ արդարքն
փայլեսցին իբրև զարեգակն յարքայութենէ երկնից։

Որով յորդորէ զաշակերտսն ՝ի նոսա ունկնդրութիւն, թէ ամենայն ինչ առնելի է առ ՝ի ժամանել յոյս արքայութիւն։

Օ այս ՀԻմարտութիւն յայտնապէսն նմանութիւն մարդոյ, որ գիտելով թէ յագարակի ուրեք ծածկեալ կայ գանձ մեծ, երթայ վաճառէ զամենայն ինչ զոր ունի, և գնէ զագարակն զայն։ Կամ վաճառականի, որ գտեալ պատուական մարգարիտ մի, վաճառէ զամենայն զոր ունի, և գնէ զայն մարգարիտ։ Զայս գաղտնայ և մեկնէ ՝ի նոսա թէ յերկրի սատանայն են բարիք և չարք. այլ ոչ այնպէս և յերկինս, ուր թագաւորեսցեն միայն արդարք. և զայս մեկնէ նմանութիւն ուսկանի, ուր մոռանին ՀՀունք բարիք և չարք. այլ յետոյ հանեալ ՝ի ցամաք, զբարի բարին ոլորեն և ժողովեն յամանս, և զիսատանն ՝ի բաց ընկենուն։ Զայնպէս եղիցի ՝ի կատարածի աշխարհիս, ելցեն հրեշտակք և մեկնեսցեն զչարս ՝ի միջոց արդարոց. և արկցեն զնոսա ՝ի հնոց հրոյն, և անդ եղիցի լալ և կրճել առատմանց։ և զայս վՀՀառակալի յայսմ համառօտ բանի կրկնէ երկիցս, զի լաւ և ապաւորեսցի ՝ի միտս նոցա։

Զեռ այսպէս պայծառ մեկնէլոյ զառակ որոնեցանին, հարցանել ցաշակերտսն թէ իմացա՞ն զայն ամենայն զոր ասաց։ և յանել նոցա՝ այո, յորմէ Զիս, վասն այսորիկ, այսինքն ասել զի քաջ իմացին բանին՝ ամենայն դպիր, այսինքն վարդապետ քաջահմուտ ՝ի գիտութիւն երկնայինս, նման է առն տանուտէրն որ հանէ ՝ի գանձէ ՀՀ ՝ի հանդերձարանէ իւրմէ զնոր և զՀին ըստ պիտոյից ընտանեաց իւրոց։ իբրև ասել։ քաջ վարդապետն յիրս հոգևորս եթէ կամի գիւրել իմացողութիւն աշակերտաց, չէ պարտ նոնա ՀՀնել զնոսա միշտ նոր և անլուր վարդապետութիւն, այլ ընդ նորս խառնել երբեմն և զՀինս այլ անգամ լուսաւոր և ծանօթս։ որով ոչ այնչափ ծանրացեալ յիշողութիւն, և ոչ կարի վատատակեալ մտացն իմաստնոյ զամենայն։ Զի առացեալ էր աշակերտաց իւրոց զվարդապետութիւն ծանուցեալս ՝ի հին կտակարանս, զորօրինակ զենդհանուր յարութիւն և զհատուցումն

'ի կատարածի աշխարհիս, և զհարկաւորութիւն զգուշանալոյ 'ի պատժոց դժոխոց, և հասանելոյ յերանութիւն արքայութեան. այսոքիկ ծանօթ էին նոցա, զի կան և 'ի հին կտակարանս. սակայն և այնպէս կրկնեալ նոցա 'ի մեկնելն զնորոգ առակին, որ նոր էր նոցա։ {Եւ առ 'ի քարոզիչս յարդարել զաշակերտսն՝ ուստոյց նոցա 'ի վարդապետութիւնս իւրեանց առ ժողովուրդն 'ի կիր արկանել մարգարէութիւնս և վարդապետութիւնս 'ի հին կտակարանաց. այս է * հանել զհին ||. և միանգամայն մեկնել զնորս, զոր ինքն եբեր յաշխարհս, և հազարդեաց նոցա. և այս է * հանել զնոր ||։

{Վերայ սասի ցայս վայր ասացելոց՝ ուսանիցիք, թէ պարտ է մեզ միտ դնել ճանապարհանից անկեղծ փափաքանաւոր շահելոյ 'ի նոցանէ. և ասէպ խոկալ և խորհիլ և պահել 'ի յիշողութիւն և 'ի սրտի. որպէս զի պատուոյն լիցի հաստատուն և բազում։ {Եւ թէ չէ պարտ մեզ քրթմնջել զանճանչն նախախնամութիւն. որ թոյլ տայ այնչափ մեզաւորաց և հերետիկոսաց գայթակղեցուցչաց կալ խառն ընդ բարեաց և արդարոց. և թէ երբեմն տայ ժամանակեան յաջողութիւն և երջանկութիւն նոցա, և տայա վիշտ և նեղութիւն։ Պարտ է յուշ ածել, թէ արդարքն 'ի բազում արդեանց զուրկ մնային, եթէ չարքն չտային նոցա պատճառս 'ի վար արկանելոյ զառաքինութիւնս իւրեանց. առ ժամանակայ երջանկութիւնքն և վիշտքն անցանեն ընդ ժամանակին. աշխարհ ամենայն գառեալ և մնցել 'ի գառատատն ոչ, և փոխեսցին վիճակք յայնմ առնելոյ. նա եղիցի անդ մեծ, որ է սատ մեծատուն հաստատուն, և նոր գործով. ամենայն աղքատ ատատապեալ՝ բարեբաւութիւնք վարուց իւրոց կարող է պատրաստել անձին պատկ յաւիտենական. իսկ մեզաւորքն թէպէտ և լեալ իցեն մեծամեծ իշխանք յաշխարհի, եղիցին յաւիտեան թշուառք 'ի դժոխս։ Օ ամենայն փոյթ 'ի մեջ առնուլ պէտք են՝ ատանալոյ զայն բարի, և ազատելոյ 'ի չարէ անտի։

ԳԼ. Լ.Օ.

Եւ որչափ գաւառեալս տարածել ի գրչութիւն զԵ. Աւետարանս. և ինչ չեռ գեղարուեստն մարդն անցանէր ի նազարէթ, որ գաւառիր լինին նմա ի ջուր։

* Լուս ելեալ քարոզէին՝ զի ապաշխարեսցին. և դեւս բազումս հանէին. և օծանէին իւղով զբազումս հիւանդս, և բժշկէին զնոսա ։ (մարկ. ԺԲ. 12. 13։)
* Լուկին առ նա մայրն և եղբարքն իւր ։ (զուկ. ԺԲ. 19. 20. 21։)
* Լուս եղև իբրև կատարեաց Յիսուս զառակս զայսոսիկ՝ փոխեցաւ անտի և եկեալ ի գաւառ իւր ։ (մատթ. ԺԳ. 53. 54. մինչ ի վերջ գլխոյն։)
* Լուս ասէ ցնոսա. ապաքէն ասիցէք առ իս զառակս զայս ։ (զուկ. Դ. 23։)

Զ Ուկիկտեւ յայտնի է, զի սէր կոյս ՅԱծամայրն ստէպ տեսանէր զմիածինն ի տան և ի քարոզութեանն, այլ զմտնաւոր գալուստ նորա ընդ անուանեալ եղբարս նոցա, զոր ի վերջ անդր նշանակեցաք, կալինաս կրկին երկրորդել՝ իբր նոյնօրինակ հանդիպեալ, ասելով. մինչդեռ կայր Յիսուս և քարոզէր, եկին առ նա Լ՚Ծամայրն և ազգականքն Յ՚նմա. այլ այնչափ բազմութիւն խռնեալ կային անդ ի լուր քարոզութեան նորա, զի ոչ կարաց անցանել և մերձենալ առ նա։ Լ՚Զգ արարին նմա թէ մայրն և ազգականքն իւր կան արտաքոյ և խնդրեն տեսանել զնա։ Յիսուս ոչ արհամարհելով զայցելութիւն մարդն, այլ պատասխան առնեալ անտի, որպէս արար և այլ անգամ, ուսուցանել թէ ոչ զչափ մեծ համարէր և սիրէր զնոսա որք յաժարանք լսէին և կատարէին զգործս զորս ասայ, ետ պատասխանի. ամենեքեան որ լսեն և առնեն զբանս ասայ են մայրք իմ և եղբարք իմ։ Ամբ միտ բա-

նին և, թէ որպէս լինել մայր և եղբայր Յոյն բերէ զանձուկ միութիւն արեան, նայնպէս նա որ լսէ և առնէ զբանն ոչ, ասանայ ընդ նմա զանձուկ միութիւն սիրոյ։ Եթէ գիրն չասէ ներգործութիւն թէ մայրն և այլ ազգականք իւր մուծան առ նա. վասնզի այս ինքնին խմանի առանց ասելոյ պատմագրին։ Լուսաւորման լինի կաղինոս, թէ առ կարի նմանութիւն այսր այցելութիւն, զոր պատմի զուկաս, ընդ այլում՝ զոր պատմին մարկոս և մատթէոս, բազուկք միացուցանէն զերկոսին 'ի մի. այլ ինքն յաւելու, թէ նշան ժամանակին զանազանէ զնոսա։ Լ՚ամ անգամ և կեալ էր ասէ մայրն, մինչ Յոյ յանդիմանելոյ զզբպարաւութիւնն փարիսեցւոց, որք զբանելիս նորա հայհոյութիւն տային գործակցութիւն գիւաց. իսկ այս անգամ եկն մինչ Յոյ քարոզելոյ ժողովրդեան նախագրեալ առակօք։

Մանաւանդ 'ի կրկին նուազս բաժանել կաղինոս զառաքումն առաքելոց 'ի քարոզութիւն. վասն որոյ ասէ՝ թէ յաւուրսն յոյնոսիկ վերստին առաքեաց Յոյ զառաքեալսն քարոզել 'ի շրջակայ քաղաքս։ Լ՚ս այս քաղի ասէ անտի, զի գտանեմք զառաքեալսն ընդ նմա, յորժամ եկ 'ի նային քաղաքն. և ապա գառնան զնի մահուն յոլհանեսու մկրտչին։ Լ՚թէ գառնան, ապա մեկնեալ եկին։ Լ՚ըդ երբ և իցէ՝ առաքեալքն քարոզելին ապաշխարել, և դեւս բառնումն հանելին. և օծանելին իւղով զբազում հիւանդս, և բժշկելին զնոսա։ Լ՚մանր յայն կարծիս էն, թէ այս օծումն տակաւին յայնմ ժամանակի չեկեր խորհուրդ տարմանեալ 'ի Լ՚նէ, և կարգեալ 'ի յաւելուլ զարբարար ընարս 'ի հոգիս հիւանդաց՝ որք իցեն 'ի ծանր վանդ մահու, այլ լոկ ապաքաղութիւն ինն, և նշան ապտարին գործեմ՝ որով առնելին զբանելիս։ Լ՚ս զայս կարծեն ցուցանել. ա. զի ոչ գտանեմք ասեն, թէ խորհուրդ վերջին օծման կանխաւ իցէ կացուցեալ. ապա չէր մարթ մատուցանել զայն։ բ. առաքեալք չեն էին քահանայացեալ. ապա ոչ կարէին մատակարարել։ գ. և դեալ թէ քահանայ էին, ոչ գտանեմք թէ Լ՚

պաշտեալ իցէ զայդ խորհուրդ ումեք. ապա և ոչ առաքեալքն կարէին պաշտել. Զ. չէ օրէն տալ զայն եթէ ոչ միայն հիւանդաց որք են ի վտանգ մահու. արդ եթէ ընդհանրապէս օծանէին զամենայն հիւանդս, ապա էր ստրծոյ մեծի ինն՝ որ զայնչ նշանակէր, և ոչ էր խորհուրդ վերջին օծման. Է. խորհուրդ վերջին օծման թէպէտ է խորհուրդ կենդանեաց, և յառաջին կացուցմանէ իւրմէ կարգեալ է յաւելուլ զնորս. սակայն երկրորդական վարձան նորա է բաւել և զանչայտ մեղան, զոր ոչ Ճանաչէ հիւանդն, բայց գոնէին իրօք ի հոգեւոր յայլ յայտմ մահին գոլով նորա յանցաղթելի ապաւաւթեն, ուստի և չունելով յիւրմէ զդրական անպատրաստութեն, բերէ և զառաջին հնորն։ Այսպէս է զի ձև այսր խորհրդոյ նշանակէ զթողութեն մեղաց, զոր հայցէ վասն հիւանդին քահանայն պաշտօնեայ Աստուծոյ, և սէն յակոբոս խօսելով վասն հիւանդին՝ որ ընդունի զայն, յայտնապէս ասէ. * Եւ եթէ մեղս ինչ իցէ գործեալ, թողցի նմա ։ Արդ աւետարանչին թէպէտ ասէ թէ բժշկիցէ զհիւանդս, այլ ոչ ասէ՝ թէ թողութիւն զմեղս նոցա։ Զ. զվերջին օծումն չէ պարտ տալ այնմ որ չիցէ մկրտեալ. զի մկրտութիւն է գուռն որ մուծանէ յեկեղեցի. ապա ոչ է ընդունակ խմբի խորհրդոյ այն որ չէ է մկրտութիւն մուծեալ յեկեղեցի։ Աւաքեալք օծանէին զհիւանդս նաև զոչ մկրտեալս. ապա իւղոնն այնուիկ ոչ տային զվերջին օծումն։

Սակայն և այնպէս ասէ կաղիստոս, թէ բաւական նշանակեալք յաւետարանին մարկոսի, * Եւ օծանէին իւղով զբազում հիւանդս ։, ցուցանէն թէ առաքեալք բազում հիւանդաց տային զվերջին օծումն։ Այս վարդապետութեն է սոյն ժողովոն որ ի գլուխ առաջին չորեքտասան գլուխն ասէ. * Սահմանեցաւ այս նոր օծումն հիւանդաց իբրև Ճշմարիտ և տիրապէս խորհուրդ նորոյ կտակի ի Աստուծոյ նոսին մերմէ առ մարկոսի աւանդեալ կամ մուծեալ, և ի ձեռն յակոբայ առաքելոյն եղբօր նոցն՝ հաւատացելոց յանձնեալ և հրատարա-

կեալ։ [illegible]։ Եւ զի ոչ ասել յանդգնել, [illegible]
առ մարկոսի, զոր կամս պարտս էր ասել, եթէ օձուն
զրամի խօսի մարկոս էր լակ ձև և լակ նշան խորհր-
դոյ վերջին օձման։ այլ ասել աւանդեալ, կամ մեր
ձեալ։ որ է ասել թէ առեալ լինեալ յառաքելոց
առ կենդանութիւն Աստուծոյ։

Յուցանի այս Ճշմարտութիւն տրամաբանութեամբ։
Աստուածայ՝ ի կիր արկանելին զիւրն ոչ որոշ զբժիշկս
՝ի գեղ բժշկութեան մարմնոյ հիւանդութեան։ ապա թէ
ոչ՝ կարի սակաւք կարելին ողջանալ այսպիսի գեղով։
զոր կամ և պաշտօն նոցա կամ գործ ոչ էր բժշկել զա-
օրինի բժշկաց, այլ առաքելաբար՝ աբանելովք, և
ոչ բնական գեղոք։ Եւ առնելին զայն իբրև ձև կամ
նշան աբանելեաց, կամ ածային մարգարէութեան,
և կամ խորհրդոյ որ յետոյ հանդերձեալ էր տարմա-
նիլ։ զի կամիր Աստուծոյ նոցա պայծառ և յայտնի
աբանելովք վկայեցին աւետարանին, զոր քարո-
զելին։ ապա չէր կարելի զայն նոցա իբր եղանակ
իմն, որ առ բազումս ընդ երկրայութիւն արկանէր
զաբանելիս։ ապա չէր պատուիրեալ տալ զառաղ-
ջութիւն մարմնոյ զորութիւն իւրոյ ահեղ։ ապա թէ
ոչ՝ անհաւատք հաւակելին ի ժողովրդեան, թէ ա-
ւաքելոյ՝ ի բժշկութեան հիւանդաց ունին զգաղտնի
իմն գեղ ծածկեալ յայտ իւր։ Եւ և եթէ այն
լեալ էր արարազութիւն իմն պատուիրեալ նոցա՝ ի
Աստուծոյ առ՝ ի բժշկել զհիւանդս, ոչ երբէք զանց առ-
նէին։ և սակայն գտանեմք զբազում բժշկեալ՝ ի
նոցանէ առանց այնր օձման։ Այլ ասեալ ասել, թէ
զայն օձումն առնելին իբրև խորհուրդ նոր օրինաց
պատուիրեալ նոցա՝ ի Աստուծոյ անուն մերմի։

Ապայսպիսի եղեալ՝ առ առաջին ընդդիմութիւնն
տայ պատասխանի կալցնս։ ապաքէն և ոչ զայն
գտանեմք ասել, թէ այս խորհուրդ չիցէ ցայժմամ
տարմանեալ։ բայց թէ յայժմամ զառաջինն տարմա-
նեցաւ, ցուցանի, զի գտանեմք թէ յայժմամ
տային զայն։ Այնմանպէս ոչ գտանեմք թէ Աստ-
տարմանեալ իցէ զայն օձումն՝ եթէ ենթադրեացի
թէ ոչ է խորհուրդ։ և սակայն ոչ ոք ուրացի թէ

'ի նմանել եղև սահմանեալ. առ որոյ հաստատութեան շատ է տեսանել զի առաքեալք 'ի զորձ արկանէին զայն։ Ներկայ երևի թէ Յն զայս խորհուրդ սահմանեաց, յորժամ ուսուցանելով առաքելոց զգործս պաշտաման իւրեանց, ասաց. * Զիւանդս բժշկեցէք ||. իբր զի յուսուցանել յայնժամ զեղանակ բժշկութեան հիւանդաց, սահմանեաց և պատուիրեաց նոցա պաշտել զայս խորհուրդ հիւանդաց իւրով։

Զ. երկրորդն ասէ. Զի այնպէս հաստատի թէ առաքեալք չէ էին յայնժամ քահանայ։ Զ. յլ պահելով զհաստատակաց կարծիս, ասելի է՝ թէ կարօղ էր Յն և յառաջ քան զքահանայութիւնն տալ նոցա իշխանութիւնս ինչ. զոր յետոյ միայն քահանայից կամեցաւ տալ։ Զ. թէ առաքեալք կարգեցան քահանայ միայն 'ի վերջին ընթրիս, որպէս ասի 'ի բաղմաց, ապաքէն և յառաջ քան զայն ասացեալ էր Յն։ Ես առ նոսա. (մատթ. գլ. ԺԸ. 18.) * Զոր կապիցէք յերկրի՝ եղիցի կապեալ յերկինս, և զոր արձակիցէք յերկրի՝ եղիցի արձակեալ յերկինս||. ապա կարէր տալ նոցա իշխանութիւն մատակարարել զնորհուրդ վերջին օծման յառաջ քան զելանել նոցա 'ի քահանայութիւն։

Զ. երրորդն ասէ. որպէս տեսաք յիւրում տեղւոջ Յն ոչ միրտէր, սակայն աշակերտաց նորա միրտեին միրտութիւնք զոր ինքն սահմանեալ էր։ Այնպէս թէպէտ Յն չիցէ ուրեք տուեալ զվերջին օծումն (որ չէ յայտ), առաքեալքն կարէին տալ։ Յն սովոր էր բժշկել զանմնայն հիւանդս, որք մատչէին առ նա, և եթէ կամէր թոյլ տալ ուրեք 'ի նոցանէ մեռանել, գիտէր զվիճակ հոգւոյ նորա, և կարէր առանց այնր խորհրդոյ տալ զթողութիւն մեղաց և զարբարար ընարհս. բայց ոչ նոյնպէս առաքեալքն։

Զ. չորրորդն ուրանայ թէ առաքեալք օծանէին զամենայն հիւանդս. աւետարանն ասէ. * Օծանէին իւղով զբազում հիւանդս||, այսինքն զնոսա որք էին 'ի վիճակի ընդունելոյ զայն խորհուրդ։ Զ. ոչ իսկ

ասէ աւետարանն, թէ ամենեցուն սոցա թողութիւն լինիցի մեզաց. զի մարթի էր ոմանց ի նոցանէ անպատրաստ գտանիլ. և առաքեալք չունէին հաստատուն զգիտութիւն ձանաչելոյ զԾածուին սրտի։ Լ։ կարծիք հաւանելի, այլ ոչ հաւատի, թէ խորհրդով վերջին օծման թողութին գազանի մեղք զոր ոք անպատրաստելի ապիտութիւն ապիտանացեալ ունել ի հոգին։ Լ։թէ Ն.մարիա իցէ այս կարծիք, և եթէ չիցէ, սակաւին լռելն աւետարանին թէ մեղք թողեալ լինիցին, ոչ ցուցանէ թէ ոչ լինիցին թողեալ. որով լուծանի հինգերորդ ընդդիմութիւնն։ Ալ և բաւական ապացոյց առ ի հեռաւեցուցանել թէ ի չիրէլոյ զգործն, չիցէ մերձեցուցեալ պատճառն. մարկոս խօսի զպատճառէն, և ոչ զգործոյն. զի ի Ծանօթութէ զոր ունիմք ի հաւատոյ՝ բան բաւական հաւատի եմք, թէ այս գործ ասոյգ է ի նոսա՝ որք մեզաք իւրեանց ոչ գնեն արդելս։

Լ։ մերերորդն՝ որպէս առ չորրորդն ասէ. ո՞ ասոյց հակառակորդաց՝ թէ առաքեալք օծանէին զհիւանդս նաև զոչ մկրտեալս։ Պ։խոսեմք զի բազումք յոյժ ընկալան զմկրտութիւն Պ։նի. և չէ ինչ մեծ, թէ բազումք ի նոցէ հիւանդացեալ գտան ի վասնզ մահու. և աւետարանն ոչ ասէ ինչ աւելի՝ ի գրելանդ, թէ * օծանէին իւղով զբազում հիւանդս։ Լ։ եթէ չէին ամենեքեան յառաջագոյն մկրտեալք, նորին իսկ առաքեալք նախ քան զպաշտել նոցա ըստ խորհուրդ վերջին օծման, մկրտէին զնոսա. որպէս և այժմ եթէ եպիսկոպասուքք յառաջ քան զտալ զկարգ կղերիկոսաց, զիսաստացեն՝ թէ նոքա չեն տակաւին ընկալեալ զիսորհուրդ դրոշմին, նախ պարտին դրոշմել, և ապա ձեռնադրել։ Լ։ յուսափ ինչ առ այս։

Յայժմ առաքեալք շրջէին ի մերձակայ տեղիս և քարոզէին, Յն գնաց ի նազարէթ. որովհետև ասէ կաղինոս, զի ոչ ի գնալ նորա, ոչ ի մնալ, և ոչ ի մէնիլ նորա ի նազարէթէ՝ գտանի ինչ յիշատակ զերկոսասանից, և զաշակերտաց, երևի թէ գնաց առանց նոցա։ Լ։ատ նորին կաղինոսի՝ այս էր.

բորդ անգամ է զի Յիսուս մկրտութեան իւրոյ գնաց
'ի Նազարէթ. զառաջինն գնաց անդ վասն վաղվաղակի
զկին քառասնօրեայ պահոց, եւ զուկայ։ Երկրորդ անգ-
ամ գնաց անդ մինչեւ եր ընտրեալ զառաքեալս,
բան մարկոսի։ Այս երրորդ անգամ գնաց զկին ա-
ռաքելոյ 'ի քարոզութիւն զառաքեալսն։ Այս երիս
Հանապարհորդութիւս իւր 'ի Նազարէթ՝ կամեցաւ Յի-
ուսուցանել մեզ, թէ քարոզութիւնք և հոգեւոր մեծ-
կութիւնք լաւ եւս յաջողին և առաւել պտղաբերին
արտաքոյ հայրենեաց՝ քան 'ի հայրենիսն։ Զոյց ան-
սեամբ իցէ զմեզ 'ի հասակի մանկութեան, հատարակ-
ութեան ոչ բերին մեծ ինչ համարումն ունել զմինչ, որ
պէս նորա՝ որ միանգամայն 'ի չափահասութեան եկեալ
տեսանեն։ Զթէ նուաստասոցին իցէ քարոզին, որ
համարէի վասն նուաստութեան տոհմի իւրոյ. իսկ եթէ
մեծասուն յաջնուական զարմի իցէ՝ լինի նպատակ
նախանձու և ատելութեան։

'Ի քարոզել և յուսուցանել յոմն 'ի Նազարէթ,
առաջին անգամ հաճեալ թէն ցուցին նմա և գովե-
ցին. երկրորդ անգամ սակաւ քան զայն. իսկ յեր-
րորդումն չարաչար վարեցան ընդ նմա։ Արիանին
զհաչակ անուանին մա զանազելեաց զոր տարար յերու-
սաղէմ և 'ի գալիլեա. և դարձեալ զարմանային ընդ
քարոզութիւնն՝ զոր սկսաւ անդրէն առնել 'ի լուր նո-
ցա. զի * Երբև կատարեաց Յի զառակս զայսոսիկ,
փոխեցաւ անտի, և եկեալ 'ի գաւառս իւր քարոզէր
և ուսուցանէր 'ի ժողովրդեանցս նոցա։ Զոր փոխ-
նակ օգտելոյ 'ի նմանել՝ երկրորդելին առ նախանձու-
մն ուստի՝ իցէ այս խնամութիւն և զօրութիւնք։ Զոր
գնաւատութիւն տան և ազգատոհմին 'ի մէջ բերեալ,
փոխանակ ասելոյ՝ թէ չէր մարթ նմա ունել զայն ի-
մաստուն և զօրութիւն, եթէ ոչ յոյ, * գայթակղէին
'ի նա։, այս է անգոանէին զնա անմոռութիւն։

Զոր իրրև օր քան զօր առաւելաւ նախանձ նոցա
և չարութիւն, գիտելով յոմն զչարախորհուրդ միտս
նոցա, ասէ ցնա. * ապաքէն ասիցէք առ իս զառակս
զայս, բժիշկ բժշկեա զանձն քո։. իբր ասէ. զու
փեղէն խնամ ասր ջեղ և քոյոցդ. քեզ՝ առ ապրե-

ցուցանել զանձն քո ի ձեռաց մերոց, և քոյոցդ՝ ոյսմիրն Հայրենեաց։ ուստի ոչուտ սրանչելիս լուսաբ զի արարեր ի կախառնուտս, արա և առա ի քում գաւառի։ Լակ ՀՅ նախ զայն յուշ արար, թէ չի մարգարէ ընդունելի ի քաղաքի իւրում։ վասն որոյ ի զուր է առաջի ձեր առնել սրանչելիս, զի ոչ ընդունիք և ոչ հաւատայք։ ԼՀ ապա ի վերայ հաց, ապաքէն բազում այրիք էին յաւուրս եղիայի ի մէջ խորայելի, յորժամ փակեցան երկինք զերիս ամս և զվեց ամիս, և եղև սով մեծ ընդ ամենայն երկիրն՝ և ահա և ոչ առ մի ի նոցանէ առաքեցաւ եղիա՝ եթէ ոչ ի սարեփթա քաղաք սիդոնացւոց հեթանոսաց առ կին մի այրի։ ԼՀ առ եղիսէիս մարգարէի բազում բարոյք էին յիսրայելի, և ոչ որ ի նոցանէ սրբեցաւ, բայց միայն սատրագին նեեմանն ասորի։ ԼՀնկարացեալ լսողաց տալ ինչ պատասխանի առ օրինակսն որք էին ի յանդիմանութեան նոցա, այնուամենայնիւ կատաղեցան, զի առժամայն հանին զնա ի ժողովրդականաց անտի ուր խօսէր, և ի քաղաքէ իսկ իւրեանց։ և ածին յարտեւան լերինն առ որոյ լանջաց քաղաք նոցա շինեալ էր, գահավէժ առնել զնա։ ԼՀ յաւուրն ի միտ թէ նա առաւել է յոյժ քան զլակ մարդ։ որ իւրով անելանելի զօրութիւն ի գերև հանէր զանձնայն զօրութիւն և զանձնայն ձիգն նոցա։ Օ ի այն ինչ անմիտք կառեալ կային ի ծայրս գահանդին՝ փակել զնա ի թիկանց, այլք ձգեալ զձեռս մղել զնա, կէսք այսպէսքն՝ զի մի փախիցէ, ՀՅ հանդարտաբարձալ ձեռքով թողեալ զնոսա յիւրարանչիւր տեղիս ուր կային՝ էանց ընդ մէջ ամենեցուն նոցա, ոչ իբր փախստական, այլ իբր այն որ զնոյ վստահաբար զանձնապարհ իւր՝ առանց ուրուք հետամուտ լինելոյ նմա։ և էջ ի կախառնուտս։ * ԼՀ նա անցեալ ի մէջ նոցա, գնայր։ Ամենեք հաստատեցին թէ անելանելի արար ի նոցանէ զանձն։ բայց պատասխանիւն աւետարանչին յայտնապէս տայ խնդալ՝ թէ տեսանելի մնաց, բայց անարգանելի։ և յայտ իսկ էր սրանչելիքն ածային կարդալոյ նորա։ ԼՀ այսպէս ետ ՀՅ ճանաչել զինքն փոքրիկ ամենա-

կարօղ ՝որ. որոց ոչ կամենայն ընդունել զնա փրկաբար վարդապետ։

ԳԼ. ԻԼ.

Գլխաւորեան սէրն Յովհաննու հրաւէր՝ առ անխոնջեմ խոսմանն հերովդէ, և նա զարթօղն խոսրմանն։ Լուա տիրոջ գոռանն ՝ի տարաբնէ. և Յոյ՝ ոչխ զնոս յանապատ ի՞սր մի հանիցուք առանոյ։

* Յայնմ ժամանակի լուաւ Հերովդէս չորրորդապետ զլուր Յսի ‖ եւ. (մատթ. ԺԴ. 1. մինչև ՝ի 13։)
* Լու լուաւ Հերովդէս, քանզի յայտնի եղև անուն Նորա (Յսի) ‖. և այլն. (մարկ. Զ. 14. մինչև ՝ի 33։)
* Լու լուաւ Հերովդէս չորրորդապետ զգործսն ամենայն. և զարմանայր ‖ եւ. (ղուկ. Թ. 7. մինչև ՝ի 11։)

Մինդեռ առաքեալքն՝ երկրորդ անգամ՝ ի կարծեաց կաղինասի՝ առաքեցան ՝ի Ինոն և չրջելին քարոզել և՝ ուսուցանել ՝ի մերձակայ գաւառս, արեամբ նահատակեցաւ ՝որն Յովհաննէս մկրտիչ։ Լսին ա մինք իբր վեշտասանք, զի Յովհաննէս կայր փակեալ ՝ի բանտի հրամանաւ Հերովդի արքայի՝ ոչ այնչափ ՝ի շատացուցանել զդժոխսին որակալութիւնն Հերովդիադայ, որչափ արդեօք ՝ի պատհասել զկեանս նորա յանօրէն ցասմանէ կատաղի կնոջն. որ զայրանայր ընդ իրաւացի յանդիմանուն ՝որն առ Հերովդէս՝ թէ կինդ այդ ոչ է քո ըստ օրինաց։ Շ զնայր որք կապեալ ունէին զ Յովհաննէս, կապեին և զձեռս Հերովդիադայ, զի մի կարիցէ տալ յարձակ վայրի բերել ՝ի սպանութիւն Նորա. որմունք որք փակեին զնոսա Յովհաննու, արդ ելուն զմուտ արեանարբու

սրիկայից նորա. պահապանը որը խոփանէին զաղա-
ատիթիւն յոյժանուտ, պարտականէին զկնեանս նորա։
Սակայն և այսպէս յաջողեցաւ ժանտաժուտ կնոջն
հասանել չար կամաց իւրոց կատարման, ոչ 'ի ձեռն
արիւնռուշտ սիկարեանց, այլ 'ի ձեռն կաքաւիչ
աղջկան։

Ի անգի յոր ծննդոց հերովդի արքայի՝ յորժամ
ընթրիս տայր նախարարաց իւրոց և հազարապետաց
և մեծամեծաց գալիլեացւոց, մուծաւ 'ի տաճար
անդր իսրայէանուն գուտար հերովդիադայ որ 'ի չար-
արուեստս կապուս ոտից իւրոց յինքն ձգեաց զսիրտս
համբոյն բազմականաց և առաւելանչ զսիրտ թագա-
ւորին. մինչ զի նոյնժամայն խոստացաւ տալ նմա զոր
ինչ և կամիցի մինչև ցկէս թագաւորութեան իւրոյ.
զոր և երդմամբ հաստատեաց բազում անգամ։ Ինձ
վրիպակ է առն մեծի՝ դնել դաշն առանց զմտաւ ա-
ծելոյ թէ ընդ ո՞մ լինի դաշնադիր, և խոստանալ
առանց գիտելոյ՝ թէ զինչ խոստանայ։ Հերովդէս
քնաւ ոչ կարծէր թէ յայտնի աւուր խրախութեան լսի-
ցէ խնդիր ազգ, և տեսանիցէ 'ի զուարթագին սե-
զանի անդ գլուխ մեռելոյ։ Այլ պարտական էր
զմտաւ ածել՝ թէ աղջիկ մի ժանտաղանիա կարէր
խնդիր ինչ առաջի առնել լի անխորհրդութիւն։ և անա-
գան էր յոյժ ապաշաւել, յորժամ երդմամբ հաս-
տատեալ էր՝ յառաջ քան զլսել զխնդիրն։ Լրևի
թէ աղջիկն էր դեռահասակ և տհաս մտաւ. ապա
թէ ոչ՝ չանսայր քնաւին անարժան խրատու մտին,
խնդրել զգլուխ մի մեռելոյ, ուր կարօղ էր ժառանգ
լինել կիսոյ թագաւորութեան։ Այլ տակաւին աղջիկ
մի տխմար առաւել խորհեմութեան եղոյց քան զարքայ.
զի սա խոստանայ առանց գիտելոյ թէ զինչ խոստա-
նայ. իսկ նա գիտելով թէ ինքն չէ բաւական ընտրե-
լոյ զլուսն՝ դիմէ առ մայրն, ակն ունելով առնուլ 'ի
նմանէ խորհուրդ զպատշաճագոյն խնդրել։

Այլ վրիպեցաւ ողորմելին. զի հերովդէս ընկրդ-
մեալ 'ի սէր իւր աղջկանն, մնացաւ զլինել իւր
թագաւոր. իսկ հերովդիադա ընկղմեալ յոխակա-
լութեան իւրում, մնացաւ զլինել մայր. ոչ հայեցաւ

յերջանկութեան գտանէն, այլ հայեցաւ գտանել ժամ դիպող առ՝ ի զլուխ տանել զգազանային վերժիմն զրութեան իւր։ Զինչ փոյթ կալաւ կեաս թագիւ զարդարել զգլուխ գտանէն. վասն զի բարձմամբ կենաց յուսիանուս մկրտչի՝ համարեալ ունել՝ ի ձեռին զոլոր թագաւորութեան։ Յորչափ վատանուն հնուն ունէր զանուն կնոջ թագաւորի, առաւել էր քան զթագուհի. զի ինքն էր նոր թագաւորին։ Կայց միշտ էր՝ ի միտս կատարածոտս, թէ ցորչափ կենդանի է յուսիանէ՝ նա հնարի հատանել զայն վատանուն ազգատիրոջ ամուսնուն. որ եթէ միանգամ յաջողէր, ինքն առ թագուհին՝ ի վերհ անել լինէր գահավէժ։ Զատի առաց ցդուտարն, գնաց վարդապետի և խնդրեաւ զգլուխ յուսիանուս մկրտչի։ Ա ասն որոյ ասի, * Լսէ մնեալ անդրէն փութանակի՝. քանզի ամենայն ստիպով փութացոյց զնա հերովդիադա, առ՝ ի չթողուլ ժամանակ հերովդի զզջանալ և յետս դարձուցանել զխոստումն. միանգամայն առ չդատանելոյ և անշէկանն միջոց մտախոհ լինելոյ յանձն իւր և փոխելոյ զիրն դիրն, ասելով՝ ի միտս, զինչ շահեցայց ես՝ ունելով՝ ի ձեռին զգլուխ մեռելոյ։ Լսէ այսպէս անխորհրդաբար արագ արագ եմուտ և խօսեցաւ աղջիկն առ հերովդէս այսպիսի եղանակաւ, որ յայլ հատակաչափ աղջիկ՝ անշուշտ երևեալ լինէր յանդուգն լրբութեամբ, այլ յայն մատաղ հատակ՝ այն իշխանական համարձակութեան նորա թուեցաւ անուշակ ինն շողմանութեամբ. * Կամիմ ասէ զի այժմ տացես ինձ վաղվաղակի այսր՝ ի վերայ սկսեալ զգլուխն յուսիանուս մկրտչին։ Զանզի այս բառս՝ ի մտքին եդան՝ ի բերանն ելանելս, որպէս հատանելի երևի, խրատեցաւ՝ զի ասիցէ ֆամ, առ բառնալոյ՝ ի հերովդէէ զամենայն յոյս փոխելոյ զինդիրն։

Եթէ հայցէր իբրև ազատաւոր՝ ցուցանէր մեծագոյն յարգութիւն, բայց փոքրագոյն և թոյլ պատճենումն ոչ շատացաւ խնդրել զմահ, այլ զգլուխն կամեցաւ, առ՝ ի բառնալ զամենայն կասկած խաբէութեան. զի չէր պատեհ հերովդիադայ անձամբ երթալ տեսանել զդէն՝ ի բանտն. այլ ապահովանայր

թէ չէ խաբէիշ, յորժամ զգլուխն հատանէիր ի մարմնոյ տեսանէր ի ձեռս գոտեր իւրոյ։ Լ՚սաց՝ տալ զիրքն-գրելին Վռվեղեանի. առ չտալոյ Հերովդի ամենեին պա-բատ՝ խորհել և գտանել պատրուակ և փախուստ։ Լ՚սաց՝ ոչ, յայտ տեղւոջ. որպէս զի թէ կամիցն զակասել ի խոտանանել, ամենեսցէ ի բազմակատաց անտի։ Լսնգրեաց ի Ներոյ գրեշ. զի մի պատճառա-նաք գազարելոյ հոսման արեանն՝ յամենայնի բերել զգլուխն, երբ մեռացուցեալ արեան կարէր կալ յսկաեղ։ Լաբ ևս փութայոյց ամբարտաւանն Հերովդիադա բերել ի տաճար անդր խրախութիւն զգլուխն զայն՝ իբրև յաղթանակ՝ առ ի ցոյց սիրատենչաց իւրոյ ի վերայ առնն, որում ապահովանայր թէ ամենեին ոչ որ յընտանեաց Հերովդի, և ոչ ի մեծամեծաց որ իշխեսցէ խօսել ինչ ընդդէմ անարկն ամենանուն իւրոյ, ի տեսանել նոցա զգլուխն զայն հատեալ լոկ վասն անարգելոյ զամուսնութիւն իւր։

Հերովդէս ի խոր խոցեցաւ ընդ այն անտեսանելի խնդիր, և սրբեցաւ ընդ երդումն, ոչ այնչափ վասն այլոց պատճառաց, որչափ զի կարի դժպատեհ երևեցաւ յաւուր անդ ծննդոց իւրոց և ի հանդիպ սի խրախութիւն, յորում արժան էր առնել հնարս և յանցաւորին, գատապարտել զանմեղն և զարդարն առանց քննութիւն, առանց ամբաստանողի լոկ առ ի հաճեցուցանել զկին մի. քանզի գիտէր՝ թէ այդ և յետին վատթարութիւն և տկարութիւն անարգ և անարժան իւրումն մեծութիւն։ Կատարեալ զնանեան ընդաւ-բոյս բնաւորութիւն անձին, թէպէտ պաշտամ՝ այլ ոչ արեանարբու. և եթէ անասնոյ բնութիւն մնէր զնա ի վատաղ ցանկութիւն, այլ ոչ ի բռնաւորութիւն։ Լե-էր հրեայ, բայց և ոչ անուն. և եթէ կամաւոր կու-թիւնք խղճի մտաց՝ կարծէր, թէ ուժ նեղեսցէ ան-պարկեշտութիւն իւրոյ, ոչ կարծէր թէ չլինիցի սր-գաբ վրեժխնդիր անպիծութիւն իւրոյ։ Բ՚աջ գիտէր զի երդումն իւր ոչ պարտաւորէր զնա. զի ոչ բնաւ խոր-հէր թէ անիրաւ ինչ խնդրեսցի ի նմանէ. և թէև գիտացեալ էր, սակայն գիտէր և զայն թէ այնպիսի երդումն խառնելի է, և ոչ զարծով կատարելի։

Լ. Յլ Յայրագոյն տագնապ սրտին Հերովդի այն էր, զի երդուաւ առաջի բազմակցաց, և տեսանէր զամենեսին հակառակս 'ի կողմն աղջկան. գուցէ ապաշեցեալն էս զնա հաճեցուցանել զաղջիկն, և չարձակել զնա տրամեալ։ Վասն որոյ զի այն ինքեան 'ի մտին էր. և ոչինչ փոյթ էր նոցա թէ բանտարկեալ մի մեռանիցի, եթէ զարձակեցեալ 'ի մահնոցա՝ գացէն շնորհս առաջի Հերովդիադայ, որ էր հրամանատարքոլոր թագաւորութեան։ Հերովդէս ոչ զօրեաց տրամեցուցանել զաղջիկն յայտնի հանդիսի. և ընտրեաց լինել արիւնահեղ բռնաւոր վասն մարդկային ակնածութեան. * Ամն երդմանցն և կոչնականացն ոչ կամեցաւ անտրտել զնա, և հրամայեաց տալ նմա։ Լուաբեաց վաղվաղակի զմի 'ի զինուորաց իւրոց. ա բոյ գլխատեալ զյովհաննէս 'ի բանտին, երեր ըզգլուխն սկտեզն, և առաջի արար Հերովդի և ամենայն կոչնականացն։ և Հերովդէս ետ ցաղջիկն։ և նա տարաւ ետ մօր իւրումի։ Լսեալ մեծեղէան ոմանք զարծուածս, զոր ակամայ կամօք հարկ համարեցաւ գործել Հերովդէս. յորմէ ամենայն ոք պարսի առնուլ խրատ և ուսումն մեծ՝ արթուն և զգաստ լինել 'ի խոստմանս, և զգոյշ 'ի մարդկային ակնածութեան, որք զօրեն ածել զմեզ ընդդէմ կամաց մերոց յանհնարին անպարշտութիւն։ Շակերտքն յովհաննու ընկալան զպատուական մարմին վարդապետի իւրեանց, և եդին պատուով 'ի գերեզմանի. և եկեալ պատմեցին Յիսուսի։

Նմին ժամանակի դարձան և առաքեալքն 'ի քարոզուէ 'ի կոփառնաումա առ Յիս. և պատմեցին նմա զամենայն զոր ինչ արարին և զոր ուսուցին։ Ցեսեալ Յիսուս զնոսա վաստակեալս յոյժ, և զյոգս վարդն որք գունդագունդ զօրէն տեղատուեանն և մանկութեացութեամբ ծովու երթային և գային, մինչև հաց անգամ չներէին նոցա ուտել, ասա զնոսա և տարաւ յանապատ տեղի առանձին՝ փորք մի հանգիստ առնուլ։ Ուստի յայտնապէս ունիմք խնամատարել, թէ յովհաննէս գլխատեցաւ սակաւ աւուրքք յառաջ քան զպատիին։ Անդի այս անգամ յերթալ

Հոգի յանապատ աշակերտաբար հանդերձ՝ արար զբանդելիս բազմացուցանելով զՀնոգ նկատակն. այն՝ որ ի յովհաննու առեւտրանքին (գլ. Ի.) եղև մերձ առ երրորդ զատիին քարոզուն Հոգի. յովհաննէս արկաւ ի բանտ իբր չորիս ամսոք և ասկաւ ինչ յառաջ քան զերկրորդ զատիկ քարոզուն Հոգի. որպէս տեսար անդ, ուր Հոգ դարձոյց զկինն սամարացի. ապա գլխատեցաւ մերձ ի զատիին զկնի իբր վեշտասան ամենան իւրոց բանտարկութեան։ Ա՝ ասն այնորիկ հայաստանեայցս եկեղեցի զնիշատակ զԸլխատման նոցն միաբանին կատարել ի շաբաթու որ յառաջի բան զնոր կիւրակէն. զի նախընթաց աւուրբ զատկին գրաւեալ են ի յիշատակ շաբաթանոց փրկչին։ Ա՝ ասն սարին պատճառաւ և արեւմտեան եկեղեցի փոխադրեալ է զայս ասն ի 29. ( )դատասի. և կատարել ի միասին ընդ գիւտոյ գլխոյ նոր։

Հեւ մեկնութեան յովհաննու լուսաւորչի հերոմդէս աղնազան ուրեմն գլուր Հոգի. բայց շփոթի և անորաշառանոց զանազանութիւն անձանց, և տեղեաց, և ժամանակի, թէ ով է որ առնէր զայնպիսի զգրութիւնս և ուր և երբ սկսաւ։ Ա՝ այս յայտնի է, զի Հոգ արարք ոչ ասկաւ զբանդելիս նաև առ կենդանութիւն յովհաննու. բայց այն զբանդելիքս չէին հասեալ յսկանցս հերոմդէի։ Ա՝ ասն այնորիկ ի լսել նորա զկնի մահուան յովհաննու զանձամեծ զգրութիւնս զոր առնէր Հոգ, երկիւղ մեծ անկաւ ի սիրտս նորա, թէ նա ինքն յովհաննէս ի մեռելոց յարուցեալ իցէ. զի զայնպիսի իրս ասէր բաց ի յովհաննէ այլ ոք ոչ կարէ առնել։ Օ անդաստն զրոյցդ լինելին զայսմանէ յարքունիսս հերոմդի. ամենք ասէին թէ յովհաննէս մկրտիչ յարեաւ ի մեռելոց. այլք թէ եղիա եկեալ է յայտնել զանձն. կիսք թէ մարգարէ ոմն յառաջնոցն յարեաւ։ Օ եղիայէ և զայլոց մարգարէից առաջնոց չէր ինչ՝ փոյթ հերոմդի, զի չուներ ինչ ընդ նոսա. այլ ամենեն յովհաննու զուղղութեանէր գնա. զայովհաննէս ասէր ես գլխատեցի, իսկ սա ով իցէ, զորմէ զայսպիսի իրս լսէմ. և յայնմանէ և ես զբանտալով կասկածանաց նորա, աւաղ ասէր, յով-

հանեալս մկրտիչ է. նա ուրեմն յաբեալ 'ի մեռելոց, և երեք ընդ իւր զօրուն առ այնչափ մեծամեծ սքանչելիս։ Այլ իւրքն թէպէտ քանային հանդարտեցուցանել զնա, զերիա կամ զայլ որ 'ի մարգարէից աստելով զնա, բայց նա ոչ հանդարտեր, այլ խնդրեր տեսանել ոչ այնչափ զարանչելիսն, որչափ զնա ինքն զարանչելագործն, զի համեմատեսցէ զդէմն ընդ դէմսց, և զտարաղ կերպարանսց ընդ կերպարանս։ Խնդրեր տեսանել զնա, առ 'ի ստուգել և առ 'ի ազատիլ 'ի կասկածանաց. ոչ իշխեր մատչել առ նա, և ոչ յանդգներ կոչել զնա առ իւր, զի երկնչեր։ Վնասան ուրեմն եռեսս զնա յաւուր չարչարանաց՝ այլ ոչ օգտեցաւ, զի ինքն էր անզէղջ 'ի չարիս իւր. և ՝ուրն չարար զնա արժանի պատասխանւոյ, թող թէ սքանչելեաց՝ զոր կամիր տեսանել. վասն որոյ յետին անզգամութիւն։ * Արհամարհեաց զնա և հերոդէս հանդերձ իւրովք զօրականաւք։ զորմէ յիսուս տեղւոջ խօսեցուք։

ԳԼ. ԻԲ.

Եղ հիւթ հոգւոյ և երկոս յիսմէ յաջէոյսոյանէ յանապատ հիւթ հոգոյ անչնոյ։

* Իբրև լուաւ Եղիա, զնայց անտի նստուս յանապատս տեղի առանձինն։ (մատթ. ԺԴ. 13. մինչև 'ի 22։)
* Եւ գնացին նստուս յանապատս տեղի առանձինն։ (մարկ. Ղ. 32. մինչև 'ի 45։)
* Եւ առեալ զնոսա խուսեաց առանձինն 'ի տեղի անապատս քաղաքի միոջ, որում անուն էր բեթսայիդա։ (ղուկ. Թ. 10. մինչև 'ի 18։)
* Եւ 'ի լեառն Եղիա և անդ նստէր աշակերտաւքն հանդերձ. և էր մերձ զատիկ ծանն հրէից։ (յովհ. Ղ. 3. 4. մինչև 'ի 15։)

Իբրև դարձան առաքեալքն 'ի կոփառնաւում 'ի տեղեաց քարոզելոյ իւրեանց, 'ի նմին ժամանակի եկին աշակերտք յովհաննու, և պատմեցին զմահ վարդապետին իւրեանց. Եղիա եմուտ 'ի նաւ մի փոքրիկ ա-շակերտաւքն հանդերձ, և անց յանապատս տեղի 'ի տաշ մանս բեթսայիդայ քաղաքի։ Եւ մեջ կոփառնաւումայ և տեղւոյն, ուր եղ Եղիա 'ի ցամաք, ձգէր ծովակն 'ի նեղրս 'ի ցամաքն և ձեւացուցանէր ծոց. և անտի 'ի ծայր ծովակին էլանէր բարձրանայր հրամանագն կամ լեառն որոյ գլուխ 'ի նոցն արեւմտեան կողին էր զեմ յանդիման կոփառնաւում քաղաքի։ Եւ յայնէս էանց Եղիա նաւակաւ ընդ ծոցն ընդ այն. և բազմութիւն ժողովրդեան զկնա երթայր մնաւանդ թէ և յառաջէր քան զԵղիա գնալով հեւ առ հեղերբ ծոցոյն ընդ ցամաքս։ Հազարաւք կային անդ յորժամ եմուտ Եղիա 'ի նաւակն, և տեսեալ թէ ընդ որ կողին ուղղեալ է, զուշակեցին զտեղին ուր հանդէրձեալ էր էլանէլ 'ի

ցամաք։ Լաւ վաղվաղակի սփռեցաւ լուրն ընդ քա-
ղաքս և ընդ շէնս մատաւորս միմեանց ի բազմամարդ
գաւառի անդ. և յամենայն տեղեաց խաւուն բազ-
մաւթիւն ընթանային յայնկոյս հրաւանգանին, ուր
Ծովակն ձգէր ի տիրեբիա։

Հասեալ Յոն ի տեղին եառեալ անդ ամբոխ բա-
զում յառաջ ժամանեալ քան զինքն, ուր գայլին և
եւս բազմաւթի. եմեալ զնոսա անդ ի տափարակի,
և ինքն աշակերտաքն հանդերձ եկ ի տեղի առան-
ձինն ի վերայ լերին, և նստան անդ փոքր մի հանգ-
գիստ առնուլ։ Լայս եղեալ յառանձնաւթիւն անտի՝
եկ և եառեալ զամբոխն և եւս բազմացեալ. գիտացաւ
ի նոսա, զի էին իբրև ութիւնք, որոց ոչ իցէ հաշիւ։
Լմենագուութ հաշիւն Յոն ժողովեաց զնոսա քաղցրու-
թեամբ. և կերակրեաց զնոսա նոսին ածային բանիւ,
սկսանելով ուսուցանել զնոսա երկար, և վարդապե-
տել զհարկաւորս ի փրկութի, և բժշկել զհիւանդս,
և զամենեսին որք յինչ և իցէ սիրտս գոլով կարօտ
էին երկնաւոր բժշկին. այնչափ, մինչ սկսաւ օրն
տարաժամել, որպէս ասէ զուսկաս. կամ բան ասելոց
մարկոսի * իբրև բազում ժամ եղև։ իսկ բան մատ-
թէոսի իբրև ընդ երեկս եղև։ * Լուսոյ մատուցեալ
աշակերտաց առ Յոն՝ ասեն. օրս տարաժամեալ է,
արձակեա զժողովուրդսդ զի երթիցեն շուրջ ի մեր-
ձաւորս շէնսն գնեսցեն իւրեանց կերակուր։ Յոն ասէ.
ոչ այդպէս, այլ դուք տուք դոցա ամենեցուն ուտել։
Լսկ նորա ոչինչ իշխեցին ընդդէմ ասել. այլ վարա-
նեալ՝ թէ զիարդ կատարեսցեն զայն հրաման, ա-
սեին, երթիցուք գնեսցուք երկերիւր դահեկանի
հաց, ի յագեցուցանել զայն բազմաւթի։ Յայնժամ
ասէ ցնա յն. տեսէք թէ քանի հաց գտանի պատ-
բաստական. և ինքն ամբարձեալ զաչս և տեսեալ
զբազմաւթիւնն զայն, եհարց ցփիլիպպոս, ուստի գնես-
ցուք հաց՝ զի կերիցեն դոքա։ Օ այս ասաց փորձե-
լով զնա, այսինքն կամելով զի յայանեսցի օրոց անդն
կայնն խորհուրդ նորա. այլ ինքն Յն գիտէր զինչ
առնելոյն էր։

Լսկ թէ ընդէր յաւէտ ցփիլիպպոս եհարց քան

թէ այլոց, որ զիրն ինչ ոչ ասէ. զուցէ նա առաւել փոքր էր յայսպիսիս. կամ որ առաւել հաւանելի է, զի այլք երթեալ էին շրջիլ 'ի մէջ ամբոխին անասնել թէ ով զինչ կերակուր ունի. փիլիպպոս միայն զատաւ յայնժամ առ նոսա, որ առ հարցումն Յի աւասց, երկերիւր դահեկանի հաց չէ զոցս բաւական, թէպէտ և իւրաքանչիւր որ սակաւ ինչ առնուցու. զի թէ այլք ասացին ասէ զնել երկերիւր դահեկանի հաց, այլ առ այնչափ բազմութիւն չէն բաւական և երկերիւր դահեկանիւք։ Ասէ Յի խօսէր ընդ փիլիպպոսի, անդրէնս եղիա պատասխանեակ մի՝ որ ունէր առ իւր հինգ նկանակ գարեղէն, և երկուս ձկունս. և ած զնա առ Յի և ասէ, է ասա պատասխանեակ մի որ ունի հինգ նկանակ գարեղէն, և երկուս ձկունս. այլ այն զինչ է առ այնչափ մարդիկ։ Յայնժամ դարձան և այլ առաւելագոյնս որք շրջէին 'ի մէջ ժողովրդեան. և ասացին թէ ոչ գոն զայլ ինչ, բաց 'ի հինգ գարեղէն նկանակաց անտի և յերկուց ձկանց. բայց եթէ ասէն երթիցուք գնեսցուք 'ի մերձակայ տեղիս։ Կամ եղէն Յի, զի այս ամենայն փոյթք և հոգոցն թիւրք 'ի վար արկցին, որպէս զի առաւել լուսաւորեալ երևեսցին որանելիքն։

Ի՛դդ իբրև տուգեցաւ՝ թէ այն ամենայն բազմութիւն ամբոխին կայր 'ի յետին չքաւորութեան. զի ոչ գտաւ անդ առելի ինչ քան զայն հինգ նկանակսն, որք հացիւ հնգից անձանց էին բաւական, Յի կամեցեալ յայտնեցուցանել զամենեսին՝ թէպէտև հինգ հացաւք էին, ասաց բացուցցուցանել զնոսա. և զի մի լեցի խռնել բազմանն և մղել և կոխել զմիմեանս 'ի ժանտս բաշխելոյ հացին, ասաց օրհնել և բաժանել զնա 'ի զանազան խումբս՝ հարիւրաւորս և յիսնաւորս. և այնպէս երբեմն երբեմն բազմել 'ի վերայ գալաթ խոտոյ. որով զիւրաքանչիւրն լինէր թուել զբազմութիւնն զայն. ապա թէ ոչ՝ գժուարին էր գիտել զթիւ նոցա 'ի խառնիխուռն յոսին կալ նոցն։ Կանայքն և մանկունքն թէպէտ և նոցն մասամբ կերակուր ցյոյժ. այլ որպէս ասէ մատթէոս՝ ոչ արկան 'ի թիւ հանդերձ. իսկ արք բան ասելոյ չարից ա-

«Եռաբանեալ՝ էին իբրև հինգ հազար, փոքր մի ա-
«ելի կամ պակաս։ Եւ կարգաւորելոյ այսու օրի-
նակաւ զբազմութիւն զոյն՝ ասաց Յս բերել զհինգ
նկանակսն և զերկու ձկունսն և հայեցեալ յերկինս՝
գոհացաւ զՏէր։ վասն հաղորդելոյ իւրաւի մարդկու-
թիւն զկարողութիւն ուծային, և վասն բաբերարութիւն
զոր հանդերձեալ էր առնել ժողովրդեան իւրոյ.
օրհնեաց զնկանակսն և մնրեաց, նոյնպէս և զձկունս,
և սկսաւ տալ աշակերտաց. և նոքա բաշխէին ժողո-
վրդեան։ Աշակերտքն էրթային բերեալս և
դառնային ունայն. և Յս միշտ մատակարարէր նոց,
յորմէ յայտ է թէ՝ ի ձեռին նոցա բազմանային.
սակայն բան ասելոյ ունոց էթէ միոյն՝ ի ձեռս նոցա
լինէր այն ուռնուն, հարկ էր աշակերտաց՝ առնել
երկար ճանապարհ բազում՝ անգամ երթալով և
դառնալով. և այնպէս ժամանակ պիտէր առ՝ ի յա-
գեցուցանել զայնչափ ժողովուրդ. ուր օրն արդէն
տարաժամեալ էր նոցա բան զարանելիսն. վասն որոյ
հաւանելի է ասել, թէ բազմանային և՝ ի ձեռս ա-
շակերտաց որք բաշխէին։ Մինչ համարին թէ՝
՝ի ձեռս աստուծոյ ուռնէր կերակուրն. այնպէս զի թէ
շատ առնոյր որ և թէ սակաւ, յագնոյր. ուստի
յայնչափ բազմանէ չդտաւ որ, որ ոչ կերաւ ցյագ.
՝ Կերան ամենեքեան և յագեցան։ Օ այս ամենն-
քա առ վաղագոյն վնասելոյ իրացն։

Իբրև յագեցան ամենեքին, ասաց Յս ցաշա-
կերտսն ժողովել զնշխարեալ կտորսն, զի մի ինչ
կորիցէ. և ժողովեցին երկոտասան սակաւի լի. ՝ի
հինգ հացէ մնսի և՝ ի ձկունց որք յաւելան՝ ի կերա-
զաց։ Այսու ուսոյց Յս, թէ զայն որ մնայ իբր աւե-
լորդ յետ յագելոյն, չէ պարտ թողուլ՝ ի կորուստ.
զի է կարևոր պարէն քաղցելոյն։ Առաջ Պ-ետ,
ըստ յունաց է Պ-ՀՔՏ, (ռմկ. քիւ-ֆիկ,) որ և ԿԷ-
ՂՔ կամ ՂՄՔ-Ղ. ուր ունոյր գԺուարին հանդերձալ՝
թէ զիարդ կարացին գտանել այնչափ կողովս յանա-
պատի անդ, դիւրացուցանեն զիրան՝ ասելով, թէ
բան աւետարանին ոչ հայի՝ ի Նիւթական կողովս,
այլ՝ ի չափ մեացորդաց հացին՝ որ կարէր ընուլ զայն-

չափ թաւալ կոզովս։ Այլ զինչ զարմանք են, եթէ 'ի նաւակս ձկնորսաց գտանիցին երկոտասան սակաւիկն խնդրելիք։ Արդ այն բազմութեան ժողովրդոյ եռան բովանդակ մեաց ապրեալ և հիացեալ, տեսանելով զայնպիսի մարդասիրութեան, և զայնչափ կարողութիւն 'ի Տէր. և միաբան ասէին, սա է Ճշմարիտ մարգարէն որ գալոյն էր յաշխարհ. այսինքն մեսիան՝ որ իբրև գալոց՝ էր խոստացեալ նախահարց նոցա. և առատական անուամբ կոչէր Փրկչն նաև յամենց 'ի նոցանէ, որ գիտէին զնա եկեալ։ Սակաւ այն հաց և ձուկն բաւական եղև Տէրն շահել զայնչափ ժողովուրդ, յամենի այնոցիկ՝ որք զօրհնաւ պաշ ընդունէին յանձային կարողութեան և 'ի մարդասիրութեան սեղան հացալից, և ոչ Հանապազն և ոչ սիրեն զամենակալող և զմարդասէր տուիչն ամենայն բարեաց։

ԳԼ. ԻԷ.

Լսէր սահմանեցոյ ՚ի խոխոռանոսմ. հրամիւ ՚ի ծովուն։ Եւ գնոյ ՚ի վերոյ ջուրց. և խոնարհեալ ընդառաջ ՚ի նոսա։ Լուծցէին ալիքն հանդարտեալ։

* Լուսն սահմանեաց վաղվաղակի զաշակերտսն մտանել ՚ի նաւ և յառաջել յայնկոյս ։ (մատթ. ԺԴ. 22. մինչև ցվերջ գլխոյն։)
* Լուսն նոյնժամայն ՀՀեղեալ զաշակերտսն մտանել ՚ի նաւ. և յառաջագոյն քան զնա երթալ յայնկոյս ՚ի բեթսայիդա ։ (մարկ. Գ. 45. մինչև ՚ի վախճան գլխոյն։
* Եւ իբրև գիտաց եթէ գալոց են յափշտակել զնա՝ զի արասցեն թագաւոր ։ (յովհ. Գ. 15. մինչև ՚ի 22։)
* Ի վաղիւ անդր ժողովուրդն որ կայր յայնկոյս ծովուն տեսանէր զի այլ նաւ ոչ գոյր անդ բաց ՚ի միոյն ։ (յովհ. Գ. 22. մինչև ցվերջ։)

Եւ յետ կերակրելոյ զժողովուրդն, հրամայեաց աշակերտաց իւրոց վաղվաղակի մտանել ՚ի նաւ. և յառաջագոյն քան զնա երթալ յայնկոյս ՚ի բեթսայիդա քաղաք, մինչև ինքն ընդ ցամաք զժողովուրդն արձակիցէ զպատեհն զիւրև անդաւ հնարհանգուլեալ։ Աշակերտքն ոչ այնչափ յոժարութեամբ լուան զայն հրամանս. թեպետև զի տեսանէին պզտրութեն ինչ յերկինս, և ՚ի ծովու, որպէս գուշակ մատալուս մրրկի։ Եայնպիսում ժամանակի մտանել ՚ի ծով, և այն ընդ երեկս ՚ի նահանջել գիշերոյ։ Եւ առաւել առանց վարդապետի իւրեանց որ էր մի միայն ապաւէն և քաջալերութեն նոցա յամենայն վտանգս, արժանի կարեկցութեն առնէր զդժկամակութեն նոցա. բայց միանգամայն նուազեցուցանէր

զարգիւնս միամիտ հնազանդութեան։ Ապաներ Քոյ
սովորութեան յղել զառաքեալս և զՀեռեւսոյս իւր ի
վերս և ի վանդոյ առանց ցուցանելոյ օրինակ
յանձնել՝ ինքնին յառաջընթաց լինելով նոցա. բայց
այս անգամ ոչ կամեցաւ առնել ըստ իւրումն սովո-
րութեան. այլ արար զի երթիցեն ի նա ապաւինեալ։
Լատարդ Սուրբ, Ձեղեաց, զոր վարեն աւետարա-
նիչք, ցուցանեն մեզ սակ կազինսա գժկամակութեան
ի կոզմանէ աշակերտաց, և բռնադատութիւն ի
կոզմանէ Տէրն։

Լոր ընդ երեկս մերձ ի մուտս արեւու յարժամ ա-
ռաքեալք իջին ի ծով, և սկսան հեռանալ ի ցա-
մաքէ. իսկ Քոյ զինի արձակելոյ զամբոխն, և վաղ
վաղակի ի լեառն առանձին կալ յաղօթս. և իբրև
նուազեցաւ և եհաս գիշերք, յարեաւ հակառակ հոգին
սաստիկ, և յարոյց ալիս մեծամեծս ի ծովակ անդր։
Լոր զի մի առնուցու հոգին զառաջակոչին նուազն
և վարեսցէ ի հրաւանգան անդր ընդհարկանել ի
խոյտակուանն, առաքեալք սոսկեցան զոր ոչի թիւոց
բազում տաժանմամբ հեռացուցանել զնաւն ի ցա-
մաքէն, և դարձուցանել ընդ հարաւ. և այսպէս
անհնարին աշխատութիւք փոքր ինչ ճանապարհ հա-
տանեալ։ Լայս և պատճառն, զի ոչ ի բեթսայիդա որ-
պէս պատուէր ունէին ի Քոյէ՝ երթն ի ցամաք, այլ
անցեալ զնոսա, երթն մերձ ի կապառնաում, որ-
պէս սեսցուք ստորև։ Քոյ պատուիրեալ էր առա-
քելոց երթալ ի բեթսայիդա, և ինքն իբրև փախչո-
ղութեամբ խոյս տուեալ էր ի լեառն առանձինն. քանզի
գիտէր զի ժողովուրդն զորս յարգեցոյց՝ ունին զալ
խնդրել զնա և յորդորել, նա՝ բռնի կացուցանել
զնա թագաւոր։ Ինձն որ ոչ ծանրաբեռնել, այլ մա-
նաւանդ գարմանել զՀպատակս, ցանկալի և ժողո-
վրդեան թագաւորել ի վերայ նոցա։ Լայլ միանգա-
մայն գիտէր, զի յարժամ լինիցի ի գերեւ երանել
առաջնոյ ուսմանական յարձակման, վաղվաղակի շի-
ջանիցի այն առաջին վառումն. և ոչ ևս յիշատակի
բարեբարութեանն, յոր վայելեցին. գիտէր և զայն զի
խնդրեսցին զնա, և ոչ գտեալ յանապատն անդ ի

մերձակայ վայրս բեթսայիդա քաղաքի, սկսանիցին
ցրուիլ, և ոչ ևս պահեսցին զսին առաջին միութիւն.
և մեռասցին զսան թագաւորութիւն։ Եւ եղև այս
պէս. զի ոչ գտեալ զնա անդ, 'ի վազիլ անդր եկին
ամենք 'ի կոփառնասում, և խօսեցան ընդ նմա. այլ
վասն թագաւորութիւն ինչ ոչ ասացին։

Նոցեալ եին քանի մի ժամք զինի հասարակ գի-
շերոյ, և առաջեալքն բռնուին թիւոց մրցելով ընդ
գէմ հողմոյն և ալեաց ծովուն, եին արարեալ առ
պարէզս իբրև քսան և հինգ, կամ երեսուն, այս-
ինքն չորս կամ հինգ խուալական մղոնս. և հոգին
ևս քան զևս սաստկանայր, և ծովն խռովէր։ Եւ
ահա յանկարծակի եկն Յիսուս զնալով 'ի վերայ ծո-
վուն. և արար տեսանել զինքն փոքր ինչ հեռի 'ի
նաւէ անտի, ոչ իբր այն որ կամիցի զալ և երանել
'ի նաւ անդր, այլ իբրև անցաւոր, որ որպէս թէ
ինչ ոչ խորհելով մնացանէ՝ գնայ զձանապարհ իւր։
Եւ մերձ զատիկ ուստն հրէից՝ ըստ յուխտանուս,
ուստի և լրատուն լուանի մերձ էր. և թէպէտ ամ-
պախառն եին երկինքք, սակայն լոյս լուանի ասայր
սակաւին ընդ աղօտ ինչ պայծառութիւն։ Եւ ա-
քեալք տեսին զնա. այլ ոչ զօրեալով որոշել առ նոսա
մութիւնն, համարեցան թէ առ աչօք ինչ իցէ. այս-
ինքն ստուերք մարդոյ մեռելոյ. և զարհուրեալ՝ ա-
զաղակ բարձին։ Յայտնեալ խօսեցաւ Յիսուս առ նոսա՝
ասելով, քաջալերեցարուք, ես եմ, մի երկնչիք. առ-
այն բարբառս Յիսուսի պէտրոս որ առաւել ջերմ և քա-
ջասիրտ էր՝ ասէ. տէր եթէ դու ես, հրամայեա ինձ
գալ առ քեզ 'ի վերայ ջրոցս։ Եւ յասէ Յիսուս, Եկ։
Նոյնժամայն ջերմեռանդն առաքեալն 'ի բաց ոստու-
ցեալ 'ի նաւէն՝ գնայր 'ի վերայ մկանանց ջուրց ա-
զատաբայլ իբրև 'ի ցամաքի, հասանել առ անձկա-
լի ոգի իւր և վարդապետ. այլ 'ի յառնել յանկար-
ծակի նոր մրրկի՝ երկեաւ, և իբրև սկսաւ ընկղմիլ,
աղաղակեաց առ Յիսուս, ոգի փրկեա զիս. և ամենա-
գութն Յիսուս վաղվաղակի ձգեաց զձեռն իւր և կալաւ
զնա, քաջալերեցեալ ինն յանդիմանելով զսակաւահա-
ւատութիւն նորա։ Եթէ 'ի յանկարծ երկիւղն անտի

գոյն իմն նուազումն եղև վատահաւատ նորա, յոր վատահացուցեալ էր զնոսա Յն, վասնզի ասէր նոցա առաւել լուսափայլ արար զքանչելին։

Լ՝սա և այլքն ազաչեցին և ընկալան զՅն ի նուն, * և կամէին (ասէ յովհաննէս) ընդունել զնա ի նաւն։ Եւ Յն ի նուն առ նոսա, և զոյգ ընդ նմին դադարեաց հոգին, և խաղաղացաւ ծովն։ Լ՝մենեքեան որք էին ի նաւ անդր, զարմացեալ յաղագս կրթեցան առաւել քան ի վերայ հացին. ուր պարտ էր նոցա ի բազմացուցանելոյ ի միտ առնուլ թէ ամենակարող է նա. այլ թէպէտ բարեկիրթ էին և բարեյօժար առ Յն, բայց տակաւին չէին մերկացեալ զշինական իմն թմբրութիւն և ապուշութիւն. վասն այնորիկ ոչ իսմանային զհետևանս արանչելեացն զոր աչօք տեսանէին։ Ո՞անալէին զՅն որդի՞ ՝ն, ՝ոծ Հնմարիտ, և այնպէս խոստովանէին և այնպէս քարոզէին. բայց տակաւին ի խորին թմբրութեան իւրեանց մնային, ոչ ուշ եդեալ ի կատարելութիւն նորա, և առաւել յամենակարող զօրութեան նորա։ Ունէին ծանօթութիւն բազում սկզբանց, այլ ոչ գիտէին ի վար արկանել զնոսա՝ մերձեցուցանելով ի գործ։ Օ արմացան ընդ բազմաւորութիւն հացին. այլ առաւել զարմացան յորժամ տեսին զՅն զնալ ի վերայ ջուրց. և յաւելու զարմացումն նոցա, յորժամ տեսին՝ զի ի մի ակնարկութեան նորա որպէս սալայատակ գոսն ջուրք ընդ ոտիւք սլեալոսք. և ի ծայր եհաս հիացումն նոցա, յորժամ տեսին զի ի դնել Յոի զոսն ի նաւ անդր՝ իսկ և իսկ հանգարտեաց հոգին, և խաղաղացաւ ծովն. վասն որոյ միաբան անկեալ առ ոտս նորա՝ երկիրպագին նմա. և զդաւանութիւնն զոր և այլ անգամ արարին՝ կրկնեցին և ասա ասելով, արդարև որդի՞ ՝ն էս դու։

Լ՝սա տակաւ ինչ թիւրարշուեալ, բայց մեծագոյն կարողութիւ՝ վարեալ, եհաս նաւն ոչ յերկիր գերգեացուց, որպէս մեկնիչ ոմն վրիպանօք տեղագրութեան համարեցաւ, այլ յերկիրն գենեսարէթայ, առ որ մնա էր կարիաւնաւոր. իբրև ծանեան զոր տեղ-

բոյն զհատանել Հոգի յերկիր նոցա, վաղվաղակի ազդ արարին ընդ ամենայն զաւառն իւրեանց, և սկսան մանչեաք բերել յամենայն տեղեաց զՏիւանդս, ուր և լսէին զնմանէ՝ թէ անդ իցէ. և ուր և մտանէր 'ի գեղս կամ 'ի քաղաքս կամ յագարակս, դնէին 'ի հրապարակս զանխտուժեալս. և աղաչէին զնա՝ զի զոնէ 'ի քղանցս հանդերձից նորա մերձենայցին. և որք միանգամ մերձեցանն, փրկեցան։ Սովին գործով ՝ն մեր եմոց մեզ ուսումն կարեւոր՝ մեծաւ յաւ գութիւ, և կենդանի հաւատով և բարի յուսով մատչել առ սրբազան նշխարս անօրինաւէ իւրոյ, որպէս և առ մատուռս սրբոց. զի հաճոյ է նոցա յիշատակ իւրոյ մարդեղութիւն, և յիշատակութիւն սիրելեաց իւրոց. որոյ վասն իսկ ասէպ հրաշագործն նոքաւք 'ի փառս իւր։

'Ի վաղիւ անդր բազումք եկին 'ի տեղին, ուր բազմացոյց Հոգ զՀացն և զձուկն. վախճան զալոյ նոցա էր թագաւոր կացուցանել զնա. այլ ոչ գոհն, և զարմացան մեծապէս։ 'Ի նախընթաց աւուր տեսեալ էին անդ մի միայն նաւ. և զիտէին զի նոքա գնացին աշակերտքն և եթ. իսկ Հոգ չէր մտեալ 'ի նա. և այլ նաւք, զորս տեսանէին յայնժամ 'ի ծով եղելսն յայնոսիկ, 'ի նմին առաւօտու հասեալ էին անդր. ուստի և հաւատսի էին թէ Հոգ ոչ էր անցեալ յայնկոյս ծովակին. զի գիշերն չէր գիտող ժամանակ՝ ճանապարհ առնել հետի ընդ ցամաք մինչև 'ի կապառնաումայ։ Զէր ինչ գժուարին նոցա զմտաս ածել, թէ որ հինգ հացիւ և երկու ձկամբ յագեցոյց հինգ հազար անձինս՝ կարող էր առանց նաւու ցամաքս ոտիւք անցանել ՝ն այն ծովակ։ Սայց թանձրամիտ ամբոխն տեսանել զհրաշս. այլ ոչ գիտէ հանել զօրինաւոր հետեւութիւնն թէ որ զայն արար, կարող է և զոյս առնել։ Զի որպէս կարծէին ոմանք, վասն չգտանելոյ զնա յանապատի արտաքոյ ակնկալութեան իւրեանց՝ փոխեցին ասուհետեւ զիսորհուրդ իւրեանց վասն հրաւիրելոյ զնա 'ի թագաւորութիւն. զի շարժմունք խուժանին ոչ յառաջագոյն երկար և հանգարտութիւն խորհեալ՝ գիւրաւ զկոյ առնուն յա-

մնայն փոքր խոչընդակաց. զուցէ խորհեցան, թէ յանապատն անդ անուանել զնա Թագաւոր՝ փոքր էր վասանգն. զոր թէ յանձն առնոյր, յայնժամ խորհէին ընդ նմա և զեղանակն հրատարակելոյ զնա Թագաւոր. զի ոչ պակասէին նմա զինուորքն, եթէ կամէր բազմացուցանել զդրամն, որպէս բազմացոյց զՀայն և զՅունն։ Լ՚ալ՚ի մարդաշատ քաղաքի, որ պիտի էր կափառնաւում պաշտպանեալ ահեղ զինուորաւն Հաւմայեցւոց՝ ՚ի խօսել վասն Թագաւորելոյ ընիկ երբայեցւոյ՝ մեծագոյն արիութիւն պիտէր։ Օ խարդ և իցէ, զայս յայտնի ընթեռնումք, թէ առին նորա զնաւան և եկին ՚ի կափառնաւում խընդրել զՆՅՈ. զոմն զնա և խօսեցան ընդ նմա. այլ ոչ ընթեռնումք թէ ասացեալ իցեն ինչ վասն Թագաւորութեան։ Զուցէ ունէին զայն ՚ի մտի, բայց ոչ իշխեցին յայտնել. զի ՆՅՈ եհատ զամենայն բան ՚ի բերանոյ նոցա՝ ցուցանելով զանձն լինել առաւել քան զԹագաւոր, այսինքն Աշմարիտ որդի ՅՈ, և խոստացեալ մեսիա։

Դ՚նախընթեաց աւուր յետ խրատական վարդապետաւն՝ կերակրեաց զնոսա Հացիւ և Ձկամբ. իսկ այսօր կամեցաւ կերակրել նոր ինն խորին վարդապետաւնքն՚ի վերայ երկնային Հացին։ Հարցին և ասեն ցնա. ուարբի երբ եկիր այսր. ՆՅՈ ոչ եհատ պատասխանի առ Հարցումն նոցա, այլ՚ի վերՀանելով զծածուկ դիտաւորութիւն նոցա, կամեցաւ յայտնել զմասնաւորութիւն իւր. խնդրէք զիս ասէ՝ ոչ՚ի սակս նշանին կարողութիւն իմոյ՝ զոր տեսէք, այլ զի կերայք և յագեցայք. ոչ խնդրէք զիս վասն փառաց իմոց, այլ վասն ձերոց առանձնական շահից։ Լ՚ոյս յառաջ տանելով զբանն՝ խօսի զանձնէ բան որում առ վոր էր՝ յերբորդ դէմն անուամբ որդւոյ մարդոյ. վասն զի յայտնելով զծածուկութիւնն, ոչ կամէր զի մեռացին և զՀշմարիտ մարդկութիւն իւր։

Խրատէ զնոսա չլինել այնչափ հետամուտ՚ի խնդիր մարմնաւոր կերակրոյ, որ՚ի կորուստ գնայ։ այլ յաւէտ Հոգեւորականին՝ որ մնայ՚ի կեանս յաւիտենից, զոր նա ինքն որդին մարդոյ տացէ նոցա.

քանզի նոյն ինքն որդին մարդոյ իբրև մեռիս գլուխ ամենայն օձելոց մինչեցուս ի հօրէն ոչ. վասն որոյ և նոցա անկ է պատրաստել զանձինս ընդունարան ուծային հնարեալ ի հոգիս իւրեանց՝ հաւատալով ի նա իբրև ի միածին՝ ի հօրէ առաքեալ. Եւ յերբորդ գէմն խօսէր, բայց նորա՝ թէև տխմարքդ՝ քաջ խնացան թէ զանձնէ խօսէր. ուստի և թուէր նոցա թէ մեծ իմն պահանջէ ճանաչել զնա որդի ոչ. առ որ մեծագոյն նշան պիտէր բան նոցին կարծեաց. Հեռին զբանելագործութիւն նորա ի բազմացուցանել զհայն. բայց ասէին թէ և մոխէս ետ հարց իւրեանց զմանանայն յանապատին. որպէս ընթեռնուէր. * Օ հաց յերկնից ետ նոցա ուտել։ և ասէին նա ոչ էր մեռիս, և ոչ որդի ոչ։ Եւ այս դիմադրութիւն ետ Եւ պատասխանի. չէ ճշմարիտ թէ մոխէս տուեալ իցէ հարց ինչ յանապատին հաց յերկնից։ Հայտնի են իրքդ. զի ոչ ինքն մոխէս եղև երբէք յերկինս, կամ եկն յերկնից, և ոչ մանանայն գոյանայր յերկինս, այլ յօգս փոխարերութիւն երկինք կոչեցեալ. և ոչ իակ էր գործ խնացուցանել կամ կարողութիւն մոխիսի, ուր և ինքն որպէս զայլսն կարօտ էր սնմի։ Ուստի ի մանանայէն չէ մարթ հեռանեցուցանել լինել մոխիսի ուստակ գերագոյն կարողութեան, թող թէ ամենակարող. ուր ընդ հակառակն՝ ի բազմացուցանել Եւ զհայն իւրով զօրութիւն՝ լուսափայլ երևեցոյց զամենակարողութիւն իւր. որով էտ բաւական նշան ուծութեան իւրոյ։ Լա՝ զի մանանայն էր միայն նշան և օրինակ հային անմահութեան, զորոյ զառաջին ծանօթութիւնն կամէր Եւ տալ յայտնեալ. վասն այնորիկ ասաց, հայրքիմ տայ ձեզ զհայն յերկնից զճշմարիտ։ Ելեկնից սակ զինքն՝ զի ոչ գայր յամպոց կամ յօդոց, այլ ի ծոցոյ հօր, գոլով ճշմարիտ որդի ոչ տուեալ աշխարհի, զի տացէ կեանս աշխարհի։ * Հաց յոյ է, որ իջանէ յերկնից և կեանս տայ աշխարհի։ Լա՝ միկ ժողովուրդն հաց լսելով, և կարծելով թէ զինքն թական հացէ խօսի, խնդրեցին տալ նոցա զհայն զայն ամենիւ և կենդանարար առանց աշխատութեան.

* Տէր ասէն՝ յամենայն ժամ տուր մեզ զհացն զայն ։

Յայնժամ զայլաբանութիւն՝ զոր ոչն իմացան՝ մեկնեաց նոցա Յիս, ասելով, թէ ինքն իսկ է հացն կենդանի և կենդանարար. և որ գայ առ նա հաւատով և գործով, և ոչ հեռանայ 'ի նմանէ սրտիւ, կայ յայնպիսում վիճակի երջանկութեան, զի ոչ երբէք քաղցիցէ և ոչ ծարաւեսցի յաւիտեան։ Այս եցոյց նոցա թէ տեսին նշանս բաւականս առ իմանալ զայն Աշմարտութիւն, սակայն և այնպէս յանձն առնու երկրորդել՝ զոր այլ անգամ ասաց նոցա։ Տեսիք զիս ասէ այնչափ յայտնի նշանաւք ՈՒԾՈՒԹԵՆ իմոյ, և ոչ հաւատացիք. արդ թէ ցուցանէք ինձ զի եթէ այլեւս աքանչելիս տեսանիցէք, հաւատայցէք։ Հաւատան է բարի ինչ, առ որ ոչ լինի ժամանել լոկ բնական տրամաբանութեամբ, կամ միայն բնական Աշխատանքներեամբ, զի է պարգեւ Աստուծոյ։ Յամենայն ազգաց բանաւոր արարածոց մեծատուն և աղքատը, իշխանք և տրուկք, արք և կանայք, ծերք և տղայք, տիեզերք և սերովբէք և սերովբէք և ամենայն հրեշտակք տուեալք ինձ 'ի Հօրէ, զան առ իս, և ես ոչ մերժեմ զոր կենդանի հաւատով զան առ իս։ Օ՛ի ինքն ես յերկնից ոչ զի զմարդկային կամս իմ արարից, այլ զկամս Հօր իմոյ որ առաքեաց զիս։ Այս կամք Հօր իմոյ այս են, զի զամենայն զոր ես ինձ, ոչ կորուսից 'ի նմանէ զոք. այլ յարուցից զնա 'ի կեանսն յաւիտենից։

Այսպէս քրիստոնէիսն մեծ յարեաւ 'ի մէջ ամբոխին վասն ասելոյն Յիսի զանձն հաց կենդանի ինքեալ յերկնից։ Իմացան զայլաբանութեամբ հացին, այլ ոչ կարէին իմանալ, թէ զիարդ ասէր զանձնէ ինքեալ յերկնից. զի ոչ հաւատային զնա լինել որդի Աստուծոյ։ Ուստ ասէին՝ Յիս, որդին Յովսէփոյ, զորոյ մեք գիտեմք զհայրն և զմայրն. զիտեմք զի ասա յերկրի մերում ծնաւ, ապա զիարդ ասէ՝ թէ ես յերկնից ինքն։ Այս պատասխանի Յիս և ասէ. մի քրթմնջէք ընդ միմեանս, որպէս թէ բնական տրամաբանութիւն կարիցէք հասու լինել այսմ Աշմարտութեան.

ամենայն մարդկային մտածութիւնք ընդունայն են, զի առանց օգնականութեան գերբնական հնարքաց չէ մարթ գալ ի հաւատս։ Խորհուրդ տնտեսութեան իսկոյ՝ միաւորութիւն ածային և մարդկային բնութիւն ի միում անձին ածորդւոյս՝ ի վերայ է քան զամենայն միտս, և անհասանելի քան զամենայն բարձրութիւն. վասն որոյ ոչ ոք կարէ գալ առիս, եթէ ոչ հայր իմ երկնաւոր ձգեսցէ զնա. առանց նորա անմատչելի է այս խորհրդարան։ Իրկանիկ է նա, որ գործակցելով հնարքաց՝ երթիցէ զհետ ածային կոչման. զի ինքն որդին հանդերձեալ է յարուցանել զանպիտանն յաւուրն յետնում ի յաւէժական փառաւորեալ կեանսն։ Ամի գնիցէք ասէ ի մտի, թէ վասն այնորիկ ոչ հաւատայք զիս որդի ՝՝՝, զի չանիք հնարքն, և չէք ձգեալ և առաջնորդեալ ի հօրէ առ գերմարդկային հաւատս։ Ի՞նչ մարդասիրութիւնք իւրով կոչէ զամենեսին. որպէս և գրեալ է ի մարգարէս. * Յո՛ երկնչին ամենեքեան ուսեալք յայ։ Ամ՝ ի գիրս եսայեայ գրի առ մեզ, * Յո՛ զամենայն որդիս քո ուսեալս ի՝՝՝ն։ (եսայ. ծդ. ։3։) Ամենան է յայանի, թէ՝՝՝ մայ ամենեցուն զհնարքս բաւական. որում եթէ գործակից լինի մարդն, առաջնորդի առ Աշմարիա հաւատս. զայս յայանի եւ մեկնեալ ՝՝՝ն ինքնին յասէր։ * Ամենայն որ լսէ ի հօրէ և ուսանի, գայ առ իս։ որով տայ իմանալ թէ չէ բաւական ուսուցանելն ուսուցչի, այլ պիտի և ուսանելն լսողին. կամ՝ որ նոցն է՝ չէ բաւական լսել ի որսի զկոչումն հօր, այլ հարկ է լսել մտագիւր և հլութիւն, և ըստ նմին անձնիշխան կամաւ երթալ զհետ, և ոչ ընդունայն առնել զնարքն։

Եւ՝ ամենեքեան՝ որք լսեն զկոչումն եթէ՝ հեռաւոր, և եթէ՝ մերձաւոր կամ անմիջական, հասանեն առ Աշմարիա հաւատս, զի բազումք ընդդէմ դառնան հնարքաց. այլ որք լսեն զկոչումն հնարքաց և ի վար արկանեն, հասանեն Աշմարիա հաւատոյ։ Սակայն վարդապետութիւնք եթագ ՝՝՝ն նոցա ի միտ առնուլ, զի եթէ ոչ հաւատային զարդին մարդոյ կամ զորդին մարիամու գալ միանգամայն և որդի ՝՝՝, և

ուծ Աշմարիա, զիւրեանց յանանութիւն մի տացէն պակասութեան ընթացս, որպէս թէ հայր յիւրն կոչմանել ոչ տայր նոցա ձեռն առաջնորդել հաւատալ ի նա, այլ իւրեանց կամակորութեան ընծայեցին, զի ոչ անսան առաջնորդութեան սոյ։ Չիաւել ասել նոցա, մի պահանջել տեսանել զհայր առ ի անսալ առաջնորդութեան նորա. այնչափ մարդիկ եկին զհետ իմ, յորոց ոչ որ երբեք եռես զհայր. պարտ է ձեզ վստահանալ ի նա, որ գոլով ուծ յոյ, նա միայն է՝ որ միշտ տեսանէ զհայր։ Լայս առ առաւել շարժել զնասս հաւատալ վարդապետութեան իւրում, կրկին հաստատութեամբ զեռատմունս իւր. * Ամէն ամէն ասեմ ձեզ, զի որ հաւատայ յիս, ընդունի գկեանսն յաւիտենականս ։

ԳԼ. Լ.

Լուսոյ երկրին յաշակս խրիստոսի հաստատութիւն, զոր հանդերձեալ էր սահմանել ի երեսն անոգոս սիրոյն խորոց առ մարդիսն։

* Լայս եմ հայցն կենդանի ։ (յովհ. ԺԴ. 48. մինչև ի վերջ գլխոյն։)

Յ՝ սոյս ժողով մարդկան մինչև ցարդ մեկնեաց զերկու հարկաւոր հաւատոյիս. մի՝ զլինել իւր որպէս Աշմարիա մարդ, նոյնպէս և Աշմարիա ուծ. բան որում մարդ՝ արդէն գիտէին զնա. բան որում ուծ՝ արդէն ցուցեալ էր այնչափ սքանչելեաւք՝ զոր արար ինչնիչխան զօրութիւն, և ասէպ կրկնելով զայս վարդապետութիւն, մինչ ոչ ևս պիտոյ լինել այլևս ապացուցի։ Երկրորդն էր՝ թէ առ ի հաւատալ զայս Աշմարատութիւն չէ բաւական լոկ արտաքին քարոզութիւն նաև հանդերձ սքանչելեաւք, այլ հարկաւոր է և ներքին գերբնական շնորհք և գործակցութիւն մար-

դոյ։ Սովին երկու հարկաւոր իրաց երայց Յա Ճանա-
պարհ առ երրորդն. զորոյ զենաբանն զոգցես եւ
կանխաւ, և ահա սատ սկսանի ուսուցանել լիով-
խմն զանդիսի ինչ՝ զոր չէ մարթի խմանալ և հաւա-
տալ լոկ մարդկային զօրութ, բայց գիւրին է ուծային
օգնութիւն աներկրայ հաւատալ այսմ, որ արդէն 'ի
քո հաւատացեալ է։ Յա Ղ որուամ Ճշմարիտ մարդ՝
ունի մարմին մարդկային. և բան որուամ Ճշմարիտ
ուծ՝ ունի 'ի ձեռին զամենակարողութիւն. և ահա 'ի
սոսին վերածի խորհուրդ առաջիկայ վարդապետու-
թեանս։

Ղեկեա էր սահմանեալ փրկչին մինչև ցայժմ զոր-
հուրդ ամենասք հաղորդութիւն, այլ ունէր սահմա-
նել յայսմհետև զինի սմի միոյ։ Լայ զի յիրս ծա-
նուցան և դժուարին էր նորա սովորութիւն յառաջա-
գոյն պատրաստել զսիրաս առ այն, բազմօք յառաջ
տայր զկարևոր ծանօթութիւնս. զորօրինակ արար և
վասն չարչարանաց իւրոց և յարութեան և հանդարձ-
մանն յերկինս. և վասն գալստեանն հոգւոյն Սրբոյ. և
վասն վերջին դատաստանի։ Լա զի նորոգ բազմա-
ցուցեալ էր զՏայն, զայն ասէնս սատ առիթ խօ-
սել զանձնէ ընդ այլաբանութիւն կենդանի հացի իջել
յերկնից։ և ապա անցանել խօսել վա խորհրդոյն
զոր հանդերձեալ էր սահմանել յիւրում ժամանա-
կի։ Խորհուրդն է գոյափոխութիւն բոլոր գոյացութեան
հացին և գինւոյն 'ի մարմին և յարիւն Քրիստոսի։ յա-
սելն քահանային 'ի վերայ նիւթոյն զնա բանի հրա-
շագործ օրհնութեան. և ինչպէս ընդ տեսակաւ հացին և
գինւոյն նոյն ինքն Քրիստոս ուծ. զոր ընդունին հաւա-
տացեալք բան եղանակի կերակրոյ և ըմպելւոյ։ Յա
'ի ժամուն ոչ մեկնեաց ամբոխին զեղանակն, որով
կամէր տալ զինքն մեզ 'ի սնունդ, այլ միայն յայտ-
նեաց թէ կամի տալ. և ծանոյց զպարտս մեր ընդու-
նելոյ զնա 'ի մեզ, և զպտուղն որ լինելոյ էր 'ի մեզ՝
յընդունելն զնա։ Հարքն մեր ասէ կերան զմանա-
նայն յանապատին. բայց ոչ էր այն կերակուր, որ
զօրեացէ պահել 'ի յաւիտեան. քանզի ահա մեռան
ամենեքեան՝ որք կերան զայն։ Լայ սատ առաջի

դնի ձեզ հաց ի՞նչաւ յերկնից. զի որ ոչ ուտիցէ ՚ի սմանէ՝ արժանապէս, ըստ բնութեան այսր կերակրոյ՝ ոչ մեռանի։ Այս է՝ հացն կենդանաց որ յերկնից իջեալ, որ ուտիցէ ՚ի հացէ յայսմանէ կեցցէ յաւիտեան. հացն զոր ես տաց՝ մարմին իմ է, զոր ես տաց վասն կենդանաց աշխարհի։

Այսպէս երկրորդէր ՚ուրն զանձնէն ի՞նչաւ գալ յերկնից. զի ունկնդիրքն իւր քաջ ՚ի միտ առցին, եթէ արդի է այ և ՚ուծ ՀՇմարիտ. ընդ որ եթէ հաւանիցին, ոչ կարիցին կրել դժուարութեան ՚ի հաւատալ զայն, զոր չէին բաւական խմանալ թէ կարիցէ տալ զմարմին իւր նոցա ուտել առանց իւրոյ մեռանելոյ։ Այնմ նորա ասէր անդն կային՝ հաւատային զնա ՀՇմարիտ ՚ուծ, ունէին ասել. * Այս ամենակարող է, ապա կարող է տալ մեզ զմարմին իւր յուտել։ Այլ զի ոչ հաւատային, և յառաջ քան զհաւատալ կամէին գիտել զհաւատոյս, սկսան վիճել ընդ միմեանս, թէ զիարդ կարէ սա տալ մեզ զմարմին իւր յուտել։ Զիմարքն ասին, զի խնդրէին խմանալ տրամաբանութիւնքեանց զգերմարդկային եղանակն գերբարձրաբարձ և անճառ խորհրդոյս, զոր ակն ոչ հատես, և ունկն ոչ լուաս, և ՚ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաս։ Զոսն որոյ և Այս ոչ կամեցաւ տալ պատասխանի առ Հրէայսն հետաքննութեան նոցա, թէ զիարդ կարէ տալ զմարմին իւր յուտել։ Հեռանէր յարեւանի։ զի հաւատատ սովորութիւն էր նորա չտալ պատասխանի առ ղէՀարդ. ՀՀՀՀՀ խրատուելոյ ուսուցանել, և կամէր զի հաւատացեալն նմա խոնարհ հպատակութիւն, թեև չիմանային զեղանակ խորհրդոյն։ Նիկոդեմոս եհարց ցնա. * Օ խարդ կարէ մարդ ծնանել որ ծերն իցէ։ (յաՀ. գ.) Այս կրկնեաց նմա զՀարկաւորութիւն ծնանելոյ մկրտութիւն, այլ ոչ մեկնեաց զեղանակն։ Դարձաւ Նիկոդեմոս հարցանել. * Օ խարդ մարթի այդպէս լինել։ Այս ոչ էր պատասխանի առ նորա ՀՀՀՀՀ. այլ կամեցաւ զի անապայտ հեղինակութեան իւրում, ասելով. * Օ որ գիտեմք խօսիմք. և զոր տեսաք վկայեմք։ Զինն սամարացի եհարց ցնա զիարդ դու որ հրէայդ ես՝ յինէն ըմպել խնդրես ՚ի

կնոջէ սամարացւոյ։ և ոչ առ այս ինքդ նիր։ եւ պա-
տասխանեի. այլ յայտնեաց նմա, թէ ինքն է խոս-
տացեալ մեսիան։ Մինչդեռ և սատ 'ի վիճել հրեից
ընդ միմեանս, * Օ խաղդ կարէ սա տալ մեզ զմաքս
մին իւր յուտել։ Ասա առ ինքդ նիր չարաչար պատաս-
խանեի. զի որպէս գրեթէ յամենայն մատուռս հաւա-
տոյ յայտնեալ է առ յոյդ գոյացութիւն, բայց եզա-
նակն ոչ է յայտնեալ. նոյնպէս և այժմ կամեցաւ
Ինքն նուաճել զնոցայն ըմբոստութիւն և զյանդգդ-
նութիւն. և ուսուցանել մեզ հաւատալ զանձն յայտ-
նեալ, առանց գիտելոյ զանձդն. յորժամ ոչ է
յայտնեալ։

Պարզէն 'ի հաւատոց է, թէ մի և նոյն բնութիւն
է յերիս ուծային անձինս՝ իբրպէս զանազանեալս 'ի
միմեանց. բայց թէ զիարդ, մնայ անքննելի։
Թէ որգին է ծնունդ հօր յաւիտենական, և հոգին
նոր բղխումն յերկաբանչիւրոց, և երեքին անձինք
էակիցք և մշտնջենաւորակիցք. այլ թէ զիարդ,
անհայտ է յարարածոց։ Իսկ թէ մարդ նպատակաւ
բնեալ գերբնական ջնորհօք՝ է կատարեալ ազատ, գոր-
ծել զգործ փրկական, թէեւ ոչ գործիցէ. և թէ
ջնորհքն է պարգևս պարգև ձրի ամենեին և ան-
պարտական, միանգամայն և հարկաւոր առ 'ի կա-
տարել գործել զգործ փրկութեան, է իր յայտնեալ յոյ,
այլ եղանակն 'ի վերս է քան զմերս հասանելի։ Որպէս
և այն թէ մարդն է ազատ չգործել զգործ փրկա-
կան նաև օգնութիւն գործունեայ ջնորհաց, թէեւ
գործունեայ ջնորհքն անվրէպ գործիցէ, և գործու-
նեութեան ջնորհաց անվրէպ զհետ գայցէ գործն։ Իսկ թէ
ունել կամ չունել զգործունեայ ջնորհս ոչ իցէ 'ի ձեռս
մերս՝ է իր յայտնեալ յոյ. այլ թէ զիարդ միաբանիցի
պարզ բուսականութիւն և գործունեութիւն ջնորհաց
ընդ կատարեալ անձնիշխան ազատութեան, ոչ է յայտ-
նեալ յոյ։ Այս և այլ ոստոյն նման մատուռս հաւ-
ատոյ պարտ է լինել ազատաւան յուծային ամենա-
կարողութիւնն. թէեւ առ կատարեալ խմացումն ոչ
հասանիցէ տկարութիւն մեր։ Նուամանք շատացին
հաւատալ և երկիրպագանել յայտնելոյ պատրաս-

տական հաւատով, առանց զայլ ինչ եւս խնդրելոյ։ Աստուածականք նոցնպէս հաւատացին յԺամարմիտ հաւատով. եւ եթէ արարածեացն 'ի վար արկանել զաստուածեանսն ջանս իւրեանց տրամադրանելով հաւատական կարծեօք 'ի վերայ եղանակաց ոչ յայտնելոց յայտնեալ խորհրդոց, պարտին մեկիլ յայս ուսումն խորին խնդարհաւատութեամբ եւ բազում յարգութեամբ. այլ ոչ ընդ երկրայութեամբ արկանել զայն զոր ոչ ասաւցանեն մեզ 'ի ձեռն նոր կանթուղիկէ եկեղեցւոյ, առ չկարելոյ իւրեանց մեկնել զեղանակն. այլ միշտ պատրաստ լինել մերժել զամենայն կարծիս, յորժամ իւիք իւրք իցեն հակառակ վարդապետութեանցդ եկեղեցւոյ, այսինքն հակառակ արամ որ է յայտնեալ յայ։ Լաւ զի եւ յիրս բնականս կան առ բնաբուսս խնդիրքն անլուծանելիք 'ի կարծ հաստատուն մերմն, սակայն եւ այնպէս ոչ ուրանամք զգոյացութեան նոցա՝ վասն չկարելոյ մեկնել զիսկութեան կամ զեղանակ նոցա։

Սովորեալ խմանաս, թէ առ վէճն հրեից, * Օ խրդ կարէ սա տալ մեզ զմարմին իւր յուտել։ Էր իրաւամբք ոչ բացածանոյց թէ զիարդ հանդերձեալ է տալ. այլ 'ի մեր 'ի վայր յեղյեղեալ հաստատեաց զընդունելութիւն Ը պատժով զրկելոյ 'ի յաւիտենական կենաց։ * Լրթէ ոչ կերիջիք զմարմին որդւոյ մարդոյ եւ արբջիք զարիւն նորա, ոչ ունիք կեանս յանձինս։ Յաւել զնոյն կրկնելով եւ հաստատելով, թէ որ ուտէ զմարմին նորա, և ըմպէ զարիւն նոր, եթէ մահուամբ մեզզոր ոչ խափանեացէ զդրծն, ուստի զկեանս յաւիտենականս. և յաւուրն յետնումն յարիցէ 'ի փառս։ Լրա թէ մարմին նորա Ճշմարիտ կերակուր է, և արիւն նորա Ճշմարիտ ըմպելի է. որ ուտէ զմարմինն զայն, և ըմպէ զարիւնն, բնակէ 'ի Էր, և Էր 'ի նմա։ Լրա յաւել. կենդանի է հայրն որ առաքեացն զիս. և ես կենդանի եմ վասն նորա. այսինքն վասն զի եմ 'ի նմա, և ամենեքին միացեալ ընդ նմա. նոյնպէս յարմարական հանմատութիւն՝ որ ուտէն զիս, ունելով զիս յինքեան և գոյով միաւորեալ Ը իս, կեցցէ վասն իմ։ Լրպա ասէ, ամենեքն

բայ լերուք, զի այս և հացն՝ որ յերկնից իջեալ յան-
չափս գերազանց քան զայն՝ զոր հարքն ձեր կերան
յանապատին, այսինքն քան զմանանայն որ չգոբեաց
պահել զժամանակեան կեանս նոցա և մեռան. այլ
որ ուտէ զհացս զայս, զօրութիւն նորին կեցցէ յա-
ւիտեան։

Յայսմ վայրի յուշ առնել աւետարանին, թէ
զայս ամենայն խօսեցաւ յս 'ի կափառնաւում 'ի ժո-
ղովրդանոցն, ուր եկին և առաքեալքն և աշակերտք
և այլ ժողովուրդ բազում։ Լուսաւորք և մեկնիչք և
ուսուցանք բազմք յաղթահարեին զնոքաբանդս վասն
ժխտելոյ նոցա զիսկութիւն հրաշափառ խորհրդոյ ա-
մենանոր հաղորդութիւն, և ժխտելոյ զհանդամանս ա-
ւանդութեաց և սովորութեաց կանոնիկ եկեղեցւոյ.
այլ զի յայտնի է այն ամենայն իւրաքանչիւր ուղղա-
փառ քրիստոնէի, մեք անցցուք 'ի կարգ պատմութիւն
աւետարանի։

Լսեսակարգեալ վարդապետութիւն Քրիստոսի 'ի վերայ
անձնառելի խորհրդոյն՝ չեզև ընդունելի և յայնժամ
բազմոց յաշակերտաց անտի. աշակերտաք խիստ ոչ
զընտրեալսն 'ի քէն, այլ զինքնակամ ժողովեալսն՝
որք չքնին զհետ Քրիստոսի լսել զվարդապետութիւնս նոր։
Լուր յոլովք յայսպիսեաց ատան կշռելով զանծայնն
խնամութիւն ըստ իւրեանց կարգ հասարակութեան, հա-
մարեցան թէ առնուլ 'ի կերակուր զմարմին և յրմ-
պելի զարիւն փրկչին հարկ էր արդեաք առնել զայն
որ ինչ լինի 'ի ապանդանոցս՝ հատանել 'ի մասունս
զմարմինն, և ծաղել առատմամբք. նորոգեալ և ըմ-
պել զպատուական արիւնն՝ ի պատահմամբք գինւոյ,
որպէս ըմպեն զարիւն 'ի մահ դատապարտելոյն 'ի
գեղ վերնատութիւն։ Լսելիսք մնացուցեալքն ձեւացու-
ցանելին յանձինս դժուարութեան անկարելի առաջի
կարողութեան Քրիստոսի, թէ զիարդ հնար էր նմա կնն-
դանի մեալ՝ 'ի տալն զմարմին իւր յուտել, որ լինէր
հատանմամբ 'ի մասունս. և այդ ոմանց յայնչափ բազ-
մաւոր անտի լինէր բաւական մի միայն մարմին իւր -
մանաւանդ զի քաջ խմանային, զի պատուէրն ուտելոյ
զմարմին իւր ձգէր և առ հետապայս. և որոշ մարդ

էր պահել միշտ մտաքնում՝ մեկ մարմնոյ անտի վասն այնոցիկ՝ որք առ յապայ ծանանելոց էին յաղթարշի։ Ի վերայ այսր ամենայնմէնի մեծ համարելին պարտ գնել մարդոյ ուտել զիա մարդկային, յորմէ բնաւ թէ գարշի և սակայ մարդ բանաւոր։ Որ կամի բազումս գիտել յառաջ քան զհաւատալ, ոչ երբեք հասանէ՝ ի բարոյ հաւատալ. զի ոչ երբեք ժամանէ բարոյ իմանալ։

Խիստ թուեցաւ նոցա բանն։ Դեռ, վասն զի ինչենին խստացուցին՝ ի ձեռն խաստուն սրտի իւրեանց. քանզի յանդգնեցան վստահանալ՝ ի խորհուրդս իւրեանց, որպէս թէ ամենակարօղն ոչ կարէր առնել իրաւ, զոր նորա խորհիլ անգամ ոչ կարէին։ Զրանցիկին՝ ի ծածուկ եւ միմիանս. և թէպէտ ոչ որ ծանոյց։ Դեռ զարտանքի նոցա, սակայն նա և յայտմ եւ նշան զիւրոյ ոճեղէն անվրէպ գիտուն, այսինքն թէ առանց ուրուք պատմելոյ՝ գիտէր զնոցայն զգաղտնի արտաքնի. վասն որոյ դարձաւ և ասէ ցնոսա. * Ի՞նչ զայթակղեցուցանէ զձեզ. իսկ արդ եթէ տեսանիցէք զորդի մարդոյ, զի ելանիցէ ուր էր զառաջինն։ Հովին գոյն բանիւ վերատին հաստատեաց զանձնէ եկեալ գոլ յերկնից. յորմէ հետևէր թէ ուրեմն առ մեծնայն իրաւ ոչնմանատիպաս է և կարօղ առնել զոր ասէ՝ այնպիսի օրինակաւ՝ առ որ ոչ հասանէր խորհուրդ մտաց նոցա։ Լաւ նովին բանիւ մեկն յայտնեաց՝ զոր յառաջն չէր յայտնեալ, թէ ելանիցէ յերկինս, և այն առաջի այսց բազմաց տեսողաց. յորմէ պարտ էր նոցա՝ ի միտ առնուլ, թէ միաւ նոքա ոչ էր տալ զմարմին իւր կոտորել՝ ի մատնս, զոր ասէր թէ ունի հանել փառաւոր յերկինս ուր յետ բազում ժամանակաց, զի համբարձումն իւր լինելոց էր յանդիման այսց բազմաց՝ ի նոցանէ։ Դայթակղեցայք ասէ իրրև ընդ իրս անհնարինս, զի ասացի ձեզ ուտել զմարմին իմ. իսկ արդ՝ եթէ տեսանիցէք զիս ելանել յերկինս՝ ուր էի յառաջ, զինչ ասիցէք։ Ի միոյ կողմանէ տեսանելով զիս իմով զօրութեամբ համբառնալ յերկինս, բռնադատիցիք խոստովանիլ, թէ ճշմարիտ պարտին լինել ամենայն բանք

իմ, որպէս Աշմարիտ գուսան զոր ասէի ձեզ՝ եթէ որդի՛ այ եմ։ Եւ ի միւս կոգմանէ սկսանիցիք ընդ անձինս ձեր ոգորիլ. զի եթէ մեղեալս յերկիրս սատ է մարմին իմ, անկարելի համարիցք թէ մարթի իցէ տալ զեռ ձեզ ի կերակուր, ապա քանի՞ առաւել անկարելի համարիցիք, յորժամ վերացայ յերկրէ, և եղիցի յերկինս։

Զայս յաւել ցոյց ուսուցանել զմեզ, թէ չէ պարտ իմանալ՝ որպէս նոքա իմանային, թէ նիւթական մարմին նոցա տայցէ նոցա ի կերակուր ընդ սեպհական տեսակաւ մոյ՝ որպէս զայլ կերակուր հասարակ։ Զարմին նոցա ըստ բնութեան և միայն մտածեալ՝ ինչ օգնէ. այլ ըստ այմմ է կենդանարար, զի որում միաւորեալ է զանձն հոգւոյն, այսինքն զանձն։ զի հոգին է, այսինքն անձնամին որ տայ կեանս այնմ որ ուտէ ի մարմնոյ անտի։ և եթէ որ մարմին նոր ինչ օգնէր, եթէ ոչ՝ ըստ որում միաւորեալ ընդ անձնամին։ ինքնին կարէին հեռանալ թէ չէ պարտ իմանալ զասացեալն նոցա ի վերայ եղանակի հասարակ կերակրոյ՝ որպէս ուտէն մարդիկ, այլ ի վերայ նոր եղանակի ուտելոյ, որ չիցէ անվայելուչ անձամբ։ * Զանն ասէ զոր ես խօսեցայ ընդ ձեզ հոգի է և կեանք։ ոչ խօսեցայ վասն նիւթական կերակրոյ, որ զմարմինն եւեթ մուցանէ առ ժամանակ մի, և ոչ պահէ յաւէժարար կենդանի. այլ խօսեցայ զանմահարար կերակրոյ, որպիսի է մարմին իմ և արիւն. վասն որոյ և ոչ նիւթական եղանակաւ, որ յիւրում ժամանակի յայտնեսցի։

Զնոքանց ցոյց ասելով գայթակղութիւն ամենց ի նոցանէ ոչ է յայտնանել, որպէս թէ պակասեր նմա կարողութիւն և խնամատարութիւն առ ի զգաստութիւն զայն դիւրին և թեթեւ և կատարելի առնել առանց զգուանաց. այլ յայտնանել, վասն զի ամենք ի նոցանէ շրջէին զհետ նոցա և լսէին զվարդապետութիւն նոցա՝ առանց Աշմարիտ հաւատոյ և անթիւ սրտի։ Լսէին վասն ընդվայրաբնութեան, կամ վասն մարդկային շահասիրութեան, կամ ի չարութենէ սրտի գտանել ինչ առ ի զրպարտել զնա, կամ ա-

ա.աշխարդեալք լոկ 'ի բնուէ, * Ա ամն այնորիկ ասէ ասացի ձեզ՝ թէ ոչ կարէ գալ առ իս, եթէ ոչ իցէ տուեալ նմա 'ի Հօրէ իմմէ։ Իբր ասել առ 'ի գալ առ իս Ինքնաբիտ հաւատով հարկաւոր էն հնարքը. ընկրտել առ իսմանալ զիրս գերբնականս լոկ բնական զօրութիւն մնաց՝ և խաբիլ և մոլորիլ. զի ոչ լինի հաւանել առ այս լոյս, եթէ ոչ հնարքը, որ է պարգև Հօր ոյ։

Լ.յայտնս խօսեցաւ ՅՀ. քանզի գիտէր ամենագէան, թէ ով էն որ ոչ հաւատան, և ով է այն որ մատնելոյն է զնա։ Լ.ՍԼ 'ի ժամէն յայտնման բազումք յետքնեկ աշակերտաց անտի թողին զնա և չգան յետս, և ալ ևս շրջէին ընդ նմա։ Ինդ այս հրաժեշտ տուտ ալինչ գժգնեմն է եղոյց ոնծային վարդապետն. նա՝ դարձեալ առ երկոտասան առաքեալսն որք մնացին առ նմա, (թող զեօթանասունսն որ չև ևս էին ընտրեալ), Եհարց ցնոսա և ասէ մի թէ և դուք, կամիք թողուլ զիս և երթալ։ Յայտնի էին նմա նոցայն ներբին խորհուրդք. բայց կամէցաւ, զի և նոքա գիտասցին թէ ինքն չէ կարօտ նոցա։ և ոչ կամի պահել զնոսա առ իւր հմտզանօք, և ս առաւել ոչ կամի բռնութիւն ունել զնոսա. այլ թոյլ տայ նոցա գնալ ըստ կամս իւրեանց՝ եթէ յոժարին վատրանջել 'ի նմանէ։

Ասասփեցաւ ի այսպիսի առաջարկուն վէճն հաւատոյ պետրոս։ և ևս պատասխանի 'ի դիմաց ամենեցուն, ասելով. ո տէր առ ո այլ երթիցուք. բանք քո էն վարդապետութիւք կենաց յաւիտենականաց։ ոչ այսօր սկսաք հաւատալ և ճանաչել, այլ յառաջ քան զայս հաւատացաք հաստատութիւք և ծանեաք եթէ դու ես Քրիստոս որդի ոյ։ Լ.յայտնս արար պատասխանի պետրոս հաւատալով և զայլ առաքեալսն զամենեսին ձայնակից ունել ինքեան յայն բան։ Լ.ասյց ՅՀ եղոյց, թէ չէն 'ի նոսն միտս ամենեքեան երկոտասանքն. ոչ ևս ասէ զձեզ զերկոտասանսդ ընտրեցի. և տակայն մին 'ի ձէնջ նման է սատանայի։ Ասվին բանիս երիս բաղխմանս արար ՅՀ. Ա՛Ն 'ի սիրտ յուդայի, որ գիտելով զանձն թէ որպիսի որ

իցէ, պարտ է զնոսա 'ի միտ առնուլ թէ յայտնի է Յիսի Նորին գազանի անպարշաւութիւն, և այնպէս ապաշաւել և խոստովան լինել զմեղս իւր, և հայցել 'ի քաղցրագութ վարդապետէն զողորմութիւն։ Լրիւ-բորդ բաղնաւանն եղև 'ի սիրտ այլոց առաքելոց. որոց ոչ գիտելով թէ զուտմիկ ասաց զայն բան, հարկ է ամենեցուն անկանիլ յերկիւղ մեծ զմնանոց. և թէպէտ խիզձ մնաց նոցա բարի վկայէր, տակաւն և այնոքա ունէին երկնչիլ խոնարհիլ և հայցել անգրդուելի հաստատութիւն։ Լրբրորդն եղև յամ լսելիս առ հաստատակ, զի մի լիցի ուանք յետոյ յաւուր մատնութեանէ յերկրայս անկանիլ զնձուութեանէ նորա. որպէս թէ առ չնանալոյց գյուդա ընտրեալ իցէ զնա 'ի դաս իւրոց առաքելոց վասն որոյ եւ այժմէն նշանակ յայտնի, թէ գիտէր զնա, և բոլորովին 'ի կամաւոր յոժարութիւն և 'ի բարութիւն իւրսի էր մատնիչն 'ի նմանէ զոր պահէր 'ի մէջ իւրոց ընտանեաց՝ քաջ գիտելով զհանդերձեալ մատնութիւն նորա։

Ա Ի.ԽՕՀԻ.Ն

ԱԹԱՌՔԻՆ ՀԱՏՈՐՈՑ

ՑԱՒՑԱԿ ԳԼԽՈՑ

ԳԻՐՔ ԱՌԱՋԻՆ.

Գլ. ա. Հաւատքն առաքելութեան, Աստուծոյ, և Քրիստոսի ծնունդ Լուսոյ, զոր Աստուծոյ տուին մեզ, և խոստմունք Քրիստոսի. երես 5
Գլ. բ. Լուսոյ աչք ըստ զրոյց զարմանալի ազնուութեան, և ցնծագանացութեան, և շնորհաց մարդկան. 11
Գլ. գ. Օրհնեալ բանն աչք անձանօր էր ազնուութեան յառաջ քան զերկրպագելի մարգարէսն. 17
Գլ. դ. Օրինաց ծանօթանալ ուրեք ծառայութեամբ եկեղեցւոյ ազնուութեան մարգարէսն յառաջ քան զմարմնաւոր բանն. 21

ԳԻՐՔ ԵՐԿՐՈՐԴ.

Ծանօթութիւն արքայութեան փառաց աչք մեզ Յոյ Աստուծոյ, և Յովհաննու մկրտչի. և խորհրդոց զոր հայցին զերկրպագելի մարգարէսն յոգ. 28
Գլ. գ. Հաղորդութիւն Աստուծոյ աչք մեզ Յոյ Աստուծոյ. 36
Գլ. դ. Հեղութիւն, և ծառայութիւն Աստուծոյ զոր բանին մարմնացեալ. 33
Գլ. դ. Բնակութիւն 'ի փառաւոր լուսոյն Աստուծոյ, կամ զոր նորա ընդ սէրն Յովսեփայ. 37
Գլ. դ. Աստ Յովսեփ խոստացեալ լուսոյն Աստուծոյ. 40
Գլ. ե. Հեղութիւն Յովհաննու Կարապետին և Աստուծոյ. 47
Գլ. զ. Բանիւ հրեշտակին առ լոյսն Աստուծոյ. 55
Գլ. է. Լուսոյն աչք էլանել յարքանալ լուսոյն, և առնուլ մարդին. 62

Գլ. Ը. Կայն Մարիամ յայց եղեալ Լուսաւորչին. 66
Գլ. Թ. Խօսէր Յովսէփ ընդ յլուսին խօսին Մարիամու. Լաւ ասասել՝ հրեշտակին ալիսրհուրդն դատակոյ ընդ Մարիամու՝ ի հաղորդին։ 70
Գլ. Ժ. Յանուանք յանձանաս հիրալի. և սրանչելիս որ եղեն՝ ի ծննդեան նորա։ 74

ԳԻՐՔ ԵՐԿՐՈՐԴ.

Գլ. ծննդենէ Յոյ փնալս՝ ի տարաբերութեան Յովհաննու Մկրտչի։ 81
Գլ. Ա. Յանուանք Տեառն հիրոյ Յոյ Գլուխ։ անդ
Գլ. Բ. Հրեշտակ ասասել՝ ի հրեշտակոյ՝ փան յերկրորդ փոյ Յոյ։ Լաւ ինքասասին նորա։ 87
Գլ. Գ. Գլուխասասիրեալ արքասին անարաբ խասին Մարիամու, և ընդ ամուսնոն հանեսան Յոյ՝ ի տաճարն։ 90
Գլ. Դ. Լուրերդասասին մոգաց։ 96
Գլ. Ե. Լուսանին գծասարութեան ինչ ընդ ամենայն, զոր լուանին բնակչաց՝ ի ոչ փէր։ Գլուխ՝ թէ ոմանք՝ էին։ Լուրերդք՝ թէ ճշմարտապէս թագաւորք էին։ և ասասի՝ էին։ Լաւ երդերդ՝ զ ասասել գծասարին է, թէ երբ էին։ 101
Գլ. Զ. Կասարասին հանիսան բնեալ ի Հերովդէ. գասասաց Տեառն հրոյ յեգիպասս։ 107
Գլ. Է. Գասրոյ Յոյ յեգիպասսէ։ 113
Գլ. Ը. Լուսանին գծասարութեանց ինչ՝ ի վերայ նորա գրեալ բանից։ 117
Գլ. Թ. Կասանիսասին ինանս Յոյ սա հրոյ։ Լաւ նասասել նորա՝ ի տաճարն երասասարդի ընդ վարդասպեսս։ 121

ԳԻՐՔ ՉՈՐՐՈՐԴ.

Գլ. ԻԱ. Գոլշոսա Հոյնանոս հիրալի ի տարաբնութեան. 132
Գլ. ԻԲ. Բնութեան տարաբերութեան յանկանոս. 136
Գլ. ԻԳ. Պիտրոսի Հոյ ի Հոյնանել. 143
Գլ. ԻԴ. Փիլոնի հեր խոյ տայ յանոպան. տար գանձ աստուր տառասան. և խրոյն ի սարանոյն. 148
Գլ. ԻԵ. Գոսանալ Հոյ ի փալիլիս. 157
Գլ. ԻԶ. Լիրն Հոյ ի հարանոս կանայ փալիլիսայոց. տար ալիսուն խոնի ի գինի. և անոյ անցանի ի իւ գառանաս. 164

ԳԻՐՔ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ.

Հասանոյ ալանի տարաբերութեան Հոյ. Գնալ յերիսրդ աստիճ. 170
Գլ. ԻԱ. Հոյ ասանոյն անգամ հանել ի սամարիան ազգանաս նորա. անդ
Գլ. ԻԲ. Գինեբերի գալասան նիմրոդեանոյ առ Հոյ ի լեռն ալմարդանանոյ նորա որդոյ ասալիերա ծածանի. 173
Գլ. ԻԳ. Կրկին առ վիսրաի յանկանոս հիրալի գոն, և բանարարութեան նորա. 179
Գլ. ԻԴ. Հոյ ելանի ի հրեասարանի, և գայ գասանգամ ի փալիլիս. Ի ամանասարին գարեցոյանի գիրն սամարայի, և գրեալսն ի սամարացոյց անդի. 185
Գլ. ԻԵ. Հոյ երթայ ի փալիլիս. Լայ խուլ ի խոնի բիծիցն ազգի բանարարացին, որ հիանար էր ի խանանանամ. Կալի զանձն գեղարս, և զանձ գրեաս գիրքայր նորա յինչ ասալիերանիան, որպես և գիրքս եղբարս զամենս գիրքերեայ՝ և գանձանին գիրքայր նորա. 193
Գլ. ԻԶ. Հոյ բիծին ազգանալ գեղարս. և զանձ նորն հիանար և գիանարս որ գայն առնու. 200

ԳԻՐՔ ՎԵՑԵՐՈՐԴ·

Յերէլոյեանք զարմանք գիւրս յերեսոյ Օ՝ասոյն զարաբանին Յ՝ոյ։ 204
Գլ· ա· Յ՝ն ելեալ յերուսաղէմ՝ բնչէր զանգամանցն որ անելոյ գնեալ առ զարբասոյին սասանեան։ անդ
Գլ· բ· Յ՝ն գասանոյ ի վերին գալիլիա· և բասանեան ծանուցեալքն զնեա երեսոյ նորա· և ինն ելեալ ի լեառն, և առնեալ երկար վարգապետութիւն։ 217
Գլ· գ· Լսեալ Յ՝ն ի վերին անդ վասն բարի օրինաւոյն, զոր գարձա է սալ զնեալքն։ 222
Գլ· դ· Լսեալ Յ՝ն ի զարբասոյին անդ վերին՝ զնեալքն զարասոյին և ներքին ազանանեալքն և բնակեալքեանց։ 226
Գլ· ե· Լսեալ Յ՝ն զնգրեալ անմարմնութեան և զարբնոց զարմանան բնոյ։ 233
Գլ· զ· Լսեալ սա վասն երբմանց։ 238
Գլ· է· Լսեալ սա ի վերին՝ վասն սերոյ առ զնեալքն։ 240
Գլ· ը· Լսեալ ի զարբասոյեանն բարեաւ ի Յ՝ն։ 249
Գլ· թ· Յ՝ն անբասելոյ առնեալ զաղանեալքս իւր, զոր յասասոյ զարբասոյս խրդեալն հասոյ, զնեալն զնա սի և ասելն։ Յայտնի զարբասոյս բնչէր զնեան փասասելոյ։ Փարիսեցեաց խրդասոյ առնեալն զնգրեալ Յ՝ն։ 251
Գլ· ժ· Յ՝ն բնչէր զբասալասոյ։ յորս և զգնասասոյ զ խոյր և հասոյ։ Լսելոյն զգրեալն զարբասոյս։ Ասայ նորա և ազգասոյս փան առ նա։ 256
Գլ· ժա· Լսելն Յ՝ն ի ձաղ փարիսեցասոյն։ զորոյ իմացեալ ծանանելոյն զգաղանի խրդասոյս մեռոյ նորա, յանձնեալ իւրասս օգասոյս ի ձեռս փարիսեցասոյ առ հասարակ։ 263
Գլ· ժբ· Պարագասելոյն Յ՝ն ի նասա։ Հրաշալեան որս յիշոյ արարեալ ի սեին գեսարեա։ 271
Գլ· ժգ· Յ՝ն գասանոյ գասանեալ գասարեալ առ ծանվան գալիլիացասոյ։ Պաղասանեան առ երբասին որ խորբեին երբեալ զնեա նորա։ Լսեալն ի նասա

երթալ ի փ�նուրին։ Լուսաբերչացանք
գնացին։

Լիւ. ԺԶ. Եւ յերկրին փերփերացաւ ալաւոն մինչև
գիւղաքաղաքս. և փերփերացին զնա զի փնասցի
ի սահմանս նորա։

Լիւ. ԺԷ. Եւ ասեցին զնա. և բնակեալ զանգամանսն
գ ինքնին յաղագաւորաց տանն առաքելի նորա։

Լիւ. ԺԸ. Եւ ելեալ զմինչեւ զկին իւր։ Լսէրիայ ի
Ճալ ի տան նորա։ Լիցուր զաղաղակացանքն զաստուծոյն
վասն լուսնեալ զանս։

Լիւ. ԺԹ. Եւ բնակեալ զկին գ տարեաւոր։ Եւ ասաց-
ցանք զաղջիկ գ գեաղալ։ Լսեալ զաղա երկայ-
նաւորաց, և բնակեալ զայր գ հարս գնեսանի։

Լիւ. Ի. Եւ երկայ տարալիլ ի նալարքեն ի հայրենիս
իւր. բայց տանալի ալ զրաքա արքան էր ընդ ալն
ալա, ասելու սրանալիլ առանք անդ։

Լիւ. ԻԱ. Եւ ընարեալ երկուասան առաքեալս. զայ նա-
յա հրամանեալ, և իշխանութիւն յանիսաւոր դալ
զսանն նորա։

Լիւ. ԻԲ. Եւ ի գալալ զանգամանս տարալի այլոց ալաներ-
զայ և բաղանութեան ծանալարքեան։

Լիւ. ԻԳ. Եւ բնակեալ զնանալն հարիւրաղեսին։ Եւ
բարացանք զնանալարքի այլ ինքն ի նայն։

Լիւ. ԻԴ. Եւ ելանեալ հրաւալ գալալ ի բանալ, առա-
ջի երկու զաղաքաղաքս առ Եւ։ Լսալարիա-
նութեան նորա. և զաղաքանալ։ Եւ գալալ զյանանալ
նէս։

Լիւ. ԻԶ. Լիսան հաղաքաղ ի գալալ նեղեալ երկայ ան-
ելանալ առ ասա Եւ ի տան գալալանալ, զայ Եւ
էր հրաւերեալ ի Ճալ։

Լիւ. ԻԷ. Լսալարալանութեան Եւ ընդ գալալիլա. և ա-
ասալ սերմանց։

Լիւ. ԻԸ. Լսալ ասասալ ասաքալ ի Եւ ի տարալիլ
երկայ ի գալալիլա։

Լիւ. ԻԹ. Եւ արլանալ գալանգալ զաղաքալ տարա-
լիլ ի գրլանալ գալալ։ և լինան սեալ գալանութեան
նրան՝ անցանալ ի նալարքեն, զայ գաղաքալ լինան
նա ի զալ։

Գլ. ԺԶ. Գուշակումն սէրն Հովհաննու Հիրալէ՝ առ անխուսափ խուսանելն հերձելէ, եւ եւս լարածին խառնման խուսանելոյն։ Լաւութիւնք գուշակման ի տարբերութենէ. եւ Հոգւոյ սրբոյ ընդառ յանապատս ելեալ զի հանգիստ առնուցուս։ 388

Գլ. ԺԷ. Հոգւոյ հիրեալ հացին եւ երկու յիւմբ յոգեցուցանել յանապատի հինգ հազար անձինս։ 395

Գլ. ԺԸ. Գուշակ առաջելոյ ի խաչառնառամ. մրրիկ ի ծովին։ Հոգւոյ գնալ ի վերայ ջրոյ. եւ խանգիտ պղեսուս ի ջրոյն։ Գուշակեալ զբուսանիկան հանգոյց։ 400

Գլ. ՀԹ. Գուշակ երկրին յոգեալ խորհրդոյ հաղորդութեանէ, զոր հանդերձեալ էր առնելոյ ի լերան անապատ սերոյն խորոյ առ մարդիկ։ 409

[illegible]
23/II [illegible]